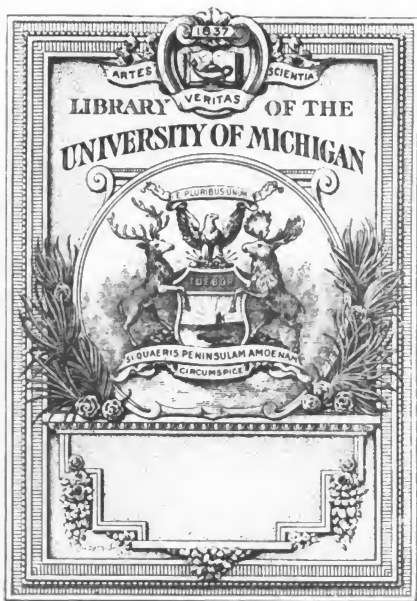
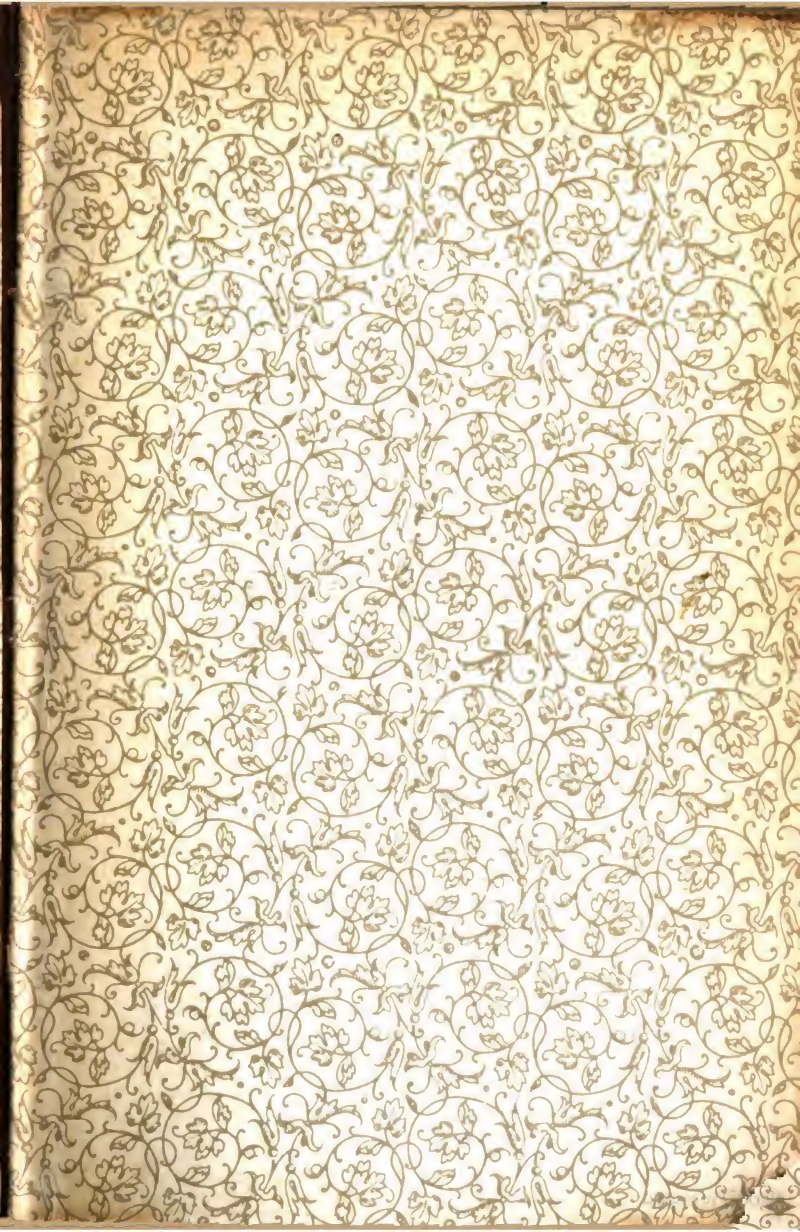

**C. PLINI
SECUNDI
NATURALIS
HISTORIAE
LIBRI XXXVII.**

Pliny (the Elder), Ludwig von Jan

878

P6

M2

C. PLINI SECUNDI
81951
NATURALIS HISTORIAE

LIBRI XXXVII.

POST LUDOVICI IANI OBITUM

RECOGNOVIT ET SCRIPTURAE DISCREPANTIA ADIECTA

EDIDIT

CAROLUS MAYHOFF.

VOL. II. LIBRI VII—XV.

LIPSIAE
IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI
MDCCCLXXV.

LIPSIÆ, TYPIS E. G. TEUBNERI.

PRAEFATIO.

Erunt fortasse quibus iusto diutius haesisse videar in huius voluminis recensendi negotio, quippe quod mihi mandatum esse iam quattuor abhinc annos a B. G. Teubnero in ephemeridibus, quas de sua mercatura libraria edere solet, promulgatum sit. nec tamen me paenitet tam diu distulisse hominum doctorum expectationem. poteram equidem ita praecipitare editionem, ut Plinii libros velociter percurrere quae ab Urlichsio, Felsio, Detlefseno, aliis recte emendata esse viderentur, ea in meum usum convertisse satis haberem, cum praesertim principio redemptor honestissimus id unum ageret, ut editionis stereotypae paginarum forma ac specie non mutata ea potissimum menda tollerentur, quae codicis rescripti a Moneo inventi subsidio nimis neglecto e prioris editionis textu nondum sublata essent. sed cum haec subitaria et parum accurata opera a mea studiorum ratione abhorrebat, tum ut ad communem litterarum usum pro mearum virium parte, quantulumcumque esset, aliquid conferre tentarem, efflagitare videbatur memoria atque auctoritas illius viri clarissimi, cuius in locum consentientibus filio eius Carolo et redemptore substitutus eram, Ludovici Iani, qui quidem cum per quadraginta annos constantem et indefessam industriam in opere arduo et a 'studiorum amoenitatibus' alienissimo consumpsisset et quidquid et otii habebat et ingenio valebat Plinio suo impendisset novis dotibus exornando, inter eos qui de hoc scriptore insigniter meruerunt honestum sibi locum vindicavit. est autem in rei

natura positum, ut, si quis novae recensiois operosum laborem in se receperit, nimis angustis finibus coerceri et alienis potius rationibus parere quam libero et suo arbitrio uti nolit. quare B. G. Teubnerus facile concessit, ut mihi integra omnia essent ac libera et mutata etiam forma et dispositione editionis singularum paginarum in margine scripturarum discrepantium eum delectum subicerem, quo ad recensioem recte iudicandam opus esse videretur. itaque quamquam Ianus quattuor libros iterum recognitos eorumque scripturae discrepantiam sua manu exaratam reliquerat, tamen a VII usque ad XV librum totum volumen ipse plus semel pertractavi ac textum et commentarium criticum meo iudicio constitui, ut quaecunque vel reprehendenda vel probanda sint ad me unum pertineant.*)

*) Ex iis quae Ludovicus Ianus reliquit possideo praeter libros aliquot et commentationes ad apparatus Plinianum pertinentes editionis eius voluminis alterius exemplar illud, cuius plagulas, si omnes iterum recognoscere licuisset, typothetae traditurus erat, et tredecim folia, in quibus scripturae discrepantiam sua manu exaraverat. absolvit autem recognitionem quattuor librorum et quattuor paragraphorum libri XI; ultimum folium, quod ad primam sectionem libri XI pertinet, Calendarum Martiarum a. 1869 significationem habet, quo simul apparet illum Plinio suo assiduam operam navare non desisse ante quam luctuoso quo anima extincta est morbo correptus est. praeterea Carolus Ianus L. f. benignissime mihi inspiciendum permisit eiusdem voluminis id exemplar, in quo adnotationes pater conscribere solebat. in his omnibus quas inveni coniecturas nonnullas recipiendas duxi, plerasque in commentario significavi, omnes denique in unum coniunctas proponere hoc loco placet. sunt autem sedecim hae: VII 54 pro *habentis* recepit *habet is*, sed dubitanter recepit, nam in scripturae discrepantia addidit: '*an habenti suum?*' VII 62 scripsit *e Cornelia*, auctore Detlefseno qui posuerat *ex Cornelia*. VIII 44 pro *alvearia* coniecit *alvaria*, ibidem 182 *erigi*, 198 *vestitu. is quibus*; IX 16 *reddituros*, 67 *HS VIII*, 133 *aquae et aequali*, 143 *prae-trahens*. X 26 pro *interea*que, quod Rhenanus coniecit, maluit *interimque*, 59 *decoro*, 75 *Elui* pro *Elei*, 156 librorum scripturam *centra* munivit citato Geoponicorum loco. XI 122 coniecit *peculiarem dotem* vel *peculiare quiddam*; XIV 96, ubi ego *sua iuventa* scripsi, Lipsius epist. quaest. I 10 coniecerat *sua memoria*, pro librorum lectione *sua in mensa* scribendum putavit suo aevo *in mensa* vel *praecipua*; XV 114 *gemina generantur*.

quae cum ita essent, hoc volumen quasi faciem induit plane novam ac valde dissimilem voluminibus reliquis, quae antequam omnia in eandem formam a me redacta erunt, haud scio an offensioni haec dissimilitudo futura sit iis qui totum opus empturi sint, sed utendi commoditatem spero potiore iis fore quam faciei aequabilitatem.

I.

Haec nova editionis conformatio simul opportunitatem mihi dedit liberioris cuiusdam rationis criticae adhibendae. nam cum omnia quae mutavi non solum in textu obliquis litteris aliisve signis, sed etiam in commentario critico enotatis librorum discrepantiis aperte significaverim, ut facile uno conspectu in eadem pagina comprehendi possint quae in libris scripta sunt quaeque vulgo adhuc legebantur et quae ego novavi, non verendum erit ne, si cui quae scripsi displiceant, opprobrio mihi vertat quod mea pro Plinianis venditans lectores in errorem induxerim. quamquam haec non ita dicta velim, tamquam codicum auctoritatem parvi faciam et textus emendationem maxima ex parte ab arte coniecturali repetendam esse censeam. immo vero multo mihi potius est sano et circumspecto iudicio servare quam inconsulto novare et quam antehac statui muneris critici legem ac normam strenue et dedita opera secutus sum, ut, ubicumque fieri poterat, librorum manu scriptorum memoriam tuerer et, ubi ab aliis iniuria sprete esse videbatur, in integrum restituerem. cuius rei documenta aliquot in novis meis lucubrationibus Plinianis nuper proposui, alia haud pauca inveniet quem non piguerit hanc editionem cum ceteris accurate comparavisse. saepe enim ab editoribus reliquis recessi non mutatione eorum quae tradita sunt, sed alio delectu variarum lectionum aut alia verborum distinctione, et quae e codicibus adhuc inventis et collatis hauriri possunt, ea propemodum exhausisse mihi videor. sed quo diutius in Plinio elaborabam quoque accuratius et Monei codicem rescriptum cum ceteris conferebam et antiquos auctores,

e quibus Plinius sua desumpsit vel qui iisdem fontibus
usi sunt vel qui eius libros postea expilaverunt, perscru-
tabar, eo magis intellexi in iis potissimum libris, in qui-
bus antiquissimorum codicum subsidia nobis deessent, con-
dicionem rei criticae eam esse, ut latissimus coniecturae
campus pateret. atque hunc quidem campum inter recen-
tiores Urlichsius primus et dixit libere ingrediendum
esse et ipse feliciter admodum ingressus est; Ianus autem,
quamquam illius procedendi rationem non prorsus impro-
bavit, tamen non eadem iudicii libertate eam secutus est,
sed codicum vestigiis instare tutius putavit; Detlefsenus
denique, qui de amplificando apparatu critico praeclare
meritus est et in hac parte operis critici praecipuam in-
dustriam collocavit, paulo liberius pluribus locis et suas
et aliorum coniecturas admisit, sed idem permultos alios
tacite intactos reliquit, quos quin vitiis depravatos esse
censuerit mihi non dubium est. quam emendandi cautio-
nem atque etiam timiditatem haud scio an recte credideris
inde ortam esse, quod, cum olim Plinius multorum homi-
num eruditorum non modo admiratione, verum etiam as-
siduis studiis celebratus sit, nunc eius emendatio perpau-
corum diligentiae peragenda relinquitur, qui, quae est
hodie difficultas libros publicandi abstrusa doctrina refertos,
ne ipsi quidem omnia quae scrutando et coniciendo in-
venerunt in medium proferre solent. certe si plures con-
sociatis viribus Plinio emendando operam navarent et haec
studia magis exardescerent, ipsa concertatione ingeniorum
fieret, id quod in aliis scriptoribus magis celebratis factum
esse videmus, ut editores deposita illa verecundia, qua ab-
surda vitia corrigere nunc prohibentur, iam confidentius
artem criticam exercere auderent. itaque non solum sae-
pius quam priores editores aliorum hominum doctorum
emendationes comprobavi, sed etiam ipse coniecturis non
peperci, quarum plus quam centum, quia praeter ceteras
quadam veri specie commendari videbantur, in textum
recepi, multo plures autem in commentario critico dubi-
tanter adnotavi, non quo verum assecutum me esse arbi-
trarer, sed quia eo modo et vitii naturam et sanandi

rationem quam brevissime aptissimeque indicari putabam. causas enim addi vetabat spatii exiguitas; sed tamen argumenti instar non raro locum Plinii, Aristotelis, Theophrasti, Dioscoridis, Solini, aliorum auctorum adscripsi. ceterae coniecturae quae tali commendatione carent, quibus causis nitantur, legentes ipsi viderint, a quibus hoc unum quaeso, ut persuasum habeant non temere me nec novandi studio delectatum Plinii verba attrectavisse. haec quidem dixisse sufficiat de emendationis genere eo quod mutandis litteris syllabisve vitiose scriptis continetur; nam copiosius de eo disputare ab hoc loco alienum est, et, si opus esse videro, fortasse alio loco disputabo.

Praeterea delendo interdum orationi subvenire conatus sum, de qua emendandi ratione Pliniano operi non raro adhibenda lucubr. Plin. p. 43 sqq. exposui. cfr. Ulrichsii disp. crit. de numeris et nominibus propriis in Plinii nat. hist. Wirceb. 1857 p. 18. atque hae interpolationes aut scribae cuiusdam errore oculorum olim natae sunt, ut X 68, aut vicinis litteris vel syllabis falso iteratis, ut VII 1. 82. VIII 82. IX 37. 73. XIII 5. 13. XIV 51; aliis locis additamenta in margine archetypi vel inter versus declarandi causa adnotata errore scribae in ipsum contextum illata sunt, ut IX 177. X 136. 204. 207. XV 41, interdum etiam falso loco, ut VII 210, ubi *in bibliotheca* illud qui in margine adscripsit verbis *in Palatio* adscriptum esse voluit, scriba autem ad inferiorem versum referens post *dicata* posuit hoc fere modo:

DELPHICA ANTIQUI	
AERIS QUAE EST HODIE IN PALATIO	in biblio
DONO PRINCIPŪ MINERVAE DICATA	theca

paucis locis scriba, quod deesse aliquid arbitrabatur, sciens orationem additamento interpolavit, ut VIII 195. IX 148. X 83. XI 118. ceterum perraro suspecta verba e textu eieci, plerumque uncis quadratis inclusisse satis habui.

Paulo saepius ad contrarium remedium confugiendum erat, ut orationem Plinii mutilatam supplendo emendam aut certe lacunam punctis positis significarem. cuius

quidem remedii non ego inventor apud Plinium exstiti, sed iam primi editores permultis locis unam pluresve voces orationi inseruerunt, saepe illi quidem praeter necessitatem, quae erat rudis atque inpolita illorum saeculorum consuetudo, sed nonnumquam tam apte, ut hodie quoque in textu vulgo retineantur. codices enim Pliniani omnes lacunis adeo laborant, ut huius generis vitiorum 'largiorem messim vix apud ullum alium scriptorem Latinum inveniri' Silligius praefationis p. XLVIII confitendum esse censuerit, et quam idem in sequentibus paginis exhibuit longam enumerationem exemplorum ex ultimis libris petitorum manifesto putavit documento esse, quam misera condicione triginta libri priores ad nos pervenissent, in quibus egregium antiquissimi codicis Bambergensis praesidium nobis deesset. cfr. Ianus nunt. litt. Monac. a. 1836 n. 164 p. 270 sqq. quod paulo post planissime confirmatum est auctoritate codicis rescripti M, qui tum singulas voces et particulas, tum minora vel ampliora sententiarum membra (cfr. Felsius p. 10) solus praebet, quae a ceteris omissa esse antea nemo suspicatus erat, iterumque confirmatum est codicibus a Detlefseno primo collatis, in in quibus correctorum maxime opera lacunas aliquot feliciter expletas esse cognovimus (cfr. nov. luc. p. 60. 61. 63. 72). movit me praeterea Aristotelis auctoritas, cuius libros, ubicumque in eadem ac Pliniani materia versantur, curiosissime pervestigavi, ex quo fonte certissimam interdum de lacunis coniecturam hauriri posse luculenter apparet — ut unum exemplum ponam — ex XI 230, quem locum, postquam Pintianus primus tentavit, Harduinus ex Aristotele supplere voluerat, sed et ipse et posterii editores mutilatum vulgaverunt, donec collato codice R intellectum est intercidissee verba *hi castratis non nascuntur*, ut prorsus nunc cum Aristotele Plinius consentiat. itaque quoniam ne optimi quidem codices lacunis vacant, sed in omnibus passim non modo singula verba, verum etiam integri versus scribae oculo propter litterarum similitudinem aberrante interciderunt, neque putandum est felici casu ubique accidissee id quod saepe accidissee videmus,

ut deteriorum librorum damna melioribus, meliorum deterioribus resarcirentur, non dubitavi equidem orationem, quotiescumque decurtata esse videbatur, insertis vocabulis quibusdam reconcinnare aut lacunae signo posito detrimentum patefacere. quamquam excepto uno loco XIII 69 id ibi tantum feci, ubi antiquissimi codicis rescripti M instrumento destituti sumus. omnibus autem locis, puto, non deerit ea probabilitas, qua quo modo vitium ortum sit apte explanetur. inserui igitur particulas *et* VII 190. VIII 89. 102. IX 76. XI 159. XII 19. 102. 122. XV 60, *ut* VII 70, *sed* XII 29, *nisi* X 47, praepositiones *in* VII 70. IX 30. XII 109. XV 82. 106, *a* VIII 207. XV 51, minora vocabula *eo* VIII 165, *his* XII 2 et XI 138, ubi necessarium est propter anaphorae figuram toto hoc libro in argumento simili frequentissimam (XI 135. 146. 208. 250. 271) et alibi quoque Plinio non inusitatam (II 13. 14. 18. 21. 22. 102. 113. 155. 174. 207. VII 167. VIII 32. 91. 111. 143. 146. IX 102. 104. X 51. 80. 81. 140. 146. XI 2. XII 1. XIII 49. 134. XV 75. 76. XVI 159. XVIII 3. XXIII 40. XXIX 19 aliis locis), *sua* VII 2, *aliae* X 111. XIII 4, *aliis* XV 50, *alibi* X 140, *uvae* XV 66, *genus* IX 66, *rostro* X 89, *bis et* VII 92. uno loco ausus sum duo verba inserere *tabe alarum* XI 120, quia propter *etiam caecitate* ex Aristotele certam esse coniecturam credidi; cfr. etiam Plinii IX 89 *pereunt autem tabe semper* cum Arist. hist. an. IX 37 p. 622 A, 15 καὶ γὰρ φύσει συντηκτικόν ἐστίν. sed ubi plura omissa esse videbantur, lacunae signum in contextu ponere malui indicatis plerumque in commentario iis quae deesse putabam, quibusdam vero in locis ne signo quidem posito suspicionem tantum significare satius visum est.

Atque hoc profecto emendationis genus, quo in scriptoris oratione ne litterula quidem mutetur, dummodo quae scriptoris quaeque editoris sint probe ac dilucide separentur, non minus lene statuo esse quam variatam verborum distinctionem, certe tutius equidem dixerim quam verborum transpositionem, quam tutissimam corrigendi rationem esse Ricardus Porson pronuntiavit. neque tamen

ab hoc fortiore remedio apud Plinium prorsus abstinendum esse homines docti iam pridem intellexerunt. sunt autem errorum tali modo corrigendorum duo genera discernenda, alterum scribarum negligentia ortum, alterum eius culpa tribuendum, qui post Plinii immaturam mortem naturalis historiae libros edendos curavit. ac prioris quidem generis est perfrequens illa in Latinorum potissimum scriptorum codicibus 'ordinis verborum continuorum permutatio, quae non tam oculorum errore oritur quam memoriae plura verba simul scribendi causa comprehensa non ordine servantis, interdum quod magis adsuetus scribenti alius est ordo, raro quod verba ad sententiam coniungenti falsa species occurrit' (v. Madvigii advers. crit. I p. 50). eius modi errores aliquot iam a superioribus editoribus detecti et correcti sunt, ego correxi VII 1 (cfr. X 82). IX 5. X 120. 186. XII 69, et corrigendos censui VIII 81. XI 151. 16. 265. gravius vero a scribis nonnumquam ita peccatum est, ut verba aliquot transilientibus ad inferiora oculis praetermissa, deinde in margine adnotata, postea in contextu alieno loco ponerentur, quod vitiorum genus Madvigijs l. l. p. 46 sqq. accuratius illustravit. ad hanc rationem Pintianus haud paucas e coniecturis suis revocavit, ego revocari velim emendationes quas adhibui VII 69. 81. 147. X 30. XI 118 quasque adhibendas dixi X 194. XII 112. 113. XIII 18. XV 128. e quibus unum exemplum XI 118, ne violentius quam criticum decet egisse videar, argumentis additis hic breviter explanare placet. de spontanea insectorum generatione quae XI 118—120 narrantur, ea omnia apud Aristotelem hist. an. V 19 p. 552 B eodem fere ordine et paene iisdem verbis leguntur, ut dubitari non possit, quin haec quoque, quae sunt de vermiculis in nive sponte nascentibus, ex eodem auctore fideliter translata sint. sed Plinii narrationem ridiculo errore et prava structurae inconcinnitate turbata esse facile elucet:

rursus alia genera culicum
 acescens natura gignit, quippe
 cum et in nive candidi in-
 veniantur, et vetustiore ver-
 miculi, in media quidem
 altitudine rutili — nam
 et ipsa nix vetustate rufescit
 —, hirti pilis, grandiores
 torpentesque.

οἱ δὲ κύνωπες ἐκ σκωλήκων οἱ
 γίνονται ἐκ τῆς περὶ τὸ ὄξος
 λύος· καὶ γὰρ ἐν τοῖς δοκοῦσιν
 ἀσηπτοτάτοις εἶναι ἐγγίγνονται
 ζῶα, οἷον ἐν χιόνι τῇ παλαιᾷ.
 γίνεται δ' ἡ παλαιὰ ἐρυθροτέρα,
 διὸ καὶ οἱ σκώληκες τοιοῦτοι
 καὶ δασεῖς· οἱ δ' ἐκ τῆς ἐν
 Μηδίᾳ χιόνος μεγάλοι· καὶ
 λευκοί· δυσκίνητοι δὲ πάντες.

in his apparet μέκος et Μηδία Graeca vocabula neminem
 potuisse inter se confundere. itaque necesse est ad Lati-
 num contextum redire adiectivi quod est *medius* et *Mediae*
 nominis absurdam confusionem, quae — etiamsi Trogi
 versionem Latinam expilavisse eum statuamus — Plinii
 negligentiae tribui vix potest, sed ad librarium posterioris
 aetatis referenda est. quam depravationem tametsi iam
 Pintianus et postea Salmasius exerc. Plin. p. 125^a D re-
 movere tentaverant, mirum est qua patientia editores omnes
 tulerint. facile enim rem expeditur, si verba in *Media*
quidem candidi, quae in archetypo post *hirti pilis* recte
 legebantur, a librario credimus omissa et deinde in mar-
 gine angusto duobus versibus supra quam iustum erat
 adscripta esse hoc modo (fingo autem huius exemplaris
 quandam similitudinem fuisse cum codice rescripto M):

	GIGNIT QUIPPE CUM ET IN NIVE	candidi
candidi	INUENIANTUR UETISTICRE UERMICULI	in media quidem
in media quidem	RUTILI NAM ET IPSA NIX UETU	
	STATE RUFESCIT HIRTI PILIS	
	GRANDIORES TORPENTESQUE	

postea vero cum verba falso adnotata alienis locis in tex-
 tum irrepsissent, interpolator insertis vocabulis *et* atque
altitudine orationi eam formam induit, quae adhuc vul-
 gata est.

Alterum transpositionis genus, in quo non de paucis
 vocabulis agitur a sua sede remotis, sed de plurium
 verborum sententiis praepostero loco ita insertis, ut ma-
 teriae explanatio legitimo ordine procedens praeter ex-

spectationem perturbetur, referendum est ad eum qui post Plinii mortem omnes naturalis historiae libros leviter recensuit et in unum corpus redactos edidit. multis enim indiciis probatur, Plinium, ne extremam manum ipse operi suo admoveret, subita morte impeditum esse. postquam 'electa' sua vasta et amplissima in ordinem digessit prooemiisque adiectis continua oratione coniunxit et hic illic dicendi ornamentis illustravit, omnes denique libros conscripsit, usque ad mortem videtur occupatus fuisse in opere ad finem perducto retractando et assiduo stilo expoliendo, tum librorum dispositionem immutans, tum multa emendans, tum pluribus locis ob argumenti similitudinem nova addens. quae additamenta, ubi spatium deerat, margini adscripsit, in ipsa oratione continua fortasse non distincte eum locum significans, in quo interponi ea vellet, ille vero qui opus postea edendum suscepit non intellecto scriptoris consilio adnotata proximo quoque loco, quantumvis repugnarent iusto sententiarum ordini, in orationis contextum recepit. itaque ea additamenta ab oratione continua distinguenda sunt et, si probabili coniectura fieri poterit, in aptiore loco reponenda. et hanc quidem sententiam, cum primus, nisi fallor, Bergkiius exerc. Plin. I p. 1 adumbrasset, studiose amplexus Urlichsius (cfr. disp. crit. de num. et nom. p. 15. chrestom. Plin. praef. p. XIV) ad artis criticae exercendae utilitatem in primis retulit; confirmata eodem fere tempore est Henrici Brunnii egregia de auctorum indicibus Plinianis disputatione ac postea Noltenii quoque quaestionibus Plinianis, quibus nova aliquot retractationis vestigia indagavit. editores autem Ianus eumque secutus Detlefsenus transpositione rarissime usi*) plerumque contenti fuerunt eos locos, in quibus orationis continuitatem aliena sententia discissam esse apertum est, lineolarum signis a reliqua oratione separa-

*) Auctore Silligio orationis membrum transposuerunt IX 37, sed ego Aristotelis testimonio motus ordinem qui est in codicibus restitui et distinguendi ratione indicavi, qui esset sententiarum conexus.

visse. quod recte sine dubio fecerunt, ubi aptior locus aut omnino non sese offert aut tam remotus est, ut quo modo verba inde aberrare potuerint explicari vix possit. itaque ego quoque simili modo ea enuntiata, quae a Plinio quondam margini adscripta esse mihi videbantur, uncis rotundis lineolisque saepa et a ceteris seiuncta in locis consuetis retinui, sed in plerisque simul adnotavi quo quodque cum probabilitate quadam transponendum esse putarem: cfr. VII 30. 209. VIII 76. IX 84. X 63. 95. 194. XI 231. XIV 71. aliis locis, ut VIII 6. XII 113, ne signa quidem in contextu posui. transponere vero verba stellulis appictis ausus sum VII 69 (Noltenium secutus). 72. X 30. XI 194 et sententiarum ordinem rectius disposui locis his duobus XI 193—195 et XI 206, cum aliis argumentis tum lemmatum ordine qui est in indicibus et Aristotelis auctoritate commotus. nam XI 206 gravi offensione erat primum quod verba *at in Brileto* e. q. s. non habebant quibus apte opponerentur, deinde vero quod Plinius prorsus recessisse videbatur ab eo ordine quem non sine causa constanter servavit in tota hac libri XI parte, quae sectionibus 44—97 ‘animalium omnium per singula membra naturas et historias’ continet. ubique enim membrorum singulorum descriptionem ab iis incipit, quae omnibus vel certe plerisque animalibus communia sunt, tum singularia vel etiam mirabilia quaedam ponit, quam ob rem quod in quaque sectione membrum descripturus est, huius nomen consilio manifesto et constanti usu in principio sectionis ponit: cfr. principia sectionum 44. 45. 49. 50. 51. 52. 56. 57. 58. 60. 61. 65. 66. 67. 68. 69. 72. 73. 74. 78. 80. 82. 83. 86. 88. 90 sqq. hunc igitur ordinem eo confidentius in contextu restitui, quo magis apertum erat servatum eum esse in indice, in quo legimus: (81) *de renibus. ubi quaterni animalibus. quibus nulli.* simul hinc apparet quam recte Detlefsenus fecerit quod in indicum lemmatis adornandis non cum superioribus editoribus fallacem eorum cum librorum contextu consensum efficere studuit, sed solam codicum auctoritatem secutus est (cfr. philol. XXVIII p. 702 sqq. Leutschii

nunt. philol. III p. 131). gravius perturbata nec tam leni transpositione corrigenda erant quae XI 193—195 vulgo leguntur, de quibus cum longum sit hoc loco copiosius disserere, eos qui de ratione mea critica iudicabunt rogatos velim, ut indicis lemmata et Aristotelis locos a me adnotatos — poterant autem etiam plures adnotari — diligenter perlustrent et cum verbis Plinianis conferant. nam in arte critica nihil aut difficilius aut praestabilius est quam in singula quaeque recte inquirere et verum iudicium facere, neque ego ad libros Plinianos eo consilio accessi, ut legem aliquam ab aliis aut a me ipso fictam, ubicumque fieri posset, adhiberem, sed quid cuique loco accommodatum esse videretur libero et incorrupto iudicio eruere conatus sum.

Et haec quidem summatim indicata praemittere mihi visum est, ne temeritatis insimularer, quod circiter quadringentis locis codicum scripturam de coniectura aut mutavi aut mutandam esse censui. quae coniecturae ut omnibus probentur ne ipse quidem fore spero, sed si quem forte impulero ut lectionem vulgatam aut vindicare aut meliore ratione emendare studeat, litteras putabo plus profecturas esse quam si suppressissem.

II.

Restat ut exponam de iis quae ad textus descriptionem et ad formam ac dispositionem commentarii pertinent. ac textus veterem illam in sectiones et capita distributionem, quantumvis perversam, quia sine incommodo omitti non potest propter pristinam locos citatos designandi consuetudinem, retinui ita ut sectiones ab Harduino factas Ianum secutus numeris uncis rotundis inclusis, capita a Nicolao Iensone in editione Veneta a. 1472 instituta (cfr. Rezzonici disqu. Plin. II p. 288) amplioribus numeris insignirem. sed in versibus continuandis aut intercidendis neglexi saepe hanc distributionem et, id quod Pliniani operis proprietati in primis convenire videtur, orationem, prout argumenti ratio flagi-

tabat, in plures et minores partes divisi. quod ut legentium commodi causa feci, ita eodem consilio auctorum a Plinio passim allatorum nomina typis latius dispositis describenda curavi, quo facilius si quis quaereret oculo paginas velociter percurrens invenire posset. in singulorum enuntiatorum principio constanti usu ubique minusculas litteras posui contra quam Ianus et Detlefsenus, qui promiscue maiusculas quoque admiserunt, quare si forte putabant (id quod nescio) singulorum excerptorum commissuras et 'rerum et historiarum et observationum' numeros apte indicari, nego Plinii libros in illa 'viginti milia rerum dignarum cura' (v. praef. § 17) probabiliter dissui a nobis posse, nisi melius quam adhuc perspectum erit qua ratione Plinius in auctoribus excerptendis usus sit. certe quae ex Aristotele desumpta ego inveni — perpauca autem puto me praeteriisse — et ad similitudinem Mommsenianae Solini editionis in meo exemplari Pliniani textus margini adscripsi, ea ita comparata sunt, ut nulla inde pertineat commendatio ad Iani illam in maiusculis adhibendis consuetudinem. in verborum distinctione sive interpunctione administranda ante omnia id egi ut perspicuitati consulerem et orationis structuram quodam modo explanarem, id quod in Pliniana elocutione saepe illa quidem impedita et contorta vel maxime necessarium est. itaque ne inconstantiae quidem cuiusdam vituperationem fugiens in textu a Iano olim distincto commata modo posui, modo delevi, colon quoque saepius admisi neque semicolo, quod Ianus omnino reiecerat, abstinui, ubi minuta orationis membra, quae artiore sententiarum vinculo continentur, una verborum comprehensione conectenda erant.

Idem consilium secutus sum in rebus orthographicis, quae omnibus qui Latinorum scriptorum editiones hodie faciunt negotia facessere solent. sunt qui aequalitatis studiosi omnia verba verborumque formas, quantumvis codicum saepe repugnet auctoritas, ad unam et certam rationem corrigant, quam a scriptore ipso vel ab hominibus illius saeculi constanter adhibitam esse sibi persua-

serunt. velut Silligius omnem scripturam Plinianam ad eas leges conformavit, quas in ultimis libris invenerat in Bambergensi codice plerumque observatas et consentientes cum Philippi Wagneri de orthographia Vergiliana praeceptis. eodem modo Ianus in priore editione versatus est; in alterius volumine primo, quamquam multa retractavit mutavitque, ita tamen sibi constitit, ut quartae declinationis formis in *ūs* exeuntibus, de quibus cfr. Detlefsenus in symb. philol. Bonn. p. 712 sqq., geminatam vocalem *u*, quia Plinianae quondam consuetudinis fuit, etiam contra librorum memoriam ubique restitueret. quae ratio quanta habeat incommoda cum facile intellegatur, alii id unum agendum esse putant, ut optimorum codicum scriptura, quamvis variis locis varians, integra atque immutata exprimatur, id quod in Plinio edendo Detlefsenus fecit, in cuius editione videre licet, quanta sit etiam optimorum librorum in his rebus inconstantia. ego vero medium quendam cursum tenendum duxi. Plinii enim ipsius universam rationem orthographicam, si re vera compertam haberemus, nos quoque sequi in textu constituendo sine dubio par esset, cum praesertim talibus studiis grammaticis praeter ceteros illum intentum fuisse constet. nunc vero nescimus nec ut accurate omnia sciamus fore veri simile est; singulas partes habemus et reliquias deprehendimus, quae in libris manu scriptis casu nonnullis locis servatae sunt vel apud scriptores grammaticos exstant, quas si ubique in textum intulerimus, nihil efficiemus aliud quam ut oratio facie induatur singulari et cum vulgari usu multum discrepante, neque tamen restituemus omnino Plinii ipsius genuinam manum, codicum vero scriptura saepissime nobis mutanda erit. explorare quidem huius modi res perutile est, et quo quisque plures certo exploraverit, eo magis nos gratiores habebit; exploratae autem locum habent in grammaticae Latinae historia, non pertinent ad editionem communi usui hominum eruditorum destinata, in qua tutius videtur esse simul et codicum memoriam, quoad recte se habet, servare et pravam illam scribendi inconstantiam remove, quam probabilius est ad

culpam librariorum medii aevi quam ad ipsius scriptoris consuetudinem referendam esse. liberrime enim in hoc campo librariorum sive negligentiam sive licentiam grassatam esse cum frequentissimis vestigiis in recentioribus codicibus, tum codicis rescripti M auctoritate coarguitur, qui quamquam ipse quoque inconstantia quadam laborat, rectiorem tamen scribendi rationem plerumque exhibet. haec igitur librariorum commenta non puto in tali editione quaerenda esse neque peculiarem Plinii de orthographia doctrinam ex ea repetendam, quod utrumque qui cognoscere volet melius aptiusque ex ipsis codicibus vel ex codicum apographis cognoscet, quale est Monei in Silligianae editionis volumine sexto. quas ob causas in universum quidem Detlefseni exemplum secutus sum, quoniam diligentissime codices excussit; certe in Iani collationibus, quibus usus sum, quae ad orthographiam pertineant perpauca adnotata sunt. sed legentium commoditati putavi dandum aliquid esse et curavi, ne ambiguis formis elocutionis Plinianae difficultates augerentur neve fortuita et absurda scribendi inaequalitate legentium oculi offenderentur. itaque Plinianae orthographiae reliquias, sicubi forte exstant in codicibus, non dubitavi corrigere, velut quartae declinationis terminationem *uus**) , tertiae declinationis accusativos atque etiam nominativos pluralis in *is* exeuntes, vocalem *o* praecedente *u* in *divos*, *equos*, *vivont*, *volpes* ceterisque vocabulis, superlativorum terminationem *umus*, alia eius generis. sed ubicumque propter criticam difficultatem necesse erat, ne certe iudicandi facultas tolleretur, in commentario librorum scripturam discrepantem adnotavi. in aliis vocabulis scribendis amplexus sum usum communem**) vel

*) Detlefsenus hanc terminationem scripsit ibi tantum, ubi codicum librarii scripserunt aut in archetypo legisse videntur, idque etiam in tertiae declinationis vocabulis, ut *virtuus* VII 106, *saluus* VII 121. numeravi in libro VII locos 17, VIII 13, X 13, XI 23, XII 6 (sed § 108 *situus* contra M), IX nullum locum. in ceteris libris non numeravi.

**) Praeter necessitatem discessisse me a codicum scriptura fateor *huc* scribentem pro *hoc* X 131. XI 135. 138. XIV 140, de

in optimo codice M frequentissimum. itaque non scripsi cum Detlefseno *Ptolomaeus* VII 123. 208. IX 6. XII 56, locis aliis, quibus addere ille etiam XIV 76 poterat, ubi item in ad est *Ptolomaco* (de qua forma cfr. Fleckeisenus ann. philol. 1866 p. 3 sqq.); nam codex M sibi constat in Graeca forma *Ptolemaeus* XII 76. XIII 70. 93, et omnino Plinius in Graecis nominibus mihi videtur genuinas formas servasse et abstinuisse a vulgari Romanorum transformatione. quare, quamquam Fleckeisenus l. l. 1869 p. 656 sqq. commendavit, IX 50. 58. 115 *Bosphoro* cum R ponere nolui, et ut XXXV 107 *mnas* iam pridem vulgatum est, ita etiam XII 62 ex M recepi *mnae*, praesertim cum XXI 185 Plinius ipse eam a Romanis *minam* vocari et 'in mensuris quoque ac ponderibus crebro Graecis nominibus utendum' esse dicat. praeterea recessi a Detlefseno XI 226, ubi ex M scripsit *crocodillis* — ita enim fortasse *camellis* quoque XII 63 ex M reponendum erat — neque XIII 83 recepi *aput*, quod eodem iure etiam XI 195. 253. 274 multisque locis aliis recipiendum erat, neque aliter se habent formae *illut*, *aliut*, *set*, *haut*, *quot*, de quibus cfr. Monei proleg. p. XXXIII, *aliquit* XI 238, *adque* pro *atque* XIII 131. XIV 2, *hau temere* XI 73, aliae multae. quare si in his exemplis Detlefsenus non obtemperavit antiquissimi codicis auctoritati, non video cur in aliis eiusdem modi magis obtemperandum sit recentioris aetatis codicibus. sed nolo exempla continuare. satis dixi de ratione mea, quam secutum esse eo minus me paenitet, quod locupletissimum mihi adesse video auctorem ac patronum Fridericum Ritschelium opusc. II p. 723 sqq.

In numerorum denique qui in textu sunt sive notis sive vocabulis scribendis eodem quo Detlefsenus modo versatus sum, qui verissime dixit, ne emendationis via pessime obscuraretur, accuratissime nobis vestigia optimorum codicum premenda esse. quare plerumque quae ille in sua editione exhibuit mihi desumenda erant, quoniam

qua re cfr. C. F. W. Müllerus ann. philol. 1866 p. 497 sqq. cum adnotatione Fleckeiseni.

Ianus, qui in conferendis codicibus editione Broteriana a. 1779 utebatur, eos tantum numeros, qui re ipsa et — ut ita dicam — gradu ab huius editionis numeris diversi essent, adnotavit, ceteros omisit neque quicquam pensi habuit essentne notis*) an vocabulis scripti. sed paucis tamen locis a codicibus ita recessi, ut notas pro vocabulis in textum reciperem, quia numeralia distributiva pro cardinalibus ponenda erant, id quod fugerat transcribentium librorum negligentiam. eandem rationem etiam aliis locis adhiberi par erat, in quibus satis habui errorem in commentario notasse.

Iam, ut de commentario critico dicam quae prae-monenda videntur, adnotavi scripturas codicum eorum, quorum pars a Iano et Dübnero quondam in usum Sil-
ligii, pars a Detlefseno postea novae quam nunc habemus editionis causa excussa est. alias aut novas collationes nec feci nec faciendas curavi, quia parum probabile est inter codices nondum collatos, sed quorum aliquam no-
titiam habeamus, tales esse, quales sunt Moneanus vel Bambergensis vel Leidensis A, vetustate et singulari praestantia ceteros longe superantes; ex recentioribus autem vix quicquam utilitatis sperandum erit. Sil-
ligii apparatus criticum, qui post eius mortem in bibliotheca regia Dresdensi asservatur, consentaneum est diligenter a me esse examinatum, in quo Dübneri quidem collationes, quamquam identidem scrinia perscrutatus sum, non rep-
peri, Ianianas vero perpetuo ad manum habebam, ut cum commentario Sillegiano accurate conferre et errata aliquot deprehendere mihi liceret. quare ubicumque dissentio cum

*) Numerorum notandorum rationem peculiarem, quae in Plinii libris cernitur, breviter exposuit Detlefsenus in Leutschii nunt. philol. III p. 132. praeterea cfr. Friedleinii commentatio 'de notis numerorum Romanis' in *Bulletino di bibliografia e di storia delle scienze matematiche e fisiche pubblicato da B. Boncampagni* I 48—50 eiusdemque liber qui inscribitur *Die Zahlzeichen und das elementare Rechnen der Griechen und Römer* (Erlangae 1869), quos libros commemoro, quamquam ipse non inspexi.

Silligio, ibi de huius errato a me correcto dubitari nolo. quamquam ne sic quidem adnotationem ab omni errore vacare persuasum habeo; Ianum enim, ut in labore diuturno et taedii pleno, infirmitati humanae nonnumquam obnoxium fuisse et alia non recte legisse, alia invitum praetermisisse neque mirum est et certis indiciis constat*). itaque, ubi erat cur de lectionis fide dubitarem, interrogationis signum parenthesi inclusum adieci. idem feci in notis eorum librorum, quorum usum nobis Detlefsenus patefecit, quotiescumque e silentio eius non certa capi poterat de lectione illorum coniectura.

De adnotatarum lectionum numero et copia legentes quaeso meminerint, non cunctas librorum discrepantias, sed selectas quasdam et gravissimas relatas esse; unius alteriusve codicis scripturas aperte falsas vel calami lapsus, qui vocantur, non retuli nisi ubi ea idonea erant ad consuetudinem librarii illustrandam aut ubi superiorum alicui editorum olim probata fuerant. quam ob rem, ubi nulla notata est varietas, non putandum est, omnes libros vitiis carere et inter se consentire, sed ubicumque vel unius libri discrepantia commemorata est, ibi cunctorum ratio ita est habita, ut e silentio de reliquis certo concludi possit**). ordinem quidem lectionum cum servare studui, ut a genuina vel certe

*) Detlefsenus nuper in diurn. litt. Ienens. 1874 n. 26 p. 397 speciminis causa nonnullas lectiones ex codice d excerptas proposuit, a Iano partim falso enotatas, partim omissas. in codicibus a et c ut locum qui est XIV 106. 107 inspiceret petenti mihi officiosissima voluntate obsecutus est Aemilius Chate-lain, vir doctissimus Parisinus, cuius beneficio certior factus sum XIV 106 in ac non legi *pondere denariorum* et § 107 iure me dubitavisse nov. luc. p. 49 de *aspalatho*, quod in a scriptum esse adhuc credebatur. itaque *bitumine*, cum omnium codicum auctoritate confirmetur, genuinum esse et Plinio erranti tribuendum videtur, *aspalatho* autem Barbari coniectura e Dioscoride scite ducta, cum codice nullo commendetur, e contextu removenda est.

**) Cum codex M permultis locis desinat et exiguo intervallo denuo incipiat, eius scripturas, ne ingrata existeret dubitatio, fere ubique plene enotavi signo apposito.

minus depravata progressus fieret ad depravatissimam, sed cum brevitatis causa compendio scripturae uterer et pares litteras syllabasve in principio aut in fine verborum reciderem, interdum non potui ab illo ordine non recedere.

Sed una est res, cuius ut veniam mihi dent legentes rogatos velim: inaequalitatem dico quandam commentarii, quam primo aspectu facile notabit quicumque priores libros cum posterioribus comparaverit. horum enim est multo copiosior quam illorum adnotatio, quae quidem differentia nata est non solum ex accessione codicis rescripti M, cuius lectiones inde a libro XI praesto sunt et frequentissime a ceteris discrepant, verum etiam ex eo, quod in ultimis libris mutato aliqua ex parte consilio praeter codices etiam editiones superiores constanter commemoravi. mutati autem consilii haec causa fuit. initio enim, ne in nimiam amplitudinem commentarius cresceret, praeter codicum scripturas nihil adnotavi nisi emendationes in textum receptas paucasve coniecturas, quas non improbabiles, sed non recipiendas ducerem, additis, ubi fieri poterat, auctorum nominibus; quae ad certum auctorem referri non poterant, eas emendationes novissimorum editorum more apposita littera *v* significavi e vulgata quam dicunt lectione translatas esse. vulgatam autem lectionem cum Silligio (vol. I praef. p. LXIII) intellegebant eam quam Dalecampii editio exhibet; quare ne ego quidem vetustiores Dalecampiana editiones inspiciendas esse putaveram. atque ad hunc modum longe maximam partem adnotationis conscripseram, conscriptam typothetae iam mandaveram, cum in quarta plagula corrigenda VII 210 in inscriptione Graeca Nausicratis nomen emendatum a Silligio per errorem Scaligero tributum esse animadverti. iam cum emendationis auctorem requires in bibliotheca regia editiones vetustissimas evolvissem et Nausicratis nomen (a Theodoro Gaza, ut mihi videtur, restitutum) iam in editione Veneta a. 1472 deprehendissem, et hanc Venetam et editionem Parmensem a. 1476, ubicumque a codicum scriptura discesseram, inspexi et quae in plagulis corrigenda erant ita correxi, ut litteram *v* iis tantum

emendationibus appingerem, quas iam in his vetustissimis editionibus exstare inveneram. mox vero ex iis quoque editionibus, quae post Hermolai Barbari castigationes Plinianas in lucem prodierunt, adhibui nobilissimas et quae emendationem paulatim longius progredientem et lectionem vulgatam, quam Dalecampio parum accurate tribuunt, quasi nascentem maxime declarare viderentur, editiones Alexandri Benedicti a. 1507, Basileenses Erasmi a. 1525 et Gelenii a. 1530 et 1549, Lugdunensem a. 1563, alias nonnullas commemoratu minus dignas, quarum aliae in bibliotheca regia Dresdensi asservantur, alias emendi opportunitas mihi data est. hoc apparatu instructus iam emendationibus incerti auctoris iis, quae nondum legebantur in vetustissimis illis duabus editionibus, nomen adscripsi eius editionis in qua prima eas inveneram. quo modo etsi non accuratissime origo uniuscuiusque emendationis notata est — neque enim editor eius auctor necessario putandus est et potest factum esse, ut nonnulli loci iam in superiore aliqua editione mihi incognita emendati exhiberentur —, at vetustas tamen emendationum accuratius quam adhuc factum erat indicata est, ut iam ea aetas certis terminis descripta sit, qua emendatorem non quaerendum esse sciamus.

In hoc opere dum occupatus sum, simul animadvertendam editiones vetustissimas saepe conspirare non modo cum correctoribus codicum, quos hodie habemus, sed interdum etiam cum solo codice rescripto M, cuius rei pauca documenta proponam: XI 30 [quae]dam *siderum saliva, sive purgantis se aeris sucus, utinamque* Mv. om. r. — 42 *tetradicen* M edd. ante Barb. *terra dicent* r. — XII 61 *minore* Mv. *inope* r. — 63 *Sabotam* Mv. *Sabota* r. — 85 *ipsae inferrent* Mv. *ipse inferet* r. — 86 *concentu* Mv. *conceptum* r. — XIV 87 *praeterea longe* M. *longe praeterea* edd. ante Hard. *longe propterea* r Hard. — 139 *et anhelos* M edd. ante Gel. *anhelos* r edd. Gel. — XV 38 *e strutheis* M edd. ante Gel. *strutheis* r. *a strutheis* Gel. (quibus adiungo XII 18 *Graeciaeque* Rv. *Graeciae quae* M. *quae* D¹. *que* r). haec consensio etiam magis conspicua

est in vitiis, ut XII 83 *pompae* M edd. ante Gel. *poppae* D. *pupphae* a (pro *Poppaeae*, quod in d scriptum esse fertur, a Budaeo coniectum, a Gelenio receptum est), et XII 119 *e semine autem maximum et ponderosissimum* om. edd. ante Barb. *et ponderosissimum* om. M. (addo XIII 63 *Syria spina* R edd. ante Barb. *spina* r Barb.). atque e bonis lectionibus, quas editiones illae cum nullo codicum quos novimus communes habent, nonnullae ita comparatae sunt, ut de coniectura eas positas esse vix credibile sit, velut XI 135 *lacunam* omnibus codicibus communem explent his verbis *hoc est viscerum excelsissimum proximum*[que], quae posteriorum editorum nemo delere ausus est. haec cum considero, ego dubitaverim an confidentius quam verius Detlefsenus in Fleckeiseni annal. phil. 1867 p. 76 et philologi XXVIII p. 310 dixerit e subsidiis criticis, quae vetustis editoribus suppeditassent, vix ullum nos deficere, quod quidem nonnullius momenti esset. quae qualia fuerint accuratius describere nondum possum et, etiamsi possem, alienum tamen ab hoc loco esset; sed quo facilius aliqua ex parte cognosci posset, in ultimis libris largiorem copiam eius modi adnotationum dedi et primo lectionibus insignioribus, postremo omnibus earum editionum nomina apposui, in quibus quondam in textum receptae legebantur, ut quasi historia quaedam singulorum locorum his notis contineatur, ex qua quas quisque vicissitudines subierit et qua sollertia editores munere critico functi sint intellegi possit. haec res mihi tanti visa est, ut parum certi et constantis consilii crimen non veritus suscipiendum putarem laborem molestum editiones omnes assidue inspiciendi et multo illum quidem molestiorem in plagulis a typotheta ad me missis corrigendi vel inserendi ea quae ad hanc rationem corrigenda vel addenda erant. primae quattuor quidem plagulae iam non poterant corrigi, et in posterioribus, antequam editiones Basileenses Erasmi et Gelenii adhibendas esse scirem, interdum minus accurate Dalecampii nomen posui; hae lectiones in appendice huius voluminis, quae 'corrigenda et addenda' continet, propositae sunt.

Et de vetustis editionibus quoniam novissimorum edi-

torum nemo dissevit praeter Silligium, qui, quamquam Rezzonicus disquisitionum Plinianarum II p. 276 — 361 editiones omnes enumeravit et quae ad bibliographiam pertinent descripsit, tamen in nonnullis locis erravit, non abs re erit brevem illarum recensum instituere et quales eae sint quas ego adhibui quemque locum inter ceteras teneant exponere.

Atque editiones quidem publicatae sunt ante primam Harduini editionem numero 75, sed pauci sunt editores, quorum opera textus emendationem aliquantum provectam esse iudicandum sit. nam quotienscumque homo insigni et doctrinae copia et ingenii acie praeditus studia Plinio impenderat, insequentium editorum caterva vestigia eius premebat, ut grandis ille editionum numerus non tam ab editorum quam a typographorum industria profectus sit. tres autem quasi aetates progredientis emendationis usque ad Harduinum puto discerni posse, quarum prima, quae duodecim vidit editiones, viginti duo annos complectitur et usque ad a. 1491 pertinet. omnium enim principem a. 1469 Venetiis fecit Ioannes Spirensis typographus Germanicus, quae editio, cum non plus centum exemplaribus vulgata esse feratur, ob raritatem ab antiquitatis amatoribus in deliciis habetur, editoribus autem perpaucis nota fuit, nedum ad manum esset. Broterius eam e bibliotheca Mazarinaea commodatam in usum adhibuit, post eum Silligius exemplar, quod est bibliothecae Ienensis, 'diligenter examinavit', sed 'e codice satis vitioso' descriptam eam esse dixit (v. praef. p. LXIV), consentiens ille quidem cum Rezzonico l. l. p. 279, qui multis maximisque erroribus scaterere eam iudicavit. multo emendatior esse dicitur editio Romana, quam anno insequenti adiutore Theodoro Gaza curavit Ioannes Andreas Buxius Aleriensis episcopus et Pauli II papae bibliothecae praefectus, qui iam ante Ioannem Spirensen editionis parandae causa Plinio operam navaverat. utraque usus, sed ita ut Romanam plerumque exscriberet (cfr. Rezzonicus l. l. p. 288), Venetiis a. 1472 Nicolaus Ienson typographus Gallicus *Caii Plinii Secundi naturalis historiae libros* edidit, cuius

editionis Dresdense exemplar magnificum et a rubricatore sollertissime exornatum a me collatum esse supra dixi. videtur autem Ienson typographicae potissimum elegantiae laudem quaesivisse nec eruditi hominis, qui textum emendaret, opera usus esse, ut eius editio superiorum duarum editionum loco haberi recte possit. neque enim de se suoque consilio quicquam ipse praedicavit, sed *Iohannis andreae episcopi alerionensis ad pontificem summum Paulum secundum uenetum epistolam* ad calcem voluminis subiunxit. Iensonem mox aemulatus est Stephanus Corallus Lugdunensis editione a. 1476 Parmae confecta, quae Venetae adeo similis est, ut non tantum chartae et typorum forma, sed etiam paginarum et versuum magnitudine et numero planissime inter se congruant. nihil profecto inter se different confundique facile possent, nisi Parmensis recognita esset a Philippo Beroaldo Bononiensi, qui Plinii naturalem historiam in gymnasio publico Parmensi eo tempore interpretabatur. in epistula ad Nicolaum Ravacaldum canonicum Parmensem data selectas aliquot coniecturas causis explicatis commendavit et triplici ratione dixit se emendationem assecutum sibi videri: *partim fidelioribus inspectis Plinianis codicibus: partim ueterum scriptorum auctoritate: partim Plinii ipsius testimonio: qui quod uno in loco breviter et subobscurè dixerat: alibi effusius narrat & apertius.* hac editione usi sunt Pintianus, Dalecampius, Harduinus, sed Barbarus eam inspexisse putari vix potest, nam ad VIII 161 nulla Beroaldi mentione facta emendationem a *Veis* ut suam proposuit iisdem quibus ille argumentis usus, idemque aliis quoque locis factum esse vidi. reliquae primae aetatis editiones nullius momenti esse, sed Beroaldi emendationum eas, quae veri speciem prae se ferrent, repetiisse, ceteris locis vulgatum textum servasse videntur.

Secunda aetas orta est ab a. 1492, quo anno Hermolaus Barbarus Romae edidit 'castigationes Plinianas', praeclarum illud opus et incredibilis eruditionis et singularis sagacitatis plenissimum*). in quo cum 'quinque

*) Rezzonicus et cum eo Silligius Barbarum putaverunt

milia in Plinio fere vulnera librariorum sanavisset, aequalibus omnibus tantam sui admirationem iniecit, ut 'sublatam Plinium commentandi occasionem' crederent et diu vix quisquam auderet in arte critica periclitari, ne arrogantiae incusaretur, quod Barbarum magistrum incomparabilem aemulari vellet. non mirum igitur quod posteriores editores in illius verba iuraverunt et in eo fere acquieverunt, ut ex uberrima quae parata erat emendationum segete qui arriderent fructus perciperent, id quod plerique in editionum inscriptionibus ipsi professi sunt. in hoc numero sunt editiones Venetae a. 1498 et 1499 recognitae a Ioanne Baptista Palmario — exemplar a. 1499, quod his ultimis mensibus ut emerem mihi contigit, uno loco XV 119 citavi —, Parisinae quattuor a. 1511—1524, Hagenoensis a. 1518, quae prima indicem habet copiosiorum a Ioanne Camerte factum, quem multi postea exscripserunt. ex editoribus unus fere Alexander Benedictus physicus Veronensis paulo liberius suum secutus iudicium Barbari coniecturas interdum reiecit vel in margine tantum adnotavit et 'collatis partim vetustis codicibus partim discussis auctoribus' textum corrigere ausus est, in iis praecipue libris qui ad medicinam pertinent. edidit naturalis historiae libros 'emendatiores redditos' Venetiae a. 1507, praefationis loco de suis curis et de Plinii origine Veronensi et de lingua eius scripsit epistolam ad cives suos Veronenses datam, subiecit variarum lectionum paginas duas. hanc editionem (Rezzonico Venetam X), ubicumque commemoravi, a typographis Ioanne Rubeo et Bernardino fratribusque Vercellensibus parum recte appellavi Vercellensem, non quo Vercellis eam impressam esse putarem, sed quia brevior erat appellatio, quam si Alexandri Benedicti vel Venetiae nomen cum anni significatione posuissem. eadem postea Venetiae repetita est annis 1510, 1513, 1516. denique huc pertinet duplex

textum adhibuisse Iensonis editionis Venetae. sed lemmata eius nonnumquam cum textu Iensoniano dissentientia deprehendi, et ex aliis locis recte concludi potest eum plures editiones inspexisse.

editio Coloniensis (minore et maiore forma) a. 1524 auspiciis Ioannis Caesarii adornata, qui innumera se menda correxisse de se praedicavit, sed, quamquam non infelicem eius operam Erasmus dixit, tamen, cum nullius codicis subsidio uteretur, non multum praestitisse et peculiarem potius laudem quaesivisse videtur vitiato titulo *historiae mundi* et inventa a se 'concinna ratione quadam Plinianum opus in septem pemptadas dispertiendi'.

Tertia denique aetas earum est editionum, quae proximis sex lustris Basileae ex nobili Frobenii officina prodierunt. his profecto editionibus emendatio Pliniana post Barbari studia maxima ac laetissima incrementa cepit; in his vulgatae quam dicunt lectionis ad nostrum usque saeculum solida fundamenta iacta sunt. praefuerunt enim contextus emaculandi et operis typographici castigandi negotio homines eruditissimi, qui non solum exquisitam Latinae linguae scientiam et multiplicem antiquarum litterarum lectionem eorumque quae illius aetatis viri docti apte excogitaverant accuratam cognitionem habebant, sed etiam repudiata mutandi libidine ex bonis codicibus diligentissime collatis praecipua vitiorum remedia petenda esse intellegebant. ac primam quidem a. 1525 curavit Desiderius Erasmus Roterodamus, qui, ut ipse dicit in epistula nuncupatoria, 'ex vetustissimo quodam codice, sed, ut fere sunt, depravatissime scripto non pauca restituit, quae citra subsidium exemplaris corrigi non poterant quaeque hactenus a nemine fuerant animadversa'. quod ut comprobaret, quattuor emendationis exempla (in his XII 19 *Aethiopiae forma . . allata* et XIII 131, ubi ante eum vulgatum erat *apes quoque numquam de flore cytisi pabulum contingentes*) ipse proposuit. praeterea antiquos scriptores et Graecos et Latinos accurate contulit et Barbari castigationibus sollertius quam priores usus est et Budaei de asse librum editionesque Coloniensem Caesarii et Parisinam Nicolai Beraldi (a. 1513) adhibuit. quare cum dubium esset an ex lectionibus, quas apud Erasmum primum inveni, nonnullae rectius Caesario aliisve tribuerentur, non Erasmi, sed 'editionis Basileensis' nomine eas significavi.

Unum post annum ex eadem officina Frobeniana prodierunt Beati Rhenani in Plinii praefationem et quatuordecim libros adnotationes, quas ut conscriberet adductus est 'vetusto codice bibliothecae Murbacensis' apud Frobenium collato. hoc enim exemplo rectam emendandam viam 'studiosos' docere voluit. sine codicum ope nihil corrigendum esse dixit non sine levi reprehensione Barbari, quem alioquin omnium maxime admirabatur, et in omnibus quas proposuit emendationibus ita se gessit, ut a vestigiis codicis profectus sana et circumspecta doctrina etiam ex vitiosis litteris genuinam scripturam eruere tentaret. quae in his adnotationibus ex codice Murbacensi recte restituta esse videbantur, ea in ceteris editionibus Frobenianis, quae mox insecutae sunt, in textum recepta sunt; ipse autem Beatus editionem non fecit, sed haec provincia demandata est Sigismundo Gelenio, qui studio ad mortem usque non laxato septiens (1529. 1530. 1535. 1539. 1545. 1549. 1554) Plinium ita edidit, ut orationem, quo saepius recognosceret, eo emendatiorem redderet. eandem autem, quam Beatus feliciter demonstraverat, castigandi rationem dedita opera secutus est, de qua ipse in epistula 'annotationibus' suis praemissa haec dicit: 'quid enim certius quam duo pervetusta exemplaria inter se concinentia sequi: alterum longe integerrimum, depravatus alterum, ita tamen ut sincerioris lectionis manifesta etiam nunc vestigia retineat*): maxime si phrasin quoque Plinianam diligenter observes? me certe hic oculatiorem fecit cum diuturna in ceteris Latinis scriptoribus exercitatio, tum hic ipse auctor plus minus decies non oscitanter perlustratus ac proinde iam familiarior. et in prima quidem editione [a. 1529] quaedam non exigui

*) Horum codicum alter, quem integerrimum dicit, fortasse Beati Murbacensis erat, alter idem quem Erasmus excussit et depravatissime scriptum dixit. quam boni fuerint, paucis exemplis probare placet: XIII 130 *HSM* cod. M ed. Gel. 1549. *HMM* ed. Gel. 1530. s D². ns r. ibid. *erro sed ocior* M codd. Gel. *ergo et doctior* r. XIV 133 *utique* M ed. Gel. 1549. *usque* r edd. ante Gel.

momenti restituimus, parcius tamen, quia ultro et a nemine dum demandata ea provincia: at in secunda [a. 1530] accuratius idem egimus, sed tum quoque ob angustiam temporis saltuatim dumtaxat, prout ad singulos scrupulos res poscere videbatur, exemplaria consulendo. nunc postremo [a. 1535] nactus plusculum otii a capite usque ad calcem totum opus contuli: tantumque erratorum sublatum est, quantum superesse non eram crediturus, nisi ipse periculum fecissem.' haec praefatus est de se suaque opera, cum 'annotationes' suas primum emisit editioni a. 1535 adnexas. in quibus quamvis multas emendationes*) proposuisset, tamen editoris officio nondum omni ex parte satisfactum esse ratus, quotiescumque postea Plinium edidit, identidem 'vetusta exemplaria consulere non gravatus est', quo factum est ut editio a. 1549, quae saepissime mihi commemoranda erat in adnotatione critica, multas emendationes exhiberet, quae in 'annotationibus' nondum indicatae erant. itaque cum superiorum de Plinio merita considero et attente inter se confero, post Hermolaum Barbarum cui plus debeatur quam Gelenio invenio neminem: ingeniosae artis coniecturalis et immensae eruditionis laude omnium maxime floruit Barbarus, Gelenius

*) Silligius 'annotationes' tantum Gelenii excussisse videtur, editiones non assidue inspexisse; ex illis autem quascumque retulit lectiones omnes in codicibus incorruptas et genuinas scriptas fuisse ex verbis Gelenii parum recte, ut mihi videtur, conclusit. is enim in emendandi negotio suam rationem certissimam aperte distinguit ab aliorum divinatione, cui diffidendum putat. divinare dicit eos qui nullo codice adhibito in verbis scriptoris aliquid mutant, quantumvis ingeniose et cum quadam 'sinceritatis specie' excogitatum sit, non divinare eos, qui nihil sine codicibus corrigere audeant et ex litterarum ductibus quamvis depravatis veri vestigia eruere conentur. itaque ego iis lectionibus, quas ille non planis verbis significavit in codicibus suis sic scriptas esse, non codicum notam, sed solum Gelenii nomen adscripsi. praeterea Silligius nonnumquam eo peccavit quod in longioribus lemmatis a Barbaro et Gelenio allatis etiam eas lectiones, quae ab ipsis non correctae sunt, sed iam in superioribus editionibus recte vulgabantur, falso iis tribuit.

subtilissimae artis diplomaticae et eximiae dictionis Plinianae scientiae nomine palmam tulit. Barbarus in nominibus propriis omnibusque iis quae ad materiae accuratam et veram tractationem pertinent sollerter corrigendis immortalia praestitit, Gelenius de orationis universo habitu cum fide restituendo mirifice meritus est.

Hanc editionum Gelenianarum praestantiam ab aequalibus et a posteris magni aestimatam esse quis miretur? quantum illis auctoritatis tributum sit, luculenter inde apparet, quod omnibus editionibus paulo splendidioribus, Italicis quoque et Gallicis, ornamenti causa Gelenii 'annotationes' adnexae sunt, in multis, quo magis commendaretur orationis sinceritas, textum 'e castigationibus Sigismundi Gelenii' repurgatum exhiberi ipso titulo declaratum est, nec defuerunt etiam saeculo septimo decimo in quibus ne falsa quidem inscriptio *historiae mundi* correcta esset, quam ille cum Erasmo et Beato Rhenano e Caesarii editione Coloniensi retinuerat. plus quam centum annos, quamquam non consenuerunt interim doctorum hominum Pliniana studia, editores etiam ii qui vetustorum codicum praesidio se usos esse affirmabant, orationem a Gelenio recognitam paene intactam reliquerunt. nam qui editionem Lugdunensem a. 1553 primum adornavit, Ioannes Nicolaus Victorius officio suo ita functus est, ut suas quasdam et Pintiani aliorumque 'lucubrationunculas in margine proponeret' et in contextu ne typothetarum incuria peccaretur caveret, sed nihil fere ipse mutaret: 'ea semper moderatione, inquit, usi sumus, ut ex vulgata lectione, quae hodie in manibus versatur [i. e. ex textu Geleniano], nihil temere voluerimus immutatum.' quam ob rem ex editione Lugdunensi (citavi autem eam quae prodiit a. 1563) perpauca mihi commemoranda erant et ne haec quidem omnia ad Victorium referenda esse postea cognovi*). nec multum differt contextus a Iacobo

*) His ipsis diebus, quibus haec scribebam, opportuna emptione comparare mihi licuit editionem Basileensem a. 1554, quae, cum eodem anno Gelenius obierit, ultimam eius manum

Dalecampio medico a. 1587 editus, nam cum, ut ipse de se profitetur, 'quae ad rerum cognitionem faciunt iis anteponeret quae ad ornatum et copiam orationis quae-runtur ac comparantur', id potissimum egit. ut antiquos auctores qui de iisdem ac Plinius rebus scripserunt diligenter examinaret eorumque testimoniis in doctis suis adnotationibus Plinium modo illustraret modo corrigeret; praeterea in margine adiecit sex codicum, in his Chiffletiani et Cuiaciani, lectiones discrepantes et observationes coniecturasque aliquot cum suas tum Barbari, Rhenani, Budaei, Pintiani, Turnebi, aliorum. eadem fere fuit ratio Ioannis Laeti, qui codicibus quidem non excussis, sed 'collatis nuperis editionibus et multorum doctissimorum virorum observationibus adhibitis' editionem Elzevirianam a. 1635 curavit; modeste enim de sua opera ita loquitur: 'plurimum aliorum iudiciis tribui, meo perparvum: imprimis autem detuli clarissimi viri Claudii Salmasii animadversionibus, quarum non exiguum numerum in notis indicavi. pauca admodum adhuc mutavi, potius indicandum ratus, quomodo mutari commode possent'. Hackii denique fratres Lugduni Batavorum a. 1669 renovandam curaverunt editionem Dalecampianam, nisi quod commen-

prodit, in hac autem nonnulla leguntur eorum, quae ex editione Lugdunensi a. 1563 adnotavi. miro vero errore lapsus est Silligius, quod, cum praef. p. XXIV recte dixisset 'Gelenium cum Barbaro fundamenta lectionis vulgatae praeter ceteros icisse censendum esse', p. LXV non sine significatione conscientiae veri tandem a se inventi pro certo affirmavit Ioannem illum Victorium, hominem obscuri alioquin nominis, 'splendida' editione Lugduni a. 1582 curata lectionem vulgatam quasi absolvisse et consummasse eiusque editionis exemplar Dalecampium typis repetendum typographo suo tradidisse. sed iam a Rezzonico discere poterat, hanc editionem non curatam esse a Victorio; sumptibus enim Petri Santandreami Lugduni Batavorum, ut putatur — nam deest loci significatio —, cum praefatione Victorii repetita est e superioribus eius editionibus, quae a. 1553. 1561. 1563 sumptibus Antonii Vincentii Lugduni prodierant. possideo utramque et Gallicam a. 1563 et Batavam a. 1582 et inter se contuli neque ullam textus discrepantiam inveni.

tarium auxerunt observationibus Scaligeri, Salmasii, Isaaci Vossii et praeclarissima exornaverunt accessione Ioannis Friderici Gronovii notarum libri singularis.

Post tertiam hanc quam constituimus aetatem primus a Geleniana recensione recessit atque novus et qui priores omnes longe superare vellet sospitator Plinii exstitit Ioannes Harduinus, homo vastae eruditionis nec mediocris ingenii. in duabus editionibus Parisiis a. 1685 et 1723 in publicum emissis vulgatum contextum Gelenii haud raro mutavit partim codicibus Parisinis, quamvis non certa ratione nec constanter, adhibitis partim coniectura usus, atque aliis quidem locis orationem re vera emendavit, aliis autem — id quod nunc intellegimus — depravavit quae iam ante eum recte restituta erant. tanta autem Harduini erat auctoritas, ut, quamquam Broterius a. 1779 Plinium denuo recognovit, illius tamen memoria in editionibus fere sola regnaret, donec nostro saeculo Silligius textum ad severiores artis criticae leges, quas hodie requirimus, adstringere conatus est. sed de his editoribus ceterisque copiosius disserere non attinet; hoc unum addo, accurate consideratis iusteque iudicatis iis quae Hermolaus Barbarus et illustrissimi homines docti, qui saeculo sexto decimo in Plinio studia sua collocaverunt, eruditionis copia, mentis acumine, veri sensu effecerunt, fieri non posse quin modestiam discamus et multum nobis elaborandum esse intellegamus, ut digni illis successores esse et tanto eorum operam superare videamur, quanto ipsi editionem principem superaverunt.

Atque haec quidem hactenus. finem autem praefandi facere non possum quin debitas gratias agam omnibus iis qui benigno me auxilio iuverunt, in primis viris clarissimis, qui bibliothecam regiam Dresdensensem administrant et moderantur, et Martino Hertzio, illustrissimo professori Vratislaviensi, qui suum Silligianae editionis exemplar, cuius in margine quaecumque ab hominibus doctis in Plinium observata invenit assidua industria adnotare solet, liberalissime mihi commodavit.

Scriebam Dresdae mense Iunio MDCCCLXXV.

CONSPECTUS CODICUM.

De codicum manu scriptorum, quorum lectiones discrepantes in hoc volumine adnotatae sunt, origine, fatiis, auctoritate qui accuratiorem scientiam requirent, eos, ne longus sim in singulorum enumeratione, reiecisse sufficet ad philologi vol. XXVIII p. 284—337, ubi quae sciri adhuc possunt luculenter et subtiliter a Detlefseno exposita ceterorumque criticorum sententias indicatas invenient. duplex autem distinguitur codicum ordo et vetustiorum et recentiorum.

I. CODICUM ORDO PRIMUS

VETUSTIORUM.

- 1) M: *codicis Monei rescripti* reliquiae, saeculi VI. codex uncialibus litteris exaratus maximam partem librorum XI—XV continet, sed in hac quoque parte foliis aliquot amissis mutilus est. quae altera manus librarii (M²) correxit, ex ipso codicis archetypo correctae esse videntur. inventus est a Fridegario Moneo a. 1853 in bibliotheca monasterii ad S. Paulum in valle Lavantina Carinthiae eodemque auctore totus typis exscriptus et editus est Gothae a. 1855 in vol. VI editionis Silligianae. ut aetate omnium est antiquissimus, ita auctoritate principatum tenet.

Huic cognata est

- 2) R: *codicis Riccardiani* pars ea quae XI 216—XIII 88 complectitur exceptis XII 56—103, quae foliis aliquot amissis interierunt, et XIII 39—42. haec pars olim defuit in codice Riccardiano et ab altera manu postea suppleta est ex vetusto et bono archetypo, qui eandem atque M originem habuisse videtur.

Eandem fere auctoritatem habent

- 3) *correctionum* in recentioribus codicibus R D F a ab altera manu factarum eae quae non aperte a librariorum praepropero emendandi studio profectae, sed e codice manu

scripto vetustiore haustae sunt. fluxerunt autem e codicibus tribus nunc deperditis, quorum communis archetypus fingendus est. cfr. nov. luc. 54—88 et Detlefsenus diurn. litter. Ienens. 1874 n. 26 p. 395 sqq. sunt igitur aliqua ex parte

- R²: lectiones codicis vetusti, ex quo *codicis Riccardiani* (R) manus altera libros usque ad XI 216 correxit et reliqua usque ad XIII 88 supplevit,
 D²: lectiones codicis vetusti, ex quo *codicis Vaticani lat. 3861* (D) manus altera correxit VII 1—41. X 172—212. XI 217 usque ad finem codicis,
 F²a²: lectiones codicis Leidensis Vossiani fol. n. IV (A) inde a VI 51 deperditi, ex quo *codicem Leidensem Lipsii n. VII* (F) manus altera correxit et *codicis Parisini lat. 6795* (a) manus altera lacunam VII 123—140 explevit, reliqua correxit usque ad XI 7.

II. CODICUM ORDO SECUNDUS

RECENTIORUM.

- 1) R: *codex Riccardianus*, servatus Florentiae, scriptus circa a. 1100 binis columnis litteris minusculis, continet libros VII—XI 216 a priore manu scriptos. collatus est a Iano, libri VII initium etiam a Detlefseno.
- 2) D: *codex Vaticanus lat. 3861*, saeculo XI maioribus litteris Gothicis scriptus, continet libros VII—XV exceptis IX 156—X 113, quae pars interiit. collatus est a Detlefseno; Ianus excerpserat libros XIV et XV.

Ex hoc codice ab altera manu nondum correcto descriptus est (cfr. Detlefsenus edit. vol. IV praef. p. V)

- 3) F: *codex Leidensis Lipsii n. VII* (Dalecampio *codex Chiffletianus*) saeculi XI, qui continet libros VII—XV. diu oblitteratum invenit Detlefsenus et contulit libros VII—X et libri XI initium. in reliquis lectiones a Dalecampio in margine adnotatas hic illic retuli.

Ex hoc si minus transcriptus est, ut putat Detlefsenus, at certe artissinio vinculo cum eo cohaeret

- 4) d: *codex Parisinus lat. 6797* (Harduino Regius II), saeculo XIII binis columnis scriptus, libros VII—XV continens. quae altera manus (d²) correxit, partim ex ipso archetypo codicis petita esse videntur. collatus est totus a Iano.
- 5) c: *codex Parisinus lat. 6796* (Detlefseno G), binis columnis scriptus, ex duabus partibus compositus est, quarum altera saeculo X exarata librorum XIV 1—73. 79—124 et XV 1—84, altera saeculo fere recentior libri XV 84 sqq. continet. collatus est liber XIV a Iano, XV a Detlefseno.

Hi codices omnes variis gradibus, quos accurate definire difficile est, ab uno archetypo originem ducunt; ex altero archetypo oriundus est

- 6) a: *codex Parisinus lat. 6795* (Detlefseno E, Harduino Regius I), saeculo X vel XI litteris Gothicis binis columnis exaratus, continet libros VII—XV, sed lacuna quae fuit VII 123—140 ex vetusto archetypo (v. supra) a manu altera expleta est. collati sunt libri VII—XI a Detlefseno, XII. XIII. XV a Dübnero, XIV a Iano. quoniam hic codex magnam librorum manu scriptorum subolem edidit, plurimum valuit ad constituendam lectionem iam vetustissimis editionibus vulgatam, sed cum librarius sive ipsius codicis a sive eius archetypi temeraria emendandi libidine verba haud raro mutaverit, cautione utendum est; cfr. quae disputavi nov. luc. p. 88 sqq.

Praeter hos codices nonnullis locis et ita, ut e silentio nihil concludendum sit, adnotavi lectiones desumptas ex

T: *codice Toletano*, saeculo XIII binis columnis scripto eidemque familiae ac R D F d c adscribendo, qui continet libros VII—XV et collatus est in usum Silligii a duobus presbyteris Hispanis (cfr. edit. Sill. vol. I praef. p. X), et ex

Rob.: *Roberti Crikeladensis desolatione Pliniana* saeculo XII in Britannia facta. huius operis codicem Guelferbytanum saeculi XIV excerpta e Plinii libris II—VIII 145 continentem Silligius contulit (cfr. edit. Sill. vol. I praef. p. XLII).

Quo facilius intellegatur qui quoque loco codices servati et collati sint, subiciam librorum conspectum hunc:

Collati sunt

ad librum VII	codices	R. D. F. d. a [= a ² 123—140].
"	VIII	R. D. F. d. a.
"	IX	R. D (—156). F. d. a.
"	X	R. D (inde a 113). F. d. a.
"	XI	R [= R ² inde a 216]. D. F (—9). d. a. M (6—10 26 extr.—31 init. 35—48 56—73 77—80 88— 92 95 extr.—99 102 extr.—106 122 extr.—126 166—178 182— 190 195—202 206—214 219— 227 232—256 261—265 269— 277 282—284).

ad librum XII codices				R ($[= R^2]$ —56 103—135). D. d. a. M (4—8 init. 16—24 31—38 61—65 72—87 init. 95—99 init. 103—121 126—130).
„	„	XIII	„	R ($[= R^2]$ 1—39 42—88). D. d. a. M (15—142).
„	„	XIV	„	D. d. c (1—73 79—124). a. M (1— 9 26 extr.—42 47—54 58—66 init. 79—87 96 extr.—113 init. 130 extr.—150).
„	„	XV	„	D. d. c (vetustior 1—84, recentior 84 —138). a. M (1—10 init. 14—39 44—49 init. 57—64 72 extr.— 77 init.).

NOTARUM EXPLICATIO.

add. = addit, addunt, addito.

coll. = collato, collatis.

coni. = coniecit.

corr. = correctura.

del. = delevi, delevit, deleteo.

dist. = distinxi, distinxit.

ll. = libri R D F d c a sive omnes sive quot quoque loco servati et collati sunt.

om. = omisi, omisit, omisso.

r = reliqui codices praeter eos qui quoque loco commemorati sunt.

ras. = rasura.

v = lectio inde ab editione Veneta a. 1472 vulgata.

v. = versus.

vv. = verba.

cod. Chiff. = codex Chiffletianus Dalecampii.

cod. Murb. = codex Murbaensis Beati Rhenani.

cod. Salmant. = codex Salmanticensis Pintiani.

vet. Dal. = 'vetus' codex Dalecampii.

ed. Bas. = editio Basileensis a. 1525.

ed. Gel. = editio Basileensis a. 1549.

edd. Gel. = editiones Basileenses a. 1530 et 1549.

ed. Lugd. = editio Lugdunensis a. 1563.

ed. Parm. = editio Parmensis a. 1476.

ed. Ven. = editio Veneta a. 1472.

ed. Verc. = editio Alexandri Benedicti a. 1507.

edd. vett. = editiones Veneta a. 1472 et Parmensis a. 1476.

Barb. = Hermolai Barbari castigationes Plinianae. Romae 1492. 1493.

Brot. = editio Gabr. Broterii. Parisiis 1779.

Dal. = editio Iac. Dalecampii. Lugduni (1587) 1606.

Detl. = editionis D. Detlefseni vol. II. Berolini 1867.

Felsius: de codicum antiquorum in quibus Plini naturalis historia ad nostra tempora propagata est fatis fide atque auctoritate commentatio. Gottingae 1861.

Gel. = Sig. Gelenii in Plinii nat. hist. annotationes. Basileae (1535) 1549.

Hard. = editio Io. Harduini. Parisiis (1685. 1723) 1741.

luc. = mea lucubrationum Plinianarum capita tria. Neostrelitiae 1865.

Noltenius: quaestiones Plinianae. Bonnae 1866.

nov. luc. = meae novae lucubrationes Plinianae. Lipsiae 1874.

Pint. = Fredenandi Pintiani in C. Plinii naturalis historiae libros omnes observationes. (Salmanticae 1544.) Lugduni 1593.

Rhen. = Beati Rhenani in C. Plinium annotationes. (Basilae 1525.) Lugduni 1593.

Salm. = Claudii Salmasii Plinianae exercitationes in Solini polyhistora. (Parisiis 1629.) Traiecti ad Rhenum 1689.

Sill. = editionis Iulii Silligii vol. II. Hamburgi et Gothae 1852.

Turn. = Adriani Turnebi adversariorum libri XXX. Parisiis 1580.

Url. = Lud. Urlichsii vindiciae Plinianae. Gryphiswaldae 1853 et Erlangae 1866. eiusdem chrestomathia Pliniana. Berolini 1857.

ann. phil. = 'Jahrbücher für Philologie und Pädagogik'. Lipsiae.

diurn. litt. ant. = 'Zeitschrift für Alterthumswissenschaft'. Darmstadii, Cassellae, Marburgi 1834—1857.

diurn. gymn. Berol. = 'Zeitschrift für das Gymnasialwesen'. Berolini.

mus. Rhen. = 'Rheinisches Museum für Philologie'. Francofurti.

philol. = 'Philologus'. Göttingae.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBRI VII—XV.

C. PLINI SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER VII.

(1) Mundus et in eo terrae, gentes, maria, [insignes] 1
insulae, urbes ad hunc modum se habent. animantium in
eodem natura nullius prope partis contemplatione minor
est, si quidem omnia exsequi humanus animus queat.

5 Principium iure tribuetur homini, cuius causa videtur
cuncta alia genuisse natura, magna saeva mercede contra
tanta sua munera, non ut sit satis aestimare, parens me-
lior homini an tristior noverca fuerit. ante omnia unum 2
animantium cunctorum alienis velat opibus. ceteris *sua*
15 varie tegimenta tribuit, testas, cortices, spinas, coria, villos,
saetas, pilos, plumam, pinnas, squamas, vellera; truncos
etiam arboresque cortice, interdum gemino, a frigoribus
et calore tutata est. hominem tantum nudum et in nuda
humo natali die abicit ad vagitus statim et ploratum, nullum-
15 que tot animalium aliud ad lacrimas, et has protinus vitae
principio; at Hercule risus praecox ille et celerrimus ante
XL diem nulli datur. ab hoc lucis rudimento quae ne 3
feras quidem inter nos genitas vincula excipiunt et omnium
membrorum nexus, itaque feliciter natus iacet manibus
20 pedibusque devinctis, flens, animal ceteris imperaturum,
et a suppliciis vitam auspicatur unam tantum ob culpam,

1 *uncinos ego posui.* insignia **R.** 3 minor est si **R²a².**
minor est etsi **D²F².** minore (in more **R¹**) etsi **F¹R¹a¹.** nor etsi
D¹. more Etsi **d¹.** ē minor si **d².** 4 queat **F²a²d¹.** que ad
F¹D¹a¹. qu ad **R¹.** qui ad **R².** nequeat **D² in ras. d².** *cfr. nov.*
luc. p. 68. 7 non ut sit *ego.* ut non sit **F²d².** non sit ut *r.*
9 *sua ego inserui.* 13 *tuta R.* 19 itaque **Rd.** idque *r.*

qua natum est. heu dementia ab his initiis existiman-
 4 tium ad superbiam se genitos! prima roboris spes primum-
 que temporis munus quadripedi similem facit. quando
 homini incessus! quando vox! quando firmum cibus os!
 quamdiu palpitans vertex, summae inter cuncta animalia 5
 inbecillitatis indicium! iam morbi tot atque medicinae tot
 contra mala excogitatae, et hae quoque subinde novitatibus
 victae! et cetera sentire naturam suam, alia pernecitatem
 usurpare, alia praepetes volatus, alia nare, hominem nihil
 scire nisi doctrina, non fari, non ingredi, non vesci, bre- 10
 viterque non aliud naturae sponte quam flere. itaque multi
 exstiterere qui non nasci optimum censerent aut quam ocis-
 5 sime aboleri. uni animantium luctus est datus, uni luxuria,
 et quidem innumerabilibus modis ac per singula membra,
 uni ambitio, uni avaritia, uni inmensa vivendi cupido, uni 15
 superstitio, uni sepulturae cura atque etiam post se de
 futuro. nulli vita fragilior, nulli rerum omnium libido maior,
 nulli pavor confusior, nulli rabies acrior. denique cetera
 animantia in suo genere probe degunt. congregari vide-
 mus et stare contra dissimilia. leonum feritas inter se 20
 non dimicat, serpentium morsus non petit serpentes, ne
 maris quidem beluae ac pisces nisi in diversa genera sae-
 viunt. at Hercule homini plurima ex homine sunt mala.

6 1. Et de universitate quidem generis humani magna
 ex parte in relatione gentium diximus. neque enim ritus 25
 moresque nunc tractabimus innumeros ac totidem paene
 quot sunt coetus hominum, quaedam tamen haud omittenda
 duco, maximeque longius ab mari degentium, in quibus
 prodigiosa aliqua et incredibilia multis visum iri haud du-
 bito. quis enim Aethiopas antequam cerneret credidit? 30
 aut quid non miraculo est, cum primum in notitiam venit?
 quam multa fieri non posse priusquam sint facta iudicantur?

1 dementia **Rd.** 6 tot atque **D²**. to atque **R²**. toaque **R¹**.
 totque **r.** | tot **D²** *in ras.*, *om. r.* 10 nisi **F** *in ras.* nihil si
D¹. nichil si **R.** nihil sine **r.** *cfr. Url. vind. n. 147.* 19 prope
R. 26 innumeros ac **F²** *in ras.* **Rd.** in numeros at **D²** (**D¹**
om. at). innumeri sunt **a.** 31 ac **R.** aut **r.** 32 sint **R** *Rob.*
 sunt **r.** *cfr. nov. luc. p. 45 n. 16.*

naturae vero rerum vis atque maiestas in omnibus mo- 7
 mentis fide caret, si quis modo partes eius ac non totam
 complectatur animo. ne pavones ac tigrum pantherarum-
 que maculas et tot animalium picturas commemorem, par-
 5 vum dictu sed immensum aestimatione, tot gentium ser-
 mones, tot linguae, tanta loquendi varietas, ut externus
 alieno paene non sit hominis vice. iam in facie vultuque 8
 nostro cum sint decem aut paulo plura membra, nullas
 duas in tot milibus hominum indiscretas effigies existere,
 10 quod ars nulla in paucis numero praestet adfectando. nec
 tamen ego in plerisque eorum obstringam fidem meam,
 potiusque ad auctores relegabo qui dubiis reddentur om-
 nibus, modo ne sit fastidio Graecos sequi tanto maiore
 eorum diligentia vel cura vetustiore.

15 2. (2) Esse Scytharum genera, et quidem plura, quae 9
 corporibus humanis vescerentur indicavimus. id ipsum in-
 credibile fortasse, ni cogitemus in medio orbe terrarum ^{4,58}
 ac Sicilia et Italia fuisse gentes huius monstri, Cyclo- ^{6,53}
 pas et Laestrygonas, et nuperrime trans Alpes hominem im-
 20 molari gentium earum more solitum, quod paulum a man-
 dendo abest. sed iuxta eos qui sunt ad septentrionem 10
 versi, haud procul ab ipso aquilonis exortu specuque eius
 dicto, quem locum Gesclithron appellant, produntur Ari- ^{4,88}
 maspi, quos diximus, uno oculo in fronte media insignes. ^{6,50}
 25 quibus adsidue bellum esse circa metalla cum grypis, fer-
 rarum volucris genere quale vulgo traditur eruente ex cu-
 nicultis aurum, mira cupiditate et feris custodientibus et
 Arimaspis rapientibus, multi sed maxime illustres Hero-
 dotus et Aristaeas Proconnesius scribunt. super alios 11
 30 autem Anthropophagos Scythas in quadam convalle magna
 Imavi montis regio est quae vocatur Abarimon, in qua
 silvestres vivunt homines aversis post crura plantis, exi-
 miae velocitatis, passim cum feris vagantes. hos in alio

3 pavones *ll.*; an pavonum colores? 18 ac sicia et
 italia *a*²*d Rob.* ac sicia quoque et italia *R*². ab italia ac si-
 cilia *D*². ac sicia *r.* 23 Gesclithron (γῆς κλειθρον) *Turnebus*
adv. 24, 42. *cfr. Solin.* 15, 20. gesclithnon *a*². gescliton *r.*
 25 grifis *R*². cypris *R*¹*d.* 31 imave *R*¹.

- non spirare caelo ideoque ad finitimos reges non pertrahi
neque ad Alexandrum Magnum pertractos Baeton iterum
12 eius mensor prodidit. priores Anthropophagos, quos ad
septentrionem esse diximus, decem dierum itinere supra
Borysthenen amnem ossibus humanorum capitum bibere 5
cutibusque cum capillo pro mantelibus ante pectora uti
Isigonus Nicaeensis. idem in Albania gigni quosdam
glauca oculorum acie a pueritia statim canos qui noctu
plus quam interdiu cernant. idem itinere dierum tre-
decim supra Borysthenen Sauromatas tertio die cibum ca- 10
pere semper.
- 13 Crates Pergamenus in Hellesponto circa Parium genus
hominum fuisse, quos Ophiogenes vocat, serpentium ictus
contactu levare solitos et manu inposita venena extrahere
corpori. Varro etiamnum esse paucos ibi quorum salivae 15
14 contra ictus serpentium medeantur. similis et in Africa
Psyllorum gens fuit, ut Agatharchides scribit, a Psyllo
rege dicta, cuius sepulchrum in parte Syrtium maiorum
est. horum corpori ingentum fuit virus exitiale serpen-
tibus et cuius odore sopirent eas; mos vero liberos ge- 20
nitos protinus obiciendi saevissimis earum eoque genere
pudicitiam coniugum experiendi, non profugientibus adul-
terino sanguine natos serpentibus. haec gens ipsa qui-
dem prope internicione sublata est a Nasamonibus qui
nunc eas tenent sedes, genus tamen hominum ex iis qui 25
profugerant aut cum pugnatum est afuerant hodieque re-
15 manet in paucis. simile et in Italia Marsorum genus durat,
quos a Circae filio ortos ferunt et ideo inesse iis vim
naturalem eam. et tamen omnibus hominibus contra ser-
pentes inest venenum, feruntque ictus salivae ut ferventis 30
aquae contactum fugere. quod si in fauces penetraverit,
etiam mori, idque maxime humani ieiuni oris.

Supra Nasamonas confinesque illis Machlyas Androgynos

7 nicaeensis d. iceensis r. 8 a R²d Rob. om. r. 9. 10 tres-
decim D². XIII T. decim D¹FR¹ (excidit III propter m). de-
cem r. 27 gentis R. genus r. 30 feruntque D² in ras.
a²Rd. ferunt r. | ictuus D², om. D¹. ictu dT. ictas rv. | sali-
vae dT. -ve D. -va rv.

esse utriusque naturae inter se vicibus coeuntes Calliphanes tradit. Aristoteles adicit dextram mammam iis virilem, laevam muliebrem esse. in eadem Africa familias 16 quasdam effascinantium Isigonus et Nymphodorus, 5 quorum laudatione intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantes. esse eiusdem generis in Triballis et Illyris adicit Isigonus, qui visu quoque effascinent interimantque quos diutius intueantur, iratis praecipue oculis, quod eorum malum facilius sentire puberes. notabilius 10 esse quod pupillas binas in singulis habeant oculis. huius 17 generis et feminas in Scythia, quae Bitiae vocantur, prodit Apollonides. Phylarchus et in Ponto Thibiorum genus multosque alios eiusdem naturae, quorum notas tradit in altero oculo geminam pupillam, in altero equi effigiem. 15 eosdem praeterea non posse mergi, ne veste quidem degravatos. haud dissimile his genus Pharmacum in Aethiopia Damon, quorum sudor tabem contactis corporibus adferat. feminas quidem omnes ubique visu nocere quae duplices 18 pupillas habeant Cicero quoque apud nos auctor est. adeo 20 naturae, cum ferarum morem vescendi humanis visceribus in homine genuisset, gignere etiam in toto corpore et in quorundam oculis quoque venena placuit, ne quid usquam mali esset quod in homine non esset.

Haud procul urbe Roma in Faliscorum agro familiae 19 25 sunt paucae quae vocantur Hirpi. hae sacrificio annuo quod fit ad montem Soractem Apollini super ambustam ligni struem ambulantes non aduruntur, et ob id perpetuo senatusconsulto militiae omniumque aliorum munerum vacationem habent. quorundam corpori partes nascuntur ad 20 30 aliqua mirabiles, sicut Pyrro regi pollex in dextro pede, cuius tactu lienosis medebatur. hunc cremari cum reli-

1 coeuntes **R.** -tibus *r.* 4 post Nymphodorus habent tradunt **D² Rob.**, *om. r.* 6. 7 et illiris **a².** et illiricis **Rob.** *cfr. Gell. IX 4, 8. om. r.* 11 bitie **R²,** *om. R¹.* uitiae *r.* *cfr. Solin. 1, 101. Detl. mus. Rhen. XVIII p. 230.* 12 tibiorum **R.** thybiorum *r.* 16 pharnacum **R.** *cfr. Detl. l. l.* 17 prodidit Damon *d Rob. v.* | adferat **Rd v.** efferat *r.* 30 aliqua **a².** -am **R².** aliaque **a¹.** aliaquam *r.*

quo corpore non potuisse tradunt, conditumque loculo in templo.

- 21 Praecipue India Aethiopumque tractus miraculis scatent. maxima in India gignuntur animalia. indicio sunt canes grandiores ceteris. arbores quidem tantae proceritatis traduntur, ut sagittis superiari nequeant, et facit ubertas soli, temperies caeli, aquarum abundantia, si libeat credere, ut sub una fico turmae condantur equitum. harundines vero tantae proceritatis ut singula internodia alveo navigabili
 22 ternos interdum homines ferant. multos ibi quina cubita 10 constat longitudine excedere, non exspuere, non capitis aut dentium aut oculorum ullo dolore adfici, raro aliarum corporis partium, tam moderato solis vapore durari. philosophos eorum, quos gymnosophistas vocant, ab exortu ad occasum perstare contuentes solem immobilibus oculis, 15 ferventibus harenis toto die alternis pedibus insistere. in monte cui nomen est Nulo homines esse aversis plantis octonos digitos in singulis habentes auctor est Megasthenes.
 23 in multis autem montibus genus hominum capitibus caninis ferarum pellibus velari, pro voce latratum edere, unguibus 20 armatum venatu et aucupio vesci, horum supra centum viginti milia fuisse prodente se Ctesias scribit, et in quadam gente Indiae feminas semel in vita parere genitosque confestim canescere. idem hominum genus qui Monocoli vocentur singulis cruribus, mirae pernicitatis ad 25 saltum; eosdem Sciapodas vocari, quod in maiore aestu humi iacentes resupini umbra se pedum protegant. non longe eos a Trogodytis abesse, rursusque ab his occidentem versus quosdam sine cervice oculos in umeris habentes.
 24 sunt et satyri subsolanis Indorum montibus (Catacludorum 30 dicitur regio), perniciosissimum animal, tum quadripedes, tum recte currentes humana effigie; propter velocitatem nisi

6 et *coni. Sill.* e **FB.** hec **D**². haec **ad**². *om. r.* 8 *ficu d Rob. v.* 15 *perstare a²T. praestare r.* 17 *nullo D¹F.*
 21 *armacum R¹. -mari R².* 22 *post se Detl. punctum posuit, sed v. Ctesiae reliqu. ed. Baehr. p. 252 c. 20.* 24.5 *monosceli R². -oculi d.* 25 *vocentur Sill. cfr. luc. p. 117. -arentur Il. v.*
 26 *eosdemque dv.* 30 *cathaccludorum d Rob. v.*

senes aut aegri non capiuntur. Choromandarum gentem vocat Tauron silvestrem, sine voce, stridoris horrendi, hirtis corporibus, oculis glaucis, dentibus caninis. Eudoxus in meridianis Indiae viris plantas esse cubitales, 5 feminis adeo parvas ut Struthopodes appellentur. Mega- 25 sthenes gentem inter Nomadas Indos narium loco foramina tantum habentem, anguium modo loripedem, vocari Sciritas. ad extremos fines Indiae ab oriente circa fontem Gangis Astomorum gentem sine ore, corpore toto hirtam 10 vestiri frondium lanugine, halitu tantum viventem et odore quem naribus trahant. nullum illis cibum nullumque potum, radicum tantum florumque varios odores et silvestrium malorum, quae secum portant longiore itinere, ne desit olfactus. graviore paulo odore haud difficulter exanimari. 15 super hos extrema in parte montium Trispithami Pygmaei- 26 que narrantur, ternas spithamas longitudine, hoc est ternos dodrantes, non excedentes, salubri caelo semperque vernante montibus ab aquilone oppositis, quos a gruibus infestari Homerus quoque prodidit. fama est insidentes 20 arietum caprarumque dorsis armatos sagittis veris tempore universo agmine ad mare descendere et ova pullosque earum alitum consumere, ternis expeditionem eam mensibus confici; aliter futuris gregibus non resisti. casas eorum luto pinnisque et ovorum putaminibus construi. Aristo- 27 teles in cavernis vivere Pygmaeos tradit, cetera de his ut reliqui. Cynos Indorum genus Isigonus annis centenis quadragenis vivere, item Aethiopas Macrobios et Seras existimat et qui Athon montem incolant, hos quidem, quia viperinis carnibus alantur; itaque nec capiti nec vesti- 25 bus eorum noxia corpori inesse animalia. Onesicritus 28 quibus locis Indiae umbrae non sint corpora hominum cubitorum quinum et binarum palmarum exsistere, et vivere annos CXXX, nec senescere sed ut medio aevo mori.

8 scyritas **FT.** Sciratas *coni.* *Url. vind. n. 150.* 15 Trispithami *Hard.* trispithami **d.** spithami **T.** sphitami **DFa.** sphitami **R.** 26 tradit Isigonus **d**². 27 vivere tradit **D**². 28 existimant **Da**².

Crates Pergamenus Indos qui centenos annos excedant
 Gymnetas appellat, non pauci Macrobios. Ctesias gentem
 ex his quae appelletur Pandarae, in convallibus sitam annos
 ducentos vivere, in iuventa candido capillo qui in senectute
 29 nigrescat, contra alios quadragenos non excedere annos, 5
 iunctos Macrobiis, quorum feminae semel pariant. idque
 et Agatharchides tradit. praeterea locustis eos ali et
 esse pernices. Mandorum nomen iis dedit Clitarchus,
 et Megasthenes trecentos eorum vicos adnumerat. femi-
 nas septimo aetatis anno parere, senectam quadragesimo 10
 30 accidere. Artemidorus in Taprobane insula longissimam
 vitam sine ullo corporis languore traduci. Duris Indorum
 quosdam cum feris coire mixtosque et semiferos esse partus.
 in Calingis eiusdem Indiae gente quinquennes concipere
 feminas, octavum vitae annum non excedere. — (et alibi 15
 cauda villosa homines nasci pernicitatis eximiae, alios au-
 ribus totos contegi.) —

Oritas ab Indis Arabis fluviis determinat. hi nullum
 alium cibum novere quam piscium, quos unguibus dis-
 sectos sole torreant atque ita panem ex his faciant, ut 20
 31 refert Clitarchus. Trogodytas super Aethiopiam velo-
 ciores equis esse Pergamenus Crates, item Aethiopus
 octona cubita longitudine excedere; Syrbotas vocari gentem
 eam. Nomadum Aethiopum secundum flumen Astragum
 ad septentrionem vergentium gens Menisminorum appellata 25
 abest ab oceano dierum itinere viginti. animalium quae
 cynocephalos vocamus lacte vivit, quorum armenta pascit
 32 maribus interemptis praeterquam subolis causa. in Africae

2 Gymnetas v. cfr. Strabo 15 p. 719. -nestos R¹. -nestas r.
 3 pandare DRa¹. -dore d. -dere Fa². 8 mandorum ll.
 Pandarum coni. Pint. cfr. Url. vind. n. 150. 9 trecentos ego.
 ll. addunt que, Detl. quoque. 12 Duris v. uiros R². iuris r.
 14 Calingis Barb. quolingis R. quo linguis d. colingis r.
 15 verba et alibi — contegi videntur transponenda esse in
 § 23 post Ctesias scribit: cfr. Ctes. rel. ed. Baehr. p. 254. 257.
 16 pilosa dT. 18 Oritas Barb. soritas ll. 23 sirbo-
 tas R. 25 moenisminorum R¹. -ismorum R² ap. Detl. mae-
 nismorum F². 27 quorum R² ap. Detl. d. quarum r. | ar-
 mata R¹ ap. Detl. DFa.

solitudinibus hominum species obviae subinde fiunt momentoque evanescent.

Haec atque talia ex hominum genere ludibria sibi, nobis miracula, ingeniosa fecit natura. et singulis quidem quae
 5 facit in dies ac prope horas quis enumerare valeat? ad detegendam eius potentiam satis sit inter prodigia posuisse gentes. hinc ad confessa in homine pauca.

3. (3) Tergeminos nasci certum est Horatiorum Cu- 33
 riatorumque exemplo. super inter ostenta ducitur praeter-
 10 quam in Aegypto, ubi fetifer potu Nilus amnis. proxime supremis divi Augusti Fausta quaedam e plebe Ostiae duos mares, totidem feminas enixa famem quae consecuta est portendit haud dubie. reperitur et in Peloponneso quinos
 quater enixa, maioremque partem ex omni eius vixisse
 15 partu. et in Aegypto septenos uno utero simul gigni auctor est Trogus.

Gignuntur et utriusque sexus quos Hermaphroditos 34
 vocamus, olim androgynos vocatos et in prodigiis habitos, nunc vero in deliciis. Pompeius Magnus in ornamentis
 20 theatri mirabiles fama posuit effigies ob id diligentius magnorum artificum ingeniis elaboratas, inter quas legitur Eutychis a XX liberis rogo inlata Trallibus enixa XXX partus, Alcippe elephantum. quamquam id inter ostenta est. namque et serpentem peperit inter initia Marsici belli
 25 ancilla, et multiformes pluribus modis inter monstra par- 35
 tus eduntur. Claudius Caesar scribit hippocentaurum in Thessalia natum eodem die interisse, et nos principatu eius adlatum illi ex Aegypto in melle vidimus. est inter exempla in uterum protinus reversus infans Sagunti quo
 30 anno deleta ab Hannibale est.

4 ex R¹. | singula R²d. 9 ducitur d. cfr. nov. luc. p. 100. adducitur a². dicitur rv. 12 totidemque a². 13 quinos Sabell. ex Arist. h. a. VII 4 p. 584B, 34. binos ll. 14 omnibus eius R² ap. Detl. omnibus DF¹R¹a¹d. 22 Trallibus v. trallis D²R²adT. rallis D¹. traxillis F² in ras. trallix R¹ ap. Detl. 23 alcippe d. -ilpe r. | dist. Url. vind. n. 152. 25 ancilla et F². -lae Dd. -le R¹. -la R³. sancillae F¹. sancilles a.

- 36 **4.** Ex feminis mutari in mares non est fabulosum.
invenimus in annalibus P. Licinio Crasso C. Cassio Longino cos. Casini puerum factum ex virgine sub parentibus, iussuque haruspicum deportatum in insulam desertam. Licinius Mucianus prodidit visum a se Argis Arescon-
tem, cui nomen Arescusae fuisse, nupsisse etiam, mox
barbam et virilitatem provenisse uxoremque duxisse. eiusdem sortis et Zmyrnae puerum a se visum. ipse in Africa
vidi mutatum in marem nuptiarum die L. Cossicium civem
Thysdritanum, vivebatque cum proderem haec. 10
- 37 editis geminis raram esse aut puerperae aut
puerperio praeterquam alteri vitam; si vero utriusque
sexus editi sint gemini, rariorem utrique salutem. feminas
celerius gigni quam mares, sicuti celerius senescere.
saepius in utero moveri mares, et in dextera fere geri 15
parte, in laeva feminas.
- 38 **5.** (4) Ceteris animantibus statum et pariendi et partus
gerendi tempus est, homo toto anno et incerto gignitur
spatio, alius septimo mense, alius octavo et usque ad
initium undecimi. ante septimum mensem haud umquam 20
vitalis est. septimo non nisi pridie posteroque pleniluni die
39 aut interlunio concepti nascuntur. tralaticium in Aegypto
est et octavo gigni. iam quidem et in Italia tales partus
esse vitales contra priscorum opiniones. variant haec pluribus
modis. Vistilia Gliti ac postea Pomponi atque Orfiti 25
clarissimorum civium coniunx ex his quattuor partus enixa
septimo semper mense, genuit Suillium Rufum undecimo,
Corbulonem septimo, utrumque consulem, postea Caesoniam
40 Gai principis coniugem octavo. in quo mensum nu-

2 P. v. C ll. om. a² in ras. Q. Gellius IX 4, 15. 5 Arescontem v. aristontem ll. 9 cossicium B^d. -tium Gellius l. l. consitium r. Detl. 10 vivebatque — haec ego inserui ex Gellii l. l. cfr. Url. vind. n. 153. 11 lacunam ego indicavi; interierunt fortasse Aristoteles tradit. 16 feminas constat d^v. 20 initium B. -tia r^v. | undeci R¹. decimi a². 25 uestilia D¹a². -igia d². | gliti D^F. glici B. editi a² in ras. gluti d¹. gaii d². cfr. Detl. mus. Rhen. XVIII p. 230. 28 corbulone R². -no R¹. -nae F¹. a -nae F². -lione a.

mero genitis intra quadragensimum diem maximus labor, gravidis autem quarto et octavo mense, letalesque in iis abortus. Masurius auctor est L. Papirium praetorem secundo herede lege agente bonorum possessionem contra eum dedisse, cum mater partum se XIII mensibus diceret tulisse, quoniam nullum certum tempus pariendi statutum videretur.

6. (5) A conceptu decimo die dolores capitis, oculorum vertigines tenebraeque, fastidium in cibis, redundatio stomachi indices sunt hominis inchoati. melior color maren ferenti et faciliior partus, motus in utero quadragensimo die. contraria omnia in altero sexu, ingestabile onus, crurum et inguinis levis tumor, primus autem XC die motus. sed plurimum languoris in utroque sexu capillum germinante partu et in plenilunio, quod tempus editos quoque infantes praecipue infestat. adeoque incessus atque omne quicquid dici potest in gravida refert, ut salsioribus cibis usae carentem unguiculis partum edant, et si respiravere difficilius enitantur. oscitatio quidem in enixu letalis est, sicut sternuisse a coitu abortivum.

7. Miseret atque etiam pudet aestimantem quam sit frivola animalium superbissimi origo, cum plerisque abortus causa odor a lucernarum fiat extinctu. his principiis nascuntur tyranni, his carnifex animus. tu qui corporis viribus fidis, tu qui fortunae munera amplexaris et te ne alumnum quidem eius existimas sed partum, tu cuius semper tinctoria est mens, tu qui te deum credis, aliquo successu tumens, tanti perire potuisti, atque etiam hodie minoris potes, quantulo serpentis ictus dente, aut etiam ut Anacreon poeta acino uvae passae, ut Fabius Senator praetor in lactis haustu uno pilo strangulatus. is demum profecto vitam

3 abortibus **Rd.** -tuus *r.* | papirium **d.** *cfr. Gellius III 16, 23. parpurium R. papurium r.* 5 se tredecim **F²a².** se decim **a¹.** XVI **d** *e corr.* sed sedecim **DF¹.** 6 statum **F¹a¹d¹.**

14 capillo **a².** 20 sternutasse **R².** renuisse **R¹.** strenuisse **d.** 22 plerumque **R.** 26 inctoria **D².** uictoria **dT.**

27 tumens **Rob.** -es **ll.** 28 tanti **FD¹a².** tantine **D².** tante **a¹d.** /// ante **R².** an tanti et ante?

aequa lance pensabit qui semper fragilitatis humanae memor fuerit.

- 45 8. (6) In pedes procidere nascentem contra naturam est, quo argumento eos appellavere Agrippas ut aegre par-
tos, qualiter et M. Agrippam ferunt genitum, unico prope 5
felicитatis exemplo in omnibus ad hunc modum genitis.
quamquam is quoque adversa pedum validudine misera iu-
venta, exercito aevo inter arma mortesque ac noxios ac-
cessus, infelici terris stirpe omni sed per utrasque Agrip-
pinas maxime, quae Gaium, quae Domitium Neronem prin-
cipes genuere totidem faces generis humani, praeterea bre-
vitate aevi, quinquagensimo uno raptus anno in tormentis
46 adulteriorum coniugis socerique praegravi servitio, luisse
augurium praeposteri natalis existimatur. Neronem quo-
que paulo ante principem et toto principatu suo hostem 15
generis humani pedibus genitum scribit parens eius Agrip-
pina. ritu naturae capite hominem gigni mos est, pedibus
efferrī. * quasdam concreto genitali gigni infausto omnie
Cornelia Gracchorum mater indicio est. *

- 47 9. (7) Auspicatius enecta parente gignuntur, sicut 20
Scipio Africanus prior natus primusque Caesarum a caeso
matris utero dictus, qua de causa et Caesones appellati.
simili modo natus et Manilius qui Carthaginem cum exer-
citu intravit.

10. (8) Vopiscos appellabant e geminis qui retenti 25
utero nascerentur altero interempto abortu. namque ma-
xima etsi rara circa hoc miracula existunt.

- 48 11. (9) Praeter mulierem pauca animalia coitum no-
vere gravida, unum quidem omnino aut alterum super-
fetat. exstat in monumentis et medicorum et quibus talia 30

3 procedere **F²R²v.** *Solin.* 1, 65. procire **R¹** *ap. Detl.*

4 aegre **DRd Rob.** *Solin.* l. l. -ri *rv.* | partos **a²** *Rob.* -tus *rv.*

5 et *om.* **a²**. 7 *dist. Salm. exerc. Plin.* p. 23b *A.* 8 mor-
temque **a.** ostesqua **R¹** *ap. Detl.* hostesque **dT.** | ac noxios ac-
cessus *ego.* ad (ac **R²**) noxio (-ia **a¹**) accessu **DRa²**. adnoxi ac-
cessu (succ- **F²**) **F.** adnoxium accessum **dT.** 18 quasdam
— est ex § 69 huc transposui cum Noltenio quaest. *Plin.* p. 16.
cfr. Solin. 1, 67.

consectari curae fuit uno abortu duodecim puerperia egesta. sed ubi paululum temporis inter duos conceptus intercessit, utrumque perfertur, ut in Hereule et Iphicle fratre 49 eius apparuit et in ea quae gemino partu alterum marito
 5 similem alterumque adultero genuit, item in Proconnesia ancilla quae eiusdem diei coitu alterum domino similem alterum procuratori eius, et in alia quae iusto partu, quinque mensum alterum edidit, rursus in alia quae septem mensum edito puerperio insecutis mensibus geminos
 10 enixa est.

(10) Iam illa vulgata et varia: ex integris truncos 50 gigni, ex truncis integros eademque parte truncos, signa, quaedam naevosque et cicatrices etiam regenerari, — quarto partu Dacorum originis nota in brachio redditur; 12. in 51
 15 Lepidorum gente tres, intermisso ordine, obducto membrana oculo genitos accepimus — similes quidem alios avo, et ex geminis quoque alterum patri alterum matri, annoque post genitum maiori similem fuisse ut geminum; quasdam sibi similes semper parere, quasdam viro, quasdam
 20 nulli, quasdam feminam patri, marem sibi. indubitatum exemplum est Nicaei nobilis pyctae Byzanti geniti qui adulterio Aethiopis nata matre nihil a ceteris colore differente ipse avum regeneravit Aethiopem.

Similitudinum quidem immensa reputatio est et in qua 52
 25 credantur multa fortuita pollere, visus, auditus, memoria haustaeque imagines sub ipso conceptu. cogitatio etiam utriuslibet animum subito transvolans effingere similitudinem aut miscere existimatur. ideoque plures in homine quam in ceteris omnibus animalibus differentiae, quoniam
 30 velocitas cogitationum animique celeritas et ingeni varietas

3 perfectus a. 7 lacunam ego indicavi. unum Rob. v. sed Arist. h. a. VII 4 p. 585 A, 17 διδυμα. geminos coni. Pint.

9 in mensibus DR¹a. III mensibus coni. Detl. 11 et coni. Detl. est DF¹a. ÷ d. om. r. 12 eademque F²a². eadem r. an eademve? 13 sq. distinxi ego. 21 pyctae d. pictae r. 24 immensa Pellicerius ap. Hard. in menta DF¹R¹d¹. in mente F²R²a. inuenta d²T. 27 subito Rob. v. sibi II.

multiformes notas inprimat, cum ceteris animantibus in-
 mobiles sint animi et similes omnibus singulisque in suo
 53 cuique genere. Antiocho regi Syriae e plebe nomine Ar-
 temo in tantum similis fuit ut Laodice coniunx regia necato
 iam Antiocho mimum per eum commendationis regnique 5
 successionis peregerit. Magno Pompeio Vibius quidam e
 plebe et Publicius etiam servitute liberatus indiscreta prope
 specie fuere similes, illud os probum reddentes ipsumque
 54 honorem eximiae frontis. qualis causa patri quoque eius
 Menogenis coci sui cognomen inposuit, iam Strabonis a 10
 specie oculorum habentis vitium imitata in servo, Scipioni
 Serapionis, qui erat suarii negotiatoris vile mancipium.
 eiusdem familiae Scipioni post eum nomen Salvitto mimus
 dedit, sicut Spinther secundarum tertiarumque Pamphilus
 collegio Lentuli et Metelli consulum, in quo perquam in- 15
 portune fortuitum hoc quoque fuit, duorum simul consu-
 lum in scaena imagines cerni. e diverso L. Plancus orator
 55 histrioni Rubrio nomen inposuit. rursus Curioni patri
 Burbuleius, itemque Messalae censorio Menogenes, perinde
 histriones. Surae quidem proconsulis etiam rictus in lo- 20
 quendo contractionemque linguae et sermonis tumultum,
 non imaginem modo, piscator quidam in Sicilia reddidit.
 Cassio Severo celebri oratori Armentari murmillonis ob-
 iecta similitudo est. modo in Iunia domo Gallionem a
 Castellano liberto non discernebant, nec a Sannio mimo 25
 56 Paride cognominato Agrippinum senatorem. Toranius mango
 Antonio iam triumviro eximios forma pueros, alterum in

1 inprimae D. -mit a T Rob. 2 singulisque R. -lique a².
 -li F². -lis r. 11 in d. et in rv. 12 qui ego. in ll. is
 Rhen. v. 13 scipionum R. | salutio R². -uto R¹. 18 no-
 men DFR. cognomen rv. 20 rictus F². ritu d. rictu r.
 rictum v. 21 contractionemque F²d². intr. r. 24 modo
 — 26 senatorem habet F² v. 22 post oratori; om. r. transposuit
 Detl. cfr. mus. Rhen. XVIII p. 231 sq. spuria putat Mommsenus
 Solin. praef. p. XXIX. LXVI n. | Iunia (vel Annaea) Detl.
 l. l. ea F². | a Detl. om. F². 25 discernebant Detl. -bat F².
 | Sannio Detl. sanio F². 26 Agrippinum Url. mus. Rhen.
 XVIII p. 528. agrinum et corr. -no F². | senatorem et corr.
 -ori F².

Asia genitum alterum trans Alpes, ut geminos vendidit. tanta unitas erat. postquam deinde sermone puerorum detecta fraude a furente increpitus Antonio est, inter alia magnitudinem preti conquerente (nam ducentis erat mercatus sestertiis), respondit versutus ingeni mango id ipsum se tanti vendidisse, quoniam non esset mira similitudo in ullis eodem utero editis; diversarum quidem gentium natalis tam concordi figura reperiri super omnem esse taxationem; adeoque tempestivam admirationem intulit, ut ille proscriptor animus modo et contumelia furens non aliud in censu magis ex fortuna sua duceret.

13. (11) Est quaedam privatim dissociatio corporum, 57 et inter se steriles, ubi cum aliis se iunxere, gignunt, sicut Augustus et Livia. item alii aliaque feminas tantum 15 generant aut mares, plerumque et alternant, sicut Gracchorum mater duodeciens et Agrippina Germanici noviens. aliis sterilis est iuventa, aliis semel in vita datur gignere. quaedam non perferunt partus, quales, si quando medicina 58 et cura vicere, feminam fere gignunt. divus Augustus in 20 reliqua exemplorum raritate neptis suae nepotem vidit genitum quo excessit anno M. Silanum, qui cum Asiam obtineret post consulatum Neronis principis successione, veneno eius interemptus est. Q. Metellus Macedonicus, 59 cum sex liberos relinqueret, XI nepotes reliquit, nurus 25 vero generosque et omnes qui se patris appellatione salutarerent XXVII. in actis temporum divi Augusti invenitur 60 duodecimo consulatu eius Lucioque Sulla collega a. d. III. idus Aprilis C. Crispinum Hilarum ex ingenua plebe Fae- sulana cum liberis VIII, in quo numero filiae duae fuere, 30 nepotibus XXVII, pronepotibus XIX, neptibus VIII, praelata pompa cum omnibus his in Capitolio immolasse.

4 conquerente *Rob.* conquer- *ll.* 8 reperire *R.* 13 steriles *d.* sperilis *R.* sterilis *r.* | se *Rhen. om. ll.* 14 liuia *F²d.* lilia *R.* iulia *r.* 18 perferunt *RF².* peperere *d.* pareŕt *D.* pariunt *a.* parunt *F¹.* 19 tura *D.* thura *d.* 23 Q. v. quē *ll.* 27 Lucioque *om. R.* 28 crispinium *a Detl. cfr. mus. Rhen. XVIII p. 234.* 30 XXVIII *R.* | XIX *dT.* XII/// *R.* XIII *r ap. Detl.* | praeluta *dT.* prolata *R.* 31 sine *R.* his in *r.*

- 61 **14.** (12) Mulier post quinquagensimum annum non
gignit, maiorque pars XL profluvium genitale sistit. nam
in viris Masinissam regem post LXXXVI annum generasse
filium quem Metymannum appellaverit clarum est, Catonem
censorium octogesimo exacto e filia Salonis clientis sui. 5
- 62 qua de causa aliorum eius liberum propago Liciniani sunt
cognominati, hi Saloniani, ex quis Uticensis fuit. nuper
etiam L. Volusio Saturnino in urbis praefectura extincto
notum est e Cornelia Scipionum gentis Volusium Saturni-
num qui fuit consul genitum post LXII annum. et usque 10
ad LXXV apud ignobiles vulgaris reperitur generatio.
- 63 **15.** (13) Solum autem animal menstruale mulier est,
inde unius utero quas appellaverunt molas. ea est caro
informis, inanima, ferri ictum et aciem respuens. movetur
sistitque menses, ut partus, alias letalis alias una senescens, 15
aliquando alvo citatiore excidens. simile quiddam et viris
in ventre gignitur, quod vocant scirron, sicut Oppio Ca-
64 pitoni praetorio viro. sed nihil facile reperiatur mulierum
profluvio magis monstrificum. acescunt superventu musta,
sterilescunt tactae fruges, moriuntur insita, exuruntur hor- 20
torum germina, fructus arborum quibus insidere decidunt,
speculorum fulgor adspectu ipso hebetatur, acies ferri prae-
stringitur, eboris nitor, alvi apium moriuntur, aes etiam
ac ferrum robigo protinus corripit odorque dirus aëra, et
in rabiem aguntur gustato eo canes atque insanabili ve- 25
65 neno morsus inficitur. quin et bituminum sequax alioquin
ac lenta natura in lacu Iudaeae qui vocatur Asphaltites
certo tempore anni supernatans non quit sibi avelli ad
omnem contactum adhaerens praeterquam filo quod tale
virus infecerit. etiam formicis, animali minimo, inesse 30

3 in v. om. ll. 4 metymatnum Da. metimathnum d.
mehtimannum F². metimanum B. 5 salonis ll. Solin. 1, 59.
-oni v. 7 cogn- sunt B. 9 e Ianus. om. ll. 12 est Ba².
si r. 15 ut Sill. et in d. et ut r. 16 citatiore v. -ior ll.
| excidens F²d. excedens r. 17 scirron d Barb. sciron r.
20 stereliscunt F. -iliscunt a². -iliscun// a¹. sterelis cont D. |
iactae DF¹a. actae F². 24 aera F² Rob. aera et a². aet DF¹.
et Ba¹d. 25 gustatu DFa. 27 Asphaltites Rob. v. -ides F².
-ites et a². -ite et r. 29 quod v. quonem R¹. quem r.

- sensum eius ferunt, abicique gestatas fruges nec postea
 repeti. et hoc tale tantumque omnibus tricenis diebus 66
 malum in muliere existit et trimenstri spatio largius,
 quibusdam vero saepius mense, sicut aliquis numquam.
 5 (14) sed tales non gignunt, quando haec est generando
 homini materia, germine e maribus coaguli modo hoc in
 sese glomerante, quod deinde tempore ipso animatur cor-
 poraturque. ergo cum gravidis fluxit, invalidi aut non vi-
 tales partus eduntur aut saniosi, ut auctor est Nigidius;
 10 — 16. (Idem lac feminae non corrumpi alenti partum, 67
 si ex eodem viro rursus conceperit, arbitratur) — inci-
 piente autem hoc statu aut desinente conceptus facillimi
 traduntur. fecunditatis in feminis praerogativam accipimus
 inunctis medicamine oculis salivam infici.
 15 (15) Ceterum editis primores septimo mense gigni 68
 dentes, priusque in supera fere parte, haud dubium est,
 septimo eosdem decidere anno aliosque suffici, quosdam
 et cum dentibus nasci, sicut M'. Curium, qui ob id Den-
 tatus cognominatus est, et Cn. Papirium Carbonem, prae-
 20 claros viros. in feminis ea res inauspicati fuit exempli
 regum temporibus. cum ita nata esset Valeria, exitio ci- 69
 vitati in quam delata esset futuram responso haruspicum
 vaticinante, Suessam Pometiam illa tempestate florentissi-
 mam deportata est, veridico exitu consecuto. * aliqui vice
 25 dentium continuo osse gignuntur, sicuti Prusiae regis
 Bithynorum filius superna parte oris. * hominem prius
 quam genito dente cremari mos gentium non est. * den- 70
 tes autem *in* tantum invicti sunt ignibus, *ut* nec cre-
 mentur cum reliquo corpore, idemque flammis indomiti
 30 cavantur tabe pituitae. candorem trahunt quodam medi-

1 gustatas **a**². uastatas **DF**¹d. 6 e om. **DRa**¹. ae **a**². |
 moribus **DF**¹a¹. matribus **a**². | hic **DFad**. 9 famosi **DFad**.

10 *dist. ego. cfr. Url. vind. n. 157.* 13 praerogativum
DFRa. | accipimus **RdT**. accep- **DFa**. 24 *post* consecuto **ll**.
habent verba quae transposui in § 46 quasdam — indicio est.

26 bithynorum **R**. bithyniorum **DFad**. | hominem — non
 est ego *huc transposui ex § 72.* 28 *in ego. om. ll.* | *ut ego.*
om. ll. 29 crementur **DFa**. -antur *rv*.

- camine. usu atteruntur, multoque primum in aliquis deficiunt. nec cibo tantum et alimentis necessarii, quippe vocis sermonisque regimen primores tenent, concentu quodam excipientes ictum linguae serieque structurae atque magnitudine mutilantes mollientesve aut hebetantes verba 5
- 71 et, cum defuere, explanationem omnem adimentes. quin et augurium in hac esse creditur parte. triceni bini viris adtribuuntur excepta Turdulorum gente. quibus plures fuere longiora promitti vitae putant spatia. feminis minor numerus. quibus in dextra parte gemini superne a cani- 10 bus cognominati fortunae blandimenta pollicentur, sicut in
- 72 Agrippina Domiti Neronis matre. contra in laeva. * sed 11,160
899. mox plura de hoc, cum membratim historia decurret.
- Risise eodem die quo genitus esset unum hominem accepimus Zoroastren; eidem cerebrum ita palpitasse ut 15 inpositam repelleret manum, futurae praesagio scientiae.
- 73 (16) In trimatu suo cuique dimidiam esse mensuram futurae certum est. in plenum autem cuncto mortalium generi minorem in dies fieri propemodum observatur, rarosque patribus proceriores, consumente ubertatem seminum exustione in cuius vices nunc vergat aevum. in Creta 20 terrae motu rupto monte inventum est corpus stans XLVI cubitorum, quod alii Orionis, alii Oti esse arbitrabantur.
- 74 Orestis corpus oraculi iussu refossum VII cubitorum fuisse monimentis creditur. iam vero ante annos prope mille 25 vates ille Homerus non cessavit minora corpora mortaliū quam prisca conqueri. Naevi Pollionis amplitudinem annales non tradunt, sed quia populi concursu paene sit interemptus, vice prodigii habitum. procerissimum hominum aetas nostra divo Claudio principe Gabbaram no- 30 mine ex Arabia advectum novem pedum et totidem unciarum vidit. fuere sub divo Augusto semipede addito,
- 75

12 post laeva ll. habent verba a me transposita in § 69 hominem — non est. 13 decurret v. -rat B². -ra R¹. -rit r.

21 in Creta — 23 arbitrabantur F²a² Rob. om. r. | in creta a² Rob. merita incrementa F². 23 otio F². osii a² Rob. | arbitrabantur F². tradunt a² Rob. 27 naevii — 29 habitum F²a³. om. r. 30 gabborum DF¹a.

quorum corpora eius miraculi gratia in conditorio Salustianorum adservabantur hortorum; Pusioni et Secundillae erant nomina. eodem praeside minimus homo duos pedes et palmum Conopas nomine in deliciis Iuliae neptis eius fuit, et mulier Andromeda liberta Iuliae Augustae. Manium Maximum et M. Tullium equites Romanos binum cubitorum fuisse auctor est M. Varro, et ipsi vidimus in oculis adservatos. sesquipedales gigni, quosdam longiores, in trimatu implentes vitae cursum, haud ignotum est.

(17) Invenimus in monumentis Salamine Euthymenis filium in tria cubita triennio adcrevisse, incessu tardum, sensu hebetem, puberem etiam factum, voce robusta, absumptum contractione membrorum subita triennio circum-acto. ipsi non pridem vidimus eadem ferme omnia praeter pubertatem in filio Corneli Taciti equitis Romani Belgicae Galliae rationes procurantis. ἐκτραπέλους Graeci vocant eos, in Latio non habent nomen.

17. Quod sit homini spatium a vestigio ad verticem id esse pansis manibus inter longissimos digitos observatum est, sicuti vires dextra parte maiores, quibusdam aequas utraque, aliquis laeva manu praecipuas, nec id umquam in feminis. (18) mares praestare pondere, et defuncta viventibus corpora omnium animalium, et dormientia vigilantibus, virorum cadavera supina fluitare, feminarum prona, velut pudori defunctarum parcente natura.

18. Concretis quosdam ossibus ac sine medullis vivere accipimus. signum eorum esse nec sitim sentire nec sudorem emittere, quamquam et voluntate scimus sitim victam, equitemque Romanum Iulium Viatorem e Vocontiorum gente foederata in pupillaribus annis aquae subter cutem fusae morbo prohibitum umore a medicis naturam fecisse consuetudinem atque in senecta caruisse potu. nec non et alii multa sibi imperavere.

2 pusioni **a**². *Solin.* 1, 88. posioni *r.* 4 maropas **F**².
 11 adcrevisse **R**²**Fa**. accre- *Rob.* ador- **R**¹**D**. adol- *dv.* 16
 ectrapelos **D**. et trap- **F**². ectap- **R**. ettap- *r.* 19 *an idem?*
 27 accipimus **R**. accep- *r.* *cfr. Fels. p. 66 n. 1.* 30 aquae
F². qua **D**¹. aqua *r.* | fuse **F**² *in ras.* furae **Da**¹. fure **R**¹. fusa
R². fuste **a**². futurae *d.* 31. 32 consuetudine **F**²**a**².

- 79 **19.** Ferunt Crassum avum Crassi in Parthis interempti
numquam risisse, ob id Agelastum vocatum, sicuti nec
flesse multos. Socratem clarum sapientia eodem semper
visum vultu, nec aut hilario magis aut turbato. exit hic
animi tenor aliquando in rigorem quendam torvitatemque ⁵
naturae duram et inflexibilem, affectusque humanos adimit,
quales ἀπαθείη Graeci vocant multos eius generis experti,
80 quodque mirum sit, auctores maxime sapientiae, Diogenem
Cynicum, Pyrrhonem, Heraclitum, Timonem, hunc quidem
etiam in totius odium generis humani evectum. sed haec ¹⁰
parva naturae insignia in multis varia cognoscuntur, ut in
Antonia Drusi numquam exspuisse, in Pomponio consulari
poeta non ructasse. — (Quibus natura concreta sunt ossa,
qui sunt rari admodum, cornei vocantur.) —
- 81 **20.** (19) Corpore vesco sed eximiis viribus Tritanum ¹⁵
in gladiatorio ludo, Samnitium armatura celebrem, filium-
que eius militem Magni Pompei, et rectos et transversos
cancellatim toto corpore habuisse nervos, in brachiis etiam
manibusque, auctor est Varro in prodigiosarum virium
relatione, atque etiam hostem ab eo ex provocatione di- ²⁰
micante inermi dextera * superatum et postremo correptum
82 * uno digito * in castra tralatam. at Vinnius Valens meruit
in praetorio divi Augusti centurio, vehicula [cum] culleis
onusta donec exinanirentur sustinere solitus, carpenta ad-
prehensa una manu retinere, obnixus contra nitentibus ²⁵
iumentis, et alia mirifica facere quae insculpta monumento
83 eius spectantur. idem M. Varro: Rusticelius, inquit,

2 sicut **Rd.** 5 animo **DFad.** 6 naturā durae **R.** | af-
fectusque **F²a² Rob.** eff. r. 8 quodque **Rv.** quod r. 13
poeta numquam **R** (?). poeta non r. | natura v. -rae **ll.** *unci-*
nos posui cum Url. vind. n. 158. 15 uesco **F¹a².** uasto **F².**
utesco **R.** utescos r. | tritanum **a².** -annum **Solin.** 1, 75. tri-
butanum r. *cfr. Hübner. ephemer. epigr. II 48.* 18 cancella-
tim d. -cill- r. 19 in **R.** om. r. | prodigiosarum **Ianus coll.**
Solin. l. l. -osa **ll.** 20 relatione **F²R².** elat- **adT.** selat- r.
21 dimicantem **F²a².** at v. **Solin.** 1, 76. 22 uno digito
in **ll.** leguntur post dextera. ego transposui coll. **Solin.** l. l.
23 *uncinos ego posui.* 27 idem **Sabell.** ideo **ll.** | Rusticelius
Detl. mus. Rhen. XVIII p. 235. -cellus **ll.**

Hercules appellatus mulum suum tollebat, Fufius Salvius duo centenaria pondera pedibus, totidem manibus, et ducenaria duo umeris contra scalas ferebat. nos quoque vidimus Athanatum nomine prodigiosae ostentationis quingenario thorace plumbeo indutum cothurnisque quingentum pondo calciatum per scaenam ingredi. Milonem athletam, cum constitisset, nemo vestigio educebat; malum tenenti nemo digitum corripiebat.

(20) Cucurrisse MCXL stadia ab Athenis Lacedaemonem biduo Philippidem magnum erat, donec Anystis cursor Lacedaemonius et Philonides Alexandri Magni a Sicyone Elim uno die MCCCXV stadia cucurrerunt. nunc quidem in circo quosdam CLX passuum tolerare non ignoramus, nuperque Fonteio et Vipstano cos. annos VIII genitum a meridie ad vesperam LXXV passuum cucurrisse. cuius rei admiratio ita demum solida perveniat, si quis cogitet nocte ac die longissimum iter vehiculis Tib. Neronem emensum festinantem ad Drusum fratrem aegrotum in Germaniam. ea fuerunt CC passuum.

21. (21) Oculorum acies vel maxime fidem excellentia invenit exempla. in nuce inclusam Iliadem Homeri carmen in membrana scriptum tradit Cicero. idem fuisse qui pervideret CXXXV passuum. huic et nomen M. Varro reddit, Strabonem vocatum. solitum autem Punico bello a Lilybaeo Siciliae promunturio exeunte classe e Carthaginis portu etiam numerum navium dicere. Callicrates ex ebore formicas et alia tam parva fecit animalia ut partes eorum a ceteris cerni non possent. Myrmecides quidem in eodem genere inclaruisset quadriga ex eadem materia quam musca integeret alis fabricata et nave quam apicula pinnis absconderet.

1 *dist. Detl. l. l.* | fusius dv. 8 nemo F²a²d². ni d¹. modo r. 9 MCLX R. CXL F¹. 12 MCCCII T. //CCC// R. MCC d. mille ducenta *Solin. 1, 98.* 16 perveniet F². -nit d. 17 tib. a¹. tibi DR¹d. trib; a²F² in ras. tribus R². cfr. *Detl. mus. Rhen. XVIII p. 235.* tribus Tiberium v. defendit *Url. ib. p. 531.* 21 iliada Rd. 28 possint DF¹ad. 29 quadriga R. -gam d. 30 fabricat// R. -catam d.

- 86 **22.** (22) Auditus unum exemplum habet mirabile,
proclium quo Sybaris deleta est eo die quo gestum erat
auditum Olympiae. nam . . . Cimbricae victoriae Castores-
que Romani qui Persicam victoriam ipso die quo contigit
nuntiavere visus et numinum fuere praesagia. 5
- 87 **23.** (23) Patientia corporis, ut est crebra sors cala-
mitatum, innumera documenta peperit, clarissimum in
feminis Leaenae meretricis, quae torta non indicavit Har-
modium et Aristogitonem tyrannicidas, in viris Anaxarchi,
qui simili de causa cum torqueretur praerosam dentibus 10
linguam unamque spem indicii in tyranni os exspuit.
- 88 **24.** (24) Memoria necessarium maxime vitae bonum
cui praecipua fuerit haud facile dictu est tam multis eius
gloriam adeptis. Cyrus rex omnibus in exercitu suo mi-
litibus nomina reddidit, L. Scipio populo Romano, Cineas 15
Pyrri regis legatus senatui et equestri ordini Romae postero
die quam advenerat. Mithridates duarum et viginti gen-
tium rex totidem linguis iura dixit, pro contione singulas
89 sine interprete adfatus. Charmadas quidam in Graecia
quae quis exegerat volumina in bibliothecis legentis modo 20
repraesentavit. ars postremo eius rei facta et inventa est
a Simonide melico, consummata a Metrodoro Scepsio, ut
90 nihil non iisdem verbis redderetur auditum. nec aliud est
aeque fragile in homine morborum et casus iniuria, atque
etiam metus sentit, alias particulatim, alias universa. ictus 25
lapide oblitus est litteras tantum. ex praealto tecto lapsus
matris et adfinium propinquorumque cepit oblivionem,
alius aegrotus servorum, etiam sui vero nominis Messala
Corvinus orator. itaque saepe deficere temptat ac medi-
tatur vel quieto corpore et valido. somno quoque ser- 30
pente amputatur, ut inanis mens quaerat ubi sit loci.
- 91 **25.** (25) Animi vigore praestantissimum arbitror ge-
nitum Caesarem dictatorem. nec virtutem constantiamque

3 lacunam ego indicavi. Ianus inseruit nuncii. etiam vv.
Castoresque Romani videntur corrupta esse. 11 tyrannos
Rd. -ni os r. 19 carmadas DFRa. 20 exegerat edd. vett.
-rit ll. v. cfr. luc. p. 109. 24 iniurias R. 26 litteras d.
-ris r. 28 dist. ego.

nunc commemoro, nec sublimitatem omnium capacem quae
 caelo continentur, sed proprium vigorem celeritatemque
 quodam igne volucrem. scribere aut legere, simul dictare
 et audire solitum accepimus, epistulas vero tantarum re-
 5 rum quaternis pariter dictare librariis aut, si nihil aliud
 ageret, septenis. idem signis conlatis *bis et* quinquagens 92
 dimicavit, solus M. Marcellum transgressus, qui unde-
 quadragens dimicavit. nam praeter civiles victorias un-
 deciens *centena* et nonaginta duo milia hominum occisa
 10 proeliis ab eo non equidem in gloria posuerim, tantam
 etiam coactam humani generis iniuriam, quod ita esse
 confessus est ipse bellorum civilium stragem non prodendo.

(26) Iustius Pompeio Magno tribuatur DCCCXLVI na- 93
 ves piratis ademisse, Caesari proprium et peculiare sit
 15 praeter supra dicta clementiae insigne qua usque ad pae-
 nitentiam omnes superavit. idem magnanimitatis perhibuit
 exemplum, cui comparari non possit aliud. spectacula 94
 enim edita effusasque opes aut operum magnificentiam in
 hac parte enumerare luxuriae faventis est. illa fuit vera
 20 et incomparabilis invicti animi sublimitas, captis apud
 Pharsaliam Pompei Magni scriniis epistularum iterumque
 apud Thapsum Scipionis concremasse ea optima fide atque
 non legisse.

26. (27) Verum ad decus imperii Romani, non so- 95
 25 lum ad viri unius pertinet victoriam, Pompei Magni titulos
 omnes triumphosque hoc in loco nuncupari, aequato non
 modo Alexandri Magni rerum fulgore, sed etiam Herculis
 prope ac Liberi patris. igitur Sicilia recuperata, unde 96
 primum Sullanus in rei publicae causa exoriens auspica-
 30 tus est, Africa vero tota subacta et in dicionem redacta,
 Magnique nomine in spoliū inde capto, eques Romanus,
 id quod antea nemo, curru triumphali revectus et statim

5 quaternis *Rob. cfr. nov. luc. p. 72 n. 29. -nas ll.* | dictare
 librariis **F**². libr- di- **B**²**d**. libr- om. **a**(?) **DR**¹. di- om. **a**¹. | aut —
 6 septenis **B**²**F**²**a**². om. *r.* 6 bis et *ego inserui e Solini 1, 107.*
 om. *ll.* 9 centena *v. Solin.* 1, 106. centum *ll.* 17 posset **R**.
 21 pharsalia **Dad**. 25 uictoriam **Fdv**. -ria *r.* an gloriam?
cfr. § 99. 29 silanus **R**. 32 est et **R**.

- ad solis occasum transgressus, excitatis in Pyrenaeo tropaeis, oppida DCCCLXXVI ab Alpibus ad fines Hispaniae ulterioris in dicionem redacta victoriae suae adscripsit et maiore animo Sertorium tacuit, belloque civili, quod omnia externa conciebat, extincto iterum triumphales currus 5
 97 postea ad tota maria et deinde solis ortus missus hos retulit patriae titulos more sacris certaminibus vincentium — neque enim ipsi coronantur, sed patrias suas coronant —, hos ergo honores urbi tribuit in delubro Minervae quod ex manubiis dicabat: Cn. Pompeius Magnus imperator bello XXX annorum confecto, fuis fugatis occisis in deditionem acceptis hominum centiens viciens semel LXXXIII, depressis aut captis navibus DCCCLXVI, oppidis castellis MDXXXVIII 15
 in fidem receptis, terris a Maeotis ad Rubrum mare subactis, votum merito Minervae. hoc est
 98 breviarium eius ab oriente. triumphi vero quem duxit a. d. III kal. Oct. M. Pisone M. Messala cos. praefatio haec fuit: Cum oram maritimam praedonibus liberasset 20
 et imperium maris populo Romano restituisset, ex Asia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Scythia, Iudaeis, Albanis, Hiberia, insula Creta, Bastrenis et super haec de
 99 rege Mithridate atque Tigrane triumphavit. summa 25
 summarum in illa gloria fuit (ut ipse in contione dixit, cum de rebus suis dissereret) Asiam ultimam provinciarum accepisse eandemque mediam patriae reddidisse. si quis e contrario simili modo velit percensere Caesaris res, qui maior illo apparuit, totum profecto terrarum orbem 30
 enumeret, quod infinitum esse conveniet.
 100 27. (28) Ceteris virtutum generibus varie et multi fuere praestantes. Cato primus Porciae gentis tres sum-

1 transgressis **Rd.** 5 conciebant **R.** concutiebat **dT.**
 6 totius **Rd.** 14 LXXVIII **R.** 15 DCC.XLVI **D.** DCCXLVI
Fa. -XLIII **R**¹ **dT.** -XLVII **R**². *sed v. § 93.* | CLXXXVIII **F**²
in ras. 24 bastenis **R.** bostrenis **F**². 32 multi *om.* **R.**

mas in homine res praestitisse existimatur, ut esset optimus orator, optimus imperator, optimus senator, quae mihi omnia, etiamsi non prius, attamen clarius fulsisse in Scipione Aemiliano videntur, dempto praeterea plurimorum odio quo Cato laboravit. itaque sit proprium Catonis quater et quadragiens causam dixisse, nec quemquam saepius postulatam et semper absolutum.

28. (29) Fortitudo in quo maxima exstiterit immensae quaestionis est, utique si poetica recipiatur fabulositas.
- 10 Q. Ennius T. Caecilium Teucrum fratremque eius praecipue miratus propter eos sextum decimum adiecit analem. L. Siccus Dentatus, qui tribunus plebei fuit Sp. Tarpeio A. Aternio cos. haud multo post exactos reges, vel numerosissima suffragia habet centiens viciens proelatus, octiens ex provocatione victor, quadraginta quinque cicatricibus adverso corpore insignis, nulla in tergo. idem spolia cepit XXXIII, donatus hastis puris duodeviginti, phaleris viginti quinque, torquibus tribus et octoginta, armillis CLX, coronis XXVI, civicis XIII, aureis octo, muralibus tribus, obsidionali una, fisco aeris, X captivis et viginti simul bubus, imperatores novem ipsius maxime opera triumphantes secutus, praeterea (quod optimum in operibus eius reor) uno ex ducibus T. Romilio ex consulatu ad populum convicto male imperatae rei militaris.
- 25 Haud minora forent Manlii Capitolini decora, ni perdidisset illa exitu vitae. ante decem et septem annos blua ceperat spolia. primus omnium eques coronam muralem acceperat, sex civicas, XXXVII dona, XXIII cicatrices adverso corpore exceperat, P. Servilium magistrum equitum servaverat, ipse vulneratus umerum, femur. super omnia Capitolium summamque rem in eo solus a Gallis servaverat, si non regno suo servasset.

8 maxima Dalec. -me ll. 10 Q. R. qua F. quam d. quae r.

13 A. Hard. om. ll. | atq. no R. 19 coronis XXXVI F²a².
| in civicis ll. in delevit Url. chrest. 21 ingenti R. | simul
bubus Gel. milibus a. similibus r. 24 imperate rei R². -ratis
ei R¹. -ritati rei F. -ritatis eius Dd. -ratatiseius a. 25 Manli
Rv. om. r. 26 deces R. -cies d. | et Dell. om. ll.

- 104 Verum in his sunt quidem virtutis opera magna, *sed* maiora fortunae. M. Sergio, ut equidem arbitror, nemo quemquam hominum iure praetulerit, licet pronepos *Catili*na gratiam nomini deroget. secundo stipendio dextram manum perdidit, stipendiis duobus ter et viciens vulneratus est, ob id neutra manu, neutro pede satis utilis, uno tantum servo, plurimis postea stipendiis debilis miles. bis ab Hannibale captus — neque enim cum quolibet hoste res fuit —, bis vinculorum eius profugus, in viginti mensibus nullo non die in catenis aut compedibus custoditus. 10
- 105 sinistra manu sola *una die* quater pugnavit, duobus equis insidente eo suffossis. dextram sibi ferream fecit, eaque religata proeliatu Cremonam obsidione exemit, Placentiam tutatus est, duodena castra hostium in Gallia cepit, quae omnia ex oratione eius apparent habita cum in praetura 15
- 106 acervos constructurus hoste mutato! etenim plurimum refert, in quae cuiusque virtus tempora inciderit. quas Trebia Ticinusve aut Trasimennus civicas dedere? quae Cannis corona merita, unde fugisse virtutis summum opus 20 fuit? ceteri profecto victores hominum fuere, Sergius vicit etiam fortunam.
- 107 29. (30) Ingeniorum gloriae quis possit agere delectum per tot disciplinarum genera et tantam rerum operumque varietatem, nisi forte Homero vate Graeco 25 nullum felicius exstitisse convenit, sive operis forma sive
- 108 materie aestimetur? itaque Alexander Magnus — etenim insignibus iudiciis optime citraque invidiam tam superba censura peragetur — inter spolia Darii Persarum regis unguentorum scrinio capto, quod erat auro margaritis 30 gemmisque pretiosum, varios eius usus amicis demonstrantibus, quando taedebat unguenti bellatorem et militia sordidum: immo Hercule, inquit, librorum Homeri custodiae detur, ut pretiosissimum humani animi opus

11 *una die* Mommsen. ad Solin. 1, 104. om. ll. 20 *inde-*
fesse F². | *virtutis* F²dv. -tē R. -te r. 26 *forma* Strack.
vers. Plin. I p. X. fortuna ll. v. 30 *de auro a. o auro* D.

quam maxime diviti opere servaretur. idem Pindari vatis 109
 familiae penatibusque iussit parci, cum Thebas raperet,
 Aristotelis philosophi patriam condidit, tantaeque rerum
 claritati tam benignum testimonium miscuit. Archilochi
 5 poetae interfectores Apollo arguit Delphis. Sophoclem tra-
 gici cothurni principem defunctum sepeliri Liber pater ius-
 sit, obsidentibus moenia Lacedaemoniis, Lysandro eorum
 rege in quiete saepius admonito ut pateretur humari de-
 licias suas. requisivit rex, qui supremum diem Athenis
 10 obiissent, nec difficulter ex iis quem deus significasset
 intellexit, pacemque funeri dedit.

30. (31) Platoni sapientiae antistiti Dionysius tyran- 110
 nus alias saevitiae superbiaeque natus vittatam navem mi-
 sit obviam, ipse quadrigis albis egredientem in litore ex-
 15 cepit. viginti talentis unam orationem Isocrates vendidit.
 Aeschines Atheniensis summus orator, cum accusationem
 qua fuerat usus Rhodiis legisset, legit et defensionem De-
 mosthenis qua in illud pulsus fuerat exsilium, mirantibus-
 que tum magis fuisse miraturos dixit, si ipsum orantem
 20 audivissent, calamitate testis ingens factus inimici. Thu- 111
 cydiden imperatorem Athenienses in exsilium egere, rerum
 conditorem revocavere, eloquentiam mirati cuius virtutem
 damnaverant. magnum et Menandro in comico socco testi-
 monium regum Aegypti et Macedoniae contigit classe et
 25 per legatos petito, maius ex ipso regiae fortunae praelata
 litterarum conscientia.

Perhibuere et Romani proceres etiam exteris testi- 112
 monia. Cn. Pompeius confecto Mithridatico bello intra-
 turus Posidonii sapientiae professione clari domum forem
 30 percuti de more a lictore vetuit, et fasces litterarum ia-

1 item DRd v. 2 caperet F². cfr. luc. p. 65. 6 sepe-
 liri d. -re r. 10 obiissent Url. chrest. -isset ll. | rex idem
 dT. ex iis r. 16 albis RF²a²v. agradis DF¹. agadis a¹. a
 gradibus dT. 18 depulsus a² Rob. 20 calamitati B². | ad
 v. testis F² in margine addit: Testimonium fuit huiusmodi:
 quodsi ipsam bestiam audiretis sua verba frementem. cfr. nov.
 luc. p. 78. 23 damnaverant B. 24 ctingit B². -gis B¹.
 29 forem ll. -res v. Rob.

- nuae submitit is cui se oriens occidensque submiserat. Cato censorius in illa nobili trium sapientiae procerum ab Athenis legatione audito Carneade quamprimum legatos eos censuit dimittendos, quoniam illo viro argumentante
 113 quid veri esset haud facile discerni posset. quanta mo- 5
 rum commutatio! ille semper alioquin universos ex Italia pellendos censuit Graecos, at pronepos eius Uticensis Cato unum ex tribunatu militum philosophum, alterum ex Cypria legatione deportavit, eandemque linguam ex duobus Catonibus in illo abegisse, in hoc importasse memo- 10
 rabile est.
- 114 Sed et nostrorum gloriam percenseamus. prior Africanus Q. Enni statuam sepulchro suo inponi iussit, clarumque illud nomen, immo vero spoliū ex tertia orbis parte captum, in cinere supremo cum poetae titulo legi. 15
 divus Augustus carmina Vergili cremari contra testamenti eius verecundiam vetuit, maiusque ita vati testimonium
 115 contigit quam si ipse sua probavisset. M. Varronis in bibliotheca, quae prima in orbe ab Asinio Pollione ex manubiis publicata Romae est, unius viventis posita imago 20
 est, haud minore, ut equidem reor, gloria, principe oratore et cive ex illa ingeniorum quae tunc fuit multitudine uni hanc coronam dante, quam cum eidem Magnus Pom-
 116 peius piratico ex bello navalem dedit. innumerabilia deinde sunt exempla Romana, si persequi libeat, cum plures 25
 una gens in quocumque genere eximios tulerit quam ceterae terrae. sed quo te, M. Tulli, piaculo taceam, quove maxime excellentem insigni praedicem? quo potius quam universi populi [illius gentis] amplissimo testimonio, e tota
 117 vita tua consulatus tantum operibus electis? te dicente 30
 legem agrariam, hoc est alimenta sua, abdicarunt tribus,

2 nobili **BF**². -lia **DF**¹. -lium **ad Rob.** 10 abegisse **T.**
 abig- **Rd.** ambig- **DF**¹**a**¹. abiec- **r Rob.** 15 captum *ego coll.*
 § 96. raptum **ll.** 29 *uncos ego posui.* gentis **BF**²**dv.** -ti **r.**
 sciscentis **Detl.** vigentis **Madvig. adv. crit. II 525.** | amplis-
 simo **RF**²**d.** -mi **r.** | e **D.** et **r.** 30 consulatus **B.** -um **r.**
 31 legnariam **Da.** legariam **F**¹. leg c̄ naerariam **F**². le-
 gem agnatia (agrariam **d**²) lignariam **d.**

te suadente Roscio theatralis auctori legis ignoverunt notatasque se discrimine sedis aequo animo tulerunt, te orante proscriptorum liberos honores petere puduit, tuum Catilina fugit ingenium, tu M. Antonium proscripsisti. salve
 5 primus omnium parens patriae appellate, primus in toga triumphum linguaeque lauream merite, et facundiae Latiarumque litterarum parens atque, ut dictator Caesar hostis quondam tuus de te scripsit, omnium triumphorum laurea maior. quanto plus est ingenii Romani terminos in tan-
 10 tum promovisse quam imperii.

31. Reliquis animi bonis praestitere ceteros mortales: 118 sapientia ob id Cati, Corculi apud Romanos cognominati, apud Graecos Socrates oraculo Apollinis Pythii praelatus cunctis. 32. (32) rursus mortales oraculorum societatem 119
 15 dedere Chiloni Lacedaemonio praecepta eius Delphis consecrando aureis litteris, quae sunt haec: nosse se quemque, et nihil nimium cupere, comitemque aeris alieni atque litis esse miseriam. quin et funus eius, cum victore filio Olympiae exspirasset gaudio, tota Graecia
 20 prosecuta est.

33. (33) Divinitas et quaedam caelitus societas nobilissima ex feminis in Sibylla fuit, ex viris in Melampode apud Graecos, apud Romanos in Marcio.

34. (34) Vir optimus semel a condito aevo iudicatus 120
 25 est Scipio Nasica a iurato senatu, idem in toga candida bis repulsa notatus a populo. in summa ei in patria mori non licuit, non Hercule magis quam extra vincula illi sapientissimo ab Apolline iudicato Socrati.

35. (35) Pudicissima femina semel matronarum sententia iudicata est Sulpicia Paterculi filia, uxor Fulvi Flacci, electa ex centum praeceptis quae simulacrum Veneris ex Sibyllinis libris dedicaret, iterum religionis experimento Claudia inducta Romam deum matre.

36. (36) Pietatis exempla infinita quidem toto orbe 121

2 se **B.** om. *r.* | discrimine om. **dT.** | sedes **dT.** | te *v.*
 et *ll.* 9 maior *Sill.* -ore **RF**¹**d.** -rae **D.** -rem *r.* 15 tria
 a² *Rob.* om. *r.* 25 adiurato **F**² *Rob.* 26 sua **R**². summa *r.*

exstitere, sed Romae unum cui comparari cuncta non possint. humilis in plebe et ideo ignobilis puerpera, supplicii causa carcere inclusa matre cum impetrasset aditum, a ianitore semper exquirente ne quid inferret cibi, depressa est uberibus suis alens eam. quo miraculo matris 5 salus donata pietati est, ambaeque perpetuis alimentis, et locus ille eidem consecratus deae, C. Quinctio M. Acilio cos. templo Pietatis exstructo in illius carceris sede, ubi
 122 nunc Marcelli theatrum est. Gracchorum pater anguibus prehensis in domo, cum responderetur ipsum victurum 10 alterius sexus interempto: immo vero, inquit, meum necate, Cornelia enim iuvenis est et parere adhuc potest. hoc erat uxori parcere et rei publicae consulere. idque mox consecutum est. M. Lepidus Appuleiae uxoris caritate post repudium obiit. P. Rutilius morbo 15 levi impeditus nuntiata fratris repulsa in consulatus petitione ilico exspiravit. P. Catienus Plotinus patronum adeo dilexit ut heres omnibus bonis institutus in rogam eius se iaceret.

123 **37.** (37) Variarum artium scientia innumerabiles eni- 20 tuere, quos tamen attingi par sit florem hominum libantibus: astrologia Berosus cui ob divinas praedictiones Athenienses publice in gymnasio statuam inaurata lingua statuere, grammatica Apollodorus cui Amphictyones Graeciae honorem habuere, Hippocrates medicina, nam venientem ab Illyriis 25 pestilentiam praedixit discipulosque ad auxiliandum circa urbes dimisit, quod ob meritum honores illi quos Herculi decrevit Graecia. eandem scientiam in Cleombroto Ceo Ptolemaeus rex Megalensibus sacris donavit centum talentis
 124 servato Antiocho rege. magna et Critobulo fama est ex- 30

4 exquirenti **R**². curante **a**. excurrant **DR**¹d. excussa **F**² in ras. v. cfr. nov. luc. p. 60 n. 22. 6 donata filiae v (fortasse e Solini 1, 125, nam ll. om. filiae). 11. 12 meonecare **RdT**. an me necate? 13 hoc — 19 se iaceret **F**²**a**². hoc — 14 consecutum est **R**². om. r. | consecuta **F**²**a**². 17 plotinus **F**². filotinus **a**². cfr. *Detl. mus. Rhen. XVIII* p. 236 et *Url. ib.* p. 528.

22 astriga **R**¹d. | ob **d**². ob id r. 23 grammatica — 25 habuere **a**². grammatica apollodorus **R**². om. r. 25 medicina, nam *Detl.* -cinam **a**¹. -cina rv. 30 cyrobolo **R**.

tracta Philippi regis oculo sagitta et citra deformitatem oris curata orbitate luminis, summa autem Asclepiadi Prusiensi condita nova secta, spretis legatis et pollicitationibus Mithridatis regis, reperta ratione qua vinum aegris 5 medetur, relato e funere homine et conservato, sed maxime sponsione facta cum fortuna, ne medicus crederetur, si umquam invalidus ullo modo fuisset ipse. et vicit suprema in senecta lapsu scalarum exanimatus.

(38) Grande et Archimedi geometricae ac machinalis 125

10 scientiae testimonium M. Marcelli contigit interdicto, cum Syracusae caperentur, ne violaretur unus, nisi fefellisset imperium militaris imprudentia. laudatus est et Chersiphron Gnosius aede Ephesi Dianae admirabili fabricata, Philon Athenis armamentario *CD* navium, Ctesibius pneu- 15 matica ratione et hydraulicis organis repertis, Dinochares metatus Alexandro condenti in Aegypto Alexandriam. idem hic imperator edixit ne quis ipsum alius quam Apelles pingeret, quam Pyrgoteles scalperet, quam Lysippus ex aere duceret. quae artes pluribus inclaruere exemplis.

20 38. (39) Aristidis Thebani pictoris unam tabulam 126 centum talentis rex Attalus licitus est, octoginta emit duas Caesar dictator, Mediam et Aiace Timomachi, in templo Veneris Genetricis dicaturus. Candaules rex Bularchi picturam Magnetum exitii, haud mediocris spatii, [pari] rependit 25 auro. Rhodum non incendit rex Demetrius expugnator cognominatus, ne tabulam Protophila cremaret a parte ea muri locatam. Praxiteles marmore nobilitatus est Gnidia- 127 que Venere praecipue vesano amore cuiusdam iuvenis insigni, *sed* et Nicomedis aestimatione regis grandi Gnidorum aere alieno permutare eam conati. Phidiae Iuppiter 30 Olympius cotidie testimonium perhibet, Mentori Capito-

5 mederetur d *Rob. v.* 10 interdictu *RdT.* 12. 13 cresiphron *R².* -pron *R¹.* cresimphro d. 14 *CD ego luc. p. 132. mille ll. v.* 15 repertis *om. R¹.* 16 condenti *Ritschl. ind. lect. Bonn. 1857 p. 6. -te ll.* 18 sculperet d. 23 candaules *DFa²d.* 24 mediocris pati (*pate aut patio R²*) re pendit *R. uncus ego posui. cfr. XXXV 55.* 27. 28 gignendiaque *R¹d.* 29 insigni, *sed et Sill. insignis et ll.*

linus et Diana Ephesia, quibus fuere consecrata artis eius vasa.

- 128 **39.** (40) Pretium hominis in servitio geniti maximum ad hanc diem, quod equidem compererim, fuit grammaticae artis Daphnin Attio Pisarense vendente et M. Scauro princeps civitatis III. DCC licente. excessere hoc in nostro aevo, nec modice, histriones reditu libertatem suam mer-
129 cati, quippe cum iam apud maiores Roscius histrio III. D annua meritasse prodatur, nisi si quis in hoc loco desiderat Armeniaci belli paulo ante propter Tiridaten gesti dispensatorem, quem Nero III. CXXX manumisit. sed hoc pretium belli, non hominis, fuit tam Hercules quam libidinis, non formae, Paezontem e spadonibus Seiani III. D mercante Lutorio Prisco. quam quidem iniuriam lucri fecit ille mercatus in luctu civitatis, quoniam arguere nulli
15 vacabat.
- 130 **40.** (41) Gentium in toto orbe praestantissima una omnium virtute haud dubie Romana exstitit. felicitas cui praecipua fuerit homini non est humani iudicii, cum prosperitatem ipsam alius alio modo et suoapte ingenio quis-
20 que determinet. si verum facere iudicium volumus ac repudiata omni fortunae ambitione decernere, nemo mortalium est felix. abunde agitur atque indulgenter a fortuna deciditur cum eo qui iure dici non infelix potest. quippe ut alia non sint, certe ne lassescat fortuna metus est, quo
25 semel recepto solida felicitas non est. quid quod nemo mortalium omnibus horis sapit? utinamque falsum hoc et non ut a vate dictum quam plurimi iudicent! vana mortalitas et ad circumscribendam se ipsam ingeniosa computat more Thraciae gentis, quae calculos colore distinctos
30 pro experimento cuiusque diei in urnam condit ac supremo

1 ephesia B²a². -esi B¹Fd. epaesi D. 5 Daphnin Attio Detl. mus. Rhen. XVIII p. 236. daphni natio F²a. dapnatio DB. damnin- F¹. dampn- d. 6 IIr Hard. III ll. item infra. | DCCC B. 7 histriones F²a²v. -ni B¹. -nis r. | reditu Detl. reddi DBd. seddi F² in ras. sed a²v. 14 Lutorio v. cfr. Lipsius ad Tac. ann. III 49. utorio F¹. sutorio r. Clutorio C. Keilius mus. Rhen. XVI p. 293.

die separatos dinumerat atque ita de quoque pronuntiat. quid quod iste calculi candore illo laudato die originem 132 mali habuit? quam multos accepta adflixere imperia! quam multos bona perdidere et ultimis mersere suppliciis! ista
 5 nimirum bona, cum interim illa hora in gaudio fuit! ita est profecto, alius de alio indicat dies et tamen supremus de omnibus, ideoque nullis credendum est. quid quod bona malis paria non sunt etiam pari numero, nec laetitia ulla minimo maerore pensanda? heu vana et impru-
 10 dens diligentia! numerus dierum comparatur ubi quaeritur pondus!

41. (42) Una feminarum in omni aevo Lampido Lace- 133 daemonia refertur quae regis filia, regis uxor, regis mater fuerit, una Berenice quae filia, soror, mater Olympionica-
 15 rum, una familia Curionum in qua tres continua serie oratores exstiterint, una Fabiorum in qua tres continui principes senatus, M. Fabius Ambustus, Fabius Rullianus filius, Q. Fabius Gurges nepos.

42. (43) Cetera exempla fortunae variantis innumera 134 sunt. etenim quae facit magna gaudia nisi ex malis, aut quae mala inmensa nisi ex ingentibus gaudiis? 43. servavit proscriptum a Sulla M. Fidustium senatorem annis XXXVI, sed iterum proscriptura. superstes Sullae vixit, sed usque ad Antonium, constatque nulla alia de causa ab eo
 25 proscriptum quam quia proscriptus fuisset. (44) trium- 135 phare P. Ventidium de Parthis voluit quidem solum, sed eundem in triumpho Asculano Cn. Pompei duxit puerum, quamquam Masurius auctor est bis in triumpho ductum, Cicero mulionem castrensis furnariae fuisse, plurimi iu-
 30 ventam inopem in caliga militari tolerasse. fuit et Balbus 136 Cornelius maior consul, sed accusatus *id*que de iure virgarum in eum iudice in consilium misso, primus ex-

1 de quoquo R². quoque R¹. 3 abuisset R. 5 nimirum F². nimum r. | an una hora? 6 tamen ll. tandem Detl.

9 ulla d Rob. ullo r. | heu om. R^d. 23 proscriptura Sill. -ptus ll. 25 proscriptum quam quia om. R. 29 furnariae Turneb. adv. 29, 18. fufinariae DF. fusinariae dT. fufifurie R. sufferranium a². 31 idque ego. atque ll. v. 32 iudice ego. -cem ll. -cum codd. Barb. v. | misso ego. missus ll. v.

- ternorum atque etiam in oceano genitorum usus illo honore quem maiores Latio quoque negaverint. est et L. Fulvius inter insignia exempla, Tusculanorum rebellantium consul, eodemque honore, cum transisset, exornatus confestim a populo Romano, qui solus eodem anno quo fuerat hostis 5
 137 Romae triumphavit ex iis quorum consul fuerat. unus hominum ad hoc aevi Felicis sibi cognomen adseruit L. Sulla, civili nempe sanguine ac patriae oppugnatione ad-
 optatum. sed quibus felicitatis inductus argumentis? quod proscribere tot milia civium ac trucidare potuisset. o prava 10
 interpretatio et futuro tempore infelix! non melioris sortis tunc fuere pereuntes quorum miseremur hodie, cum Sullam
 138 nemo non oderit? age, non exitus vitae eius omnium proscriptorum ab illo calamitate crudelior fuit erodente se ipso corpore et supplicia sibi gignente? quod ut dissimu- 15
 laverit et supremo somnio eius, cui immortuus quodammodo est, credamus ab uno illo invidiam gloria victam, hoc tamen nempe felicitati suae defuisse confessus est quod Capitolium non dedicavisset.
 139 (45) Q. Metellus in ea oratione quam habuit supre- 20
 mis laudibus patris sui L. Metelli pontificis, bis consulis, dictatoris, magistri equitum, quindecimviri agris dandis, qui plurimos elephantos ex primo Punico bello duxit in triumpho, scriptum reliquit decem maximas res optimasque, in quibus quaerendis sapientes aetatem exigerent, 25
 140 consummasse eum: voluisse enim primarium bellatorem esse, optimum oratorem, fortissimum imperatorem, auspicio suo maximas res geri, maximo honore uti, summa sapientia esse, summum senatorem haberi, pecuniam magnam bono modo invenire, multos liberos relinquere et claris- 30
 141 post Romam conditam. longum est refellere et super-
 vacuum abunde uno casu refutante. siquidem is Metellus

2 negaverint **RdT.** -runt *r.* 5 quo *v.* qui *ll.* 8. 9 ad-
 optatum. sed *Salm. exerc. Plin. p. 39bB.* -tatus. et *ll.* 10
 posset **dT.** 12 hodie *om. R.* 19 quod *om. R.* 20 que
 metellus **R¹.** quem met- *d.* qud (*i. e.* quod) met- **R²,** *haud scio*
an recte; apodosis incipiat v. 32. 23 plurimos *Pint.* primus *ll.*

orbam luminibus exegit senectam amissis incendio, cum Palladium raperet ex aede Vestae, memorabili causa sed eventu misero. quo fit ut infelix quidem dici non debeat, felix tamen non possit. tribuit ei populus Romanus quod
 5 nulli alii ab condito aevō, ut quotiens in senatum iret curru veheretur ad curiam. magnum et sublime, sed pro oculis datum.

44. Huius quoque Q. Metelli qui illa de patre dixit 142 filius inter rara felicitatis humanae exempla numeratur.
 10 nam praeter honores amplissimos cognomenque Macedonici a quattuor filiis inlatus rogo, uno praetorio, tribus consularibus, duobus triumphalibus, uno censorio, quae singula quoque paucis contigere. in ipso tamen flore digna- 143 tionis suae ab C. Atinio Labeone, cui cognomen fuit
 15 Macerioni, tribuno plebis, quem e senatu censor eiecerat, revertens e campo meridiano tempore, vacuo foro et Capitolio ad Tarpeium raptus ut praecipitaretur, convolante quidem tam numerosa illa cohorte quae patrem eum appellabat, sed, ut necesse erat in subito, tarde et tamquam
 20 in exsequias, cum resistendi sacroque sanctum repellendi ius non esset, virtutis suae opera et censurae periturus, aegre tribuno qui intercederet reperto a limine ipso mortis revocatus, alieno beneficio postea vixit, bonis inde etiam 144 consecratis a damnato suo, tamquam parum esset faucium
 25 certe intortarum expressique per aures sanguinis poena exacta. equidem et Africani sequentis inimicum fuisse inter calamitates duxerim, ipso teste Macedonico, siquidem dixit: ite filii, celebrate exsequias, numquam civis maioris funus videbitis. et hoc dicebat iam
 30 Ballaricis, Diadematis, iam Macedonicus ipse. verum ut 145 illa sola iniuria aestimetur, quis hunc iure felicem dixerit periclitatum ad libidinem inimici, nec Africani saltem,

5 ab *Rob. om. ll.* 6 ei et *a² Rob. et r.* 8 dixit *RdT.*
 -xerat *rv.* 10 Macedonici a *Detl.* -onia *DF¹Rd.* -oni *a¹.*
 -oniae *F².* -onie *a².* 11 praetorio *Pint. cfr. Val. Max. VII 1.*
 -orie *R¹.* -one *DF¹.* -ore *F²R²ad.* 12 ante duobus *excidit fortasse* iisque. 15 macerioni *R.* -onis *r.* 25. 26 poena exacta
Ianus. -na *F²T.* -ne *DaF¹.* -nae *Rd.* exacta esse *DFa.* -ta esset *RdT.*

- perire? quos hostes vicisse tanti fuit? aut quos non honores currusque illa sua violentia fortuna retroegit, per mediam urbem censore tracto — etenim sola haec morandi ratio fuerat, — tracto in Capitolium illo in quod triumphans ipse deorum exuviis ne captivos quidem sic 5
 146 traxerat? maius hoc scelus felicitate consecuta factum est, periclitato Macedonico vel funus tantum ac tale perdere, in quo a triumphalibus liberis portaretur in rogam velut exsequiis quoque triumphans. nulla est profecto solida felicitas quam contumelia ulla vitae rupit, nedum 10 tanta. quod superest, nescio morum gloriae an indignationis dolori accedat, inter tot Metellos tam sceleratam C. Atini audaciam semper fuisse inultam.
- 147 45. (46) In divo quoque Augusto, quem universa mortalitas in hac censura nuncupet, si diligenter aestimen- 15 tur cuncta, magna sortis humanae reperiantur volumina: repulsa in magisterio equitum apud avunculum et contra petitionem eius praelatus Lepidus, * collegium in triumviratu pessimorum civium, nec aequa saltem portione, sed prae-
 148 gravi Antonio, * proscriptionis invidia, * Philippensi proe- 20 lio morbi, fuga et triduo in palude aegroti et (ut fatentur Agrippa ac Maecenas) aqua subter cutem fusa turgidi latebra, naufragia Sicula et alia ibi quoque in spelunca occultatio, iam in navali fuga urgente hostium manu preces Proculeio mortis admotae, cura Perusinae contentionis, 25 sollicitudo Martis Actiaci, Pannonicis bellis ruina e turri, 149 tot seditiones militum, tot ancipites morbi corporis, suspecta Marcelli vota, pudenda Agrippae ablegatio, totiens petita insidiis vita, incusatae liberorum mortes luctusque non tantum orbitate tristis, adulterium filiae et consilia 30 parricidae palam facta, contumeliosus privigni Neronis se-

4 illo F². -le r. -lud v. 7 ac R. om. r. 10 rumpit R. an ruperit (rupit)? 15 nuncupet R²d². -pat a. -pit r.
 17 avunculum a. -colum R². -colarium R¹. -culiarum r.
 18 post Lepidus ll. habent vv. proscriptionis invidia, quae ego transposui in v. 20. 21 morbi ll.v. morbidi Ianus. 22 agrippae R¹. -pam R². | ac Maecenas om. R. aetenas d. 30 orbitate dv. -tatem r.

cessus, aliud in nepte adulterium, iuncta deinde tot mala,
 inopia stipendi, rebellio Illyrici, servitiorum delectus, iu-
 ventutis penuria, pestilentia urbis, fames Italiae, destinatio
 exspirandi et quadridui inedia maior pars mortis in corpus
 5 recepta. iuxta haec Variana clades et maiestatis eius foeda 150
 suggillatio, abdicatio Postumi Agrippae post adoptionem,
 desiderium post relegationem, inde suspicio in Fabium
 arcanorumque prodicionem, hinc uxoris et Tiberi cogita-
 tiones, suprema eius cura. in summa deus ille caelum-
 10 que nescio adeptus magis an meritus herede hostis sui
 filio excessit.

46. (47) Subeunt in hac reputatione Delphica ora- 151
 cula velut ad castigandam hominum vanitatem a deo emissae.
 duo sunt haec: Pedium felicissimum, qui pro patria proxime
 15 occubisset; iterum a Gyge rege tunc amplissimo terrarum
 consulti: Aglaum Psophidium esse feliciorum. senior hic
 in angustissimo Arcadiae angulo parvum sed annuis victi-
 bus large sufficiens praedium colebat, numquam ex eo
 egressus atque, ut e vitae genere manifestum est, minima
 20 cupiditate minimum in vita mali expertus.

47. (48) Consecratus est vivus sentiensque eiusdem 152.
 oraculi iussu et Iovis deorum summi adstipulatu Euthymus
 pycta, semper Olympiae victor et semel victus. patria ei
 Locri in Italia. ibi imaginem eius et Olympiae alteram
 25 eodem die tactam fulmine Callimachum ut nihil aliud
 miratum video deumque iussisse sacrificari, quod et vivo
 factitatum et mortuo, nihilque de eo mirum aliud quam
 hoc placuisse dis.

48. (49) De spatio atque longinquitate vitae hominum 153

6 adoptionem **R.** 9 illum **R.** 10 hostis sui **R.** hostis
 suo **F².** orti suo **r.** 12 hanc **R.** 14 pedium **Ra¹d.** pae-
 dium **DF.** phedium **a².** Tellum Pediaeum *Url. vind. n. 163.*

16 Psophidium *v. cfr. Val. Max. VII 1, 2.* prophid- **R.** -phod- **r.**

17 angustissimo *v.* -mum (aug- **R.**) *ll.* 23 *Noltenius*
quaest. Plin. thes. 5 vult et dolo semel. | patrie et **Rd.** 24

eius ibi et **DFa.** 26 deumque *edd. vett.* ad eumque *ll.* an
 ad eamque? | sacrificari **Rd.** -care **r.** 27 de eo **F²T.** adeo

Rdv. deo **r.** 28 hoc **FRd.** om. **r.** 29 sparatio **R.**

non locorum modo situs verum *et tempora* ac sua cuique sors nascendi incertum fecere. Hesiodus, qui primus aliqua de hoc prodidit; fabulose, ut reor, multa *de hominum* aevo referens cornici novem nostras attribuit aetates, quadruplum eius cervis, id triplicatum corvis, et reliqua ⁵
¹⁵⁴ fabulosius in phoenice ac Nymphis. Anacreon poeta Arganthonio Tartesiorum regi CL tribuit annos, Cinyrae Cypriorum decem annis amplius, Aegimio CC, Theopompus Epimenidi Gnosio CLVII; Hellanicus quosdam in Aetolia Epiorum gentis ducenos explere, cui adstipu- ¹⁰
 latur Damastes memorans Pictoreum ex his praecipuum corpore viribusque etiam CCC vixisse, Ephorus Arcadam ¹⁵⁵
 reges tricenis annis, Alexander Cornelius Dandonem quendam in Illyrico D vixisse, Xenophon in periplo Lutniorum insulae regem DC, atque ut parce mentitus ¹⁵
 filium eius DCCC. quae omnia incitia temporum acciderunt. annum enim alii aestate determinabant et alterum hieme, alii quadriperitis temporibus, sicut Arcades quorum anni trimenstres fuere, quidam lunae senio ut Aegyptii. itaque apud eos aliqui et singula milia annorum vixisse ²⁰
¹⁵⁶ produntur. sed ut ad confessa transeamus, Arganthonium Gaditanum LXXX annis regnasse prope certum est. putant quadragesimo coepisse. Masinissam LX annis regnasse indubitatum est, Gorgian Siculum CVIII vixisse. Q. Fabius Maximus LXIII annis augur fuit. M. Perpenna et nuper ²⁵
 L. Volusius Saturninus omnium quos in consulatu sententiam rogaverant superstites fuere. Perpenna septem reli-

1 et tempora *Detl. coll.* § 155. exempla *ll. v.* 3 de *v. om. ll.* 7 Arganthonio *Barb.* arguanthonio *DF¹ ad.* archanth-
F². arguatonio *B.* 9 CLVII *Detl. coll.* § 175 et *Val. Max.*
VIII 13, ext. 5. clui *D¹.* cluih *D².* duih *a¹.* CLIII *r.* 10 ae-
 toliepiorum *B¹.* -iaephi- *B².* | ducenos *ego.* -ntos *v.* -nta *DFa.*
CC Ed. 11 damastes *codd. Gelen.* damiates *ll.* | pictoreum *Ba².*
 -orum *a¹.* -orium *r.* Titorum *Url. vind. n. 164.* 14 peri-
 plu *D.* petriplu *ad.* petri/// *F¹.* perip *F².* petropu *B.* 15 La-
 triniorum *Url. chrest. coll. IV 97.* Latniorum *Salm. cfr. Val.*
Max. l. l. § 7. 20 aliqui *d. om. r.* | singuli *d.* 21 arcant-
 thonium *D.* archanto- *ad.* archado- *F.* arcandorium *B.*
 25 LXVI *F in ras.*

- quit ex iis quos censor legerat; vixit annos LXXXXVIII.
qua in re et illud adnotare succurrit, unum omnino 157
quinquennium fuisse quo senator nullus moreretur, cum
Flaccus et Albinus censores lustrum condidere, usque ad
5 proximos censores, ab anno urbis DLXXVIII. M. Valerius
Corvinus centum annos inplevit, cuius inter primum et
sextum consulatum XLVI anni fuere. idem sella curuli
semel ac viciens sedit, quotiens nemo alius. aequavit eius
vitae spatia Metellus pontifex.
- 10 Et ex feminis Livia Rutili LXXXXVII annos excessit, 158
Statilia Claudio principe ex nobili domo LXXXXVIII, Te-
rentia Ciceronis CIII, Clodia Ofili CXV, haec quidem etiam
enixa quindecimens. Luceia mima C annis in scaena pro-
nuntiavit. Galeria Copiola emboliaria reducta est in scae-
15 nam C. Poppaeo Q. Sulpicio cos. ludis pro salute divi
Augusti votivis annum CIII agens; producta fuerat tiro-
cinio a M. Pomponio aedile plebis C. Mario Cn. Carbone
cos. ante annos XCI, a Magno Pompeio magni theatri de-
dicatione anus pro miraculo reducta. Sammullam quoque 159
20 centum decem annis vixisse auctor est Pedianus Asco-
nius. minus miror Stephanionem, qui primus togatus
saltare instituit, utrisque saecularibus ludis saltavisse, divi
Augusti et quos Claudius Caesar consulatu suo quarto fecit,
quando LXIII non amplius anni interfuere, quamquam et
25 postea diu vixit. in Tmoli montis cacumine quod vocant
Tempsin CL annis vivere Mucianus auctor est, totidem
annis censum Claudii Caesaris censura T. Fullonium Bo-
noniensem, idque collatis censibus quos ante detulerat

1 LXXXXVII a. LXXXXVIII F². 5 DLXXVIII a.
6 Corvinus v. *cf.* Val. Max. VIII 13, 1. cornelius II. 10 Ru-
tili v. *cf.* Val. Max. I. I. § 6. rutilia II. | XCVI R. 11 sat-
tilia II. 12 ofelli F². 16 CIII F²a². VIII d. VIII r.
17 pōpinio R. 18 XCI a². XD DRd. X a¹. XV F² in ras.
| Magno v. marco II. 20 centum decem Rd. CX r. 22
saltavisse ego. -uitsed II. -visse et Sill. 23 et quos Clau-
dius Rv. et Claudius quos d. et quos CL F². CL quos r.
24 LXXXIII R. 27 annis ego. -nos II. v. fortasse annorum
(annoŕ); *cf.* § 164. | censum F. centum DRd. om. a. | claudii
Rd. CL r.

vitaeque argumentis — etenim curae principi *id* erat —
verum apparuit.

- 160 49. (50) Poscere videtur locus ipse sideralis scientiae
sententiam. Epigenes CXII annos impleri negavit posse,
Berosus excedi CXVI. durat et ea ratio quam Petosiris 5
ac Necepsos tradidere (tetartemorion appellant a trium
signorum portione) qua posse in Italiae tractu CXXIII
annos vitae contingere apparet. negavere illi quemquam
LXXXX partium exortivam mensuram (quod anaphoras vo-
cant) transgredi, et has ipsas incidi occursu maleficorum 10
siderum aut etiam radiis eorum solisque. Aesculapius
rursus *et* Aesculapi secta quae stata vitae spatia a stellis
accipi dicit, quantum plurimum tribuant incertum est.
161 rara autem esse dicunt longiora tempora quidem, cum
momentis horarum insignibus lunae dierum, ut VII atque 15
XV, quae nocte ac die observantur, ingens turba nascatur
scansili annorum lege occidua, quam climacteras appellant,
non fere ita genitis LIII annum excedentibus.
162 Primum ergo ipsius artis inconstantia declarat quam
incerta res sit. accedunt experimenta recentissimi census 20
quem intra quadriennium imperatores Caesares Vespasiani
pater filiusque censores egerunt. nec sunt omnia vasaria
excutienda, mediae tantum partis inter Apenninum Padum-
163 que ponemus exempla: CXX annos Parmae tres edidere,

1 id curae R(?)v. | principi id *Detl.* -pio ll. 3 scien-
tia R. 4 sententiam *om.* DF¹d¹. an locum sibi sideralis
scientia? | epigenes R *in marg.* -genus F². *om.* F¹. sic r. |
CXII R dT. CXV F² *in ras.* XII r. 5 excedit FRad. |
CXVII R. 6 et tartemarion R. (tradiderit) etartemarion d.
7.8 an CXXI annos vitae? *cfr. Iul. Firm. Mat. II c. 13.*
11 Aesculapius *ego.* escol- a. *om.* F². scol- r. schola Tv.
12 et *ego inserui.* | Aesculapii Tv. esculapi F². scol- R.
scul- r. | secta *edd. vet.* secuta ll.v. | stata vitae F. statuete
Da. -uit R d. | spatia vitae R²d². 13 sed quantum R d(?)v. |
tribuant *ego.* -nat ll. 14 quidem, cum *ego.* quidem (quid
est DF) qm ll. quandoquidem v. 17 appellant dv. -at r.
18 LIII dT. fortasse LXIII. *cfr. Gell. n. A. XV 7. Censor.*
d. nat. 14, 14. 20 experimenta d. exempla *add.* DRF¹a¹.
et exempla *add.* F²a². *cfr. nov. luc. p. 77.* 21 imperatores v.
-orū R². -or r. | caesares v. -ris ll. 23 meridie R d.

Brixilli unus, CXXV Parmae duo, CXXX Placentiae unus, Faventiae una mulier, CXXXV Bononiae L. Terentius M. filius, Arimini vero M. Aponius CXL, Tertulla CXXXVII. citra Placentiam in collibus oppidum est Veleiatium, in
 5 quo CX annos sex detulere, quattuor vero centenos vicenos, unus CXL, M. Mucius M. F. Galeria Felix. ac ne 164 pluribus moremur in re confessa, in regione Italiae octava centenum annorum censi sunt homines LIII, centenum denum homines XIII, centenum vicenum quinum homines
 10 duo, centenum tricenum homines quattuor, centenum tricenum quinum aut septenum totidem, centenum quadragenum homines tres.

Alia mortalitatis inconstantia: Homerus eadem nocte 165 natos Hectorem et Polydamanta tradidit, tam diversae sortis
 15 viros. C. Mario Cn. Carbone III cos. a. d. v kal. Iunias M. Caelius Rufus et C. Licinius Calvus eadem die geniti sunt, oratores quidem ambo, sed tam dispari eventu. hoc etiam iisdem horis nascentibus in toto mundo cotidie evenit, pariterque domini ac servi gignuntur, reges et
 20 inopes.

50. (51) Publius Cornelius Rufus, qui consul cum 166 M'. Curio fuit, dormiens oculorum visum amisit, cum id sibi accidere somniaret. e diverso Phraeus Iason deploratus a medicis vomicae morbo, cum mortem in acie
 25 quaereret, vulnerato pectore medicinam invenit ex hoste. Q. Fabius Maximus consul apud flumen Isaram proelio commisso adversus Allobrogum Arvernorumque gentes a. d. VI idus Augustas, CXXX perduellium caesis, febr-

1—3 *dist. Detl.* 1 Brixilli *Detl. coll. III 115.* -ili II. -elli v. 2 muliere R. -ri d. | CXXXV v. CXXV II. 3 M. Aponius v. maponia a. -nias r. | CXL *Bergk. diurn. litt. ant. 1849 p. 21.* CX et L R. VI et L d. sex et L r. 4 circa R. 5 CCX Dfa. | vero om. Rd. 6 CXL v. ex (C. Fa) quinquaginta II. | gali Rd. 10 centenum vicenum tricenum a. 11 aut F²Rd. au F¹. autem D. | septimum a¹. homines IIII tricenum centenum aut septimum a². 16 Caelius *Colerus ad Val. Max. IV 2, 7. v. caecilius II.* | C. v. Cornelius II. 23 Phraeus *Pint.* phalerus F². phalerus r. | iason R. caecus F². iacum r.

167 quartana liberatus est in acie. incertum ac fragile nimirum est hoc munus naturae, quicquid datur nobis, malignum vero et breve etiam in his quibus largissime contigit, universum utique aevi tempus intuentibus. quid quod aestimatione nocturnae quietis dimidio quisque spatio vitae 5 suae vivit, pars aequa morti similis exigitur aut poenae, nisi contigit quies? nec reputantur infantiae anni qui sensu carent, non senectae in poenam vivacis. tot periculorum genera, tot morbi, tot metus, tot curae, [totiens] invocata 168 morte ut nullum frequentius sit votum. natura vero nihil 10 hominibus brevitate vitae praestitit melius. hebescent sensus, membra torpent, praeimoritur visus, auditus, incessus, dentes etiam ac ciborum instrumenta, et tamen vitae hoc tempus adnumeratur. ergo pro miraculo et id solitarium reperitur exemplum Xenophili musici, centum et quinque 15 169 annis vixisse sine ullo corporis incommodo. at Hercule reliquis omnibus per singulas membrorum partes qualiter nullis aliis animalibus certis pestifer calor remeat horis aut rigor, neque horis modo sed et diebus noctibusque trinis quadrinisve, etiam anno toto. atque etiam morbus 20 est aliquis per sapientiam mori. morbis quoque enim 170 quasdam leges natura posuit: quadrini circuitus febrem numquam bruma, numquam hibernis mensibus incipere, quosdam post sexagensimum vitae spatium non accedere, alios pubertate deponi, a feminis praecipue, senes minime 25 sentire pestilentiam. namque et universis gentibus ingruunt morbi, et generatim modo servitiis modo procerum ordini aliosque per gradus. qua in re observatum a meridianis partibus ad occasum solis pestilentiam semper ire, nec umquam aliter fere, non hieme, nec ut ternos ex 30 171 cedat menses. 51. (52) iam signa letalia: in furoris morbo risum, sapientiae vero aegritudine fimbriarum curam et stragulae vestis plicaturas, a somno moventium neglectum,

1. 2 nimirum **F**²**a**². nimium *rv.* 9 *uncinos posui ego: cfr. luc. p. 90 n. 57.* 15 Xenophili musici **R**². -li musicus **F**². -limus *r.* | centum **Rd.** ducentum *r.* 21 sapiendam **DF**¹**a**¹. *locus adhuc corruptus est.* | enim quoque **R.** 24 accidere **Rd.** 33 monentium *d.* morient- **DFa.**

praefandi umoris e corpore effluvium, in oculorum quidem et narium aspectu indubitata maxime, atque etiam supino adsidue cubitu, venarum inaequabili aut formicante percussu, quaeque alia Hippocrati principi medicinae observata sunt. et cum innumerabilia sint mortis signa, salutis securitatisque nulla sunt, quippe cum censorius Cato ad filium de validis quoque observationem ut ex oraculo aliquo prodiderit senilem iuventam praematurae mortis esse signum. morborum vero tam infinita est multitudo ut 172

10 Pherecydes Syrius serpentium multitudine ex corpore eius erumpente expiraverit. quibusdam perpetua febris est, sicut C. Maecenati. eidem triennio supremo nullo horae momento contigit somnus. Antipater Sidonius poeta omnibus annis uno die tantum natali corripiebatur febre et eo

15 consumptus est satis longa senecta.

52. (53) Aviola consularis in rogo revixit et, quo- 173
niam subveniri non potuerat praevalente flamma, vivus crematus est. similis causa in L. Lamia praetorio viro traditur. nam C. Aelium Tuberonem praetura functum a

20 rogo relatum Messala Rufus et plerique tradunt. haec est condicio mortalium. ad has et eiusmodi occasiones fortunae gignimur, uti de homine ne morti quidem debeat credi. reperimus inter exempla Hermotimi Clazomenii 174
animam relicto corpore errare solitam vagamque e longinquo multa adnuntiare quae nisi a praesente nosci non

25 possent, corpore interim semianimi, donec cremato eo inimici qui Cantharidae vocabantur remeanti animae veluti vaginam ademerint; Aristaeae etiam visam evolantem ex ore in Proconneso corvi effigie, quae magna quaeritur hac

30 fabulositate. quam equidem et in Gnosio Epimenide simili 175

1 profandi **DF**ad. 5 sint *om.* **Rd.** 20 Messala Rufus *Dalec.* cfr. *Brunn. de auct. ind. Plin. p. 13.* Messala, Rufus *Hard. v.* 22 morti **R²F²a²d².** sorte **R¹.** forti **d¹.** forte *r.*
23 de anima reperimus **Rd.** reperimus *r.* 27. 28 veluti vaginam **R²F²a².** velut imaginem *r.* 29 effigie quae **dT.** effigie **B.** effigieq; *r.* | sequitur **a².** quaeritur (*q*; ritur **B**) *rv.* | ecc **R¹.** heec **R².** hac *r.* fortasse quem magna prosequitur Graecia fabulositate, nam locus adhuc corruptus est.

modo accipio, puerum aestu et itinere fessum in specu septem et quinquaginta dormisse annis, rerum faciem mutationemque mirantem velut postero die expectatum, hinc pari numero dierum senio ingruente, ut tamen in septimum et quinquagesimum atque centesimum vitae duraret 5 annum. feminarum sexus huic malo videtur maxime opportunus conversione volvae, quae si corrigatur, spiritus restituitur. huc pertinet nobile apud Graecos volumen Heraclidis septem diebus feminae exanimis ad vitam re-
 176 vocatae. Varro quoque auctor est XXviro se agros divi-
 dente Capuae quendam qui efferretur foro domum remeasse pedibus. hoc idem Aquini accidisse. Romae quoque Cor-
 fidium materterae suae maritum funere locato revixisse et
 177 locatorem funeris ab eo elatum. adiecit miracula quae tota indicasse conveniat: e duobus fratribus equestris ordinis 15
 Corfidis maiori accidisse ut videretur exspirasse, apertoque testamento recitatum heredem minorem funeri instituisse, interim cum qui videbatur exstinctus plaudendo concivisse ministeria et narrasse a fratre se venisse, commendatam
 sibi filiam ab eo, demonstratum praeterea quo in loco de- 20
 fodisset aurum nullo conscio, et rogasse ut iis funebribus quae comparasset efferretur. hoc eo narrante fratris do-
 mestici propere adnuntiavere exanimatum illum, et aurum
 178 ubi dixerat repertum est. plena praeterea vita est his vaticiniis, sed non conferenda, cum saepius falsa sint, 25
 sicut ingenti exemplo docebimus. Bello Siculo Gabienus Caesaris classium fortissimus captus a Sexto Pompeio iussu eius incisa cervice et vix cohaerente iacuit in litore toto die. deinde, cum advesperavisset, gemitu precibusque con-
 gregata multitudo petiit uti Pompeius ad se veniret aut 30
 aliquem ex arcanis mitteret, se enim ab inferis remissum
 179 habere quae nuntiaret. misit plures Pompeius ex amicis, quibus Gabienus dixit inferis dis placere Pompei causas et partes pias, proinde eventum futurum quem optaret, hoc

10 se agros *Rob.* se agro *R¹a².* saegro *Fa¹.* segro *r.*
 15 e *om.* *Rd.* 16 maioris *R.* 17 fuerit *R¹d.* fratrem *R².*
 funeri *r.* | instituisse *R².* 27 classiom *R¹.* 29 cum ge-
 mitu *Rv.* 30 ut *R².* 32 haberetque quod *d.*

se nuntiare iussum, argumentum fore veritatis quod peractis mandatis protinus expiraturus esset. idque ita evenit. post sepulturam quoque visorum exempla sunt, nisi quod naturae opera, non prodigia, consecramur.

- 5 **53.** (54) In primis autem miraculo sunt — at quae 180
frequentia! — mortes repentinae (hoc est summa vitae felicitas), quas esse naturales docebimus. plurimas prodidit Verrius, nos cum delectu modum servabimus. gaudio obiere praeter Chilonem, de quo diximus, Sophocles et
10 Dionysius tyrannus, uterque accepto tragicæ victoriae nuntio, mater illa Cannensi filio incolumi reviso contra nuntium falsum, pudore Diodorus sapientiae dialecticæ professor, lusoria quaestione non protinus ad interrogationes Stilponis dissoluta. nullis evidentibus causis obiere, 181
15 dum calciantur matutino, duo Caesares, praetor et praetura perfunctus dictatoris Caesaris pater, hic Pisis exanimatus, ille Romae, Q. Fabius Maximus in consulatu suo pridie kal. Ian., in cuius locum C. Rebilus paucissimarum horarum consulatum petiit, item C. Volcatius Gurgēs se-
20 nator, omnes adeo sani atque tempestivi ut de progrediendo cogitarent, Q. Aemilius Lepidus iam egrediens incusso pollice limini cubiculi, C. Aufustius egressus, cum in senatum iret, offenso pede in comitio. legatus quoque 182
qui Rhodiorum causam in senatu magna cum admiratione
25 oraverat in limine curiae protinus expiravit progredi volens, Cn. Baebius Tamphilus praetura et ipse functus, cum a puero quaesisset horas, Aulus Pompeius in Capitolio, cum deos salutasset, M'. Iuventius Thalna consul, dum

2 itaque ita **B.** 5 at quae ego: *cfr. nov. luc. p. 87.* atque **Ba²d.** ad quem *r.* 6 frequenter **a².** 7 doceuimus **B.**

11 illac annensis **B².** ille annensi *cum ras.* **B¹.** | incolumi reviso **F.** in columine viso **DB.** incolume (in colum ne **a¹**) viso **ad.**

13. 14 interrogationes stilbonis **F².** -nem stilb- **R².** -ne stilb- **DF¹B¹.** -nes tilb- **a²d.** -ne tilb- **a¹.** 16. 17 exanimatus **B.**

est *add. r.* 18 C *Sill.* Rebilus *v.* orbilius **D¹F.** or///b- **B.** orab- **D²a.** more illius *d.* 19 Gurgēs *v.* -us *ll.* 25 orauerat **F²**

in *ras.* **B.** conauerat **D.** eruerat *d.* continauerat **a¹.** contionauerat **a².** 26 Tamphilus *Hard.* pampilus **B.** pampihus **a¹.** pampihus *r.* 28 dum *Sillig.* cum *ll.*

sacrificat, C. Servilius Pansa, cum staret in foro ad tabernam hora diei secunda in P. fratrem innixus, Baebius iudex, dum vadimonium differri iubet, M. Terentius Corax, 183 dum tabellas scribit in foro. nec non et proximo anno, dum consulari viro in aurem dicit, eques Romanus ante Apollinem eboreum qui est in foro Augusti. super omnes 5 C. Iulius medicus, dum inunguit, specillum per oculum trahens, A. Manlius Torquatus consularis, cum in cena placentam adpeteret, L. Tuccius medicus Valla, dum mulsi potionem haurit, Appius Saufeius, e balineo reversus cum 10 mulsum bibisset ovumque sorberet, P. Quintius Scapula, cum apud Aquilium Gallum cenaret, Decimus Saufeius 184 scriba, cum domi suae pranderet. Cornelius Gallus praetorius et T. Hetercius eques Romanus in venere obiere, et quos nostra adnotavit aetas duo equestris ordinis in 15 eodem pantomimo Mystico tum forma praecellente. operosissima tamen securitas mortis in M. Ofilio Hilario ab antiquis traditur. comoediarum histrio is, cum populo admodum placuisset natali die suo conviviumque haberet, edita cena calidam potionem in pultario poposcit, simulque 20 personam eius diei acceptam intuens coronam e capite suo in eam transtulit, tali habitu rigens nullo sentiente, donec accubantium proximus tepescere potionem admoneret. 186 Haec felicia exempla, at contra miseriarum innumera: L. Domitius clarissimae gentis apud Massiliam victus, Corfini captus ab eodem Caesare, veneno poto propter taedium

2 secunda d. ad secundam (-da D) r. 8 A. v. am a. iā D²F. iū R. om. D¹. del. d². 9 Tuccius Hard. tuncius Da. tuntius F. ttutius R. tuscus dT. | ualla ll. Sullae Detl. 10 sacipeius R. 12 Aufeius R ex corr. 14 T. Hetercius Halm. ad Val. Max. IX 12, 8. V. hectierius R. V. heterius dT. V. etherius D. V. aetherius F. V. ethrius a. 16 pantomimu R¹. -imō R². -inu d. | histico R². histao R¹. 16.17 operosissima ll. v. an prodigiosissima? 18 istri is R. ystriis d. istrio is r. 20 enita DF¹a¹d. 21 intuens ll. v. induens Georges philol. XXXII p. 690. 23 te poscere R². te postere R¹. deposcere d. 24 miseriarum ll. v. an miserarum (sc. mortium)? Detl. miserorum. 25.26 corfinii F² in ras. cornifi DR¹d². cornifici r.

vitae, postquam biberat, omni ope ut viveret adnitus est. invenitur in actis Felice russei auriga elato in rogam eius unum e faventibus iecisse se, frivolum dictu, ne hoc gloriae artificis daretur, adversis studiis copia odorum corruptum criminantibus. cum ante non multo M. Lepidus nobilissimae stirpis, quem diverti anxietate diximus mortuum, flammae vi e rogo eiectus recondi propter ardorem non potuisset, iuxta sarmentis aliis nudus crematus est.

54. (55) Ipsum cremare apud Romanos non fuit veteris instituti. terra condebantur. at postquam longinquis bellis obrutos erui cognovere, tunc institutum. et tamen multae familiae priscos servavere ritus, sicut in Cornelia nemo ante Sullam dictatorem traditur crematus, idque voluisse veritum talionem eruto C. Mari cadavere. [sepultus vero intellegatur quoquo modo conditus, humatus vero humo contextus].

55. (56) Post sepulturam vanae manium ambages. omnibus a supremo die eadem quae ante primum, nec magis a morte sensus ullus aut corpori aut animae quam ante natalem. eadem enim vanitas in futurum etiam se propagat et in mortis quoque tempora sibi vitam mentitur, alias immortalitatem animae, alias transfigurationem, alias sensum inferis dando et manes colendo deumque faciendo qui iam etiam homo esse desierit, ceu vero ullo modo spirandi ratio ceteris animalibus distet, aut non diuturniora in vita multa reperiantur quibus nemo similem divinat immortalitatem. quod autem corpus animae per se? quae materia? ubi cogitatio illi? quomodo visus, auditus, aut qui tangit? quis usus eius aut quod sine his bonum? quae deinde sedes quantave multitudo tot saeculis animarum velut umbrarum? puerilium ista deliramentorum avidaeque

3 sese B. om. d. se r. 5 Lepidus dv. om. r. 8 potuisse Rd¹. 10 postquam dv. post r. 14 eruto B. obruto r. | sepultus — 16 contextus *uncis inclusi cum Pintiano: cfr. luc. p. 52.* 15 intellegitur F²a²Rob. 17 vanae Dett. variae RdTv. ariae DF¹a¹. aliae r. 18 supremo ego luc. p. 57. — ma ll. v. 21 ipsa sibi a²Rob. | vitam Rd. vita r. 31 ista BF². sta DF¹. stat ad. | deliramentorum R². delenim- DFR¹. elenim- a. elem- dT.

numquam desinere mortalitatis commenta sunt. similis et de adservandis corporibus hominum ac reviviscendi pro-
 190 misso Democriti vanitas, qui non revixit ipse. quae, malum, ista dementia est iterari vitam morte? quaeve genitis quies umquam, si in sublimi sensus animae manet, 5 inter inferos umbrae? perdit profecto ista dulcedo credulitasque praecipuum naturae bonum, mortem, ac duplicat obituri dolorem etiam post futuri aestimatione. etenim si dulce vivere est, cui potest esse vixisse? at quanto facilius certiusque sibi quemque credere et specimen securi- 10 tatis antegenitali sumere experimento!

191 56. (57) Consentaneum videtur, priusquam digrediamur a natura hominum, indicare quae cuiusque inventa sint. emere ac vendere instituit Liber pater idem diadema, regium insigne, et triumphum invenit, Ceres 15 frumenta, cum antea glande vescerentur. eadem molere et conficere in Attica, ut alii in Sicilia, ob id dea iudicata. eadem prima leges dedit, ut alii putavere Rhadamanthus.

192 Litteras semper arbitror Assyriis fuisse, sed alii apud Aegyptios a Mercurio, ut Gellius, alii apud Syros re- 20 pertas volunt. utrique in Graeciam attulisse e Phoenice Cadmum sedecim numero, quibus Troiano bello Palameden adiecisse quattuor hac figura ΖΥΦΧ, totidem post eum Simoniden melicum, ΨΞΩΘ, quarum omnium vis in nostris recognoscitur. Aristoteles decem et octo priscas fuisse, 25 et duas ab Epicharmo additas ΧΖ quam a Palamede mavult.

3 Democriti *ego luc. p. 68. -to ll.* | quæ R¹. qud R².
 5 genitis v. gentis F²a¹. gintis F¹. genti R²a¹d. ginti D. | sublimi d. -me r. 8 obituri Pint. obituri R. -tu si DF²a¹. -tui F¹. -tus si a¹. -tu sit d¹. -tus hii d². 10 et ego. om. ll. ac v. 14 lacunam ego indicavi. Mercurius ante emere et vindemiare post pater inseri voluit Ianus. cfr. etiam Osann. philol. VII 394 et Url. vind. I nr. 166. | aut R. ac r. 17 ut ali Detl. aut alia R¹. ualia DF¹a¹d. et alia R²a²v. italia F².
 19 assyriis R. -rias F²a²d Rob. -ras F¹D². -nas D¹. arsyas a¹.
 21 utrique dT. uirique DR¹F²a¹. uiri F¹. utique a²Rob. v. easque R². | attulisse ll. int- v. 23 ΖΥΦΧ ego. ΝΥΦΧ ll. ΖΨΦΧ Detl. ΗΨΦΧ Ianus. an ΖΥΨΞ? 24 ΨΞΩΘ ego. ΨΞΩΘ R. ΨΞΩΘ D. ΨΞΩΘ F²a¹d. ΥΞΩΘ Detl. an ΦΧΩΘ?
 26 ΧΖ ego. ΧΖ F². om. r. ΨΖ Detl. ΘΧ v.

Anticlidides in Aegypto invenisse quendam nomine **Menen** 193
 tradit, **XV** annorum ante **Phoronea** antiquissimum **Graeciae**
 regem, idque monumentis adprobare conatur. e diverso
Epigenes apud **Babylonios** **DCCXX** annorum observationes
 5 siderum coctilibus laterculis inscriptas docet, gravis auctor
 in primis, qui minimum, **Berosus** et **Critodemus**,
CCCCXC, ex quo apparet aeternus litterarum usus. in **La-**
tium eas attulerunt **Pelagii**.

Laterarias ac domos constituerunt primi **Euryalus** et 194
 10 **Hyperbius** fratres **Athenis**. antea specus erant pro domibus.
Gellio Toxius Caeli filius lutei aedificii inventor placet,
 exemplo sumpto ab **hirundinum** nidis. oppidum **Cecrops**
 a se appellavit **Cecropiam** quae nunc est **arx Athenis**. ali-
 qui **Argos** a **Phoroneo** rege ante conditum volunt, quidam
 15 et **Sicyonem**, **Aegyptii** vero multo ante apud ipsos **Diospolin**.
tegulas invenit **Cinyra Agriopae** filius et **metalla aeris**, 195
 utrumque in **insula Cypro**, item **forcipem**, **martulum**,
vectem, **incudem**; **puteos** **Danaus** ex **Aegypto** advectus in
Graeciam quae vocabatur **Argos Dipsion**; **lapidinas** **Cadmus**
 20 **Thebis**, aut ut **Theophrastus** in **Phoenice**; **Thrason** **mu-**
ros, **turres** ut **Aristoteles Cyclopes**, **Tirynthii** ut **Theo-**
phrastus; **Aegyptii** **textilia**, **inficere lanas** **Sardibus** **Lydi**, 196
fusos in **lanificio** **Closter** filius **Arachnae**, **linum** et **retia**
Arachne, **fulloniam** **artem** **Nicias Megarensis**, **sutrinam** **Tychius**
 25 **Boeotius**. **medicinam** **Aegyptii** apud ipsos volunt **repertam**,
 alii per **Arabum** **Babylonis** et **Apollinis** **filium**, **herbariam**
 et **medicamentariam** a **Chirone** **Saturni** et **Philyrae** **filio**.
aes **conflare** et **temperare** **Aristoteles** **Lydum** **Scythen** 197
 monstrasse, **Theophrastus** **Delam** **Phrygem** putant, **aera-**
 30 **riam** **fabricam** alii **Chalybas** alii **Cyclopes**, **ferrum** **Hesiodus**
 in **Creta** eos qui **vocati** sunt **Dactyli** **Idaei**. **argentum** in-

1 **Menen** *Url. vind. n. 167. minon F¹. menon rv.*

7 appareret **DFF¹d²**. 9 domos **F²**. -um r. 12 an post
 oppidum excidit primum? 13 est arx **F²**. est art **a²**. est /// **R**.
 eythar **D**. eithar d. euthar r. 16 agryope **F²**. agricolae **Rad**.
 -rycole **DF¹**. 19 qua *Ungerus Sinis p. 125 n. 32. an eam*
 quae? 21 Tirynthii *codd. Gel.* typinthii **DF**. typhinthii a.
 tipintii **Rd**. 24 sutrinam **Tychius Hard.** sutrinan(-am- **F²**)-
 tibus **U**.

venit Erichthonius Atheniensis, ut alii Aeacus; auri metalla
 et flaturam Cadmus Phoenix ad Pangaeum montem, ut alii
 Thoas aut Aeacus in Panchaia aut Sol Oceani filius, cui
 Gellius medicinae quoque inventionem ex metallis assignat.
 plumbum ex Cassiteride insula primus adportavit Midacritus. 5
 198 fabricam ferream invenerunt Cyclopes, figlinas Coroebus
 Atheniensis, in iis orbem Anacharsis Scythes, ut alii Hy-
 perbius Corinthius. fabricam materiariam Daedalus, et in
 ea serram, asciam, perpendicularum, terebram, glutinum,
 ichthyocollam, normam autem et libellam et tornum et 10
 clavem Theodorus Samius, mensuras et pondera Phidon
 Argivus, aut Palamedes ut maluit Gellius; ignem e silice
 Pyrodes Cilicis filius, eundem adservare ferula Prometheus;
 199 vehiculum cum quattuor rotis Phryges, mercaturas Poeni,
 culturam vitium et arborum Eumolpus Atheniensis, vinum 15
 aquae misceri Staphylus Sileni filius, oleum et trapetas
 Aristaeus Atheniensis, idem mella; bovem et aratrum Bu-
 200 zyges Atheniensis, ut alii Triptolemus; regiam civitatem
 Aegyptii, popularem Attici post Theseum. tyrannus primus
 fuit Phalaris Agraganti. servitium invenere Lacedaemonii. 20
 iudicium capitis in Areopago primum actum est.

Proelium Afri contra Aegyptios primi fecere fustibus,
 quos vocant phalangas. clupeos invenerunt Proetus et
 Acrisius inter se bellantes, sive Chalcus Athamantis filius,
 loricam Midias Messenius, galeam, gladium, hastam Lace- 25
 201 daemonii, ocreas et cristas Cares. arcum et sagittam
 Scythen Iovis filium, alii sagittas Persen Persei filium in-
 venisse dicunt, lanceas Aetolos, iaculum cum ammento
 Aetolum Martis filium, hastas velitares Tyrrenum et pilum,
 Penthesileam Amazonem securim, Pisaeum venabula et in 30
 tormentis scorpionem, Cretas catapultam, Syrophoenicas

3 Aeacus *Url. ann. phil. LXXVII p. 489.* aeacilis **DF.** ea-
 clis *r.* 4 ex metallis *Detl.* et metellus **R².** ex mellis *r.* ex
 melle *v.* | assignat *Rob.* signat *ll.* 10 lythocollam **DF¹a¹.**
 -coliam **a².** -caliam **F².** lithocollam *d.* 12 argius **BT.** asgius *d.*

17. 18 Buzyges *codd. Gel.* biziges *d.* buxiges **F².** bityges *D.*
 bytiges *a.* bytyges **F¹.** bitiges **R.** 24 Acrisius *v. cfr. Apollod.*
II 2, 2. caritus **F².** acritus *r.* 29 yrrenum **R.** | et *add. et*
verba dist. Ianus.

ballistam et fundam, aeneam tubam Pisaeum Tyrreni,
 testudines Artemonem Clazomenium, equum (qui nunc 202
 aries appellatur) in muralibus machinis Epium ad Troiam,
 equo vehi Bellerophontem, frenos et strata equorum Pele-
 5 thronium, pugnare ex equo Thessalos qui Centauri appel-
 lati sunt habitantes secundum Pelium montem. bigas prima
 iunxit Phrygum natio, quadrigas Erichthonius. ordinem
 exercitus, signi dationem, tesseras, vigilias Palamedes in-
 venit Troiano bello, specularum significationem eodem Si-
 10 non, inducias Lycaon, foedera Theseus.

Auguria ex avibus Car a quo Caria appellata; adiecit 203
 ex ceteris animalibus Orpheus, aruspiciā Delphus, igni-
 spicia Amphiarus, extispicia avium Tiresias Thebanus,
 interpretationem ostentorum et somniorum Amphictyon,
 15 astrologiam Atlans Libyae filius, ut alii Aegyptii, ut alii
 Assyrii, sphaeram in ea Milesius Anaximander, ventorum
 rationem Aeolus Hellenis filius. musicam Amphion, fistu- 204
 lam et monaulum Pan Mercuri, obliquam tibiam Midas in
 Phrygia, geminas tibias Marsyas in eadem gente, Lydios
 20 modulos Amphion, Dorios Thamyra Thrax, Phrygios Mar-
 syas Phryx, citharam Amphion, ut alii Orpheus, ut alii
 Linus. septem chordis primum cecinit III ad IIII primas
 additis Terpander, octavam Simonides addidit, nonam Ti-
 motheus. cithara sine voce cecinit Thamyris primus, cum
 25 cantu Amphion, ut alii Linus. citharoedica carmina com-
 posuit Terpander. cum tibiis canere voce Troezenius Ar-
 dalus instituit. saltationem armatam Curetes docuere, pyr-
 richen Pyrrus, utramque in Creta. versum heroum Pythio 205
 oraculo debemus. de poematum origine magna quaestio
 30 est. ante Troianum bellum probantur fuisse. prosam
 orationem condere Pherecydes Syrius instituit Cyri regis
 aetate, historiam Cadmus Milesius, ludos gymnicos in Ar-

1 tirenj **R**². tirine **R**¹. 3 saepium **R**. epeum **d**. 12
 aruspicia *Detl.* -cam **Rd**v. aruspiciam **DF**. -cum **a**. 13 am-
 phiarus **F**²**a**²v. -rus **B**². *om. r.* | extispicia **F**²**R**². *om. r.* au-
 spicia **v**. 22 primum .. primas **F**². *om. r.* 24 thamyra **d**.
 26. 27 Ardalus *Hard. ex Plut. de mus. 5 p. 1133 A.* dar-
 danus **ll**. 30 est **Rd**. *om. r.*

cadia Lycaon, funebres Acastus Iolco, post eum Theseus in Isthmo, Hercules Olympiae, athleticam Pythus, pilam lusoriam Gyges Lydus, picturam Aegyptii et in Graecia Euchir Daedali cognatus ut Aristoteli placet, ut Theophrasto Polygnotus Atheniensis.

5

- 206 Nave primus in Graeciam ex Aegypto Danaus advenit. antea ratibus navigabatur inventis in mari Rubro inter insulas a rege Erythra. reperiuntur qui Mysos et Troianos priores excogitasse in Hellesponto putent, cum transirent adversus Thracas. etiamnunc in Britannico oceano vitiles 10 corio circumsutae fiunt, in Nilo ex papyro et scirpo et 207 harundine. longa nave Iasonem primum navigasse Philostephanus auctor est, Hegesias Parhalum, Ctesias Samiramin, Archemachus Aegaeonem, biremem Damastes Erythraeos fecisse, triremem Thucydides Amnolen Corinthium, quadriremem Aristoteles Carthaginienses, quinquere- 208 mem Mnesigiton Salaminios, sex ordinum Xenagoras Syracusios, ab ea ad decemremem Mnesigiton Alexandrum Magnum, ad XII ordines Philostephanus Ptolemaeum Soterem, ad quindecim Demetrium 20 Antigoni, ad triginta Ptolemaeum Philadelphum, ad XL Ptolemaeum Philopatorem qui Tryphon cognominatus est. onerariam Hippus Tyrius invenit, lembum Cyrenenses, cumbam Phoenices, celetem Rhodii, cercyrum Cyprii. 209 siderum observationem in navigando Phoenices, remum 25 Copae, latitudinem eius Plataeae, vela Icarus, malum et antennam Daedalus, hippegum Samii aut Pericles Atheniensis, tectas longas Thasii, antea ex prora tantum et puppi pugnabatur. rostra addidit Pisaecus Tyrreni, ancoram Eupalamus, eandem bidentem Anacharsis, harpagones 30 et manus Pericles Atheniensis, adminicula gubernandi

1 Iolco v. -le B. -leo r. in Iolco *Dal. an Iolci?* 2.3 *dist. Url. ann. phil. LXXVII p. 489.* 2 Pythus d. pytus F¹. py-
cus F². pitus r. 3 aegyptie in B^d. | graecie d. 4 ue-
hirre B^d. 10 utiles d. utiles RF²a². utilis r. 14 apan'
myrrā B. apanus miramin d. 17 nesicthon B. nesicton d².
sicton d¹. 24 cymbam d. | ceseyrū B¹. 26 Plate d.
29 tyrrhenus B(?).

Tiphys. classe princeps depugnavit Minos. — (Animal occidit primus Hyperbius Martis filius, Prometheus bovem.) —

57. (58) Gentium consensus tacitus primus omnium 210
conspiravit ut Ionum litteris uterentur. 58. veteres Graecas fuisse easdem paene quae nunc sint Latinae indicio erit Delphica antiqui aeris, quae est hodie in Palatio dono principum, Minervae dicata [in bibliotheca] cum inscriptione tali: NAYCIKPATHC ANEΘETO TAI ΔΙΟC KOPAI TAN ΔΕ- KATAN

10 59. (59) Sequens gentium consensus in tonsoribus 211
fuit, sed Romanis tardior. in Italiam ex Sicilia venire post Romam conditam anno CCCCLIII adducente P. Titinio Mena, ut auctor est Varro. antea intonsi fuere. primus omnium radi cotidie instituit Africanus sequens, divus Augustus cultris semper usus est.

60. (60) Tertius consensus fuit in horarum obser- 212
vatione iam hinc ratione accedens. quando et a quo in Graecia reperta, diximus secundo volumine. serius etiam 2,187
hoc Romae contigit. XII tabulis ortus tantum et occasus
20 nominantur, post aliquot annos adiectus est et meridies, accenso consulum id pronuntiante, cum a curia inter Rostra et Graecostasim prospexisset solem; a columna Maenia ad carcerem inclinato sidere supremam pronuntiavit, sed hoc serenis tantum diebus, usque ad primum Punicum bellum.
25 princeps Romanis solarium horologium statuisset ante XII 213

1 tipl /// trasse B. typlicasse d. | animal — bovem huc non
pertinent. an ad § 202 extr.? 4 uterentur d. -retur r.

7 uncus ego posui. 8 NAYCIKPATHC v (iam edit. Veneta 1472). ΑΔΥ- Rad. dY- DF. -KPATNC DFa. | AOEEto d. | TAI ego. TYN B. IN r. | AIOIH AIOC d. | KOPAI Dal. KOPN B. KOP r. | TAN Welckerus mus. Rhen. 1836 p. 422. TUN BDF. TYN a. IHN d. 8.9 ΔΕΚΑΤΑΝ F. -ΔΤΑΝ a. AERATAN B. -KAIAN d. | in II. sequuntur: ΗΔΔΕΞΙΟΔ DFa. ΝΔΔ- d. NAA- B. | ΔΙΟΝΟΟΝΑΕ DFa. ΙΟΝΟΝΑΕ d. ΑΤΟΝΟΝΟΝΑΕ B. 12 Titinio Hard. thinio d. thinnio r. 13 mae D. ne a. mena r.

18 reperta, diximus v. di- -tae (-te Rd.) II. 21 a curia Pint. auguria II. 22 prospexisse talem solem F². 23 carcerem II. v. arcem Url. vind. n. 168. 25 Romanis B. om. r. | XII Rd. undecim r.

annos quam cum Pyrro bellatum est ad aedem Quirini
 L. Papirius Cursor, cum eam dedicaret a patre suo votam,
 a Fabio Vestale proditur. sed neque facti horologi rationem
 vel artificem significat nec unde translatus sit aut
 214 apud quem scriptum id invenerit. M. Varro primum 5
 statutum in publico secundum Rostra in columna tradit
 bello Punico primo a M'. Valerio Messala cos. Catina capta
 in Sicilia, deportatum inde post XXX annos quam de Papiriano
 horologio traditur, anno urbis CCCCLXXX XI. nec
 congruebant ad horas eius liniae, paruerunt tamen ei annis 10
 undecentum, donec Q. Marcius Philippus qui cum L. Paulo
 fuit censor diligentius ordinatum iuxta posuit, idque munus
 215 inter censoria opera gratissima acceptum est. etiamnum
 tamen nubilo incertae fuere horae usque ad proximum
 lustrum. tunc Scipio Nasica collega Laenati primus aqua 15
 divisit horas aequae noctium ac dierum, idque horologium
 sub tecto dicavit anno urbis DXCV. tamdiu populo Romano
 indiscreta lux fuit.

Nunc revertemur ad reliqua animalia primumque terrestria.

9 CCCCLXXX XI *Salm.* CCCLXXVII *ll.* 10 congruebat
 Rd. | ei *vet. Dal.* et *ll.* 13 gratissime Rd. | etiamnunc R².
 14 incertae R *Rob.* -to a² in *ras.* F²d². inter tot Dd¹. intertos F¹. 17 secto Rd.

C. PLINI SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER VIII.

1. (1) Ad reliqua transeamus animalia et primum 1
terrestria.

Maximum est elephans proximumque humanis sensibus,
quippe intellectus illis sermonis patrii et imperiorum obe-
5 dientia, officiorum quae didicere memoria [amoris] et glo-
riæ voluptas, immo vero, quae etiam in homine rara,
probitas, prudentia, aequitas, religio quoque siderum so-
lisque ac lunae veneratio. auctores sunt in Mauretaniae 2
saltibus ad quendam amnem cui nomen est Amilo nitescente
10 luna nova greges eorum descendere ibique se purificantes
sollemniter aqua circumspergi atque ita salutato sidere in
silvas reverti vitulorum fatigatos prae se ferentes. alienae 3
quoque religionis intellectu creduntur maria transitori non
ante naves conscendere quam invitati rectoris iureiurando
15 de reditu, visique sunt fessi aegritudine, quando et illas
moles infestant morbi, herbas supini in caelum iacentes,
veluti tellure precibus allegata. nam quod ad docilitatem
attinet regem adorant, genua submitunt, coronas porrigunt.
Indis arant minores, quos appellant nothos.

20 2. (2) Romae iuncti primum subiere currum Pompei 4
Magni Africano triumpho, quod prius India victa trium-
phante Libero patre memoratur. Procilius negat potuisse
Pompei triumpho iunctos egredi porta. Germanici Caesaris
munere gladiatorio quosdam etiam inconditos motus edidere

4 in priorum B. in piorum d². in porum d¹. 5 *uncis*
inclusi amoris ut e dittogr. syllabarum moria natum. 9 amilo
ll.v. Ando Url. chrest. e Ptolem. IV 2, 11. 16 iacentes B.
iacentes r. 19 notos Rd. 21 africo Rd. 24 motus F²a²d.
maeatus B. meatus r.

- 5 saltantium modo. vulgare erat per auras arma iacere non auferentibus ventis atque inter se gladiatorios congressus edere aut lasciviente pyrriche concludere. postea et per funes incessere, lecticis etiam ferentes quaterni singulos puerperas imitantes, plenisque homine tricliniis accubitus 5 iere per lectos ita libratiss vestigiis, ne quis potantium attingeretur.
- 6 3. (3) Certum est unum tardioris ingenii in accipien- dis quae tradebantur saepius castigatum verberibus eun- dem illa meditantem noctu repertum. mirum maxime et 10 adversis quidem funibus subire, et regredi, utique pronis. Mucianus III consul auctor est aliquem ex his et litte- rarum ductus Graecarum didicisse solitumque perscribere eius linguae verbis: Ipse ego haec scripsi et spolia Celtica dicavi, itemque se vidente Puteolis, cum ad- 15 vecti e nave egredi cogentur, territospatio pontis procul a continente porrecti, ut sese longinquitatis aesti- matione fallerent, aversos retrorsus isse.
- 7 (4) Praedam ipsi in se expetendam sciunt solam esse in armis suis, quae Iuba cornua appellat, Herodotus 20 tanto antiquior et consuetudo melius dentes. quamobrem decidosos casu aliquo vel senecta defodiunt. hoc solum ebur est. cetero et in his quoque quae corpus intexit vilitas ossea, quamquam nuper ossa etiam in laminas se- cari coepere paenuria. etenim rara amplitudo iam dentium 25 praeterquam ex India reperitur, cetera in nostro orbe cessere luxuriae. dentium candore intellegitur iuventa. circa hos beluis summa cura. alterius mucroni parant, ne sit proeliis hebes, alterius operario usu fodiunt radi- ces, inpellunt moles. circumventique a venantibus primos 30 constituunt quibus sint minimi, ne tanti proelium pute-

2 uentis **RF**²**d**². utentis **r**. 5 plerisque **Rd**. 8 in **F**². pro **d**²**T**. *om. r*. 9.10 eundem **R**². eadem *r*. *cfr. luc. p. 63.*

11 et *Detl.* sed *ll.v. verba mirum — pronis videntur in v.* 18 *post retrorsus isse transponenda esse.* 12 III **Rd**. 24 ossea (osse **F**²) quaquam **DFa**¹. osse aliquaquam **a**². | in lānas **R**²**d**. alānas **R**¹. 31 sunt **d**. **ss R**.

tur, postea fessi in pactos arbori frangunt praedaeque se redimunt.

4. (5) Mirum in plerisque animalium scire quare pe- 9
tantur, sed et per cuncta quid caveant. elephans homine
5 obvio forte in solitudine et simpliciter oberrante clemens
placidusque etiam demonstrare viam traditur, idem vestigio
hominis animadverso prius quam homine intremescere in-
sidiarum metu, subsistere, ab olfactu circumspectare, iras
proflare, nec calcare, sed erutum proximo tradere, illum
10 sequenti, simili nuntio usque ad extremum, tunc agmen
circumagi et reverti aciemque dirigere. adeo omnium odori
durare virus illud maiore ex parte ne nudorum quidem
pedum. sic et tigris etiam feris ceteris truculenta atque 10
ipsa elephanti quoque spernens vestigia hominis viso trans-
15 ferre dicitur protinus catulos. quonam modo agnito, ubi
ante conspecto illo quem timet? etenim tales silvas mi-
nime frequentari certum est. sane mirentur ipsam vestigii
raritatem. sed unde sciunt timendi esse? immo vero cur
vel ipsius conspectum paveant tanto viribus, magnitudine,
20 velocitate praestantiores? nimirum haec est natura rerum,
haec potentia eius, saevissimas ferarum maximasque num-
quam vidisse quod debeant timere et statim intellegere
cum sit timendum.

5. Elephanti gregatim semper ingrediuntur. ducit 11
25 agmen maximus natu, cogit aetate proximus. annum
transituri minimos praemittunt, ne maiorum ingressu at-
terente alveum crescat gurgitis altitudo. Antipater auctor
est duos Antiocho regi in bellicis usibus celebres etiam
cognominibus fuisse. etenim novere ea. certe Cato, cum
30 imperatorum nomina annalibus detraxerit, eum qui for-
tissime proelatus esset in Punica acie, Surum tradidit
vocatam altero dente mutilato. Antiocho vadum fluminis 12
experienti renuit Ajax, alioqui dux agminis semper. tum

4 et F²a² Rob. om. r. an sed et praesciunt? 8 moetus
B. metu subsistere r. 13 sit Rd. 14 elephantis a. -tem dT.
| vestigio dT. cfr. Url. vind. n. 169. 18 timendum F².
27 gurgitis F²R² Rob. -ti r. 30 detruxerit d¹. destr. d².
33 semper tum F²a². repertum r.

- pronuntiatum eius fore principatum qui transisset, ausum-
que Patroclum ob id phaleris argenteis, quo maxime gau-
dent, et reliquo omni primatu donavit. ille qui notabatur
inedia mortem ignominiae praetulit. mirus namque pudor
est, victusque vocem fugit victoris, terram ac verbenas 5
13 porrigit. pudore numquam nisi in abdito coeunt, mas
quinquennis, femina decennis. initur autem biennio quinis,
ut ferunt, cuiusque anni diebus, nec amplius, sexto per-
funduntur amne, non ante reduces ad agmen. nec adul-
teria novere, nullave propter feminas inter se proelia ce- 10
teris animalibus pernicialia, nec quia desit illis amoris
vis, namque traditur unus amasse quandam in Aegypto
corollas vendentem ac, ne quis vulgariter electam putet,
mire gratam Aristophani celeberrimo in arte grammatica,
14 alius Menandrum Syracusanum incipientis iuventae in exer- 15
citu Ptolemaei, desiderium eius, quotiens non videret,
inedia testatus. et unguentariam quandam dilectam Iuba
tradit. omnium amoris fuere argumenta gaudium ad con-
spectum blanditiaeque inconditae, stipesque quas populus
dedisset servatae et in sinum effusae. nec mirum esse 20
15 amorem quibus sit memoria. idem namque tradit agni-
tum in senecta multos post annos qui rector in iuventa
fuisset; idem divinationem quandam iustitiae: cum Bocchus
rex triginta elephantis totidem in quos saevire instituerat
stipitibus adligatos obiecisset, procursantibus inter eos qui 25
lacesserent, non potuisse effici ut crudelitatis alienae mi-
nisterio fungerentur.
- 16 6. (6) Elephantos Italia primum vidit Pyrri regis
bello et boves Lucas appellavit in Lucanis visos anno urbis
CCCCLXXII, Roma autem in triumpho VII annis ad supe- 30
riorem numerum additis, eadem plurimos anno DII victoria
L. Metelli pontificis in Sicilia de Poenis captos. CXLII
fuere aut, ut quidam, CXL transvecti ratibus quas doliorum

2. 3 gaudent v. -ns ll. 5 ouistq; B¹. eu- B². ovisque dT.
12 tradidit illis B. 18. 19 ad conspectus F². a con-
spectu DF¹ad. 19 stipes F². stipis d². stirpis DF¹ad¹.
24 instituerat RF²d. iustitia ere r. 25 obiecisset v. obiectis
(-tos a¹) sed ll. 26 non Rd. nec r. 32 CLXII B.

consertis ordinibus inposuerat. Verrius eos pugnasse in 17
 circo interfectosque iaculis tradit paenuria consilii, quo-
 niam neque ali placuisset neque donari regibus; L. Piso
 inductos dumtaxat in circum atque, ut contemptus eorum
 5 increaseret, ab operariis hastas praepilatas habentibus per
 circum totum actos. nec quid deinde iis factum sit
 auctores explicant qui non putant interfectos.

7. (7) Clara est unius e Romanis dimicatio adversus 18
 elephantum, cum Hannibal captivos nostros dimicare inter
 10 sese coegisset. namque unum qui supererat obiecit ele-
 phanto, et ille dimitti pactus, si interemisset, solus in
 harena congressus magno Poenorum dolore confecit. Han-
 nibal, cum famam eius dimicationis contemptum adlaturam
 beluis intellexeret, equites misit qui abeuntem interficerent.
 15 proboscidem eorum facillime amputari Pyrri proeliorum
 experimentis patuit. Romae pugnasse Fenestella tradit 19
 primum omnium in circo Claudi Pulchri aedilitate curuli
 M. Antonio A. Postumio cos. anno urbis DCLV, item post
 annos viginti Lucullorum aedilitate curuli adversus tauros.
 20 Pompei quoque altero consulatu, dedicatione templi Veneris 20
 Victricis, viginti pugnare in circo aut, ut quidam tradunt,
 XVII, Gaetulis ex adverso iaculantibus, mirabili unius di-
 micatione, qui pedibus confossis repsit genibus in catervas,
 abrepta scuta iaciens in sublime, quae decidentia voluptati
 25 spectantibus erant in orbem circumacta, velut arte, non
 furore beluae iacerentur. magnum et in altero miraculum
 fuit uno ictu occiso, pilum autem sub oculo adactum in
 vitalia capitis venerat. universi eruptionem temptare, 21
 non sine vexatione populi, circumdatis claustris ferreis.
 30 qua de causa Caesar dictator postea simile spectaculum
 editurus euripis harenam circumdedit, quos Nero princeps
 sustulit equiti loca addens. sed Pompeiani amissa fugae
 spe misericordiam vulgi inenarrabili habitu quaerentes sup-

4 indoctos B.d. 6 acto B. | pactum B.d. 14 obeun-
 tem B¹d². euntem d¹. 18 DCLV v. CLVI B. CLII d. CLV r.

22 XVIII Pint. e Sen. de brev. vit. 13, 6. XVII ll. 27

ictu F²a². om. r. | adactum om. B. 29 claustris a². clastris F².
 om. r. | ferreis F²a². om. r.

- plicavere quadam sese lamentatione complorantes, **tanto** populi dolore ut oblitus imperatoris ac munificentiae **honor** suo exquisitae flens universus consurgeret dirasque
- 22 Pompeio quas ille mox luit inprecaretur. pugnare et Caesari dictatori tertio consulatu eius viginti contra **pe-** 5
dites D, iterumque totidem turriti cum sexagenis **pro-**
pugnatoribus eodem quo priore numero peditum et **pari**
equitum ex adverso dimicante, postea singuli principibus
Claudio et Neroni in consummatione gladiatorum.
- 23 Ipsius animalis tanta narratur clementia contra **minus** 10
validos ut in grege pecudum occurrentia manu dimoveat,
ne quod obterat imprudens. nec nisi lacessiti nocent **id-**
que cum gregatim semper ambulent, minime ex omnibus
solivagi. equitatu circumventi infirmos aut fessos **vulne-**
ratosve in medium agmen recipiunt, ac velut imperio aut 15
ratione per vices subeunt.
- 24 8. (8) Capti celerrime mitificantur hordei suco. **ca-**
piuntur autem in India unum ex domitis agente rectore
qui deprehensum solitarium abactumve a grege verberet
ferum, quo fatigato transcendit in eum nec secus ac **prio-** 20
rem regit. Africa foveis capit, in quas deerrante aliquo
protinus ceteri congerunt ramos, moles devolvunt, aggeres
25 construunt, omnique vi conantur extrahere. ante domitandi
gratia reges equitatu cogebant in vallem manu factam et
longo tractu fallacem, cuius inclusos ripis fossisque fame 25
domabant. argumentum erat ramus homine porrigente
clementer acceptus. nunc dentium causa pedes eorum
26 iaculantur alioqui mollissimos. Trogodytae contermini Ae-
thiopiae, qui hoc solo venatu aluntur, propinquas itineri
eorum conscendunt arbores. inde totius agminis novissi- 30
mum speculati extremas in clunes desiliunt. laeva adpre-

4 qua R. | luit penas F²a². luit r. 8 singuli v. -lis U.
16 subeunt v. -nte DRa¹. -ntes dT. -nt et Fa². *fortasse*
excidit tela vel tale quid. 19 uerbere et ferum d. uerbere
iterum R. 23 ui conantur F²a². conantur R²d². negantur r.
24 reges Pint. -gis a²d². -ge² d¹. -gere r. | conuallem a².
28 mollissimos d. -mo r. 30 conscenduntur R. 31 adpre-
prehenditur F². depr. r.

henditur cauda, pedes stipantur in sinistro femine. ita pendens alterum poplitem dextra caedit ac praecuta bipenni hoc crure tardato profugiens alterius poplitis nervos ferit, cuncta praeceleri pernicitate peragens. alii tutiore
 5 genere, sed magis fallaci, ingentes arcus intentos defigunt humi longius. hos praecipui viribus iuvenes continent, alii conixi pari conatu contendunt ac praetereuntibus sagittarum venabula infigunt, mox sanguinis vestigia secuntur.

9. (9) Elephantorum generis feminae multo pavidiore. 27
 10 domantur autem rabidi fame et verberibus, elephantis aliis admotis qui tumultuantem catenis coerceant. et alias circa coitus maxime efferantur et stabula Indorum dentibus sternunt. quapropter arcent eos coitu feminarumque pecuaria separant, quae haud alio modo quam armentorum habent.
 15 domiti militant et turres armatorum in hostes ferunt, magnaue ex parte orientis bella conficiunt. prosternunt acies, proterunt armatos. iidem minimo suis stridore terrentur vulneratique et territi retro semper cedunt haud minore partium suarum pernicie. Indicum Africi pavent
 20 nec contueri audent, nam et maior Indicis magnitudo est.

10. (10) Decem annis gestare in utero vulgus existimat, Aristoteles biennio, nec amplius quam semel gignere pluresque quam singulos, vivere ducenis annis et quosdam CCC. iuventa eorum a sexagesimo incipit. gaudent
 25 annibus maxime et circa fluvios vagantur, cum alioquin nare propter magnitudinem corporis non possint. iidem frigoris inpatientes. maximum hoc malum inflationemque et profluvium alvi nec alia morborum genera sentiunt. olei potu tela quae corpori eorum inhaereant decidere in-
 30 venio, a sudore autem facilius adhaerescere. et terram 29 edisse his tabificum est, nisi saepius mandant. devorant autem et lapides. truncos quidem gratissimo in cibatu

1 femere R¹. femore R². 7 contendant a¹. tendunt a².

8 vestigiis R⁴v. 15 otes a². hortis DF¹. dorsis a¹.

17 minimo d. -me r. 22. 23 semel pluresq; q (reliqua perierunt) R² in margine ante singulos. gignere semel pluresque d² post singulos. om. T. cfr. Solin. 25, 8. 23 annis R⁴d. om. r.

26 possint v. -sunt ll. 27 dist. ego.

- habent. palmas excelsiores fronte prosternunt, atque ita iacentium absumunt fructum. mandunt ore, spirant et bibunt odoranturque haud inproprie appellata manu. animalium maxime odere murem, et si pabulum in praesepio positum attingi ab eo videre, fastidiunt. cruciatum in 5 potu maximum sentiunt hausta hirudine, quam sanguisugam vulgo coepisse appellari adverto. haec ubi in ipso animae
- 30 canali se fixit, intolerando adficit dolore. durissimum dorso tergit, ventri molle, saetarum nullum tegimentum, ne in cauda quidem praesidium abigendo taedio muscarum, — 10 namque id et tanta vastitas sentit, — sed cancellata cutis et invitans id genus animalium odore. ergo cum extenti recepere examina, artatis in rugas repente cancellis comprehensas enecant. hoc iis pro cauda, iuba, villo est.
- 31 dentibus ingens pretium et deorum simulacris lautissima 15 ex his materia. invenit luxuria commendationem et aliam expetiti in callo manus saporis, haud alia de causa, credo, quam quia ipsum ebur sibi mandere videtur. magnitudo dentium videtur quidem in templis praecipua, sed tamen in extremis Africae, qua confinis Aethiopiae est, postium 20 vicem in domiciliis praebere, saepesque in his et pecorum stabulis pro palis elephantorum dentibus fieri Polybius tradidit auctore Gulusa regulo.
- 32 11. (11) Elefantos fert Africa ultra Syrticas solitu-
26 dines et in Mauretania, ferunt Aethiopes et Trogodytae, 25 ut dictum est, sed maximos India bellantesque cum iis perpetua discordia dracones tantae magnitudinis et ipsos ut circumplexu facili ambient nexuque nodi praestringant. commoritur ea dimicatione, victusque congruens complexum elidit pondere.

30

2 adsumunt DFa. 12 extenti Ba²d² in ras. exire F².
exirenti r. 13 coepere F². 14 iuua ui illo R. iuuamen
dT. 22 paliolis RdT. palis rv. 24 siuicas R. 28 ut
RF²a²d. in r. | facili cum ras. F²a²d²Rob. faciunt r. facillime
con. ego luc. p. 120. 29 ea om. R¹. | commoritura R²F²a².
-rit ea a¹. | dimicatione Ur¹. vind. n. 171. -atio ue d². -atio
DFR²d¹. addimicantes R¹. | uictosque DF¹Ra¹.

12. (12) Mira animalium pro se cuique sollertia. est 33
in his una scandendi in tantam altitudinem difficultas dra-
 conī, itaque tritum iter ad pabula speculatus ab excelsa
 se arbore inicit. scit ille inparem sibi luctatum contra
 5 nexus, itaque arborum aut rupium attritum quaerit. cavent
 hoc dracones, ob idque gressus primum alligant cauda.
 resolvunt illi nodos manu. at hi in ipsas nares caput
 condunt, pariterque spiritum praeccludunt et mollissimas
 lancinant partes, iidem obvii deprehensi in adversos eri-
 10 gunt se oculosque maxime petunt. ita fit ut plerumque
 caeci ac fame et maeroris tabe confecti reperiantur. quam 34
 quis aliam tantae discordiae causam attulerit nisi naturam
 spectaculum sibi ac paria componentem?

Est et alia dimicationis huius fama. elephantis frigi-
 15 dissimum esse sanguinem, ob id aestu torrente praecipue
 draconibus expeti. quamobrem in amnes mersos insidiari
 bibentibus, orbibusque inligata manu in aurem morsum
 defigere, quoniam is tantum locus defendi non possit *nisi*
 manu. dracones esse tantos ut totum sanguinem capiant,
 20 itaque elephantos ab his ebibi siccatosque concidere et
 dracones inebriatos opprimi commorique.

13. (13) Generat eos Aethiopia Indicis pares, vicenum 35
 cubitorum. id modo mirum, unde cristatos Iuba crediderit.
 Asachaei vocantur Aethiopes apud quos maxime nascuntur,
 25 narrantque in maritimis eorum quaternos quinosque inter
 se cratium modo inplexos erectis capitibus velificantes ad
 meliora pabula Arabiae vehi fluctibus.

1 pro se cuique F²a². praecipuaque a² corr. pro se cuique
 praecipuaque d². praecipuique (quae B) r. | *dist. ego.* 2 in
ego. ut ll. | scandendi d². exscandendi a². arcessendi r. | tan-
 tum a¹. tanta B. | altitudine a¹R². 3 speculatur B¹. -antur
 B². 5 nexuos B. | attritum F². aut critum B. aut crituum
 Dd. aut trituum F¹. aut criptuum a. 9 laniant d²Rob.
 12 naturam B. -rae a. -ra r. 13 ac F²a². om. r. 16 a
 draconibus d. 17 orbibusque ego. mortusque (quae B¹) DF¹B¹.
 morsusque a¹. motusque d¹T. coartatosque F²B². artatosque
 a²d². -tisque v. 18 nisi Pellicerius. om. ll. 22 eos om. DR.
 | impares B². 26 gratiam Bd¹.

- 36 **14.** (14) Megasthenes scribit in India serpentes in
tantam magnitudinem adolescere ut solidos hauriant cervos
taurosque, Metrodorus circa Rhyndacum amnem in Ponto
supervolantes quamvis alte perneciterque alites *ut* haustu
37 raptas absorbeant. nota est in Punicis bellis ad flumen 5
Bagradam a Regulo imperatore ballistis tormentisque ut
oppidum aliquod expugnata serpens CXX pedum longitu-
dinis. pellis eius maxillaeque usque ad bellum Numantinum
duravere Romae in templo. faciunt his fidem in Italia ap-
pellatae bovae in tantam amplitudinem exeuntes ut divo 10
Claudio principe occisae in Vaticano solidus in alvo spe-
ctatus sit infans. aluntur primo bubuli lactis suco, unde
nomen traxere.
- 38 **15.** (15) Ceterorum animalium, quae modo convecta
undique Italiam contingere saepius, formas nihil attinet 15
scrupulose referre. paucissima Scythia gignit inopia fru-
ticum, pauca contermina illi Germania, insignia tamen
boum ferorum genera, iubatos bisontes excellentique et vi
et velocitate uros, quibus inperitum vulgus bubalorum
nomen inponit, cum id gignat Africa vituli potius cervi- 20
39 que quadam similitudine. (16) septentrio fert et equorum
greges ferorum, sicut asinorum Asia et Africa, praeterea
alcen iumento similem, ni proceritas aurium et cervicis
distinguat; item natam in Scadinavia insula nec umquam
visam in hac urbe, multis tamen narratam achlin haud 25
dissimilem illi, sed nullo suffraginum flexu, ideoque non
cubantem, sed acclinem arbori in somno, eaque incisa ad
insidias capi, alias velocitatis memoratae. labrum ei su-

3 ///indacum **R**¹. si- d. indicum **R**². 4 ut *Detl. om. ll.* |
alites haustu **F**²**a**²**d** *Rob.* alites haustus **R**². alię aut stultus **R**¹.
aliae haustus *r.* 5 raptas **F**²**a**²**d.** abreptas **R.** rapta *r.*
10 boae **R**². boes d. 12 sit *v.* est *ll.* | primo **F**². *cfr. Solin.*
2, 33. trimo *r.* | bubali a. bubili **F**¹. 15 Italiam *Hard.*
-lia *ll.* | contingere **D****F****a.** 18. 19 et ui et **F**²**a**². ui et **R****d.**
et uictu **D.** et ui/// **F**¹**a**¹. 19 uros *v.* *cfr. Solin.* 20, 5. ui-
sos *ll.* 20. 21 cervique *Salm.* -ice a. -icae **F**². -iceque **d****T.**
-icequae **D.** -icaequae **F**¹**R.** 23 iumento **R**¹. -uenco **R**². *cfr.*
Solin. 20, 6. 24 stadinavia **R.** scand- *dv.* 25 hoc urbe **D.**
hoc orbe **F**²**a**². 26 sed **R.** et *r.*

perius praegrande; ob id retrograditur in pascendo, ne in priora tendens involvatur. tradunt in Paconia feram quae 40 bonasus vocetur equina iuba, cetera tauro similem, cornibus ita in se flexis ut non sint utilia pugnae. quapropter 5 fuga sibi auxiliari reddentem in ea finum interdum et trium iugerum longitudine, cuius contactus sequentes ut ignis aliquis amburat.

(17) Mirum pardos, pantheras, leones et similia con- 41 dito in corporis vaginas unguium mucrone, ne refringantur 10 hebetenturque, ingredi aversisque falcibus currere nec nisi in adpetendo protendere. 16. Leoni praecipua genero- 42 sitas tunc cum colla armosque vestiunt iubae. id enim aetate contingit e leone conceptis. quos vero pardi generavere semper insigni hoc carent, simili modo feminae. 15 magna his libido coitus et ob hoc maribus ira. Africa haec maxime spectat inopia aquarum ad paucos amnes congregantibus se feris. ideo multiformes ibi animalium partus varie feminis cuiusque generis mares aut vi aut voluntate miscente. unde etiam vulgare Graeciae dictum 20 semper aliquid novi Africam adferre. odore pardi coitum 43 sentit in adultera leo totaque vi consurgit in poenam. idcirco ea culpa flumine abluitur aut longius comitatur. semel autem edi partum lacerato unguium acie utero in enixu vulgum credidisse video.

25 Aristoteles diversa tradit, vir quem in his magna secuturus ex parte praefandum reor. Alexandro Magno 44 rege inflammato cupidine animalium naturas noscendi delegataque hac commentatione Aristoteli, summo in omni doctrina viro, aliquot milia hominum in totius Asiae Graeciaeque tractu parere *ei* iussa, omnium quos venatus, 30

3 bona **R.** 5 reddentem *v.* -ti **d Rob.** -te *r.* 9 ne refringantur **a²d²** in *marg. Rob. v.* cinere fricatur **R¹.** ne refricatur *r.* 10 hebetenturque **F²d².** *ue om. R.* eb- **a².** euetenturque **F¹.** -urbe **D.** -urbem **a¹.** | ingrediendo **R².** ingressu **d².**

11 in **a²Rob. om. r.** 13 e *edd. vett.* ae **a².** ex **d².** *om. r.*

15 his **F²a²Rob. om. r.** 19 voluntate **Rd.** -uptate *rv.*

22 ea culpa **F²d** in *ras. T.* et culpa **a²Rob.** ae culpa **DF¹a¹.** arculi a **R.** 30 ei *inserui cum Hard. om. ll.* | omnium *om. Rob.* | uentos **R.** uent/// **d¹.** uenatu **d².**

- aucupia piscatusque alebant quibusque vivaria, armenta, alvearia, piscinae, aviaria in cura erant, ne quid usquam genitum ignoraretur ab eo. quos percunctando quinquaginta ferme volumina illa praeclara de animalibus condidit. quae a me collecta in artum cum iis quae ignoraverat 5 quaeso ut legentes boni consulant, in universis rerum naturae operibus medioque clarissimi regum omnium desiderio cura nostra breviter peregrinantes. is ergo tradit leaenam primo fetu parere quinque catulos, ac per annos singulos *uno* minus, ab uno sterilesce. informes mini- 10 masque carnes magnitudine mustellarum esse initio, semenstres vix ingredi posse, nec nisi bimenstres moveri, in Europa autem inter Acheloum tantum Mestumque amnes leones esse, sed longe viribus praestantiores iis quos Africa aut Syria gignant. 15
- 46 (18) Leonum duo genera, compactile et breve crispioribus iubis. hos pavidiore esse quam longos simplicique villo. eos contemptores vulnerum. urinam mares crure sublato reddere ut canes. gravem odorem, nec minus halitum. raros in potu vesci alternis diebus, a saturitate 20 interim triduo cibis carere. quae possint in mandendo solida devorare, nec capiente aviditatem alvo coniectis in fauces unguibus extrahere, aut si fugiendum in satietate 47 habeant. vitam iis longam docet argumento, quod plerique dentibus defecti reperiantur. Polybius Aemiliani comes in senecta hominem ab his adpeti refert, quoniam ad persequendas feras vires non suppetant. tunc obsidere Africae urbes, eaque de causa cruci fixos vidisse se cum 25

1 aucupi **R**¹**d**¹. aucupio **R**²**d**². | piscatuque **d**. 2 aduaria **Rd**¹. alvearia *r*. 8 tradit *om.* **B**. 9 an quinos? 10 singuli **Rd**¹**T**. | uno *v. om. ll. cfr. Arist. h. an. VI 31 p. 579 B, 10.* 12 crede **R**¹. credo **R**². ingredi *rv*. 13 mestumque **d**². maest- **F**². uest- **B**. est- **d**¹. aest- *r*. 16 compactile **B**. 17 longos *Dal. in margine. -go ll. cfr. Arist. h. a. IX 44 p. 629 B, 34. Solin. 27, 13.* 18 crure **F**²**a**²**d**². scrutare **d**¹. crutare *r*. 22 coiectis **B**. 23 satietatem **BT**. 24 habeat **Rd**. 25 defecti **F**²**a**². -fici **R**². -ficere **dT**. efficit **F**¹. deficit *r*. 28 africae **F**²**a**². -ca *r*.

Scipione, quia ceteri metu poenae similis absterrerentur eadem noxa.

(19) Leoni tantum ex feris clementia in supplices. 48
prostratis parcat et, ubi saevit, in viros potius quam in
5 feminas fremit, in infantes non nisi magna fame. credit
Libya pervenire intellectum ad eos precum. captivam certe
Gaetuliae reducem audiavi multorum in silvis impetum a se
mitigatum adloqui ausa et dicere se feminam, profugam,
infirmam, supplicem animalis omnium generosissimi cete-
10 risque imperitantis, indignam eius gloria praedam. varia
circa hoc opinio ex ingenio cuiusque vel casu mulceri
adloquiis feras, quippe quoniam serpentes extrahi cantu
cogique in poenam verum falsumne sit non vita decreverit.
leonum animi index cauda sicut et equorum aures. nam- 49
15 que et has notas generosissimo cuique natura tribuit. in-
mota ergo placido, clemens blandienti, quod rarum est,
crebrior enim iracundia, cuius in principio terra verbera-
tur, incremento terga ceu quodam incitamento flagellantur.
vis summa in pectore . . . ex omni vulnere sive ungue
20 inpresso sive dente ater profluit sanguis . . . iidem satii
innoxii sunt. generositas in periculis maxime deprehen- 50
ditur, non in illo tantummodo, quod spernens tela diu se
terrore solo tuetur ac velut cogi testatur, cooriturque non
tamquam periculo coactus, sed tamquam amentia iratus.
25 illa nobilior animi significatio: quamlibet magna canum et
venantium urgente vi contemptim restitansque cedit in
campis et ubi spectari potest. idem ubi virgulta silvas-

1 metu **a² in ras. F²d²**. metu eius **R²**. mei **R¹**. meus **DF¹**.
in eius **d¹**. 4 saeuire **R²**. ubi saevit *r.* | quam **R.** quam in *r.*

8 adloquio **F²a²d^v**. | ausa et *Detl.* ausae **F²a.** ausam **d.**
aut se *r.* 12 quoniam *ego.* *cfr. XXVI 100.* ubi etiam **F²**.
obuiam *r.* 16 clemens *ll. v. an potius tremens vel oscillans?*

17 cuius **DFaT Rob.** cinus **d.** eius **Rv.** 19 lacunam *ego*
indicavi. videntur intercidisse verba Solini 27, 18 firmitas in
capite praecipua. *cfr. Arist. h. a. IX 44 p. 630 A, 4.* 20 ater
F²a²d² Rob. alter *r.* at *cfr. Arist. l. l. v. 6.* | profluit **F²a²d.**
-fuit *r.* | lacunam *ego indicavi. periit sententia Arist. l. l.*
p. 629 B, 8: ó λέων ἐν τῇ βρώσει μὲν χαλεπώτατός ἐστι. 26
ut **R.** ui *r.*

- que penetravit, acerrimo cursu fertur velut abscondente
 turpitudinem loco. dum sequitur insilit saltu, quo in fuga
 51 non utitur. vulneratus observatione mira percussorem no-
 vit et in quantalibet multitudine adpetit. eum vero qui
 telum quidem miserit, sed non vulneraverit, correptum 5
 rotatumque sternit nec vulnerat. cum pro catulis feta
 dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne
 52 venabula expavescat. cetero dolis carent et suspicione,
 nec limis intuentur oculis aspicique simili modo nolunt.
 creditum est a moriente humum morderi lacrimamque 10
 leto dari. atque hoc tale *et* tam saevum animal rotarum
 orbes circumacti currusque inanes et gallinaceorum cristae
 cantusque etiam magis terrent, sed maxime ignes. aegri-
 tudinem fastidii tantum sentit, in qua medetur ei contu-
 melia, in rabiem agente adnexarum lascivia simiarum. 15
 gustatus deinde sanguis in remedio est.
- 53 (20) Leonum simul plurium pugnam Romae princeps
 dedit Scaevola P. filius in curuli aedilitate, centum autem
 iubatorum primus omnium L. Sulla, qui postea dictator
 fuit, in praetura. post eum Pompeius Magnus in circo DC, 20
 in iis iubatorum CCCXV, Caesar dictator CCCC.
- 54 (21) Capere eos ardui erat quondam operis, foveis-
 que maxime. principatu Claudii casus rationem docuit pu-
 dendam paene talis ferae nomine, pastoris Gaetuliae sago
 contra ingruentis impetum obiecto, quod spectaculum in 25
 harenam protinus tralatum est, vix credibili modo tor-
 pescente tanta illa feritate, quamvis levi iniectu operto
 capite, ita ut devinciatur non repugnans. videlicet omnis

1 penetraverit **d**²**Rob.** | abscondentem **DFa.** abscondendi
 se **d**² *in ras.* 2 turpitudinem **a**²**d**². -pidinem **F**². -pidi **Rd**¹.
 -pi *r.* 5 telum **F**²**d.** telam **DF**¹. tela **a** *cum ras.* **RRob.** | sed
 tamen **Rv.** 11 *et inserui cum Url. vind. n. 173.* | tam **a**²
in ras. **F**². tamque **Rob. edd. vett.** sed **DF**¹**d.** /// *ec R.* | saevum
a² *in ras.* **F**²**Rd.** aevum **DF**¹. *an* atque hoc tam saevum?
 20 DC in iis **F**². acinus **d.** ac in iis *r.* 22 operis — 23 pu-
 dendam *om.* **Rd**¹. 24 paene talis **F**² *in ras.* pene talis **a**².
 pene///ralis **d.** penentralis *r.* | pastoris **Rd**². pastore **F**²**a**². par-
 this **d**¹. partos ae **DF**¹. partus ac **a**¹. | e getulie **d.** egetuli **R.**
 e Gaetulis *coni. Sill.* *an* e Gaetulia? 27 in lecto **DFa.**

vis constat in oculis, quo minus mirum sit a Lysimacho
 Alexandri iussu simul incluso strangulatum leonem. iugo 55
 subdidit eos primusque Romae ad currum iunxit M. An-
 tonius, et quidem civili bello, cum dimicatum esset in
 5 Pharsaliis campis, non sine ostento quodam temporum,
 generosos spiritus iugum subire illo prodigio significante.
 nam quod ita vectus est cum mima Cytheride, super
 monstra etiam illarum calamitatum fuit. primus autem
 hominum leonem manu tractare ausus et ostendere mansue-
 10 factum Hanno e clarissimis Poenorum traditur damnatus-
 que illo argumento, quoniam nihil non persuasurus vir
 tam artificis ingenii videbatur, et male credi libertas ei
 cui in tantum cessisset etiam feritas. sunt vero et for- 56
 tuitae eorum quoque clementiae exempla: Mentor Syracu-
 15 sanus in Syria leone obvio suppliciter volutante attonitus
 pavore, cum refugienti undique fera opponeret sese et
 vestigia lamberet adulanti similis, animadvertit in pede
 eius tumorem vulnusque. extracto surculo liberavit cru-
 ciatu. pictura casum hunc testatur Syracusis. simili modo 57
 20 Elpis Samius natione in Africam delatus nave iuxta litus
 conspecto leone hiatu minaci arborem fuga petit Libero
 patre invocato, quoniam tum praecipuus votorum locus
 est, cum spei nullus est. neque profugienti, cum potuisset,
 fera institerat, et procumbens ad arborem hiatu quo ter-
 25 ruerat miserationem quaerebat. os morsu avidiore inhae-
 serat dentibus cruciabatque inedia eum — poena in ipsis
 eius telis — suspectantem ac velut mutis precibus orantem.
 dñi fortuitis fidens non est contra feram, multoque diu-
 tius miraculo quam metu cessatum est. degressus tandem 58
 30 evellit praebenti et qua maxime opus esset accommodanti.

1 sit **Rd.** fit *r.* 5 temporum *d.* -re *r.* 6 ubi se **Rd**¹.
 subire *r.* 13 in **a**²**d**²*v.* *om. r.* | sunt uero *d.* uni uero **a**³ in
ras. **F**². -rso *r.* 13. 14 fortuitae *ego.* -ta **F**²**a**²**d**²*v.* -unae *r.*
 14 mentor **a**²**d**². -tu **R**¹. -tum *r.* 21 in fuga **R.** 22
 tum **Ra**². *om. r.* 26 eum *ego.* *cfr. nov. luc. 73 n. 30.* tum
F² in *ras.* **ad.** tantum **R**². ntum *r.* *verba dist. ego.* 28 diu
ego. dum *ll.v.* | fortuitis *coni. Sill.* -tus **DF**¹**R.** -tu *rv.* 30
 qua **a.** qua uno **F**² in *ras.* quam *rv.*

traduntque quamdiu navis ea in litore steterit retulisse gratiam venatus adgerendo. qua de causa Libero patri templum in Samo Elpis sacravit, quod ab eo facto Graeci κεχηνόςτος Διονύσου appellavere. ne miremur postea vestigia hominum intellegi a feris, cum etiam auxilia ab uno animalium sperent. cur enim non ad alia iere, aut unde medicas manus hominis sciunt? nisi forte vis malorum etiam feras omnia experiri cogit.

17. Aequae memorandum et de panthera tradit Deme-
trius physicus, iacentem in media via hominis desiderio
repente apparuisse patri cuiusdam Philini adsectatoris sa-
pientiae. illum pavore coepisse regredi, feram vero cir-
cumvolitari non dubie blandientem seseque conflictantem
maerore qui etiam in panthera intellegi posset. feta erat
catulis procul in foveam delapsis. primum ergo misera-
tionis fuit non expavescere, proximum et curam intendere,
secutusque qua trahebat vestem unguium levi iniectu, ut
causam doloris intellexit simulque salutis suae mercedem,
exemit catulos, ea cum his prosequente usque extra soli-
tudines deductus laeta atque gestiente, ut facile appareret
gratiam referre et nihil in vicem imputare, quod etiam in
homine rarum est.

- (22) Haec fidem et Democrito adferunt qui Thoan-
tem in Arcadia servatum a dracone narrat. nutrierat eum
puer dilectum admodum, parensque serpentis naturam et
magnitudinem metuens in solitudines tulerat, in quibus
circumvento latronum insidiis agnitoque voce subvenit.
nam quae de infantibus ferarum lacte nutritis, cum essent
expositi, produntur, sicut de conditoribus nostris a lupa,
magnitudini fatorum accepta ferri aequius quam ferarum
naturae arbitror.

4 ae chenotar B. -nota// d. | dionisii B. | ne F². om. rv.

6 fere B. ferae d¹. iere r. 12 feram uero F²a² Rob.
tamen feram d. tamen fero r. 14 posset F²v. -sit r. 19
ea cum his Ianus. cum his a². eam iis B¹. eamus D. eam us-
que a¹d. eam F². ea usque cum his Rob. | prosequente a²Rob.
-tes r. | usque om. d. 30 magnitudini F¹d. -ne r. | fato-
rum F²a²d². ferarum r. | ferri v. fieri ll.

(23) *Panthera et tigris macularum varietate prope* 62
solae bestiarum spectantur, ceteris unus ac suus cuique
generi color est, leonum tantum in Syria niger. pantheris
in candido breves macularum oculi. ferunt odore earum
 5 *mire sollicitari quadripedes cunctas, sed capitis torvitate*
terreri. quamobrem occultato eo reliqua dulcedine invi-
tatas corripunt. sunt qui tradant in armo iis similem
lunae esse maculam crescentem in orbes et cavantem pari
modo cornua. nunc varias et pardos, qua mares sunt, 63
 10 *appellant in eo omni genere creberrimo in Africa Syria-*
que. quidam ab his pantheras candore solo discernunt,
nec adhuc aliam differentiam inveni.

(24) *Senatus consultum fuit vetus ne liceret Africanas* 64
in Italiam advehere. contra hoc tulit ad populum Cn. Au-
 15 *fidius tribunus plebis, permisitque circensium gratia in-*
portare. primus autem Scaurus aedilitate sua varias CL
universas misit, dein Pompeius Magnus CCCCX, divus Au-
gustus CCCCXX. (25) idem Q. Tuberone Paulo Fabio 65
Maximo cos. IIII. nonas Maias theatri Marcelli dedicatione
 20 *tigrim primus omnium Romae ostendit in cavea mansue-*
factum, divus vero Claudius simul IIII.

18. *Tigrim Hyrcani et Indi ferunt, animal velocitatis* 66
tremendae et maxime cognitae, dum capitur totus eius
fetus, qui semper numerosus est. ab insidiante rapitur
 25 *equo quam maxime pernici, atque in recentes subinde*
transfertur. at ubi vacuum cubile reperit feta, —. mari-
bus enim subolis cura non est, — fertur praeceps odore
vestigans. raptor adpropinquante fremitu abicit unum ex
catulis. tollit illa morsu et pondere etiam ocior acta re-
 30 *meat iterumque consequitur ac subinde, donec in navem*
regresso inrita feritas saevit in litore.

3 leonem d¹. leone R. 4 odore *Budaeus de asse p. 229.*
cfr. Arist. h. a. IX 6 p. 612 A, 13. Theophr. c. pl. VI 5, 2. Solin.
17, 8. colore (-le- R) ll. 9 cornua F²a²d². om. r. | qui R²d.
quos R³. 11 discernunt F²a²d. disces. Nunc r. 17 CCCCX
F² in ras. a²d². au. X. D. aut. X. a¹. auXX R³. auXit R². auX
R¹. aug²x d¹. 18 paulo ll. om. Sill. Ianus. 26 trans-
fertur Rob. v. -runtur ll.

- 67 (26) Camelos inter armenta pascit oriens, quarum
duo genera, Bactriae et Arabiae, differunt, quod illae bina
habent tubera in dorso, hae singula et sub pectore alterum
cui incumbant. dentium superiore ordine ut boves carent
in utroque genere. omnes autem iumentorum ministeriis 5
68 dorso funguntur atque etiam equitatus in proeliis. velo-
citas ut equo, sed sua cuique mensura sicuti vires. nec
ultra adsuetum procedit spatium, nec plus instituto onere
recipit. odium adversus equos gerunt naturale. sitim et
quadriduo tolerant inplenturque, cum bibendi occasio est, 10
et in praeteritum et in futurum, obturbata proculcatione
prius aqua: aliter potu non gaudent. vivunt quinquagenis
annis, quaedam et centenis. utrimque rabiem et ipsae
sentiant. castrandi genus etiam feminas quae bello prae-
parentur inventum est: fortiores ita fiunt coitu negato. 15
69 (27) Harum aliqua similitudo in duo transfertur ani-
malia. nabun Aethiopes vocant collo similem equo, pedi-
bus et cruribus bovi, camelo capite, albis maculis rutilum
colorem distinguuntibus, unde appellata camelopardalis,
dictatoris Caesaris circensibus ludis primum visa Romae. 20
ex eo subinde cernitur adpectu magis quam feritate con-
spicua, quare etiam ovis ferae nomen invenit.
70 19. (28) Pompei Magni primum ludi ostenderunt
chama, quem Galli rufium vocabant, effigie lupi, pardorum
maculis. iidem ex Aethiopia quas vocant cephos, quarum 25
pedes posteriores pedibus humanis et cruribus, priores
manibus fuere similes. hoc animal postea Roma non vidit.
71 20. (29) Iisdem ludis et rhinoceros unius in nare
cornus, qualis saepe visus. alter hic geuitus hostis ele-
phanto cornu ad saxa limato praeparat se pugnae, in di- 30

5 ministeriis *Salm.* in his terris *ll.* 6 equitatus **F**² *in*
ras. -tu /// *d.* -tum *r.* 7 ut equo *ego nov. luc. p. 76.* in
equos **R.** in aequos **DF**¹. in aequis **a**¹. inter equos (aequos
F²) *rv.* | suę utque **Rd**¹. sua cuique *r.* 12 prius **a**²**d**². pri-
mus *r.* 13 utrimque (*i. e.* in utroque sexu, *cfr. VIII 163.*
187) ego. utcumque ll. r. 16 similitudo **F**²**a**². similitudo **d**².
-mili *r.* 17 nabun **Rd**¹. -una *r.* 22 ovis *r.* oui *ll.* 24
chaum **F**²**a**² *Rob.* chama *rv.* 25 cephos **a**² *Rob.* caephus **F.**
caepus **R.** cephus *r.*

micatione alvum maxime petens, quam scit esse molliorem. longitududo ei par, crura multo breviora, color buxeus.

21. (30) Lynceus vulgo frequentes et sphingas, fusco 72
pilo, mammis in pectore geminis, Aethiopia generat,
5 multaque alia monstris similia, pinnatos equos et cornibus
armatos quos pegastos vocant, crocodas velut ex cane
lupoque conceptos, omnia dentibus frangentes protinusque
devorata conficientes ventre, cercopithecus nigris capitibus,
pilo asini et dissimiles ceteris voce, Indicos boves uni-
10 cornes tricornesque, leucrocotam perniciosissimam feram asini
feri magnitudine, clunibus cervinis, collo, cauda, pectore
leonis, capite melius, bisulca ungula, ore ad aures usque
resciso, dentium locis osse perpetuo; — (hanc feram hu- 73
manas voces tradunt imitari. apud eosdem et quae vocatur
15 eale, magnitudine equi fluviatilis, cauda elephantis, colore
nigra vel fulva, maxillis apertis, maiora cubitalibus cornua
habens mobilia quae alterna in pugna sistuntur eaque in-
festa aut obliqua, utcumque ratio monstravit) — sed atro- 74
cissimos tauros silvestres maiores agrestibus, velocitate
20 ante omnis, colore fulvos, oculis caeruleis, pilo in con-
trarium verso, rictu ad aures dehiscente, iuxta cornua
mobilia. tergoris duritia silicis omne respuens vulnus.
feras omnes venantur, ipsi non aliter quam foveis capti

2 ei **R**² in ras. **F**²**a**²**d**² *Rob.* est **d**¹. et r. 5 monstris ego
nov. luc. p. 26. -stri *ll.* 6 crocodas **R**²**d**. crocodas **R**¹. (in
indice l. VIII de crocodis). 9 indicos *ll. v.* sed latet fortasse
in his India vel Indi, nam in indice est (31) Indiae terrestria
animalia post de cercopithecis, et Solinus 52, 34—40 easdem
feras quae sunt in §§ 72—76 eodem ordine enumerans in In-
diam transtulit, et Ctesiam mantichoran (§ 75 = Arist. h. a. II
1 p. 501 A, 25 sq.) Indis tribuisse scimus. quamquam de toto
hoc loco graviter turbato desperandum videtur. 9. 10 uni-
cornes **F**²**a**². di cornes **R**. indiucornes r. 10 perniciosissi-
mam **F**²**a** *Rob.* 11 fere **a**²**d** v. cfr. *nov. luc. p. 84.* 12 melino
R². 13 et 18 uncus posuit Ianus. 15 eale **a**²**F**² in ras.
Solin. 52, 35. et r. 17 sistuntur eaque ego. (cfr. *Solin. l. l.*
moventur). sistunt variaque (variatque **F**²) *ll.* sistit variatque v.
17. 18 infesta **R**²**T**. infestata **F**²**d**. infestat r. 18 aut
DF¹**Ra**. et **F**²**d****T**. 20 ante omnis *ll.* an volucris (ante ex
ditto. ate)? cfr. VII 91 et Solin. 52, 36 volucris pernicitas.

- 75 feritate semper intereunt. apud eosdem nasci **Ctesias** scribit quam mantichoran appellat triplici dentium ordine pectinatim coeuntium, facie et auriculis hominis, oculis glaucis, colore sanguineo, corpore leonis, cauda scorpionis modo spicula infigentem, vocis ut si misceatur fistulae et 5 tubae concentus, velocitatis magnae, humani corporis vel
- 76 praecipue adpetentem. (31) in India et boves solidis ungulis, unicornes, et feram nomine axin hinulei pelle, pluribus candidioribusque maculis, sacrorum Liberi patris; — (Orsaei Indi simias candentes toto corpore venantur) — 10 asperrimam autem feram monocerotem, reliquo corpore equo similem, capite cervo, pedibus elephanto, cauda apro, mugitu gravi, uno cornu nigro media fronte cubitorum duum eminente. hanc feram vivam negant capi.
- 77 (32) Apud Hesperios Aethiopas fons est Nigris, ut 15 5,52 plerique existimavere, Nili caput, ut argumenta quae diximus persuadent. iuxta hunc fera appellatur catoblepas, modica alioqui ceterisque membris iners, caput tantum praegrave aegre ferens. id deiectum semper in terram, alias internicio humani generis, omnibus qui oculos eius 20 videre confestim expirantibus.
- 78 (33) Eadem et basilisci serpentis est vis. Cyrenaica hunc generat provincia, duodecim non amplius digitorum magnitudine, candida in capite macula ut quodam diadema insignem. sibilo omnes fugat serpentes, nec flexu 25 multiplici ut reliquae corpus inpellit, sed celsus et erectus in medio incedens. necat frutices, non contactos modo verum et adflatos, exurit herbas, rumpit saxa. talis vis malo. est creditum quondam ex equo occisum hasta et per eam subeunte vi non equitem modo sed equum quo- 30
- 79 que absumptum. atque huic tali monstro — saepe enim enectum concupivere reges videre — mustellarum virus

6 magnae **F²a³d.** -ni *r.* 7 Insidia **B.** in psidia **dT.**

8 axin **F²a².** asin *r.* | hinnulei *v.* //inullei **F¹.** inuli **a².** -lei *r.*

10 uncos posui ego. 16 ut **d. om. r.** 22 et **FdRob.** et de *r.* | basilisci **F²R¹Rob.** -licis **F¹.** -liscis *r.* | serpentibus **R²d.** 26 reliquae **a²Rob.** -qua *r.* 28 talis **F².** alis **d.** aliis *r.*

29 malo. est *dist.* **B Rob.** 31 atque **a²Rob. om. r.**

exitio est. adeo naturae nihil placuit esse sine pare. ini-
ciunt has cavernis facile cognitis soli tabe. necant illae
simul odore moriunturque, et naturae pugna conficitur.

22. (34) Sed in Italia quoque creditur luporum visus 80
esse noxius, vocemque homini quem priores contemplen-
tur adimere ad praesens. inertes hos parvosque Africa et
Aegyptus gignunt, asperos trucesque frigidior plaga. ho-
mines in lupos verti rursusque restitui sibi falsum esse
confidenter existimare debemus aut credere omnia quae
10 fabulosa tot saeculis comperimus. unde tamen ista vulgo
infixa sūt fama in tantum ut in maledictis versipelles ha-
beat indicabitur. Euanthes inter auctores Graeciae non 81
sprethus tradit Arcadas scribere ex gente Anthi cuiusdam
sorte familiae lectum ad stagnum quoddam regionis eius
15 duci vestituque in quercu suspenso tranare atque abire
in deserta transfigurarique in lupum et cum ceteris eius-
dem generis congregari per annos VIII. quo in tempore
si homine se abstinerit, reverti ad idem stagnum et, cum
traverit, effigiem recipere ad pristinum habitum addito
20 novem annorum senio. id quoque *e fabulis*, eandem recipe-
rare vestem. mirum est quo procedat Graeca credulitas! 82
nullum tam impudens mendacium est ut teste careat. item
Scopas qui Olympionicas scripsit narrat Demaenetum
Parrhasium in sacrificio quod Arcades Iovi Lycaeο humana
25 etiamtum hostia faciebant, immolati pueri exta degustasse
et in lupum se convertisse, eundem X anno restitutum
athleticae esse et in pugilatu victorem Olympia reversum.
quin et caudae huius animalis creditur vulgo inesse ama- 83
torium virus exiguo in villo eumque, cum capiatur, abici

1. 2 iniciunt d. interfic- r. inferciunt *Solin.* 27, 53. 11
sit v. sunt *ll.* | ut in *F*². ut r. 13 an scribit ... tradere?
19 reperire *a*¹. 20 e fabulis *ego.* fabius *ll. v.* fabulo-
sius *Pellicerius.* traditum *Url. ann. philol.* 1858 p. 338 n. fabula
eius (*scriptum* fab. eius) *Mart. Hertz. de hist. Rom. reliqu. quaest.*
p. 14. 20. 21 recuperare *R*². recipere *DF*²d. 22 cariat *F*¹*a*¹.
-ia *D.* | item *F*². //a *R.* itaque *dv.* ita r. 23 Scopas *coni.*
Ianus. copas *ll.* 27 esse et *ego*² restituisset *ll.* (*natum ex*
*ditto*gr. restitutū esset). restitisse *edd. vett.* certasse *codd. Gel.*
| victorem *ego.* victoremque victoria *ll. edd. vett.*

- nec idem pollere nisi viventi dereptum. dies quibus coeat
toto anno non amplius duodecim. eundem in fame vesci
terra inter auguria; ad dexteram commeantium praeciso
itinere si pleno id ore fecerit, nullum ominum praestau-
84 tius. sunt in eo genere qui cervari vocantur, qualem e 5
70 Gallia in Pompei Magni harena spectatum diximus. huic
quamvis in fame mandenti, si respexerit, oblivionem cibi
subrepere aiunt digressumque quaerere aliud.
- 85 **23.** (35) Quod ad serpentes attinet, vulgatum est
colorem eius plerasque terrae habere in qua occultentur. 10
innumera esse genera. cerastis corpore eminere cornicula
saepe quadrigemina, quorum motu reliquo corpore occul-
tato sollicitent ad se aves. geminum caput amphisbaenae,
hoc est et a cauda, tamquam parum esset uno ore fundi
venenum. aliis squamas esse, aliis picturas, omnibus exi- 15
tiale virus. iaculum ex arborum ramis vibrari, nec pe-
dibus tantum pavendas serpentes sed et missili volare
tormento. colla aspidum intumescere nullo ictus re-
medio praeterquam si confestim partes contactae ampu-
86 tentur. unus huic tam pestifero animali sensus vel potius 20
adfectus est. coniugia ferme vagantur, nec nisi cum pari
vita est. itaque alterutra interempta incredibilis ultionis
alteri cura. persequitur interfectorem, unumque eum in
quantolibet populi agmine notitia quadam infestat, per-
rumpit omnes difficultates, permeat spatia nec nisi omnibus 25
arceatur aut praecelerari fuga.
- 87 Non est fateri rerum natura largius mala an remedia
genuerit. iam primum hebetes oculos huic malo dedit,
eosque non in fronte, adversa ut cerneret, sed in tem-

1 dereptum **R.** dir- *r.* 3 *dist. ego.* 4 ominum **d.** ho-
minum **RT.** omnium *r.* 5. 6 quale Gallia **R.** quales in
Gallia **d.** 11 cerastes **R**²**d** *Rob.* -sti **R**¹. 12. 13 occultato
R *Rob.* -ulto *r.* 15 alis **R**¹. | squamas **F**². squamam **a**².
squam **R**². quamam **a**¹. in quam **d**². quam *r.* 17 pavenda
R¹. -di **R**²**d**. 18 lacunam indicavi *ego.* interiiit fortasse haec
sententia: 'dente ictorum vulnera putrescere'; *cfr. Arist. h. a. VIII 29 p. 607A, 22.* | ictu/// **R.** 23 persequitur **F**² in
ras. v. ferrequitur D. sequitur r. 29 adversa ut *Ianus.* -so *ll.*
| cernere **d.**

poribus, — itaque excitatur sede saepius *auditu* quam visu, — 24. deinde internecivum bellum cum ichneumone. 88 (36) notum est animal hac gloria maxime in eadem natum Aegypto. mergit se limo saepius siccaturque sole. mox
 5 ubi pluribus eodem modo se coriis loricavit, in dimicationem pergit. in ea caudam attollens ictus inritos aversus excipit, donec obliquo capite speculatus invadat in fauces. nec hoc contentus aliud haud mitius debellat animal.

25. (37) Crocodilum habet Nilus, quadrupes malum 89 et terra pariter ac flumine infestum. unum hoc animal terrestre linguae usu caret, unum superiore mobili maxilla inprimit morsum alias terribilem pectinatim stipante se dentium serie. magnitudine excedit plerumque duodeviginti cubita. parit ova quanta anseres, eaque extra eum locum
 15 semper incubat praedivinatione quadam ad quem summo auctu eo anno egressurus est Nilus. nec aliud animal ex minore origine in maiorem crescit magnitudinem. et unguibus autem armatus est et contra omnes ictus cute invicta. dies in terra agit, noctes in aqua, teporis utrumque
 20 ratione. hunc saturum cibo piscium et semper esculento 90 ore in litore somno datum parva avis, quae trochilos ibi vocatur, rex avium in Italia, invitat ad hiantum pabuli sui gratia, os primum eius adsultim repurgans, mox dentes et intus fauces quoque ad hanc scabendi dulcedinem quam
 25 maxime hiantes, in qua voluptate somno pressum conspicatus ichneumon per easdem fauces ut telum aliquod inmissus erodit alvum.

(38) Similis crocodilo, sed minor etiam ichneumone, 91 est in Nilo natus scincos, contra venena praecipuus antidotis, item ad inflammandam virorum venerem.
 30

1 sede *ego*. sed *ll. Rob.* | sepe///ius *a*¹. | *auditu Rob.*
edd. vet. om. ll. cfr. Solin. 27, 35. 5 coriis *F*²*a*². *cophis r.*

14 qua transare/// *R*¹. quae trans arenas *R*². quae transferens *dT*. 18 et *inserui ego. om. ll.v. cfr. Arist. h. a. II 10 p. 503 A, 10. Solin. 32, 24.* 22 hiantum *B*. ihatum *d*.

23 adsultim *F*². ad saltum *DR*²*a*²*Rob.* adsultum *R*¹*a*¹*d*. ad salutum *F*¹. 24 dulcedinem *d*. -ne *r*. 27 alvum *RF*²*a*².

-uo *r*. 30 idem *DFa*. | ad *d*. et *r*.

- Verum in crocodilo maior erat pestis quam ut uno
esset eius hoste natura contenta. itaque et delphini in-
meantes Nilo, quorum dorso tamquam ad hunc usum cul-
tellata inest pinna, abigentes eos praeda ac velut in suo
tantum amne regnantes, alioquin inpares viribus ipsi astu 5
interimunt. callent enim in hoc cuncta animalia, sciunt-
que non sua modo commoda verum et hostium adversa,
norunt sua tela, norunt occasiones partesque dissidentium
inbellis. in ventre mollis est tenuisque cutis crocodilo.
ideo se ut territi mergunt delphini subeuntesque alvum 10
92 illa secant spina. quin et gens hominum est huic beluae
adversa in ipso Nilo a Tentyri insula in qua habitat ap-
pellata. mensura eorum parva, sed praesentia animi in
hoc tantum usu mira. terribilis haec contra fugaces be-
93 lua est, fugax contra sequentes. sed adversum ire soli 15
hi audent, qui et flumini innatant, dorsoque equitantium
modo inpositi hiantibus resupino capite ad morsum addita
in os clava, a dextra ac laeva tenentes extrema eius utrim-
que, ut frenis in terram agunt captivos, ac voce etiam
sola territos cogunt evomere recentia corpora ad sepul- 20
turam. itaque uni ei insulae crocodili non adnant, olfactu-
que. eius generis hominum, ut Psyllorum serpentes, fu-
94 gantur. hebetes oculos hoc animal dicitur habere in aqua,
extra acerrimi visus, quattuorque menses hiemis semper
inedia transmittere in specu. quidam hoc unum quamdiu 25
vivat crescere arbitrantur. vivit autem longo tempore.
95 (39) Maior altitudine in eodem Nilo belua hippopo-

3 sordo **R**¹d. | tamanā **R**. -num d. 4 pi///na **R**¹. spina
R². | praeda d. -dae **F**². -dam r. 6 interimunt **a**² in ras. **F**²d.
inter moto r. 12 a Tentyri *Sill*. a tintyri **D****F**d¹. -ro a. ad
intyri **R**. et in tyri d². 13 animi **F**²a². homini **R**. homi-
num r. 14 fugaces *ll*. -ientes *Sill*. per errorem. 15 se-
quentes *Dal*. serpentes *ll*. | sed om. **R**. 20 evomere **F**²a²d.
-mes r. 21 uni ei **a**² in ras. **F***Rob*. unici r. | adnant **F**².
adnatant **a**²*Rob*. domant d. donant r. | olfactuque **F**²a²*Rob*.
factuque r. 25 transmittere **a**²**F**² in ras. *Rob*. tramihi
R². tramiater **R**¹. tramite heret d in ras. tramiateret r.
27 hippopotamius *Georges philol*. XXXII p. 690. cfr. VI 173.
XI 160. XXVIII 121. XXXII 139 ap. *Detl*. -tami s **R**. -tamus r.

tamius editur, ungulis binis quales bubus, dorso equi et iuba et hinnitu, rostro resimo, cauda et dentibus aprorum aduncis sed minus noxiis, tergoris ad scuta galeasque inpenetrabilis, praeterquam si umore madeant. depascitur
 5 segetes destinatione ante, ut ferunt, determinatas in diem et ex agro ferentibus vestigiis, ne quae revertenti insidiae comparentur.

26. (40) Primus eum et quinque crocodilos Romae 96
 aedilitatis suae ludis M. Scaurus temporario euripo ostendit.
 10 hippopotamus in quadam medendi parte etiam magister exstitit. adsidua namque satietate obesus exit in litus recentes harundinum caesuras speculatum atque ubi acutissimam videt stirpem inprimens corpus venam quandam in crure vulnerat atque ita profluvio sanguinis morbidum
 15 alias corpus exonerat et plagam limo rursus obducit.

27. (41) Simile quiddam et volucris in eadem Ae- 97
 gypto monstravit, quae vocatur ibis, rostri aduncitate per eam partem se perluens qua reddi ciborum onera maxime salubre est. nec haec sola: multis animalibus reperta
 20 sunt usui futura et homini. dictamnum herbam extrahendis sagittis cervi monstravere percussi eo telo pastuque herbae eius eiecto — iidem percussi a phalangio, quod est aranei genus, aut aliquo simili cancos edendo sibi medentur —; est et ad serpentium ictus praecipua,
 25 qua se lacerti quotiens cum his conseruere pugnam vulnerati refovent. chelidoniam visui saluberrimam hirundines 98
 monstravere vexatis pullorum oculis illa medentes. testudo cunilae quam bubulam vocant pastu vires contra serpentes refovet, mustella ruta in murium venatu cum iis dimi-
 30 catione conserta. ciconia origano, hedera apri in morbis sibi medentur et cancos vescendo maxime mari eiectos. anguis hiberno situ membrana corporis obducta feniculi 99

11 exstitit **F**¹. existit **F**². (v. § 97). 11. 12 recentes *Rob.*
 -ti *r.* 13 vidit **D****F****a**. 18 se perluens *Rob.* sē perluens
B. semper luens *r.* | reddit **F**². 19 *dist. Url. vind. n. 180.*
 22 eiecto **d** *Rob.* electo *r.* 28 cunilae v. -iculae **U**. |
 pastu **F**²**a**². pari **R**². partu *r.* | uires **F**²**a**². uises **D****F**¹**R**¹**d**¹.
 uis esse **a**¹. uisos **d**². uice **R**². 29 uenatu **F**²**d**. -tum *r.*

succo impedimentum illud exiit nitidusque vernat. exiit autem a capite primum, nec celerius quam uno die et nocte, replicans ut extra fiat membranae quod fuerit intus. idem hiberna latebra visu obscurato marathro herbae se adfricans oculos inunguit ac refovet, si vero squamae ob-
 5 torpuere, spinis iuniperi se scabit. draco vernam nausiam
 100 silvestris lactucae succo restinguit. pantheras perfricata carne aconito — [venenum id est] — barbari venantur. occupat ilico fauces earum angor, quare pardalianches id venenum appellavere quidam. at fera contra hoc excrementis hominis sibi medetur, et alias tam avida eorum ut a pastoribus ex industria in aliquo vase suspensa altius quam ut queat saltu attingere iaculando se appetendoque deficiat et postremo expiret, alioqui vivacitatis adeo lentae
 101 ut eiectis interaneis diu pugnet. elephans chamaeleone 15 concolori frondi devorato occurrit oleastro huic veneno suo. ursi cum mandragorae mala gustavere, formicas lambunt. cervus herba cinare venenatis pabulis resistit. palumbes, graculi, merulae, perdices lauri folio annuum fastidium purgant, columbae, turtures et gallinacei herba quae vo-
 20 catur helxine, anates, anseres ceteraeque aquaticae herba siderite, grues et similes iunco palustri. corvus occiso chamaeleone, qui etiam victori suo nocet, lauro infectum virus exstinguit.
 102 28. (42) Milia praeterea, utpote cum plurimis ani- 25 malibus eadem natura rerum caeli quoque observationem

5 adafricans **R**¹. affri- **R**². 7 perfricata *Dal.* -tas *ll.*
 8 carne *Dal.* -nes **F**²**a**². cornes **R.** -ne **a**¹. -nea **d.** cone **DF**¹.
 | *uncos posui cum Url. vind. n. 181.* 11 sibi *Rob.* (**Fa**²?) si-
 lui **Da**¹**d.** silu **R**¹. silua **R**². 12 in **F**²**a**²*Rob.* ex **d.** et **r.**
 13 iaculando (-dos **Da**¹) ea petendoque **DF**² in **ras.** **a**² *Rob.*
 14 deficiat *codd. Gel.* -igi **F**²**a**²*Rob.* -ciunt **r.** | adeo lentae
F²*Rob.* -te **a**². -t **F**¹. adolentur **d.** adeolenter **r.** 16 frondi **d.**
 -de **r.** 17 malū **Rd.** -lu **DF**¹. (-la etiam *Solin.* 26, 8).
 19 perdices *Dal. coll. XXII 41 post purgant transponi voluit.*
 20 turtures *Rob. v.* totes **R.** totis **r.** 21 helxine *Rob. v.*
 -sine *ll.* 22 iunco palustri **F**²**a**²*Rob.* et lustro **d.** lustro **r.**
 23 suo *Rob. om. rv. cfr. Solin. 40, 24. fortasse etiam victus*
 victori suo. | infestum *Rob.*

et ventorum, imbrium, tempestatum praesagia alia alio modo dederit, quod persequi immensum est, aequae scilicet quam reliquam cum singulis hominum societatem. siquidem et pericula praemonent non fibris modo extisque, 5 circa quod magna mortalium portio haeret, sed et alia quadam significatione. ruinis imminetibus muscoli prae- 103 migrant, aranei cum telis primi cadunt. auguria quidem artem fecere apud Romanos et sacerdotum collegium vel maxime sollemne. est inter ea locis ridentibus et volpes, 10 animal alioqui sollertia dirum. amnes gelatos lacusque nonnisi ad eius itum reditumque transeunt. observatum eam aure ad glaciem adposita coniectare crassitudinem gelus.

29. (43) Nec minus clara exitii documenta sunt etiam 104 15 contemnendis animalibus. M. Varro auctor est a cuniculis suffossum in Hispania oppidum, a talpis in Thessalia, ab ranis civitatem in Gallia pulsam, ab locustis in Africa, ex Gyara Cycladum insula *incolas* a muribus fugatos, in Italia Amyncias a serpentibus deletas. citra Cynamolgos Aethio- 20 pas late deserta regio est a scorpionibus et solipugis gente sublata, et a scolopendris abactos *Rhoetienses* auctor est Theophrastus. sed ad reliqua ferarum genera redeamus.

30. (44) Hyaeis utramque esse naturam et alternis 105 25 annis mares alternis feminas fieri, parere sine mare vulgus credit, Aristoteles negat. collum et iuba et unitate spin- nae porrigitur, flectique nisi circumactu totius corporis non quit. multa praeterea mira traduntur, sed maxime 106

1 alio **F**². -ii **F**¹. -iis **ad**. -is **r**. 5 et ego. *om. ll.*
 6. 7 praemigrant **F**²**a**². praenecant **R**². -gant **r**. 10 solertia
 ditu **a**¹. -ti auditu **a**². *edd. ante Hard.* 12 eam **d**. ea **r**.
 18 insulam **a**. | incolas *Barb.* amicleos **F**. amycleos **r**. 19
 amyncias **F**¹. amycias **F**². mincias **d**. myncias **r**. 20 soli-
 fugis **R** *ex corr.* 21 Rhoetienses *Hard. coll. Aeliani de n. an.*
XV 26. oterrienses **F**² *in ras.* -riaeres **DRd** (*in d ante o ras.*).
 etruviae res **a**. 24 armis **R**¹**d**. | mare **d**. -ri **r**. 25 iuba **d**.
 aiubam **a**¹. iubam **r**. | unitate **Rd**. -tem **DFa**. *an* collum ei
 iubatum et unitate spinnae perrigidum? *cfr. Solin. 27, 23.*
 27 non quit **F**²**d**. *Solin. l. l.* numquit **D**. numquid **F**¹. nequit
Ra. *cfr. nov. luc. p. 82.*

sermonem humanum inter pastorum stabula adsimulari, nomenque alicuius addisci quem evocatum foris laceret, item vomitionem hominis imitari ad sollicitandos canes quos invadat. ab uno animali sepulchra erui inquisitione corporum. feminam raro capi. oculis mille esse varietates colorumque mutationes. praeterea umbrae eius contactu canes obmutescere, et quibusdam magicis artibus omne animal quod ter lustraverit in vestigio haerere.

- 107 (45) Huius generis coitu leaena Aethiopica parit corocottam, similiter voces imitantem hominum pecorumque. acies ei perpetua in utraque parte oris nullis gingivis, dente continuo; ne contrario occurso hebetetur, capsarum modo includitur. hominum sermones imitari et mantichoran in Aethiopia auctor est Iuba.
- 108 (46) Hyaenae plurimae gignuntur in Africa, quae et asinorum silvestrium multitudinem fundit. mares in eo genere singuli feminarum gregibus imperitant. timent libidinis aemulos et ideo gravidas custodiunt morsuque natos mares castrant. contra gravidae latebras petunt et parere furto cupiunt gaudentque copia libidinis.
- 109 (47) Eisdem partes sibi ipsi Pontici amputant fibri periculo urgente, ob hoc se peti gnari. castoreum id vocant medici. alias animal horrendi morsus arbores iuxta flumina ut ferro caedit. hominis parte comprehensa non ante quam fracta concrepuerint ossa morsus resolvit. cauda piscium iis, cetera species lutrae. utrumque aquaticum, utrique mollior pluma pilus.
- 110 31. (48) Ranae quoque rubetae, quarum et in terra et in umore vita, plurimis refertae medicaminibus deponere ea adsidue ac resumere pastu dicuntur, venena tantum semper sibi reservantes.
- 111 (49) Similis et vitulo marino victus in mari ac terra, simile fibris et ingenium. evomit fel suum ad multa me-

1 assimilari dT. adsimulare r Rob.v. 2 addiscere Rob.v.
 9 in aethiopia BT. cfr. Solin. 27, 26. 9. 10 corocottiam Rd.
 crocottam Rob. 12 ne F² in ras. nec r. 22 peti gnari F²
 in ras. Rob. pectinari r. 30 adsidue Rd Rob. -uae r. quo-
 tidie edd. ante Brot. cotidie Dell.

dicamenta utile, item coagulum ad comitiales morbos, ob
 ea se peti prudens. Theophrastus auctor est angues
 modo et stelliones senectutem exuere itaque protinus de-
 vorare praeripientes comitali morbo remedia. eosdem pesti-
 5 feri in Graecia morsus innocuos esse in Sicilia.

32. (50) Cervis quoque est sua malignitas, quam 112
 quam placidissimo animalium. urgente vi canum ultro
 confugiunt ad hominem, et in pariendo semitas minus
 cavent humanis vestigiis tritas quam secreta ac feris op-
 10 portuna. conceptus earum post arcturi sidus. octonis
 mensibus ferunt partus, interim et geminos. a conceptu
 separant se, at mares relictis rabie libidinis saeviunt, fo-
 diunt scrobes. tunc rostra eorum nigrescunt, donec ali-
 qui abluant imbres. feminae autem ante partum purgan-
 15 tur herba quadam quae seselis dicitur, faciliore ita utentes
 utero. a partu duas, quae tamnus et seselis appellantur,
 pastae redeunt ad fetum. illis imbui lactis primos volunt
 sucos quacumque de causa. editos partus exercent cursu 113
 et fugam meditari docent, ad praerupta ducunt saltumque
 20 demonstrant. iam mares soluti desiderio libidinis avidè
 petunt pabula. ubi se praepingues sentire, latebras quae-
 runt fatentes incommodum pondus. et alias semper in
 fuga adquiescunt stantesque respiciunt, cum prope ventum
 est, rursus fugae praesidia repetentes. hoc fit intestini
 25 dolore tam infirmi, ut ictu levi rumpatur intus. fugiunt 114
 autem latratu canum audito secunda semper aura, ut ve-
 stigia cum ipsis abeant. mulcentur fistula pastoralis et
 cantu, cum erexere aures, acerrimi auditus, cum remi-
 sere, surdi. cetero animal simplex et omnium rerum

4. 5 pestiferi **R**². postiferi **R**¹. pesti fertur **d**. mortiferi **F**².
 ponti (positi **a**) ferunt **r**. 5 morsus innotuos **F**² (-ocuos *edd.*
vett.). mortuos **ad**. -uus **r**. 8 semitas **F**²**a**²**Rob**. emitam **F**¹.
 -tari **DR**¹. imitari **r**. 11 parturit **F**². -riunt **dT**. | interim
F²**a**². itinerim **RD**. -erum **F**¹**a**¹. enim **dT**. 15 seselis **v**. *coll.*
Cic. de nat. deor. II 50, 127. sese **ll**. 16 duas herbas **a**²**Rob**.
 duas **r**. | tamnus et *Sill. ex Salm.* tamen **F**². camo et **d**. tamo.
 et **r**. | siselis **Ba**²**dTRob**. -licis **r**. 19 praeducta **R**¹. -dicta **d**.
 25 infirmu **t** **R**¹. -mo **R**². -mata tube **ui** **d**. 28 acerrimi
F¹**adRob**. -mis **DR**. -mi sunt **F**². | auditus **F**²**dRob**. -tu **r**.

miraculo stupens in tantum ut equo aut bucula accedente propius hominem iuxta venantem non cernant aut, si cernant, arcum ipsum sagittasque mirentur. maria tra-
meant gregatim nantes porrecto ordine et capita inponen-
tes praecedentium clunibus vicibusque ad terga redeuntes. 5
hoc maxime notatur a Cilicia Cyprum traicientibus. nec
115 vident terras, sed in odore earum natant. cornua mares
habent, solique animalium omnibus annis stato veris tem-
pore amittunt. ideo sub ista die quam maxime invia pe-
tunt: latent amissis velut inermes. sed et hi bono suo 10
invidentes. dextrum cornu negant inveniri ceu medica-
mento aliquo praeditum, idque mirabilius fatendum est,
cum et in vivariis mutant omnibus annis. defodi ab iis
putant. accensi autem utrius libeat odore comitiales morbi
116 deprehenduntur. indicia quoque aetatis in illis gerunt, 15
singulos annis adicientibus ramos usque ad sexennes. ab
eo tempore similia revivescunt, nec potest aetas discerni,
sed dentibus senecta declaratur. aut enim paucos aut
nullos habent, nec in cornibus imis ramos alioqui ante
117 frontem prominere solitos iunioribus. non decidunt ca- 20
stratis cornua nec nascuntur. erumpunt autem renascen-
tibus tuberibus primo aridae cuti similia. eadem teneris
increscunt ferulis harundineas in paniculas molli plumata
lanugine. quamdiu carent iis, noctibus procedunt ad pa-
bula. increscentia solis vapore durant ad arbores subinde 25
experientes; ubi placuit robur, in aperta prodeunt. capti-
que iam sunt hedera in cornibus viridante, ex attritu ar-
borum ut in aliquo ligno teneris, dum experiuntur, innata.
fuit aliquando et candido colore, qualem fuisse tradunt
Q. Sertori cervam quam esse fatidicam Hispaniae gentibus 30
118 persuaserat. et his cum serpente pugna. vestigant ca-
vernas, nariumque spiritu extrahunt renitentes. ideo sin-
gulare abigendis serpentibus odor adusto cervino cornu,

3. 4 tranant *Rob. v.* transnatant *d T.* tranent *Solin. 19, 12.*

14 utrius libeat *d.* -bet *Rob.* utriusque libeat (-erat *F²*) *r.* |
odore *Rd.* -re et *r.* 22 cuti *ego nov. luc. p. 26.* -tis *ll.* | te-
neris *F²a².* ge- *r.* 29 fiunt *d.* | et *F².* ex *r.* 31 est, cum *d.*

32 renitentes *F²a²d².* retin- *r.*

contra morsus vero praecipuum remedium ex coagulo
 hinnulei matris in utero occisi. vita cervis in confesso 119
 longa, post centum annos a quibusdam captis cum tor-
 quibus aureis quos Alexander Magnus addiderat adopertis
 5 iam cute in magna obesitate. februm morbos non sentit
 hoc animal, quin et medetur huic timori. quasdam modo
 principes feminas scimus omnibus diebus matutinis carnem
 eam degustare solitas et longo aevo caruisse febribus, quod
 ita demum existimant ratum, si vulnere uno interierit.
 10 **33.** Est eadem specie, barba tantum et armorum 120
 villo distans, quem *τραγέλαφον* vocant, non alibi quam
 iuxta Phasim amnem nascens.

(51) Cervos Africa propemodum sola non gignit, at
 chamaeleonem et ipsa, quamquam frequentiore India.
 15 figura et magnitudo erat lacerti, nisi crura essent recta
 et excelsiora. latera ventri iunguntur ut piscibus, et spina
 simili modo eminet. rostrum, ut in parvo, haud absimile 121
 suillo, cauda praelonga in tenuitatem desinens, implicans se
 viperinis orbibus, ungues adunci, motus tardior ut testu-
 20 dini, corpus asperum ceu crocodilo, oculi in recessu cavo,
 tenui discrimine, praegrandes et corpori concolores. num-
 quam eos operit, nec pupillae motu sed totius oculi ver-
 satione circumaspicit. ipse celsus hianti semper ore solus 122
 animalium nec cibo nec potu alitur nec alio quam aëris
 25 alimento, circa caprificos ferus, innoxius alioqui. et co-
 loris natura mirabilior. mutat namque eum subinde et
 oculis et cauda et toto corpore, redditque semper quem-
 cumque proxime attingit praeter rubrum candidumque.
 defuncto pallor est. caro in capite et maxillis et ad com-
 30 missuram caudae admodum exigua, nec aliubi toto cor-

6 timori *Rob.* -ore a. -or r. 10 barba aF² in ras. d¹.
 barbara r. 14 India *Rob. edd. vet.* -ae II. 15 figura et
Rob. -rae /// a. -rae et r. 15. 16 recta et Fa² *Rob.* -ta d.
 -tae r. 17 absimile v. -mii F. -mili r. 18 uillo F. |
 et implicans a²v. 20 recessu dv. *cfr. Solin.* 40, 21. -so r.
 24 ueris Rd. 25 ferus v. fere a. ferre d. ferret
 R. ferrei r. 29 et ad F². ad r. *cfr. Arist. h. a.* II 11
 p. 503 B, 13.

pore. sanguis in corde et circa oculos tantum, viscera sine splene. hibernis mensibus latet ut lacertae.

- 123 **34.** (52) Mutat colores et Scytharum tarandrus nec aliud ex iis quae pilo vestiuntur nisi in Indis lycaon, cui iubata traditur cervix. nam thoës — luporum id genus 5 est procerius longitudine, brevitate crurum dissimile, velox saltu, venatu vivens, innocuum homini — habitum, non 124 colorem, mutant, per hiemes hirti, aestate nudi. tarandro magnitudo quae bovi est, caput maius cervino nec absimile, cornua ramosa, ungulae bifidae, villus magnitudine 10 ursorum, sed, cum libuit sui coloris esse, asini similis. tergori tanta duritia ut thoraces ex eo faciant. colorem omnium arborum, fruticum, florum locorumque reddit metuens in quibus latet, ideoque raro capitur. mirum esset habitum corpori tam multiplicem dari, mirabilius est 15 et villo.
- 125 **35.** (53) Hystrices generat India et Africa spina contactas *ut in* irenaceorum genere, sed hystrici longiores aculei et, cum intendit cutem, missiles. ora urgulentium figit canum et paulo longius iaculatur. hibernis autem se 20 mensibus condit, quae natura multis et ante omnia ursis.
- 126 **36.** (54) Eorum coitus hiemis initio, nec vulgari quadripedum more, sed ambobus cubantibus complexisque. dein secessus in specus separatim, in quibus pariunt XXX die plurimum quinos. hi sunt candida informisque caro, 25 paulo muribus maior, sine oculis, sine pilo, ungues tantum prominent. hanc lambendo paulatim figurant. nec quicquam rarius quam parientem videre ursam. ideo mares quadragenis diebus latent, feminae quaternis mensibus. specus si non habuere, ramorum fruticumque con- 30 gerie aedificant impenetrabiles imbribus mollique fronde

2 lacertae **Rd.** -ta *r.* *cfr. Arist. l. l. v. 28.* 3 et **F²Rob.** *om. r.* 14 ideoque **DFdRob.** ideo **Ra.** 15 est *om. Rd.* 17 spinea **DFa.** | contactas *v.* -ta *ll.* 18 ut in *ego.* ac h **a.** ac u *r.* 19 missile ora **a¹.** -libus ora **R².** missa¹¹ lesura **d.** 23 ambobus **Rob.** ambo *r.* 24 secessus **F²d²T.** rec- **a².** inc- **d¹.** cessus *r.* 25 hi *om. R.* 31 impenetrabiles **F² in ras.** **a²Rob.** penetralibus **a¹.** -abilibus **D.** poenetrabilibus **Rd.**

constratos. primis diebus his septenis tam gravi somno
 premuntur ut ne vulneribus quidem excitari queant. tunc
 mirum in modum veterno pinguescunt. illi sunt adipēs
 medicaminibus apti contraque defluvium capilli tenaces.
 5 ab his diebus residunt ac priorum pedum suctu vivunt.
 fetus rigentes adprimendo pectori sovent non alio incu-
 bitu quam ad ova volucres. mirum dictu, credit Theo- 128
 phrastus per id tempus coctas quoque ursorum carnes,
 si adserventur, increscere; cibi nulla tunc argumenta nec
 10 nisi umoris minimum in alvo inveniri, sanguinis exiguas
 circa corda tantum guttas, reliquo corpori nihil inesse.
 procedunt vere, sed mares praepingues, cuius rei causa 129
 non prompta est, quippe ne somno quidem saginatis,
 praeter quattuordecim dies, ut diximus. exeuntes herbam 127
 15 quandam, arum nomine laxandis intestinis alioquin con-
 cretis devorant, circaque surculos dentium praedomant
 operam. oculi eorum hebetantur, qua maxime causa favos
 expetunt ut convulneratum ab apibus os levet sanguine
 gravedinem illam. invalidissimum urso caput, quod leoni 130
 20 firmissimum. ideo urgente vi praecipitaturi se ex aliqua
 rupe manibus cooperto iaciuntur, ac saepe in harena co-
 lapho infracto exanimantur. cerebro veneficium inesse
 Hispaniae credunt, occisorumque in spectaculis capita
 cremant testato, quoniam potum in ursinam rabiem agat.
 25 ingrediuntur et bipedes. arborem aversi derepunt. tauros 131
 ex ore cornibusque eorum omnibus pedibus suspensi pon-
 dere fatigant. nec alteri animalium in maleficio stultitia
 sollertior. annalibus notatum est M. Pisone M. Messala
 cos. a. d. XIII kal. Oct. Domitium Ahenobarbum aedilem

1 bis **F²a²Rob.** *cf.* *Solin.* 26, 6. uix **F¹a¹.** uir *r.* *del.* **d².**

2 ne *v.* nec *ll.* 5 suctu **F².** suctu **a²Rob.** situ **a¹.**

sictu *r.* 8 idem **B.** id *rRob.* 10 inueniri **a² in ras.** **d.**

in uentre **F².** inuentri *r.* 13 ne *Sill.* nec *ll.* 15 arum **B.**

carum **DF¹.** charum **d.** caram **a.** hamarum **F².** 16 circulos

DF²a². | praedomant *Ianus coll. Sen. ep.* 113, 22. *-tes ll.*

17 operam *Ianus.* horam **F¹.** oram **F².** hora **Da¹T.** ora **Ra¹d.**

20 firmissimum **F².** form- **DF¹.** fort- *rv.* 21 eo operto **B.**

25 in pedes **F² in ras.** | derepunt **F.** diripiunt **a².** dere-
tunc *r.*

curulem ursos Numidicos centum et totidem venatores Aethiopas in circo dedisse. miror adiectum Numidicos fuisse, cum in Africa ursum non gigni constet.

- 132 37. (55) Conduntur hieme et Pontici mures, dumtaxat albi, quorum palatum in gustu sagacissimum auctores 5 quonam modo intellexerint miror. conduntur et Alpini, quibus magnitudo melius est, sed hi pabulo ante in specus convecto. tum quidam narrant alternos marem ac feminam subrosae complexos fascem herbae supinos, cauda mordicus adprehensa, invicem detrahi ad specum, ideo- 10 que illo tempore detricto esse dorso. sunt his pares et in Aegypto, similiterque resident in clunes et in binis pedibus gradiuntur prioribusque ut manibus utuntur.
- 133 (56) Praeparant hiemi et irenaei cibos ac volutati supra iacentia poma adfixa spinis, unum amplius tenentes 15 ore, portant in cavas arbores. iidem mutationem aquilonis in austrum condentes se in cubile praesagiunt. ubi vero sensere venantem, contracto et ore pedibusque ac parte omni inferiore, qua raram et innocuam habent lanuginem, convolvuntur in formam pilae, ne quid com- 20
- 134 prehendi possit praeter aculeos. in desperatione vero urinam in se reddunt tabificam, tergori suo spinisque noxiam, propter hoc se capi gnari. quamobrem exinanita prius urina venari ars est. et tum praecipua dos tergori, alias corrupto, fragili, putribus spinis atque deciduis, 25 etiamsi vivat subtractus fuga. ob id non nisi in novissima spe maleficio eo perfunditur, quippe et ipsi odere suum veneficium, ita parcentes sibi terminumque supremum opperientes ut ferme ante captivitas occupet. calidae postea aquae adpersu resolvitur pila, adprehensusque pes 30 alter e posterioribus suspendiosa fame necat. aliter non

5 albi a². alibi F. ///ibi d. aibi r. 8 tum ego. cum ll. | quidam F²a. -dem r. | narrent F²d. 9 complexos F². -xu d. -xo r. 15 latentia R. 19. 20 lanuginem a². lanuginem F¹. ianuginem D. ima///aginem R. imaginem a¹d. lanuginem imaginem F². 22 in se DFaT. ex se d. ex re R. 23 exinanita F² in ras. a². -nitatis a¹. -nitates DR. -nientes dT. 31 necatur Rd.

est occidere et tergori parcere. ipsum animal non, ut 135
remur plerique, vitae hominum supervacuum est, si non
sint illi aculei, frustra vellerum mollitia in pecude mor-
talibus data. hac cute expoliuntur vestes. magnum fraus
5 et ibi lucrum monopolio invenit, de nulla re crebrioribus
senatusconsultis nulloque non principe adito querimoniis
provincialibus.

38. (57) Urinae et duobus aliis animalibus ratio 136
mira. leontophonon accipimus vocari parvum nec aliubi
10 nascens quam ubi leo gignitur, quo gustato tanta illa vis
ut ceteris quadripedum imperitans ilico exspiret. ergo
corpus eius exustum adspargunt aliis carnibus polentae
modo insidiantes ferae, necantque etiam cinere. tam con-
traria est pestis. haud inmerito igitur odit leo visumque
15 frangit et citra morsum exanimat. ille contra urinam
spargit, prudens hanc quoque leoni exitialem. lyncum 137
umor ita redditus, ubi gignuntur, glaciatur arescitve in
gemmas carbunculis similes et igneo colore fulgentes,
lyncurium vocatas atque ob id sucino a plerisque ita ge-
20 nerari prodito. novere hoc sciuntque lynces, et invidentes
urinam terra operiunt eoque celerius solidatur illa.

(58) Alia sollertia in metu melibus. sufflatae cutis 138
distentu ictus hominum et morsus canum arcent.

Provident tempestatem et sciuri obturatisque qua spi-
25 raturus est ventus cavernis ex alia parte aperiunt fores.
de cetero ipsis villosior cauda pro tegumento est. ergo
in hiemes aliis provisum pabulum, aliis pro cibo somnus.

39. (59) Serpantium vipera sola terra dicitur condi, 139
ceterae arborum aut saxorum cavis. et alias vel annua
30 fame durant algore modo dempto. omnia secessus tem-

1. 2 ut remur ad². uteremur DR. utemur d¹. /// remur F.
2 esse F² in ras. est r. 4 cute a. acute Rd. acutae r.
5 lacrum DF¹. | monopolio Barb. -liū Il. 7 provincia-
libus v. -mittialibus Rd. permit- a. permitt- r. 9 alibi Rd.
14 pestis R. feris d²T. festis r. 19 id F²a². om. r. |
a plerisque a². at plerique r. 22 metū caelibus R. -tum
cel- d. | cutis DFd. gutis R. cuti a. 23 distentu codd. Gel.
-tus Il. - 24 obturatisque F²a²d². tur ad hisque DR. torathis-
que F¹. tura///tisque a¹. om. d¹.

- pore veneno orba dormiunt. simili modo et cocleae, illae quidem iterum et aestatibus adhaerentes maxime saxis aut etiam iniuria resupinatae avolsaeque, non tamen exeuntes.
- 140 in Baliaribus vero insulis cavatae appellatae non prorepunt e cavis terrae neque herba vivunt, sed uvae modo 5 inter se cohaerent. est et aliud genus minus vulgare adhaerente operculo eiusdem testae se operiens. obrutae terra semper hae et circa maritimas tantum Alpes quondam effossae coepere iam erui et in Veliteruo. omnium tamen laudatissimae in Astypalaea insula. 10
- 141 (60) Lacertae, inimicissimum genus cocleis, negantur semenstrem vitam excedere. lacerti Arabiae cubitales, in Indiae vero Nyso monte XXIII in longitudinem pedum, colore fulvi aut punicei aut caerulei.
- 142 40. (61) Ex his quoque animalibus quae nobiscum 15 degunt multa sunt cognitu digna, fidelissimumque ante omnia homini canis atque equus. pugnasse adversus latrones canem pro domino accepimus confectumque plagis a corpore non recessisse, volucres ac feras abigentem. ab alio in Epiro agnitum in conventu percussorem domini 20 laniatumque et latratu coactum fateri scelus. Garamantum regem canes CC ab exilio reduxere proelii contra resistentes. propter bella Colophonii itemque Castabalenses 143 cohortes canum habuere. hae primae dimicabant in acie numquam detrectantes, haec erant fidissima auxilia nec 25 stipendiorum indiga. canes defendere Cimbris caesis domus eorum plaustis inpositas. canis Iasone Lycio interfecto cibum capere noluit inediaque consumptus est. is vero cui nomen Hyrcani reddit Duris accenso regis Lysimachi rogo iniecit se flammae, similiterque Hieronis regis. 30

2 aut *ll. v. an* atque? 7 obrutae *v. -ta ll.* 8 hae *D.* haec *r.* 9 ueliteruo *F²a²d^v.* literno *r.* 13 nisi *F¹.* niso *r.*
 14 fulvi *F².* -uei *r.* 17 omnia *v. -nes ad Rob.* -nis *r.* | homini *F²a²Rob.* -nes *d.* -nis *r.* 19 ac *F²d.* et *DB.*
 21 Garamantum *ed. Parm. cfr. Solin. 15, 9.* -tem *Rob.* -tae *a².* -ta *r.* 23 Colophonii *v. -nti d. -nia F².* -ponti *R.* -phanti *r.*
 24 primae *ll. v. an* prima? *cfr. etiam Solin. l. l.* 26 cimbro *a.* | dominis *a.* 27 inpositas *F²d.* -tos *a.* -tus *R¹.* -tis *r.* 29 cui *d.* qui *r.* | duris *a²d².* uris *r.*

memorat et Pyrrhum Gelonis tyranni canem Philistus. 144
 memoratur et Nicomedis Bithyniae regis uxore eius Con-
 singi lacerata propter lascivio-rem cum marito iocum. apud
 nos Vulcatium nobilem qui Cascellium ius civile docuit
 asturcone e suburbano redeuntem, cum advesperavisset,
 canis a grassatore defendit; item Caelium senatorem aegrum
 Placentiae ab armatis oppressum, nec prius ille vulneratus
 est quam cane interempto. sed super omnia in nostro 145
 aevo actis p. R. testatum Appio Iunio et P. Silio cos.,
 cum animadverteretur ex causa Neronis Germanici fili in
 Titium Sabinum et servitia eius, unius ex his canem nec
 in carcere abigi potuisse nec a corpore recessisse abiecti
 in gradibus gemitorii maestos edentem ululatus magna
 populi Romani corona, ex qua cum quidam ei cibum ob-
 15 iecisset, ad os defuncti tulisse. innatavit idem cadavere
 in Tiberim abiecto sustentare conatus, effusa multitudine
 ad spectandam animalis fidem.

Soli dominum novere et ignotum quoque, si repente 146
 veniat, intellegunt. soli nomina sua, soli vocem domesti-
 20 cam agnoscunt. itinera quamvis longa meminere, nec ulli
 praeter hominem memoria maior. impetus eorum et sae-
 vitia mitigatur ab homine considente humi. plurima alia 147
 in his cotidie vita invenit, sed in venatu sollertia et saga-
 citas praecipua est. scrutatur vestigia atque persequitur,
 25 comitantem ad feram inquisitorem loro trahens, qua visa
 quam silens et occulta, set quam significans demonstratio
 est cauda primum, deinde rostro. ergo etiam senecta
 fessos caecosque ac debiles sinu ferunt ventos et odorem
 captantes protendentesque rostra ad cubilia.

30 E tigribus eos Indi volunt concipi, et ob id in silvis 148
 coitus tempore alligant feminas. primo et secundo fetu

2. 3 consingi *codd.* *Gel.* cos- a². conf- F². consingu R. cos-
 Da¹. eos- F¹d. 4 Cascellium *coni.* *Dal.* carc- ll. 5 asturcone
 F². atusc- a. astusc- r. 15 innutavit DF¹. | cadauer R²d.
 16 sustentare d. -ri r. 22 considente d *Rob.* consed- r.
 23 quoque d (?) *Dal.* cotidie r. 23. 24 sagittas Rd. 26 oc-
 cultasset R. -tasse d. 29 prodentesque d. 30 ob ad².
 hos d¹. os r.

nimis feroces putant gigni, tertio demum educant. hoc idem e lupis Galli, quorum greges suum quisque ductorem e canibus et ducem habent. illum in venatu comitantur, illi parent. namque inter se exercent etiam magisteria. — (Certum est iuxta Nilum annem currentes lambere, ne crocodilorum aviditati occasionem praebeant.)

- 149 — Indiam petenti Alexandro Magno rex Albaniae dono dederat inusitatae magnitudinis unum, cuius specie delectatus iussit ursos, mox apros et deinde damas emitti contemptu immobili iacente eo, qua segnitia tanti corporis offensus imperator generosi spiritus interim cum iussit. nuntiavit hoc fama regi. itaque alterum mittens addidit mandata, ne in parvis experiri vellet, sed in leone elephantove. duos sibi fuisse, hoc interempto praeterea nullum fore. nec distulit Alexander, leonemque fractum protinus vidit. postea elephantum iussit induci, haud alio magis spectaculo laetatus. horrentibus quippe villis per totum corpus ingenti primum latratu intonuit, mox incessivit adsultans contraque membra exurgens hinc et illinc artificii dimicatione qua maxime opus esset infestans atque evitans, donec adsidua rotatum vertigine adflixit ad casum eius tellure concussa.

- 151 (62) Canum generi bis anno partus. iusta ad parientum annua aetas. gerunt uterum sexagenis diebus. gignunt caecos, et quo largiore aluntur lacte eo tardior visum accipiunt, non tamen umquam ultra XXI diem nec ante septimum. quidam tradunt, si unus gignatur, nono die cernere, si gemini, decimo, itemque in singulos adici totidem tarditatis ad lucem dies, et ab ea quae sit femina ex primipara genita Faunos cerni. optimus in fetu qui

2 greges **F**²**d**². gres *r*. 5. 6 uncos ego posui. 10 contemptu **F**²**R**. -ptim **a**²**T**. -pnenti **a**¹. -pti *r*. | qua *vet. Dal.* que **a**. quo *r*. 18 ingenti **d**. urgenti **a**. urgenti *r*. | moxque **Rd**. 18. 19 incessivit *ego nov. luc. p. 94.* incervit **DF**¹**R**¹. increvit **F**²**d**. inhorruit **R**². in cervicem **a**. 19 membra *ll.* beluam **F**²**a**²*v.* *cfr. Solin. 15, 7.* 21 rotatum *edd. ante Hard.* -tu **a**¹. -ta *r*. 23 generi bis *Hard.* generibus *ll.* 26 **XX R**. 28 itemque *Sill.* idemque *ll.* 29 totidem *Sill.* -demque *ll.* 30 faunos **F**. fluos **Dd**. fluos **R**. elunos **a**.

novissimus cernere incipit aut quem primum fert in cubile feta.

(63) Rabies canum sirio ardente homini pestifera, ut diximus, ita morsis letali aquae metu. quapropter obviam itur per XXX eos dies, gallinaceo maxime fimo inmixto canum cibis aut, si praevenierit morbus, veratro. 41. a morsu vero unicum remedium oraculo quodam nuper repertum radix silvestris rosae quae cynorrhoda appellatur. Columella auctor est, si XL die quam sit natus castretur morsu cauda summusque eius articulus auferatur, sequi nervum; exempto nec caudam crescere nec canes rabidos fieri. canem locutum in prodigiis, quod equidem adnotaverim, accepimus et serpentem latrasse, cum pulsus est regno *Tarquinius*.

42. (64) Eidem Alexandro et equi magna raritas conligit. Bucephalan eum vocarunt sive ab adpectu torvo sive ab insigni taurini capitis armo impressi. XVI talentis ferunt ex Philonici Pharsalii grege emptum etiam tum puero capto eius decore. neminem hic alium quam Alexandrum regio instratu ornatus recepit in sedem, alias passim recipiens. idem in proeliis memoratae cuiusdam perhibetur operae, Thebarum oppugnatione vulneratus in alium transire Alexandrum non passus, multa praeterea eiusdem modi, propter quae rex defuncto ei duxit exsequias urbemque tumulo circumdedit nomine eius. nec Caesaris dictatoris quemquam alium recepisse dorso equus traditur, idemque similis humanis pedes priores habuisse, hac effigie locatus ante Veneris Genetricis aedem. fecit et divus Augustus equo tumulum, de quo Germanici Caesaris carmen est. Agrigenti complurium equorum tumuli pyramides habent. equum admatum a Samiramide usque in coitum Iuba auctor est. Scythici quidem equitatus equorum gloria

10 auferatur **F²a²**. aufesatyri **DRd.** -satur// *r.* 11 nervum **F²** in *ras.* neruo **a²** in *ras.* neruam *r.* 13 adnotauerim **F²a²d.** -nouerim *r.* 14 *Tarquinius v. om. ll. malim post cum inserere.* 17 impresso **R** ex *corr.* -ssit *d.* | XVI *ll.* tredecim *Budaeus de asse p. 320.* 20 ornatu *d.* ornat **R¹**. 27 humanis **F²R²**. hominis *r.* 30 pyramidas **Rd.**

- strepunt: occiso regulo ex provocatione dimicante hostem, cum victor ad spoliandum venisset, ab equo eius ictibus morsuque confectum, alium detracto oculorum operimento et cognito cum matre coitu petiisse praerupta atque exanimatum. aequa ex causa in Reatino agro laceratum pro-
 157 quam matrem equa comitatur. docilitas tanta est ut uni-
 versus Sybaritani exercitus equitatus ad symphoniae can-
 tum saltatione quadam moveri solitus inveniatur. iidem
 praesagiunt pugnam et amissos lugent dominos: lacrimas
 interdum desiderio fundunt. interfecto Nicomede rege
 158 equus eius inedia vitam finivit. Phylarchus refert Cen-
 taretum e Galatis in proelio occiso Antiocho potitum equo
 eius conscendisse ovantem, at illum indignatione accensum
 domitis frenis, ne regi posset, praecipitem in abrupta isse
 exanimatumque una. Philistus a Dionysio relictum in
 caeno haerentem, ut se evellisset, secutum vestigia domini
 examine apium iubae inhaerente, eoque ostento tyrannidem
 a Dionysio occupatam.
 159 (65) Ingenia eorum inenarrabilia. iaculantes obsequia
 experiuntur difficiles conatus corpore ipso nisuque iuvan-
 tium. [iam] tela humi collecta equiti porrigunt. nam in
 circo ad currus iuncti non dubie intellectum adhortationis
 160 et gloriae fatentur. Claudii Caesaris saecularium ludorum
 circensibus excusso in carceribus auriga albatu equo Corace
 occupavere, primatum optinere opposcentes, effundentes
 omniaque contra aemulos quae debuissent peritissimo au-
 riga insistente facientes, cum puderet hominum artes ab

1 dimicantem **F**². 2 victor **R**. om. r. cfr. *Solin.* 45, 11.
 5 aequa eadem **a**². qua **dT**. aequa *rv*. 8 matrem **F**².
 -tre r. 11 lacrimasque **a**². 13 pylarius **R**. 16 isse **F**²**a**².
 ci **d**¹. esse r. 18 se euellisset **a**. sese uellisset **R**. se uel-
 lisset **F**². se uellis sed **DF**¹. -is s; **d**. 19 eoque **F**²**a**². eoque
 in **RdT**. eoqui in r. 20 occupatum **Ra**¹. 22. 23 iuvan-
 tium *Hard.* inuitantium *ll*. 23 *uncos posui ego: cfr. luc.*
p. 122. etiam *Url. chrestom. p. 113.* 26 albatu equo **F**²**a**².
 albat hic quo **R**². albat hic quo **R**¹. aluat hic (his **d**¹) quo **Da**¹**d**¹.
 aluatic quo **d**². aluat///quo **F**¹. 29 artem **F**².

equis vinci, peracto legitimo cursu ad cretam steterē.
 maius augurium apud priscos plebeis circensibus excusso 161
 auriga ita ut si staret in Capitolium cucurrisse equos aedem-
 que ter lustrasse, maximum vero eodem pervenisse a Veis
 5 cum palma et corona effuso Ratumenna qui ibi vicerat,
 unde postea nomen portae est. Sarmatae longinquo acturi 162
 inedia pridie praeparant eos, potum tantum exiguum in-
 pertientes, atque ita per centena milia et quinquaginta
 continuo cursu euntibus insident.

10 Vivunt annis quidam quinquagenis, feminae minore
 spatio. eadem quinquennio finem crescendi capiunt, mares
 anno addito. forma equorum qualis maxime legi oporteat
 pulcherrime quidem Vergilio vate absoluta est; sed et
 nos diximus in libro de iaculatione equestri condito, et
 15 fere inter omnes constare video. diversa autem circo
 ratio quaeritur. itaque cum bimi in alio subiungantur
 imperio, non ante quinquennes ibi certamen accipit.

(66) Partum in eo genere undenis mensibus ferunt, 163
 duodecimo gignunt. coitus verno aequinoctio bimo utrim-
 20 que vulgaris, sed a trimatu firmior partus. generat mas
 ad annos XXXIII, utpote cum a circo post vicesimum
 annum mittantur ad subolem. Opunte et ad quadraginta
 durasse tradunt adiutum modo in attollenda priore parte
 corporis. sed ad generandum paucis animalium minor 164
 25 fertilitas. qua de causa intervalla admissurae dantur, nec
 tamen quindecim initus eiusdem anni valet tolerare. equa-
 rum libido exstinguitur iuba tonsa. gignunt annis omnibus

2 maius — 3 cucurrisse *om.* **R**¹, *add.* **R**². *cfr. nov. luc. p. 74 n. 31.* 3 ut si *av.* ut *r.* | in — cucurrisse *om.* **d.** | aedemque *Barb.* sed- **F**²**a**². id- *r.* 4 a Veis *Beroaldus.* ab eis **F**²**R**²**d**². habens **a**². aseis *r.* 7 tantum **R**²**a**². *om.* *r.*

10 feminae *v.* -na *ll.* 11 eadem **F**²**d.** | capiunt **R**²**a**². -pit **F**²**d.** -pud **F**¹. -put *r.* 16 subiungantur **D**¹**d****T.** -iugantur **D**²**R****F**¹**a**¹. -igantur **F**²**a**²*v.* 17 accepit **B.** 19. 20 utrimque **F**²**a**²**d.** 22 subolem reparandam **R**². *cfr. nov. luc. p. 74 n. 31.* | opunte **F**¹**d****T.** opante **R**¹. *del.* **R**². ut pute **D.** /// ponte **a**¹. ut pote **F**²**a**². | ad quadraginta — 24 animalium *om.* **R**¹, *add.* **R**².

26 post tamen *Iessen. annal. philol. 1859 p. 75 coll. Colum. VI 27, 9 non vult inseri; rectius fortasse minus.* 27 tonsa **F**²**d.** tons **D.** tona **a**¹, tonis **R**¹. tonsis **R**².

ad quadragesimum. vixisse equum LXXV annos proditur.
 165 in hoc genere gravida stans parit, praeterque ceteras fetum diligit. et sane equis amoris innasci veneficium hippomanes appellatum in fronte, caricae magnitudine, colore nigro, quod statim edito partu devorat feta aut partum⁵ ad ubera non admittit. si quis praereptum habeat, olfactu in rabiem id genus agitur. amissa parente in grege armenti reliquae fetae educant orbem. terram attingere ore triduo proximo quam sit genitus negant posse. quo quis acrior in bibendo eo profundius nares mergit. Scythae¹⁰ per bella feminis uti malunt, quoniam urinam cursu non inpedito reddant.

166 (67) Constat in Lusitania circa Olisiponem oppidum et Tagum amnem equas favonio flante obversas animalem concipere spiritum, idque partum fieri et gigni pernicissimum ita, sed triennium vitae non excedere. in eadem Hispania Gallaica gens est et Asturica. equini generis his sunt quos celdones vocamus, minore forma appellatos asturcones gignunt; quibus non vulgaris in cursu gradus, sed mollis alterno crurum explicatu glomeratio, unde equis²⁰ tolutim capere incursum traditur arte.

Equo fere qui homini morbi, praeterque vesicae conversio, sicut omnibus in genere veterino.

167 43. (68) Asinum CCCC nummum emptum Q. Axio senatori auctor est M. Varro, haud scio an omnium pretio animalium victo. opera sine dubio generi munifica,²⁵ arando quoque, sed mularum maxime progeneratione. patria etiam spectatur in his, Arcadicis in Achaia, in Italia Reatinis. ipsum animal frigoris maxime inpatiens. ideo non generatur in Ponto, nec aequinoctio verno ut cetera³⁰

3 etnasci **Rd.** 6 olfactu *v.* -tum *ll.* 10 eo *ego. om. ll.*
 | profundius **R.** *cfr. Solin. 45, 18. om. r.* 17 Gallaica *Dal.*
 galliaica **DF.** gallia//ca *d.* gall//ica **R.** gallica **a.** | est et
RF²a². est **DF¹a¹d.** | asturicequini **R¹.** | his *coni. et vv. dist.*
ego. hi ll. 18 celdones **F².** thield- **dT.** tiel- *r.* 21
 carpere **a².** | incursum **a.** -su *r.* an vero tolutim incedere in
 cursu? | traditur *d.* -tū *r.* 26 mūnifica **F²a².** mirif- **Rd.**
 murif- *r.*

pecua admittitur, sed solstitio. mares in remissione operis 168
deteriores. partus a tricensimo mense ocissimus, sed a
trimatu legitimus, totidem quot equae et isdem mensibus
et simili modo. sed incontinens uterus urina genitale red-
dit, ni cogatur in cursum verberibus a coitu. raro ge-
minos parit. paritura lucem fugit et tenebras quaerit, ne
conspiciatur ab homine. gignit tota vita quae est ei ad
tricensimum annum. partus caritas summa, sed aquarum 169
taedium maius. per ignes ad fetus tendunt, eadem, si
10 rivus minimus intersit, horrent *vel* pedes omnino tingere.
nec nisi adsuetos potant fontes quae sunt in pecuariis at-
que ita ut sicco tramite ad potum eant. nec pontes trans-
eunt per raritatem eorum tralucentibus fluviiis. mirumque
dictu, sitiunt et, si mutantur aquae, ut bibant cogendae
15 exorandaeve sunt. nec nisi spatiosam cubitus laxitatem
amant. namque somno visa concipiunt ictu pedum crebro,
qui nisi per inane emicuit, repulso durioris materiae clau-
ditatem ilico adfert. quaeustus ex iis opima praedia ex- 170
superat. notum est in Celtiberia singulas quadringentena
20 milia nummum enixas, mularum maxime partu. aurium
referre in his et palpebrarum pilos aiunt. quamvis enim
unicolor reliquo corpore, totidem tamen colores quot ibi
fuere reddit. pullos earum epulari Maecenas instituit
multum eo tempore praelatos onagris. post cum interiit
25 auctoritas saporis asino. moriente visu celerrime id genus
deficit.

44. (69) Ex asino et equa mula gignitur mense XIII, 171
animal viribus in labores eximium. ad tales partus equas

2 partuus DF^1a^1 . 4 urinam genitalem av . 5 a Da^2 .
ac F^2 . *om. r.* | raros DBa^1d . 8 partus a^2F^2 *in ras.* par-
tunc *r.* 9 eadem BF^2 . ea item a^2 . cadunt d. caedem *r.*
10 horrent *vel ego*. -ti ut a^1 . -t/// aut Fd . -ta ut B . -tia
ut Da^1 . 13 per (pro F^2) raritate DF . 15 spatiosam cubi-
tus *ego*. -sa incubitus F^2 . -sa incubitat d. -sa incubita *r.*
15. 16 laxitatem *amant ego nov. luc. p. 76*. -itas tota varia F^2a^2 .
-itas varia B e *corr. v.* -itas ut auari *r.* 17 inane d. -nem *r.*
| emicuerit B . 18. 19 exsuperant B . 19 *dist. Ianus.* | qua-
dragintena B . -dringenta d^1 . 20 partum B^2 . 25 saporis
 F^2a^2 . -ri *r.* | uisu d. -so *r.* *cfr. Iessen. annal. philol. 1859 p. 75.*

neque quadrimis minores neque decennibus maiores legunt,
 arcerique utrumque genus ab altero narrant nisi in in-
 fantia eius generis quod ineat lacte hausto. quapropter
 subreptos pullos in tenebris equarum uberi, asinarumve
 eculeos admovent. gignitur autem mula *et* ex equo *et* 5
 asina, sed effrenis et tarditatis indomitae. lentae omnino
 172 e vetulis. conceptum ex equo secutus asini coitus abortu
 perimit, non item asini equus. feminas a partu optime
 septimo die impleri observatum, mares fatigatos melius
 implere. quae non prius quam dentes quos pullinos ap- 10
 pellant iaciat conceperit sterilis intellegitur, et quae non
 primo initu generare coeperit. equo et asina genitos
 mares hinnulos antiqui vocabant, contraque mulos quos
 173 asini et equae generarent. observatum ex duobus diversis
 generibus nata tertii generis fieri et neutri parentium esse 15
 similia, eaque ipsa quae sunt ita nata non gignere in
 omni animalium genere, idcirco mulas non parere. est in
 annualibus nostris peperisse saepe, verum prodigii loco
 habitum. Theophrastus vulgo parere in Cappadocia tra-
 dit, sed esse id animal ibi sui generis. mulae calcitratus 20
 174 inhibetur vini crebriore potu. in plurium Graecorum
 est monumentis cum equa muli coitu natum quod vo-
 caverint *ginnum*, id est parvum mulum. generantur ex
 equa et onagris mansuefactis mulae veloces in cursu, du-
 ritia eximia pedum, verum strigoso corpore, indomito animo. 25
 sed generator onagro et asina genitus omnes antecellit.
 onagri in Phrygia et Lycaonia praecipui. pullis eorum ceu
 praestantibus sapore Africa gloriatur, quos lalisiones ap-
 175 pellat. mulum LXXX annis vixisse Atheniensium mo-
 nimentis apparet. gavisī namque, cum templum in arce 30

5 admovent **F**². -ueat *r.* | *et Dell. om. ll.* 6 effrenis **d.**
 et fr- *r.* 6. 7 lentae omnino e *ego nov. luc. p. 98.* lenta
 omnia (omina **a**) esse (ēē **R**) *ll.* 7 coitus — 8 equus *om. R*¹.

8 equi **R**². -uos (= uus) *r.* 11 iaciat *v.* -ant **R**². incitat **R**¹.
 iactitat **d.** iacitat *r.* 14 e **R**. | diuersis *v.* -sum *r.* 15 na-
 tura **F**². 16 quae (*in ras.*) sunt **d.** sunt quae *r.* 23 gin-
 num *Pint. coll. Arist. h. an. VI 24 p. 577B, 21.* hinnum **d.** in-
 num *r.* | paruums **D.** -uus **Fa**². | mulus **F**²**a.** -los **DF**¹.
 26 generatur **a**¹. -ato **R** *cum ras. a*². | antecellet **DF**¹**Rd.**

facerent, quod derelictus senecta scandentia iumenta comitatu nisuque exhortaretur, decretum fecere ne frumentarii negotiatores ab incerniculis eum arcerent.

45. (70) Bubus Indicis camelorum altitudo traditur, 176
 5 cornua in latitudinem quaternorum pedum. in nostro orbe
 Epiroticis laus maxima a Pyrrhi, ut ferunt, iam inde regis
 cura. id consecutus est non ante quadrimatum ad partus
 vocando. praegrandes itaque fuere et hodieque reliquiae
 stirpium durant. at nunc anniculae fecunditatem poscun-
 10 tur, tolerantius tamen bimae, tauri generationem quadrimi.
 implent singuli denas eodem anno. tradunt, si a coitu in
 dexteram partem abeant tauri, generatos mares esse, si
 in laevam, feminas. conceptio uno initu peragitur, quae 177
 si forte pererravit, XX post diem marem femina repetit.
 15 pariunt mense X. quicquid ante genitum inutile est. sunt
 auctores ipso complente decimum mensem die parere.
 gignunt raro geminos. coitus a delphini exortu a. d. pri-
 die nonas Ianuarias diebus triginta, aliquis et autumnus,
 gentibus quidem quae lacte vivunt ita dispensatus ut omni
 20 tempore anni supersit id alimentum. tauri non saepius
 quam bis die ineunt. boves animalium soli et retro am- 178
 bulantes pascuntur, apud Garamantas quidem haud aliter.
 vita feminis XV annis longissima, maribus XX. robur in
 quinquennatu. lavatione calidae aquae traduntur pin-
 25 gescere, et si quis incisa cute spiritum harundine in
 viscera adigat. non degeneres existimandi etiam minus 179
 laudato aspectu. plurimum lactis Alpinis quibus minimum
 corporis, plurimum laboris capite, non cervice, iunctis.
 Syriacis non sunt palcaria, sed gibber in dorso. Carici
 30 quoque in parte Asiae foedi visu tubere super artus a
 cervicibus eminente, luxatis cornibus, excellentes in opere
 narrantur, cetero nigri coloris candidive ad laborem dam-

1 senecta v. -ctas R²d². -ctus R¹. om. d¹. -ctu r. | scan-
 dentia a². cadentia R¹d. scad- r. 8 fuere a². fere r.
 9 duras R¹d. 11 implent id a². | traduntur a. | a Del. aut
 a². autem r. | coitum Ra. post coitum dv. 16 mense
 DF¹Rd. | die Gel. diem ll. duos edd. vett. 29 gibber
 Rd. | dorso ad. -su F¹. -sum r.

- nantur. tauris minora quam bubus cornua tenuioraque.
 180 domitura boum in trimatu, postea sera, ante praematura.
 optime cum domito iuuenus inbuitur. socium enim la-
 boris agrique culturae habemus hoc animal tantae apud
 priores curae ut sit inter exempla damnatus a populo
 Romano die dicta, qui concubino procaci rure omassum
 edisse se negante occiderat bovem, actusque in exsilium
 tamquam colono suo interempto.
- 181 Tauris in aspectu generositas, torva fronte, auribus
 saetosis, cornibus in procinctu dimicationem poscentibus.
 sed tota comminatio prioribus in pedibus. stat ira gliscente
 alternos replicans spargensque in alvum harenam et solus
 182 animalium eo stimulo ardescens. vidimus ex imperio di-
 micantes et ideo monstratos rotari, cornibus cadentes excipi
 iterumque regeri, modo iacentes ex humo tolli, bigarumque
 etiam curru citato velut aurigas insistere. Thessalorum
 gentis inventum est equo iuxta quadripedante cornu intorta
 cervice tauros necare. primus id spectaculum dedit Romae
 183 Caesar dictator. hinc victimae opimae et lautissima deo-
 rum placatio. huic tantum animali omnium quibus procerior
 cauda non statim nato consummatae ut ceteris mensurae.
 crescit uni donec ad vestigia ima perveniat. quamobrem
 victimarum probatio in vitulo ut articulum suffraginis con-
 tingat. brevior non litant. hoc quoque notatum vitulos
 ad aras umeris hominis adlatos non fere litare, sicut nec
 claudicante nec aliena hostia deos placari nec trahente
 se ab aris. est frequens in prodigiis priscorum bovem
 locutum, quo nuntiato senatum sub diu haberi solitum.
- 184 46. (71) Bos in Aegypto etiam numinis vice colitur.
 Apin vocant. insigne ei in dextro latere candicans macula
 cornibus lunae crescere incipientis, nodus sub lingua quem

4 tantae F². -ta r. 5 a om. R^d. 7 negante v. -tem U.
 10 in F²a². om. r. 12 replicans orbes F². 14 ideo
 sede a². 15 regeri M. Hauptius Hermae III 149. regere a².
 rege r. resurgere v. Ianus voluit erigi. 17 quadripedante
 F² in ras. v. -tem r. 19 hinc d. huic B. hic a². hunc r. |
 opimae d. optumae r. | lautissima F²a². laudat- r. 20 huic
 B²d. hanc B¹. hunc r. 28 dio d. divo v.

cantharum appellant. non est fas eum certos vitae excedere annos, mersumque in sacerdotum fonte necant quaesituri luctu alium quem substituant, et donec invenerint maerent derasis etiam capitibus. nec tamen umquam diu
 5 quaeritur. inventus deducitur Memphim a sacerdotibus C. 185 delubra ei gemina, quae vocant thalamos, auguria populorum. alterum intrasse laetum est, in altero dira portendit. responsa privatis dat e manu consulentium cibum capiendo. Germanici Caesaris manus aversatus est haud
 10 multo postea exincti. cetero secretus, cum se proripuit in coetus, incedit submotu lictorum, gregesque puerorum comitantur carmen honori eius canentium. intellegere videtur et adorari velle. hi greges repente lymphati futura praecinunt. femina bos ei semel anno ostenditur, suis et
 15 ipsa insignibus, quamquam aliis, semperque eodem die et inveniri eam et exstingui tradunt. Memphi est locus in Nilo quem a figura vocant Phialam omnibus annis ibi auream pateram argenteamque mergentes diebus quos habent natales Apis. septem hi sunt, mirumque neminem per
 20 eos a crocodilis attingi, octavo post horam diei sextam redire beluae feritatem.

47. (72) Magna et pecori gratia vel in placamentis
 187 deorum vel in usu vellerum ut boves victum hominum excolunt ita corporum tutela pecori debetur. generatio
 25 bimis utrimque ad novenos annos, quibusdam et ad X. primiparis minores fetus. coitus omnibus ab arcturi occasu, id est a. d. III idus Maias ad aquilae occasum X kal. Augustas. gerunt partum diebus CL. postea concepti invalidi. cordos vocabant antiqui post id tempus

2 fontē B. 5 in templum dT. memphim r. | C F² in ras. cfr. Solin. 32, 18. cum Dad. om. Rv. 8 priuatis F²a². prius r. 9 manum dv. (dexteram Solin. 32, 19). 11 coetus RF²d. coetur DF¹. coitus a². choetur a¹. | submotu d. -to r. | gergesque F. grexque a². 12 comitantur Ianus. -tatus d¹. -tatur r. 14 procinunt DFa. 16 et om. B. 23 uictum Ra². untum F¹. unt tum D. tum d. sumptum F²a¹. 26 primiparis F. -res r. | ab d². ad r. 26. 27 occasu DF¹d. -sum r. 27 ad III d. ab III r. | X Rd. in X D² in ras. Fa. id/// D¹. 29 cordos F². -dis r.

natos. multi hibernos agnos praeferunt vernis, quoniam
magis intersit ante solstitium quam ante brumam firmos
188 esse solumque hoc animal utiliter bruma nasci. arieti
naturale agnas fastidire, senectam ovium consecrari, et
ipse melior senecta, mutilus quoque utilior. ferocia eius 5
colibetur cornu iuxta aurem terebrato. dextro teste prae-
ligato feminas generat, laevo mares. tonitrua solitariis
ovibus abortus inferunt. remedium est congregare eas,
189 ut coetu iuventur. aquilonis flatu mares concipi dicunt,
austri feminas, atque in eo genere arietum maxime spe- 10
ctantur ora, quia cuius coloris sub lingua habuere venas
eius et lanicium in fetu est, variumque, si plures fuere.
et mutatio aquarum potusque variat.

Ovium summa genera duo, tectum et colonicum, illud
mollius, hoc in pascuo delicatius, quippe cum tectum rubis 15
190 vescatur. operimenta ei ex Arabicis praecipua. 48. (73)
lana autem laudatissima Apula et quae in Italia Graeci
pecoris appellatur, alibi Italica. tertium locum Milesiae
oves optinent. Apulae breves villo nec nisi paenulis ce-
lebres; circa Tarentum Canusiumque summam nobilitatem 20
habent, in Asia vero eodem genere Laudiceae. alba Cir-
cumpadanis nulla praefertur, nec libra centenos nummos
191 ad hoc aevi excessit ulla. oves non ubique tondentur,
durat quibusdam in locis vellendi mos. colorum plura
genera, quippe cum desint etiam nomina his. quas natives 25
appellant aliquot modis Hispania, nigri velleris praecipuas
habet Pollentia iuxta Alpes, iam Asia rutili quas Ery-
thraeas vocant, item Baetica, Canusium fulvi, Tarentum
et suae pulliginis. sucidis omnibus medicata vis. Histriae

1 agnos **a**²**d**. -ros *r*. | uernis **F**²**a**²**d**. ueris **a**¹. ueres *r*.
4 consecrari **d**. -re *r*. 5 melior *om*. **R**¹**d**. | mutilis **d**. utilis
R¹. utilius **R**². 11 lingua *v*. -guas *ll*. 15 deligratius **DF**¹**R**.
| cum **d**. con *r*. 16 vexetur *coni*. *Brieger. ann. phil. 1859*
p. 76, qui cfr. de toto hoc loco. | eis **F**². 18 alibi **d**. -im **a**¹.
albi **a**². albe **F**². alibe *r*. 21 Laodiceae *v*. -ce **R**. -cia **d**.
laudicae **DF**¹**a**. laudatae **F**². 25 desint **F**². -sit *r*. | nomina
his **F**² *in ras*. -na is **a**². -natis *r*. 27 iam Asia *Hard*. ca-
masia **F**¹. caniasia **Dd**. cani, Asia *Gel*. canasia **F**². canusia **a**.
edd. rett. atniasia **R**¹. atniuasia **R**². 28 fulvi *r*. -uis *ll*.

Liburniaeque pilo propior quam lanae, pexis aliena vestibus
et quam Salacia scutulato textu commendat in Lusitania.
similis circa Piscinas provinciae Narbonensis, similis et in
Aegypto, ex qua vestis detrita usu pingitur rursusque
5 aevo durat. est et hirtae pilo crasso in tapetis antiquis-
sima gratia. iam certe iis usos Homerus auctor est.
aliter haec Galli pingunt, aliter Parthorum gentes. lanae 192
et per se coactae vestem faciunt et, si addatur acetum,
etiam ferro resistunt, immo vero etiam ignibus novissimo
10 sui purgamento. quippe aenis polientium extracta in to-
menti usum veniunt Galliarum, ut arbitror, invento. certe
Gallicis hodie nominibus discernitur, nec facile dixerim
qua id aetate coeperit. antiquis enim torus e stramento 193
erat, qualiter etiam nunc in castris. gausapae patris mei
15 memoria coepere, amphimallia nostra, sicut villosa etiam
ventralia. nam tunica lati clavi in modum gausapae texi
nunc primum incipit. lanarum nigrae nullum colorem bi-
bunt. de reliquarum infectu suis locis dicemus in con-
chyliis maris aut herbarum natura. 9,134
sq.
21,45
sq.

(74) Lanam in colu et fuso Tanaquilis, quae eadem 194
Gaia Caecilia vocata est, in templo Sancus durasse pro-
dente se auctor est M. Varro, factamque ab ea togam
regiam undulatam in aede Fortunae, qua Ser. Tullius fuerat
usus. inde factum ut nubentes virgines comitaretur colus
25 compta et fusus cum stamine. ea prima texuit rectam
tunicam, quales cum toga pura tirones induuntur novaeque
nuptae. undulata vestis prima e laudatissimis fuit. inde 195
sororiculata defluxit. togas raras Phryxianasque divi Au-

1 propior **F**²d. propior a. prior r. 2 et ll. an est?
cfr. nov. luc. p. 46. | Salacia *Hard.* salaca **DRF**²d. salaa **a**²
in ras. | scutulato **a**² *in ras.* **F**². stulato **R.** stulatos r. | com-
mende **R.** -mode d. 6 certe priscos v. | usos **F**². usu **R**d.
uso r. 8 coactae **F**² *in ras.* -tum **a**¹. -tam r. 10 aenis v.
enis **DR**d. ennis **F.** eius **a.** 14 etiam d. iam r. | gausapae
F². causa r. 16 gausapae **F**². -prae **a**¹. causapae **DF**¹. -pa
d². -po d¹. -sepae **a**². capsapae **R**¹. -pue **R**². 20 colu **R.**
-lo r. 21 Sanci *Brot.* -gi *Gel.* 23 undulatam **a**². ung-
F²**R**d. -tum r. 26 tyrones d. tuirones **F**² *in ras.* tironi r.
27 unde lata d. | lautissimis **a**²**F**² *in ras.* 28 raras d. raxas r.

- gusti novissimis temporibus coepisse scribit Fenestella. crebrae papaveratae antiquiorem habent originem iam ab Lucilio poeta in Torquato notatae. praetextae apud Etruscos originem invenere. trabeis usos accipio reges. pictae vestes iam apud Homerum [fuisse], unde triumphales natae. acu facere id Phryges invenerunt, ideoque Phrygioniae appellatae sunt. aurum intexere in eadem Asia invenit Attalus rex, unde nomen Attalicis. colores diversos picturae intexere Babylon maxime celebravit et nomen inposuit. plurimis vero liciis texere quae polymita appellant Alexandria instituit, scutulis dividere Gallia. Metellus Scipio tricliniarum Babylonica sestertium octingentis milibus venisse iam tunc ponit in Catonis criminibus, quae Neroni principi quadragens sestertio nuper stetero. Servi Tulli praetextae, quibus signum Fortunae ab eo dicatae coopertum erat, duravere ad Seiani exitum, mirumque fuit neque diffluxisse eas neque teredinum iniurias sensisse annis quingentis sexaginta. vidimus iam et viventium vellera purpura, cocco, conchylio, sesquipedalibus libris infecta, velut illa sic nasci cogente luxuria.
- (75) In ipsa ove satis generositas ostenditur brevitate crurum, ventris vestitu. quibus nudus esset apicas vocabant damnabantque. Syriae cubitales ovium caudae, plurimumque in ea parte lanici. castrari agnos nisi quinque mensures praematurum existimatur.
49. Est in Hispania, sed maxime Corsica, non absimile pecori genus musmonum caprino villo quam pecoris vellere propius, quorum e genere et ovibus natos prisci

2 ab Bouterwek. *mus. Rhen.* 1866 p. 349. sub ll.v. 4 etruscos quos **Rd.** | *dist. ego.* 5 pictae **DRd.** -te r. -tas v. | *uncos posui ego.* fuisse e margine falso irrepsit. 10 uero **R²a²d.** uice r. | liciis **R.** liceis **a²d.** lietis **a¹.** liecis r. | polemita d. 14 stetero **Tv.** extitere r. 15 praetextae v. -ta ll. 17 defluxisse **Rad.** 20 illa om. **R.** 21 generositas *ego.* -tatis ll. 22 vestitu v. -tus ll. *Ianus coni.* -tu. is quibus. 26 non *Detl.* non maxime ll.v. 27 musmonum (*vel musimonum*) *Barb.* -omum d. -onium r. *cfr. Schneider. ad. Varr. r. II 2, 12.* 28 prisci umbros v. prisci imbro **a².** priscumbres **DF.** prisci imbres (*ymbres R*) r.

umbros vocaverunt. infirmissimum pecori caput, quamobrem aversum a sole pasci cogendum. quam stultissima animalium lanata. qua timuere ingredi, unum cornu raptum sequuntur. vita longissima anni X, in Aethiopia XIII. capris
 5 eodem loco XI, in reliquo orbe plurimum octoni. utrumque genus intra quartum coitum impletur.

50. (76) Caprae pariunt et quaternos, sed raro ad-200
 modum. ferunt v mensibus, ut oves. capri pinguitudine
 sterilescent. ante trimos minus utiliter generant et in se-
 10 necta nec ultra quadriennium. incipiunt septimo mense
 et adhuc lactentes. mutilum in utroque sexu utilius. pri-
 mus in die coitus non implet, sequens efficacior ac deinde.
 concipiunt Novembri mense ut Martio pariant turgescen-
 tibus virgultis, aliquando anniculae, semper binae, in tri-
 15 matu utiles. pariunt octonis annis. abortus frigori ob-
 noxius. oculos suffusos capra iunci punctu sanguine 201
 exonerat, caper rubi. sollertiam eius animalis Mucianus
 visam sibi prodidit in ponte praetenui, duabus obviis e
 diverso cum circumactum angustiae non caperent nec re-
 20 ciprocationem longitudo in exilitate caeca, torrente rapido
 minaciter subterfluente, alteram decubuisse atque ita alte-
 ram proculcatae supergressam. mares quam maxime simos, 202
 longis auribus infractisque, armis quam villosissimis prob-
 ant. feminarum generositatis insigne laciniae corporibus
 25 e cervice binae dependentes. non omnibus cornua, sed
 quibus sunt, in his et indicia annorum per incrementa
 nodorum. mutilis lactis maior ubertas. auribus eas spi-
 rare, non naribus, nec umquam febri carere Archelaus
 auctor est. ideo fortassis anima his quam ovibus arden-
 30 tior calidioresque concubitus. tradunt et noctu non minus 203
 cernere quam interdiu: ideo, si caprinum iecur vescantur,

1 uocantur **Rd.** 5 octoni **F²**. *om. v. cfr. Arist. h. a. VI 19 p. 573 B, 23.* 8 capri *Schneider. ad Colum. VII 6, 3. -rae ll. v.*

9 generant — 10 nec **F²a³** (*sed a² om. nec*) *v. om. r.* 15
 utiles *Pint. coll. Colum. VII 6, 8. inutiles ll.* | abortus *v. -tis ll.*
 | frigori *v. -re Rd.* forigore **DF.** 16 punctu *Hard. -cto*
a²d. -ntos *r.* 20 caeca *ll. v. an caecam?* 25 e **F²**. ae **a²**
in ras. et redd. vett. a Dal. 31 et ideo **a²edd. vett.**

restitui vespertinam aciem his quos nyctalopas vocant. in Cilicia circaque Syrtes villo tonsili vestiuntur. capras in occasum declini sole in pascuis negant contueri inter sese sed aversas iacere, reliquis autem horis adversas et inter se cognationes. dependet omnium mento villus quem 5
 204 aruncum vocant. hoc si quis adprehensam ex grege unam trahat, ceterae stupentes spectant. id etiam evenire, cum quandam herbam aliqua ex eis momorderit. morsus earum arbori est exitialis. olivam lambendo quoque sterilem faciunt, eaque ex causa Minervae non immolantur. 10
 205 51. (77) Suilli pecoris admissura a favonio ad aequinoctium vernum, aetas octavo mense, quibusdam in locis etiam quarto, usque ad octavum annum. partus bis anno, tempus utero quattuor mensum, numerus fecunditati ad vicanos, sed educare non queunt tam multos. diebus x 15
 circa brumam statim dentatos nasci Nigidius tradit. implentur uno coitu, qui et geminatur propter facilitatem aboriendi. remedium, ne prima subatione neque ante flaccidas aures coitus fiat. mares non ultra trimatum generant. feminae senectute fessae cubantes coeunt. comesse 20
 fetus his non est prodigium. suis fetus sacrificio die quinto purus est, pecoris die VII, bovis XXX. Coruncanius ruminales hostias donec bidentes fierent puras negavit. suem oculo amisso putant cito exstingui, alioqui vita ad xv annos, quibusdam et vicanos. verum efferantur, et 25
 207 index suis invalidae cruor in radice saetae dorso evolsae, caput obliquum in incessu. paenuriam lactis praepingues sentiunt, et primo fetu minus sunt numerosas. in luto volutatio generi grata. intorta cauda. id etiam notatum, 30
 facilius litare in dexterum quam in laevum detorta. pin-

2 sirtes F. syries a¹. -ias a²edd.vett. | uillo F²a². ull///
 a¹. nilli r. 3 declui dv. 5 se a². om. r. cfr. Schneider.
 ad Arist. h. a. IX 4 tom. IV p. 29. 7 etiam R. om. r.
 9 est F²d. ae DF¹. om. r. 12 quibusdam v quibus ll.
 15 non queunt ego nov. luc. p. 82. nequeunt ll. 22 VII F²B.
 VI r. 24 sues R e corr. at v. Arist. h. a. VI 18 p. 573, 14.
 31 litare Dal. littare R². -ere R¹. litere D. lat- F² in ras. ad.

guescunt LX diebus, sed magis a tridui inedia saginatione orsa. animalium hoc maxime brutum, animamque ei pro sale datam non inlepide existimabatur. compertum agni-208 tam vocem suarii furto abactis, mersoque navigio inclinatione lateris unius remeasse. quin et duces in urbe forum nundinarium domosque petere discunt, et feri sapiunt vestigia palude confundere, urina fugam levare. castran-209 tur feminae quoque, sicuti et cameli, post bidui inediam 68 suspensae pernis prioribus vulva recisa. celerius ita pinguescunt. adhibetur et ars iecori feminarum sicut anserum, inventum M. Apici, fico arida saginatis, a satie necatis repente mulsi potu dato. neque alio ex animali numerosior materia ganeae. quinquaginta prope saporibus, cum ceteris singuli. hinc censoriarum legum paginae interdictaeque cenis abdomina, glandia, testiculi, vulvae, sincipita verrina, ut tamen Publi mimorum poetae cena, postquam servitutem exuerat, nulla memoretur sine abdomine, etiam vocabulo suminis ab eo inposito.

(78) Placere autem et feri sues. iam Catonis cen-210 soris orationes aprunum exprobrant callum. in tres tamen partis diviso media ponebatur, lumbus aprunus appellata. solidum aprum Romanorum primus in epulis adposuit P. Servilius Rullus, pater eius Rulli qui Ciceronis in consulatu legem agrariam promulgavit. tam propinqua origo 25 nunc cotidiana rei est. et hoc annales notarunt, horum scilicet ad emendationem morum quibus non tota quidem cena sed in principio bini ternique pariter manduntur apri.

1 a ego. om. ll. 4 uocem F². uoce r. | suarii F²R²v. uarii R¹. om. r. | nauigio a²F² in ras. v. -gatio r. 6 sapiunt F²v. spatiunt R². apat- R¹. patiunt DF¹. patiuntur ad. 7 uestigia F² edd. ante Hard. om. r. | urina R² cum ras. F² edd. ante Hard. -nam r. cfr. XXVIII 212. 8 quoque, sicuti Dal. sic quoque uti ll. edd. vett. 11 a satie Ianus. a saciae Fa. ac satiae D. ac sacie R. ac satietate dTc. 13 ganeae d. -nae DF²a. -ne R¹. canae F¹. cene R². 17 memoretur F²d. mo///retur F¹. moreretur r. 23 rullus Rv. rullus d. om. r. | in F²dT. i DF¹. om. r. 26 non tota Hard. notata ll. 27 pariter om. dT.

- 211 **52.** Vivaria eorum ceterarumque silvestrium primus
togati generis invenit Fulvius Lippinus; in Tarquiniensi
feras pascere instituit. nec diu imitatores defuere L. Lu-
cullus et Q. Hortensius.
- 212 Sues ferae semel anno gignunt. maribus in coitu plu- 5
rima asperitas. tunc inter se dimicant indurantes attritu
arborum costas lutoque se tergorantes. feminae in partu
asperiores, et fere similiter in omni genere bestiarum.
apris maribus nonnisi anniculis generatio. in India cubi-
tales dentium flexus. gemina ex rostro, totidem a fronte 10
ceu vituli cornua exeunt. pilus aereo similis agrestibus,
ceteris niger. at in Arabia suillum genus non vivit.
- 213 **53.** (79) In nullo genere aequae facilis mixtura cum
fero, qualiter natos antiqui hybridas vocabant ceu semi-
feros, ad homines quoque ut C. Antonium Ciceronis in 15
consulatu collegam appellatione tralata. non in suibus
autem tantum sed in omnibus quoque animalibus cuius-
cumque generis ullum est placidum, eiusdem invenitur et
7, 9
sqq. ferum, utpote cum hominum etiam silvestrium tot genera
214 praedicta sint. caprae tamen in plurimas similitudines 20
transfigurantur. sunt caprae, sunt rupicaprae, sunt ibices
pernicitatis mirandae, quamquam onerato capite vastis
cornibus gladiatorum ceu vaginis. in haec se librat ut tor-
mento aliquo rotatus in petras, potissimum e monte ali-
quo in alium transilire quaerens, atque recussu pernicius 25
quo libuerit exsultat. sunt et oryges, soli quibusdam dicti
contrario pilo vestiri et ad caput verso. sunt et dammae
et pygargi et strepsicerotes multaque alia haud dissimilia.
sed illa Alpes, haec transmarini situs mittunt.
- 215 **54.** (80) Simiarum quoque genera hominis figurae 30
proxima caudis inter se distinguuntur. mira sollertia. visco
inungui laqueisque calciari imitatione venantium tradunt,
Mucianus et latrunculis lusisse, fictas cera nuces visu

2 lippinus **R** *Gel.* lupinus *r.* *cfr.* IX 173. 10 dist. *Detl.*
flexus gemini *v.* 23 ceu *Iessen. ann. philol.* 1859 p. 77. que
ll. 25 recussu *Rhen.* -cursu ll. 26 libuerit **R.** -uit *r.*
27 damme d. danę **R**¹. damņę **R**². 33 factis **R**². | nuces
visu **F**²**R**² *edd. ante Hard.* cones ius (uis/**R**¹) *r.* icones usu *Hard.*

distinguere, luna cava tristes esse quibus in eo genere cauda sit, novam exultatione adorari. nam defectum siderum et ceterae pavent quadripedes. simiarum generi 216 praecipua erga fetum adfectio. gestant catulos quae mansuetae intra domos peperere, omnibus demonstrant tractarique gaudent, gratulationem intelligentibus similes. itaque magna ex parte complectendo necant. efferatior cynocephalis natura sicut mitissima satyris. callitriches toto paene aspectu differunt, barba est in facie, cauda 10 late fusa primori parte. hoc animal negatur vivere in alio quam Aethiopiae quo gignitur caelo.

55. (81) Et leporum plura sunt genera. in Alpibus 217 candidi quibus hibernis mensibus pro cibatu nivem credunt esse. certe liquescente ea rutescunt annis omnibus, 15 et est alioqui animal intolerandi rigoris album. leporum generis sunt et quos Hispania cuniculos appellat, fecunditatis innumerae famemque Balarum insulis populatis mensibus adferentes. fetus ventri exsectos vel uberibus ablatos non repurgatis interaneis gratissimo in cibatu habent. 20 laurices vocant. certum est Balaricos adversus proventum 218 eorum auxilium militare a divo Augusto petisse. magna propter venatum cum viverris gratia est. iniciunt eas in specus qui sunt multifores in terra — unde et nomen animali — atque ita eiectos superne capiunt. Arche- 25 laus auctor est quot sint corporis cavernae ad excrementa lepori, totidem annos esse aetatis. varius certe numerus reperitur. idem utramque vim singulis inesse ac sine mare aequae gignere. benigna circa hoc natura innocua 219 et esculenta animalia fecunda generavit. lepus omnium 30 praedae nascens solus praeter dasypodem superfetat aliud educans, aliud in utero pilis vestitum, aliud inplume, aliud inchoatum gerens pariter. nec non et vestes leporino pilo

1 distinguere **F**². -uente **Rd**v. -ue **r**. 6 similes **Hard**.
 -lis **DFRa**. -liter **d** (itaque *om.* **d**¹). 8 mitissima *edd. ante*
Hard. *cfr. Solin.* 27, 60. miarsima **R**². *om.* **r**. 15 alioqui
R. aliquod **DF**²**d**. aliquo **F**¹**a**. | rigori **R**. 18 adferentes *ed.*
Bas. -rens *ll.* *an* -rentis (*rētis*)² 19 repurgatos **R**. 20
 saurices *Detl. coni. coll.* § 223. 31 vestitum *v.* -iunt *ll.*

facere temptatum est, tactu non perinde molli, ut in cute,
 220 propter brevitatem pili dilabidas. **56.** (82) hi mansue-
 scunt raro, cum feri dici iure non possint, complura nam-
 que sunt nec placida nec fera, sed mediae inter utrumque
 naturae, ut in volucris hirundines, apes, in mari del- 5
 phini.

221 **57.** Quo in genere multi et hos incolas domuum po-
 suere mures, haud spernendum in ostentis etiam publicis
 animal. adrosis Lanuvi clipeis argenteis Marsicum por-
 tendere bellum, Carboni imperatori apud Clusium fasceis 10
 quibus in calciatu utebatur exitium. plura eorum genera
 in Cyrenaica regione, alii lata fronte, alii acuta, alii ire-
 222 naceorum genere pungentibus pilis. Theophrastus auctor
 est in Gyara insula cum incolas fugaverint, ferrum quoque
 rosisse eos, id quod natura quadam et ad Chalybas facere 15
 in ferrariis officinis. aurariis quidem in metallis ob hoc
 alvos eorum excidi semperque furtum id deprehendi; tan-
 tam esse dulcedinem furandi. venisse murem CC denariis
 Casilinum obsidente Hannibale, eumque qui vendiderat
 223 fame interisse, emptorem vixisse annales tradunt. cum 20
 candidi provenere, laetum faciunt ostentum. nam soricum
 occentu dirimi auspicia annales refertos habemus. sau-
 rices et ipsos hieme condi auctor est Nigidius, sicut
 glires, quos censoriae leges princepsque M. Scaurus in
 consulatu non alio modo cenis ademere *ac* conchylia aut 25
 224 ex alio orbe convectas aves. semiferum et ipsum animal,
 211 cui vivaria in doliis idem qui apris instituit. qua in re
 notatum non congregari nisi populares eiusdem silvae et,
 si misceantur alienigenae, amne vel monte discreti, inter-

2 dilabidas. hi **R** *Gel.* -bidasi **DF.** -bi lassi **d.** -bidammi
 a. -bi. Damae *edd. vet.* 7 domuum **d** *Dal.* -mum **r.** 9
 lanuvi **D.** lauini **r.** 14 fugauerunt **R.** 15 eos **F** *d.* *cōs.*
D. quos **R.** constat **a** *edd. vet.* | quadam **v.** quedam **R.** quae-
 dam **r.** 17. 18 tantam **d.** -tum **r.** 18 denariis **d** (?) *Budaeus.*
om. r. 21 uenere **R.** 22 occentu **v.** -nctu **F** ². -um **R** ².
 -inctu **F** ¹. -um **R** ¹ *d.* -intum **Da.** 22. 23 saurices **R.** aurices
r. 25 ademere *ll. v. an* admisere? | *ac Detl. om. ll. quam*
v. 28 congregari **d** *v.* -are **r.** *cfr. § 188.*

ire dimicando. genitores suos fessos senecta alunt insigni pietate. senium finitur hiberna quiete. conditi enim et hi cubant. rursus aestate iuvenescunt, simili et nitellis quiete.

- 5 **58.** (83) Hic mirum rerum naturam non solum alia 225 aliis dedisse terris animalia, sed in eodem quoque situ quaedam aliquis locis negasse. in Mesia silva Italiae non nisi in parte reperiuntur hi glires. in Lycia dorcades non transeunt montes Sexis vicinos, onagri *limitem* qui
10 Cappadociam a Cilicia dividit. in Hellesponto in alienos fines non commeant cervi, et circa Arginusam *Elaphum* montem non excedunt, auribus etiam in monte fissis. in 226 *Porðoselene* insula viam mustelae non transeunt. Boeotiae Lebadeae inlatae solum ipsum fugiunt quae iuxta in Or-
15 chomeno tota arva subruunt talpae, quarum e pellibus cubicularia vidimus stragula. adeo ne religio quidem a portentis submovet delicias. in Ithaca lepores inlati moriuntur extremis quidem in litoribus, in Ebuso cuniculi, scatent iuxta Hispania Baliaribusque. Cyrenis mutae fuere 227
20 ranae, inlatis e continente vocalibus durat genus earum, mutae sunt etiamnum in Seripho insula. eadem alio tralatae canunt, quod accidere et in lacu Thessaliae *Sicandro* tradunt. in Italia muribus araneis venenatus est morsus, eosdem ulterior Apennino regio non habet. idem
25 ubicumque sunt, orbitam si transiere, moriuntur. in Olympo Macedoniae monte non sunt lupi nec in Creta insula. ibi quidem nec vulpes ursive atque omnino nullum 228 maleficum animal praeter phalangium. aranei id genus ^{11,79} 29,84

3 similis **DFa.** | nitellis **dT.** -eli **R.** -elis **r.** 4 quies **F².**

5 hic **a².** sic ni **d.** hi **r.** 7 mesia **F².** messia **r.**

9 et his **R².** sexis **r.** | uicinos **F²a².** -no **r.** | *limitem Detl.*
um item **ll.** montem **v.** 11 *Elaphum edd. vett. cfr. Arist.*

h. a. VI 29 p. 578B, 26. -atum **ll. Barb.** 13 *Porðoselene Dal.*
cfr. Arist. l. l. VIII 28 p. 605B, 29. portos- **a¹.** portus- **a².** poros-

r. | boeotiae **F.** in boeotiae **r.** 14 quae **D.** qui **r.** 18

Ebuso Detl. ebuso litoribus **ll. v.** 20 uocalibus **F².** -cabu-

lis **r.** 22. 23 sicandro **F²** in *ras.* sy- **R².** sycando **D.** sy-

cendo **R¹a.** sicendo **dv.** 28 aranei **d.** -eis **r.**

dicemus suo loco. mirabilius in eadem insula cervos praeterquam in Cydoneatarum regione non esse, item apros et attagenas, irenaceos, in Africa autem nec apros nec cervos nec capreas nec ursos.

- 229 59. (84) Iam quaedam animalia indigenis innoxia ad-
 5 venas interimunt, sicut serpentes parvi in *Tirynthe*, quos
 terra nasci proditur. item in Syria angues circa Euphra-
 tis maxime ripas dormientes Syros non attingunt aut,
 etiamsi calcati momordere, non sentiuntur malefici, aliis
 cuiuscumque gentis infesti, avide et cum cruciatu exani-
 10 mantes, quamobrem et Syri non necant eos. contra in
 Latmo Cariae monte Aristoteles tradit a scorpionibus
 hospites non laedi, indigenas interim. sed reliquorum
 quoque animalium [et praeterea terrestrium] dicemus
 genera.

15

6 parvi **FR.** parunt **D.** pariunt **ad.** | *Tirynthe Dal.* mi-
 rinthe **DRd.** -thae **Fa.** myrinthe *edd. vett.* Myunte *Salm.*
 7.8 Euphratis **d(?)v.** eufraten *r.* 9 malefici *ego.* -ficia *U.v.*
 12 in Latmo *Dal.* in latemo **R.** in latemo **DF¹a.** in la-
 14 *Ianus.* praeter terrestrium *con.* *Detl.*

C. PLINI SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER IX.

1. (1) Animalium quae terrestria appellavimus hominum 1
quadam consortione degentia indicata natura est. ex re-^{8, 1}
liquis minimas esse volucres convenit. quamobrem prius
aequorum, annium stagnorumque dicentur.

5 2. Sunt autem complura in his maiora etiam terre- 2
stribus. causa evidens umoris luxuria. alia sors alitum
quibus vita pendentibus. in mari autem tam late supino
mollique ac fertili nutrimento, accipiente causas genitales
e sublimi semperque pariente natura, pleraque etiam mon-
10 strifica reperiuntur perplexis et in semet aliter atque aliter
nunc flatu nunc fluctu convolutis seminibus atque princi-
piis, vera ut fiat vulgi opinio quicquid nascatur in parte
naturae ulla, et in mari esse praeterque multa quae nus-
quam alibi. rerum quidem, non solum animalium, simu- 3
15 lacra inesse licet intellegere intuentibus uvam, gladium,
serras, cucumin vero et colore et odore similem, quo mi-
nus miremur equorum capita in tam parvis eminere cocleis.

3. (2) Plurima autem et maxima animalia in Indico 4
mari, ex quibus ballaenae quaternum iugerum, pristis du-
cenum cubitorum, quippe ubi locustae quaterna cubita
20 impleant, anguillae quoque in Gange amne tricenos pedes.
sed in mari beluae circa solstitia maxime visuntur. tunc 5
illic ruunt turbines, tunc imbres, tunc deiectae montium
iugis procellae ab imo vertunt maria pulsatasque ex pro-
25 fundo beluas cum fluctibus volvunt, et alias tanta thyn-

9 e d(?)ed. Bas. om. r. 10 et r. sed a. set r. 15 in-
esse R²a². esse r. 16 cuccumi/// R. 23 illuc a. 25 thynno-
rum d(?)v. tinnorum r.

- norum multitudine, ut Magni Alexandri classis haud alio modo quam hostium acie obvia contrarium agmen adversa fronte direxerit. aliter [sparsis] non erat evadere. non voce, non sonitu, non fragore, sed ictu terrentur nec nisi
 6 ruina turbantur. Cadara appellatur Rubri maris paeninsula 5
 ingens. huius obiectu vastus efficitur sinus XII dierum et noctium remigio enavigatus Ptolemaeo regi, quando nullius aurae recipit afflatum. huius loci quiete praecipue ad immobilem magnitudinem beluae adolescent. Gedrosos
 7 qui Arabim annem accolunt Alexandri Magni classium 10
 praefecti prodiderunt in domibus fores maxillis beluarum facere, ossibus tecta contignare, ex quibus multa quadragenum cubitorum longitudinis reperta. exeunt et pecori similes beluae ibi in terram pastaeque radices fruticum remeant, et quaedam equorum, asinorum, taurorum capitibus quae depascuntur sata. 15
- 8 4. (3) Maximum animal in Indico mari pristis et bal-
 laena est, in Gallico oceano physeter ingentis columnae modo se attollens altiorque navium velis diluviem quandam eructans, in Gaditano oceano arbor in tantum vastis dis- 20
 pansa ramis ut ex ea causa fretum numquam intrasse credatur. apparent et rotae appellatae a similitudine, quaternis distinctae radiis, modiolos earum oculis duobus utrimque claudentibus.
- 9 5. (4) Tiberio principi nuntiavit Olisiponensium legatio 25
 ob id missa visum auditumque in quodam specu concha canentem Tritonem qua noscitur forma. et Nereidum falsa non est, squamis modo hispido corpore etiam qua humanam effigiem habent. namque haec in eodem spectata litore est, cuius morientis etiam gannitum tristem accolae 30
 10 in litore apparere exanimes Nereidas scripsit. auctores habeo in equestri ordine splendentes visum ab his Gadi-

3 *uncos ego posui; est glossema vocis aliter.* 4 non ictu sed fragore *ll.v. verba ego transposui.* 8 recepit a. | afflatum a²v. flatum r. | praecipue Fd. -puae DR. -pua a.
 17 pistrix R². 24 distinctae hae Dell. 30 habet Rd.
 31 gannitum R. cant. a. canit. r. 34 in Gaditano dv.

tano oceano marinum hominem toto corpore absoluta similitudine. ascendere eum navigia nocturnis temporibus statimque degravari quas insederit partes et, si diutius permaneat, etiam mergi. Tiberio principe contra Lugdunensis⁵ provinciae litus in insula Rimu trecentas amplius beluas reciprocans, destituit oceanus mirae varietatis et magnitudinis, nec pauciores in Santonum litore interque reliquas elephantos et arietes candore tantum cornibus adsimulatis, Nereidas vero multas. Turranius prodidit ex- 11
10 pulsam beluam in Gaditano litore cuius inter duas pennas ultimae caudae cubita sedecim fuissent, dentes eiusdem CXX, maximi dodrantium mensura, minimi semipedum. beluae cui dicebatur exposita fuisse Andromeda ossa Romae apportata ex oppido Iudaeae Iope ostendit inter reliqua
15 miracula in aedilitate sua M. Scaurus longitudine pedum XL, altitudine costarum Indicos elephantos excedente, spinnae crassitudine sesquipedali.

6. (5) Ballaenae et in nostra maria penetrant. in 12
Gaditano oceano non ante brumam conspici eas tradunt,
20 condi autem statis temporibus in quodam sinu placido et capaci mire gaudentes ibi parere. hoc scire orcas, infestam his beluam et cuius imago nulla repraesentatione exprimi possit alia quam carnis immensae dentibus truculentae. inrumpunt ergo in secreta ac vitulos earum aut fetus vel 13
25 etiamnum gravidas lancinant morsu, incursuque ceu Liburnicarum rostris fodiunt. illae ad flexum immobiles, ad repugnandum inertes et pondere suo oneratae, tunc quidem et utero graves pariendive poenis invalidae, solum auxilium novere in altum profugere et se toto diffundere oceano.
30 contra orcae occurrere laborant seseque opponere et caveatas angustis trucidare, in vada urguere, saxis inlidere.

2 eum *Dal.* cum *ll.* 5 in *R.* om. *r.* | rimu *R.* rime *DF.*
rumu *ad.* simul *Dal.* | trecentas *v.* -tes *ll.* 8 reliquos *DFad.*

10 gaditano litore *R*². -ana -ra *rv.* 20 estatis *R*²*a*². aest-
*F*²*d.* *cfr. nov. luc. p. 101.* 24 fetus *Ra.* 25 incursuque
*a*¹*d.* -seque *Ra*². -saeque *r.* 26 rostris *a*²*v.* -ros *r.* *Sill. con.*
rostro. 29 tote *R*¹. tute *R*². | diffundere *d.* defendere *a*²*v.*
defund- *r.* *cfr. nov. luc. p. 86.* 30 caveatas *R.* -vatas *a.*
incautas *d.* cavetas *r.*

- spectantur ea proelia ceu mari ipsi sibi irato, nullis in sinu ventis, fluctibus vero ad anhelitus ictusque quantos
 14 nulli turbines volvant. orca et in portu Ostiensi visa est oppugnata a Claudio principe. venerat tum exaedificante eo portum invitata naufragiis tergorum advectorum e Gallia, 5 satiansque se per complures dies alveum in vado sulcaverat attumulata fluctibus in tantum ut circumagi nullo modo posset et, dum saginam persequitur in litus fluctibus propulsam, emineret dorso multum supra aquas carinae vicem
 15 inversae. praetendi iussit Caesar plagas multiplices inter 10 ora portus, profectusque ipse cum praetorianis cohortibus populo Romano spectaculum praebuit lanceas congerente milite e navigiis adsultantibus, quorum unum mergi vidimus reflatu beluae oppletum unda.
- 16 (6) Ora ballaenae habent in frontibus, ideoque summa 15 aqua natantes in sublime nimbos efflant. 7. spirant autem confessione omnium et paucissima alia in mari quae internorum viscerum pulmonem habent, quoniam sine eo spirare animal nullum putatur. nec piscium branchias habentes anhelitum reddere ac per vices recipere existimant quorum haec opinio est, nec multa alia genera etiam
 20 branchiis carentia, in qua sententia fuisse Aristotelem 17 video et multis persuasisse doctrina insignibus. nec me protinus huic opinioni eorum accedere haud dissimulo, quoniam et pulmonum vice alia possint spirabilia inesse 25 viscera ita volente natura, sicut et pro sanguine est multis alius umor. in aquas quidem penetrare vitalem hunc halitum quis miretur qui etiam reddi ab his cum cernat et in terras quoque tanto spissiore naturae partem penetrare argumento animalium quae semper defossa vivunt, 30
 18 ceu talpae? accedunt apud me certe efficacia ut credam

1 ipsi **Ed.** -so **a.** -sa **DF.** 3 uoluunt **Ed.** uolant **d.**
 8 sagena **R.** -nam **DFa.** 8 propulsa **Ed.** 10 uersae **R.**
 20 reddere **v.** redd it **d.** redditur **r.** reddituros (*om. ac*) *coni. Ianus.* 23 doctrinam **a.** | insignibus *Url. vind. n. 189. cfr. nov. luc. p. 95.* indignibus **DF.** indigni///s **R.** indignis/// **d.** indaginibus **av.** 25 alia possunt **R.** possint alia **d.** alia possint (-sunt **R.**) alia **r.** 26 et **a.** *om. r.* 29 partem **a.** artem **r.** 31 efficatia **a.** in *ras.* effici/// **d.** efficia **r.**

etiam omnia in aquis spirare naturae suae sorte, primum
 saepe adnotata piscium aestivo calore quaedam anhelatio
 et alias tranquillo velut oscitatio, ipsorum quoque qui sunt
 in adversa opinione de somno piscium confessio — quis
 5 enim sine respiratione somno locus? — praeterea bul-
 lantium aquarum sufflatio lunaeque effectum concharum quo-
 que corpora augescunt. super omnia est quod esse au-
 ditum et odoratum piscibus non erit dubium, ex aëris
 utrumque materia. odorem quidem non aliud quam in-
 10 fectum aëra intellegi possit. quamobrem de his opinetur
 ut cuique libitum erit. branchiae non sunt ballaenis nec 19
 delphinis. haec duo genera fistula spirant quae ad pul-
 monem pertinet, ballaenis a fronte, delphinis a dorso. et
 vituli marini, quos vocant phocas, spirant ac dormiunt in
 15 terra. item testudines, de quibus mox plura.

8. (7) Velocissimum omnium animalium, non solum ³⁵
 marinorum, est delphinus ocior volucre, acrior telo, ac ^{sqq.}
 nisi multum infra rostrum os illi foret medio paene in
 ventre, nullus piscium celeritatem eius evaderet. sed ad-
 20 fert moram providentia naturae, quia nisi resupini atque
 conversi non corripiunt, quae causa praecipue velocitatem
 eorum ostendit. nam cum fame conciti fugientem in vada
 ima persecuti piscem diutius spiritum continuere, ut arcu
 emissi ad respirandum emicant tantaque vi exsiliunt ut
 25 plerumque vela navium transvolent. vagantur fere coniugia, 21
 pariunt catulos decimo mense aestivo tempore, interim et
 binos. nutriunt uberibus, sicut ballaena, atque etiam ge-
 stant fetus infantia infirmos. quin et adultos diu comi-
 tantur magna erga partum caritate. adolescent celeriter, 22
 30 x annis putantur ad summam magnitudinem pervenire.
 vivunt et tricenis, quod cognitum praecisa cauda in ex-
 perimentum. abduntur tricenis diebus circa canis ortum
 occultanturque incognito modo, quod eo magis mirum est,

3 alias *Dal.* alia *ll.v.* 4 de *a*². sed *r.* | confessio *v.*
 -sso *ll.* 12 fistula *ego.* -lae *ll.* -lis *v.* 13 pertinet *ego.*
 -ent *ll.v.* 22 cum *a*² in *ras.* que *r.* 23 arcu *Rv.* -cum *a*².
 -ce *r.* 24 emissi *Bv.* missi *r.* | tantaque ui *a.* -taque *B*². -ta
 qui *r.* 25 uagantur *B*². ag- *R*¹. /// ag- d. oag- *DF.* uento aguntur *a.*

- si spirare in aqua non queunt. solent in terram erumpere incerta de causa, nec statim tellure tacta moriuntur, 23 multoque ocus fistula clausa. lingua est iis contra naturam aquatiliū mobilis, brevis atque lata, haud differens suillae. pro voce gemitus humano similis, dorsum repandum, *rostrum* simum. qua de causa nomen simonis omnes miro modo agnoscunt maluntque ita appellari.
- 24 (8) Delphinus non homini tantum amicum animal, verum et musicae arti, mulcetur symphoniae cantu, sed praecipue hydraulī sono. hominem non expavescit ut alienum; obviam navigiis venit, adludit exsultans, certat etiam et quamvis plena praeterit vela. divo Augusto principe Lucrinum lacum invectus pauperis cuiusdam puerum ex Baiano Puteolos in ludum litterarium itantem, cum meridiano immorans appellatum cum simonis nomine saepius fragmentis 15 panis quem ob iter ferebat adlexisset, miro amore dilexit. pigeret referre, ni res Maecenatis et Fabiani et Flavi Alfi multorumque esset litteris mandata. quocumque diei tempore inclamatus a puero quamvis occultus atque abditus ex imo advolabat pastusque e manu praebebat 20 ascensuro dorsum, pennae aculeos velut vagina condens, receptumque Puteolos per magnum aequor in ludum ferebat simili modo revehens pluribus annis, donec morbo extincto puero subinde ad consuetum locum ventitans tristis et maerenti similis ipse quoque, quod nemo dubi- 25 taret, desiderio exspiravit. alius intra hos annos Africo litore Hipponis Diarruti simili modo ex hominum manu vescens praebensque se tractandum et adludens nantibus impositosque portans unguento perunctus a Flaviano proconsule Africae et sopitus, ut apparuit, odoris novitate 30 fluctuatusque similis exanimi caruit hominum conversatione

1 aqua om. R. 6 rostrum v. om. ll. 8 homini Gel. -nis ll.

9 set DFa. et Rdv. 11 adluit FBa¹. alluit d.

13 Puteolos v. -lis ll. 14 itantem v. stan- ll. 14 immorans v. memo- ll.

16 ob iter Ianus. obiter ll. ob id v. 17 Fabiani Pint. d(?). flauiani ll. cfr. Solin. 12, 8.

26 in africo^a v. sed cfr. § 63. 68. 27 Diarrhyti Barb. diarutis ll.

ut iniuria fugatus per aliquot menses, mox reversus in eodem miraculo fuit. iniuriae potestatum in hospitales ad visendum venientium Hipponenses in necem eius compulerunt. ante haec similia de puero in Iaso urbe memorantur, cuius amore spectatus longo tempore, dum abeuntem in litus avide sequitur, in harenam injectus expiravit. puerum Alexander Magnus Babylone Neptunio sacerdotio praefecit amorem illum numinis propitii fuisse interpretatus. in eadem urbe Iaso Hegesidemus scribit et alium puerum Hermian nomine similiter maria perequitantem, cum repentinae procellae fluctibus exanimatus esset, relatum, delphinumque causam leti fatentem non reversum in maria atque in sicco exspirasse. hoc idem et Naupacti accidisse Theophrastus tradit. nec modus exemplorum. eadem Amphilochoi et Tarentini de pueris delphinisque narrant. quae faciunt ut credatur Arionem quoque citharoedicae artis, interficere nautis in mari parantibus ad intercipiendos eius quaestus, eblanditum ut prius caneret cithara congregatis cantu delphinis, cum se iecisset in mare, exceptum ab uno Taenarum in litus pervectum.

(9) Est provinciae Narbonensis et in Nemausiensi agro stagnum Laterna appellatum, ubi cum homine delphini societate piscantur. innumera vis mugilum stato tempore angustis faucibus stagni in mare erumpit observata aestus reciprocatone. qua de causa praetendi non queunt retia neque moles ponderis ullo modo toleretur, etiamsi non sollertia insidiatur tempori. simili ratione in altum protinus tendunt quod vicino gurgite efficitur, locumque solum pandendis retibus habilem effugere festinant. quod ubi animadvertere piscantes — concurrit autem multitudo

2 potestatum v. -tem *ll.*

12 causam v. -sa *ll.*

13 exspirasse v. spir- *ll.* 15 eademque d. an eadem namque vel enim? | et *B.* in d ras. om. r. 17 in *B.*². om. r.

21 nemausiensi dv. -se *DFa.* nemusiense *B.* 22 laterna a²v. -erra d². -era rv. 26 neque ego. aequae *ll.* | moles a.

-em r. | ullo ego. nullo *ll.* v. an namque . . nullo? | toleretur con. *Sill.* tolletur *B.* toleratura a² in ras. tolerant d¹. toler d².

tolletur r. 27 insidiaretur d*T.* 28 quo *DFa.* 29 pandendis d. -tis *DBa.* -tes *F.* | rebus *DFB.*¹.

- temporis gnara et magis etiam voluptatis huius avida — totusque populus e litore quanto potest clamore conciet simonem in spectaculi eventum, celeriter delphini exaudiunt desideria aquilonum flatu vocem prosequente, austro tardius ex adverso referente. sed tum quoque inproviso in 5
- 31 auxilium advolant. propere apparet acies quae protinus disponitur in loco ubi coniectus est pugnae. opponunt sese ab alto trepidosque in vada urgent. tum piscatores circumdant retia furcisque sublevant. mugilum nihilominus velocitas transilit. at illos excipiunt delphini et occidis- 10
- 32 ad praesens contenti cibos in victoriam differunt. opere proelium fervet includique retibus se fortissime urgentes gaudent ac, ne id ipsum fugam hostium stimulet, inter navigia et retia nantesve homines ita sensim elabuntur ut exitum non aperiant. saltu, quod est alias blandissimum 15 iis, nullus conatur evadere, ni submittantur sibi retia. egressus protinus ante vallum proeliat. ita peracta captura quos interemere diripiunt. sed enixioris operae quam in unius diei praemium conscii sibi opperiuntur in posterum, nec piscibus tantum sed et intrita panis e vino sa- 20 tiantur.
- 33 (10) Quae de eodem genere piscandi in Iasio sinu Mucianus tradit hoc differunt, quod ultro neque inclamati praesto sint partesque e manibus accipiant et suum quacque cumba e delphinis socium habeat quamvis noctu 25 et ad faces. ipsis quoque inter se publica est societas. capto a rege Cariae alligatoque in portu ingens reliquorum convenit multitudo maestitia quadam quae posset intellegi miserationem petens, donec dimitti rex eum iussit. quin

3 simone R. | in ego om. U. ad v. Ianus inseruit in post spectaculi. 4 flatu a²d². -tum r. | austro uero a²v.

6 propere v. -perare Ra. -pararet F¹. -perat et dT. -peraret DF². 7 pugnae Pellicerius. codd. Hard.(?) -nam dT. -na r.

| opponunt a¹. -nente a². 12 se retibus R. 14 nantesue Rd. 15 exitus a. | aperiant R²T. apperiant DFd². appareant R¹a². apparent a¹.

18 quos a². equo d. quo r. 22 lasio Barb. lacio d. latio r. 23 ultro d. -tra r. 25 cumba a². cumha DF. cuma a¹. cum// R. cum heq d. 26

ad a². om. r. 28 posset v. -sit U.

et parvos semper aliquis grandior comitatur ut custos, conspectique iam sunt defunctum portantes, ne laceraretur a beluis.

9. (11) Delphinorum similitudinem habent qui vocan- 34
5 tur thursiones. distant et tristitia quadam adspectus, ab-
est enim illa lascivia, maxime tamen rostris canicularum
maleficientiae adsimulati.

10. (12) Testudines tantae magnitudinis Indicum mare 35
emittit uti singularum superficie habitabiles casas integant
10 atque inter insulas Rubri praecipue maris his navigent
cumbis. capiuntur multis quidem modis, sed maxime eve-
ctae in summa pelagi antemeridiano tempore blandito, emi-
nente toto dorso per tranquilla fluitantes, quae voluptas
libere spirandi in tantum fallit oblitus sui ut solis vapore
15 siccato cortice non queant mergi invitaeque fluitent op-
portunae venantium praedae. ferunt et pastum egressas 36
noctu avideque saturatas lassari atque, ut remeaverint ma-
tutino, summa in aqua obdormiscere. id prodi stertentium
sonitu. tum adnatare leniterque singulis ternos.
20 a duobus in dorsum verti, a tertio laqueum inici supinae
atque ita *ad terram* a pluribus trahi. in Phoeniceo mari
haud ulla difficultate capiuntur, ultroque veniunt stato tem-
pore anni in annem Eleutherum effusa multitudine.

Dentes non sunt testudini, sed rostri margines acuti 37
25 superna parte inferiorem claudente pyxidum modo. in
mari conchyliis vivunt — tanta oris duritia ut lapides com-
minuant — in terram egressae herbis. pariunt ova avium
ovis similia ad centena numero, eaque defossa extra aquas
et cooperta terra pavita pectore et complanata incubant
30 noctibus. educunt fetus annuo spatio. quidam oculis

5 quadam **R**². quidam **R**¹. quidem *r.* | aspectus **a**²*v.* -ecta-
tus *r.* 9 ut in **R**. 16 pastu **DF**^{ad}. 19 lacunam ego in-
dicavi, excidit caute vel tale quid. | leniterque **a.** leui- *r.* le-
niter con. *Hard.* 21 ad terram *edd.* ante *Hard.* cfr. *Diodori*
III 21, 4 ἐπὶ τὴν χέρσον. et (e d) terra *ll.* 26 tanta —
comminuant *Ianus* et *Detl.* cum *Sill.* transposuerunt in *v.* 25
post modo; at *v.* *Arist. h. a. VIII* 2 p. 590 *B*, 3 sq. 29 pa-
vita ego, ac pavita *ll.v.*

- spectandoque ova foveri ab his putant, feminas coitum fu-
 38 gere, donec mas festucam aliquam imponat aversae. Tro-
 godytae cornigeras habent ut in lyra adnexis cornibus latis
 sed mobilibus, quorum in natando remigio se adjuvant.
 celtium id vocatur, eximiae testudinis sed rarae. namque
 scopuli praeacuti Chelonophagos terrent, Trogodytae autem,
 quos adnant, ut sacras adorant. sunt et terrestres, quae
 ob id in operibus chersinae vocantur, in Africae desertis,
 qua parte maxime sitientibus harenis squalent, roscido, ut
 creditur, umore viventes. neque aliud ibi animal provenit. 10
- 39 11. (13) Testudinem putamina secare in laminas le-
 ctosque et repositoria his vestire Carvilius Pollio instituit,
 prodigi et sagacis ad luxuriae instrumenta ingenii.
- 40 12. (14) Aquatilium tegumenta plura sunt. alia corio
 et pilo integuntur ut vituli et hippopotami, alia corio tan- 15
 tum ut delphini, cortice ut testudines, silicum duritia ut
 ostreae et conchae, crustis ut locustae, crustis et spinis
 ut echini, squamis ut pisces, aspera cute ut squatina, qua
 lignum et ebor poliuntur, molli ut murenarum, alia nulla
 ut polypi. 20
- 41 13. (15) Quae pilo vestiuntur animal pariunt ut pri-
 stis, ballaena, vitulus. hic parit in terra, pecudum more
 secundas partus reddit. in coitu canum modo cohaeret,
 parit nonnumquam geminis plures, educat mammis fetum.
 non ante duodecimum diem deducit in mare, ex eo sub- 25
 inde adsuefaciens. interficiuntur difficulter nisi capite eliso.
 ipsis in sono mugitus, unde nomen vituli. accipiunt tamen
 disciplinam voceque pariter et nutu populum salutant, in-
 42 condito fremitu nomine vocati respondent. nullum animal
 graviore somno premitur. pennis quibus in mari utuntur 30

5 celtium *ll. edd. ante Hard. chelyon Hard.* | eximiae d.
 -mia r. 7 ad quos *a²v.* | adnant *Rd.* adnatant r. 15 pilo
 integuntur *Dal.* pilinteg- *FR.* pilis teg- *aD³ in ras. edd. vett.*
 pilis integ- *dT Brot.* 16 duritia ut *a²d.* duri aut r.
 19 ut murenarum d. mur- r. 23 secundas *a².* -da r. | in
 coitu *R² in ras.* hinnito d. inito r. initu v. *cfr. Arist. h. a. V 2*
p. 540 A, 24. 24 nonnumquam *R Pint.* numq- r *edd. vett.*
 28 nutu ego. *cfr. VI 188.* visu *Bv.* iussu r. risu *coni. Dett.*

humi quoque vice pedum serpunt. pelles eorum etiam detractas corpori sensum aequorum retinere tradunt semperque aestu maris recedente inhorrescere, praeterea dextrae pennae vim soporiferam inesse somnosque adlicere
 5 subditam capiti.

14. Pilo carentium duo omnino animal pariunt, delphinus ac vipera. 43

(16) Piscium species sunt LXXIII praeter crustis insecta quae sunt XXX. de singulis alias dicemus. nunc
 10 enim naturae tractantur insignium. 32, 142 sqq.

15. (17) Praecipua magnitudine thynni. invenimus 44
 talenta XV pependisse, eiusdem caudae latitudinem duo cubita et palmum. fiunt et in quibusdam amnis haud minores, silurus in Nilo, isox in Rheno, attilus in Pado
 15 inertia pinguescens ad mille aliquando libras, catenato captus hamo nec nisi boum iugis extractus. atque hunc minimus appellatus clupea venam quandam eius in faucibus mira cupidine adpetens morsu exanimat. silurus grassatur 45
 ubicumque est omne animal adpetens, equos innatantes saepe demergens. praecipue in Moeno Germaniae amne protelis boum et in Danuvio marris extrahitur porculo marino simillimus. et in Borysthene memoratur praecipua magnitudo nullis ossibus spinisve intersitis, carne praedulci. in Gange Indiae platanistas vocant rostro delphini 46
 25 et cauda, magnitudine autem XVI cubitorum. in eodem esse Statius Sebosus haud modico miraculo adfert vermes branchiis binis LX cubitorum, caeruleos, qui nomen a facie traxerunt. his tantas esse vires ut elephantos ad potus venientes mordicus comprehensa manu eorum abs-
 30 trahant.

(18) Thynni mares sub ventre non habent pinnam. 47
 intrant e magno mari Pontum verno tempore gregatim, nec alibi fetificant. cordyla appellatur partus qui fetas

6 animalia R²d. 12 duo ll. quinque Hard. ex Arist. h. a. VIII 30 p. 607 B, 33, sed est etiam varia lectio duo.

14 isox con. Hard. ex Hesychio. esox R²Dal. esos a² edd. vet. exos R³. isox (γ-δ) r. 21 marris Hard. mari ll. mario Gel

25 cauda ad. -dam r. | XV ad.

redeuntes in mare autumnno comitatur, [limosae] vere autem
e luto pelamydes incipiunt vocari et, cum annum excres-
48 sere tempus, thynni. hi membratim caesi cervice et ab-
domine commendantur atque clidio, recenti dumtaxat, et
tum quoque gravi ructu. cetera parte plenis pulpamentis
sale adservantur. melandrya vocantur quercus assulis si-
milis. vilissima ex his quae caudae proxima, quia pingui
carent, probatissima quae faucibus. at in alio pisce circa
caudam exercitatissima. pelamydes in apolectos particula-
timque consecrae in genera cybiorum dispertuntur.

49 (19) Piscium genus omne praecipua celeritate adolescit,
maxime in Ponto. causa multitudo annuum dulces infe-
rentium aquas. amiam vocant cuius incrementum singulis
diebus intellegitur. cum thynnis haec et pelamydes in
Pontum ad dulciora pabula intrant gregatim suis quaeque
ducibus, et primi omnium scombri, quibus est in aqua
sulpureus color, extra qui ceteris. Hispaniae cetarias hi
replent thynnis non commeantibus.

50 (20) Sed in Pontum nulla intrat bestia piscibus male-
fica praeter vitulos et parvos delphinos. thynni dextera
ripa intrant, exeunt laeva. id accidere existimatur, quia
dextro oculo plus cernant utroque natura hebeti. est in
euripo Thracii Bospori quo Propontis Euxino iungitur in
ipsis Europam Asiamque separantis freti angustis saxum
miri candoris a vado ad summa perlucens, iuxta Chalce-
donem in latere Asiae. huius aspectu repente territi sem-
per adversum Byzantii promunturium ex ea causa ap-
pellatum Aurei Cornus praecipiti petunt agmine. itaque
51 omnis captura Byzantii est magna Chalcedonis penuria,
in passibus medii interfluentis euripi. opperiantur autem
aquilonis flatum, ut secundo fluctu exeant e Ponto, nec
nisi intrantes portum Byzantium capiuntur. bruma non

1 uncos ego posui. | vere *Pint. an* verno? vero *ll.* | autem
ego. aut ll. cfr. Arist. h. a. VI 17 p. 571 A, 19. 5 ructu *v.*
rupta *d.* -ptu *r.* | an ceterae partes? 9 apolectos *codd. Barb.*
apel- ll. 16 est in *D.* et in *r.* 23 Thracii *v.* thracidi *F.*
traciti *a.* -cidi *r.* | bospori *B.* § 58. 115. 24 separantis
d. -ratis *r.* 30 *M B. m F.* in *r.* 32 portum *d. Lipsius*
ad Tac. ann. XII 63. pontum r. | byzanti // B.

vagantur. ubicumque deprehensi usque ad aequinoctium,
 ibi hibernant. iidem saepe navigia velis euntia comitantes
 mira quadam dulcedine per aliquot horarum spatia et pas-
 suum milia a gubernaculis spectantur ne tridente quidem
 5 in eos saepius iacto territi. quidam eos qui hoc e thyn-
 nis faciant pompilos vocant. . . . multi in Propontide aesti- 52
 vant, Pontum non intrant. item soleae, cum rhombi in-
 trent, nec saepia est, cum lolligo reperiatur. saxatiliu
 turdus et merula desunt, sicut conchyliā, cum ostreae ab-
 10 undent. omnia autem hibernant in Aegaeo. intrantium
 Pontum soli non remeant trichiae — Graecis enim in
 plerisque nominibus uti par erit, quando aliis atque aliis
 eosdem diversi appellavere tractus —, sed hi soli in Hi-
 strum amnem subeunt et ex eo subterraneis eius venis 53
 15 in Hadriaticum mare defluunt, itaque et illic descendentes
 nec umquam subeuntes e mari visuntur.

Thynnorum captura est a vergiliarum exortu ad ar-
 cturi occasum. reliquo tempore hiberno latent in gurgiti-
 bus imis nisi tepore aliquo evocati aut pleniluniis. pin-
 20 guescunt et in tantum ut dehiscant, vita longissima his
 bienni.

(21) Animal est parvum scorpionis effigie, aranei ma- 54
 gnitudine. hoc se et thynno et ei qui gladius vocatur
 crebro delphini magnitudinem excedenti sub pinna adfigit
 25 aculeo tantoque infestat dolore, ut in naves saepenumero
 exsiliant. quod et alias faciunt aliorum vim timentes mu-
 giles maxime, tam praecipuae velocitatis ut transversa na-
 vigia interim superiacent.

16. (22) Sunt et in hac parte naturae auguria, sunt 55
 30 et piscibus praescita. Siculo bello ambulante in litore

6 lacunam ego indicavi; videtur genetivus excidisse: cfr.
 Arist. h. a. VIII 13 p. 598 A, 24: τῶν δὲ κολιῶν οἱ πολλοὶ
 εἰς μὲν τὸν Πόντον οὐκ ἐμβάλλουσιν, ἐν δὲ τῇ Προποντίδι θερί-
 ζουσι. | aestivant Barb. -tuant ll. 7 soleae v. -lum d. -leme r.

8 reperiatur d. -iantur r. 11 in om. DFa. 13 eosdem
 d. eiusdem r. 14 amnem a²v. mare r. | et om. B. ex om. d.

19 tepore Rd. temp- r. 22 animal ad. -alium B. -alem r.

23 thynno v. thinno a². echino d. hieno r. 24 magni-
 tudinem v. -dine ll. 25 in Barb. om. ll.

Augusto piscis e mari ad pedes eius exsilivit, quo argumento vates respondere Neptunum patrem adoptante tum sibi Sexto Pompeio — tanta erat navalis rei gloria — sub pedibus Caesaris futuros qui maria tempore illo tenerent.

56 (23) Piscium feminae maiores quam mares. in quodam genere omnino non sunt mares, sicut erythinis et channis. omnes enim ovis gravidae capiuntur. vagantur gregatim fere cuiusque generis squamosi. capiuntur ante solis ortum. tum maxime piscium fallitur visus. noctibus 10 quies, sed inlustribus aequae quam die cernunt. aiunt et si teratur gurgis interesse capturae, itaque plures secundo tractu capi quam primo. gustu olei maxime, dein modicis imbribus gaudent alunturque. quippe et harundines quamvis in palude prognatae non tamen sine imbre adolescent, 15 et alias ubicumque pisces in eadem aqua adsidui, si non adfluat, exanimantur.

57 (24) Praegelidam hiemem omnes sentiunt, sed maxime qui lapidem in capite habere existimantur, ut lupi, chromis, sciaena, phagri. cum asperae hiemes fuere, multi 20 caeci capiuntur. itaque his mensibus iacent speluncis conditi, sicut in genere terrestrium retulimus, maxime hippurus et coracini hieme non capti praeterquam statis diebus paucis et iisdem semper, item murena et orphus, conger, percae et saxatiles omnes. terra quidem, hoc est vado 25 maris excavato, condi per hiemes torpedinem, psëttam, soleam tradunt.

58 (25) Quidam rursus aestus inpatientia mediis fervoribus sexagenis diebus latent, ut glaucus, aselli, auratae. fluvia-

1 exsiliuit d. exsil.luit B. exiluit r. 7 erythinis v. cfr. Arist. h. a. VI 13 p. 567 A, 27. aresthinis a². arasthinis DF. -ashi- a¹. -asti- d. erosthi- B. 7.8 et channis Sill. et chanis Dal. coll. Arist. l. l. et canis a² om. r. et chromibus edd. vett. 11 et B.d. set r. cfr. Arist. h. a. VIII 19 p. 602 B, 11.

12 teratur B. iter- r. 19 chromis Sill. -es Dal. cfr. Arist. l. l. p. 601 B, 30. choromis B. -rami a. -ramis r. 20 phagri Sill. coll. Arist. l. l. pagri ll. 23 ///statis F. aest- a edd. vett. est- d. statutis B. aestatutis D. 26 psëttam Hard. pieston d. pyston r. 28 quidam a.d. quaed- r.

tilium silurus caniculae exortu sideratur, et alias semper fulgure sopitur. hoc et in mari accidere cyprino putant. et alioqui totum mare sentit exortum eius sideris, quod maxime in Bosporo apparet. alga enim et pisces super-
 5 feruntur, omniaque ab imo versa.

17. (26) Mugilum natura ridetur in metu capite abs- 59
 condito totos se occultari credentium. iisdem tam incauta
 salacitas ut in Phoenice et in Narbonensi provincia coitus
 tempore e vivariis marem linea longinqua per os ad bran-
 10 chias religata emissum in mare eademque linea retractum
 feminae sequantur ad litus rursusque feminam mares par-
 tus tempore.

(27) Apud antiquos piscium nobilissimus habitus ac- 60
 cipenser, unus omnium squamis ad os versis, contra quam
 15 in nando meant, nullo nunc. in honore est, quod quidem
 miror, cum sit rarus inventu. quidam eum elopem vocant.

(28) Postea praecipuam auctoritatem fuisse lupo et 61
 asellis Nepos Cornelius et Laberius poeta mimorum
 tradidere. luporum laudatissimi qui appellantur lanati
 20 a candore mollitiaque carnis. asellorum duo genera, col-
 lyri minores et bacchi, qui non nisi in alto capiuntur,
 ideo praelati prioribus. at in lupis in amne capti prae-
 feruntur.

(29) Nunc principatus scaro datur, qui solus piscium 62
 25 dicitur ruminare herbisque vesci atque non aliis piscibus,
 Carpathio maxime mari frequens. promunturium Troadis
 Lectum numquam sponte transit. inde advectos Tiberio
 Claudio principe Optatus e libertis eius praefectus classis
 inter Ostiensem et Campaniae oram sparsos disseminavit,
 30 quinquennio fere cura adhibita ut capti redderentur mari. 63

4 bosphoro R. 5 omnia R. 7 tam intauta R¹. tamen
 tanta v. 8 salacitas ed. Bas. cfr. Arist. h. a. V 5 p. 551 A, 19.
 facilitas ll. | ut in a². ut r. | phoeniceo a. | et in a². et d.
 et i r. 9 branchias v. brachia R². brantias F²a². rantias
 DF¹R¹d. drantias a¹. 15 meat Salm. 20 collyri v. cal-
 liri R. coll- r. 21 bacchi v. brachi ll. 24 datur principatus
 scaro R. 25 atque om. Rd. 28 e libertis eius coni.
 Gel. elibertius R. elipertius r. 30 cura d. cure R. -rae r.
 -ra est v.

postea frequentes inveniuntur Italiae litore, non antea ibi capti, admoventque sibi gula saporis piscibus satis et novum incolam mari dedit, ne quis peregrinas aves Romae parere miretur. proxima est mensa iecori dumtaxat mustelarum, quas, mirum dictu, inter Alpes quoque lacus Raetiae Bri-⁵ gantinus aemulas marinis generat.

- 64 (30) Ex reliqua nobilitate et gratia maxima est et copia nullis, sicut magnitudo modica, binasque libras ponderis raro admodum exsuperant, nec in vivariis piscinisque crescunt. septentrionalis tantum hos et proxima occiden-¹⁰ tis parte gignit oceanus. cetero genera eorum plura. nam et alga vescuntur et ostreis et limo et aliorum piscium carne, et barba gemina insigniuntur inferiori labro.
- 65 lutarium ex iis vilissimi generis appellant. hunc semper comitatur sargus nomine alius piscis, et caenum fodiente¹⁵ eo excitatum devorat pabulum. nec litoralibus gratia. laudatissimi conchylium sapiunt. nomen his Fenestella a colore mulleorum calciamentorum datum putat. pariunt ter
- 66 annis. certe totiens fetura apparet. mullum expirantem versicolori quadam et numerosa varietate spectari proceres²⁰ gulae narrant, rubentium squamarum multiplici mutatione pallescentem, utique si vitro spectetur inclusus. M. Apicius ad omne luxus genus ingeniosissimus in sociorum garo — nam ea quoque res cognomen invenit — necari eos praecellens putavit atque e iecore eorum alecem excogi-²⁵ tare provocavit. id enim est facilius dixisse quam quis vicerit.

- 67 (31) Asinius Celer e consularibus hoc pisce prodigus Gaio principe unum mercatus HS. VIII mullum; quae re-

4 iecori *Hard.* pecc- **B.** pec- *r.* 6 murenis **B**²**a**².
 11 non gignit **a**²:- 13 barbe **B.** et barba *r.* 14 lutarium
F¹**d.** -tararium *r.* 16 litoralibus *v.* -ralis his **F**²**a**². ralis *r.*
 18 mulleorum **B.** mollio- **a.** molleo- *r.* 22 utique *d.*
 utri- *r.* | vitro *v.* ultro **B**²**d.** ultros *r.* 23 genus *inserui*
ego. | ingeniosissimus. *ego.* ingenium (-nio^r **d**) maius *ll.* ad
 omnem luxum in ganea natus *coni. Ianus.* 28 post prodigus
habent omnes a. om̄s B. omen *d. om̄ r. om. v.* 29 Caio *Dal.*
C. ll. Claudio edd. ante Dal. | HS. VIII *Ianus.* **R.** VIII *ll.*
 | mulum **B.** | reputatio **F**². -ione *r.*

putatio aufert transversum animum ad contemplationem eorum
 qui in conquestione luxus coquos emi singulos pluris quam
 equos quiritaabant. at nunc coci trium *equorum* pretiis
 parantur et coquorum pisces, nullusque prope iam mor-
 5 talis aestimatur pluris quam qui peritissime censem do-
 mini mergit. 18. mullum LXXX librarum in mari Rubro 68
 captum Licinius Mucianus prodidit, quanti mercatura
 eum luxuria suburbanis litoribus inventum?

(32) Est et haec natura ut alii alibi pisces principa-
 10 tum optineant, coracinus in Aegypto, zeus idem faber ap-
 pellatus Gadibus, circa Ebusum salpa, obscenus alibi et qui
 nusquam percoqui possit nisi ferula verberatus; in Aquita-
 nia salmo fluviatilis marinis omnibus praefertur.

(33) Piscium alii branchias multiplices habent, alii 69
 15 simplices, alii duplices. his aquam emittunt acceptam ore.
 senectutis indicium squamarum duritia, quae non sunt om-
 nibus similes. duo lacus Italiae in radicibus Alpium La-
 rius et Verbannus appellantur, in quibus pisces omnibus
 annis vergiliarum ortu existunt squamis conspicui crebris
 20 atque praeacutis, clavorum caligarium effigie, nec amplius
 quam circa eum mensem visuntur.

19. (34) Miratur et Arcadia suum exocoetum appel- 70
 latum ab eo quod in siccum somni causa exeat. circa
 Clitorium vocalis hic traditur et sine branchiis, idem ali-
 25 quis Adonis dictus.

(35) Exeunt in terram et qui marini mures vocantur 71
 et polypi et murenæ, quin et in Indiae fluminibus certum
 genus piscium, ac deinde resilit. nam in stagna et amnes
 transeundi plerisque evidens ratio est ut tutos fetus edant,
 30 quia non sint ibi qui devorent partus fluctusque minus
 saeviant. has intellegi ab iis causas servarique temporum
 vices magis miretur, si quis reputet quoto cuique homi-

- 2 pluris v. -res ll. 3 queritabant R². quit- R¹. | trium
 equorum *Reinesius var. lect. 2, 7 p. 170.* triumphorum ll.

11 alibi et qui om. R. 12 quam R. nusquam r. 29 trans-
 eundi *Gel.* -eunt ad. -eunt in F². -eunti r. 32 vices r.
 uis a. ius r.

num nosci uberrimam esse capturam sole transeunte piscium signum.

- 72 20. (36) Marinorum alii sunt plani, ut rhombi, soleae ac passerres, qui ab rhombis situ tantum corporum differunt, dexter hic resupinatis est illis, passeri laevus. alii 5 longi, ut murena, conger.
- 73 (37) Item pinnarum quoque fiunt discrimina, quae pedum vice sunt datae piscibus, nullis supra quaternas, [quibusdam ternae,] quibusdam binae, aliquis nullae. in Fucino tantum lacu piscis est qui octonis pinnis natat. binae 10 omnino longis et lubricis, ut anguillis et congris, nullae [ut] murenis, quibus nec branchiae. haec omnia flexuoso corporum impulsu ita mari utuntur ut serpentes terra, et in sicco quoque repunt, ideo etiam vivaciora talia. et e planis aliqua non habent pinnae, ut pastinacae, — ipsa enim 15 latitudine natant — et quae mollia appellantur, ut polypi, quoniam pedes illis pinnarum vicem praestant.
- 74 21. (38) Anguillae octonis vivunt annis. durant et sine aqua et senis diebus aquilone spirante, austro paucioribus. at hiemem eadem in exigua aqua non tolerant 20 neque in turbida. ideo circa vergilias maxime capiuntur fluminibus tum praecipue turbidis. pascuntur noctibus. exanimes piscium solae non fluitant.
- 75 22. Lacus est Italiae Benacus in Veronensi agro Minicium amnem tramittens, ad cuius emersus annuo tempore, 25 Octobri fere mense, autumnali sidere, ut palam est, hie-

5 resupinatis **FRa.** -tus r. 6 congir a. -geri **dT.**

7 item ego. ideo **DRv.** ideop a. ideopro **F¹.** De /// d. Dein **T.** an murenae, congris. Dein² 8 quaternas **d(?)v.** quattuor **R²a²** om. r. 8 quibusdam ternae **R²a².** quasdam ternae **R¹.** quidem ternae r. om. d. uncos posui cum *Hard. coll. Arist. h.*

a. *I 5 p. 489 B, 24 sq.* | quibusdam **a²d.** quibus quae (que **Da¹**) r.

11 et lubricis *Alcyon. ap. Gesner. hist. an. 4, 591.* ut lumb- (lomb- **R¹**) ll. 12 uncos ego posui. an potius aliis nullae ut?

cfr. *Arist. l. l.* 13 terra et *Detl.* -rae ll. 15 aliquando **R².**

19 senis **d^v.** et senis r. an excidit quinis? cfr. *Arist. h.* a. *VIII 2 p. 592 A, 14* ἡμέρας καὶ πέντε καὶ ἔξ. 20 hiemem v.

-eme ll. *coll. Arist. l. l. v. 16 et 19 statuendum erit aut excidissee aliqua aut pro hieme scribendum esse vivere vel tale quid.* | eadem v. ead- ll. 21 nec **R.** | uirgilias **Rd.**

mato lacu, fluctibus glomeratae volvuntur in tantum mirabili multitudine ut in excipulis eius fluminis ob hoc ipsum fabricatis singulorum milium reperiantur globi.

23. (39) Murena quocumque mense parit, cum ceteri ⁷⁶
⁵ pisces stato pariant. ova eius citissime crescunt. in sicca
 litora elapsas vulgus coitu serpentium impleri putat. Ari-
 stoteles zmyrum vocat marem qui generet; discrimen esse,
 quod murena varia et infirma sit, zmyrus unicolor et ro-
 bustus dentesque *et* extra os habeat. in Gallia septentrio-
¹⁰ nali murenis omnibus dextera in maxilla septenae maculae
 ad formam septentrionis aureo colore fulgent, dumtaxat
 viventibus, pariterque cum anima exstinguuntur. invenit ⁷⁷
 in hoc animali documenta saevitiae Vedius Pollio eques
 Romanus ex amicis divi Augusti vivariis earum inmergens
¹⁵ damnata mancipia, non tamquam ad hoc feris terrarum
 non sufficientibus, sed quia in alio genere totum pariter
 hominem distrahi spectare non poterat. ferunt aceti gustu
 praecipue eas in rabiem agi. tenuissimum his tergus,
 contra anguillis crassius, eoque verberari solitos tradit
²⁰ Verrius praetextatos, et ob id multam his dici non in-
 stitutum.

24. (40) Planorum piscium alterum est genus quod ⁷⁸
 pro spina cartilaginem habet, ut *raiae*, *pastinacae*, *squatinae*,
torpedo et quos *bovis*, *lamiae*, *aquiliae*, *ranae* nomi-
²⁵ nibus Graeci appellant. quo in numero sunt *squali* quo-
 que, quamvis non plani. haec Graece in universum *σελάχη*
 appellavit Aristoteles primo hoc nomine eis inposito.
 nos distinguere non possumus nisi si cartilaginea appellare
 libeat, omnia autem carnivora sunt talia et supina ve-
³⁰ scuntur, ut in delphinis diximus, et cum ceteri pisces ova ²⁰

5 sicca **DR**¹**d.** -co *r.* 6 litora **Dd.** -re *r.* | elapsas **D.**
 lapsus **B.** lapsas *r.* 8 infirma **F**²**a**². in forma *r.* 9 et *ego.*
om. ll. v. cfr. Arist. h. a. V 10 p. 543 A, 27 ὀδόντας ἔχει καὶ ἔω-
θεν καὶ ἔωθεν. 15 non tamquam **Bv.** tamq- *r.* 20 multa
 in **d.** multa **B.** | institutum *Hard.* -tam **B.** -ta *r.* 23 ut
raiae Barb. trape **d.** ut rapae *r.* 27 primo **a**². -mus *rv.*
 27.28 imposito nos **a**² in *ras.* in posito nus **DF**¹. inpositonus **B.**
 (nomen) imposuit onus **dT.** 28 possum **DF**¹**B.** | cartilaginea
Barb. -na *ll.*

pariant, hoc genus solum ut ea quae cete appellant animal parit excepta quam ranam vocant.

- 79 **25.** (41) Est parvus admodum piscis adsuetus petris echeneis appellatus. hoc carinis adhaerente naves tardius ire creduntur inde nomine inposito, quam ob causam amatoriis quoque veneficiis infamis est et iudiciorum ac litium mora, quae crimina una laude pensat fluxus gravidarum utero sistens partusque continens ad puerperium. in cibos tamen non admittitur. pedes eum habere arbitrantur, 5
- 80 Aristoteles ita posita pinnarum similitudine. Mucianus 10 muricem esse latiore purpura, neque aspero neque rotundo ore neque in angulos prodeunte rostro, sed simplice concha utroque latere sese colligente. quibus inhaerentibus plenam ventis stetisse navem portantem nuntios a Perianandro ut castrarentur nobiles pueri, conchasque quae 15 id praestiterint apud Cnidiorum Venerem coli. Trebius Niger pedalem esse et crassitudine quinque digitorum, naves morari, praeterea hanc esse vim eius adservati in sale ut aurum quod deciderit in altissimos puteos admotus extrahat. 20
- 81 **26.** (42) Mutant colorem candidum menae et fiunt aestate nigriores. mutat et phycis, reliquo tempore candida, vere varia. eadem piscium sola nidificat ex alga atque in nido parit.
- 82 (43) Volat hirundo, sane perquam similis volucris hirundini, item miluus. **27.** subit in summa maria piscis ex argumento appellatus lucerna, linguaque ignea per os exserta tranquillis noctibus relucet. attollit e mari sesquipedanea fere cornua quae ab his nomen trahit. rursus draco marinus captus atque inmissus in harenam cavernam 25 sibi rostro mira celeritate excavat. 30

9 arbitratur v. dist. Ianus coll. Arist. h. a. II 14 p. 505 B, 21.

10 id apposita dT. latet in his fortasse id repetit a vel simile quid. 12 simplice R² in marg. a². -plici F². sic a¹. /// R¹. si r. | 13 concha del. F². 14 nuncios a F². nuncios R² om. r. 15 quae R. om. r. 18 inanes DFR. 21 menae DFR. hieme a. in hieme d. 25 hirundo d²v. om. r. 26 miluus R²a². milus d² in ras. milis r. 27 ignea a. lineae R. lineam d. om. r.

28. (44) Piscium sanguine carent de quibus dicemus. 83
sunt autem tria genera: primum quae mollia appellantur,
dein contacta crustis tenuibus, postremo testis conclusa
duris. mollia sunt lolligo, saepia, polypus et cetera ge-
neris eius. his caput inter pedes et ventrem, pediculi
octoni omnibus. saepiae et lolligini pedes duo ex his lon-
gissimi et asperi quibus ad ora admovent cibos et in fluctu
se velut anchoris stabiliunt, cetera cirri quibus venantur.

29. (45) — Lolligo etiam volitat extra aquam se ef- 84
ferens, quod et pectunculi faciunt, sagittae modo. — Sac-
piarum generi mares varii et nigriores constantiaeque ma-
ioris. percussae tridente feminae auxiliantur, at femina
icto mare fugit. ambo autem, ubi sensere se adprehendi,
effuso atramento, quod pro sanguine his est, infuscata aqua
absconduntur.

(46) Polyporum multa genera. terreni maiores quam 85
pelagii. omnibus brachiis ut pedibus ac manibus utuntur,
cauda vero, quae est bisulca et acuta, in coitu. et po-
lypis fistula in dorso qua tramittunt mare, eamque modo
in dexteram partem, modo in sinistram transferunt. na-
tant obliqui in caput, quod praedurum est sufflatione vi-
ventibus. cetero per brachia velut acetabulis dispersis
haustu quodam adhaerescunt. tenent supini ut avelli non
queant. vada non adprehendunt, et grandibus minor te-
nacitas. soli mollium in siccum exeunt, dumtaxat asperum.
levitatem odore. vescuntur conchyliorum carne, quorum 86
conchas complexu crinium frangunt. itaque praeiacentibus
testis cubile eorum deprehenditur. et cum alioqui brutum
habeatur animal, ut quod ad manum hominis adnatet, in

2 primum T. pimū d². pmū d¹. primus a¹. in primis a²v.
primis r. 7 fluctibus a² edd. ante Sill. 8 anchoris a²
edd. vet. ant choros R². -ris r. 9 Lolligo — 10 modo vi-
dentur in v. 15 post absconduntur transponenda; cfr. index
libri. 17 pelagii DdGel. cfr. nov. luc. p. 85. -gici a². -gi r.
| omnes dv. | branchis DFa. 18 est polypis dv. et pol- r.
cfr. § 19. 21 praedurum ut sufflatione Hard. coll. Arist. h.
a. IV 1 p. 524 A, 17 καθάπερ ἐμπεφυχημένην. an sufflati modo?
27 complexu a²v. -fluxu d. -flexu r. | crinium Rv. cminum
d¹. ciminum d². crurum a². crimum r.

re quodammodo familiari callet. omnia in domum com-
portat, dein putamina erosa carne egerit adnatantesque
87 pisciculos ad ea venatur. colorem mutat ad similitudinem
loci, et maxime in metu. ipsum brachia sua rodere falsa
opinio est, id enim a congris evenit ei. sed renasci sicut 5
colotis et lacertis caudas haud falsum.

88 (47) Inter praecipua autem miracula est qui vocatur
nautilus, ab aliis pompilos. supinus in summa aequorum
pervenit ita se paulatim adsubrigens ut emissa omni per
fistulam aqua velut exoneratus sentina facile naviget. 10
postea prima duo brachia retorquens membranam inter
illa mirae tenuitatis extendit, qua velificante in aura cete-
ris subremigans brachiis media se cauda ut gubernaculo
regit. ita vadit alto Liburnicarum ludens imagine, si quid
pavoris interveniat, hausta se mergens aqua. 15

89 30. (48) Polyporum generis est ozaena dicta a gravi
capitis odore, ob hoc maxime murenis eam consecretantibus.

Polypi binis mensibus conduntur. ultra bimatum non
vivunt. pereunt autem tabe semper, feminae celerius et
fere a partu. 20

Non sunt praetereunda et L. Lucullo proconsule Bae-
ticae comperta de polypis quae Trebius Niger e comi-
90 tibus eius prodidit: avidissimos esse concharum, illas ad tac-
tum comprimi praecedentes brachia eorum ultroque escam
ex praedante capere. carent conchae visu omnique sensu 25
alio quam cibi et periculi. insidiantur ergo polypi aper-
tis, inpositoque lapillo extra corpus, ne palpitatu eiciatur.
ita securi grassantur extrahuntque carnes. illae se con-
trahunt, sed frustra, discuneatae. tanta sollertia animalium
91 hebetissimis quoque est. praeterea negat ullum atrocius 30
esse animal ad conficiendum hominem in aqua. luctatur

2 putamina erosa d. -na rosa a². edd. ante Dal. -ne
erosa R². -ne rosa r. 6 colotis Barb. colcotis Ra. -citis r.
| cauda R. 9 adsubrigens ll. sub- v. 14 /// regit R. se-
regit a¹. seregit r. | ludens R codd. Gel. gaudens r. 16 an
est et ozaena? | omzena DFad. | a a². om. r. 27 eiciatur
ed. Bas. -iantur ll. 31 aqua a. -am r. | luctatur v. -antur ll.

enim complexu et sorbet acetabulis ac numeroso suctu trahit, cum in naufragos urinantesve impetum cepit. sed si invertatur, elanguescit vis. exporrigunt enim se resupinati. cetera quae idem retulit monstro propiora pos-
 5 sunt videri. Carteiae in cetariis adsuetus exire e mari 92
 in lacus eorum apertos atque ibi salsamenta populari —
 mire omnibus marinis expetentibus odorem quoque eorum,
 qua de causa et nassis inlinuntur —, convertit in se cu-
 stodum indignationem adsiduitate furti inmodici. saepes
 10 erant obiectae, sed has transcendebat per arborem, nec
 deprehendi potuit nisi canum sagacitate. hi redeuntem
 circumvasere noctu, concitique custodes expavere novita-
 tem. primum omnium magnitudo inaudita erat, deinde
 colos muria oblitū odore diri. quis ibi polypum exspe-
 15 ctasset aut ita cognosceret? cum monstro dimicare sibi
 videbantur. namque et adflatu terribili canes agebat, nunc
 extremis crinibus flagellatos, nunc robustioribus bracchiis
 clavarum modo incussos, aegreque multis tridentibus con- 93
 fici potuit. ostendere Lucullo caput eius dolii magnitudine
 20 amphorarum quindecim capax atque, ut ipsius Trebi ver-
 bis utar, barbas quas vix utroque bracchio com-
 plecti esset, clavarum modo torosas, longas pedum
 XXX, acetabulis sive caliculis urnalibus pelvium
 modo, dentes magnitudini respondentes. reliquiae
 25 adservatae miraculo pendere pondo DCC. saepias quo-
 que et lolligines eiusdem magnitudinis expulsas in litus
 illud idem auctor est. in nostro mari lolligines quinum
 cubitorum capiuntur, saepiae binum. neque his bimatu
 longior vita.
 30 (49) Navigeram similitudinem et aliam in Propontide 94
 visam sibi prodidit Mucianus: concham esse acatii modo

1 suctu *Ianus*. -ctudu **DFR**¹. -ctu diu **R**². sumptu **d**.
 suetudo **a**¹. suetudum **a**². 5 cetariis **dv**. -teris **r**. 7 mire
Ba²**d**. mille **r**. 9 inmodici **R**²**a**². -ca **a**¹. -cae (*add. in ras.*
his) **d**. -cant **r**. 13 deinde in **d**. *an* dein? 14 *an* odores?
 16 affletatu **R**¹. *an* adfflictatu? 23 acetabulis **a**². acit-
R². stabulis **r**. 24 reliquiae **v**. -quae **ad**. -que **r**. 25 **DCC**
DDetl. DCCm **F**. 31 acatii **dBarb.** achati **r**.

carinatam, inflexa puppe, prora rostrata. in hac condi-
nauplium, animal saepiae simile, ludendi societate sola.
duobus hoc fieri generibus. tranquillo enim vectorem di-
missis palmulis ferire ut remis, si vero flatus invitent,
easdem in usu gubernaculi porrigi pandique buccarum si- 5
nus aurae. huius voluptatem esse ut ferat, illius ut regat,
simulque eam descendere in duo sensu carentia, nisi forte
— triste id enim constat omen navigantium — humana
calamitas in causa est.

- 95 (50) Locustae crusta fragili muniuntur in eo genere 10
quod caret sanguine. latent mensibus quinis. similiter
cancri qui eodem tempore occultantur, et ambo veris prin-
cipio senectutem anguium more exuunt renovatione tergo-
rum. cetera in undis natant, locustae reptantium modo
fluitant, si nullus ingruat metus, recto meatu, cornibus 15
quae sunt propria rotunditate praepilata ad latera porre-
ctis, iisdem erectis in pavore oblique in latera procedunt.
cornibus inter se dimicant. unum hoc animalium, nisi
vivum ferventi aqua incoquatur, fluida carne non habet
96 callum. 31. vivunt petrosis locis, cancri mollibus. hieme 20
aprica litora sectantur, aestate in opaca gurgitum recedunt.
omnia eius generis hieme laeduntur, autumnno et vere pin-
guescunt et plenilunio magis, quia nocte sidus tepido ful-
gore mitificat.

- 97 (51) Cancrorum genera caravi, astaci, maeae, paguri, 25
Heracleotici, leones et alia ignobiliora. caravi cauda a ce-
teris cancris distant. in Phoenice hippoe vocantur, tantae
velocitatis ut consequi non sit. cancris vita longa, pedes
octoni, omnes in obliquum flexi. feminae primus pes du-
plex, mari simplex. praeterea bina bracchia denticulatis 30
forcibus. superior pars in primoribus his movetur infe-

1 hanc a². 4 inuitet B d. 5 baccarum F¹. conca- a²
edd. ante Hard. cfr. nov. luc. p. 85. 8 dist. Detl. | triste
ego. -ti ll. | enim R a² in ras. entim r. | omen B ex corr.
omni a¹. ore a². omne r. 11 latent D. -tet r. 13 exuunt
a² d. exigunt r. 17 ereptis D F a. 25 astaci, maeae Barb.
astac meae ll. | paguri v. pacuri (-cc- d) ll. 27 uocantur d.
-atur r. 28 sit R². possint F² d. sint r. 29 obliquum v.
-quo ll. 31 forcipibus a edd. ante Sill.

riore immobili. dexterum brachium omnibus maius. uni- 98
 versi aliquando congregantur. os Ponti evincere non va-
 lent, quamobrem egressi circumeunt apparetque tritum iter.
 pinotheras vocatur minimus ex omni genere, ideo oppor-
 5 tunus iniuriae. huic sollertia est inanium ostrearum testis
 se condere et, cum accreverit, migrare in capaciores.
 cancri in pavore et retrorsi pari velocitate redeunt. di- 99
 micant inter se ut arietes adversis cornibus incursantes.
 contra serpentium ictus medentur. sole cancri signum
 10 transeunte ipsorum, cum exanimati sint, corpus transfigu-
 rari in scorpiones narratur in sicco. ex eodem genere 100
 sunt echini quibus spinæ pro pedibus. ingredi est his
 in orbem volvi, itaque detritis saepe aculeis inveniuntur.
 ex his echinometrae appellantur quorum spinæ longissi-
 15 mæ, calyces minimi. nec omnibus idem vitreus colos.
 circa Toronen candidi nascuntur spina parva. ova omnium
 amara, quina numero. ora in medio corpore in terram
 versa. tradunt saevitiam maris praesagire eos correptis-
 que opperiri lapillis mobilitatem pondere stabiliētes. no-
 20 lunt volutione spinas atterere. quod ubi videre nautici,
 statim pluribus anchoris navigia infrenant.

32. In eodem genere cocleae aquatiles terrestresque 101
 exserentes se domicilio binaque ceu cornua protendentes
 contrahentesque. oculis carent, itaque corniculis prae-
 25 temptant iter.

33. Pectines in mari ex eodem genere habentur, re-
 conditi et ipsi magnis frigoribus ac magnis aestibus, un-
 guesque velut igne lucentes in tenebris, etiam in ore man-
 dentium.

30 (52) Firmioris iam testae murices et concharum 102
 genera, in quibus magna ludentis naturae varietas. tot co-
 lorum differentiae, tot figurae planis, concavis, longis, lu-

4 autem uocatur **R**(?). | omni **R**v. -nium **D**ad. -nium **F**.
 -ni eorum *coni. Dell.* 7 *an* recedunt? 10 ipsorum *Sill.*
 et ips- *U.v.* | sunt **R**. sit **d**. 14 longissimæ spinæ **R**(?).
 16 toronen **R**d. -nem *r*. 18 uersa **R**²**a**². -rtunt **R**¹**d**. -rtant *r*.
 | magis **D****F**ad². *om. d*¹. 23 cornua **d**v. -nua qua **a**¹. -nua
 quæ **a**². -nuque **R**². -nuaque *r*.

natis, in orbem circumactis, dimidio orbe caesis, in dorsum elatis, levibus, rugatis, denticulatis, striatis, vertice muricatum intorto, margine in mucronem emisso, foris effuso, 103 intus replicato, iam distinctione virgulata, crinita, crispa, canaliculatim, pectinatim divisa, imbricatim undata, cancellatim reticulata, in obliquum, in rectum expansa, densata, porrecta, sinuata, brevi nodo ligatis, toto latere conexis, ad plausum apertis, ad bucinum recurvis. navigant ex his Veneriae praebentesque concavam sui partem et aurae opponentes per summa aequorum velificant. salient pectines 10 et extra volitant seque et ipsi carinant.

104 34. (53) Sed quid haec tam parva commemoro, cum populatio morum atque luxuria non aliunde maior quam e concharum genere proveniat? iam quidem ex tota rerum natura damnosissimum ventri mare est tot modis, tot 15 mensis, tot piscium saporibus, quis pretia capientium per-

105 riculo fiunt. 35. sed quota haec portio est reputantibus purpuras, conchyliis, margaritas? parum scilicet fuerat in gulas condi maria, nisi manibus, auribus, capite totoque corpore a feminis iuxta virisque gestarentur. quid mari 20 cum vestibis, quid undis fluctibusque cum vellere? non recte recipit haec nos rerum natura nisi nudos. esto, sit tanta ventri cum eo societas! quid tergori? parum est, nisi qui vescimur periculis etiam vestiamur. adeo per totum corpus anima hominis quaesita maxime placent. 25

106 (54) Principium ergo columenque omnium rerum pretii margaritae tenent. Indicus maxime has mittit oceanus inter illas beluas tales tantasque, quas diximus, per tot maria venientes, tam longo terrarum tractu e tantis solis ardoribus. atque Indis quoque in insulas petuntur et ad- 30 modum paucas. fertilissima est Taprobane et Stoidis, ut

5 canaliculatim *Dal.* cunic- a. canic- r. 6 obliquo **Rd**¹.
 | expansa v. spansa r. 8 plausum *ll.v.* plaustrum *coni.*
Detl. | apertis **a**²d. pestis **a**¹. pertis r. 9 concavam *codd.*
Gel. edd. vett. -uant **ad.** -cacant **F**². -uacant r. | sui *codd. Gel.*
 s **d**¹. is **d**². sibi r. *edd. vett.* 25 animae a. 29 e tantis
ll.v. an et tantis? 31 Stoidis *vet. Dal.* to//dis **R**¹. tidis **R**².
 toidis r *codd. Barb.* Asthoidis *Barb.* Tyndis *Salm.*

diximus in circuitu mundi, item Perimula promunturium^{6,81}
 Indiae. praecipue autem laudantur circa Arabiam in Per-¹¹⁰
 sico sinu maris Rubri.

Origo atque genitura conchae est haud multum ostrea- 107
 5 rum conchis differens. has ubi genitalis anni stimularit
 hora, pandentes se quadam oscitatione impleri roscido con-
 ceptu tradunt, gravidas postea eniti, partumque concharum
 esse margaritas pro qualitate roris accepti. si purus in-
 fluxerit, candorem conspici, si vero turbidus, et fetum sor-
 10 descendere. eundem pallere caelo minante conceptum. ex
 eo quippe constare, caelique eis maiorem societatem esse
 quam maris, inde nubilum trahi colorem aut pro claritate
 matutina serenum. si tempestive satientur, grandescere 108
 et partus. si fulguret, comprimi conchas ac pro ieiunii
 15 modo minui. si vero etiam tonuerit, pavidas ac repente
 compressas quae vocant physemata efficere, specie modo
 inani inflatas sine corpore. hos esse concharum abortus.
 sani quidem partus multiplici constant cute, non inproprie
 callum ut existimari corporis possit. itaque expurgantur
 20 a peritis. miror ipso tantum eas caelo gaudere, sole ru- 109
 fescere candoremque perdere ut corpus humanum. quare
 praecipuum custodiunt pelagiae, altius mersae quam ut pe-
 netrent radii. flavescent tamen et illae senecta rugisque
 torpescunt, nec nisi in iuventa constat ille qui quaeritur
 25 vigor. crassescunt etiam in senecta conchisque adhaere-
 scunt nec his avelli queunt nisi lima. quibus una tantum
 est facies et ab ea rotunditas, aversis planities, ob id tym-
pania nominantur. cohaerentes videmus in conchis hac
 dote unguenta circumferentibus. cetero in aqua mollis
 30 unio, exemptus protinus durescit.

(55) Concha ipsa, cum manum vidit, comprimit sese 110

5 different **DF**¹**a**¹. -tis *coni. Hard.* 6 concentu **B.**

10 minante. conceptum ex eo *dist. Detl.* 11 caelique eis *v.*

-liqui & lis **B.** -li quietis *r. an caeli cum illis?* 16 specie **T.**

-em *r. cfr. Url. vind. n. 193.* 17 inflatam **a.** 20 miror **a.**

-ro *r.* -rum *coni. Salm.* | rufescere **R**². rubesc- **F**²**a**². rufisc- *r.*

22 pelago **a.** 25 vigor *ll.v. an nitor?* 26 auelli **Rd.**
 euelli *r.*

- operitque opes suas gnara propter illas se peti manumque, si praeveniat, acie sua abscidat nulla iustiore poena, et aliis munita suppliciis, quippe inter scopulos maior pars invenitur, sed in alto quoque comitantur marinis canibus, 5
 111 nec tamen aures feminarum arcentur. quidam tradunt sicut apibus ita concharum examinibus singulas magnitudine et vetustate praecipuas esse veluti duces mirae ad cavendum sollertiae. has urinantium cura peti, illis captis facile ceteras palantes retibus includi, multo deinde obrui eas sale in vasis fictilibus, rosa carne omni nucleos quos- 10
 dam corporum, hoc est uniones, decidere in ima.
 112 (56) Usu atteri non dubium est coloremque indiligentia mutare. dos omnis in candore, magnitudine, orbe, levore, pondere, haud promptis rebus in tantum ut nulli duo reperiantur indiscreti, unde nomen unionum Romanae 15
 scilicet inposuere deliciae. nam id apud Graecos non est, ne apud barbaros quidem inventores eius aliud quam mar-
 113 garitae. et in candore ipso magna differentia. clarior in Rubro mari repertis, Indicos specularium lapidum squama adsimulat alias magnitudine praecellentes. summa laus co- 20
 loris est exaluminatos vocari. et procerioribus sua gratia est. elenchos appellant fastigata longitudine alabastrorum
 114 figura in plenior^{em} orbem desinentes. hos digitis suspendere et binos ac ternos auribus feminarum gloria est, subeuntque luxuriae eius nomina et taedia exquisita perdit^o 25
 nepotatu, siquidem, cum id fecere, crotalia appellant, ceu sono quoque gaudeant et collisu ipso margaritarum. cupiuntque iam et pauperes lictorem feminae in publico unionem esse dictitantes. quin et pedibus, nec crepida-

4 sed a². om. r. | comitantur ll. v. an comitantibus?
 6 singulas a². -la r. 9. 10 obrui eas Detl. -ruta d. -rutas r.
 13 mutandos a¹. -andas a². 14 levore v. -uiore Ra. -ri
 d. -biore r. | promptis a². -motis r. 17 ne R. nec r.
 19 squama codd. Hard. -mas ll. 21 exaluminatos R. -tus r.
 22 elenchos Barb. -nticos d. -ncos r. 23 plenior^{em}
 orbem ed. Bas. -re (-ra F. -ri d) orbe ll. 24 subeunt R.
 | perdit^o R. -tio r. 27 collisu d. -so r. | ipsi R. 27. 28
 carpuntque Ianus.

rum tantum obstragulis *sed* totis socculis addunt. neque enim gestare iam margaritas, nisi calcent ac per uniones etiam ambulent, satis est. in nostro mari reperiri sole-
 5 bant, crebrius circa Bosporum Thracium, rufi ac parvi in conchis quas myas appellant. at in Acarnania quae vocatur pina gignit, quo apparet non uno conchae genere nasci. namque et Iuba tradit Arabicis concham esse similem pectini insecto, hirsutam echinorum modo, ipsum unionem in carne grandini similem. conchae non tales ad nos ad-
 10 feruntur. nec in Acarnania autem laudati reperiuntur, enormes et feri colorisque marmorei. meliores circa Actium, sed et hi parvi, et in Mauretaniae maritimis. Alexander polyhistor et Sudines senescere eos putant coloremque expirare.

15 (57) Eorum corpus solidum esse manifestum est, quod 116 nullo lapsu franguntur. non autem semper in media carne reperiuntur, sed aliis atque aliis locis, vidimusque iam in extremis etiam marginibus velut e concha exeuntes, et in quibusdam quaternos quinosque. pondus ad hoc aevi sem-
 20 unciae pauci singulis scripulis excessere. in Britannia parvos atque decolores nasci certum est, quoniam divus Iulius thoracem quem Veneri Genetrici in templo eius dicavit ex Britannicis margaritis factum voluerit intellegi.

(58) Lolliam Paulinam, quae fuit Gai principis ma-
 25 trona, ne serio quidem aut sollemni caerimoniarum aliquo apparatu sed mediocrium etiam sponsalium cena, vidi zma-
 ragdis margaritisque opertam, alterno textu fulgentibus toto capite, crinibus, [spira,] auribus, collo, [monilibus,] digitisque — summa quadringentiens HS. colligebat —,
 30 ipsam confestim paratam mancipationem tabulis probare.

1 obstragulis *sed* v. -lis et **DFR**^{2a}. obstra et **R**¹. abstra-
 het d. 4 bosphoro **R**. 5 at **D**²**F**^{2a} in *ras.* d. ant **a**¹.
 art **F**¹**R**. 7 similem d. -li r. 8 in senecta d. insecto *rv.*
exspectamus potius similiter pectini insectam. 12 paruiset
DFR. par//ui//// d. 15 solidum *dv. om. r.* 18 velut e *Dettl.*
 -lutae **a**. -luti d. -lut r. 20 singulis v. -li *ll.* 27 textu *dv.*
 -to r. 28 *uncinos posui cum Friedlaendero ind. lect. Regim.*
 1867 p. 4 29 quae summa **Rv. dist. Dettl.** 30 ipsam **a**.
 -sa r. | paratam **ad.** -ti **F**. -ta r.

nec dona prodigi principis fuerant, sed avitae opes, pro-
 118 vinciarum scilicet spoliis partae. hic est rapinarum ex-
 itus, hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneri-
 bus in toto oriente interdicta amicitia a Gaio Caesare
 Augusti filio venenum biberet, ut neptis eius quadringen- 5
 tiens HS. operata spectaretur ad lucernas. computet nunc
 aliquis ex altera parte quantum Curius aut Fabricius in
 triumphis tulerint; imaginetur illorum fercula et ex altera
 parte Lolliam unam imperii mulierculam accubantem: non
 119 illos curru detractos quam in hoc vicisse malit? nec 10
 haec summa luxuriae exempla sunt. duo fuere maximi
 uniones per omne aevum. utrumque possedit Cleopatra
 Aegypti reginarum novissima per manus orientis regum
 sibi traditos. haec, cum exquisitis cotidie Antonius sagi-
 uaretur epulis, superbo simul ac procaci fastu, ut regina 15
 meretrix lautitiam eius omnem apparatusque obtrectans,
 quaerente eo quid adstrui magnificentiae posset respondit
 120 una se cena centiens HS. absumpturam. cupiebat discere
 Antonius, sed fieri posse non arbitrabatur. ergo sponsio-
 nibus factis postero die quo iudicium agebatur magnificam 20
 alias cenam, ne dies periret, sed cotidianam, Antonio ad-
 posuit inridenti computationemque expostulanti. at illa
 corollarium id esse et consumpturam eam cenam taxatio-
 nem confirmans solamque se centiens HS. cenaturam, in-
 ferri mensam secundam iussit. ex praecepto ministri unum 25
 tantum vas ante eam posuere aceti, cuius asperitas visque
 121 in tabem margaritas resolvit. gerebat auribus tum maxime
 singulare illud et vere unicum naturae opus. itaque ex-
 spectante Antonio quidnam esset actura detractum alterum
 mersit ac liquefactum obsorbuit. iniecit alteri manum 30
 L. Plancus, iudex sponsionis eius, eum quoque parante
 simili modo absumere, victumque Antonium pronuntiavit
 omine rato. comitatur fama unionis eius parem capta illa
 tantae quaestionis victrice regina dissectum, ut esset in

4 Gaio v. gũ d. ġ r. 5 Augusti v. -to ll. 8 et a².
 om. r. 17 posset BF²d. -sit r. 18 centiens HS v. om. ll.
 cfr. Macrobi. Sat. III 17, 15 [II 13]. | absumpturam F²a²d.
 ads- r. 27 tum a. cum r. 31 parante Gesner. -ti ll.

utrisque Veneris auribus Romae in Pantheo dimidia eorum cena.

(59) Non ferent hanc palmam spoliabunturque etiam 122 luxuriae gloria. prior id fecerat Romae in unionibus magnae taxationis Clodius tragoedi Aesopi filius, relictus ab eo in amplis opibus heres — ne triumviratu suo nimis superbiat Antonius paene histrioni comparatus —, et quidem nulla sponsione ad hoc productus — quo magis regium fiat —, sed ut experiretur in gloria palati quidnam 10 saperent margaritae, atque ut mire placuere, ne solus hoc sciret, singulos uniones convivis quoque absorbendos dedit. Romae in promiscuum ac frequentem usum venisse Ale- 123 xandrea in dicionem redacta, primum autem coepisse circa Sullana tempora minutas et viles Fenestella tradit mani- 15 festo errore, cum Aelius Stilo Iugurthino bello unionum nomen inpositum maxime grandibus margaritis prodat.

(60) Et hoc tamen aeternae prope possessionis est. 124 sequitur heredem, in mancipatum venit ut praedium aliquod. conchyliia et purpuras omnis hora atterit, quibus 20 eadem mater luxuria paria paene et margaritis pretia fecit.

36. Purpurae vivunt annis plurimum septenis. latent 125 sicut murices circa canis ortum tricenis diebus. congregantur verno tempore mutuoque attritu lentorem cuiusdam cerae salivant. simili modo et murices, sed purpurae florem illum tinguendis expetitur vestibus in mediis habent faucibus. liquoris hic *minimum* est in candida vena unde 126 pretiosus ille bibitur, nigrantis rosae colore sublucens. reliquum corpus sterile. vivas capere contendunt, quia

1 utrisque d. -iusque r. 3 ferenti a². fecerent R¹.
-runt R². 6. 7 *dist. ego*. 8 productus *ego*. -to ll. | refu-
gium DFa. 9 quidnam d². quid F²a². quidam r. 10 mar-
garitae a². -ta r. | ne R. om. r. 12 alexandria a². -eam R.
-iam r. 13 redacta v. -tam ll. 15 Iugurthino bello v.
-tinum (-th- R) -lum ll. 16 inpositum v. imponi cum R².
-uni cum R¹. impunicum r. | grandibus R. -ius r. 19 ora a.
horas r. 20 et DFa. e d. etiam R. 23 mutuoque v. -uum-
que ll. | attritu v. -to R¹. -tum r. 26 minimum *Url. chrest.*
p. 135. -mi Rdv. -me r.

cum vita sucum eum evomunt. et maioribus quidem purpuris detracta concha auferunt, minores cum testa vivas 127 frangunt, ita demum eum expuentes. Tyri praecipuus hic Asiae, Meninge Africae et Gaetulo litore oceani, in Laconica Europae. fasces huic securesque Romanae viam 5 faciunt, idemque pro maiestate pueritiae est. distinguit ab equite curiam, dis advocatur placandis omnemque vestem inluminat, in triumphali miscetur auro. quapropter excusata et purpurae sit insania. sed unde conchyliis pretia, quis virus grave in fuco, color austerus in glauco et 10 irascenti similis mari?

128 Lingua purpurae longitudine digitali, qua pascitur perforando reliqua conchylia. tanta duritia aculeo est. aquae dulcedine necantur et sicubi flumen inmergitur, alioqui captae et diebus quinquagenis vivunt saliva sua. conchae 15 omnes celerrime crescunt, praecipue purpurae. anni magnitudinem implent.

129 (61) Quod si hactenus transcurrat expositio, fraudatam profecto se luxuria credat nosque indiligentiae damnet. quamobrem persequemur etiam officinas, ut, tamquam in 20 victu frugum noscitur ratio, sic omnes qui istis gaudent praemia vitae suae calleant. coucharum ad purpuras et 130 conchylia — eadem enim est materia, sed distat temperamento — duo sunt genera: bucinum minor concha ad similitudinem eius qua bucini sonus editur, unde et causa 25 nomini, rotunditate oris in margine incisa. alterum purpura vocatur canaliculato procurrente rostro et canaliculi latere introrsus tubulato, qua proferatur lingua. praeterea clavatum est ad turbinem usque aculeis in orbem septenis fere, qui non sunt bucino, sed utrisque orbis totidem 30

2 testa *Hard.* cfr. *Arist. V 15 p. 547 A, 22.* terra (trā *Rd*)
 ll. | viuas *Rd.* vitas *F².* -tis *r.* 4 menige *R^{1d}.* minim' *R².*
 5 huic *Dal. del. F².* ut *r.* hinc fasces *edd. vett.* 13 aquae
Ra. -a *r.* 14 dulcedine *ad.* -cedi *R.* -ci *F².* -cidi *r.* | canitur *d.*
 20 ut tamquam *F^{2a2}.* viam quam *r.* 22 praemio
F²Ra. 25 et *om. Rd.* 27 canaliculato *cod. Dal. cfr.*
 § 103. canic- ll. | canaliculi *cod. Dal.* canicula *F² in lac.* -li-
a² in lac. R² in lac. d. om. D. 28 proferatur *F^{2d}.* proser- *r.*

quot habeant annos. bucinum nonnisi petris adhaeret
circaque scopulos legitur.

37. Purpurae nomine alio pelagiae vocantur. earum 131
genera plura pabulo et solo discreta: lutense putre limo
et algense enutritum alga, vilissimum utrumque. melius
taeniense in taeniis maris collectum, hoc quoque tamen
etiamnum levius atque dilutius. calculense appellatur
a calculo maris mire aptum conchyliis, et longe optimum
purpuris dialutense, id est vario soli genere pastum. ca- 132
piuntur autem purpurae parvulis rarisque textu veluti nas-
sis in alto iactis. inest his esca, clusiles mordacesque
conchae, ceu mitulos videmus. has semineces sed reddi-
tas mari avido hiatu reviviscentes adpetunt purpurae por-
rectisque linguis infestant. at illae aculeo exstimulae
15 claudunt sese comprimuntque mordentia. ita pendentes
aviditate sua purpurae tolluntur.

38. (62) Capi eas post canis ortum aut ante vernum 133
tempus utilissimum, quoniam, cum cerificavere, fluxos ha-
bent sucos. sed id tinguentium officinae ignorant, cum
20 summa vertatur in eo. eximitur postea vena quam dixi-
mus, cui addi salem necessarium, sextarios ferme centenas
in libras; macerari triduo iustum, quippe tanto maior vis
quanto recentior, fervere in plumbo, singulas aquae am-
phoras [centenas] atque quingentenas medicaminis libras
25 aequali ac modico vapore torreri et ideo longinquae for-
nacis cuniculo. ita despumatis subinde carnibus, quas ad-
haesisse venis necesse est, decimo ferme die liquata cor-
tina vellus elutriatum mergitur in experimentum et, donec
spei satis fiat, uritur liquor. rubens color nigrante de-
30 terior. quinis lana potat horis rursusque mergitur car- 134
minata, donec omnem ebibat saniem. bucinum per se

6 taeniis *Turn. adv.* 9, 5. taenaei *DF.* tenaei *B.* -nei *a.* -nii *d.*

7 calculense *Hard.* cauculose *B²a.* -sae *d.* -lese *r.* | ap-
pellatur *Hard.* -antur *ll.* 8 maris *v.* -re *d.* -ri *r.* 9 dia-
lutense *v.* -luc- *ll.* 15 pendentis *B.* 18 fluxos *v.* -xus *ll.*

21 salem *a²d².* -lutem *r.* 23 aquae *inseruit Ianus cum*
edd. vet. -lasque *ll.* 24 centenas *del. Detl.* | atque *ll.* ad
Hard. aquae *Detl.* 25 aequali *Ianus.* -ari *ll.v.*

- damnatur, quoniam fucum remittit. pelagio admodum al-
ligatur, nimiaeque eius nigritiae dat austeritatem illam ni-
toremque qui quaeritur cocci. ita permixtis viribus alterum
135 altero excitatur aut adstringitur. summa medicaminum
in . . . libras vellerum bucini ducenae et e pelagio CXI. 5
ita fit amethysti color eximius ille. at Tyrius pelagio pri-
mum satiatur inmatura viridique cortina, mox permutatur
in bucino. laus ei summa in colore sanguinis concreti,
nigricans aspectu idemque suspectu refulgens. unde et
Homero purpureus dicitur sanguis. 10
- 136 **39.** (63) Purpurae usum Romae semper fuisse video,
sed Romulo in trabea. nam toga praetexta et latiore clavo
Tullum Hostilium e regibus primum usum Etruscis devic-
137 tis satis constat. Nepos Cornelius, qui divi Augusti
principatu obiit: Me, inquit, iuvene violacea purpura 15
vigeat, cuius libra denariis centum venibat, nec
multo post rubra Tarentina. huic successit di-
bapha Tyria, quae in libras denariis mille non
poterat emi. hac P. Lentulus Spinther, aedilis cu-
rulis primus in praetexta usus inprobabatur, qua 20
purpura quis non iam, inquit, tricliniaria facit?
Spinther aedilis fuit urbis conditae anno DCXCI Cicerone
consule. dibapha tunc dicebatur quae bis tincta esset,
veluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes paene com-
modiores purpurae tinguuntur. 25
- 138 **(64)** In conchyliata veste cetera eadem sine bucino,
praeterque ius temperatur aqua et pro indiviso humani
potus excremento. dimidia et medicamina adduntur. sic
gignitur laudatus ille pallor saturitate fraudatâ tantoque
dilutior quanto magis vellera esuriunt. 30
- 40.** Pretia medicamento sunt quidem pro fertilitate
litorum viliora, non tamen usquam pelagii centenas libras
quinquagenos nummos excedere et bucini centenos sciant
qui ista mercantur inmenso.

5 lacunam ego indicavi. L. Hard. M. Detl. om. ll. | ducena
B. | et e pelagio Sill. & e phelasio B². & e palatio B¹. te pa-
latio r. | CXI om. B. 22 DCXCI Pighius ann. 3, 323. DC ll.

(65) Sed alia e fine initia, iuvatque ludere impendio 139
 et lusum geminare miscendo iterumque et ipsa adulterare
 adulteria naturae, sicut testudines tinguere, argentum auro
 confundere ut electra fiant, addere his aera ut Corinthia.
 5 41. non est satis abstulisse gemmae nomen amethystum,
 rursum absolutum inebriatur Tyrio, ut sit ex utroque no-
 men inprobum simulque luxuria duplex, et cum confecere
 conchyliā, transire melius in Tyrium putant. paenitentia 140
 hoc primum debet invenisse artificem mutante quod damna-
 10 bat. inde ratio nata, votum quoque factum e vitio por-
 tentosis ingeniis et gemina demonstrata via luxuriae, ut
 color alius operiretur alio suavior ita fieri leniorque dictus.
 quin et terrena miscere coccoque tinctum Tyrio tinguere
 ut fieret hyssinum. coccum Galatiae rubens granum, ut 141
 15 dicemus in terrestribus, aut circa Emeritam Lusitaniae in 16, 32
 maxima laude est. verum, ut simul peragantur nobilia 22, 3
 pigmenta, anniculo grano languidus sucus, idem a qua-
 drimo evanidus. ita nec recenti vires, neque senescenti.
 abunde tractata est ratio qua se virorum iuxta feminarum-
 20 que forma credit amplissimam fieri.

42. (66) Concharum generis et pina est. nascitur 142
 in limosis subrecta semper nec umquam sine comite, quem
 pinoterem vocant, alii pinophylacem, id est squilla parva,
 aliubi cancer dapis adsector. pandit se pina luminibus
 25 orbis corpus intus minutis piscibus praebeens. adsultant
 illi protinus et, ubi licentia audacia crevit, implent eam.
 hoc tempus speculatus index morsu levi significat. illa
 compressa quicquid inclusit exanimat partemque socio
 tribuit.

30 (67) Quo magis miror quosdam existimasse aequati- 144 143
 libus nullum inesse sensum. novit torpedo vim suam
 ipsa non torpens, mersaque in limo se occultat piscium

1 e om. d. | fine B. -nem r. 14 granum anonymi apud
 Barb. gram B. gramen r. 16 peragantur v. -untur ll.
 17 grano B. gramini r. 23 pinoterem v. cfr. Athenaei III
 38 p. 89^d. -theren ll. | squilla Barb. chilla ll. 28 com-
 pressa Pint. cfr. Athen. l. I. συμμύει. -so a². comprehensio a¹d.
 comprehenso r. 32 merseque F¹. uersaque B.

qui securi supernatantes obtorpuere corripuens. — (huius iecori teneritas nulla praefertur.) — nec minor sollertia ranae quae in mari piscatrix vocatur. eminentia sub oculis cornicula turbato limo exserit, adsultantibus pisciculis
 144 detrahens, donec tam prope accedant ut adsiliat. simili 5
 modo squatina et rhombus abditi pinnas exsertas movent specie vermiculorum, item quae vocantur raiae. nam pastinaca latrocinatur ex occulto transeuntes radio, quod telum est ei, figens. argumenta sollertiae huius, quod tardissimi piscium hi mugilem velocissimum omnium habentes 10
 in ventre reperiuntur.

145 43. Scolopendrae terrestribus similes, quas centipedes vocant, hamo devorato omnia interanea evomunt, donec hamum egerant, deinde resorbent. at vulpes marinae simili in periculo glutunt amplius usque ad infirma lineae 15
 qua facile praerodant. cautius qui glanis vocatur aversos mordet hamos, nec devorat sed esca spoliat.

44. Grassatur aries ut latro, et nunc grandiorum navium in salo stantium occultatus umbra si quem nandi voluptas invitet exspectat, nunc elato extra aquam capite 20
 piscantium cumbas speculatur occultusque adnatans mergit.

146 45. (68) Equidem et his inesse sensum arbitror quae neque animalium neque fruticum sed tertiam quandam ex utroque naturam habent, urticis dico et spongeis.

Urticae noctu vagantur locumque mutant. carnosae 25
 frondis his natura, et carne vescuntur. vis pruritu mordax eademque quae terrestres urticae. contrahit ergo se quam maxime rigens ac praenatante pisciculo frondem suam
 147 spargit complectensque devorat. alias marcenti similis et iactari se passa fluctu algae vice, contactos piscium at- 30

5 detrahens B². pertr- r. retr- Detl. praetr- coni. Ianus.

7 itemque quae B. itemque r. | nam ll.v. an etiam?

16 quo a¹. quae B^d. | cautius d. clautius r. | auersos B. -sus r. 25 agantur DF. -untur a¹. | locumque ego coll.

Arist. h. a. I 1 p. 487 B, 13. VIII 2 p. 590 A, 32. V 16 p. 548 A, 24 ἀπολυόμεναι μεταχωροῦσι (de part. an. IV 5 p. 681 A 35). noctuque ll.v. 27 eademque quae ll.v. an eadem quae?

cfr. § 117. 144. 29 marcenti ego. -tis ll.v. cfr. nov. luc. p. 25. | similis B²d. -li r. 30 contractos B.

trituque petrae scalpentes pruritum invadit. eadem noctu
pectines et echinos perquirit. cum admoveri sibi manum
sentit, colorem mutat et contrahitur. tacta uredinem mittit,
paulumque si fuit intervalli, absconditur. ora ei in radice
5 esse traduntur, excrementa per summa tenui fistula reddi.

(69) Spongearum tria genera accepimus: spissum ac 148
praedurum et asperum tragos [id] vocatur, spissum et
mollius manos, tenue densumque, ex quo penicilli, Achil-
lium. nascuntur omnes in petris, aluntur conchis, pisce,
10 limo. intellectum inesse his apparet, quia, ubi avulsorem
sensere, contractae multo difficilius abstrahuntur. hoc idem
fluctu pulsante faciunt. vivere esca manifesto conchae mi- 149
nutae in his repertae ostendunt. circa Toronen vesci illis
avulsas etiam aiunt et ex relictis radicibus recrescere. in
15 petris cruoris quoque inhaeret colos, Africis praecipue quae
generantur in Syrtibus. maximae fiunt manoe sed mollis-
simae circa Lyciam, in profundo autem nec ventoso mol-
liores. in Hellesponto asperae, et densae circa Maleam.
putrescunt in apricis locis, ideo optimae in gurgitibus.
20 viventibus idem qui madentibus nigricans colos. adhae- 150
rent nec parte nec totae. intersunt enim fistulae quaedam
inanes quaternae fere aut quinae, per quas pasci existi-
mantur. sunt et aliae, sed superne concretae. et subesse
membrana quaedam radicibus earum intellegitur. vivere
25 constat longo tempore. pessimum omnium genus est earum
quae aplysiae vocantur, quia elui non possunt, in quibus
magnae sunt fistulae et reliqua densitas spissa.

46. (70) Canicularum maxime multitudo circa eas 151
urinantes gravi periculo infestat. ipsi ferunt et nubem
30 quandam crassescere super capita animalium planorum
piscium similem, prementem eos arcentemque a recipro-
cando, et ob id stilos praeacutos lincis adnexos habere

2 perquirit **Ba**². perquafrit *r.* 4 ei *v.* et *ll.* | radice **B.**
-ces *r.* 7 *uncos ego posui et distinxi.* 20 idemque **dT**
edd. vet. itemque *Barb.* an iisdemque? *cfr. Arist. h. a. V 16*
p. 548B, 29. | adhaerent *v.* -herens *ll.* 26 aplysiae *v.* -tiae
DE. -itiae **d.** -yciae *r.* | elui *Barb.* flui **B.** fluii *r.* 30 ani-
malium **dTv.** -li *r.* — animal id — *Detl. cfr. nov. luc. p. 28.*

sese, quia nisi perfossae ita non recedant, caliginis et pavoris, ut arbitror, opere. nubem enim et nebulam, cuius nomine id malum appellant, inter animalia haud ullam com-
 152 perit quisquam. cum caniculis atrox dimicatio. inguina et calces omnemque candorem corporum adpetunt. salus 5 una in adversas eundi ultroque terrendi. pavet enim hominem aequae ac terret, et sors aequa in gurgite. ut ad summa aquae ventum est, ibi periculum anceps adempta ratione contra eundi, dum conetur emergere, et salus omnis in sociis. funem illi religatum ab umeris eius tra- 10 hunt. hunc dimicans, ut sit periculi signum, laeva quatit, dextera adprehenso stilo in pugna est. modicus alias 153 tractatus; ut prope carinam ventum est, nisi praeceleri vi repente rapiunt, absumi spectant. ac saepe iam subducti e manibus auferuntur, si non trahentium opem conglobato 15 corpore in pilae modum ipsi adiuvere. protendunt quidem tridentes alii, sed monstro sollertia est navigium subeundi atque ita e tuto proeliandi. omnis ergo cura ad speculandum hoc malum insumitur. 47. certissima est securitas vidisse planos pisces qui numquam sunt ubi maleficae 20 bestiae, qua de causa urinantes sacros appellant eos.

154 (71) Silicea testa inclusis fatendum est nullum inesse sensum, ut ostreis. multis eadem natura quae frutici, ut holothuriis, pulmonibus, stellis. adeoque nihil non gignitur in mari ut cauponarum etiam aestiva animalia pernici 25 molesta saltu aut quae capillus maxime celat existant et circumglobata escae saepe extrahantur, quae causa somnum

1 nisi **R.** nihil *r.* 3 ullam *v.* -la *ll.* 4 cum **R.** *ex* *corr.* et *d.* ut *r.* 6 ultroque *d.* in utroque **R**². utroque *r.*

7 sors *ed. Bas.* frons **Ra**². ni fr- **a**¹. in fr- *r.* 9 emergere **R**². rem- *r.* 10 tradunt **DFa**. 11 sit **R**^{2a}. si *r.* 14 rapiūt **R**², ut videbatur *Iano.* -piat *d.* -puit *r.* | adsumi **DFa**. | spectat **DFad**. 20 planos **R**^{2a2}. -no **R**¹. -ne *r.* anthias *Pint. coll. Arist. h. a. IX 37 p. 620 B, 33.* 20 qui **Ra**. quia *r.* 22 inesse *ego.* esse *ll.v.* 25 cauponarum **F**^{2a2}. camp- **DF**¹. camp- *r.* 26 et **F**^{2a2d}. *om.* **R.** at *r.* 27 circumglobata **F**². -bate *d.* -bat *r.* | escae *om.* *d.* | extrahantur **R.** -huntur *r.*

piscium in mari noctibus infestare existimatur. quibusdam vero ipsis innascuntur, quo in numero chalcis accipitur.

48. (72) Nec venena cessant dira, ut in lepore qui 155 in Indico mari etiam tactu pestilens vomitum dissolutio- nemque stomachi protinus creat, in nostro offa informis colore tantum lepori similis, in Indis et magnitudine et pilo, duriore tantum. nec vivus ibi capitur. aequè pestiferum animal araneus spinæ in dorso aculeo noxius. sed nullum usquam execrabilius quam radius super caudam 10 eminens trygonis, quam nostri pastinacam appellant, quincunciali magnitudine. arbores infixus radici necat, arma ut telum perforat vi ferri et veneni malo.

49. (73) Morbos universa genera piscium, ut cetera 156 animalia etiam fera, non accipimus sentire. verum aegrotare singulos manifestum facit aliquorum macies, cum in eodem genere praepingues alii capiantur.

50. (74) Quonam modo generent, desiderium et ad- 157 miratio hominum differri non patitur. pisces attritu ventri- um coeunt tanta celeritate ut visum fallant, delphini et 20 reliqua cete simili modo et paulo diutius. femina piscis coitus tempore marem sequitur ventrem eius rostro pul- sans; sub partu mares feminas similiter ova vescentes earum. nec satis est generationi per se coitus, nisi editis ovis interversando mares vitale adperserint virus. non omni- 25 bus id contingit ovis in tanta multitudine. alioqui reple- rentur maria et stagna, cum singuli uteri innumerabilia concipiant.

51. Piscium ova in mari crescunt, quaedam summa 158 celeritate, ut murenarum, quaedam paulo tardius. plani 30 piscium, quibus cauda non est. . . . aculeataque, et testu-

2 innascuntur F². -nosc- r. 7 nec B. om. r. | aequè B. atque ad. adque DF. 12 ui B. ut r. 13 inde a § 156 perierunt folia cod. D; integer demum est inde a X § 114. 23 est F²a²d. et r. 25 replerentur F²a²d. -lentur r. 30 lacunam ego indicavi. deesse videtur crassa vel robusta. | aculeataque ego. -atique ll. obest aculeique v. cfr. Arist. h. a. V 5 p. 540 B, 10. VI 10 p. 565 B, 23. V 3 p. 540 A, 31. de part. an. IV 13 p. 695 B, 7 sq. de gen. an. III 5 p. 756 B, 1. | et del. B². ut edd. ante Hard.

dines in coitu superveniunt, polypi crine uno feminae naribus adnexo, saepiae et lolligines linguis, componentes inter se brachia et in contrarium nantes. ore et pariunt. sed polypi in terram verso capite coeunt, reliqua mollium
 159 tergis ut canes, item locustae et squillae, cancri ore. ranae 5
 superveniunt, prioribus pedibus alas feminae mare adprehendente, posterioribus clunes. pariunt minimas carnes nigras, quas *gyrinos* vocant, oculis tantum et cauda insignes, mox pedes figurantur cauda findente se in posteriores. mirumque semestri vita resolvuntur in limum 10
 nullo cernente, et rursus vernis aquis renascuntur quae fuere, naturae perinde occulta ratione, cum omnibus annis
 160 id eveniat. et mituli et pectines sponte naturae in harenosis proveniunt; quae durioris testae sunt, ut murices, purpurae, salivario lentore, sicut acescente umore culices; 15
 apua spuma maris incalescente, cum admissus est imber; quae vero siliceo tegmine operiuntur, ut ostrea, putrescente limo aut spuma circa navigia diutius stantia defixosque palos et lignum maxime. nuper compertum in ostreariis umorem his fetificum lactis modo effluere. anguillae 20
 atterunt se scopulis. ea strigmenta vivescunt, nec alia est
 161 earum procreatio. piscium diversa genera non coeunt praeter squatinam et raïam, ex quibus nascitur priore parte raïae similis, et nomen ex utroque compositum apud
 162 Graecos trahit. quaedam tempore anni gignuntur et in 25
 umore ut in terra, vere pectines, limaces, hirundines. eadem tempore evanescent. piscium lupus et trichias bis anno parit, et saxatiles omnes. nonnulli ter, ut chalcis, cyprini sexiens, scorpaenae bis, ac sargi vere et autumno, ex planis squatina bis, sola autumno, occasu vergiliarum, 30

5 squillae v. schi-ll. 6 mari B. 8 gyrinos v. crinos d. chri- r. | insignes a². -ne r. 12 naturae Hard. natae ll. 13 et pectines R. d. pect- r. | natura a. natae F² R ex corr. 15 salivario v. -riae ll. | acescente cod. Salmant. accre- d. acre- r. 21 se sub scopulis B² in marg. 23 raïam B. ranam r. 24 rariae a. 26 hiru///dines B. 28 nonnulli Detl. non nulli F². molli a². mulli r. 29 scorpaenae codd. Barb. -penae Chiff. T. corpoene B. -pene r.

plurimi piscium tribus mensibus Aprili, Maio, Iunio, salpae
autumno, sargi, torpedo, squali circa aequinoctium, molles
vere, saepia omnibus mensibus. ova eius glutino atramenti
ad speciem uvae cohaerentia masculus prosequitur adflatu,
5 alias sterilesunt. polypi hieme coeunt, pariunt vere ova 163
tortili vibrata pampino, tanta fecunditate ut multitudinem
ovorum occisi non recipiant cavo capitis quo praegnantem
tulere. ea excludunt L die, e quibus multa propter nu-
merum intercidunt. locustae et reliqua tenuioris crustae 164
10 ponunt ova super ova, atque ita incubant. polypus femina
modo in ovis sedet, modo cavernam cancellato brachiorum
inplexu claudit. saepia in terreno parit inter harundines
aut sicubi enata alga, excludit quinto decimo die. lolli-
gines in alto conserta ova edunt ut saepiae. purpurae, mu-
15 rices eiusdemque generis vere pariunt. echini ova pleni-
luniis habent hieme, et cocleae hiberno tempore nascuntur.

(75) Torpedo octogenos fetus habens invenitur, eaque 165
intra se parit ova praemollia in alium locum uteri trans-
ferens atque ibi excludens. simili modo omnia quae car-
20 tilaginea appellavimus. ita fit ut sola piscium et animal 78
pariant et ova concipiant. silurus mas solus omnium edita
custodit ova, saepe et quinquagenis diebus, ne absumantur
ab aliis. ceterae feminae in triduo excludunt, si mas
attigit.

25 (76) Acus sive belone unus piscium dehiscente propter 166
multitudinem utero parit. a partu coalescit vulnus, quod
et in caecis serpentibus tradunt. mus marinus in terra
scrobe effosso parit ova et rursus obruit terra, tricesimo
die refossa aperit fetumque in aquam ducit.

30 52. (77) Erythini et channae volvas habere traduntur,
qui trochos appellatur a Graecis ipse se inire. fetus om-
nium aquatilium inter initia visu carent.

53. (78) Aevi piscium memorandum nuper exemplum 167

6 multitudinem F². -ne r. 13 quinto ac decimo R.
17 habens v. -ent F¹R¹ad. -et r. 19 cartilaginea v. -na ll.
25 belone v. cfr. Arist. h. a. VI 13 p. 567 B, 23. bellone ll.
26 coalescit Gel. qualescit R. quale sit r. callescit edd.
vett. 28 terra v. -ras ll. 33 memorandum v. numer- ll.

accepimus. Pausilypum villa est Campaniae haud procul Neapoli. in ea in Caesaris piscinis a Pollione Vedio coniectum piscem sexagensimum post annum exspirasse scribit Annaeus Seneca, duobus aliis aequalibus eius ex eodem genere etiam tunc viventibus. quae mentio piscinarum admonet ut paulo plura dicamus hac de re, priusquam digrediamur ab aquatilibus.

- 168 **54.** (79) Ostrearum vivaria primus omnium Sergius Orata invenit in Baiano aetate L. Crassi oratoris, ante Marsicum bellum, nec gulae causa sed avaritiae, magna vectigalia tali ex ingenio suo percipiens, ut qui primus pensiles invenerit balineas, ita mangonicatas villas subinde vendendo. is primus optimum saponem ostreis Lucrinis adiudicavit, quando eadem aquatiliū genera aliubi atque
169 aliubi meliora, sicut lupi pisces in Tiberi amne inter duos pontes, rhombus Rayennae, murena in Sicilia, elops Rhodi, et alia genera similiter, ne culinarum censura peragatur. nondum Britannica serviebant litora, cum Orata Lucrina nobilitabat. postea visum tanti in extremam Italiam petere Brundisium ostreas, ac, ne lis esset inter duos saponem, nuper excogitatum famem longae advectionis a Brundisio compascere in Lucrino.
- 170 **(80)** Eadem aetate prior Licinius Murena reliquorum piscium vivaria invenit, cuius deinde exemplum nobilitas secuta est Philippi, Hortensi. Lucullus exciso etiam monte iuxta Neapolim maiore impendio quam villam exaedificaverat euripum et maria admisit, qua de causa Magnus Pompeius Xerxen togatum eum appellabat. [XL] HS. e piscina ea defuncto illo veniere pisces.
- 171 **55.** (81) Murenarum vivarium privatim excogitavit ante alios C. Hirrius, qui cenis triumphalibus Caesaris di-

8 Sergius v. sergi///n† R. -ginus r. 12 illas F².
20 lis esset Barb. litis sed U. 25 hortensi a². -sui d. ortensi a¹. -sui F². ostensi F¹R. 28 [XL] HS. Dell. XL his e d². XL huse R¹. XL. in sae a¹. XL. pinsae a². hii se F¹. his e d¹. ipse R². ipsi F². | e piscina ea ego. -cfr. nov. luc. p. 31. ea om. d. piscinae a rv. 29 veniere Barb. -nire FR. -nere d. uiuere a. 31 C. Hirrius Hard. chyrus d. chirrus r.

- ctatoris sex milia numero murenarum mutua adpendit. nam permutare quidem pretio noluit aliave mercede. huius villam infra quam modicum [XL] piscinae vendiderunt. in-172
vasit dein singulorum piscium amor. apud Baulos in parte
5 Baiana piscinam habuit Hortensius orator, in qua murenam adeo dilexit ut exanimatam flesse credatur. in eadem villa Antonia Drusi murenae quam diligebat in aures addidit, cuius propter famam nonnulli Baulos videre concupiverunt.
- 10 56. (82) Coclearum vivaria instituit Fulvius Lippinus 173 in Tarquiniensi paulo ante civile bellum quod cum Pompeio Magno gestum est, distinctis quidem generibus earum, separatim ut essent albae quae in Reatino agro nascuntur, separatim ut Illyricae quibus magnitudo praecipua, Afri-
15 canae quibus fecunditas, Solitanae quibus nobilitas. quin 174 et saginam earum commentum eum esse sapa et farre aliisque generibus, ut cocleae quoque altilis ganeam implerent, cuius artis gloria in eam magnitudinem perducta sit ut LXXX quadrantes caperent singularum calices, auctor
20 est M. Varro.
57. (83) Piscium genera etiamnum a Theophrasto 175 mira produntur. circa Babylonis rigua decedentibus fluviis in cavernis aquas habentibus remanere quosdam, inde exire ad pabula pinnulis gradientes crebro caudae motu, contra-
25 que venantes refugere in suas cavernas et in his obversos stare, capita eorum esse ranae marinae similia, reliquas partes gobionum, branchias ut ceteris piscibus. circa 176 Heracleam et Cromnam et multifariam in Ponto unum genus esse quod extremas fluminum aquas sectetur caver-
30 nasque sibi faciat in terra atque in his vivat, etiam reci-

2 voluit Bd. 3 infra ego. cfr. XVI 123. intra Il. | [XL] Detl. XL Fa. quadraginta B. -giens d(?) Dal. 14 ut illyricae B. illy- r. 16 commentum eum esse ego. videtur corruptum esse in commentūtū ese, nam commentatū est B. -tatus est r. -mentus est Pint. 17 ut F²a². om. r. 19 dist. ego. 27 globionum a¹. gobiorum a². 28 Cromnam vet. Dal. cronam F². chronū B. crona r. Cromnam et Lycum Hard. ad Lycum amnem, Tion et Cromnam coni. Dal. cfr. Theophr. frgm. 171, 7. Athen. VIII p. 331^c. | multifariam Dal. -ria H.

- procis annibus siccato litore, effodi ergo motu demum
 177 corporum vivere eos adprobante. circa eandem Heracleam
 [eodemque] Lyco amne decedente ovis relictis in limo ge-
 nerari pisces qui ad pabula petenda palpitent exiguis bran-
 chiis, quo fieri non indigos umoris, propter quod et an- 5
 guillas diutius vivere exemptas aquis, ova autem in sicco
 maturari ut testudinum. eadem in Ponti regione adpre-
 hendi glacie piscium maxime gobiones non nisi patinarum
 178 calore vitalem motum fatentes. est in his quidem, tametsi
 mirabilis est, tamen aliqua ratio. idem tradit in Paphla- 10
 gonia effodi pisces gratissimos cibis terrenos altis scrobibus
 in his locis, in quibus nullae restagnent aquae, miraturque
 et ipse gigni sine coitu, umoris quidem vim aliquam in-
 esse quam puteis arbitratur, ceu vero in ullis reperiantur
 pisces. quicquid est hoc, certe minus admirabilem talpa- 15
 rum facit vitam, subterranei animalis, nisi forte vermium
 terrenorum et his piscibus natura inest.
- 179 58. (84) Verum omnibus his fidem Nili inundatio ad-
 fert omnia excedente miraculo. quippe decedente eo mu-
 sculi reperiuntur inchoato opere genitalis aquae terraeque, 20
 iam parte corporis viventes novissima effigie etiamnum
 terrena.
- 180 59. (85) Nec de anthia pisce sileri convenit quae
 5,131 plerosque adverto credidisse. Chelidonias insulas diximus
 Asiae scopulosi maris ante promunturium *Tauri* sitas. ibi 25
 frequens hic piscis et celeriter capitur uno genere. parvo
 navigio et concolori veste eademque hora per aliquot dies
 continuos piscator enavigat certo spatio escamque proicit.

2 adprobante *Ianus*. -ant *ll.* | Heracleam eandem *Rv.*

3 eodemque *inclusi ego*. 5 indigos *Pint.* -go *ll.* 9 calo-
 rem *Ra.* | tametsi *R²F²a²*. tamen si *a¹d.* tam si *F¹R¹*.

10 mirabilis/// *F.* mir- est *r.* 12 miraturque *F²a²*. -usque *r.*

14 arbitratur ceu *R²F²a²*. ceu *R¹*. as *F¹a¹*. a d. *totus*
locus corruptus est. cfr. Theophr. frgm. 171, 11. | in ullis *Ianus*.
 nullus d. -lis *r.* 19 decedente *coni. Dal.* degente d. dete-
 gente *r.* 21 etiamnum *v.* -non *ll.* 23 silere *F²d.* | quae

d *Dal.* que *R¹*. ique *F¹*. hique *F²*. idque *R²*. itaque a *edd.*
vett. 25 scopulosi maris *F²*. scopulos in mari (malis *R.* mais
F¹) *r.* | *Tauri inseruit Barb., sed post ante. cfr. V 131.*

quicquid ex eo *mittitur*, suspecta fraus praedae est, *cavetque*, quod timuit. cum id saepe factum est, unus aliquando consuetudine invitatus anthias escam adpetit. no-181
 5 tatur hic intentione diligenti ut auctor spei conciliatorque
 5 capturae. neque est difficile, cum per aliquot dies solus
 accedere audeat. tandem et aliquos invenit, paulatimque
 comitator postremo greges adducit innumeros, iam vetu-
 stissimis quibusque adsuets piscatorem agnoscere et e manu
 cibum rapere. tum ille paulum ultra digitos in esca ia-
 10 culatus hamum singulos involat verius quam capit, ab
 umbra navis brevi conatu rapiens ita ne ceteri sentiant,
 alio intus excipiente centonibus raptum, ne palpitatio ulla
 aut sonus ceteros abigat. conciliatorem nosse ad hoc 182
 prodest, ne capiatur, fugituro in reliquum grege. ferunt
 15 discordem socium duci insidiatum pulchre noto cepisse
 malefica voluntate; agnitum in macello a socio cuius ini-
 iuria erat et damni formulam editam condemnatumque addit
 Mucianus aestimata lite. iidem anthiae, cum unum hamo
 teneri viderint, spinis quas in dorso serratas habent lineam
 20 secare traduntur eo qui teneatur extendente ut praecidi
 possit. at inter sargos ipse qui tenetur ad scopulos li-
 nearum terit.

60. (86) Praeter haec claros sapientia auctores video 183
 mirari stellam in mari. ea figura est, parva admodum
 25 caro intus, extra duriore callo. huic tam igneum fervorem
 esse tradunt ut omnia in mari contacta adurat, omnem
 cibum statim peragat. quibus sit hoc cognitum experi-
 mentis haud facile dixerim, multoque memorabilius duxe-
 rim id cuius experiendi cotidie occasio est.

30 61. (87) Concharum e genere sunt dactyli ab hu-184
 manorum unguium similitudine appellati. his natura in
 tenebris remoto lumine alio fulgere claro, et quanto magis

1 ex ea d. | mittitur *Bas.* mutetur *ll. edd. rett.* | cavetque
cod. Dal. -esque *F¹.* -ensque *rv.* 9 an capere? | ultra *F².*
 ultra ad *r.* 11 conatu rapiens *Dal.* -tur (-tu *B.*) absens *FRa.*
 -tur ab *ēē d.* 16 a *om. F^{ad}.* 18 aestimata lite *B.* -at
 aliter *r.* 28. 29 duxerim *Dal.* dix- *ll.* 30 ab *om. F^{ad}.*
 32 fulgere *a²d.* -gore *F².* fugere *r.*

umorem habeant lucere in ore mandentium, lucere in manibus atque etiam in solo ac veste decidentibus guttis, ut procul dubio pateat suci illam naturam esse quam miraremur etiam in corpore.

- 185 62. (88) Sunt et inimicitarum atque concordiae mi- 5
racula. mugil et lupus mutuo odio flagrant, conger et
murena caudam inter se praerodentes. polypum in tantum
locusta pavet ut, si iuxta videat, omnino moriatur, locustam
conger; rursus polypum congri lacerant. Nigidius auctor
est praerodere caudam mugili lupum, eosdemque statis 10
mensibus concordēs esse. omnes autem vivere quibus
186 caudae sic amputentur. at e contrario amicitiae exempla
sunt praeter illa quorum diximus societatem ballaena et
musculus, quando praegravi superciliorum pondere obrutis
eius oculis infestantia magnitudinem vada praenatans de- 15
monstrat oculorumque vice fungitur.

Hinc volucrum naturae dicentur.

1 ore d. ora a¹. hora r. 7 caudam R. -as d. -a r.
8 ut si R²a². ut r. | uideat R e corr. uisum d. uidit r.
| dist. Sill. cfr. Arist. h. a. VIII 2 p. 590 B, 16. 10 statis v.
cfr. nov. luc. p. 22. estatis R. aest- Fad. 13 illos de R.
| societate R. 14 quandoque F²a². 16 fuis uice a¹d.
uice r. eius vice Dell.

C. PLINI SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER X.

1. (1) Sequitur natura avium, quarum grandissimi 1
et paene bestiarum generis struthocameli Africi vel Aethio-
pici altitudinem equitis insidentis equo excedunt, celerita-
tem vincunt, ad hoc demum datis pinnis ut currentem ad-
5 iuvent. cetero non sunt volucres, nec a terra tolluntur.
ungulae his cervinis similes, quibus dimicant, bisulcae et
comprehendendis lapidibus utiles, quos in fuga contra se-
quentes ingerunt pedibus. concoquendi sine dilectu de- 2
vorata mira natura, sed non minus stoliditas in tanta re-
10 liqui corporis altitudine, cum colla frutice occultaverint,
latere sese existimantium. praemia ex iis ova propter am-
plitudinem quibusdam habita pro vasis conosque bellicos
et galeas adornantes pinnae.

2. (2) Aethiopes atque Indi discolores maxime et in- 3
5 enarrabiles ferunt aves et ante omnes nobilem Arabia
phoenicem, haud scio an fabulose, unum in toto orbe nec
visum magno opere. aquilae narratur magnitudine, auri
fulgore circa colla, cetero purpureus, caeruleam roseis cau-
dam pinnis distinguentibus, cristis fauces caputque plumeo
20 apice honestari. primus atque diligentissime togatorum 4
de eo prodidit Manilius senator ille maximis nobilis do-

6 ungulae his a². -la eis d. -la eius (ei; B) r. | similis B d.
8 delectu v. 11 praecipua B². del. F². praemia rv. prae-
mira Dettl. 12 quibusdam habita pro Pint. pro qu- hab-
ll.v. 14 et B d v. om. Fa(?). 15 Arabia B. -iae r.
19 fauces Salm. faces F¹ ad. facies r. 20 honestari Sill.
-are B Fa edd. vet. -ante d. 21 Manilius Dettl. coll. § 5
et indice libri. mamillius ll. cfr. Mommsenus mus. Rhen. XVI
p. 286.

ctrinis doctore nullo: neminem exstitisse qui viderit vescentem, sacrum in Arabia Soli esse, vivere annis **DXL**, senescentem casiae turisque surculis construere nidum, replere odoribus et superemori. ex ossibus deinde et medullis eius nasci primo ceu vermiculum, inde fieri pul-
 5 lum, principioque iusta funera priori reddere et totum deferre nidum prope Panchaiam in Solis urbem et in ara
 5 ibi deponere. cum huius alitis vita magni conversionem anni fieri prodit idem Manilius, iterumque significationes tempestatum et siderum easdem reverti, hoc autem circa
 10 meridiem incipere quo die signum arietis sol intraverit, et fuisse eius conversionis annum prodente se P. Licinio Cn. Cornelio consulibus **CCXV**. Cornelius Valerianus phoenicem devolavisse in Aegyptum tradit Q. Plautio Sex.
 Papinio consulibus. allatus est et in urbem Claudii prin-
 15 cipis censura, anno urbis **DCCC**, et in comitio propositus, quod actis testatum est, sed quem falsum esse nemo dubitaret.

6 **3. (3)** Ex his quas novimus aquilae maximus honos, maxima et vis. sex earum genera: melanaëtos a Graecis
 dicta [eadem in Valeria], minima magnitudine, viribus
 praecipua, colore nigricans. sola aquilarum fetus suos alit,
 13 ceterae, ut dicemus, fugant; sola sine clangore, sine mur-
 7 muratione. conversatur autem in montibus, secundi generis pygargus in oppidis et in campis, albicante cauda.
 25 tertii morphnos, quam Homerus et percnum vocat, aliqui et plangum et anatariam, secunda magnitudine et vi. huic vita circa lacus. Phemonoe Apollinis dicta filia dentes ei esse prodidit mutae alias carentique lingua, eandem

3 cassiae **F**². -ia **F**¹ad. casia **R**². cossa **R**¹. 4 et **F**².
 om. d. e r. 7 panchaiam **F**². -caiam **a**². pacaiam **F**¹. -atam
R² in ras. -atum **a**¹. spectatam d. cfr. Solin. 33, 12. *Url.*
chrest. p. 145 vv. pr- Panch- pro spuris habet. 9 mamilius **R**.

15 est et **F**². esset r. 21 uncos posuit *Detl.* eademque
 valeria *Dal. videtur nomen aliquod, ut leporaria, latere in vv. in*
ualeria: cfr. Arist. h. a. IX 32 p. 618 B, 28 μελανάετος και λα-
γωφόνος. 25 in oppidis mansitat v. 26 perennum **F**²**a**.

27 plangum et *Sill. coll. Arist. l. l. 23.* clangunt et **R**².
 clanugem **a**. clanuget **Fd**(**R**¹?).

aquilarum nigerrimam, prominentiore cauda. consentit et Boethus. ingenium est ei testudines raptas frangere e sublimi iaciendo, quae fors interemit poetam Aeschylum praedictam fatis, ut ferunt, eius diei ruinam secura caeli
 5 fide caventem. item quarti generis est percnopterus, eadem 8 oripelargus, vulturina specie, alis minimis, reliqua magnitudine antecellens, sed inbellis et degener, ut quam verberet corvus. eadem ieiunae semper aviditatis et querulae murmurationis. sola aquilarum exanima fert corpora, ceterae,
 10 cum occidere, considunt. haec facit ut quintum genus γνῆσιον vocetur velut verum solumque incorruptae originis, media magnitudine, colore subrutilo, rarum conspectu. superest haliaëtus clarissima oculorum acie, librans ex alto sese visoque in mari pisce praeceps in
 15 eum ruens et discussis pectore aquis rapiens. illa quam tertiam fecimus aquaticas aves circa stagna adpetit mergentes se subinde, donec sopitas lassatasque rapiat. spectanda dimicatio, ave ad perfugia litorum tendente, maxime si condensa harundo sit, aquila inde ictu abigente alae et,
 20 cum adpetat, in lacus cadente umbramque suam nanti sub aquam a litore ostendente, rursus ave in diverso et ubi minime se credat expectari emergente. haec causa gregatim avibus natandi, quia plures simul non infestantur respersu pinnarum hostem occaecantes. saepe et aquilae
 25 ipsae non tolerantes pondus adprehensum una merguntur. 10 haliaëtus tantum implumes etiamnum pullos suos percutiens subinde cogit adversos intueri solis radios et, si coniventem humectantemque animadvertit, praecipitat e nido velut

2 Boethus *Barb. ex ind.* -tius **R.** -thuius **F¹a¹d.** -thuus **a².** poeta huius **F².** | ei **Rf^d.** et **a.** 3 fros **a¹.** sors **v.** 4 eius **v.** ei **ll.** 5 percnopterus *Barb. cfr. Arist. l. l. 32.* percepterus **d.** -turus **F¹a¹.** -tirus **R.** percipit irus **F²a².** 6 oripelargus *codd. Gel. cfr. Arist. l. l. 34.* -perlacus **Rf¹d.** morip- **a.** narip- **F².** 15 illa **d.** -lam **r.** an ut illa ... et aquaticas? *cfr. Arist. h. a. IX 34 p. 620 A, 5 sq.* 19 inde ictu **v.** in deiectu **ll.** | alae **d.** ala **r.** 20 lacus **d.** -tus **r.** | cadente **a²d².** -tes **R¹.** -antes **a¹.** candente **F.** -tes **R²d¹.** 21 aquam **F²R.** -a **rv.** 24 hostem **R.** om. **r.** | obceantes **R².** oceantes **R¹.** 27. 28 conniuentem **R².** conhib- **r.**

- 11 adulterinum atque degenerem. illum cuius acies firma contra stetit educat. haliaëti suum genus non habent, sed ex diverso aquilarum coitu nascuntur. id quidem quod ex his natum est in ossifragis genus habet e quibus vultures minores progenerantur, et ex his magni qui omnino non generant. quidam adiciunt genus aquilae quam barbatam vocant, Tusci vero ossifragam.
- 12 (4) Tribus primis et quinto aquilarum generi inaedificatur nido lapis aëtites, quem aliqui dixere gagiten, ad multa remedia utilis, nihil igne deperdens. est autem lapis iste praegnans intus alio, cum quatias, velut in utero
- 13 sonante, sed vis illa medica non nisi nido dereptis. nidificant in petris et arboribus, pariunt et ova terna, excludunt pullos binos, visi sunt et tres aliquando. alterum expellunt taedio nutriendi. quippe eo tempore ipsis cibum negavit natura prospiciens ne omnium ferarum fetus raperentur. ungues quoque earum invertuntur diebus his, albescunt inedia pinnae, ut merito partus suos oderint. sed eiectos ab his cognatum genus ossifragi excipiunt et
- 14 educant cum suis. verum adultos quoque persequitur parens et longe fugat, aemulos scilicet rapinae. et alioquin unum par aquilarum magno ad populandum tractu, ut satietur, indiget. determinant ergo spatia nec in proximo praedantur. rapta non protinus ferunt, sed primo depou-
- 15 nunt expertaeque pondus tunc demum abeunt. oppetunt non senio nec aegritudine sed fame, in tantum superiore adcrecente rostro ut aduncitas aperiri non queat. a meridiano autem tempore operantur et volant, prioribus horis diei, donec inpleantur hominum conventu fora, ignavae sedent. aquilarum pinnae mixtas reliquarum alitum pinnas devorant. negant umquam solam hanc alitem fulmine exanimatam. ideo armigeram Iovis consuetudo iudicavit.

4 ossifragis v. -gi ll. 8 et d¹. - et d². est r. 9 aetites
R¹. aedi- a. edi- Fd. | gagaten R²d. -gite R¹ (in marg. guacem).

11 alio F²a². aluo R²d². auo r. 12 direptis R²a²v.
23 indiget a. -ent R². in die et R¹d. indie F. | spatia nec F²a².
cfr. Arist. h. a. IX 32 p. 619 A, 31. -net F¹. -///et R. -et a¹.
-tiantur et d. 31 negat RF¹a. 32 indicavit d. ind- r.

4. (5) Romanis eam legionibus Gaius Marius in secundo consulatu suo proprie dicavit. erat et antea prima cum quattuor aliis. lupi, minotauri, equi aprique singulos ordines anteibant. paucis ante annis sola in aciem 5 portari coepta erat, reliqua in castris relinquebantur. Marius in totum ea abdicavit. ex eo notatum non fere legionis umquam hiberna esse castra ubi aquilarum non sit iugum.

Primo et secundo generi non minorum tantum quadri- 17 pedum rapina sed etiam cum cervis proelia. multum pulverem volutatu collectum insidens cornibus excutit in oculos, pinnis ora verberans, donec praecipitet in rupes. nec unus hostis illi satis est. acrior cum dracone pugna multoque magis anceps, etiamsi in aëre. ova hic con- 15 sectatur aquilae aviditate malefica. aquila ob hoc rapit ubicumque visum, ille multiplici nexu alas ligat ita se implicans ut simul decadat.

5. (6) Est percelebris apud Seston urbem aquilae 18 gloria: esse eductam a virgine, retulisse gratiam aves primo, 20 mox deinde venatus adgerentem, defuncta postremo in rogum accensum eius iniecisse sese et simul conflagrasse. quam ob causam incolae quod vocant heroum in eo loco fecere appellatum Iovis et virginis, quoniam illi deo ales adscribitur.

25 6. (7) Vulturum praevalent nigri. nidos nemo attingit. 19 ideo et fuere qui putarent illos ex adverso orbe advolare. falso. nidificant in excelsissimis rupibus. fetus quidem saepe cernuntur, fere bini. Umbricius haruspicum in nostro aevo peritissimus parere tradit ova tredecim, uno

6 ferre R². 7 legionis F²d. -nes r. | hibernasse F². -nas//se R². 12 ora R²a². om. r. 13 illi v. -le d. -lis r. | acrior est a²v. 15 aquila ego. ab illa FRa¹. at illa a²dv. 17. 18 decadat est percelebris a²v. -Est -bre F². -Sepae celebres a¹. -saepe -bre F¹. ---bres R¹d. ---bris R². 18 seston F² in ras. R². sexto r. 19 gloria: esse eductam ego. gloria esse ductam Fa²d. --ducam a¹. gloria ee ductam R¹. -riare eductam R² 25 attingit Ra¹d. 26 aduerso F² in ras. -sa r. | orbe v. urbe ll.

ex his reliqua ova nidumque lustrare, mox abicere. triduo autem ante advolare eos ubi cadavera futura sunt.

- 20 7. (8) Sanqualem avem atque inmusulum augures Romani magna in quaestione habent. inmusulum aliqui vulturis pullum arbitrantur esse et sanqualem ossifragae. Masurius sanqualem ossifragum esse dicit, inmusulum autem pullum aquilae, priusquam albicet cauda. quidam post Mucium augurem visos non esse Romae confirmavere, ego, quod veri similis, in desidia rerum omnium arbitror non agnitos.
- 21 8. (9) Accipitrum genera sedecim invenimus, ex his aegithum claudum altero pede prosperrimi augurii nuptialibus negotiis et pecuariae rei; triorchem a numero testium, cui principatum in auguriis Phemonoe dedit. buteonem hunc appellant Romani, familia etiam ex eo cognominata, cum prospero auspicio in ducis navi sedisset. epileum Graeci vocant qui solus omni tempore apparet, ceteri hieme
- 22 abeunt. distinctio generum ex aviditate. alii non nisi e terra rapiunt avem, alii non nisi circa arbores volitantem, alii sedentem in sublimi, aliqui volantem in aperto. itaque et columbae novere ex iis pericula visoque considunt vel subvolant, contra naturam eius auxiliantes sibi. in insula Africae Cerne in oceano accipitres totius Masaesyliæ humi fetificant, nec alibi nascuntur illis adsueta gentibus.
- 23 (10) In Thraciae parte super Amphipolim homines et accipitres societate quadam aucupantur. hi ex silvis et harundinetis excitant aves, illi supervolantes deprimunt. rursus captas aucupes dividunt cum iis. traditum est missas in sublime sibi excipere eos, et cum sit tempus capturae, clangore ac volatus genere invitare ad occasionem. simile quiddam lupi ad Macotim paludem faciunt. nam

1 triduo v. -diuo B² in ras. -diuū B³. tria r. 2 ante advolare BF¹. antea volare F²a¹d (cum ras. ante u). ante duo volare a² (duo pertinebat ad tria, non ad antea). ante aut biduo volare edd. ante Hard. 4 magna in Ianus. magni ll. | quaestioni B. -nē d. 5 ossifragae d. -gum r. 13 triorchem v. -che ll. 14 buteonem v. -ti- ll. 15 familia r. -liam ll. | ex eo B. om. r. | cognominatam Rd. 25 parte a². -tes r.

nisi partem a piscantibus suam accepere, expansa eorum retia lacerant.

Accipitres avium non edunt corda. nocturnus accipiter 24
cybindis vocatur, rarus etiam in silvis, interdiu minus cer-
5 nens. bellum internecivum gerit cum aquila, cohaeren-
tesque saepe prenduntur.

9. (11) Coccyx videtur ex accipitre fieri, tempore anni 25
figuram mutans, quoniam tunc non apparent reliqui
nisi perquam paucis diebus. ipse quoque modico tempore
10 aestatis visus non cernitur postea. est autem neque adun-
cis unguibus solus accipitrum, nec capite similis illis, ne-
que alio quam colore, ac rictu columbi potius. quin et
absumitur ab accipitre, si quando una apparuere, sola
omnium avis a suo genere interempta. mutat autem et 26
15 vocem, procedit vere, occultatur caniculae ortu intereaeque
parit in alienis nidis, maxime palumbium, maiore ex parte
singula ova, quod nulla alia avis, raro bina. causa pullos
subiciendi putatur, quod sciat se invisam cunctis avibus.
nam minutae quoque infestant. ita non fore tutam generi
20 suo stirpem opinatur, ni fefellerit, quare nullum facit ni-
dum, alioqui trepidum animal. educat ergo subditum adul- 27
terato feta nido. ille avidus ex natura praeripit cibos
reliquis pullis, itaque pinguescit et nitidus in se nutricem
convertit. illa gaudet eius specie miraturque sese ipsam
25 quod talem pepererit. suos comparatione eius damnat ut
alienos absumique etiam se inspectante patitur, donec
corripiat ipsam quoque iam volandi potens. nulla tunc
avium suavitate carnis comparatur illi.

10. (12) Milui ex eodem accipitrum genere magnitu- 28
30 dine differunt. notatum in his rapacissimam et famelicam
semper alitem nihil esculenti rapere umquam ex funerum

1 acceperint **R**². 6 prenduntur **Fa**². praed- **R**^{1a}¹. prae-
dant- **R**^{2d}. 8 lacunam indicavi ego coll. *Arist. h. a. VI 7*
p. 563 B, 15. excidissee videntur apparet is cui similis est, sed
nec. 12 rictu v. uictu **F**^{2R}². uistu **a**¹. uitu **F**^{1R}^{1d}. uisu **a**².

13 sumitur **R**. | ab **F**^{2a}^{2d}. om r. 15 intereaeque *Rhen.*
interque *ll.* semperque v. 19 minutae *anonymi ap. Dal. cfr.*
Arist. h. a. IX 29 extr. -tas **F**². -ta r. 21 an et alioqui?

22 feto **R** ex corr. -tu d. 24 sese **F**^{2a}². esse r.

ferculis nec Olympiae ex ara ac ne ferentium quidem manibus nisi lugubri municipiorum inmolantium ostento. iidem videntur artem gubernandi docuisse caudae flexibus, in caelo monstrante natura quod opus esset in profundo. milui et ipsi hibernis mensibus latent, non tamen ante 5 hirundinem abeuntes. traduntur autem et a solstitiis adfici podagra.

- 29 **11.** (13) Volucrum prima distinctio pedibus maxime constat. aut enim aduncos ungues habent aut digitos, aut palmipedum in genere sunt ut anseres et aquaticae fere 10 aves. aduncos ungues habentia carne tantum vescuntur
- 30 ex parte magna; **12.** (14) cornices et alio pabulo, ut quae duritiam nucis rostro repugnantem volantes in altum in saxa tegulasve iaciant iterum ac saepius, donec quas- 15 satam perfringere queant. ipsa ales est inauspicatae gar- rulitatis, a quibusdam tamen laudata. ab arcturi sidere ad hirundinum adventum notatur eam in Minervae lucis templisque raro, alicubi omnino non adspici, sicut Athenis; * inauspicatissima fetus tempore, hoc est post solstitium.* praeterea sola haec etiam volantes pullos aliquamdiu pascit.* 20
- 31 (15) Ceterae omnes ex eodem genere pellunt nidis pullos ac volare cogunt, sicut et corvi, qui et ipsi non carne tantum aluntur. sed robustos quoque fetus suos fugant longius. itaque parvis in vicis non plus bina con- iugia sunt, circa Cranonem quidem Thessaliae singula 25 perpetuo. genitores suboli loco cedunt.
- 32 Diversa in hac et supradicta alite quaedam. corvi ante solstitium generant, iidem aegrescunt sexagenis diebus, siti maxime, antequam fici coquantur autumnis. cornix ab eo tempore corripitur morbo. 30

2 mucipiorum **Fa.** 6 solisticio **B.** 13 an duritia . . repugnante? *structura enim vel Plinianae duritiae repugnat.*
 18 auspici **Ra.** 19 inauspicatissima—solstitium *ego huc transposui. in ll.v. leguntur post aliquamdiu pascit.* 23 *dist. ego.* 24 una coniugia **Pint.** bini coniugio *Montigny quaest. in Plinii n. h. de an. libb. p. 69 coll. Arist. h. a. IX 31 imit., sed Plinius Aristotelem male intellexit.* 25 cranonem **RF**².
 ///cranomen **F**¹. cacra nomen **a.** cancranomen **d.** 28 egre- scunt **B**¹. agr- **a**¹. nigr- **R**².

Corvi pariunt cum plurimum quinos. ore eos parere aut coire vulgus arbitratur, ideoque gravidas, si ederint corvinum ovum, per os partum reddere atque in totum difficulter parere, si tecto inferantur. Aristoteles negat: 5 non Hercule magis quam in Aegypto ibim, sed illam exosculationem quae saepe cernitur qualem in columbis esse. corvi in auspiciis soli videntur intellectum habere signi- 33 ficationum suarum. nam cum Medi hospites occisi sunt, omnes e Peloponneso et Attica regione volaverunt. pessima 10 eorum significatio, cum glutiunt vocem velut strangulati.

(16) Uncos ungues et nocturnae aves habent, ut 34 noctuae, bubo, ululae. omnium horum hebetes interdiu oculi. bubo funebris et maxime abominatus publicis praecique auspiciis deserta incolit, nec tantum desolata sed 15 dira etiam et inaccessa, noctis monstrum, nec cantu aliquo vocalis sed gemitu. itaque in urbibus aut omnino in luce 35 visus dirum ostentum est. privatorum domibus insidentem plurium scio non fuisse feralem. volat numquam quo libuit, sed transversus aufertur. Capitoli cellam ipsam 20 intravit Sexto Palpellio Histro L. Pedanio cos., propter quod nonis Martiis urbs lustrata est eo anno.

13. (17) Inauspicata est et incendiaria avis, quam 36 propter saepenumero lustratam urbem in annalibus invenimus, sicut L. Cassio C. Mario cos., quo anno et bubone 25 viso lustratam esse. quae sit avis ea non reperitur nec traditur. quidam ita interpretantur, incendiariam esse quaecumque apparuerit carbonem ferens ex aris vel altaribus. alii spinturnicem eam vocant, sed haec ipsa quae esset inter aves qui se scire diceret non inveni. 14. cli- 37 30 viam quoque avem ab antiquis nominatam animadverbo. ignorari. quidam clamatoriam dicunt, Labeo prohibitoriamt

4 inferantur **F**². -runtur *r*. 8 post *vv*. nam cum *videntur* excidisse ad Pharsalum, *cfr. Arist. h. a. l. l.* 18 plurium **R**². plurim **R**¹**F**¹. -imum *rv*. 22. 23 quapropter **a**¹**d**. propter quam **a**². *cfr. luc. p. 35.* 25 lustratam esse **a**². -ta esse **F**². -ta est **Rv**. -actu esse **a**¹. -actata esse **F**¹**d**. | non **RT**. nec *rv*. 28 spinturnicem **RF**¹**a**¹.

et apud Nigidium super ... appellatur avis quae aquilarum ova frangat. 15. sunt praeterea complura genera depicta in Etrusca disciplina saeculis non visa, quae nunc defecisse mirum est, cum abundant etiam quae gula humana populatur.

38 16. (18) Externorum de auguriis peritissime scripsisse Hylas nomine putatur. is tradit noctuam, bubonem, picum arbores cavantem, trygonem, cornicem a cauda de ovo exire, quoniam pondere capitum perversa ova posteriorem partem corporum fovendam matri adplicent. 10

39 17. (19) Noctuarum contra aves sollers dimicatio. maiore circumdatae multitudine resupinae pedibus repugnant collectaeque in artum rostro et unguibus totae teguntur. auxiliatur accipiter collegio quodam naturae bellumque par- titur. noctuas sexagenis diebus hiemis cubare et novem 15 voces habere tradit Nigidius.

40 18. (20) Sunt et parvae aves uncorum unguium, ut pici Martio cognomine insignes et in auspiciis magni. quo in genere arborum cavatores scandentes in subrectum felium modo, illi vero et supini percussi corticis sono pa- 20 bulum subesse intellegunt. pullos in cavis educant avium soli. adactos cavernis eorum a pastore cuneos admota quadam ab his herba elabi creditur vulgo. Trebius auctor est clavum cuneumve adactum quanta libeat vi arbori in qua nidum habeat statim exsilire cum crepitu ar- 25 boris, cum insederit clavo aut cuneo. ipsi principales Latio sunt in auguriis a rege qui nomen huic avi dedit. unum eorum praescitum transire non queo. in capite praetoris urbani Aelii Tuberonis in foro iura pro tribunali reddentis sedit ita placide ut manu prehenderetur. 30

1 super a². supt R. subī [appellatam] d. subter r. lacuna-
nam indicavi ego. legendum fortasse insuper sitta appellatur:
cfr. Arist. h. a. IX 1 p. 609 B, 12 ἡ γὰρ κύρτη καταρνύει τὰ ψὰ
τοῦ ἀεροῦ. 3 saeculis Fa² edd. ante Hard. setuli a¹. sed
nulli r. 7 hylas d. illas a/// R¹. illasas r. 8 trygonem a¹.
trog- a². trygonam F. trig- Rd. 19 subreptum F¹Rd.
24 cuneumve Dal. -uel ll. | arbori Dal. -ris ll. 25 strepitu
F²a. 26 cuneo Fa. cuneq elabi creditur aut vulgo Rd.

respondere vates exitium imperio portendi, si dimitteretur, at si exanimaretur, praetori. et ille alitem protinus concerspit nec multo post inplevit prodigium.

(21) Vescuntur et glande in hoc genere pomisque 42
5 multae, sed quae carne tantum, non bibunt, excepto miluo, quod ipsum in auguriis dirum est. 19. uncos unguēs habentes omnino non congregantur et sibi quaeque praedantur. sunt autem omnes fere altivolae praeter nocturnas, et magis maiores. omnibus alae grandes, corpus exiguum.
10 ambulant difficulter. in petris raro consistunt curvatura unguium prohibente.

(22) Nunc de secundo genere dicamus, quod in duas 43
dividitur species, oscines et alites. illarum generi cantus oris, his magnitudo differentiam dedit. 20. itaque prae-
15 cedent et ordine, omnesque reliquas in his pavonum genus cum forma tum intellectu eius et gloria. gemmantes laudatus expandit colores adverso maxime sole, quia sic fulgentius radiant. simul umbrae quosdam repercussus ceteris, qui et in opaco clarius micant, conchata quaerit
20 cauda, omnesque in acervum contrahit pinnarum quos spectari gaudet oculos. idem cauda annuis vicibus amissa 44
cum foliis arborum, donec renascatur alia cum flore, pudibundus ac maerens quaerit latebram. vivit annis XXV. colores fundere incipit in trimatu. ab auctoribus non
25 gloriosum tantum animal hoc traditur, sed et malivolum, sicut anser verecundum, quoniam has quoque quidam addiderunt notas in his, haud probatas mihi.

(23) Pavonem cibi gratia Romae primus occidit orator 45
Hortensius aditali cena sacerdotii. saginare primus instituit circa novissimum piraticum bellum M. Aufidius Lurco
30 exque eo quaestu reditus HS. sexagena milia habuit.

21. (24) Proxime gloriam sentiunt et hi nostri vigiles 46

2 ae ille d. ille F². et ille r. | alitem conī. Sill. autem ll. avem Coler. ad Val. Max. V 6, 4. 2. 3 concerspit a². corpersit r. 5 dist. ego et conī. bibunt: cfr. nov. luc. p. 47. uiuunt ll. r. 16 intellectum F ad. | gloria ed. Bas. -am ll.

26 anser d Dal. -rum r edd. vett. -rem ed. Bas. 29 exitiali F². 31 quaestu F²d. -us RF¹a. | his R. HS r.

- nocturni, quos excitandis in opera mortalibus rumpendoque somno natura genuit. norunt sidera et ternas distinguunt horas interdiu cantu. cum sole eunt cubitum, quartaque castrensi vigilia ad curas laboremque revocant, nec solis ortum incautis patiuntur obrepere, diemque venientem 5
- 47 nuntiant cantu, ipsum vero cantum plausu laterum. imperitant suo generi, et regnum in quacumque sunt domo exercent. dimicatione paritur hoc inter ipsos, velut ideo tela agnata cruribus suis intellegentes, nec finis saepe nisi commorientibus. quod si palma contingit, statim in victo- 10
- ria canunt seque ipsi principes testantur. victus occultatur silens aegreque servitium patitur. et plebs tamen aequae superba graditur ardua cervice, cristis celsa, caelumque sola volucrum adspicit crebra, in sublimi caudam quoque falcata erigens. itaque terori sunt etiam leonibus fera- 15
- 48 rum generosissimis. iam ex his quidam ad bella tantum et proelia adsidua nascuntur — quibus etiam patrias nobilitarunt, Rhodum aut Tanagram; secundus est honos habitus Melicis et Chalcidicis —, ut plane dignae aliti
- 49 tantum honoris perhibeat Romana purpura. horum sunt 20 tripudia solistima, hi magistratus nostros cotidie regunt domusque ipsis suas claudunt aut reserant. hi fasces Romanos inpellunt aut retinent, iubent acies aut prohibent, victoriarum omnium toto orbe partarum auspices. hi maxime terrarum imperio imperant, extis etiam fibrisque 25
- haud aliter quam opimae victimae dis grati. habent ostenta ex se et praeposteri eorum vespertinique cantus. namque totis noctibus canendo Boeotiis nobilem illam adversus Lacedaemonios praesagivere victoriam, ita coniecta interpretatione, quoniam victa ales illa non caneret. 30
- 50 (25) Desinunt canere castrati, quod duobus fit modis: lumbis adustis candente ferro aut imis cruribus, mox ul-

1 opera **F²a²v.** -am r. 9 intellegentium **Fad.** | nisi ego. om. ll. cfr. § 206 ext. et § 119. XI 95. 102. 17 dist. ego. cfr. Url. vind. n. 194. 18 aut tanagram **R²T.** aut an- r. an ac Tanagram? 21 magis coruus **R¹.** -uo d. 22 ipsi **F²a² edd. vett.** 25 extis **Dal.** ex his ll. 26 gratis **F².** 27 ex se **R²F²a²v.** om. r. sed corrupta videntur; magis arrideat saepe.

cere oblito figlina creta. facilius ita pinguescunt. Pergami omnibus annis spectaculum gallorum publice editur ceu gladiatorum. invenitur in annalibus in agro Ariminensi M. Lepido Q. Catulo cos. in villa Galerii locutum
 5 gallinaceum, semel, quod equidem sciam.

22. (26) Est et anseri vigil cura Capitolio testata defenso, per id tempus canum silentio proditis rebus, quam ob causam cibaria anserum censores in primis locant. quin et fama amoris Aegii dilecta forma pueri nomine ...
 10 Oleni et Glaucēs Ptolemaeo regi cithara canentis quam eodem tempore et aries amasse proditur. potest et sapientiae videri intellectus his esse. ita comes perpetuo adhaesisse Lacydi philosopho dicitur, nusquam ab eo, non in publico, non in balineis, non noctu, non interdum
 15 digressus.

(27) Nostri sapientiores qui eos iecoris bonitate novere. fertilibus in magnam amplitudinem crescit, exemptum quoque lacte mulso augetur. nec sine causa in quaestione est quis tantum bonum invenerit, Scipione Metellus vir
 20 consularis an M. Seius eadem aetate eques Romanus. sed, quod constat, Messalinus Cotta, Messalae oratoris filius, palmas pedum ex his torrere atque patinis cum gallinaceorum cristis condire reperit. tribuetur enim a me culinibus cuiusque palma cum fide. mirum in hac alite a
 25 Morinis usque Romam pedibus venire. fessi proferuntur ad primos, ita ceteri stipatione naturali propellunt eos.

Candidorum alterum vectigal in pluma. velluntur quibusdam locis bis anno. rursus plumigeri vestiuntur. mollior quae corpori proxima, et e Germania laudatissima.
 30 candidi ibi, verum minores, gantae vocantur. pretium plumae eorum in libras denarii quini. et inde crimina plerumque auxiliorum praefectis a vigili statione ad haec

6 est $R^2F^2a^2v$. om. r. 9 fama amoris F^2a^2v . -me mo- r. | Aegii Hard. argis r. cfr. Aeliani de n. an. V 29. | lacunam ego indicavi; excidit nomen Amphilocho: cfr. Ael. l. i. Url. chrest. p. 150. 20 Seius Pint. seseius ll. 22 palmas F^2a^2v . -ma r. | torrere $R^2F^2a^2v$. sorbere r. 31 plurae F^1 . -ra Rd. 32 auxiliorum F^2Dal . -lium r. -liarium edd. ante Dal.

aucupia dimissis cohortibus totis; eoque deliciae processere ut sine hoc instrumento durare iam ne virorum quidem cervices possint.

- 55 (28) Aliud repperit Syriae pars quae Commagene vocatur, adipem eorum in vase aereo cum cinnamo nive 5 multa obrutum ac rigore gelido maceratum ad usum praeclari medicaminis quod ab gente dicitur Commagenum.
- 56 (29) Anserini generis sunt chenalopeces et, quibus lautiores epulas non novit Britannia, chenerotes, fere anseres minores. decet tetraonas suos nitor absolutaque nigritia, 10 in superciliis cocci rubor. alterum eorum genus vulturum magnitudinem excedit, quorum et colorem reddit. nec ulla ales excepto struthocamelo maius corpore implens pondus, in tantum aucta ut in terra quoque immobilis prehendatur. gignant eos Alpes et septentrionalis regio. 15
- 57 in aviariis saporem perdunt. moriuntur contumacia spiritu revocato. proximae his sunt quas Hispania aves tardas appellat, Graecia ὠρίδαε, damnatas in cibis. emissae enim ossibus medulla odoris taedium extemplo sequitur.
- 58 23. (30) Inducias habet gens Pygmaea abscessu gruum, 20
7,26 ut diximus, cum iis dimicantium. immensus est tractus quo veniunt, si quis reputet, a mari Eoo. quando profisciscantur consentiunt, volant ad prospiciendum alte, ducem quem sequantur eligunt, in extremo agmine per vices qui adclament dispositos habent et qui gregem voce contineant. 25
- 59 excubias habent nocturnis temporibus lapillum pede sustinentes, qui laxatus somno et decidens indiligentiam coarguat. ceterae dormiunt capite subter alam condito alternis pedibus insistentes. duc erecto providet collo ac

3 possint v. -unt ll. 6 gelidum Fa. 8 anserini d Dal.
-ris r. -rum edd. ante Dal. | genera a². 9 chenerotes d.
cereno- r. | uero F². | anseres F². 10 tetraonas Politianus
misc. 57 e Suet. Cal. 22. et trahonas Ra. -na F. -aionas d.
| ius a. suos r. | absolutamque Fad. | nigritia v. -iam ll. 16
aviariis a². uiaa- F². uia- r. 17 refocato coni. Schaedelius
diurn. gymn. Berol. 1868 p. 333. at v. § 82. 25 adclament
dispositos a². -entes pos- a¹. -entis pos- F. -antis pos- R².
addebras pos- R¹. ad dementis pos- d². admentis pos- d¹.
26 habent F²a². -eant d. -ebant r. 27 laxatus R². lassa- r.

praedicit. eadem mansuefactae lasciviunt gyrosque quos-
dam indecoro cursu vel singulae peragunt. certum est 60
Pontum transvolaturas primum omnium angustias petere
inter duo promunturia Criumetopon et Carambim, mox
5 saburra stabiliri. cum medium transierint, abici lapillos
e pedibus, cum attigerint continentem, et e gutture hare-
nam. Cornelius Nepos, qui divi Augusti principatu
obiit, cum scriberet turdos paulo ante coeptos saginari,
addidit ciconias magis placere quam grues, cum haec nunc
10 ales inter primas expetatur, illam nemo velit attingisse.

(31) Ciconiae quonam e loco veniant aut quo se refe- 61
rant inconpertum adhuc est. e longinquo venire non
dubium eodem quo grues modo, illas hiemis, has aestatis
advenas. abiturae congregantur in loca certa, comitataeque
15 sic ut nulla generis sui relinquatur nisi captiva et serva
ceu lege praedicta die recedunt. nemo vidit agmen disce-
dentium, cum discessurum appareat, nec venire sed venisse
cernimus. utrumque nocturnis fit temporibus, et quamvis
ultra citrave pervolent, numquam tamen advenisse usquam
20 nisi noctu existimantur. Pythonos comen vocant in Asia 62
patentibus campis ubi congregatae inter se commurmurant,
eamque quae novissima advenit lacerant atque ita abeunt.
notatum post idus Augustas non temere visas ibi. sunt
qui ciconiis non inesse linguam confirment. honos iis
25 serpentium exitio tantus ut in Thessalia capital fuerit oc-
cidisse eademque legibus poena quae in homicidam.

(32) Simili anseres quoque et olores ratione com- 63
meant, sed horum volatus cernitur. Liburnicarum more
rostrato impetu feruntur, facilius ita findentes aëra quam
30 si recta fronte inpellerent, a tergo sensim dilatante se
cuneo porrigitur agmen largeque inpellenti praebetur

1 post praedicit Noltienius quaest. Plin. p. 19 inseri vult
§ 63 Liburnicarum—recipiunt. 1. 2 vv. eadem—peragunt
Url. chrest. p. 152 transposuit in § 60 post attingisse. 2 decoro
voluit Ianus. 6 tellurem d¹. continentem r. | guttrae F¹.
gutere R^d. 10 ategisse R. tetig- a. 11 veniant v. eue- ll.
14 loca F²R². -co rv. | certo dv. 22 lancinant Solin. 40, 25.
25 capitale Rv. 25. 26 occisisse Fa. -ississe d.

aurae. colla inponunt praecedentibus, fessos duces ad terga recipiunt. — (Ciconiae nidos eosdem repetunt, genetricum senectam invicem educant.) — olorum morte narratur flebilis cantus, falso, ut arbitror aliquot experimentis. iidem mutua carne vescuntur inter se.

- 64 (33) Verum haec commeantium per maria terrasque peregrinatio non patitur differri minores quoque quibus est natura similis. utcumque enim supra dictas magni-
 65 tudo et vires corporum invitare videri possint, coturnices ante etiam semper adveniunt quam grues, parva avis et, cum ad nos venit, terrestris potius quam sublimis. ad-
 volant et hae simili modo, non sine periculo navigantium, cum adpropinquavere terris. quippe velis saepe incidunt,
 66 et hoc semper noctu, merguntque navigia. iter est his per hospitia certa. austro non volant, umido scilicet et
 graviore vento. aura tamen vehi volunt propter pondus corporum viresque parvas. hinc volantium illa conquestio labore expressa. aquilone ergo maxime volant ortygometra
 duce. primam earum terrae adpropinquantem accipiter rapit. semper hinc remeantes comitatum sollicitant, ab-
 67 euntque una persuasae glottis et otus et cychramus. glottis praelongam exserit linguam, unde ei nomen. hanc initio blandita peregrinatione avide profectam paenitentia in vo-
 latu cum labore scilicet subit, reverti incomitatam piget et sequi, nec umquam plus uno die pergit, in proximo
 hospitio deserit. verum invenitur alia antecedente anno
 68 relicta simili modo in singulos dies. cychramus perseverantior festinat etiam pervenire ad expetitas sibi terras.

2 uncus ego posui; transponenda verba videntur in § 62 post visas ibi vel post confirmat. cfr. etiam Solin. l. l. 4 falsos Fa. -sis d. 8. 9 dist. Ianus diurn. litt. ant. 1834 n. 52 p. 422. 8 enim om. B. 9 inuitari B. 12 hae v. haec ll. ceterum cfr. § 85. 127. 20 hinc F²d. hic r. 21 persuasae cod. Murb. -asa Fa. -as/// R¹. per sua signa R² edd. ante Rhen. peruersa d. | glottis et otus d² (et in ras.). glutisset otus Fa. gloti/// R¹. glottites R². | glottis d. gluttis Fa. gotis R¹. glottites R². 23 prouectam a² edd. vett. | poenitentia F. -tiam (pen- a) r. 24 incomitatam v. -ta ll. 27. 28 perseuerantior d. -atior (R eraso n) r.

itaque noctu [is] eas excitat admonetque itineris. otus
 bubone minor est, noctuis maior, auribus plumeis eminen-
 tibus, unde et nomen illi — quidam Latine axionem vo-
 cant — imitatrix alias avis ac parasita et quodam genere
 5 saltatrix. capitur haud difficulter ut noctuae, intentam
 in aliquem circumeunte alio. quod si ventus agmen ad- 69
 verso flatu coepit inhibere, pondusculis lapidum adprehensis
 aut gutture harena repleto stabilitae volant. coturnicibus
 veneni semen gratissimus cibus, quam ob causam eas
 10 damnare mensae, simulque comitalem propter morbum
 desui suetum, quem solae animalium sentiunt praeter
 hominem.

24. (34) Abeunt et hirundines hibernis mensibus, 70
 sola carne vescens avis ex iis quae aduncos ungues non
 15 habent. sed in vicina abeunt apricos secutae montium
 recessus, inventaeque iam sunt ibi nudaе atque deplumes.
 Thebarum tecta subire negantur, quoniam urbs illa sae-
 pius capta sit, nec Bizyes in Thracia propter scelera
 Terei. Caecina Volaterranus equestris ordinis quadrigarum 71
 20 dominus comprehensas in urbem secum auferens victoriae
 nuntias amicis mittebat in eundem nidum remeantes inlito
 victoriae colore. tradit et Fabius Pictor in annalibus
 suis, cum obsideretur praesidium Romanum a Ligustinis,
 hirundinem a pullis ad se adlatam, ut lino ad pedem eius
 25 adligato nodis significaret quoto die adveniente auxilio
 eruptio fieri deberet.

(35) Abeunt et merulae turdique et sturni simili modo 72
 in vicina. sed hi plumam non amittunt nec occultantur,
 visi saepe ibi quo hibernum pabulum petunt. itaque in
 30 Germania hieme maxime turdi cernuntur. verius turtur

1 *uncos ego posui; librarium fefellit* noctuis v. 2. 3 *axio-*
nem v. acsi- a². acti- r. 4 *parasita a²v. parans ita r.* 6 *ali-*
quo FRd. 8 *stabilitae v. -itate ll. an stabilitatae?* 10 *pru-*
dentium mensae Solin. 11, 23. 15 *apricos R ed. Bas. africo*
Fa¹. -cos a² edd. vett. -cae d. 18 *Bizyes Salm. bizaes a².*
-zicis r. | in Thracia Ianus. in trecia F. intrema R¹d. intrant
R². introeat a. 25 *significaret d. -re r. | quoto F²a²v. quo*
R (cum ras.) d. quinto r.

occultatur pinnaeque amittit. abeunt et palumbes. quonam
 73 et in his incertum. sturnorum generi proprium catervatim
 volare et quodam pilae orbe circumagi omnibus in medium
 agmen tendentibus. volucrum soli hirundini flexuosi vo-
 latus velox celeritas, quibus ex causis neque rapinae cete- 5
 rarum alitum obnoxia est. ea demum sola avium nonnisi
 in volatu pascitur.

25. (36) Temporum magna differentia avibus: peren-
 nes, ut columbae, semenstres, ut hirundines, trimenstres,
 ut turdi, turtures, et quae, cum fetum eduxere, abeunt, 10
 ut galguli, upupae.

74 26. (37) Auctores sunt omnibus annis advolare Ilium
 ex Aethiopia aves et confluere ad Memnonis tumulum,
 quas ob id Memnonidas vocant. hoc idem quinto quoque
 anno facere eas in Aethiopia circa regiam Memnonis explo- 15
 ratum sibi Cremutius tradit.

(38) Simili modo pugnant Meleagrides in Boeotia.
 Africae hoc est gallinarum genus gibberum, variis sparsum
 plumis. quae novissimae sunt peregrinarum avium in
 mensas receptae propter ingratum virus; verum Meleagri 20
 tumulus nobiles eas fecit.

75 27. (39) Seleucides aves vocantur quarum adventum
 ab Iove precibus inpetrant Cadmi montis incolae fruges
 eorum locustis vastantibus. nec unde veniant quoque ab-
 eant compertum, numquam conspectis nisi cum praesidio 25
 earum indigetur.

28. (40) Invocant et Aegyptii ibis suas contra ser-
 pentium adventum, et Elei Myiacoren deum muscarum
 multitudine pestilentiam adferente, quae protinus intereunt
 quam litatum est ei deo. 30

76 29. (41) Sed in secessu avium et noctuae paucis
 diebus latere traduntur. quarum genus in Creta insula

1 abeunte (om. et) F¹R. 2 et in his corrupta videntur.
 an est in his? | proprium a²v. pius d³. pus d¹. prius r. 20
 uirus R²F²a²v. munus a¹. murus r. 23 casmi F². Casii Barb.
 casini edd. vett. 28 elei codd. Gel. eliti F². eu/// F¹. eui r.
 | Myiacoren Salm. mysac- Rd. snysac- a. nisac- F in ras.
 myiagron codd. Gel. 30 quam d edd. vett. qua r.

non esse, etiam, si qua invecata sit, emori. nam haec quoque mira naturae differentia. alia aliis locis negat, tamquam genera frugum fruticumve sic et animalium. non nasci tralaticium, invecata emori mirum. quid illud
 5 est unius generis saluti adversum, quaeve ista naturae invidia, aut qui terrarum dicti avibus termini? Rhodos aquilam non habet. Transpadana Italia iuxta Alpes Larium 77 lacum appellat amoenum arbusto agro ad quem ciconiae non permeant, sicuti nec octavum citra lapidem ab eo in-
 10 mensa alioqui finitimo Insubrum tractu examina graculorum monedularum, cui soli avi furcitas argenti aurique praecipue mira est. picus Martius in Tarentino agro negatur esse. nuper et adhuc tamen rara ab Appennino ad 78 urbem versus cerni coepere picarum genera quae longa
 15 insignes cauda variae appellantur. proprium his callescere omnibus annis, cum serantur rapa. perdices non transvolant Boeotiae fines in Attica, nec ulla avis in Ponto insula qua sepultus est Achilles sacratam ei aedem. in Fidenate agro iuxta urbem ciconiae nec pullos nec nidum
 20 faciunt. at in agrum Volaterranum palumbium vis e mari quotannis advolat. Romae in aedem Herculis in foro 79 Boario nec muscae nec canes intrant. multa praeterea similia, quae prudens subinde omitto in singulis generibus, fastidio parcens, quippe cum Theophrastus tradat in-
 25 vecticias esse in Asia columbas et pavones et cervos et in Cyrenaica vocales ranas.

(42) Alia admiratio circa oscines. fere mutant colo- 80 rem vocemque tempore anni ac repente fiunt aliae, quod in grandiore alitum genere grues tantum. hae enim se-
 30 nectute nigrescunt. merula ex nigra rufescit, canit aestate, hieme balbutit, circa solstitium muta. rostrum quoque

1 esse ego. est ll.v. 4 quid a². qd' d. quod r. 5 ista F²a². his d. is r. 6 Rhodos v. rodos ll. 9 nec v. ne ll. 9. 10 inmensa v. -so ll. 10 tractu d. -tum r. 25 ceruos ll. edd. vet. corvos ed. Bas. 27 aut mutant fere scribendum est aut excidisse aliquid putandum. an omnes? cfr. Arist. h. a. IX 49^b p. 632 B, 14 τῶν δ' ὀρνέων πολλὰ μεταβάλλουσι. 28 ut tempore Fad.

- anniculis in ebur transfiguratur, dumtaxat maribus. turdis color aestate circa cervicem varius, hieme concolor.
- 81 (43) Lusiniis diebus ac noctibus continuis xv gar-
 rulus sine intermissu cantus densante se frondium germine,
 non in novissimum digna miratu ave. primum tanta vox 5
 tam parvo in corpusculo, tam pertinax spiritus; deinde
 in una perfecta musica scientia: modulatus editur sonus
 et nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur
- 82 inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto, pro-
 mittitur revocato, infuscatur ex inopinato, interdum et 10
 secum ipse murmurat, plenus, gravis, acutus, creber,
 extentus, ubi visum est, vibrans, summus, medius, imus.
 breviterque omnia tam parvulis in faucibus quae tot ex-
 quisitis tiliarum tormentis ars hominum excogitavit, ut
 non sit dubium hanc suavitatem praemonstratam efficaci 15
 auspicio, cum in ore Stesichori cecinit infantis. ac ne
 quis dubitet artis esse, plures singulis sunt cantus, nec
- 83 iidem omnibus, sed sui cuique. certant inter se, palam-
 que animosa contentio est. victa morte finit saepe vitam
 spiritu prius deficiente quam cantu. meditantur [aliae] 20
 iuveniores versusque quos imitentur accipiunt. audit disci-
 pula intentione magna et reddit vicibusque reticent. in-
 tellegitur emendatae correptio et in docente quaedam re-
- 84 prehensio. ergo servorum illis pretia sunt, et quidem
 ampliora quam quibus olim armigeri parabantur. scio HS VI 25
 candidam alioquin, quod est prope invisitatum, venisse
 quae Agrippinae Claudii principis coniugi dono daretur.
 visum iam saepe iussas canere coepisse et cum symphonia
 alternasse, sicut homines repertos qui sonum earum addita
 in transversas harundines aqua foramen inspirantes lin- 30
 guaeve parva aliqua opposita mora indiscreta redderent

7 *dist. ego.* 9. 10 promitur R. 13 tot om. R. 13. 14
 in exquisitis R². 14. 15 ut non sit Fa. non sit ut d. sit
 non ut R. an non ut sit? cfr. VII 1. 17 singulis F²v. -li r.
 | nec F²Rd Dal. ut nec F¹a. et non edd. ante Dal. 20 aliae
 om. d¹. uncos ego posui. 22 reticent a¹dv. riticens/// F¹.
 reticens r Brot. -cet con. Dal. 25 scio HS. VI Detl. sciotisui
 F¹. socii sui d. scio///ui F²a. scio sestertiis sex R(?). 26 in-
 usitatum F²a²d. 29 an reperti sunt? 30. 31 linguae F¹.

similitudine. sed hae tantae tamque artifices argutiae a 85
 XV diebus paulatim desinunt, nec ut fatigatas possis dicere
 aut satiatas. mox aestu aucto in totum alia vox fit, nec
 modulata aut varia. mutatur et color. postremo hieme
 5 ipsa non cernitur. linguis earum tenuitas illa prima non
 est quae ceteris avibus. pariunt vere primo cum pluri-
 mum sena ova.

(44) Alia ratio ficedulis. nam formam simul colorem- 86
 que mutant. hoc nomen autumnio habent, postea melanco-
 10 rypbi vocantur. sic et erithacus hieme, idem phoeni-
 curus aestate. mutat et upupa, ut tradit Aeschylus
 poeta, obscena alias pastu avis, crista visenda plicatili,
 contrahens eam subrigensque per longitudinem capitis.

(45) Oenanthe quidem etiam statos latebrae dies habet. 87
 15 exoriente sirio occultata ab occasu eiusdem prodit, quod
 miremur, ipsis diebus utrumque. chlorion quoque, qui
 totus est luteus, hieme non visus, circa solstitia procedit.
 30. merulae circa Cyllenen Arcadiae, nec usquam aliubi,
 candidae nascuntur. ibis circa Pelusium tantum nigra
 20 est, ceteris omnibus locis candida.

31. (46) Oscines praeter exceptas non temere fetus 88
 faciunt ante aequinoctium vernum aut post autumnale,
 ante solstitium autem dubios, post solstitium vitales.

32. (47) Eo maxime sunt insignes halcyones. dies 89
 25 earum partus maria qui navigant novere. ipsa avis paulo
 amplior passere, colore cyanea, ex parte inferiore tantum
 purpurea, candidis admixta pinnis collo, gracili ac procero
 rostro. alterum genus earum magnitudine distinguitur et
 caret cantu. minores in harundinetis canunt. halcyonem 90

1 hae v. haec ll. cfr. § 65. 127. 8 an haud excidit
 ante alia? 9 ///habent F. non habent r. cfr. Arist. h. a.

IX 49^b p. 632 B, 33. 25 qui ego. quique ll.v. quiqui ano-
 nymus ap. Hard. Del. 26 cyanea Rhen. cyane nequa d.

cyan neta a¹. cyaneo BF in ras. a². | inferiore ego. mtiore F.
 tenuiore d. maiore Ra² in ras. interiore Rhen. cfr. Arist. h. a.
 VIII 3 p. 593 B, 11 τὸν δὲ νῦτον . . . κυανοῦν ἔχουσιν. IX 13
 p. 615 B, 29 27 purpurea Rhen. -ras d. -reas r. | dist. ego.

28 rostro ego coll. Arist. h. a. IX 14 init. om. ll.v. 29 caret
 Janus. om. ll.v. cfr. Arist. h. a. VIII 3 p. 593 B, 10.

videre rarissimum est nec nisi vergiliarum occasu et circa solstitia brumamve, nave aliquando circumvolata statim in latebras abeuntem. fetificant bruma, qui dies halcyonides vocantur, placido mari per eos et navigabili, Siculo maxime. faciunt autem septem ante brumam diebus nidos et toti- 5
 91 dem sequentibus pariunt. nidi earum admirationem habent pilae figura paulum eminenti ore perquam angusto, grandium spongearum similitudine. ferro intercidi non queunt, franguntur ictu valido, ut spuma arida maris. nec unde confingantur invenitur. putant ex spinis aculeatis, piscibus 10 enim vivunt. subeunt et in amnes. pariunt ova quina.

(48) Gaviae in petris nidificant, mergi et in arboribus. pariunt plurimum terna, sed gaviae aestate, mergi incipiente vere.

92 **33.** (49) Halcyonum nidi figura reliquarum quoque 15 sollertiae admonet, neque alia parte ingenia avium magis admiranda sunt. hirundines luto construunt, stramento roborant. si quando inopia est luti, madefactae multa aqua pinnis pulverem spargunt. ipsum vero nidum mollibus plumis floccisque consternunt tepefaciendis ovis, simul ne 20 durus sit infantibus pullis. in fetu summa aequitate alternant cibum. notabili munditia egerunt excrementa pullorum, adultioresque circumagi docent et foris saturi- 25
 93 tatem emittere. alterum est hirundinum genus rusticarum et agrestium quae raro in domibus diversos figura sed 25 eadem materia confingunt nidos, totos supinos, faucibus porrectis in augustum, utero capaci — mirum qua peritia — et occultandis habiles pullis et substernendis molles.
 94 in Aegypti Heracleotico ostio molem continuatione nidorum evaganti Nilo inexpugnabilem opponunt stadii fere unius 30 spatio, quod humano opere perfici non posset. in eadem iuxta oppidum Copton insula est sacra Isidi, quam ne

3 latebras *dv.* -ris *r.* 4 maxime *Pint.* maxime in reliquis partibus est quidem mitius pelagus siculum utique (utrique *R²a³.* itaque *a¹*) tractabile *ll.* *edd. ante Hard.* 18 madefactae *Gel.* -ta *ll.* -tum *edd. ante Gel.* -tis *coni. Dal.* *cfr. Arist. h. a. IX 7 p. 612 B, 24.* 27. 28 peritia et *F²d.* -tiae *Ra¹.* -tia *a³.* 31 eadem aegypto *F².* eadem Aegypto *edd. ante Hard.*

laceret amnis idem, muniunt opere, incipientibus vernis diebus palea et stramento rostrum eius firmantes, continuatis per triduum noctibus tanto labore ut multas in opere emori constet; eaque militia illis cum anno redit
 5 semper. tertium est earum genus excavant ripas 95
 atque ita in terra nidificant. — (Harum pulli ad cinerem ambusti mortifero faucium malo multisque aliis morbis humani corporis medentur.) — non faciunt hae nidos migrantque multis diebus ante, si futurum est ut auctus
 10 amnis attingat.

(50) In genere vitiparrarum est cui nidus ex musco 96
 arido ita absoluta perficitur pila ut inveniri non possit aditus. acanthyllis appellatur eadem figura ex lino intexens. picorum aliquis suspenditur surculo primis in ramis cyathi
 15 modo, ut nulla quadripes possit accedere. galgulos quidem ipsos dependentes pedibus somnum capere confirmant, quia tutiores ita se sperant. iam publicum quidem omnium est 97
 tabulata ramorum sustinendo nido provide eligere, camarrare ab imbri, aut fronde protegere densa. in Arabia
 20 cinnamolgi avis appellatur. cinnami surculis nidificat. plumbatis eos sagittis decutiunt indigenae mercis gratia. in Scythis avis magnitudine otidis binos parit in leporina pelle semper in cacuminibus ramorum suspensa. picae 98
 cum diligentius visum ab homine nidum sensere, ova
 25 transgerunt alio. hoc in his avibus quarum digiti non sint accommodati complectendis transferendisque ovis miro traditur modo. namque surculo super bina ova inposito

5 lacunam ego indicavi. interiit nominis ripariarum mentio: cfr. index libri. ceterum totus locus videtur turbatus esse.

6 in terra nidificant T. internid- r. | uncus ego posui. vv. harum—medentur a Plinio margini adscripta puto et falso loco postea inserta. desumpta videntur e Celso IV 4, 1. cfr. etiam XXX 33. 10 attingat F²a²v. -ant r. 11 vitiparrarum Hard. -tae par- a. paruarum F². uitae paru- r. 13 acanthyllis Barb. coll. Arist. h. a. IX 13 p. 616 A, 5. agatillis (-th- d) ll. | texens a¹. extex- F. 14 rami RF in ras. d. 15 galgulos v. gang- ll. 20 cynamolgi F ad. cinnamologos Dal. κιννάμω- μων vocant Arist. l. l. Aelianus II 34. XVII 21. Antigonus Car. c. 49. cfr. Herodotus III 111.

ac feruminato alvi glutino subdita cervice medio aequa utrimque libra deportant alio.

- 99 (51) Nec vero iis minor sollertia quae cunabula in terra faciunt corporis gravitate prohibitaе sublime petere.

Merops vocatur genitores suos reconditos pascens, 5 pallido intus colore pinnarum, superne cyaneo, primoribus rutilo. nidificat in specu sex pedum defossa altitudine.

- 100 Perdices spina et frutice sic muniunt receptaculum ut contra feram abunde vallentur. ovis stragulum molle pulvere contumulant, nec in quo loco peperere incubant. 10 ne cui frequentior conversatio suspecta sit, transferunt alio. illae quidem et maritos suos fallunt, quoniam intemperantia libidinis frangunt earum ova ne incubando detineantur. tunc inter se dimicant mares desiderio femi-
101 narum. victum aiunt venerem pati. id quidem et co- 15 turnices Trogus et gallinaceos aliquando, perdices vero a domitis feros et novos aut victos iniri promiscue. capiuntur quoque pugnacitate eiusdem libidinis, contra aucupis inlicem exeunte in proelium duce totius gregis. capto eo procedit alter ac subinde singuli. rursus circa con- 20 ceptum feminae capiuntur contra aucupum feminam ex-
102 euntes ut rixando abigant eum. nec in alio animali par opus libidinis. si contra mares steterint feminae, aura ab his flante praegnantēs fiunt, hiantes autem exserta lingua per id tempus aestuant. concipiunt et supervolan- 25 tium adflatu, saepe voce tantum audita masculi, adeoque vincit libido etiam fetus caritatem, ut illa furtim et in occulto incubans, cum sensit feminam aucupis accedentem ad marem, recanat revocetque et ultro praebeat se libidini. rabie quidem tanta feruntur, ut in capite aucupantium 30
103 saepe caecae impetu sedeant. si ad nidum is coepit

1 ac feruminato om. BdT. 6 primoribus rutilo ego coll. Arist. l. l. p. 615 B, 29 τὰ δ' ἐν' ἀκρων τῶν πτερυγίων ἐρυθρά. priori (primori d) subrutilo ll. 7 nidificant Bd. | an defosso?

9 feras Bd. 19 inlicem Scaliger ad Varr. de re rust. III 7, 6. Pint. Turnebus adv. 24, 38. indicem ll. 22 eam Dal. cfr. nov. luc. p. 15. | neque R. 27 uicit FR. 31 impetu Ianus. metu RF²a²d. -tus a¹. -tuus F¹.

accedere, procurrit ad pedes eius feta, praegravem aut delumbem sese simulans, subitoque in procursu aut brevi aliquo volatu cadit ut fracta ala aut pedibus, procurrit iterum iamiam prehensurum effugiens spemque frustrans, donec in diversum abducatur a nidis. eadem in pavore libera ac materna vacans cura in sulco resupina glaeba se terrae pedibus adprehensa operit. perdicum vita ad sedecim annos durare existimatur.

34. (52) Ab his columbarum maxime spectantur simili¹⁰⁴ ratione mores iidem, sed pudicitia illis prima et neutri nota adulteria. coniugi fidem non violant communemque servant domum. nisi caelebs aut vidua nidum non relinquit. et imperiosos mares, subinde etiam iniquos ferunt, quippe suspicio est adulterii, quamvis natura non sit. tunc plenum querela guttur saevique rostro ictus, mox in satisfactione exosculatio et circa veneris preces crebris pedum orbibus adulatio. amor utrique subolis aequalis.¹⁰⁵ saepe et ex hac causa castigatio pigrius intrante femina ad pullos. parturienti solatia et ministeria ex mare. pullis primo salsiorem terram collectam gutture in ora inspiciunt praeparantes tempestivitatem cibo. proprium generis eius et turturum, cum bibant, colla non resupinare largeque bibere iumentorum modo.

35. Vivere palumbes ad tricensimum annum, aliquas¹⁰⁶ et ad quadragensimum, habemus auctores, uno tantum incommodo unguium — eodem et argumento senectae —, qui citra perniciem reciduntur. cantus omnibus similis atque idem trino conficitur versu praeterque in clausula

1 procurrit ad F²a²v. ad proc- r. 3 ut fracta cod. Dal. cfr. Arist. h. a. IX 8 p. 613 B, 18 ὡς ἐπιληπτος οὖσα. fr- ut R Sill. fr- aut r edd. ante Sill. | an vel pedibus? cfr. Solin. 7, 31. | procurrit F² ed. Bas. aut pr. r. edd. vett. 4 prehensurum d. press- R²a. praes- r. | frustrans F²d. -tras F¹. -trat R¹. -tratur R². -tans a. 6 vacans Gel. -ant F²a². uocant r. -te edd. ante Gel. 7 et ad F. 9 ab is F². anis F¹R. aues a d. 10 iidem, sed Beroaldus. inde sed (et Td² in ras.) ll. locum nondum sanatum puto. 14 quisque a². 24 aliquas d. reliquas (-os a) r. 26 incommodo F²v. -omo- a². commodo F¹d. quo modo r. | dist. ego. | senectae d. -ta r.

gemitu, hieme mutis, a vere vocalibus. Nigidius putat,
 cum ova incubet sub tecto, nominatam palumbem relin-
 107 quere nidos. pariunt autem post solstitium. columbae
 et turtures octonis annis vivunt. 36. contra passeri
 minimum vitae, cui salacitas par. mares negantur anno
 diutius durare argumento, quia nulla veris initio apparet
 108 nigrigudo in rostro, quae ab aestate incipit. feminis lon-
 giusculum spatium. verum columbis inest quidam et
 gloriae intellectus. nosse credas suos colores varietatem-
 que dispositam. quin etiam ex volatu quaeritur: plaudere 10
 in caelo varieque sulcare. qua in ostentatione ut vincetae
 praebentur accipitri, implicatis strepitu pinnis, qui non
 nisi ipsis alarum umeris eliditur, alioquin soluto volatu
 in multum velociores. speculatur occultus fronde latro
 109 et gaudentem in ipsa gloria rapit. 37. ob id cum iis 15
 habenda est avis quae tinnunculus vocatur. defendit enim
 illas terretque accipitres naturali potentia in tantum ut
 visum vocemque eius fugiant. hac de causa praecipuus
 columbis amor eorum, feruntque, si in quattuor angulis
 defodiantur in ollis novis oblitis, non mutare sedem co- 20
 lumbas — quod et auro insectis alarum articulis quaesi-
 vere aliqui non aliter innoxiiis vulneribus —, multivaga
 alioquin ave. est enim ars illis inter se blandiri et cor-
 rumpere alias furtoque comitatiores reverti.
 110 (53) Quin et internuntiae in magnis rebus fuere, 25
 epistulas adnexas earum pedibus obsidione Mutinensi in
 castra consulum Decumo Bruto mittente. quid vallum et
 vigil obsidio atque etiam retia amne praetenta profuere
 Antonio per caelum eunte nuntio? et harum amore in-
 saniunt multi. super tecta exaedificant turres iis, nobili- 30
 tatemque singularum et origines narrant vetere iam exemplo.
 L. Axius eques Romanus ante bellum civile Pompeianum

1 a vere d Hard. habere r. vere edd. ante Hard. 2 no-
 minatam d. -ta r. 3 cum R¹d. post r. | solstitio d. 5 par v.
 pars ll. 6 apparet d²T. cfr. Arist. h. a. IX 7 p. 613 A, 30.
 -reat a²v. -rent r. 10 quin Rhen. qui ll. 11 dist. Ianus. |
 vincetae Barb. uictae ll. 16 tinnunculus d. cfr. Colum. VIII
 8, 7. tinungulis F¹a. ctin F². tinn- R. 23 ave F²a²v. ab r.

denariis cccc singulae paria venditavit, ut M. Varro tradit. quin et patriam nobilitavere in Campania grandissimae provenire existimatae.

(54) Harum volatus in reputationem ceterarum quo-¹¹¹
⁵ que volucrum inpellit. 38. Omnibus animalibus reliquis certus et unius modi et in suo cuique genere incessus est, aves solae vario meatu feruntur et in terra et in aëre. ambulant aliquae, ut cornices, saliant aliae, ut passer, merulae, currunt, ut perdices, rusticulae, ante se
¹⁰ pedes iaciunt, ut ciconiae, grues. expandunt alas pendentque raro intervallo quatiunt *aliae*, aliae crebrius, sed et primas dumtaxat pinnas, aliae et tota latera plaudunt,¹¹²
 quaedam vero maiore ex parte compressis volant percussoque semel, aliquae et gemino ictu, aëre feruntur,
¹⁵ velut inclusum eum prementes eiacularantur sese in sublime, in rectum, in pronum. impingi putes aliquas aut rursus ab alto cadere has, illas salire. anates solae quaeque sunt eiusdem generis in sublime protinus sese tollunt atque e vestigio caelum petunt, et hoc etiam ex
²⁰ aqua. itaque in foveas quibus feras venamur delapsae solae evadunt. vultur et fere graviores nisi ex procursu¹¹³
 aut altiore cumulo inmissae non evolant, cauda reguntur. aliae circumspectant, aliae flectunt colla, nec nullae vescuntur ea quae rapuere pedibus. sine voce non volant
²⁵ multae, aut e contrario semper in volatu silent. subrectae, pronaе, obliquae in latera, in ora, quaedam et resupinae feruntur, ut, si pariter cernantur plura genera, non in eadem natura meare videantur.

39. (55) Plurimum volant quae apodes, quia careant¹¹⁴

4 volatus **F**²*v.* uel- **R**¹. rel- *r.* 7.8 et aere (*om.* in) **R**.

11 aliae *ego inserui, om. ll. cfr. nov. luc. p. 82 n. 32.*

12 aliae et **ad.** alia et *r.* | plaudunt **F**²*d.* pand- **av.** pland- *r.*
cfr. nov. luc. p. 81. 15 uelut **F**²**a**²*d.**v.* uel **F**¹**a**¹. ut **R**. 16
 pronum **F**²**a**²*v.* prob- *r.* | impingi **F**²**a**²*v.* pingui **Ra**¹. -gi **F**¹*d.*
 | putes **F**²**a**²*v.* potes *r.* 17 ab alto **R**²**a**²*v.* ab labi *r.* 19
 e **R**²*d.* *om. r.* 21 fere **F**. ferae *r.* 22 aptius videtur innixae.

23 nec nullae **a**². nec ullae *r.* nonnullae *v.* 25 an
 aliae *pro* aut? | subrecto **RF**¹**a**¹*d.* 29 inde ab hoc loco *codex*
D incipit integer esse. | an carent?

usu pedum, ab aliis cypseli appellantur hirundinum specie. nidificant in scopulis. hae sunt quae toto mari cernuntur, nec umquam tam longo naves tamque continuo cursu recedunt a terra ut non circumvolitent eas apodes. cetera genera residunt et insistunt, his quies nisi in nido nulla: 5 aut pendent aut iacent.

- 115 (56) Et ingenia aequae varia, ad pastum maxime. 40. caprimulgi appellantur grandioris merulae adspectu fures nocturni. interdiu enim visu carent. intrant pastorum stabula caprarumque uberibus advolant suctum 10 propter lactis, qua iniuria uber emoritur caprisque caecitas quas ita mulsero oboritur. platea nominatur advolans ad eas quae se in mari mergunt et capita illarum morsu corripienti, donec capturam extorqueat. eadem cum devoratis se inplevit conchis, calore ventris coctas evomit 15 atque ita ex iis esculenta eligit testas excernens.

- 116 41. (57) Villaribus gallinis et religio inest. inhorrescunt edito ovo, excutiantque sese et circumactae purificant aut festuca aliqua sese et ova lustrant. 42. minimae avium cardueles imperata faciunt, nec voce tantum sed 20 pedibus et ore pro manibus. est quae boum mugitus imitetur, in Arelatensi agro taurus appellata, alioquin parva est. equorum quoque hinnitus anthus nomine herbae pabulo adventu eorum pulsa imitatur ad hunc modum se ulciscens. 25

- 117 (58) Super omnia humanas voces reddunt, psittaci quidem etiam sermocinantes. India hanc avem mittit, siptacen vocat, viridem toto corpore, torque tantum miniato in cervice distinctam. imperatores salutatur et quae accipit verba pronuntiat, in vino praecipue lasciva. capiti 30

1 hirundinem DFB. 5 et Fa². om r. 8 an qui appellantur? cfr. Arist. h. a. IX 30 p. 618 B, 2 ó δὲ καλούμενος αἰγοθήλας. | grandiores dTPint. | merula Pint. ex Arist. l. l. 12 platea Cicero de nat. deor. II 49, 124, unde haec sumpta sunt. 15 coctas R²a²v. concis R¹. cunctas r. 16 aesculeant DF. -lent a. eculeant d. | elegit DFa. ligat d. 17 religio inest R²F²a²d²v. -egiones D. -igiones r. 28 siptacen a. septagen r. sittacen Gel.

eius duritia eadem quae rostro. hoc, cum loqui discit, ferro verberatur radio. non sentit aliter ictus. cum devolat, rostro se excipit, illi innititur levio-remque ita se pedum infirmitati facit.

- 5 (59) Minor nobilitas, quia non ex longinquo venit, 118
sed expressior loquacitas certo generi picarum est. ad-
amant verba quae loquantur, nec discunt tantum sed deli-
gunt, meditantisque intra semet cura atque cogitatione
intentionem non occultant. constat emori victas difficultate
10 verbi ac, nisi subinde eadem audiant, memoria falli quae-
rentesque mirum in modum hilarari, si interim audierint
id verbum. nec vulgaris his forma, quamvis von spe-
ctanda. satis illis decoris in spe sermonis humani est.
verum addiscere alias negant posse quam ex genere earum 119
15 quae glande vescantur, et inter eas facilius quibus quini
sint digiti in pedibus, ac ne eas quidem ipsas nisi primis
duobus vitae annis. latior his est lingua omnibusque in
suo cuique genere quae sermonem imitantur humanum,
quamquam id paene in omnibus contingit. Agrippina 120
20 Claudii Caesaris turdum habuit, quod numquam ante, imi-
tantem sermones hominum. cum haec proderem, habebant
et Caesares iuvenes sturnum, item luscini-
as Graeco ac Latino sermone dociles, praeterea meditan-
tes assidue et in diem nova loquentes, longiore etiam contextu. docen-
25 tur secreto et ubi nulla alia vox misceatur, adsidente qui
crebro dicat ea quae condita velit ac cibus blandiente.

1 hoc cum **F²R²**. haec cum **a²**. hoc in ea (eo **a¹**) *r.*
6 certo *om.* **Rd.** 7 tantum **Rv.** *om. r.* 7. 8 sed deligunt
ego. se dil- **DF¹**. et dil- **dT.** sed dil- *rv.* sed eligunt **Detl.**

8 cura atque **F²a²v.** -rā at- **R²**. corru at- **F¹**. cruantque **d.**
curu atque *r.* | cogitationem **Rd.** 11 hilarari si **F²v.** -re si **a²**.
-lari si **F¹**. -re si **a¹**. -lari **DR¹d.** -res **R²**. 13 spe *om.* **R¹**.
specie **dv.** 14 uerbum **R²**. an verum verba discere? | quam

F². quam quae **Rv.** quae **ad.** que *r.* 15 eas **F²**. ea *r.* |
quini **F²a²v.** in **a¹d.** ni *r.* 16 nisi *v.* *om. ll.* *cfr. Solin. 52, 44.*

17 latior his (is **a²**) est **F²a²R** e *corr. v.* latiores *r.* | linguae
DF¹a¹d. -gue **R¹**. 19 contingit **d.** -tigit *r.* 20 antea **F²**.

22 sturnum item **R Dal.** it- st- *r edd. ante Dal.* 23. 24
in diem et assidue *ll. v.* *ego transposui.* 26 ac cibus **R Gel.**
ad cuius (-es **F²**) **DFd¹**. ad elinis **d²**. alicui **a.**

- 121 **43.** (60) Reddatur et corvis sua gratia, indignatione quoque populi Romani testata, non solum conscientia. Tiberio principe ex fetu supra Castorum aedem genito pullus in adpositam sutrinam devolvit, etiam religione commendatus officinae domino. is mature sermoni ad-suefactus, omnibus matutinis evolans in rostra in forum versus Tiberium, dein Germanicum et Drusum Caesares nominatim, mox transeuntem populum Romanum salutabat, postea ad tabernam remeans, plurium annorum adsiduo
 122 officio mirus. hunc sive aemulatione vicinitatis manceps proximae sutrinae sive iracundia subita, ut voluit videri, excrementis eius posita calceis macula, exanimavit tanta plebei consternatione ut primo pulsus ex ea regione, mox et interemptus sit funusque aliti innumeris celebratum exsequiis, constratum lectum super Aethiopum duorum
 123 umeros praecedente tibicine et coronis omnium generum ad rogam usque qui constructus dextra viae Appiae ad secundum lapidem in campo Rediculi appellato fuit. adeo
 124 satis iusta causa populo Romano visa est exsequiarum ingenium avis aut supplicii de cive Romano in ea urbe in qua multorum principum nemo deduxerat funus, Scipionis vero Aemiliani post Carthaginem Numantiamque deletas ab eo nemo vindicaverat mortem. hoc gestum M. Ser-
 124 vilio C. Cestio cos. a. d. v kal. Apriles. nunc quoque erat in urbe Roma haec prodente me equitis Romani
 125 cornix e Baetica primum colore mira admodum nigro, deinde plura contexta verba exprimens et alia atque alia crebro addiscens. nec non et recens fama Crateri Monocerotis cognomine in Erizena regione Asiae corvorum opera venantis eo quod devehebat in silvas eos insidentes
 126 corniculis umerisque. illi vestigabant agebantque eo perducta consuetudine ut exeuntem sic comitarentur et feri.

4 oppositam **R.** 12 posita *ll.* an inspersa? 16 an corona (= multitudo)? *cf.* VIII 145. 18 Rediculi *ed. Bas.* rid- **R** (ic in *ras.*) **a**²d. ridiaculi **a**¹. -aegli *r.* 20 aut *ll. v.* an potius *ac*? 24 C *v.* g. **R**². o **Da.** ho **R**¹. u¹⁰o d. **S F**² in *ras.* 27 contexta **DF**². -tu **F**¹ad. -tū **R**². -xa **R**¹. 28. 29 monocerotis **DF**ad. 31 corniculis *Dal.* -li *ll.*

tradendum putavere memoriae quidam visum per sitim¹²⁵
lapides congerentem in situlam monimenti, in qua pluvia
 aqua durabat, sed quae attingi non posset. ita descen-
 dere paventem expressisse tali congerie, quantum poturo
 sufficeret.

44. (61) Nec Diomedias praeteribo aves. Iuba cata-¹²⁶
 ractas vocat et eis esse dentes oculosque igneo colore,
 cetero candidis, tradens. duos semper his duces, alterum
 ducere agmen, alterum cogere. scrobes excavare rostro,
 inde crate consternere et operire terra quae ante fuerit
 egesta. in his fetificare. fores binas omnium scrobibus.
 orientem spectare quibus exeant in pascua, occasum qui-
 bus redeant. alvum exoneraturas subvolare semper et
 contrario flatu. uno hae in loco totius orbis visuntur,¹²⁷
 in insula quam diximus nobilem Diomedis tumulo atque^{3,151}
 delubro, contra Apuliae oram, fulicarum similes. advenas
 barbaros clangore infestant, Graecis tantum adulantur miro
 discrimine, velut generi Diomedis hoc tribuentes, aedemque
 eam cotidie pleno gutture madentibus pennis perluunt
 atque purificant, unde origo fabulae Diomedis socios in
 earum effigies mutatos.

45. (62) Non omittendum est, cum de ingeniis dis-¹²⁸
 serimus, e volucris hirundines indociles esse, e terrestri-
 bus mures, cum elephanti iussa faciant, leones iugum
 subeant, in mari vituli totque piscium genera mitescant.

46. (63) Bibunt aves suctu, ex his quibus longa¹²⁹
 colla intermittentes et capite resupinato velut infundentes
 sibi; porphyrio solus morsu bibit. idem est proprio ge-
 nere, omnem cibum aqua subinde tinguens, deinde pede
 ad rostrum veluti manu adferens. laudatissimi in Com-³⁰
 magene. rostra his et praelonga crura rubent.

47. (64) Haec quidem et haematopodi multo minori,¹³⁰

3 aquam a². | durabat a¹d. dabat R in ras. a². drubat r. |
 posset v. -sit ll. 4 poturo R²d.v. -tui F². -to a¹. -tero r.
 8 tradens ll.v. an tradit? 14 hae F²d. hac F¹R². haec a².
 (cfr. § 65. 85). hoc r. 16 fulicarum similes ll.v. at cfr. nov.
 luc. p. 29. 18 aedemque F²d. ead- r. 32 haematopodi
 vet. Dal. edd. vett. aemant- DF¹R¹d. emant- r. himant- Dal.

quamquam eadem crurum altitudine. nascitur in Aegypto. insistit ternis digitis. praecipue ei pabulum muscae. vita in Italia paucis diebus.

(65) Graviores omnes fruge vescuntur, altivolae carne tantum. inter aquaticas mergi soli dicuntur devorare quae ceterae reddunt.

131 (66) Olorum similitudinem onocrotali habent, nec distare existimarentur omnino, nisi faucibus ipsis inesset alterius uteri genus. huc omnia inexplabile animal congerit, mira ut sit capacitas. mox perfecta rapina sensim inde in os reddita in veram alvum ruminantis modo refert. Gallia hos septentrionali proxima oceano mittit.

132 (67) In Hercynio Germaniae saltu invisitata generum alitum accipimus quarum plumae ignium modo conluceant noctibus. in ceteris nihil praeter nobilitatem longinquitatem factam memorandum occurrit: 48. phalerides in Seleucia Parthorum et in Asia, aquaticarum laudatissimae, rursus phasianae in Colchis — geminas ex pluma aures submittunt subriguntque —, Numidicae in parte Africae Numidia; omnesque iam in Italia.

133 (68) Phoenicopteri linguam praecipui saporis esse Apicius docuit nepotum omnium altissimus gurgis. attagen maxime Ionius celebris et vocalis alias, captus vero obmutescens, quondam existimatus inter raras aves. iam et in Gallia Hispaniaque capitur et per Alpes etiam, ubi et phalacrocoraces, avis Baliarium insularum peculiaris, sicut Alpium pyrrhocorax luteo rostro niger et praecipua sapore lagopus. pedes leporino villo nomen hoc dedere cetero candidae, columbarum magnitudine. non extra terram eam vesci facile, quando nec vita mansuescit et

1 eadem v. in eadem ll. 5 soli dicuntur *Ianus*. solido ut B. -da ue d¹. -da et d². -da ut r. | deuorauere DFR.
9 huc v. hoc ll. cfr. XI 135. 138. 11 in os F²av. onos D. onus F¹. honor B. in denos d. 12 septentrionalis Dfa.
14 accepinus a. 16 sqq. dist. ego. 24 inter raras F²a²v. inter has d³ in ras. in terras r. 25 per ed. Bas.. om. ll. edd. vett. 26 aues dv. | peculiare Bdv. 27 praecipuo Bv.
28 pede DFRd. | nomen ei d Dal. ei nomen edd. ante Dal.

corpus ocissime marcescit. est et alia nomine eodem a coturnicibus magnitudine tantum differens, croceo unctu cibis gratissima. visam in Alpibus ab se peculiarem Aegypti et ibim Egnatius Calvinus praefectus earum prodidit.

- 5 49. (69) Venerunt in Italiam Bedriacencibus bellis 135 civilibus trans Padum et novae aves — ita enim adhuc vocantur — turdorum specie, paulum infra columbas magnitudine, sapore gratae. Baliares insulae nobiliorem etiam supra dicto porphyryonem mittunt. ibi et buteo 10 accipitrum generis in honore mensarum est, item vipiones. sic vocant minorem gruem.

- (70) Pegasos equino capite volucres et gryphas aurita 136 aduncitate [rostri] fabulosos reor, illos in Scythia, hos in Aethiopia. equidem et tragopana, de qua plures adfirmant, 15 maiorem aquila, cornua in temporibus curvata habentem, ferruginei coloris, tantum capite phoeniceo. nec Sirenes inpetraverint fidem, adfirmet licet Dinon Clitarchi celebrati auctoris pater in India esse mulcerique earum cantu quos gravatos somno lacerent. qui credat ista, et Me- 137 20 lampodi profecto aures lambendo dedisse intellectum avium sermonis dracones non abnuat, vel quae Democritus tradit nominando aves quarum confuso sanguine serpens gignatur, quem quisquis ederit intellecturus sit alitum colloquia, quaeque de una ave galerita privatim comme- 25 morat, etiam sine his inmensa vitae ambage circa auguria. nominantur ab Homero scopes, avium genus, neque 138 harum saturicos motus, cum insidentur, plerisque memoratos facile conceperim mente, neque ipsae iam aves noscuntur, quamobrem de confessis disseruisse praestiterit.

1 ocissime marcescit a². occisi marc- (emarc- Rd) r. | est et F² in ras. est ad. esse r. 2 unctu DRa¹. tinctu (F² in ras.) rv. 5 venerē B. -re/// d. 7 turdorum F² in ras. a²v. horum a¹. dorum r. 10 uiniones F². bib- d index libri. 11 sic enim Rv. 13 uncus ego posui. rostri glossema est ex § 196 huc illatum. 18 cantus DF¹B. 20 aures Rv. augures r. auguri aures Detl. 21 abnuet F². | cfr. Gellius X 12, 7. 27 insidentur d² in ras. T. -duntur a² in lac. Hard. -dent edd. ante Hard. assidentur r. 28. 29 noscuntur d. nasc- r. 29 disseruisse F²ad. deconseruisset F¹. deseruisset r.

- 139 **50.** (71) Gallinas saginare Deliaci coepere, unde pestis exorta opimas aves et suoapte corpore unctas devorandi. hoc primum antiquis cenarum interdictis exceptum invenio iam lege Gai Fanni consulis undecim annis ante tertium Punicum bellum, ne quid volucre poneretur praeter unam gallinam quae non esset altilis, quod deinde 140 caput translatum per omnes leges ambulavit. inventumque deverticulum est in fraudem earum gallinaceos quoque pascendi lacte madidis cibis. multo ita gratiores adprobantur. feminae quidem ad saginam non omnes eliguntur, 141 nec nisi in cervice pingui cute. postea culinarum artes, ut clunes spectentur, ut dividantur in tergora, ut a pede uno dilatatae repositoria occupent. dedere et Parthi cocis suos mores. nec tamen in hoc mangonio quicquam totum placet, clune alibi, *alibi* pectore tantum laudatis. 15
- 141 (72) Aviaria primus instituit inclusis omnium generum avibus M. Laelius Strabo Brundisi equestris ordinis. ex eo coepimus carcere animalia coercere quibus rerum natura caelum adsignaverat. **51.** maxime tamen insignis est in hac memoria Clodi Aesopi tragici histrionis patina 142 sermone vocales, HS $\overline{\text{VI}}$ singulas coemptas, nulla alia inductus suavitate nisi ut in his imitationem hominis manderet, ne quaestus quidem suos reveritus illos opimos et voce meritos, dignus prorsus filio a quo devoratas diximus 25 9, 122 margaritas. non sit tamen arduum verum facere inter duos iudicium turpitudinis, si quidem minus est summas rerum naturae opes quam hominum linguas cenasse.

5 uolucrum a^2 . 8 diuverticulum F^2a . | fraudem *cod.* *Dal.* -de *ll.* 9 madidis *codd.* *Gel.* maddidis DF^1B . -tis F^2 . additis *ad.* 12 clune DF^1a^1 . -ne *Rd.* 15 alibi *ego inserui*.

17 Laenius *Pint.* *cfr. Varro de re rust. III 5, 8.* 18 rerum *R.* rebus *r.* 18, 19 naturae *R.* 21 HS. $\overline{\text{C}}$ taxata *Sill.* in his taxata *d* (*tax- in ras.*). taxata a^2 . contexta tua F^2 . in ista ea ia (*eua R*) *r.* 22 HS $\overline{\text{VI}}$ *Sill.* nūmis (*in ras.*) senis *d.* his ui a^2 . in his ui (*VI R*) *r.* 23 in his F^2d^2 . his *r.* 26 sit Ba^2v . sic $\text{F}^2\text{Dettl.}$ si *r.* | arduum *ego nov. luc. p. 81.* anium ut B^2 . ut *rv.* | uerum *ll.v. de dictione cfr. VII 130.* verear *comi. Dettl.* | facere F^2 *in ras.* facile *Rd.* facere ui *r.* fatear facile *v.* 27 si quidem *Dettl.* si quod *ll.* nisi quod *v.* | summas F^2 . -ma *r.*

52. (73) Generatio avium simplex videtur esse, cum 143
 et ipsa habeat sua miracula, quoniam et quadripedes ova
 gignunt, chamaeleontes, lacertae, et quae diximus^{9, 37}
 item serpentes. pennatorum autem infecunda sunt quae
 5 aduncos habent ungues. cenchris sola ex his supra qua-
 terna edit ova. tribuit hoc avium generi natura ut fe-
 cundiores essent fugaces earum quam fortes. plurima
 pariunt struthocameli, gallinae, perdices, soli. coitus avi-
 bus duobus modis, femina considente humi, ut in gallinis,
 10 aut stante, ut in gruibus.

(74) Ovorum alia sunt candida, ut columbis, perdici- 144
 bus, alia pallida, ut aquaticis, alia punctis distincta, ut
 meleagridum, alia rubri coloris, ut phasianis, cenchridi.
 intus autem omne ovum volucrum bicolor, aquaticis lutei
 15 plus quam albi, id ipsum magis luridum quam ceteris.
 piscium unus color, in quo nihil candidi. avium ova ex 145
 calore fragilia, serpentium ex frigore lenta, piscium ex
 liquore mollia. aquatiliū rotunda, reliqua fere fastigio
 cacuminata. exeunt a rotundissima sui parte, dum pa-
 20 riuntur, molli putamine, sed protinus durescente, quibus-
 cumque emergunt portionibus. quae oblonga sint ova
 gratioris saporis putat Horatius Flaccus. feminam
 edunt quae rotundiora gignuntur, reliqua marem. umbili-
 cus ovis a cacumine inest, ceu gutta eminens in putamine.

53. Quaedam omni tempore coeunt, ut gallinae, et 146
 pariunt praeterquam duobus mensibus hiemis brumalibus.
 ex iis iuvencae plura quam veteres, sed minora, et in
 eodem fetu prima ac novissima. est autem tanta fecun-
 ditas ut aliquae et sexagena pariant, aliquae cotidie, ali-
 30 quae bis die, aliquae in tantum ut effectae moriantur.

3 lacunam ego indicavi. Ianus voluit inter aquatilia item.

4 inter R(?). item r. 5 cenchris Barb. generis a². -ri
 (nulla) edd. rett. cancris r. 8 gallinae F²a². ne Rd. nae r.
 | soli B²ad. sali r edd. ante Hard. Ianus voluit oti, magis
 aptum sit otides. sed fortasse soli delendum est: cfr. Arist. de
 gener. an. III 1 p. 749 B, 17. an aliae? 9 considente F²a²v.
 -tinente r. 12 punctis F²a²d² in ras. v. -ta r. 13 rubri F²a²v.
 probri r. 15 quam F²a². quo r. | albi v. alibi ll. | idque dv.

17 lenta d. lenia r. 27 et ll. v. an ut?

- 147 Hadrianis laus maxima. columbae deciens anno pariunt, quaedam et undeciens, in Aegypto vero etiam brumali mense. hirundines et merulae et palumbi et turtures his anno pariunt, ceterae aves fere semel. turdi in cacuminibus arborum luto nidificantes paene contextim, in secessu 5 generant. a coitu decem diebus ova maturescunt in utero. vexatis autem gallinae et columbae pinna evulsa aliave simili iniuria diutius.
- 148 Omnibus ovis in medio vitelli parva inest velut sanguinea gutta, quod esse cor avium existimant, primum 10 in omni corpore id gigni opinantes. in ovo certe gutta ea salit palpitatque. ipsum animal ex albo liquore ovi corporatur. cibus eius in luteo est. omnibus intus caput maius toto corpore, oculi compressi capite maiores. increscente pullo candor in medium vertitur, luteum cir- 15
- 149 cumfunditur. vicensimo die si moveatur ovum, iam viventis intra putamen vox auditur. ab eodem tempore plumescit, ita positus ut caput supra dextrum pedem habeat, dextram vero alam supra caput. vitellus paulatim deficit. aves omnes in pedes nascuntur, contra quam reliqua ani- 20
- 150 malia. quaedam gallinae omnia gemina ova pariunt et geminos interdum excludunt, ut Cornelius Celsus auctor est, alterum maiorem. aliqui negant omnino geminos excludi. plus vicena quina incubanda subici vetant. parere a bruma incipiunt. optima fetura ante vernalis aequinoctium. post solstitium nata non implent magnitudinem iustam, tantoque minus quanto serius provenire.
- 151 54. (75) Ova incubari intra decem dies edita utilissimum. vetera aut recentiora infecunda. subici inpari numero debent. quarto die postquam coepere incubari, 30 si contra lumen cacumine ovarum adprehenso una manu purus et uniusmodi perluceat color, sterilia existimantur

6 decem diebus d. 7 aliae F²v. -aeue r. 8 diutius v. -inus II. 9 in medio d. in om. rv. | vituli DFa. 11 gigni F in ras. adv. -nunt r. 13 luteo a²v. -to r. 16 si F²R²v. om. r. | mouetur d. 21 omnia gemina F²R²dv. gemina a². omnia r. cfr. Arist. h. a. VI 3 p. 562 A, 28 πάντα δίδυμα τέκνουσι. 25 a F²a²dv. om. r. 31 una F². ima r.

- esse proque eis alia substituenda. et in aqua est experimentum. inane fluitat, itaque sidentia, hoc est plena, subici volunt. concuti vero experimento vetant, quoniam non gignant confusis vitalibus venis. incubationi datur
 5 initium post novam lunam, quia prius inchoata non
 proveniant. celerius excluduntur calidis diebus. ideo
 aestate undevicensimo educunt fetum, hieme XXV. si in-
 cubitu tonuit, ova pereunt, et accipitris audita voce vi-
 tiantur. remedium contra tonitrus clavus ferreus sub
 10 stramine ovorum positus aut terra ex aratro. quaedam 153
 autem et citra incubitum sponte natura gignit, ut in
 Aegypti fimetis. scitum de quodam potore reperitur Sy-
 racusis tandiu potare solitum, donec cooperta terra fetum
 ederent ova.
- 15 55. (76) Quin et ab homine perficiuntur. Iulia 154
 Augusta prima sua inventa Tib. Caesare ex Nerone gra-
 vida, cum parere virilem sexum admodum cuperet, hoc
 usa est puellari augurio, ovum in sinu fovendo atque, cum
 deponendum haberet, nutrici per sinum tradendo, ne inter-
 20 mitteretur tepor. nec falso augurata proditur. nuper
 inde fortassis inventum ut ova calido in loco inposita
 paleis igne modico foverentur homine versante, pariterque
 et stato die illinc erumperet fetus. traditur quaedam ars 155
 gallinarii cuiusdam dicentis quod ex quaque esset. nar-
 25 rantur et mortua gallina mariti earum visi succedentes in
 vicem, et reliqua fetae more facientes abstinentesque se
 cantu. super omnia est anatum ovis subditis atque ex-
 clusis admiratio prima non plane agnoscentis fetum, mox
 incerti singultus sollicitate convocantis, postremo lamenta
 30 circa piscinae stagna mergentibus se pullis natura duce.

5 lacunam ego indicavi coll. Colum. VIII 5, 9 luna crescente
 a decima usque ad quintam decimam. 7 educunt *dv.* 10
 stramine *dv.* -na *r.* | eretro *DF¹R¹*. cretro *a¹*. ereto *d.* 11
 gignit *R.* -nunt *r.* 13 potore *F²a²Dal.* vini po- *edd. ante Dal.*
om. Hard. cfr. Arist. VI 2 p. 559 B, 2 φιλοπότης τις. 14 ede-
 rent *v.* -re *ll.* 16 tibus *F.* tibus *r.* tiberio *d(?)v.* 18 fo-
 nuendum *DFR.* 23 illinc *F²a²v.* -lic *R²*. milium *r.* 24
 esset *v.* -sent *R²a²*. -se *r.* 29 incerti singultus *Pint.* -ti
 -cultus *DF.* -ti -cultus *a²*. -tis incultus *d.* -tis incubitus *Ra¹*.

- 156 **56.** (77) Gallinarum generositas spectatur crista erecta, interim et gemina, pennis nigris, ore rubicundo, digitis inparibus, aliquando et super IV digitos traverso uno. ad rem divinam luteo rostro pedibusque purae non videntur, ad opertanea sacra nigrae. est et pumilionum genus non sterile in his, quod non in alio genere alitum, sed quibus centra, fecunditas rara et incubatio ovis noxia.
- 157 **57.** (78) Inimicissima autem omnium generi pituita, maximeque inter messis ac vindemiae tempus. medicina in fame et cubitus in fumo, utique si e lauru aut herba sabina fiat, penna per transversas inserta nares et per omnes dies mota, cibus alium cum farre aut aqua perfusus in qua maduerit noctua aut cum semine vitis albae coctus ac quaedam alia.
- 158 **58.** (79) Columbae proprio ritu osculantur ante coitum. pariunt fere bina ova . . . , ita natura moderante ut aliis crebrior sit fetus, aliis numerosior. palumbus et turtur plurimum terna nec plus quam bis vere pariunt, atque ita, si prior fetus corruptus est; et quamvis tria pepererint, numquam plus duobus educunt. tertium quod inritum est urinum vocant. palumbis incubat femina post
- 159 meridiana in matutinum, cetero mas. columbae marem semper et feminam pariunt, priorem marem, postridie feminam. incubant in eo genere ambo, interdium mas, noctu femina. excludunt XX die, pariunt a coitu V. aestate

1 crista **F**²d. -te **DF**¹**R**²a. Xpe **R**¹. | erecta **B**²d^v recta **DF**²**R**¹a. -te **F**¹. 3 IV ego. quattuor *ll.v. nonne quaternos?*

7 contra ad. certa v. *Ianus contulit Geopon. XIV 7, 17* αἱ κέντρα ἔχουσαι ὄρνεις εὐκότα τοῖς ἀλεκτρούωνων τρυπῶσι τὰ ψά. 9 messis ac *Sill.* -sis et **F**²d. -ses ac **F**¹a. -ses ae **DB**.

12 mota **F**² in ras. a²v. emota **T**. et mota r. 13 aut **F**² in ras. **Rd Dal.** aui **D**. aui **a** edd. ante *Dal.* 16 lacunam ego indicavi; interierunt sed toto anno vel sed deciens anno: *cfr. Arist. de gen. an. III 1 p. 749 B, 18* πολλὰ μὲν οὐ, πολλάκις δέ. *h. a. VI 1 p. 558 B, 23* διτοκοῦσι μὲν, ἀλλὰ . . καὶ δεκάκις τοῦ ἐνιαυτοῦ τίκτουσιν. *ib. 4 init.* πᾶσαν ὥραν. 17 palumbus ad. -bes **R**²v. -bis r. 18 turturi **F**². -res **R**²v. | fere **F**².

19 ita, ut si *Detl. sed cfr. Arist. h. a. VI 4 init.* 20 educant **DFa Detl.** | quod **R**²**F**²a²v. om r.

quidem interdum binis mensibus terna educunt paria.
namque XVIII die excludunt statimque concipiunt. quare
inter pullos saepe ova inveniuntur et alii provolant, alii
erumpunt. ipsi deinde pulli quinquemenstres fetificant.
5 et ipsae autem inter se, si mas non sit, feminae aequae¹⁶⁰
saliunt, pariuntque ova inrita ex quibus nihil gignitur,
quae hypenemia Graeci vocant.

59. Pavo a trimatu parit. primo anno unum aut¹⁶¹
alterum ovum, sequenti quaterna quinave, ceteris duodena,
10 non amplius, intermittens binos dies ternosve parit, et ter
anno, si gallinis subiciantur incubanda. mares ea fran-
gunt desiderio incubantium. quapropter noctu et in late-
bris pariunt aut in excelso cubantes, et nisi molli strato
excepta franguntur. mares singuli quinis sufficiunt coniugi-
15 bus. cum singulae aut binae fuere, corrumpitur salacitate
fecunditas. partus excluditur diebus ter novenis aut tar-
dius tricensimo.

Anseres in aqua coeunt, pariunt vere aut, si bruma¹⁶²
coiere, post solstitium, XL prope, bis anno, si priorem
20 fetum gallinae excludant, alias plurima ova sedecim, pau-
cissima septem. si qui subripiat, pariunt donec rumpantur.
aliena non excludunt. incubanda subici utilissimum novem¹⁶³
aut undecim. incubant feminae tantum tricenis diebus,
si vero tepidiores sint, XXV. pullis eorum urtica con-
25 tactu mortifera, nec minus aviditas, nunc satietate nimia,
nunc suamet vi, quando adprehensa radice morsu saepe
conantes avellere ante colla sua abrumpunt. contra ur-
ticam remedium est stramento ab incubitu subdita radix
earum.

30 60. Ardiolarum tria genera: leucon, asterias, pellos.¹⁶⁴
hi in coitu anguntur. mares quidem cum vociferatu san-
guinem etiam ex oculis profundunt. nec minus aegre
pariunt gravidae. aquila tricenis diebus incubat, et fere¹⁶⁵
maiores alites, minores vicenis, ut miluus et accipiter.

1 educant **F²R** *e corr.* 3 saepe v. sepe **F²a²**. *om. r.*
20 alias v. -io **F²**. -ia *r.* 24 tepidiores **dv.** -ris *r.* 25 nec
F²R²adv. ne *r.* 30 asterias, pellos v. suasperia pelion *ll.*

singulos fere parit, numquam plus ternos, is qui aegolios vocatur et quaternos, corvus aliquando et quinos. incubant totidem diebus. cornicem incubantem mas pascit. pica novenos, melancoryphus supra XX parit, semper numero impari, nec alia plures. tanto fecunditas maior parvis. 5 hirundini caeci primo pulli et fere omnibus quibus numerosior fetus.

- 166 (80) Inrita ova, quae hypenemia diximus, aut mutua
160 feminae inter se libidinis imaginatione concipiunt aut pulvere, nec columbae tantum, sed et gallinae, perdices, pavones, anseres, chenalopeces. sunt autem sterilia et minora ac minus incundi saporis et magis umida. quidam et vento putant ea generari, qua de causa etiam zephyria appellantur. urina autem vere tantum fiunt incubatione
167 derelicta, quae alii cynosura dixere. ova aceto macerata 15 in tantum emolliuntur ut per anulos transeant. servari ea in lomento aut hieme in paleis, aestate in furfuribus utilissimum. sale exinaniri creduntur.
- 168 61. (81) Volucrum animal parit vespertilio tantum, cui et membranaceae pinnae uni. eadem sola volucrum 20 lacte nutrit ubera admovens. parens geminos volitat amplexa infantes secumque portat. eidem coxendix una traditur, et in cibatu culices gratissimi.
- 169 62. (82) Rursus in terrestribus ova pariunt serpentes, de quibus nondum dictum est. coeunt complexu, adeo 25 circumvolutae sibi ipsae ut una existimari biceps possit. viperarum mas caput inserit in os, quod illa abrodit voluptatis dulcedine. terrestrium eadem sola intra se parit
170

1 is—2 quaternos om. **DF¹Rd** (**d¹** etiam corvus). 1 aegolios v. -onos **R²**. -ornos **F²**. egonus **dT**. *Arist. h. a. VI 6 p. 563 A, 31* ó δ' αἰγώλιος, sed ó δέ γώλιος *cod.* *P.* ó δ' αἰγώλιος *Bussemaker et Pikkolos.* 5 inequalia **a** *edd. vett.* nec alia *r.* | plures *codd.* *Gel.* in pluris **a.** in -es *r.* | tanta **F²a²**. 6 pullis **DF¹a¹**. -li sunt **F²**. 14 urina **F²R²**. haec **a** *edd. ante Sill.* n **d.** in *r.* | urina fiunt *edd. ante Hard.* 17 in furfuribus **Rv.** furf- *r.* 19 tantum **F²v.** in tant- *r.* 20 membranaceae **F²Rd.** -cae **DF¹a¹**. -na ceu **a²**. | penna **a²d.** pemne **Da¹**. | um **a¹**. uni *r.* *cfr. nov. luc. p. 85.* 21 admonens **Re corr. a²**. -uet **d.** -uit *r.* 22 coxendix v. -dis *ll.* 25 est *ed. Bas.* sit *ll.*

ova unius coloris et mollia ut pisces. tertia die intra
uterum catulos excludit, dein singulis diebus singulos parit,
XX fere numero. itaque ceteri tarditatis impatientes per-
rumpunt latera occisa parente. ceterae serpentes con-
5 texta ova in terra incubant et fetum sequente excludunt
anno. crocodili vicibus incubant, mas et femina. sed re-
liquorum quoque terrestrium reddatur generatio.

63. (83) Bipedum solus homo animal gignit. homini 171
tantum primi coitus paenitentia, augurium scilicet vitae
10 a paenitenda origine. ceteris animalibus statim per tem-
pora anni concubitus, homini, ut dictum est, omnibus horis 7, 38
dierum noctiumque. ceteris satias in coitu, homini prope 172
nulla. Messalina Claudii Caesaris coniunx regalem hanc
existimans palmam elegit in id certamen nobilissimam e
15 prostitutis ancillam mercenariae stipis eamque nocte ac
die superavit quinto atque vicensimo concubitu. in ho-
minum genere maribus deverticula veneris excogitata,
omnia scelere naturae, feminis vero abortus. quantum in
hac parte multo nocentiores quam ferae sumus! viros avi-
20 dios veneris hieme, feminas aestate Hesiodus prodidit.

Coitus aversis elephantis, camelis, tigris, lyncibus, 173
rhinocerotis, leonibus, dasypodis, cuniculis, quibus aversa geni-
talia. cameli etiam solitudines aut secreta certe petunt,
neque intervenire datur sine perniciem. coitus tota die, et
25 his tantum ex omnibus quibus solida ungula. in quadri-
pedum genere mares olfactus accendit. avertuntur et
canes, phocae, lupi in medio coitu invitique etiam co-
haerent. supra dictorum plerumque feminae priores super- 174
veniuntur, in reliquis mares. ursi autem, ut dictum est, 8, 126
30 humanitus strati, irenaei stantes ambo inter se complexi,
felis mare stante, femina subiacente, vulpes in latera
projectae maremque femina amplexa. taurorum cervorum-

13 hanc F² edd. ante Dal. hoc Dal. om. r Hard. 17 ma-
ribus D²v. -nibus r. 18 scelerae D¹F. -ra R. 24 tota die
F²a² in ras. R²v. tote r. 26 accendit d. antced- Fa. ante-
ced- r. 27 medio ego e Strackii et Littræi versionibus. me-
dioque Il.v. 28. 29 superveniunt Fd. 32 amplexa F²v.
comp- d. amplexu R. -xae r.

que feminae vim non tolerant, ea de causa ingrediuntur in conceptu. cervi vicissim ad alias transeunt et ad priores redeunt. lacertae ut ea quae sine pedibus sunt circumflexu venerem novere.

- 175 Omnia animalia quo maiore corpore hoc minus fecunda. singulos gignunt elephanti, cameli, equi. acanthis duodenos, avis minima. ocissime pariunt quae plurimos gignunt. quo maius est animal, tanto diutius formatur in utero. diutius gestantur quibus longiora sunt vitae spatia, 176 neque crescentium tempestita ad generandum aetas. quae solidas habent ungulas singulos, quae bisulcas et geminos pariunt. quorum in digitos pedum fissura divisa est, ea numerosiora in fetu. sed superiora omnia perfectos edunt partus, haec inchoatos, in quo sunt genere leaenae, ursae, et vulpes informe etiam magis quam supradicta parit, 177 rarumque est videre parientem. postea lambendo calfaciunt fetus omnia ea et figurant. pariunt plurimum quaternos. caecos autem gignunt canes, lupi, pantherae, thoes.

- Canum plura genera. Laconicae octavo mense utrimque 20 que generant. ferunt sexaginta diebus et plurimum tribus. ceterae canes et semenstres coitum patiuntur. implentur omnes uno coitu. quae ante iustum tempus concepere diutius caecos habent catulos, nec omnes totidem diebus existimantur in urina attollere crus fere semenstres. id 25 est signum consummati virium roboris. feminae hoc idem sidentes. partus duodeni quibus numerosissimi, cetero 178 quini, seni, aliquando singuli, quod prodigiosum putant, sicut omnes mares aut omnes feminas gigni. primos quosque mares pariunt, in ceteris alternant. ineuntur a partu sexto mense. octonos Laconicae pariunt. propria 30 in eo genere maribus labore salacitas. vivunt Laconici annis denis, feminae duodenis, cetera genera XV annos,

1 feminae *Rv.* minime *d.* minae *r.* 12 ea *Dal. del. F².*
e *r.* eo *edd. vett.* 15 informa *Dfa.* -mia *dv.* an informes?

20. 21 utrimque *v.* -rumque *ll.* 24 catulos nec *v.* -lis *R.*
-li se *r.* 30 quosque *Ianus.* quoque *ll.v.* 32 labore *Brot.*
-res *ll.* -ris (alacritas) *edd. ante Brot.* 33 XV annis *d.*

aliquando et XX, nec tota sua aetate generant fere a duodecimo desinentes.

Felium et ichneumonum reliqua ut canum. vivunt 179
 annis senis. dasypodes omni mense pariunt et super-
 5 fetant, sicut lepores. a partu statim implentur. concipiunt
 quamvis ubera siccante fetu. pariunt autem caecos. ele-¹⁷⁵
 phanti, ut diximus, pariunt singulos magnitudine vituli^{8,28}
 trimenstris. cameli duodecim mensibus ferunt, a trimatu
 pariunt vere iterumque post annum implentur a partu.
 10 equas autem post tertium demum aut post unum ab enixu 180
 utiliter admitti putant coguntque invitas. asinas et septi-
 mo die concipere facillime creditur. equarum iubas ton-
 dere praecipiunt, ut asinorum coitum patiantur humilitate;
 comantes enim gloria superbire. a coitu solae animalium
 15 currunt exadversus aquilonem austrumve, prout marem
 aut feminam concepere. colorem ilico mutant rubriore
 pilo vel quicumque sit pleniore. hoc argumento desinunt
 admittere, etiam volentes. nec inpediit partus quasdam
 ab opere falluntque gravidae. vicisse Olympia praegnantem
 20 Echecratidis Thessali invenimus. equos et canes et sues 181
 initum matutinum adpetere, feminas autem post meridiem
 blandiri diligentiores tradunt. equas domitas LX diebus
 equire ante quam gregales, sues tantum coitu spumam
 ore fundere, verrem subantis audita voce, ni admittatur,
 25 cibum non capere usque in maciem, feminas autem in
 tantum efferari ut hominem lancinent, candida maxime
 veste indutum. rabies ea aceto mitigatur naturae adperso.
 aviditas coitus putatur et cibis fieri, sicut viro eruca, pe-
 182 cori caepa. quae ex feris mitigentur non concipere, ut

1 XX T. uicenos d(?). uiginti r. 6 autem Ianus. ñ Rd.
 non r edd. ante Hard. vero Hard. 8 a. R²F²a²v. u DF¹.
 ut a¹. in d. e R¹. 10 demum Ianus. diem ll.v. cfr. Arist.
 h. a. VI 22 p. 576 B, 30 11 asinas inserui cum Url. vind.
 n. 197. | et ego. et muliter (pro utiliter) a¹. et mulier rv.
 cfr. nov. luc. p. 98. 15 exadversus coni. Sill. -sos D. -so rv.
 18 volentes edd. ante Hard. cfr. § 182 extr. nol. ll. Hard.
 21 initium FR. hinnitum d. 22 LX Rd(?) sexaginta
 DFa. 26 efferari dv. -erri r. | lancinent R². lac- D¹R¹Fd.
 lacerent rv.

anseris, apros vero tarde et cervos nec nisi ab infantia educatos mirum est. quadripedum praegnantes venerem arcent praeter equam et suem. sed superfetant dasypus et lepus tantum.

- 183 **64.** (84) Quaecumque animal pariunt in capita gignunt 5
circumacto fetu sub enixum, alias in utero porrecto. qua-
dripedes gestantur extensis ad longitudinem cruribus et
alvum suam adplicatis, homo in semet conglobatus inter
184 duo genua naribus sitis. molas, de quibus ante diximus,
7, 63 gigni putant ubi mulier non ex mare, verum ex semet 10
ipsa tantum conceperit. ideo nec animari, quia non sit
ex duobus, altricemque habere per se vitam illam quae
satis arboribusque contingat. **65.** ex omnibus, quae per-
fectos fetus, sues tantum et numerosos edunt, nam plures
contra naturam solidipedum aut bisulcorum. 15
- 185 **(85)** Super cuncta est murium fetus, haud sine cuncta-
tione dicendus, quamquam sub auctore Aristotele et
Alexandri Magni militibus. generatio eorum lambendo
constare, non coitu, dicitur. ex una genitos CXX tradi-
derunt, apud Persas vero praegnantes in ventre parentis 20
reperitas. et salis gustatu fieri praegnantes opinantur.
- 618 itaque desinit mirum esse unde vis tanta messes popu-
letur murium agrestium, in quibus illud adhuc quoque
latet, quonam modo illa multitudo repente occidat. nam
nec exanimes reperiuntur neque exstat qui murem hieme 25
in agro effoderit. plurimi ita ad Troada proveniunt, et iam
inde fugaverunt incolas. proventus eorum siccitatibus. tra-
dunt etiam obituris vermiculum in capite gigni. Aegyptiis

6 fetu om. R.d. | alias Barb.(?) -ia ll. cfr. Arist. h. a. VII 8 p. 586 B, 6 et A, 35. antea Detl. | porrecto Barb.(?) -ta ll.

7 extensis R. 10 ex semet Fa²d. a s- R. ea s- r. 14 sues tantum Gel. sue tantus R. uetantus DF¹. -tos r. | numeros F¹. in humerosos a². | nam ego. item ll.v. sententia est: nam plures [fetus edere est] contra naturam cet. cfr. § 176 et Arist. de gen. an. IV 6 init. 20 praegnantes in Barb. in -antis (-atis R) ll. | utero edd. ante Hard. | parentis Barb. -rientis ll. cfr. Arist. h. a. VI 37 p. 580 B, 30 23 adhuc quoque ego. quoque adhuc ll.v. 26 itaque a edd. ante Dal. 28 capite F²d. coitu a. cante r. | aegyptiis F²a²v. -ti d. -tii r.

muribus durus pilus sicut irenaceis. iidem bipedes ambulat ceu Alpini quoque.

Cum diversi generis coiere animalia, ita demum generant, si tempus nascendi par habent.

- 5 Quadripedum. ova gignentium lacertas ore parere, ut creditur vulgo, Aristoteles negat. neque incubant eadem, oblatae quo sint in loco enixae, quoniam huic animali nulla memoria. itaque per se catuli erumpunt.

66. (86) Anguem ex medulla hominis spinae gigni
10 accipimus a multis. pleraque enim occulta et caeca origine proveniunt, etiam in quadripedum genere, 67. sicut salamandrae, animal lacertae figura, stellatum, numquam nisi magnis imbribus proveniens et serenitate desinens. huic tantus rigor ut ignem tactu restinguat non alio modo
15 quam glacies. eiusdem sanie, quae lactea ore vomitur, quacumque parte corporis humani contacta toti defluunt pili, idque quod contactum est colorem in vitiliginem mutat.

68. (87) Quaedam ergo gignuntur ex non genitis et
20 sine ulla simili origine, ut supra dicta et quaecumque aetas aut ver statumque tempus anni generant. ex his quaedam nihil gignunt ut salamandrae, neque est in his masculum femininumve, sicut neque in anguillis omnibusque quae nec animal nec ovum ex sese generant. neutrum est et ostreis genus et ceteris adhaerentibus vado
25 vel saxo. quae autem per se generantur, si in mares et feminas discripta sunt, generant quidem aliquid coitu, sed imperfectum ac dissimile et ex quo nihil amplius gignatur, ut vermiculos muscae. id magis declaravit natura eorum
30 quae insecta dicuntur, arduae explanationis omnia et pri-

6. 7. eadem v. eod. // 14 tactus F^{1a}. | restinguat F².
rex tinguat D. ext. rv. 19 uero Rdv. ergo r. 21 aetas
aut a³v. om. r. | uer statumque a²R²v. om. r. dubitari possit de
vv. aetas aut propter Arist. h. a. V 8 p. 542 A, 22 et V 19
p. 551 A, 2. | generat dv. 23 genus masculum Rdv. cfr.
Arist. h. a. IV 11 init. 23. 24 omnibusque dv. que om. r.
24 ex sese Fa²d. et sese Da¹. om. B. 27 discripta a¹.
desc. rv. 29 earum FRad. 30 dicuntur v. ducu- Ra²d.
duca- r.

vatum dicato opere narranda. quapropter ingenium praedictorum et reliqua subtexitur edissertatio.

- 191 **69.** (88) Ex sensibus ante cetera homini tactus, dein gustatus. reliquis superatur a multis. aquilae clarius cernunt, vultures sagacius odorantur, liquidius audiunt 5 talpae. obrutae terra, tam denso atque surdo naturae elemento, praeterea voce omni in sublime tendente, sermonem exaudiunt et, si de iis loquere, intellegere etiam 192 dicuntur et profugere. auditus cui hominum primo negatus est, huic et sermonis usus ablatus, nec sunt naturaliter surdi ut non iidem sint et muti. in marinis ostreis auditum esse non est verisimile, sed ad sonum mergere se dicuntur solenes. ideo et silentium in mari piscantibus.
- 193 **70.** (89) Pisces quidem auditus nec membra habent 15 nec foramina, audire tamen eos palam est, utpote cum plausu congregari feros ad cibum adsuetudine in quibusdam vivariis spectetur, et in piscinis Caesaris genera piscium ad nomen venire, quosdamque singulos. itaque produntur etiam clarissime audire mugil, lupus, salpa, 20 chromis, et ideo in vado vivere.
- 194 **(90)** Olfactum iis esse manifeste patet, quippe non omnes eadem esca capiuntur et prius quam adpetant odorantur. quosdam et speluncis latentes salsamento inlitis faucibus scopuli piscator expellit velut sui cadaveris agni- 25 tionem fugientes, conveniuntque ex alto etiam ad quosdam odores, ut saepiam ustam et polypum, quae ideo coiciuntur in nassas. sentinae quidem navium odorem procul 195 fugiunt, maxime tamen piscium sanguinem. non potest petris avelli polypus; idem cunila admota ab odore pro- 30

13 solenes *Hard. ex Arist. h. a. IV 8 p. 535 A*, 14 *ωλληνec.* -nere **F**². -nent **F**¹. -nt *r.* 16 utpote *Dal.* ut pute **F**². ut pate **DF**¹. ut patet *r. edd. ante Dal.* 25 velut—26 fugientes videntur in *v. 29* post sanguinem transponenda, nisi vero *Plinius male intellexit Arist. l. l. p. 534 A*, 19. *cfr. ib. B, 2.* 27. 28 coiciuntur **F**². coiguntur **DF**¹. cog- *r.* 30 petris *ll. r. sed Arist. l. l. p. 534 B*, 27 *escam intellegit. an escis?* | cunila *ā Barb.* cunicula (un- **B**) *r. κόρυζαν Arist. l. l.*

tinus resilit. purpurae quoque faetidis capiuntur. nam de reliquo animalium genere quis dubitet? cornus cervini odore serpentes fugantur, sed maxime styracis; origani aut calcis aut sulphuris formicae necantur. culices
5 acida petunt, ad dulcia non advolant.

71. Tactus sensus omnibus est, etiam quibus nullus alius. nam et ostreis et terrestrium vermibus quoque.

(91) Existimaverim omnibus sensum et gustatus esse. 196
cur enim alios alia sapes adpetant? in quo vel praecipua naturae artificis vis. alia dentibus praedantur, alia unguibus, alia rostri aduncitate carpunt, alia latitudine eruunt, alia acumine excavant, alia sugunt, alia lambunt, sorbent, mandunt, vorant. nec minor varietas in pedum ministerio, ut rapiant, distrahant, teneant, premant, pen-
15 deant, tellurem scabere non cessent.

72. (92) Venenis caprae et coturnices, ut diximus, 197
pinguescunt, placidissima animalia, at serpentes ovis, spectanda quidem draconum arte. aut enim solida hauriunt, si iam fauces capiunt, quae deinde in semet convoluti
20 frangunt intus atque ita putamina extussunt, aut si tenerior est catulis adhuc aetas, orbe adprehensa spirae ita sensim vehementerque praestringunt, ut amputata parte ceu ferro e reliqua quae amplexu tenetur sorbeant. simili modo avibus devoratis solidis contentione plumam et ossa
25 revolvunt.

(93) Scorpiones terra vivunt. serpentes, cum occasio 198
est, vinum praecipue adpetunt, cum alioqui exiguo indigeant potu. eadem minimo et paene nullo cibo, cum

2. 3 cervini *ll. v. intercidisse videtur usti vel incensi: cfr. VIII 118. XXVIII 149. XII 81.* 3 pro serpentes *Pint. voluit insecta coll. Arist. l. l. v. 24, qui formicas dicit et τὰ πλεῖστα τῶν τοιοῦτων.* 10 artificis vis *ego nov. luc. p. 58 n. 20.*

arcitae et hio is (fibus d. uiuis T) **DF¹dT.** arcitae *//// his a¹.* artae ethiois **F².** architectio his **B** e corr. -ctiq; Ex his a². -ctique vis *edd. ante Dal. -ctio Dal. -ctae (-ti Ianus) vis Hard. artificia Detl.* 12 ruunt v. *cfr. XI 159.* 17 ouis d. oua r.

21 est **F²a²d.** et r. 24 contritione *codd. Barb.* | et ossa **F²a²Dal.** sed haud scio an falsum sit. et cita (-tha **B**) r. excitam *Hard. plurima et cetera ossa edd. vett.*

adservantur inclusae, sicuti aranei quoque, alioqui suctu
videntes. ideo nullum interit fame aut siti venenatum.
nam neque calor his nec sanguis nec sudor, quae avi-
ditatem naturali sale augment. in quo genere omnia magis
199 exitialia, si suum genus edere antequam noceant. condit 5
in thesauros maxillarum cibum sphingiorum et satyrorum
genus. mox inde sensim ad mandendum manibus expro-
mit, et quod formicis in annum sollemne est his in dies
vel horas. 73. unum animal digitos habentium herba
alitur, lepus; sed et fruge solidipedes et e bisulcis sues 10
omni cibatu et radicibus. solidipedum volutatio propria.
serratorum dentium carnivora sunt omnia. ursi et fruge,
fronde, vindemia, pomis vivunt et apibus, cancris etiam
200 ac formicis. lupi, ut diximus, et terra in fame. pecus
8,83 potu pinguescit, ideo sal illis aptissimus. item veterina, 15
quamquam et fruge et herba. sed ut bibere sic edunt.
ruminant praeter iam dicta silvestrium cervi, cum a nobis
aluntur, omnia autem iacentia potius quam stantia, et
hieme magis quam aestate, septenis fere mensibus. pon-
tici quoque mures simili modo remandunt. 20
201 (94) In potu autem quibus serrati dentes lambunt,
et mures hi vulgares quamvis ex alio genere sint. quibus
continui dentes sorbent, ut equi, boves. neutrum ursi,
sed aquam quoque morsu vorant. in Africa maior pars
ferarum aestate non bibunt inopia imbrium, quam ob 25
causam capti mures Libyci, si bibere, moriuntur. orygem
perpetuo sitientia Africae generant ex natura loci potu
carentem, et mirabili modo ad remedia sitientium. namque
Gaetuli latrones eo durant auxilio repertis in corpore
202 eorum saluberrimi liquoris vesicis. insidunt in eadem 30
Africa pardi condensa arbore, occultatque earum ramis in
praetereuntia desiliunt atque e volucrum sede grassantur.

1 suctu F²d^v. ru- r. 3 his d. is r. | sanguis d. -inis r.
6 sphingiorum Barb. spi- DR. spo- d. spingionum r.
7.8 expromit ed. Bas. -primit II. 10 sues R²d^v. suis r.
16 ut bibere F²a²v. uinere r. 21 potu T. -tum F¹a². pon-
tum r. 27 africae d. -ca r. | naturi loco a¹. -rali loco a².
28 carentem R. -te r. 29 in v. pro in F²a². pro r.

feles quidem quo silentio, quam levibus vestigiis obrepunt avibus! quam occulte speculatae in musculos exsiliunt! excrementa sua effossa obruunt terra intellegentes odorem illum indicem sui esse.

- 5 **74.** (95) Ergo et alios quosdam sensus esse quam 203
supra dictos haud difficulter apparet. sunt enim quaedam
his bella amicitiaeque, unde et adfectus, praeter illa quae
de quibusque eorum suis diximus locis. dissident olores
et aquilae, corvus et choreus noctu invicem ova exqui-
10 rentes, simili modo corvus et miluus, illo praeripiente
huic cibos, cornices atque noctua, aquila et trochilus, si
credimus, quoniam rex appellatur avium, noctua et ceterae 204
minores aves, [rursus cum terrestribus] mustela et
cornix, turtur et pyralis, ichneumones vespae et phalangia
15 aranei, aquaticae *brenthos* et *gavia* et harpe, ... et tri-
orchis accipiter, sorices et ardiolae invicem fetibus insi-
diantes. aegithus avis minima cum asino; spinetis enim
se scabendi causa atterens nidos eius dissipat, quod adeo
pavet ut voce omnino rudentis audita ova eiciat, pulli
20 ipsi metu cadant; igitur advolans ulcera eius rostro ex-
cavat. vulpes et nisi, angues et mustelae et sues. aesalon 205
vocatur parva avis ova corvi frangens, cuius pulli infestan-
tur a vulpibus. invicem haec catulos eius ipsamque vellit.
quod ubi viderunt corvi, contra auxiliantur velut adversus
25 communem hostem. et acanthis in spinis vivit. idcirco
asinos et ipsa odit flores spinae devorantes. aegithum
vero anthus in tantum ut sanguinem eorum credant non

9 choreus *Turnebus* *adv.* 18, 16. clo- *edd. vett.* cho- *ll.*
sed Arist. h. a. IX 1 p. 609 A, 7 πίπρα καὶ χλωρεύς. 11 aquila
ego. -lae *ll. v.* 12 noctua *ego.* -ae *ll. v.* 13 *uncos ego posui*
et lacunam indicavi. exspectamus trochilus et mustela et cornix,
cfr. Arist. l. l. v. 17. 15 aquatica /// *F.* | *brenthos* *Detl. coll.*
Arist. l. l. v. 23. uentos F². om. r. anates v. | et om. D^a². |
gavia et Detl. -iae D B a¹. -ia F² a². -i F¹ d. | lacunam
ego indicavi. desunt rubeta et anguis, cfr. Arist. l. l. v. 24
τρίορχης δὲ καὶ φρὺνός καὶ ὄφις. 21 nisi (= κίρκοι *ap. Arist.*
l. l. B, 3) *Turnebus.* mili *F².* nili *ll. Dal.* milui *edd. ante Dal.*
Detl. | et ante mustelae *om. R.* 26 flores *F² a² d.* -rē *R e corr.*
-ra *r.* 27 anthus *dv. om. r. cfr. Arist. l. l. p. 610 A, 7.*

- 206 coire multisque ob id veneficiis infament. dissident thoes
ac leones, et minima aequae ac maxima. formicosam ar-
borem urucae cavent. librat araneus se filo in caput
serpentis porrectae sub umbra arboris suae tantaque vi
morsu cerebrum adprehendit, ut stridens subinde et ver- 5
tigine rotata ne filum quidem pendentis rumpere, adeo
non fugere queat. nec finis ante mortem est.
- 207 (96) Rursus amici pavones et columbae, turtures et
psittaci, merulae et turtures, cornix et ardiolae contra
vulpium genus communibus inimicitiiis, harpe et miluus 10
contra triorchin. quid, non et adfectus indicia sunt etiam
8, 61 in serpentibus, inimitissimo animalium genere? dicta sunt
quae Arcadia narrat de domino [a dracone] servato et
208 agnito voce draconi. de aspide miraculum Phylarcho
reddatur. is enim auctor est, cum ad mensam cuiusdam 15
veniens in Aegypto aleretur adsidue enixa catulos, quorum
ab uno filium hospitis interemptum, illam reversam ad
consuetudinem cibi intellexisse culpam et necem intulisse
catulo, nec postea in tectum id reversam.
- 209 77. (97) Somni quaestio non obscuram coniectationem 20
habet. in terrestribus omnia quae coniveant dormire mani-
festum est. aquatilia quoque exiguum quidem, etiam qui
de ceteris dubitant, dormire tamen existimant, non ocu-
lorum argumento, quia non habent genas, verum ipsa
quiete cernuntur placida ceu soporata, neque aliud quam 25
caudas moventia et ad tumultum aliquem expavescentia.
- 210 de thynnīs confidentius affirmatur. iuxta ripas enim aut
petras dormiunt, plani autem piscium in vado, ut manu
saepe tollantur. nam delphini ballaenaeque stertentes et-
iam audiuntur. insecta quoque dormire silentio apparet, 30
quae ne luminibus quidem admotis excitentur.
- 211 (98) Homo genitus premitur somno per aliquot men-

1 ob id R. id r. | thoes v. cfr. Arist. l. l. v. 14. thopes d.
iho- Da. hio- F². ho- F¹. io- R. 3 erucaae F²R². murice d.

13 uncinus ego posui. 14 agnita R e corr. | draconis
DFa. 21 coniveant (-nn- R²d) F²R²d. -iuant F². -tuant Da.
-tinuant R¹. 24 qui R. quia rv. 25 alia DF¹ad. 26 cau-
dis DFad. 31 qua Fa.

ses, dein longior in dies vigilia. somniat statim infans.
 nam et pavore expergiscitur et suctum imitatur. quidam
 vero numquam, quibus mortiferum fuisse signum contra
 consuetudinem somnium invenimus exempla. magnus hic
 5 invitat locus et diversis refertus documentis, utrumne sint
 aliqua praescita animi quiescentis quaque fiant ratione,
 an fortuita res sit ut pleraque. si exemplis agatur, pro-
 fecto paria fiant. a vīno et a cibis proxima atque in re-
 dormitione vana esse visa prope convenit. est autem
 10 somnus nihil aliud quam animi in medium sese recessus.
 praeter hominem somniare equos, canes, boves, pecora, 212
 capras palam est. ob hoc creditur et in omnibus quae
 animal pariant. de iis quae ova gignunt incertum est,
 sed dormire ea certum.
 15 Verum et ad insecta transeamus.

C. PLINI SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER XI.

(1) Restant immensae subtilitatis animalia, quando 1
 20 aliqui ea neque spirare et sanguine etiam carere prodiderunt. 1. multa haec et multigena, terrestrium volu-
 crumque vita: alia pinnata, ut apes, alia utroque modo,
 ut formicae, aliqua et pinnis et pedibus carentia, ut ...,
 iure omnia insecta appellata ab incisuris quae nunc cer-
 25 viciū loco, nunc pectorum atque alvi, praecineta separant

1 somniai D. -ia BF¹a¹. 5 refertus F²d. -tur v.
 6 quaque coni. Sill. qua ll.v. 8 a vino v. autumnō ll.
 15 et om. R. | post transeamus addunt ll.v. haec namque restant
 immensae subtilitatis animalia. 22 post vita videtur membrum
 intercidisse alia pinnis carentia ut scolopendrae, cfr. Arist. h.
 a. IV 1 p. 523 B, 17. 23 lacunam ego indicavi; nomen in-
 secti deest. ut F²R e corr. et ad. e D. om. F¹v. 24 iuri
 F¹R¹D. 24. 25 ceruitium d. -icum R.v.

- membra, tenui modo fistula cohaerentia. aliquis vero non tota incisura, eam ambiente ruga, sed in alvo aut superne tantum imbricatis flexilibus vertebis, nusquam alibi spectatiore naturae rerum artificio. 2. in magnis siquidem corporibus aut certe maioribus facilis officina sequaci materia fuit. in his tam parvis atque tam nullis quae ratio, quanta vis, quam inextricabilis perfectio! ubi tot sensus collocavit in culice? — et sunt alia dictu minora — sed ubi visum in eo praetendit? ubi gustatum adplicavit? ubi odoratum inseruit? ubi vero truculentam illam et portione maximam vocem ingeneravit? qua subtilitate pinnas adnexuit, praelongavit pedum crura, disposuit ieiunam caueam uti alvum avidam, sanguinis et potissimum humanisim accendit! telum vero perfodiendo tergori quo spiculavit ingenio, atque ut in capaci, cum cerni non possit exilitas, reciproca generavit arte ut fodiendo acuminatum pariter sorbendoque fistulosum esset! quos teredini ad perforanda robora cum sono teste dentes adfixit, potissimumque e ligno cibatum fecit! sed turrigeros elephantorum miramur umeros taurorumque colla et truces in sublime iactus, tigrium rapinas, leonum iubas, cum rerum natura nusquam magis quam in minimis tota sit. quapropter quaeso, ne legentes, quoniam ex his spernunt multa, etiam relata fastidio damnent, cum in contemplatione naturae nihil possit videri supervacuum.
3. (2) Insecta multi negarunt spirare, idque ratione persuadentes, quoniam viscera interiora nexus spirabilis non inessent. itaque vivere ut fruges arboresque, sed plurimum interesse spiret aliquid an vivat. eadem de causa nec sanguinem his esse, qui sit nullis carentibus corde atque iecore. sic nec spirare ea quibus pulmo

2 ruga F². -am R². roga R¹d. -as r. 3 flexilibus F²R².
 -li r. 6 an atque etiam? 7 quam ed. Bas. tam ll.
 11. 12 adnexuit v. -ectit ll. 12. 13 caueam codd. Barb. -uam ll.
 13 dist. ego. | potissimam DF¹Rd. 16 genera vitare R.
 24 in v. om. ll. 27 inter et ora Detl. deleri vult Georges philol. XXXII p. 690. 28 inessent Ianus cum Url. vind.
 n. 198. -set ll.v. 29 aliquid F²v. -is r.

desit. unde numerosa quaestionum series exoritur. iidem 6
 enim et vocem esse his negant in tanto murmure apium,
 cicadarum sono, et alia quae suis aestimabuntur locis.
 nam mihi contuenti semper suasit rerum natura nihil in-
 5 credibile existimare de ea. nec video, cur magis possint
 non trahere animam talia et vivere quam spirare sine
 visceribus, quod etiam in marinis docuimus quamvis ar-^{9, 16}
 cente spiritum densitate et altitudine umoris. volare qui-^{sq.} 7
 dem aliqua et animatu carere in ipso spiritu viventia,
 10 habere sensum victus, generationis, operis atque etiam
 de futuro curam, et quamvis non sint membra quae velut
 carina sensus invehant, esse tamen iis auditum, olfactum,
 gustatum, eximia praeterea naturae dona, sollertiam, ani-
 mum, artem, quis facile crediderit? sanguinem non esse 8
 15 iis fateor, sicut terrestribus quidem, cunctis inter se si-
 milem. verum ut saepiae in mari sanguinis vires atra-
 mentum optinet, purpurarum generi infector ille sucus,
 sic et insectis quisquis est vitalisumor, hic erit sanguis.
 denique existimatio sua cuique sit: nobis propositum est
 20 naturas rerum manifestas indicare, non causas indagare
 dubias.

4. (3) Insecta, ut intellegi possit, non videntur habere 9
 nervos, nec ossa nec spinas nec cartilaginem nec pinguia
 nec carnes, ne crustam quidem fragilem, ut quaedam ma-
 25 rina, nec quae iure dicatur cutis, sed mediae cuiusdam
 inter omnia haec naturae corpus arenti simile, nervo

3 aliis quae v. quae alia conī. Sill. sed cfr. nov. luc. p. 20.

4 semper suasit dT edd. vett. se persu- r. cfr. luc. p. 106.

8 spiritum MF² edd. ante Hard. -rat- r Hard. cfr. luc. p. 71.

15 sicut M. sicut nec F². sicut ne rv. cfr. Felsius p. 11.
 luc. p. 23. 24. 15. 16 similem uerum M. -lem qui demum D¹.

uerum simile (-lem d) quidem Bd. similem quidem r edd. ante
 Barb. verum simile quiddam Barb. 17 optinet ed. Bas.
 -neant Md¹. obtineat (-ten- D) r. 18 insectis Mv. infectus r.

19 denique M. donec r. | ne sua M. sua rv. cfr. Sauppius
 ap. Felsium p. 11 n. 2. 20 naturae M. -ra R. an naturae

rerum (causas) manifestas? ceterum cfr. luc. p. 73. | indagare
 MdT. -dicare r. iudicare v. 25 nec quae Md. nec quē R².
 neque r. 26 neruo ll.v. in alvo conī. Ianus.

mollius, in reliquis partibus tutius vere quam durius. et hoc solum iis est, nec praeterea aliud. nihil intus nisi
 10 admodum paucis intestinum implicatum. itaque divulsis praecipua vivacitas et partium singularum palpitatio, quia quaecumque est ratio vitalis illa non certis inest membris,⁵ sed toto in corpore, minime tamen capite, solumque non movetur nisi cum pectore avulsum. in nullo genere plures sunt pedes, et quibus ex his plurimi, diutius vivunt divulsa, ut in scolopendris videmus. habent autem oculos praeterque e sensibus tactum atque gustatum, aliqua et¹⁰ odoratum, pauca et auditum.

11 5. (4) Sed inter omnia ea principatus apibus et iure praecipua admiratio, solis ex eo genere hominum causa genitis. mella contrahunt, sucumque dulcissimum atque subtilissimum ac saluberrimum. favos confingunt et ceras¹⁵ mille ad usus vitae, laborem tolerant, opera conficiunt, rem publicam habent, consilia privatim ac duces gregatim,
 12 et, quod maxime mirum sit, mores habent. praeterea, cum sint neque mansueti generis neque feri, tanta est natura rerum ut prope ex umbra minima animalis incom-²⁰ parabile effecerit quiddam. quos efficaciae industriaeque tantae comparemus nervos, quas vires? quos rationi medius fidius viros? hoc certe praestantioribus, quod nihil novere nisi commune. non sit de anima quaestio, constet et de sanguine, quantulum tamen esse in tantulis potest?²⁵ aestimemus postea ingenium.

13 6. (5) Hieme conduntur — unde enim ad pruinas nivesque et aquilonum flatus perferendos vires? — sane et insecta omnia, sed minus diu quae parietibus nostris

1 tutius B². totius MF². istius r. tostius coni. Felsius p. 60. inde ab hoc loco F non amplius collatus est. 3 itaque implicatum M. 10 e edd. Gel. om. ll. | tactum d. et actum r. 14 an sucum omisso que? 15. 16 ceras mille B^d. cetera simile D^a. 17 rem publicam v. semper ll. | privatimque D^a. | ac d^v. ad r. 19 tanta v. -tum ll. 22 tantae v. -tos ll. | rationi ed. Gel. -nem B². -ne r. 23 praestantioris cum ras. d. -res T. | quod ego. quo ll. v. 24 non ll. v. nonne potius ne? 28 perferendos v. -ferre ll.

occultata mature tepefiunt. circa apes aut temporum locorumve ratio mutata est, aut erraverunt priores. conduntur a vergiliarum occasu et latent ultra exortum, adeo non ad veris initium, ut dixere, nec quisquam in Italia de
 5 alvis existimat ante fabas florentes. exeunt ad opera et 14 labores, nullusque, cum per caelum licuit, otio perit dies. primum favos construunt, ceram fingunt, hoc est domos cellasque faciunt, dein subolem, postea mella, -ceram ex floribus, melliginem e lacrimis arborum, quae glutinum
 10 pariunt, salicis, ulmi, harundinis suco, cummi, resina. his 15 primum alvum ipsam intus totam ut quodam tectorio inlinunt, et aliis amarioribus sucis contra aliarum bestiolarum aviditates, id se facturas consciae quod concupisci possit. his dein fores quoque latiores circumstruunt.

15 7. (6) Prima fundamenta commosin vocant periti, se- 16 cunda pissoceron, tertia propolin, inter coria cerasque, magni ad medicamina usus. commosis crusta est prima saporis amari. pissoceros super eam venit, picantium modo, ceu dilutior cera. e vitium populorumque mitiore
 20 cummi propolis crassioris iam materiae, additis floribus, nondum tamen cera, sed favorum stabilimentum, qua omnes frigoris aut iniuriae aditus obstruuntur, odore et ipsa etiamnunc gravi, ut qua plerique pro galbano utantur.

(7) Praeter haec convehitur erithace, quam aliqui san- 17 daracam, alii cerinthum vocant. hic erit apium dum operantur cibus, qui saepe invenitur in favorum inanitatibus sepositus, et ipse amari saporis. gignitur autem rore verno et arborum suco cummiū modo, caprifici

3 et R²dT. se r. sed v. 4 nec Dv. ne r. | dist. Ianus. sed expectaveris tum vel tale quid ante exeunt. 9 e Rd. a

Da. 10 suco v. -cos ll. 11 totam coni. Sill. -tum llv.

14 quodque Da. 15 commosin Gel. como- Barb. c̄mossin R². conmosisin a². c̄missin R¹. conmissi in Da¹. c̄m̄isin d. κόνιςιν Arist. IX 40 p. 623 B, 31. metyn edd. vet. 16 pissoceron v. cfr. Arist. l. l. p. 624 A, 17. dis- ll. 18 pissoceros v. dis- ll.

23 etiamnunc transponendum videtur post ut qua. 24 prae DRa. 27 amaris R. -oris Da. 28 caprifici ego coll. XV 82 et Varronis de re r. III 16, 26. capiti fici a. -ta fici r. capitur afri ci coni. Sill. afri ci v.

minor — austri flatu nigrior, aquilonibus melior et rubens — plurimus in Graecis nucibus. Menecrates florem esse dicit, sed nemo praeter eum.

- 18 8. (8) Ceras ex omnium arborum satorumque floribus confingunt excepta rumice et echinopode. herbarum⁵ haec genera. falso excipitur et spartum, quippe cum in Hispania multa in spartariis mella herbam eam sapiant. falso et oleas excipi arbitror, quippe olivae proventu plurima examina gigni certum est. fructibus nullis nocetur. mortuis ne floribus quidem, non modo corporibus, in-
19 sidunt. operantur intra LX passus et subinde consumptis in proximo floribus speculatores ad pabula ulteriora mittunt. noctu deprehensae in expeditione excubant supinae, ut alas a rore protegant.

9. (9) Ne quis miretur amore earum captos Aristo-¹⁵ machum Solensem duodesexaginta annis nihil aliud egisse, Philiscum vero Thasium in desertis apes colentem Agrium cognominatum. qui ambo scripsere de his.

- 20 10. (10) [Ratio operis:] Interdiu statio ad portas more castrorum. quies in matutinum, donec una excitet²⁰ gemino aut triplici bombo ut bucino aliquo. tunc universae provolant, si dies mitis futurus est. praedivinant enim ventos imbresque, et si se continent tectis idque temperie caeli, tum hoc inter praescita habent. cum agmen ad opera processit, aliae flores adgerunt pedibus,²⁵
21 aliae aquam ore guttasque lanugine totius corporis. quibus est earum adulescentia, ad opera exeunt et supradicta convehunt, seniores intus operantur. quae flores comportant, prioribus pedibus femina onerant propter id na-

1 *sqq. dist. ego.* 3 *florem B.* | *esse v. sē B. ensem r.* | *dicit ll. dicit (ait edd. vett.) futurae messis indicium edd. ante Hard.* 11 *passus Rd(?)*. p. r. | *et om. B.* 17 *Philiscum Barb. (ex indice libri). illiscum ll.* 19 *uncinos posui cum Url. vind. n. 199 et coll. indice.* 20 *excitet dv. -tet et D. -te et a. -te et B.* 23 *et si se ego. et si B¹. et se Rd. in se Da.* | *idque ego. itaque ll.v. cfr. VII 3 (p. 1, 19), 179 (p. 45, 2).* 24 *temperie v. -ies ll. | dist. ego. | tum ego. cum d. eū r. cfr. Arist. h. a. IX 40 p. 627 B, 12. Verg. georg. IV 190. Quintil. declam. 13, 17.* 27 *et om. B.* 29 *onerantur Da.*

tura scabra, pedes priores rostro, totaeque onustae re-
 meant sarcina pandatae. excipiunt eas ternae quaternae
 quae exonerant. sunt enim intus quoque officia divisa.
 aliae struunt, aliae poliunt, aliae suggerunt, aliae cibum 22
 5 comparant ex eo quod adlatum est. neque enim separa-
 tim vescuntur, ne inaequalitas operis et cibi fiat et tem-
 poris. struunt orsae a concamaratione alvi textumque
 velut a summa tela deducunt, limitibus binis circa singu-
 los actus, ut aliis intrent, aliis exeant. favi superiore 23
 10 parte adfixi, et paulum etiam lateribus simul haerent et
 pendent ima. alvum non contingunt, *tunc* obliqui, tunc
 rotundi, qualiter poposcit alvus, aliquando et duorum ge-
 nerum, cum duo examina concordibus populis dissimiles
 habuere ritus. ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerivis
 15 a solo fornicatis, ne desit aditus ad sarcindum. primi 24
 fere tres versus inanes struuntur, ne promptum sit quod
 invitet furantem. novissimi maxime implentur melle. ideo
 aversa alvo favi eximuntur. gerulae secundos flatus ca-
 ptant. si cooriatur procella, adprehensi pondusculo lapilli
 20 se librant. quidam in umeros eum inponi tradunt. iuxta
 vero terram volant in adverso flatu vepribus evitatis. mira 25
 observatio operis: cessantium inertiam notant, castigant,
 mox et puniunt morte. mira munditia: amoliuntur omnia
e medio, nullaeque inter opera spurcitiae iacent; quin
 25 et excrementa operantium intus, ne longius recedant,
 unum congesta in locum turbidis diebus et operis otio
 egerunt. cum advesperascit, in alvo strepunt minus ac 26
 minus, donec una circumvolet eodem quo excitavit bombo
 ceu quietem capere imperans, et hoc castrorum mbre.
 30 tunc repente omnes conticescunt. 11. domos primum
 plebei exaedificant, deinde regibus. si speratur largior

7 rursusae a. | concamaratione v. -ava rat- ll. 8 uelut R
 Hard. uelst D. ulst d. uelist a. vel usque edd. ante Hard.
 11 ima ll. una v. imam (alvum) Detl. | tunc Detl. om. ll.
 nunc v. | tunc Da d. nunc R(?) v. 19 apprehensi Gel. -sis
 ll. | lapilli se Gel. -lis ll. cfr. Quintil. l. l. 21 euitatis R.
 euacuatis a² d T. euauatis Da¹. 24 e v. om. ll. 29 im-
 perans d in ras. v. impetratis (in- D) r. inperitans iis Sill.

proventus, adiciuntur contubernia et fucis. hae cellarum minimae, sed ipsi maiores apibus.

- 27 (11) Sunt autem fuci sine aculeo, velut imperfectae apes novissimaeque a fessis aut iam emeritis inchoatae, serotinus fetus et quasi servitia verarum apium, quamob-⁵ rem imperant iis primosque expellunt in opera, tardantes sine clementia puniunt. neque in opere tantum, sed in fetu quoque adiuvant eas multum ad calorem conferente
- 28 turba. certe quo maior eorum fuit multitudo, hoc maior fit examinum proventus. cum mella coeperunt matu-¹⁰ rescere, abigunt eos, multaeque singulos adgressae trucidant. nec id genus nisi vere conspicitur. fucus adeptis alis in alvum reiectus ipse ceteris adimit.
- 29 (12) Regias imperatoribus futuris in ima parte alvi exstruunt amplas, magnificas, separatas, tuberculo emi-¹⁵ nentes. quod si exprimatur, non gignuntur [suboles]. sexangulae omnes cellae a singulorum pedum opere. nihil horum stato tempore, sed rapiunt diebus serenis munia.
- 30 melle uno alterove summum die cellas replent. 12. venit hoc ex aëre et maxime siderum exortu, praecipueque²⁰ ipso sirio exsplendescente, nec omnino prius vergiliarum exortu, sublucanis temporibus. itaque tum prima aurora folia arborum melle roscida inveniuntur, ac si qui matutino sub diu fuere, unctas liquore vestes capillumque concretum sentiunt, sive ille est caeli sudor, sive quaedam si-²⁵ derum saliva, sive purgantis se aëris sucus; utinamque esset purus ac liquidus et suae naturae, qualis defluit
- 31 primo. nunc vero e tanta cadens altitudine multumque, dum venit, sordescens et obvio terrae halitu infectus, praeterea e fronde ac pabulis potus et in utriculo congestus³⁰ apium — ore enim eum vomunt —, ad hoc suco florum

4 *dist. ego.* | aut **M.** et *rv.* 10 fit **M.** fiet *rv.* 13
 inatum **M.** in alveum *v.* 16 *uncinos ego posui. cfr. luc. p. 25.*
 suboles **Rd.** *v.* -le **Da.** *om. M.* 20 ex *om. Rd.* 21 ex-
 plendescente **M.** -scit *r.* -scentie fit *v.* 25 dam siderum —
 26 utinamque **Mv** (*sed sive aquae edd. vett. pro utinamque*).
om. r. 27 esset **M** *ed. Bas.* est et *r edd. vett.* | purus *om. M.*
 30 e **Da** *ed. Bas. om. Rd.* a *edd. vett.*

corruptus et in alvis maceratus totiensque mutatus, magnam tamen caelestis naturae voluptatem adfert.

13. (13) Ibi optimus semper ubi optimorum doliolis 32
florum conditur. Atticae regionis hoc et Siculae, Hymetto
5 et Hybla a locis, mox Calydna insula. est autem initio
mel ut aqua dilutum, et primis diebus fervet ut musta
seque purgat, vicensimo die crassescit, mox obducitur
tenui membrana quae fervoris ipsius spuma concrescit.
sorbetur optimum et minime fronde infectum e quercus,
10 tiliae, harundinum foliis.

14. (14) Summa quidem bonitatis natione constat, 33
ut supra diximus, pluribus modis. aliubi enim favi cera 32
spectabiles gignuntur, ut in Sicilia, Paelignis, aliubi copia
mellis, ut in Creta, Cypro, Africa, aliubi magnitudine, ut
15 in septentrionalibus, viso iam in Germania octo pedum
longitudinis favo in cava parte nigro. in quocumque 34
tamen tractu terna sunt genera mellis. vernum ex flori-
bus constructo favo, quod ideo vocatur anthinum. hoc
quidam attingi vetant, ut largo alimento valida exeat sub-
20 oles. alli ex nullo minus apibus relinquunt, quoniam
magna sequatur ubertas magnorum siderum exortu, prae-
terea solstitio, cum thymum et uva florere incipiunt, prae-
cipua cellarum materia. est autem in eximendis favis 35
necessaria dispensatio, quoniam inopia cibi desperant mo-
riunturque aut diffugiunt, contra copia ignaviam adfert,
25 ac iam melle, non erithace, pascuntur. ergo diligentiores
ex hac vindemia XV partem apibus relinquunt. dies
status inchoandae, ut quadam lege naturae, si scire aut
observare homines vellent, tricentis ab educto examine,
30 fereque Maio mense includitur haec vindemia.

Alterum genus est mellis aestivi, quod ideo vocatur 36
horaeon a tempestivitate praecipua, ipso sirio exsplen-
descente post solstitium diebus XXX fere. immensa circa

1 in alvis *Detl.* aluinis *Dad.* -uis *R.* -veis *v.* 4 et Si-
culae *v.* est sic- *ll.* 5 a *Rd.* ab *Dav.* 6 mel ut *DRav.*
velut *d¹T.* fortasse recte. *d² add.* mel. 10 tiliae *dv.* filio et
R². filiae *r.* 16 cava *v.* -uae *d.* -ue *r.* | nigro *v.* -ra *ll.*
22 solstitio *dv.* soliti *r.* 29 uellent *M.* uelint *rv.*

- hoc subtilitas naturae mortalibus patefacta est, nisi fraus
 37 hominum cuncta pernicie corrumpere. namque ab exortu
 sideris cuiuscumque, sed nobilium maxime, aut caelestis
 arcus, si non sequantur imbres, sed ros tepescat solis
 radiis, medicamenta, non mella gignuntur, oculis, ulceribus 5
 internisque visceribus dona caelestia. quod si servetur
 hoc sirio exoriente casuque congruat in eundem diem, ut
 saepe, Veneris aut Iovis Mercurive exortus, non alia sua-
 vitas visque mortalium malis a morte revocandis quam
 divini nectaris fiat. 10
- 38 15. (15) Mel plenilunio uberius capitur, sereno die
 pinguius. in omni melle quod per se fluxit, ut mustum
 oleumque, appellatur acetum. maxime laudabile est aesti-
 vum, omne rutilum, ut siccioribus confectum diebus.
 album mel non fit ubi thymum est, sed oculis et ulceri- 15
 bus aptissimum existimatur. e thymo coloris aurei, sa-
 poris gratissimi, quo fit palam; e doliolis pingue, e
 39 marino rore spissum. quod concrescit autem minime
 laudatur. thymosum non coit et tactu praetenuia fila
 mittit, quod primum bonitatis argumentum est. abrumpi 20
 statim et resilire guttas vilitatis indicium habetur. sequens
 probatio ut sit odoratum et ex dulci acre, glutinosum,
 40 perlucidum. aestiva mellatione x partem Cassio Dio-
 nysio apibus relinqui placet, si plenae fuerint alvi; si
 minus, pro rata portione aut, si inanes, omnino non at- 25
 tingi. huic vindemiae Attici signum dedere initium capri-
 fici, alii diem Volcano sacrum.
- 41 16. Tertium genus mellis minime probatum silvestre,

8. 9 suavitatis visque **M**Gel. -tas suisque **Rd**². -tatis suis-
 que **r**. 11 uberius **dv**. -ibus **M**. uerius **r**. 12 et **sqq.** *dist.*
ego. cfr. nov. luc. p. 34. 13 tacitum **M** *edd. ante Barb.*
 13. 14 aestivum **Mv**. est- **R**²**d**. estiu **R**¹. -ium **D**. -iam **a**. 14
 confectum — 15. 16 ulceribus **M**. *om. rv.* 16 existimatus **R**.
 -amus **d**. 17 quo fit **MD**. quo sit **R**. coit **a**. quod fit **d**Gel.
 | e *ego. om. ll.v* | lacunam *ego indicavi: cfr. nov. luc. p. 35.*
 pingue **Dad.v.** -ui **MR**. | c **MR**. *om. r.* 18 rore **Mv**. res **D**.
 re **Ra**. *om. d.* | concrescit **Mv**. cogr- **R**. eogr- **D**. eo cr- **ad**.
 20 bonitatis **M**. grauit- *rv.* 22 acre **M**Gel. re *r edd. ante*
Gel. 23 ex aestiva *coni. Ianus coll. § 42.*

quod ericaeum vocant. convehitur post primos autumnii
imbres, cum erice sola floret in silvis, ob id harenoso
simile. gignit id maxime arcturi exortus ex a. d. pridie
idus Septembres. quidam aestivam mellationem ad arcturi
5 exortum proferunt, quoniam ad aequinoctium autumnii ab
eo supersint dies XIII, et ab aequinoctio ad vergiliarum
occasum diebus XXXVIII plurima sit erice. Athenienses 42
eam tetradicen appellant, Euboea sisyrum, putantque apibus
esse gratissimam, fortassis quia tunc nulla alia sit copia.
10 haec ergo mellatio fine vindemiae et vergiliarum occasu
idibus Novembribus fere includitur. relinqui ex ea duas
partes apibus ratio persuadet, et semper eas partes favo-
rum quae habeant erithacen. a bruma ad arcturi exortum 43
diebus LX somno aluntur sine ullo cibo. ab arcturi exortu
15 ad aequinoctium vernum tepidiore tractu iam vigilant, sed
etiamnum alvo se continent servatosque in id tempus cibos
repetunt. in Italia vero hoc idem a vergiliarum exortu
faciunt et in eum dormiunt. alvos quidam in eximendo 44
melle expendunt, ita diribentes quantum relinquunt. aequi-
20 tas quidem etiam in iis obstringitur, feruntque societate
fraudata alvos mori. in primis ergo praecipitur lauti, ut
purique eximant mella. et furem mulierumque menses
odere. cum eximantur mella, apes abigi fumo utilissimum, 45
ne irascantur aut ipsae avide vorent. fumo crebriore et
25 ignavia earum excitatur ad opera, nam nisi incubavere,
favos lividos faciunt. rursus fumo nimio inficiuntur, quando
iniuriam celerrime sentiunt mella vel minimo contactu
roris acescentia. et ob id inter genera servatur quod
acapnum vocant.

1 ericaeum **B** d. v. erig- **M**. eriteum **a**. iriceum **D**. 2 erice
M v. myrice **B** d. in africa **D**. in africa **a**. 3 exortus ex **Sill**.
-tu sex d. -tuus ex **DB**. -tuus et **M**. -tu ex **a**. 3. 4 a. d.
pridie idus *Ianus*. d. om. d. ad. pr. id. **M**. aprit **B**. april **D**.
aprili **a**. 8 eam *cod. Chiff.* iam **M**. tam **DB**. tum **a**. om. d. v.
| tetradicen **M** *edd. ante Barb.* -alicens *cod. Chiff. index libri*.
teradicen// **d**². terra dicent *r*. 13 habeant **M** d² in *ras. v*.
haecant **Da**. haec int **B**. 17 a om. **M**. 18 et **M** v. om. *r*.
19 diribentes **MD** *edd. Gel.* -pentes **B**. -pientes d. -mentes
a *edd. ante Gel.* 21 lauti ut **M**. ut lauti *rv*. 26 quando
M. quarum *rv*.

- 46 (16) Fetus quonam modo prognerarent magna inter
eruditos et subtilis fuit quaestio. apium enim coitus visus
est numquam. plures existimavere ore confingi floribus
compositos apte atque utiliter, aliqui coitu unius, qui rex
in quoque appelletur examine. hunc esse solum marem, 5
praecipua magnitudine, ne fatiscat. ideo fetum sine eo
non edi, apesque reliquas tamquam marem feminas comi-
tari, non tamquam ducem. quam probabilem alias sen-
tentiam fucorum proventus coarguit. quae enim ratio ut
47 idem coitus imperfectos generet alios? propior vero prior 10
existimatio fieret, ni rursus alia difficultas occurreret.
quippe nascuntur aliquando in extremis favis apes gran-
diores quae ceteras fugant. oestrus vocatur hoc malum,
48 quonam modo nascens, si ipsae fingunt? quod certum
est, gallinarum modo incubant. id quod exclusum est 15
primo vermiculus videtur candidus, iacens transversus ad-
haerensque ita ut pars cerae videatur. rex statim mellei
coloris, ut electo flore ex omni copia factus, neque ver-
miculus, sed statim pinniger. cetera turba cum formam
capere coepit, nymphae vocantur, ut fuci serenes aut ce- 20
49 phenes. si quis alterutris capita demat prius quam pinnas
habeant, pro gratissimo sunt pabulo matribus. tempore
procedente instillant cibos atque incubant, tum maxime
murmurantes, caloris, ut putant, faciendi gratia necessari
excludendis pullis, donec ruptis membranis quae singulos 25
cingunt ovorum modo universum agmen emergat. specta-
tum hoc Romae consularis cuiusdam suburbano alvis cornu
50 lanternae tralucido factis. fetus intra XLV diem per-
agitur. fit in favis quibusdam qui vocatur clavus, amarae
duritia cerae, cum fetum inde non eduxere, morbo aut 30

3 ore confingi **M.** oportere confici *rv.* 4 compositas **M.**
-tis *rv.* *cfr. nov. luc. p. 35. 36.* | apte atque **R.** atque apte **M.**
atque *r.* 5 appellatur **Rd.** 10 post coitus *edd. ante Sill.*
habent alios perfectos (cum R?). om. ll. 20 feneres **d.** sere-
nes *r.* si- *v. dist. ego. cfr. nov. luc. p. 12.* 23 procedente *v.*
-tes *ll.* 24 ut **Rv.** ve **Dd.** sue **a¹.** sui **a².** | necessarii *v.* -is *ll.*
29 clavus *ll.* clerus *edd. ante Hard.* clarus *Detl. sed v.*
nov. luc. p. 13. 14.

ignavia aut infecunditate naturali. hic est abortus apium.
 protinus autem educti operantur quadam disciplina cum
 matribus, regemque iuvenem aequalis turba comitatur.
 reges plures inchoantur, ne desint. postea ex his suboles 51
 5 cum adulta esse coepit, concorde suffragio deterrimos ne-
 cant, ne distrahant agmina. duo autem genera eorum,
 melior *rufus*, *deterior* niger variusque. omnibus forma
 semper egregia et duplo quam ceteris maior, pinnae bre-
 viores, crura recta, ingressus celsior, in fronte macula
 10 quodam diademate candicans. multum etiam nitore a
 vulgo differunt.

17. (17) Quaerat nunc aliquis, unusne Hercules fuerit 52
 et quot Liberi patres et reliqua vetustatis situ obruta!
 ecce in re parva villisque nostris adnexa, cuius adsidua
 15 copia est, non constat inter auctores, rex nullumne solus
 habeat aculeum maiestate tantum armatus, an dederit
 quidem eum natura, sed usum eius illi tantum negaverit.
 illud constat, imperatorem aculeo non uti. mira plebei
 circa eum obedientia. cum procedit, una est totum exa- 53
 20 men circaque eum globatur, cingit, protegit, cerni non
 patitur. reliquo tempore, cum populus in labore est, ipse
 opera intus circumit, similis exhortanti, solus immunis.
 circa eum satellites quidam lictoresque adsidui custodes
 auctoritatis. procedit foras non nisi migraturo examine. 54
 25 id multo intellegitur ante, aliquot diebus murmure intus
 strepente, adparatus indice diem tempestivum eligentium.
 si quis alam ei detruncet, non fugiat examen. cum pro-
 cessere, se quaeque proximam illi cupit esse et in officio
 conspici gaudet. fessum umeris sublevant, validius fati-
 30 gatum ex toto portant. si qua lassata defecit aut forte

4 ne desint *Barb.* nec desunt *ll.* 7 rufus, deterior
Ianus coll. § 59 et Arist. h. a. IX 40 p. 624 B, 22. V 21 p. 553 A,
24. om. ll. v. 13 quod *Da.* | patris *a.* | vetustatis *dv.* uenu- *r.*

14 assidua *dv.* -uae *DR.* -ue *a.* 17 eius *R³d².* mestis
d¹. estis *DR¹.* esse *a.* | illi// tantum *d².* illis tantum *Da.* illi
 statum *R¹.* ille (-li *d*) statutum *R³d¹.* 23 assidui *dGel.* ad-
 sidua *r.* 24 auctoritates *D.* -te *ad.* | foras *a²dv.* -ris *a¹.*
 -res *r.* | migraturo *dv.* -tur *r.* 28 quaeque *v.* q; *d¹.* quo-
 que *r.* | et *adv.* *om. r.*

aberravit, odore persequitur. ubicumque ille consedit, ibi cunctarum castra sunt.

- 55 (18) Tunc ostenta faciunt privata ac publica, uva dependente in domibus templisque, saepe expiata magnis eventibus. sedere in ore infantis tum etiam Platonis, 5 suavitatem illam praedulcis eloquii portendentes. sedere in castris Drusi imperatoris, cum prosperrime pugnatum apud Arbalonem est, haudquaquam perpetua haruspicum coniectura, qui dirum id ostentum existimant semper.
- 56 duce presso totum tenetur agmen, amisso dilabitur migrat- 10 que ad alios. esse utique sine rege non possunt. invitae autem interemunt eos, cum plures fuere, potiusque nascentium domos diruunt, si proventus desperatur. tunc et
- 57 fucos abigunt. quamquam et de his video dubitari propriumque iis genus esse aliquos existimare, sicut furibus, 15 grandissimis inter illos, sed nigris lataque alvo, ita appellatis, quia furtim devorent mella. certum est ab apibus fucos interfici. utique regem non habent. et quo modo sine aculeo nascantur in quaestione est.
- 58 Umido vere melior fetus, sicco mel copiosius, quod 20 si defecit aliquas alvos cibus, impetum in proximas faciunt rapinae proposito. at illae contra dirigunt aciem, et, si custos adsit, alterutra pars, quae sibi favere sensit, non adpetit eum. ex aliis quoque saepe dimicant causis duasque acies contrarias duosque imperatores instruunt, maxime 25 rixa in convehendis floribus exserta et suos quibusque evocantibus, quae dimicatio iniectu pulveris aut fumo tota discutitur. reconcilian- tur vero lacte vel aqua mulsa.
- 59 18. (19) Apes sunt et rusticae silvestresque, horridae aspectu, multo iracundiores, sed opere ac labore prae- 30 stantes. urbanarum duo genera: optimae breves variaequae et in rotunditatem compactiles, deteriores longae et

1 consedit *dv.* conc- *r.* 18 et quo *ego.* quo *M.* equo *d.* equo *r.* sed quo *v.* 20 melior *Mv.* om. *r.* 21 deficit *R.*
 22 derigunt *M.* | et *Mv.* om. *d.* ei *r.* 24. 25 duasque *M.* easque *rv.* 25 duosque *M.* duo *rv.* 26 exserta *Md*². inserta *d*¹. exserta *Da.* exorta *R(?)v.* 28 reconcilian- tur *edd.* ante *Hard.* -atur *ll. Hard.*

quibus similitudo vesparum, etiamnum deterrimae ex iis pilosae. in Ponto sunt quaedam albae, quae his in mense mella faciunt, circa Thermodontem autem fluvium duo genera, aliarum quae in arboribus mellificant, aliarum quae sub terra triplici cerarum ordine, uberrimi proventus. aculeum apibus dedit natura ventri consertum. ad unum 60 ictum hoc infixio quidam eas statim emori putant; aliqui non nisi in tantum adacto ut intestini quippiam sequatur, sed fucos postea esse nec mella facere velut castratis 10 viribus pariterque et nocere et prodesse desinere. est in 61 exemplis equus ab iis occisus. odere foedos odores proculque fugiunt, sed et fictos; itaque unguenta redolentes infestant. ipsae plurimorum animalium iniuriis obnoxiae. impugnant eas naturae eiusdem degeneres vespae atque 15 crabrones, etiam e culicum genere qui vocantur muliones, populantur hirundines et quaedam aliae aves. insidiantur aquantibus ranae, quae maxima earum est operatio tum cum subolem faciunt. nec hae tantum quae stagna rivos- 62 que obsident, verum et rubetae veniunt ultro adrepentes- 20 que foribus portas sufflant. ad hoc statio provolat confestimque abripitur. nec sentire ictus apium ranae traduntur. inimicae et oves difficile se e lanis earum explicantibus. cancrorum etiam odore, si quis iuxta coquat, exanimantur.

(20) Quin et morbos suapte natura sentiunt. index 63 eorum tristitia torpens, et cum ante fores in teporem solis promotis aliae cibos ministrant, cum defunctas progerunt funerantiumque more comitantur exsequias. rege 64 ea peste consumpto maeret plebes ignavo dolore, non 30 cibos convehens, non procedens. tristi tantum murmure

1 deterrimae dv. -minae MD. -mine R. teterrimae a.

7 confixo M. 9 facere Mdv. -ciunt r. | velut Mv. sed ut r.

11 equus ego. equos (= equus) ll.v. | occisus M. -sos rv. cfr. nov. luc. p. 31 et VII 35 extr. VIII 180. 17 eorum M.

20 portas M. pertas DR¹. per eas a ed. Gel. repertas R². aperta d. cfr. nov. luc. p. 93. | statio Ianus coll. § 20. spatio ll. edd. ante Dal. om. Dal. 22 e Mv. om. r. 25 morbos Mv. mortuos D¹R²a. -tuus r. | suae apte a. suraptae D.

glomeratur circa corpus eius. subtrahitur itaque diductae multitudini. alias spectantes exanimem luctum non minuunt. tunc quoque, ni subveniatur, fame moriuntur. hilaritate igitur et nitore sanitas aestimatur. 19. sunt et operis morbi. cum favos non explent, claron vocant. 5 item blapsigonian, si fetum non peragant.

- 65 (21) Inimica et echo est resultanti sono, qui pavidas alterno pulset ictu. inimica et nebula. aranei quoque vel maxime hostiles. cum praevaluere ut intexant, enecant alvos. papilio etiam, hic ignavus et inhonoratus, luminibus accensis advolitans, pestifer, nec uno modo. nam et ipse ceras depascitur et relinquit excrementa, e quibus teredines gignuntur. fila etiam araneosa, quacumque 10 incessit, alarum maxime e lanugine obtexit. nascuntur et in ipso ligno teredines quae ceras praecipue adpetunt. 15 infestat et aviditas pastus, nimia florum satietate verno maxime tempore alvo cita. oleo quidem non apes tantum, sed omnia insecta exanimantur, praecipue si capite 67 uncto in sole ponantur. aliquando et ipsae contrahunt mortis sibi causas, cum sensere eximi mella, avidè vorantes, cetero praeparcae et quae alioqui prodigas atque edaces non secus ac pigras et ignavas proturbent. nocent et sua mella ipsis inlitaque ab aversa parte moriuntur. tot hostibus, tot casibus — et quotam portionem eorum commemoro? — tam munificum animal expositum est. 25 remedia dicemus suis locis; nunc enim sermo de natura est.

- 68 20. (22) Gaudent plausu atque tinnitu aeris eoque convocantur. quo manifestum est auditus quoque inesse sensum. effecto opere, educto fetu, functae munere omni 30 exercitationem tamen sollemnem habent, spatiatæque in

1 diductae Dd. -te R. -ta a. deducte M. 2 multitudi Md². -ne r. 5 non om. Dad¹. 6 peragunt Ra. 8 pulset R e corr. v. -se Da. -se d. sulset M. | ictu MBv. situ Da. sit d. 10 hic M. om. rv. 12 et crenementa M. | e M. om. rv. 14 e M. om. rv. | languine D. -gine R¹. -guidae a. 22 et Md². om. d¹. atque rv. 23 adversa Dd. 30 functae M. -to rv. | muneri DR¹ad.

aperto et in altum elatae, gyris volatu editis, tum demum
ad cibum redeunt. vita his longissima, ut prospere in- 69
imica ac fortuita cedant, septenis annis. universas alvos
numquam ultra decem annos durasse proditur. sunt qui
5 mortuas, si intra tectum hieme servantur, dein sole ver-
no torreantur ac ficulneo cinere tepido foveantur, putent
revivescere; (23) in totum vero amissas reparari ven- 70
tribus bubulis recentibus cum fimo obrutis, Vergilius
iuvencorum corpore exanimato, sicut equorum vespas at-
10 que crabrones, sicut asinorum scarabaeos, mutante natura
ex aliis quaedam in alia. sed horum omnium coitus cer-
nuntur. et tamen in fetu eadem prope natura quae
apibus.

21. (24) Vespae in sublimi e luto nidos faciunt, in 71
15 his ceras, crabrones cavernis aut sub terra. et horum
omnium sexangulae cellae, cerae autem e cortice, araneosae.
fetus ipse inaequalis ut barbaris, alius evolat, alius in
nympha est, alius in vermiculo, et autumnus, non vere,
omnia ea. plenilunio maxime crescunt. vespae quae 72
20 ichneumones vocantur — sunt autem minores quam aliae
— unum genus ex araneis peremunt, phalangium appella-
tum, et in nidos suos ferunt, deinde inlinunt et ex iis in-
cubando suum genus procreant. praeterea omnes carne
vescuntur contra quam apes quae nullum corpus attingunt.
25 sed vespae muscas grandiores venantur amputatoque iis
capite reliquum corpus auferunt. crabronum silvestres 73
in arborum cavernis degunt, hieme ut cetera insecta con-

1 elatae **M.** datae **rv.** | egyris **Dd**². egiris **Ba.** | editis **v.**
-ti **M.** -tus **r.** 2 his **M.** est **r.** eis **v.** | ut **Mdv.** aut **r.**
3 *dist. Detl.* | universas alvos *Madvigius adv. crit. II p. 525.*
sa saluos **M.** -sa aluos **rv.** 6 ac — foveantur **Mdv.** *om. r.*
| tepido *coni. Moneus.* t.pido **M.** totidem tepide *cod. Chiff.*
toto die **v.** 10 scarabaeos **Mv.** -orum **r.** 11 ex aliis
— cernuntur *om. B.* ex aliis — 12 in fetu *om. d*¹. 16 cerae **M.**
-sa **r Hard.** | e **M ed. Bas. om. r.** | corticea **d Hard.** | araneus
effetus **B.** et araneosa fetus **d Hard.** 17 ut barbaris **M.** -rus
edd. vett. et -rus **r Barb.** et varius *Detl. ceterum cfr. Arist. h. a.*
V 23 p. 555 A, 1. 18 uere **M.** uerno **rv.** 25 amputatoque **M.**
-to **rv.** 26 crabrones **B e corr.**

- duntur, vita bimatum non transit. ictus eorum haud temere sine febris est. auctores sunt ter novenis punctis interfici hominem. aliorum qui mitiores videntur duo genera: opifices, minores corpore, qui moriuntur hieme, 74 matres quae biennio durant. hi et clementes. nidos vere 5 faciunt fere quadrifores, in quibus opifices generentur. his eductis alios deinde maiores nidos fingunt, in quibus matres futuras producant. iam tum opifices funguntur munere et pascunt eas. latior matrum species, dubiumque an habeant aculeos, quia non egrediuntur. et his 10 sui fuci. quidam opinantur omnibus his ad hiemem decidere aculeos. nec crabronum autem nec vesparum generi reges aut examina, sed subinde renovatur multitudo subole.
- 75 22. (25) Quartum inter haec genus est bombycum, 15 in Assyria proveniens, maius quam supra dicta. nidos luto fingunt salis specie, adplicatos lapidi, tanta duritia ut spiculis perforari vix possint. in his ceras largius quam apes faciunt, dein maiorem vermiculum.
- 76 (26) Et alia horum origo. ex grandiore vermiculo 20 gemina protendens sui generis cornuum urica fit, dein quod vocatur bombylis, ex ea necydallus, ex hoc in sex mensibus bombyx. telas araneorum modo texunt ad vestem luxumque feminarum, quae bombycina appellatur. prima eas redordiri rursusque texere invenit in Coo mu- 25 lier Pamphile, Platae filia, non fraudanda gloria excogitatae rationis ut denudet feminas vestis.
- 77 23. (27) Bombycas et in Coo insula nasci tradunt,

1 hau **M**. 2 temeres **B**. emerens **d**. | sine **Mv**. sin **D**.
in **r**. 4 moriuntur *v ex Arist. h. a. IX 41 p. 628 A, 4. ori. ll.*
5 an hae et? *cfr. Arist. l. l. v. 3.* 6 generantur **R e**
corr. d. 10 his *v. in ll.* 11 suo **a**. | fuci **dv**. foci **DR**.
foti **a**. 15 quartum **dv**. -rum **r**. 17 lapidi *v. -de d².*
latide **r**. 18 in his **Rd**. ut us **D**. ut **a**. | largius *ll. v, sed*
Arist. h. a. V 24 p. 555 A 18 ἀχρότερος. 20 ex **d**. ea *r edd.*
vett. e Barb. 21 suis **DR**. | urica *coni. Hard.* -cas **ll**. eru-
ca *v. | fi R.* 22 ineydalis **d**. 25 redordori **D¹**. retorderi **d**.
-rqueri **a**. 26 Platae *cod. Chiff. Πλάτew Arist. h. a. V 19*
p. 551 B, 16. plateae *rv.* 28 tradunt *edd. Gel.* -tur **ll**.

cupressi, terebinthi, fraxini, quercus florem imbris de-
 cussum terrae halitu animante. fieri autem primo papi-
 liones parvos nudosque, mox frigor inpatientia villis
 inhorrescere et adversus hiemem tunicas sibi instaurare
 5 densas, pedum asperitate radentes foliorum lanuginem. in
 vellera hanc ab iis cogi subigique unguium carminatione,
 mox trahi in tramas, tenuari ceu pectine, postea adprehen-
 sam corpori involvi nido volubili. tum ab homine tolli 73
 fictilibusque vasis tepore et furfurum esca nutriri, atque
 10 ita subnasci sui generis plumas, quibus vestitos ad alia
 pensa dimitti. quae vero capta sint lanifica umore len-
 tescere, mox in fila tenuari iunceo fuso. nec puduit has
 vestes usurpare etiam viros levitatem propter aestivam.
 in tantum a lorica gerenda discessere mores ut oneri
 15 sit etiam vestis. Assyria tamen bombyce adhuc feminis
 cedimus.

24. (28) Araneorum his non absurde iungatur natura 79
 digna vel praecipua admiratione. plura autem sunt genera
 nec dictu necessaria in tanta notitia. phalangia ex iis
 20 appellantur quorum noxii morsus, corpus exiguum, varium,
 acuminatum, adsultim ingredientium. altera eorum species
 nigri prioribus cruribus longissimis. omnibus internodia
 terna in cruribus. luporum minimi non texunt. maiores 80
 in terra, et cavernis exigua vestibula praepandunt. tertium
 25 eorundem genus erudita operatione conspicuum. orditur
 telas tantique operis materiae uterus ipsius sufficit, sive

1 florem **Mv.** -re r. 2 halitu **Mv.** -tum r. 2.3 papi-
 liones parvos **Mdv.** -nis -uo r. 5 lanuginem **MRv.** -ne r. |
 in **M** edd. ante *Hard.* om. r. dist. *Url. vind. n. 201.* 6 cogi
 subigique **M** edd. ante *Hard.* cogique d. -quae **B.** coique **D.**
 quoque a. 7 in tramas *Ianus coll. § 81.* in terram a d.
 inter ramos **Mrv.** 9 nutriri **Mdv.** nutri r. | c& quae **B.** 10
 alia **Mv.** -as r. 11 pensa (-sas d) dimitti **Mdv.** pensandi
 mitti (dim- **B.**) r. | carpta *Detl.* | sint **Mdv.** sit r. | lanifica **M.**
 -ificia **Bav.** -eficia d. -ifacia **D.** lanicia *coni. Ianus.* | umorem
Da. -re/// d. 12 iunceo **Md²v.** tunceo r. | fuso **Mv.** fuco r.
 13 levitate propterea **Dad.** 18 praecipua **M ed. Bas.**
 -uae **D.** -ue r. 21 specie **M.** 22 longissimis — 23 cruribus
 om. **Rd.** 24 in terra **M** edd. ante *Hard.* cfr. *Arist. h. a. IX 39*
p. 623 A, 3. interna r *Hard.* | cavernis **M ed. Gel.** -na r.

- ita corrupta alvi natura stato tempore, ut Democrito placet, sive est quaedam intus lanigera fertilitas, tam moderato ungue, tam tereti filo et tam aequali deducit stationa, ipso se pondere usus. texere a medio incipit circinato orbe subtemina adnectens, maculasque paribus 5 semper intervallis, sed subinde crescentibus ex angusto dilatans indissolubili nodo implicat. quanta arte celat pedicas a scutulato rete grassantes! quam non ad hoc videtur pertinere crebratae pexitas telae et quadam politurae arte ipsa per se tenax ratio tramae! quam latus ad flatus 10 ac non respuenda quae veniant sinus! derelicta lasso praetendi summa parte arbitrare licia. at illa difficile cernuntur atque ut in plagis lineae offensae praecipitant in sinum. specus ipse qua concamaratur architectura! et contra frigora quanto villosior! quam remotus a medio aliudque agenti similis, inclusus vero sic ut sit necne 15 intus aliquis cerni non possit! age firmitas, quando rumpentibus ventis! qua pulverum mole degravante! latitudo telae saepe inter duas arbores, cum exercet artem et discit texere, longitudo fili a culmine ac rursus a terra, 20 per illud ipsum velox reciprocatio, subitque pariter ac fila deducit. cum vero captura incidit, quam vigilans et paratus accursus! licet extrema haereat plaga, semper in medium currit, quia sic maxime totum concutiendo implicat. scissa protinus reficit ad polituram sarcians. namque et lacertarum catulos venantur os primum tela involventes et tunc demum labra utraque morsu adprehendentes, amphitheatrali spectaculo, cum contigit. sunt ex eo et auguria. quippe incremento annium futuro telas suas

2 intus *ll.* (*praeter M qui hic deficit*) *v.* an in cute? *cfr. Arist. l. l. v. 32* 3 et tam *v.* etiam *ll.* 8 a *B. Brot. om. r.* | gresantes *D. d.* 9 quadam *v.* quaed- *ll.* 10 latus *v.* lux- *ll.* 12 licia at *Hard.* licea at *DRd.* liceat a *edd. vet.* 15 quanto *d. v.* -ndo *r.* 16 agenti *edd. ante Hard.* *cfr. nov. luc. p. 25.* -tis *cod. Chiff. Hard.* genti a. -tis *r.* | necne *v.* necte *ll.* 17 possit *v.* potest *ll.* | age *v.* ager *ll.* 20 discit *v.* -cet *ll.* | filo *B. d.* | a culmine *v.* acumine *ll.* 22 accursus *B.* acu- *D.* ac rursus *d.* ad cursum a *v.* 24 quia *d. ed. Gel.* ex (et *B. 3*) quia *DR.* ex qua a. ex quo *edd. ante Gel.*

altius tollunt. iidem sereno *non* texunt, nubilo texunt, ideoque multa aranea imbrium signa sunt. feminam putant esse quae texat, marem qui venetur. ita paria fieri merita coniugio.

5 (29) Aranei conveniunt clunibus, pariunt vermiculos 85
ovis similes. nam nec horum differri potest genitura, quoniam insectorum vix ulla alia narratio est. pariunt autem omnia in tela, sed pars a que saliant atque
fila emittunt. phalangia tantum in ipso specu incubant
10 magnum numerum qui, ut emersit, matrem consumit, saepe et patrem. adiuvat enim incubare. pariunt autem et trece-
nos, ceterae pauciores. et incubant triduo. consum-
mantur aranei quater septenis diebus.

25. (30) Similiter his et scorpiones terrestres vermi- 86
15 culos ovorum specie pariunt similiterque pereunt, pestis inportuna, veneni serpentium, nisi quod graviore supplicio lenta per triduum morte conficiunt, virginibus letali semper
ictu et feminis fere in totum, viris autem matutino, ex-
euntes cavernis priusquam aliquo fortuito ictu ieiunum
20 egerant venenum. semper cauda in ictu est nulloque 87
momento meditari cessat, ne quando desit occasione. ferit et obliquo ictu et inflexo. venenum ab his candidum
fundi Apollodorus auctor est in novem genera discriptis
per colores maxime, supervacuo, quoniam non est scire
25 quos minime exitiales praedixerit. geminos quibusdam
aculeos esse, maresque saevissimos — nam coitum iis
tribuit —, intellegi autem gracilitate et longitudine. ve- 88
nenum omnibus medio die, cum incandueret solis ardori-

1 non texunt v. texunt B. -xit r. 3 venetur Hard.
-natur ll. 7 vix ulla v. uia uix R². uiae ulla a. uiacula d.
-lla r. 8 tela sed Sill. -as et ll. -as sed Pint. | pars a ...
que saliant ego coll. Arist. h. a. V 27 p. 555 B, 1 sqq. peruisse
videntur: (a)liqua tantum ex parte circumdata tela, pars in sinu
orbiculato. non omnes pulli simul nascuntur statim(que). sparsa
quas aliud (aliunt d) ll. sparsa (expansa edd. ante Gel.) quia
saliunt v. 9 fila ego coll. Arist. l. l. in DBa. m d. ita v.
12 trece nos codd. Brot. -ntos Barb. ex Arist. l. l. v. 15. tric- ll. v.
14 scorpionibus Dad. 21 ne dv. nec r. 22 inflexo ed.
Gel. -xu ll. 24 supervacuo Pint. -uos ll. edd. ante Hard.

bus, itemque, cum sitiunt, inexplebiles potus. constat
 et septena caudae internodia saeviora esse. pluribus
 enim sena sunt. hoc malum Africae volucre etiam au-
 stri faciunt pendentibus brachia ut remigia sublevantes
 Apollodorus idem plane quibusdam inesse pinnas tradit. 5
 89 saepe Psylli, qui reliquarum venena terrarum invehentes
 quasi quaestus sui causa peregrinis malis implevere Ita-
 liam, hos quoque importare conati sunt, sed vivere intra
 Siculi caeli regionem non potuere. visuntur tamen ali-
 quando in Italia, sed innocui, multisque aliis in locis ut 10
 90 circa Pharum in Aegypto. in Scythia interemunt etiam
 sues alioquin vivaciores contra venena talia, nigras quidem
 celerius, si in aquam se inmerserint. homini icto putatur
 esse remedio ipsorum cinis potus in vino. magnam ad-
 versitatem oleo mersis et stellionibus putant esse, inno- 15
 cuis dumtaxat iis qui et ipsi carent sanguine, lacertarum
 figura; aequae scorpiones in totum nulli nocere quibus non
 91 sit sanguis. quidam et ab ipsis fetum devorari arbitrantur.
 unum modo relinqui sollertissimum et qui se ipsius matris
 clunibus inponendo tutus et a cauda et a morsu loco fiat. 20
 hunc esse reliquorum ultorem, qui postremo genitores
 superne conficiat. pariuntur autem undeni.

26. (31) Chamaeleonum stelliones hi quodammodo na-
 turam habent, rore tantum viventes praeterque araneis.

92 (32) Similis cicadis vita, quarum duo genera: minores 25
 quae primae proveniunt et novissimae pereunt, sunt autem
 mutae. sequens est volatura quae canunt, vocantur
 achetae et, quae minores ex his sunt, tettigonia. sed illae
 magis canorae. mares canunt in utroque genere, feminae

1 inexplebiles (expl- **M.**) v. -li d**T.** -le r. | potius **MDa.**
 -tu d**v.** 7 quasi **M.** om. r**v.** 13 inmerserint **Mv.** -it r.
 15 et **M ed. Gel.** sed r. 17 aequae ego *noc. luc. p. 34 n. 12.*
 atque *Il. v.* 24 araneis **Mv.** -ei r. 27 mutae d *ed. Gel.* mul-
 tae r. | uolatur aquae **R¹.** -tur ea quae **R².** -tura ea quae d.
 -tu rara; quae *ed. Gel. sed v. Schneiderum ad Colum. VIII 9, 1.*
 | lacunam ego indicavi coll. *Arist. h. a. V 30 init. periisse viden-*
tur: grandiorum et ocus pereuntium. in codd. Romanis Bar-
barus legebat: item maiores quae canunt. 28 tettigonia **Sill.**
cfr. Arist. l. l. -iae codd. Barb. tetogoniae a². -ia r.

silent. gentes vescuntur his ad orientem, etiam Parthi
 opibus abundantibus. ante coitum mares praeferunt, a
 coitu feminas, ovis earum corrupti, quae sunt candida.
 coitus supinis. asperitas praeacuta in dorso, qua ex- 93
 5 cavant feturae locum in terra. fit primo vermiculus, deinde
 ex eo quae vocatur tettigometra, cuius cortice rupto circa
 solstitia evolant, noctu semper, primo nigrae atque durae.
 unum hoc ex iis quae vivunt et sine ore est. pro eo
 quiddam aculeatorum linguis simile, et hoc in pectore,
 10 quo rorem lambunt. pectus ipsum fistulosum. hoc canunt
 aethetae, ut dicemus. de cetero in ventre nihil est. ex- 94
 citatae cum subvolant, umorem reddunt, quod solum argu- 266
 mentum est rore eas ali. iisdem solis nullum ad excre-
 menta corporis foramen. oculis tam hebetes ut, si quis
 15 digitum contrahens ac remittens adpropinquet iis, transeant.
 quidam duo alia genera faciunt earum, surculariam quae
 sit grandior, frumentariam quam alii avenariam vocant.
 apparet enim simul cum frumentis arescentibus. 27. ci- 95
 cadae non nascuntur in raritate arborum — idcirco non
 20 sunt Cyrenis nisi circa oppidum — nec in campis nec
 in frigidis aut umbrosis nemoribus. est quaedam et iis
 locorum differentia. in Milesia regione paucis sunt locis,
 sed in Cephallania amnis quidam paenuriam earum et
 copiam dirimit. at in Regino agro silent omnes, ultra
 25 flumen in Locrensi canunt. pinnarum illis natura quae
 apibus, sed pro corpore amplior.

28. (33) Insectorum autem quaedam binas gerunt 96

3 oua a². | corrupta a². -tis d. 6 corrupto R. 9 acu-
 leatorum coni. Dal. ex Arist. h. a. IV 7 p. 532 B, 12. -tarum ll.
 Hard. -tum edd. ante Hard. 11 dicemus Detl. coll. § 266.
 -imus ll. diximus v. cfr. Noltenius quaest. Plin. p. 23. 15
 adpropinquet iis Ianus. -uens DR¹. -ques R². -quans ad. |
 transeat Da. -eant velut folia edd. vett. -eant velut in folia Barb.
 edd. ante Sill. (ex Arist. h. a. V 30 extr.) 20 nisi Schlen-
 gerus philol. XII p. 301. cfr. Arist. h. a. V 30 p. 566 A, 22. 23.
 om. ll. v. 22 differentia. in Milesia v. cfr. Arist. h. a. VIII
 28 p. 605 B, 26. mil- differ- ll. | pauci sunt loci Dad. 23
 Cephallania Sill. coll. XXXII 18 et Arist. l. l. -alenia v. cepha-
 nia ll. 26 pro MRdv. quae r.

pinnae, ut muscae, quaedam quaternas, ut apes. membranarum et cicadae volant. quaternas habent quae aculeis in alveo armantur. nullum cui telum in ore pluribus quam binis advolat pinnis. illis enim ultionis causa datum est, his aviditatis. nullis eorum pinnae reviviscunt avulsae. 5 nullum cui aculeus in alveo bipenne est.

- 97 (34) Quibusdam pinnarum tutelae crusta supervenit, ut scarabaeis, quorum tenuior fragiliorque pinna. his negatus aculeus, sed in quodam genere eorum grandi cornua praelonga, bisulcis dentata forcibus in cacumine, cum 10 libuit, ad morsum coeuntibus, infantium etiam remediis ex cervice suspenduntur, lucavos vocat hos Nigidius.
- 98 aliud rursus eorum genus qui e fimo ingentes pilas aversi pedibus volutant parvosque in iis contra rigorem hiemis vermiculos fetus sui nidulantur. volitant alii magno cum 15 murmure aut mugitu, alii focos et strata crebris foraminibus excavant nocturno stridore vocales. lucent ignium modo noctu laterum et clunium colore lampyrides, nunc pinnarum hiatu refulgentes, nunc vero compressu obumbratae, non ante matura pabula aut post desecta con- 20
- 99 spicuae. e contrario tenebrarum alumna blattis vita, lucemque fugiunt in balineis maxime umido vapore prognatae. fodiunt ex eodem genere rutili atque praegrandes scarabaei tellurem aridam favosque parvae et fistulosae modo spongiae medicato melle fingunt. in Thracia iuxta 25 Olynthum locus est parvus in quo unum hoc animal existatur, ob hoc Cantharolethrus appellatus. pinnae insectis omnibus sine scissura. nulli cauda nisi scorpionum. hic eorum solus et brachia habet et in cauda spiculum. reliquorum quibusdam aculeus in ore, ut asilo, sive taba- 30 num dici placet, item culici et quibusdam muscis, omni-

4 est **M**edd. *Gel.* et *r.* 5 reviviscunt **M**v. -scere *r.*
 7 crusta **R**v. crista **M**r. 12 lucanos **a**v. 16 strata **M**.
Hauptius Hermae III p. 149 coll. Vitruvii X 19. prata II. v. parietes Detl. 21 blattis **M**edd. *Gel.* blatus *r.* blattis *Detl.*
 22 balineis **R**. -eas **M**d. ualineas **D**. balneas **a**. 27 ob hoc **D**a. ob hic **R**¹. ubi **d**. ob id **R**²**T**. 28 nisi **a**v. sine *r.* |
 scorpionum **d**v. -ne *r.* 30 ut **R**v. *om. r.*

bus autem his in ore et pro lingua. sunt hi aculei quibusdam hebetes neque ad punctum, sed ad suctum, ut muscarum generi, in quo lingua evidens fistula est. nec sunt talibus dentes. aliis cornicula ante oculos praetenduntur ignava, ut papilionibus. quaedam insecta carent pinnis, ut scolopendra.

29. (35) Insectorum pedes quibus sunt in obliquum¹⁰¹ moventur. quorundam extremi longiores foris curvantur, ut locustis.

- 10 Hae pariunt in terram demisso spinae caule ova condensa autumnii tempore. ea durant hieme. e terra subsequenti anno exitu veris emittunt parvas, nigrantes et sine cruribus pinnisque reptantes. itaque vernis aquis intereunt ova, sicco vere maior proventus. alii duplicem¹⁰² earum fetum geminumque exitium tradunt, vergiliarum exortu parere, deinde ad canis ortum obire et alias renasci. quidam arcturi occasu renasci. mori matres, cum pepererint, certum est, vermiculo statim circa fauces innascente qui eas strangulat. eodem tempore mares obeunt.
- 20 tam frivola ratione morientes serpentem, cum libuit, necant singulae, faucibus eius adprehensis mordicus. non nascuntur nisi rimosis locis. in India ternum pedum¹⁰³ longitudinis esse traduntur, cruribus et feminibus serrarum usum praebere, cum inaruerint. est et alius earum obitus.
- 25 gregatim sublatae vento in maria aut stagna decidunt. forte hoc casuque evenit, non, ut priſci existimavere, madefactis nocturno umore alis. iidem quippe nec volare eas noctibus propter frigora tradiderunt, ignari etiam longinqua maria ab iis transiri continuata plurium dierum
- 30 — quod maxime miremur — fame quoque, quam propter externa pabula petere sciunt. deorum irae pestis ea in-¹⁰⁴

1 *dist. ego.* | lingue **R**²d. -gu **R**¹. 5 ignota **R**¹. | aut **Da.** 8 longiores **R**²d. -ris *r.* 10 dimisso **Da.** 11 *dist. Ianus.* | e *om. d.* sub *v.* 19 obeunt *v.* -tes *ll.* 20 friuula **a.** -bula **DB.** | cum *dv.* curri *r.* 22 nisi rimosis **Hard.** in *primid*²**T.** in rim- **Mr.** nisi in planis et rimosis *edd. ante Hard.* *cfr. Arist. h. a. V 28 p. 556 A, 5.* 23 serrarum **Mr.** sed rarum *r.* 24 est et **Mdv.** esset *r.* 28 ignari **Mdv.** in mari *r.* 31 deorum irae **M cod. Chiff. v.** dierum mire (-rae **R**¹d. imbre **R**²) *r.*

tellegitur. namque et grandiores cernuntur et tanto volant pinnarum stridore, ut [aliae] alites credantur, solemque obumbrant sollicitis suspectantibus populis, ne suas operiant terras. sufficiunt quippe vires et, tamquam parum sit maria transisse, imensos tractus permeant diraque⁵ messibus nube contegunt, multa contactu adurentes, omnia vero morsu erodentes et fores quoque tectorum.

105 Italiam ex Africa maxime coortae infestant, saepe populo Romano ad Sibyllina coacta remedia confugere in opiae metu. in Cyrenaica regione lex etiam est ter anno debellandi eas, primo ova obtinendo, dein fetum, postremo

106 adultas, desertoris poena in eum qui cessaverit. et in Lemno insula certa mensura praefinita est quam singuli enecatarum ad magistratus referant. graculos quoque ob id colunt adverso volatu occurrentes earum exitio. necare¹⁵ et in Syria militari imperio coguntur. tot orbis partibus vagatur id malum. Parthis et hae in cibo gratiae.

107 Vox earum proficisci ab occipitio videtur. eo loco in commissura scapularum habere quasi dentes existimantur eosque inter se terendo stridorem edere, circa duo maxime²⁰ aequinoctia, sicut cicadae circa solstitium. coitus locustarum qui et insectorum omnium quae coeunt, marem portante femina, in eum feminarum ultimo caudae reflexo tardoque digressu. minores autem in omni hoc genere feminis mares.

108 30. (36) Plurima insectorum vermiculum gignunt, nam et formicae similem ovis vere. et hae communicant laborem, ut apes, sed illae faciunt cibos, hae condunt. ac si quis comparet onera corporibus earum, fateatur

2 uncus posui cum Detl. 3 obumbrant ed. Gel. -antes dT. -ans Mr. -rent edd. vet. 5 diraque Mdv. -ram- r. 6 nubem ad. 7 moru D. in orbe a. | rodentes a. 8. 9 populo Romano Ianus. PR. M. populo rv. 9 coacto Mv. -arto r. 11 obtinendo Mv. obce- D. opce- B. obicere a. deterendo dT. 12 poena in v. -nam B². -narum B¹. -nam in Mr. 19 existimantes Da. 20 terendo v. -dos ll. 26. 27 dist. ego. 27 hae v. haec ll. cfr. X 85. | communicant ego. -tes ll. cfr. v. 3 (obumbrant) et p. 233, 19 (obeunt). 28 ut apes sed illae B² ed. Gel. sed apes utiles (-lae D. uti ille B¹) rv.

nullis portione vires esse maiores. gerunt ea morsu.
 maiora aversae postremis pedibus moliantur umeris ob-
 nixae. et iis rei publicae ratio, memoria, cura. semina 109
 adrosa condunt, ne rursus in frugem exeant e terra,
 5 maiora ad introitum dividunt, madefacta imbre proferunt
 atque siccant. operantur et noctu plena luna, eadem
 interlunio cessant. iam in opere qui labor, quae sedu-
 litas! et quoniam ex diverso convehunt altera alterius
 ignara, certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dan-
 10 tur. quae tunc earum concursatio, quam diligens cum 110
 obviis quaedam conlocutio atque percontatio! silices itinere
 earum attritos videmus et opere semitam factam, ne quis
 dubitet et qualibet in re quid possit quantulumque ad-
 siduitas. sepeliunt inter se viventium solae praeter ho-
 15 minem. non sunt in Sicilia pinnatae.

31. Indicae formicae cornua Erythris in aede Her- 111
 culis fixa miraculo fuere. aurum hae cavernis egerunt
 terrae in regione septentrionalium Indorum qui Dardae
 vocantur. ipsis color felium, magnitudo Aegypti luporum.
 20 erutum hoc ab iis tempore hiberno Indi furantur aestivo
 fervore, conditis propter vaporem in cuniculos formicis,
 quae tamen odore sollicitatae provolant crebroque lacerant
 quamvis praevelocibus camelis fugientes. tanta pernecitas
 feritasque est cum amore auri.

32. (37) Multa autem insecta et aliter nascuntur, at- 112
 que in primis ex rore: insident hic raphani folio primo
 vere et spissatus sole in magnitudinem milii cogitur. inde
 porrigitur vermiculus parvus et triduo mox uruca, quae
 adiectis diebus accrescit, immobilis, duro cortice. ad
 30 tactum tantum movetur, araneo accreta quam chrysallidem
 appellant. rupto deinde eo cortice volat papilio.

1 portatione R². 6 eadem Dad. 9 dies U. v. indices
 Detl. 17 hae D. hee d. he D. e a. ex v. | egerunt R²v. ger- r.
 18 terrae v. -ra U. 19 fedium d. faed- Da. 26 ex
 rore v. rore R². ex ore r. 27 uere et R²v. uereatur d¹.
 -satur d². uerset r. 28 porrigitur R²a Gel. corr- D. rigitur R¹.
 oritur d edd. ante Gel. 30 accreta d Hard. -to R. occreta D.
 hoc creta a. Haec eruca edd. ante Hard. 31 eo om. R.

- 113 **33.** (38) Sic quaedam ex imbri generantur in terra,
 quaedam et in ligno. nec enim cossi tantum in eo, sed
 etiam tabani ex eo nascuntur et alia ubicumque umor est
 nimius. (39) sicut intra hominem taeniae tricenum pe-
 114 dum, aliquando et plurium longitudine. iam in carne ⁵
 exanima et viventium quoque hominum capillo, qua foe-
 ditate et Sulla dictator et Alcman ex clarissimis Graeciae
 poetis obiere. hoc quidem et aves infestat, phasianas
 115 vero interemit nisi pulverantes sese. pilos habentium asi-
 num tantum immunem hoc malo credunt et oves. gignun- ¹⁰
 tur autem et vestis genere, praecipue lanicio interemptarum
 a lupis ovium. aquas quoque quasdam quibus lavemur
 fertiliores eius generis invenio apud auctores, quippe cum
 etiam cerae id gignant quod animalium minimum existi-
 matur. alia rursus generantur sordibus a radiis solis, ¹⁵
 posteriorum lascivia crurum petauristae. alia pulvere umido
 in cavernis volucra.
- 116 **34.** (40) Est animal eiusdem temporis, infixio semper
 sanguini capite vivens atque ita intumescens, unum ani-
 malium cui cibi non sit exitus. dehiscit cum nimia sa- ²⁰
 tietate, alimento ipso moriens. numquam hoc in iumentis
 gignitur, in bubus frequens, in canibus aliquando, in qui-
 bus omnia. in ovibus et capris hoc solum. aequae mira
 sanguinis et hirudinum in palustri aqua sitis. namque et
 hae toto capite conduntur. est volucre canibus peculiare ²⁵
 suum malum, aures maxime lancinans quae defendi morsu
 non queant.
- 117 **35.** (41) Idem pulvis in lanis et veste tineas creat,
 praecipue si araneus una includatur. sitit enim et omnem
 umorem absorbens ariditatem ampliat. hoc et in chartis ³⁰

1 inde a. imbri r. 3 alia dv. ali Da. om. R. 6 exanima
 R². -im r. 9 sese v. ese R². esse r. 14 animalium v. -al
 id ll. 15 rursus — 16 petauristae om. R. addita erant in
 margine, sed perierunt praeter ultimum ris. 15 a radiis cod.
 Dal. -di D. -dio a Hard. aridi (soli) d edd. ante Hard. 16
 petauristae Hard. -ristarum Barb. -ris ll. 19 sanguini dv.
 -ne r. 20 cum dv. cui r. 21 nonnumquam coni. Pint.
 23 e mira Da. est mira edd. ante Hard. 27 queant d.
 -unt rr. 29 sitit v. sititur ll.

nascitur. est earum genus tunicas suas trahentium quo
 cocleae modo. sed harum pedes cernuntur. spoliatae ex-
 spirant. si accrevere, faciunt chrysallidem. ficarios cu-
 118 lices caprificus generat, cantharidas vermiculi ficorum et
 5 piri et peuces et cynacanthae et rosae. venenum hoc
 remedia secum habet. alae medentur, quibus demptis le-
 tale est. rursus alia genera culicum acescens natura gignit,
 quippe cum et in nive* inveniantur vetustiore vermiculi*
 rutili — nam et ipsa nix vetustate rufescit — hirti pilis,
 10 *in Media quidem candidi*, grandiores torpentesque.

36. (42) Gignit aliqua et contrarium naturae elemen- 119
 tum. siquidem in Cypri aerariis fornacibus et medio igni
 maioris muscae magnitudinis volat pinnatum quadrupes.
 appellatur pyrallis, a quibusdam pyrota. quamdiu est in
 15 igni, vivit. cum evasit longiore paulo volatu, emoritur.

(43) Hypanis fluvius in Ponto circa solstitium defert 120
 acinorum effligie tenues membranas quibus erumpit volucre
 quadrupedis supra dicti modo, nec ultra unum diem vivit,
 unde hemerobion vocatur. reliquis talium ab initio ad
 20 finem septenarii sunt numeri, culici et vermiculis ter
 septeni, corpus parientibus quater septeni. mutationes et
 in alias figuras transitus trinis aut quadrinis diebus. cetera
 ex his pinnata autumnio fere moriuntur *tabe alarum*, tabani
 quidem etiam caecitate. muscis umore exanimatis, si ci-
 25 nere condantur, redit vita.

37. (44) Nunc per singulas corporum partes praeter 121
 iam dicta membratim tractetur historia.

2. 3 expirant v. adsp-ll. 5 hoc om. d. 6 remedia—
 alae om. R¹d Hard. | medentur Da. ///me///dentur B. remedian-
 tur d. alae medicantur Hard. 8 candidi inueniantur (repe-
 riantur edd. ante Hard.) et ll.v. et del. ego. 9 in media
 quidem altitudine rutili ll.v. altitudine del. ego. | rufetis B.
 10 in *Media quidem candidi huc transposui coll. Arist. h. a.
 V 19 p. 552 B, 9. 11 aliqua et v. -quae D. -qua R². -que
 R¹a. -qd' d. 14 pyrota Ianus. -to ll. pyrausta v ex Arist.
 h. a. VIII 27 init., quae huc non pertinent. 15 igni R¹d.
 -ne r. 17 volucre d ed. Gel. -cres r. 18 quadrupedis ego.
 -pedes ll. -pes v. 20 vermiculis Ianus. -li ll. -lo v. 23
 tabe alarum (vel pinnarum) ego coll. Arist. h. a. V 20 τῶν πτε-
 ρῶν cucτωμένων. om. ll.v. 25 uita R² in ras. v. ita r.

- Caput habent cuncta quae sanguinem. in capite paucis animalium nec nisi volucris apices, diversi quidem generis, phoenici plumarum serie e medio eo exeunte alio, pavonibus crinitis arbusculis, stymphalidi cirro, phasianae corniculis, praeterea parvae avi quae ab illo galerita ap-
 5 pellata quondam, postea Gallico vocabulo etiam legioni
 122 nomen dederat alaudae. diximus et cui plicatilem cristam
 10, 10, 10 dedisset natura. per medium caput a rostro residentem
 et fulicarum generi dedit, cirros pico quoque Martio et
 grui Balearicae, sed spectatissimum insigne gallinaceis,
 10 corporeum, serratum, nec carnem id esse nec cartilaginem
 nec callum iure dixerimus, verum peculiare datum. dra-
 conum enim cristas qui viderit non reperitur.
- 123 (45) Cornua multis quidem et aquatiliū et marinorum
 et serpentium variis data sunt modis, sed quae iure cor-
 15 nua intellegantur quadripedum tantum generi. Actaeonem
 enim et Cipum etiam in Latia historia fabulosos reor. nec
 alibi maior naturae lascivia. lusit animalium armis, spar-
 sit haec in ramos, ut cervorum, aliis simplicia tribuit, ut
 in eodem genere subulonibus ex argumento dictis, aliorum
 20 fudit in palmas digitosque emisit ex iis, unde platycerotas
 124 vocant. dedit ramosa capreis, sed parva, nec fecit deci-
 dua, convoluta in anfractum arietum generi, cen caestus
 daret, infesta tauris — in hoc quidem genere et feminis
 tribuit, in multis tantum maribus —, rupicapris in dorsum
 25 adunca, dammis in adversum, erecta autem rugarumque
 ambitu contorta et in leve fastigium exacuta, ut lyras
 decerent, strepsiceroti, quem addacem Africa appellat,
 125 mobilia eadem, ut aures, Phrygiae armentis, Trogodytarum

4 stymphalidi *cod. Dal.* -de ll. 5 avi *RHard.* aut *r.*
 7 cui *Rdv.* cui *r.* 10 gruibalearicae *R²* (ale in *ras.*) *Barb.*
 gruibus (-uui- *D*) aricae *r.* 11 nem *R¹*. nec carnem *r.* | id
 esse *v.* ita (rite *R²*) esse *r.* 12 nec callum *v.* ne callum *R²*.
 nec gallum *d.* negallum *r.* | peculiare *Mv.* -rum *R.* -rem *r.* |
 datum *M.* om. *rv.* *Ianus cont.* -arem dotem. 17 ne *Da.*
 18 alibi *Mdv.* albi *r.* nec albi maior *del. R²*. 19 ramos *MR²*
ed. Bas. -mis *r.* 19. 20 et in *DRA.* 21 fudit *MR²* (*d in*
ras.). fugit *Da.* figit *d.* finxit *v.* | platycerontas *R²*. -gerontas
R¹d. 26 dammis om. *M.* 28 admodacem *M¹*.

- in terram directa, qua de causa obliqua cervice pascuntur, aliis singula, et haec medio capite aut naribus, ut diximus. iam quidem aliis ad incursum robusta, aliis ad ^{8,71.}₇₆ ictum, aliis adunca, aliis redunca, aliis ad iactum pluribus modis, supina, convexa, conversa, omnia in mucronem migrantia. in quodam genere pro manibus ad scabendum corpus, coeleis ad praetemptandum iter, corporea haec, sicut cerastis. aliquando et singula, coeleis semper bina et ut protendantur ac resiliant.
- 10 Urorum cornibus barbari septentrionales potant urnis-¹²⁶ que bina capitis unius cornua implent. alii praefixa hastilia cuspidant. apud nos in lamnas secta tralucent atque etiam lumen inclusum latius fundunt multasque alias ad delicias conferuntur, nunc tineta, nunc sublita, nunc quae cestrota
- 15 picturae genere dicuntur. — (Omnibus autem cava et in¹²⁷ mucrone demum concreta sunt, cervis tantum tota solida et omnibus annis decidua.) — boum attritis ungulis cornua unguendo arvina medentur agricolae, adeoque sequax natura est ut in ipsis viventium corporibus ferventi cera
- 20 flectantur atque incisa nascentium in diversas partes torqueantur, ut singulis capitibus quaterna fiant.
- Tenuiora feminis plerumque sunt, ut in pecore multis,¹²⁸ ovium nulla, nec cervorum, nec quibus multifidi pedes, nec solidipedum ulli excepto asino Indico qui uno armatus est cornu. bisulcis bina *natura* tribuit, nulli superne
- 25 primores habenti dentes. qui putant eos in cornua absumi facile coarguuntur cervarum natura, quae nec dentes habent (ut neque mares) nec tamen cornua. ceterorum ossibus adhaerent, cervorum tantum cutibus enascuntur.

3 quidem **THard.** qd' d. quid **R.** quod **Mr.** 6 migrantia dv. ni- **Mr.** 8 et singula cochleis dv. coeleis singula **Mr.**

9 resistant **M.** 10 barbaris septentrionalibus **Rd.** 11 uina **M.** 12 tralucent v. -ducunt d. -ducent r. 13 alia **D²ad.**

15 omnibus — 17 decidua *huc non pertinere videntur.* 15 in dv. om. r. 16 mucrone v. -nem ll. 21 ut **adv.** in r. | partibus **R².** | fiant dv. -unt r. 25 natura *Sill., iam Brot. post tribuit inseruerat; om. ll.v. sed fortasse haec verba a suo loco aberraverunt.* 26 habenti *edd. Gel.* -ent ll. 27 neque dentes **R.**

- 129 (46) Capita piscibus portione corporum maxima, fortassis ut mergantur. ostrearum generi nulla nec spongis nec aliis fere quibus solus ex sensibus tactus est. quibusdam indiscretum caput, ut cancris.
- 130 (47) In capite animalium cunctorum homini plurimus⁵ pilus, iam quidem promiscue maribus ac feminis, apud intonsas utique gentes. atque etiam nomina ex eo. Capillatis Alpium incolis, Galliae Comatae, ut tamen sit aliqua in hoc terrarum differentia. quippe Myconii carentes eo gignuntur, sicut in Cauno lienosi. et quaedam animalium naturaliter calvent, sicut struthocameli et corvi¹⁰
- 131 aquatici, quibus apud Graecos nomen inde. defluvium eorum in muliere rarum, in spadonibus non visum, nec in ullo ante veneris usum, nec infra cerebrum aut infra verticem aut circa tempora atque aures. calvitium uni¹⁵ tantum animalium homini praeterquam innatum. canities homini tantum et equo, sed homini semper a priore parte capitis, tum deinde ab aversa. vertices bini hominum tantum aliquis.
- 132 (48) Capitis ossa plana, tenuia, sine medullis, serratis²⁰ pectinatim structa compagibus. perfracta non queunt solidari, sed excepta modice non sunt letalia in vicem eorum succedente corporea cicatrice. infirmissima esse ursis,^{8, 130}
^{10, 117} durissima psittacis suo diximus loco.
- 133 (49) Cerebrum omnia habent animalia quae sanguinem,²⁵
^{9, 83} etiam in mari quae mollia appellavimus, quamvis careant sanguine, ut polypus. sed homo portione maximum et umidissimum omniumque viscerum frigidissimum, duabus supra subterque membranis velatum, quarum alterutram rumpi mortiferum est. cetero viri quam feminae maius.³⁰
- 134 hominibus hoc sine sanguine, sine venis. et reliquis sine

10 lienosi *d Barb.* lent- **R**². leni- *r.* 14 ullo **R***adv.* nullo *r.*
17 equo **B.** aequos **D.** equis *adv.* 18 vertices — 19 aliquis *ego traxi ad § 131 coll. indice libri et Arist. h. a. I 7 extr.*
23 corpora **Da.** 26 etiam **Rv.** equam **Da.** eque **d.**
27 polipus **B.** *cfr. Arist. de part. an. II 7 p. 652 B, 25.* polypi **Dda**^{2v.} -ipi **a**¹. 29 alterutrā **R**². alterū **R**¹. alt'am **d.** altertra **Da.** 30 abrumpi **B.** 31 *dist. ego.* (et = etiam) *cfr. Arist. l. l. p. 652 A, 29. B, 1. h. a. III 17 p. 520 A, 27.*

pingui. aliud esse quam medullam eruditi docent, quoniam coquendo durescat. omnium cerebro medio insunt ossicula parva. uni homini in infantia palpitat nec corroboratur ante primum sermonis exordium. *hoc est viscerum* 135

5 *excelsissimum proximumque* caelo, capitis, sine carne, sine cruore, sine sordibus. hanc habent sensus arcem, huc venarum omnis a corde vis tendit, hic desinit, hoc columnen altissimum, hic mentis est regimen. omnibus autem animalium in priora pronum, quia et sensus ante nos
10 tendunt. ab eo proficiscitur somnus, hinc capitis nutatio. quae cerebrum non habent non dormiunt.

— (Cervis in capite inesse vermiculi sub linguae inanitate et circa articulum qua caput iungitur numero XX produntur.) —

15 (50) Aures homini tantum immobiles. ab iis Flac-136 corum cognomina. nec in alia parte feminis maius impendium margaritis dependentibus. in Oriente quidem et viris aurum eo loci gestare decus existimatur. animalium aliis maiores aliis minores, cervis tantum scissae ac velut
20 divisae, sorici pilosae, sed aliquae omnibus animal dumtaxat generantibus excepto vitulo marino atque delphino^{9,78} et quae cartilaginea appellavimus et viperis. haec cavernas 137 tantum habent aurium loco praeter cartilaginea et delphinum, quem tamen audire manifestum est. nam et
25 cantu mulcentur et capiuntur attoniti sono. quam audiant mirum. iidem nec olfactus vestigia habent, cum olfaciant sagacissime. pinnatorum animalium buboni tantum et oto plumae velut aures, ceteris cavernae ad audi-

1 erudito Da. 3 homini in dv. -inum r. | palpitat R²dv. -ant r. 3.4 corroboratur ed. Gel. -antur R (corro e corr.) a. conbor- D. combur- d. 4 hoc — 5 proximum v. om. ll. 6 habent Rv. h¹¹t d. habet r. | huc v. hoc ll. cfr. X 131. an in hoc? 7.8 columen R. culmen rv. 9 ante os a. 12—14 uncos ego posui. 18 loco d. 20 soricis R². | aliq; R edd. vett. -qua d. auriculae ed. Bas. - 22 cartilaginea v. -na D¹a. -nā d. castilagina D²R. | hae Da. 23 habet DRa. | cartilaginea v. -nā d. -na r. 25 attoniti R e corr. v. et coniti r. 27 animalium dv. -lia im Da. -lia lm R². -lia lmme R¹. 28 aures dv. -ris r.

tum. simili modo squamigeris atque serpentibus. in equis et omnium iumentorum genere indicia animi praeferunt, marcidae fessis, micantes pavidis, subrectae furentibus, resolutae aegris.

- 138 (51) Facies homini tantum, ceteris os aut rostra. 5
frons et alii, sed homini tantum tristitiae, hilaritatis, clementiae, severitatis index. in assensu eius supercilia homini et pariter et alterna mobilia. et in his pars animi, his negamus, annuimus, haec maxime indicant fastum. superbia aliubi conceptaculum, sed hic sedem habet. in 10
corde nascitur, huc subit, hic pendet. nihil altius simul abruptiusque invenit in corpore ubi solitaria esset.
- 139 (52) Subiacent oculi, pars corporis pretiosissima et quae lucis usu vitam distinguat a morte. non omnibus animalium hi. ostreis nulli, quibusdam concharum dubii. 15
pectines enim, si quis digitos adversum hiantes eos moveat, contrahunt se ut videntes, et solenes fugiunt admota feramenta. quadripedum talpis visus non est, oculorum effigies inest, si quis praetentam detrahat membranam.
- 140 et inter aves ardiolarum genere quos leucos vocant altero 20
oculo carere tradunt, optimi augurii, cum ad austrum volent septentrionemve, solvi enim pericula et metus narrant. Nigidius nec locustis nec cicadis esse dicit. coeleis oculorum vicem cornicula bina praetemptatu implent. nec lumbricis ulli sunt vermiumve generi. 25
- 141 (53) Oculi homini tantum diverso colore, ceteris in suo cuique genere similes. et equorum quibusdam glauci, sed in homine numerosissimae varietatis atque differentiae, grandiores, modici, parvi, prominentes, quos hebetiores putant, conditi, quos clarissime cernere, sicut in colore 30
caprinos.

2 genere *dv.* -ra *r.* 7 in assensu *dTedd. ante Gel.* in
ans- *DR.* in asc- *ed. Gel.* in anima (-mo *Hard.*) sensus *aHard.*
8 *dist. ego.* 9 his *ego. om. ll.v.* | annuimus *Dd.* an ann-
rv. | fastum *ed. Gel.* -us *edd. ante Gel.* factum *ll.* 10 su-
perbia *d.* -biam *R²a.* -niam *DR¹.* 11 huc *v.* hoc *ll. cfr.*
§ 135. 14 qui *Da.* | uita *Da.* 17 contrahunt se ut *ego*
coll. IX 90. -hunc et *R.* -hunt et *r.* -huntur ut *v.* 23 nec
v. qm. ll. 26 ceteris *Rdv.* ceris *D.* ceruis *a.*

- (54) Praeterea alii contuentur longinqua, alii nisi 142
 prope admota non cernunt. multorum visus fulgore solis
 constat nubilo die non cernentium, nec post occasus. alii
 interdiu hebetiores, noctu praeter ceteros cernunt. de
 5 geminis pupillis, aut quibus noxii visus essent, satis dixi- 7,16
 mus. caesii in tenebris clariores. ferunt Ti. Caesari, 143
 nec alii genitorum mortalium, fuisse naturam ut experge-
 factus noctu paulisper haud alio modo quam luce clara
 contueretur omnia, paulatim tenebris sese obducentibus.
 10 divo Augusto equorum modo glauci fuere superque ho-
 minem albicantis magnitudinis, quam ob causam diligentius
 spectari eos iracunde ferebat; Claudio Caesari ab angulis 144
 candore carnosio sanguineis venis subinde suffusi, Gaio
 principi rigentes, Neroni, nisi cum coniveret, ad prope
 15 admota hebetes. XX gladiatorum in Gai principis ludo
 fuere, in his duo omnino qui contra comminationem ali-
 quam non coniverent, et ob id invicti. tantae hoc diffi-
 cultatis est homini. plerisque vero naturale ut nictari
 non cessent, quos pavidiore accepimus. oculus unicolor 145
 20 nulli; cum candore omnibus medius colos differens. ne-
 que ulla ex parte maiora animi indicia cunctis animalibus,
 sed homini maxime, id est moderationis, clementiae, miseri-
 cordiae, odii, amoris, tristitiae, laetitiae. contuitu quoque
 multifformes, truces, torvi, flagrantes, graves, transversi,
 25 limi, summissi, blandi. profecto in oculis animus habitat.
 ardent, intenduntur, umectant, conivent. hinc illa miseri- 146
 cordiae lacrima, hos cum exosculamur, animum ipsum
 videmur attingere, hinc fletus et rigantes ora rivi. quis
 ille est umor in dolore tam secundus et paratus, aut ubi

6 caesii *ded. Gel.* -sis **Da.** cesis **R**¹. cesiis *aut* cesii **R**². |
 Tiberio *v. Li.* **Da.** L **Rd.** 7 nec *ed. Gel.* ne **Rd.** nae *r.* | ut
dt. om. r. 9 sese *dv.* esse *r.* 11 albicantis **R**² *d.* ab-
 dic- *r.* 13 perfusi **dT.** 14 nisi *v.* anisi (-ifi *d*) *ll.* | con-
 uerret **R**² *v.* -rec **D.** -re **ad.** -ro **R**¹. 15 XX *Detl. cfr. Url.*
chrest. p. 166. XX **Da.** uiginti **Rd**(?). | gladiatorum paria *v.*
 19 *an* accipimus (**T**)? | oculus *codd. Gel.* -los *ll.* | uni-
 color **R** *codd. Gel.* -re **Da.** -res **dT.** 22 maxime *dv.* -mi *r.*
 26 hinc *v.* hic *ll.* 28 hinc *v.* hic *ll.* | rigantes *dv.* -tis *r.*

- reliquo tempore? animo autem videmus, animo cernimus. oculi ceu vasa quaedam visibilem eius partem accipiunt, atque tramittunt. sic magna cogitatio occaecat abducto intus visu. sic in morbo comitiali animo caligante aperti
 147 nihil cernunt. quin et patentibus dormiunt lepores mul- 5
 tique hominum, quos κορυβαντιάων Graeci dicunt. tenuibus multisque membranis eos natura composuit, callosis contra frigora caloresque in extimo tunicis, quas subinde purificat lacrimationum salivis, lubricos propter incursantia et mobiles. 10
- 148 (55) Media eorum cornua fenestravit pupilla, cuius angustiae non sinunt vagari incertam aciem ac velut canali dirigunt obiterque incidentia facile declinant, aliis nigri, aliis ravi, aliis glauci coloris orbibus circumdatis, ut habili mixtura et accipiatur circumiecto candore lux 15
 et temperato percussu non obstrepat. adeoque his absoluta vis speculi ut tam parva illa pupilla totam imaginem reddat hominis. ea causa est ut pleraeque alitum e manibus hominum oculos potissimum appetant, quod effigiem suam in iis cernentes velut ad cognata desideria sua ten- 20
- 149 dunt. veterina tantum quaedam ad incrementa lunae morbos sentiunt. sed homo solus emissio umore caecitate liberatur. post vicensimum annum multis restitutus est visus, quibusdam statim nascentibus negatus nullo oculorum vitio, multis repente ablatus simili modo nulla prae- 25
 cedente iniuria. venas ab his pertinere ad cerebrum peritissimi auctores tradunt. ego et ad stomachum crediderim.
- 150 certe nulli sine redundatione eius eruitur oculus. morientibus illos operire rursusque in rogo patefacere Quiritium magno ritu sacrum est, ita more condito ut neque ab 30
 homine supremum eos spectari fas sit et caelo non ostendi nefas. uni animalium homini depravantur, unde cognos-

6 corybantian *edd. vett.* -tia **R.** -tiare *r.* | gredicunt **Dd.** -diunt **a.** 14 ravi **R² Hard.** aravi **DR¹ d.** ac rani **a.** | aliis **Rv.** talis *r.* 16. et temperato *v.* extempereto *ll.* 18 pleraeque *dv.* -rique *r.* 21 incrementa **R² edd. ante Hard.** crem- *r.*
 26 uenas **R ed. Gel.** -na **D.** -nam **ad edd. ante Gel.** 30 magno **R² edd. ante Hard.** om. *r.* 32 an unde apud priscos?

mina Strabonum et Paetorum. ab iisdem qui altero lumine orbi nascerentur Coclites vocabantur, qui parvis utrisque Ocellae, Luscini iniuriae cognomen habuerunt. nocturnorum animalium veluti felium in tenebris fulgent 151
 5 radiantque oculi, ut contueri non sit, et caprae lupoque splendent lucemque iaculantur. vituli marini et hyacinae in mille colores transeunt subinde. quin et in tenebris multorum piscium refulgent aridi sicut robusti caudices vetustate putres. non conivere diximus quae non obli- 8, 107
 10 quis oculis, sed circumactis capite cernerent. chamaeleonis 152 oculos ipsos circumagi totos tradunt. cancri in oblicum adspiciunt crusta fragili inclusos gerentes. locustis, squillis magna ex parte sub eodem munimento praeduri eminent. quorum duri sunt minus cernunt quam quorum umidi.
 15 serpentium catulis et hirundinum pullis, si quis eruat, renasci tradunt. insectorum omnium et testacei operi- 153 menti oculi moventur sicut quadripedum aures. quibus fragilia operimenta, iis oculi duri. omnia talia et pisces et insecta non habent genas nec integunt oculos. omni-
 20 bus membrana vitri modo translucida obtenditur.

(56) Palpebrae in genis homini utrimque, mulieribus 154 vero etiam infectae cotidiano; tanta est decoris adfectatio ut tinguntur oculi quoque. alia de causa hoc natura dederat ceu vallum quoddam visus et prominens muni-
 25 mentum contra occurrentia animalia aut alia fortuito incidentia. defluere eas haud inmerito venere abundantibus tradunt. ex ceteris nulli sunt nisi quibus et in reliquo cor- 155 pore pili, sed quadripedibus in superiore tantum gena, volucris in inferiore, et quibus molle tergus, ut serpenti-
 30 bus, et quadripedum quae ova pariunt, ut lacertae. strutho- camelus alitum sola ut homo utrimque palpebras habet.

(57) Ne genae quidem omnibus, ideo neque nictationes 156

9 putres *ed. Gel.* -esque *ll. edd. ante Gel.* | non *v. om. ll.* | an diximus et tradunt (*v. 11*) sedem mutaverunt? *cfr. VIII 81 (p. 75, 13). de chamaeleonis oculis v. VIII 121 extr.* 12 squillisque *dv.* 15 et *dv. ex r.* | eruat *v. servat Ra. serbat D.* sorbeat *d.* 16 testacei *cod. Chiff.* -taei *DRa. testei d.* 25 fortuito *R¹ dv.* 32 ne *D.* nec *rv.*

iis quae animal generant. graviores alitum inferiore gena conivent, eadem nictantur ab angulis membrana obeunte. columbae et similia utraque conivent. at quadrupes quae ova pariunt, ut testudines, crocodili, inferiore tantum, sine ulla nictatione propter praeduros oculos. extremum ambitum genae superioris antiqui cilium vocavere, unde et supercilia. hoc vulnere aliquo diductum non coalescit, ut in paucis humani corporis membris.

(58) Infra oculos malae homini tantum, quas prisci genas vocabant, XII tabularum interdicto radi a feminis vetantes. pudoris haec sedes. ibi maxime ostenditur rubor.

(59) Intra eas hilaritatem risumque indicantes buccae et altior homini tantum, quem novi mores subdolae inrisioni dicavere, nasus. non alii animalium nares eminent. avibus, serpentibus, piscibus foramina tantum ad olfactus sine naribus, et hinc cognomina Simorum, Silonum. septimo mense genitis saepenumero foramina aurium et narium defuere.

(60) Labra, a quibus Brocchi, Labeones dicti, et os probum duriusve animal generantibus. pro iis cornea et acuta volucris rostra, eadem rapto viventibus adunca, collecto recta, herbas ruentibus limumque lata, uti et suum generi. iumentis vice manus ad colligenda pabula ora, apertiora laniatu viventibus.

Mentum nulli praeter hominem, nec malae. maxillas crocodilus tantum superiores movet, terrestres quadrupes eodem quo cetera more praeterque in oblicum.

(61) Dentium tria genera, serrati aut continui aut exserti: serrati pectinatim coeuntes, ne contrario occurso atterantur, ut serpentibus, piscibus, canibus; continui, ut

7 ut ed. Lugd. om. ll. an est id? 10 feminis Rv. fenis
Dd. fetus a. 14 alii R²d. alia r. 19 brocchi R². bocchi
DB¹. bochi ad. | os Rv. hos Da. his d. 22 eruentibus d
ed. Bas. rodentibus cod. Dal. | lata R²edd. Gel. sata d¹. rata r.
| et ego. om. ll.v. cfr. Arist. de part. an. III 1 p. 662 B, 13
ὥσπερ καὶ τῶν τετραπόδων τὸ τῆς ὕος. 22. 23 usum R¹d.
25 mentum—malae om. R¹. 26 quadrupes R²v. om. r.
29 pectinatim dv. -antim R². -antes R¹a. pictinantes D.

homini, equo; exserti, ut apro, hippopotamio, elephanto. continuorum qui digerunt cibum lati et acuti, qui conficiunt duplices, qui discriminant eos canini appellantur. hi sunt serratis longissimi. continui aut utraque parte
 5 oris sunt, ut equo, aut superiore primores non sunt, ut bubus, ovibus omnibusque quae ruminant. caprae superiores non sunt praeter primores geminos. nulli exserti quibus serrati, raro feminae, et tamen sine usu. itaque cum apri percutiant, feminae sues mordent. nulli cui
 10 cornua exserti, sed omnibus concavi, ceteris dentes solidi. piscium omnibus serrati praeter scarum, huic uni aquatiliū plani. cetero multis eorum in lingua et toto ore, ut turba vulnerum molliant quae attritu subigere non queunt. multis et in palato, atque etiam in cauda. praeterea in os vergentes, ne excidant cibi nullum habentibus retinendi adminiculum.

(62) Similes aspidi et serpentibus, sed duo in supera
 parte, dextra laevaue longissimi, tenui fistula perforati, ut scorpionum aculei, venenum infundentes. non aliud
 20 hoc esse quam fel serpentium, et inde venas sub spina ad os pervenire diligentissimi auctores scribunt, quidam unum esse eum et, quia sit aduncus, resupinari, cum momorderit, aliqui tum decidere eum rursusque recrescere facilem decussu, et sine eo esse quas tractari cernamus.
 25 scorpionis caudae inesse eum et plerisque ternos. viperis 164 dentes gingiva conduntur. haec eodem praegnans veneno inpresso dentium repulsu virus fundit in morsus. volucrum nulli dentes praeter vespertilionem. camelus una

1 exerti ut **R**² ed. Gel. -rti **R**¹ edd. ante Gel. -rt r. | apro Dadv. pro **R**¹. del. **R**². | hippopotamo Radv. cfr. VIII 95.

5 oris v. ori ll. 6 omnibusque om. **R**¹. 7 geminos dv. genuinis r. 10 exserti v. exertis ll. 12 plani v. pleni ll.

14 atque etiam in cauda videntur interpolatoris esse, qui Arist. de part. an. III 1 p. 662 A, 7 πολλοὶ δ' ἔχουσι καὶ ἐν ταῖς γλῶτταις ὀδόντας καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς invenit vitiatam lectionem ἐν ταῖς οὐραῖς. nisi forte Plinius ipse in suo exemplari utramque lectionem, et veram et falsam, invenit. 19 scorpionum dv. -pioni a. -poni DR.

26 gingiva. **R**². -uas **R**¹ d. -inas a. gignivas D.

- ex iis quae non sunt cornigera in superiore maxilla primores non habet. cornua habentium nulli serrati. et cocleae dentes habent. indicio est a minimis earum de-
 165 rosa vicia. at in marinis crustata et cartilaginea primores habere, item echinis quinos esse unde intellegi potuerit 5
 miror. dentium vice aculeus insectis. simiae dentes ut homini. elephanto intus ad mandendum quattuor, praeterque eos qui prominent masculis reflexi, feminis recti atque proni. musculus marinus, qui ballaenam antecedit, nullos habet, sed pro his saetis intus os hirtum et linguam 10
 etiam ac palatum. terrestrium minutis quadripedibus primores bini utrimque longissimi.
- 166 (63) Ceteris cum ipsis nascuntur, homini postquam natus est septimo mense. reliquis perpetui manent, mutantur homini, leoni, iumento, cani et ruminantibus, sed 15
 leoni et cani non nisi canini appellati. lupi dexter caninus in magnis habetur operibus. maxillares, qui sunt a caninis, nullum animal mutat. homini novissimi qui genuini vocantur circiter vicensimum annum gignuntur, multis et octogensimo, feminis quoque, sed quibus in iuventa 20
 167 non fuere nati. decidere in senecta et mox renasci certum est. Zoclen Samothracem, cui renati essent post CIII annos, Mucianus visum a se prodidit. cetero maribus plures quam feminis in homine, pecude, capra, sue. Timarchus Nicoclis filius Paphi duos ordines habuit maxillarium; frater eius non mutavit primores ideoque praetritiv. est exemplum dentis homini et in palato geniti.

1 maxillam **Da.** 1. 2 priores **DR.** pio- d³. po- d¹.
 2 habent **DRd.** 3 a minimis *v.* tam in animis **ll.** 4 uicia **R².** uitia d². -tis *v.* uicta *r.* | cartilaginea **dv.** -na **ll.** | primos **Da.** 6 aculeus **R².** -ei *rv.* 7 an quaterni in parte utraque? *cfr. Arist. h. a. II 5 init.* 7. 8 praeter d. 8 qui *om.* **Da.** 9 musculus **R²v.** masc- *r.* 10 habent **DR¹a.** | entus **Da.** 11 appellatum **Da.** -tam **d edd. ante Gel.** | in mutis **Da.** 13 ipsis *v.* -si **ll.** 15 summantibus **Da.** 22 Samothracem **Detl.** -cen **Md¹.** -ceni (-tr- **Da**) **DRa.** -cenum d²v.
 24 capra **MdT.** -re **DR.** -ri *a.* -ris **Pint. Hard.** (caprisve *edd. ante Hard.*) 25. 26 maxillarium **M edd. vett.** -rum *r ed. Bas.*
 26. 27 praetritiv **M edd. Gel.** -teriv *r edd. ante Barb.*

a caninis amissi casu aliquo numquam renascuntur. ceteris senecta rufescunt, equo tantum candidiores fiunt.

(64) Actas veterinorum dentibus iudicatur. equo sunt 168 numero XL. amittit tricensimo mense primores utrimque 5 binos, sequentē anno totidem proximos, cum subeunt dicti columellares. quinto anno incipiente amittit binos qui sexto anno renascuntur. septimo omnes habet et renatos et inmutabiles. equo castrato prius non decidunt dentes. 169 asinorum genus tricensimo mense similiter amittit, dein 10 senis mensibus. quod si non prius peperere quam decidant postremi, sterilitas certa. boves bimi mutant. subus non decidunt umquam. absumpta hac observatione senectus in equis et ceteris veterinis intellegitur dentium brocchitate, superciliorum canitia et circa ea lacunis, cum 15 fere XVI annorum existimantur. hominum dentibus quod- 170 dam inest virus. namque et speculi nitorem ex adverso nudati hebetant et columbarum fetus implumes necant. reliqua de iis in generatione hominum dicta sunt. erum- 7, 68^{sq.} pentibus morbi corpora infantium accipiunt. reliqua animalia quae serratos habent saevissime dentiant.

(65) Linguae non omnibus eodem modo. tenuissima 171 serpentibus et trisulca, vibrans, atri coloris et, si extrahas, praelonga, lacertis bifida et pilosa, vitulis quoque marinis duplex, sed supra dictis capillamenti tenuitate, ceteris ad 25 circumlambenda ora; piscibus paulo minus quam tota adhaerens, crocodilis tota; sed in gustatu linguae vice carnosum aquatilibus palatum. leonibus, pardis omnibusque 172 generis eius, etiam felibus, imbricatae asperitatis ac limae similis attenuansque lambendo cutem hominis, quae causa 30 etiam mansuefacta, ubi ad vicinum sanguinem pervenit

1 a caninis **Mr.** at canini *v.* an e caninis? 3 iudicatur **M** *cod. Chiff.* ind- *rv.* 11 bimi **R** *codd. Gel.* bini **M.** bi **Da.** bis d *edd. vett.* 12 non **M** *cod. Chiff.* om. *rv.* | nunquam **R**² *v.*

17 hebetant et **MR**² *v.* -tantes *r.* | implumes necant **MR** *v.* -mescunt *r.* 19 morbi **M** *edd. ante Sill.* -bis *r.* | infantiam **Da.** | a...piunt **M.** afficiunt *Detl.* 20 dentium **R**² *d.* 29. 30 causam hominis (om. etiam) **R.** 30 mansuefacta **M** *v.* -tū d. -tam *r.* | ubi om. **M.**

- 9,128 saliva, invitat ad rabiem. de purpurarum linguis diximus.
 ranis prima cohaeret, intima absoluta a gutture, qua vocem
 173 mittunt mares, cum vocantur ologyones. stato id tem-
 pore evenit, cientibus ad coitum feminas. tum siquidem
 inferiore labro demisso ad libramentum aquae modice re- 5
 ceptae in fauces palpitante ibi lingua ululatus eliditur.
 tunc et extenti buccarum sinus perlucet, oculi flagrant
 labore perpulsi. quibus in posteriore parte aculei, his et
 dentes et lingua, apibus etiam praelonga, eminens et ci-
 cadis. quibus aculeus in ore fistulosus, his nec lingua 10
 nec dentes. quibusdam insectis intus lingua, ut formicis.
 174 ceterum lata elephanto praecipue. reliquis in suo genere
 semper absoluta, homini tantum ita saepe constricta venis
 ut intercidi eas necesse sit. Metellum pontificem adeo
 inexplanatae fuisse accipimus, ut multis mensibus tortus 15
 credatur, dum meditatur in dedicanda aede Opi opiferae
 dicere. ceteris septimo ferme anno sermonem exprimit.
 multis vero talis ars eius contingit, ut avium et animalium
 vocis indiscreta edatur imitatio. intellectus saporum ce-
 teris in prima lingua, homini et in palato. 20
 175 (66) Tonsillae in homine, in sue glandulae. quod
 inter eas uvae nomine ultimo dependet palato homini tan-
 tum est. sub ea minor lingua nulli ova generantium.
 opera eius gemina duabus interpositae fistulis. interior
 earum appellatur arteria ad pulmonem atque cor per- 25
 176 tinens. hanc operit in epulando spiritu et voce illa me-

5 modice **M.** -cae *rv.* 6 eliditur **M.** edilitur **R**². elitur
 r. elicitor *v.* 7 tunc et **M.** tunc ad **R**². tunc **R**¹*v.* //no **D.**
 no *ad.* | extenti **MR**²*dv.* exenti **D**²**R**¹*a.* -nte **D**¹. 8 perpulsi
Ma *edd. ante Hard.* pelpulsi **D.** repulsi **d.** pulsi **R.** perculti
vet. Dal. propulsi *Hard.* *cfr. nov. luc. p. 52.* | et his et **Da.**
 et **d.** 10 aculeis **Da***d.* 12 *Pint. voluit* veterinis lata, ele-
 phanto perexigua. *probabilius est* ceterum latet elephanto
 perexigua: *cfr. Arist. h. a. II, 6 γλωτταν δὲ ἔχει μικράν τε σφό-*
δρα καὶ ἐντόν, ὥστε ἐργον εἶναι ἰδεῖν. *cfr. de part. an. II 17*
fin. 15 tortus **Mv.** tornus *r.* 16 Opi *Iordanus ephem.*
epigr. I (1872) p. 229 sqq. opiferae **M.** *om r.* | opiferae **M** *edd.*
ante Hard. -re **DBa**²*d.* ope fere **a**¹. 18 ars **R**²*v.* ar **M.** *om. r.*
 | eius *om.* **R**¹. 19 indiscreta **M.** -te *v.* discretae **D.** -tea **a.**
 -te **Rd.** 24 interpositae **MR Barb.** -ta *r edd. rett.*

ante, ne, si potus cibusve in alienum deerraverit tramitem, torqueat. altera exterior appelletur sane gula, qua cibus atque potus devolant. tendit haec ad stomachum, is ad ventrem. hanc per vices operit, cum spiritus tantum aut
 5 vox comseat, ne restagnatio intempestiva alvi obstrepat. ex cartilagine et carne arteria, gula e nervo et carne constat.

(67) Cervix nulli nisi quibus utraque haec. ceteris 177
 collum, quibus tantum gula. sed quibus cervix, e multis
 10 vertebratisque orbiculatim ossibus flexilis ad circumspectum articulorum nodis iungitur, leoni tantum et lupo et hyaenae singulis rectisque ossibus rigens. cetero spinae ad-178
 nectitur, spina lumbis, ossea sed tereti structura, per media foramina a cerebro medulla descendente. eandem
 15 esse ei naturam quam cerebro colligunt, quoniam praetenui eius membrana modo incisa statim exspiretur. quibus longa crura, iis longa et colla, item aquaticis quamvis brevia crura habentibus, simili modo uncus unguis.

(68) Guttur homini tantum et subus intumescit aqua-179
 20 rum quae potantur plerumque vitio. summum gulae fauces vocantur, extremum stomachus. hoc nomine est sub arteria iam carnosa inanitas adnexa spinae, ad latitudinem ac longitudinem lagonae modo fusa. quibus fauces non 180
 sunt ne stomachus quidem est, nec colla nec guttur, ut
 25 piscibus, et ora ventribus iunguntur. testudini marinae lingua nulla nec dentes, rostri acie comminuit omnia. postea arteria et stomachus denticulatus callo in modum rubi ad conficiendos cibos decrescentibus renis

1 ne si **M** *edd. vett.* nisi *r.* 2 appelletur *ed. Gel.* appellatur *appelletur M.* appellatur *r.* *cfr. nov. luc. p. 23 n. 9.*

3 devolant **M** *cod. Chiff.* -lat **Dd.** -latur **B.** -orat **a.** -oratur *v.*

6 gula e nervo **Da** *cod. Chiff.* -le nervo **Rd.** gyla et uero **M.** e *om. v.* 12 ex singulis *ed. Bas.* 21 extremum **Rd** *ed.*

Gel. stremum **D.** postremum **a** *edd. vett.* 22 ad *edd. ante Dal.* et *ll.* 23 lagenae *edd. ante Hard.* lacunae *ll.* 26 linguae **d.**

| nulla **Rv.** -lae **Dad.** 27 denticulatus **R²v.** -lus **R¹.** -lis **d.** -los **Da.** 28 deterentibus *vel* dispescentibus *anonymi ap. Dal.*

| renis *ll. Brot.* crenis *edd. ante Brot.* genis *Dal.* taeniis *Ianus.* *sed totus locus corruptus est.*

quicquid adpropinquat ventri. novissima asperitas ut scobina fabri.

- 181 (69) Cor animalibus ceteris medio pectore est, homini tantum infra laevam papillam turbinato mucrone in priora eminens. piscibus solis ad os spectat. hoc primum nascentibus formari in utero tradunt, deinde cerebrum, sicut tardissime oculos, sed hos primum emori, cor novissime. huic praecipuus calor. palpitat certe et quasi alterum movetur intra animal praemolli firmoque opertum membranae involucri, munitum costarum et pectoris muro, ut
 182 pariat praecipuam vitae causam et originem. prima domicilia intra se animo et sanguini praebet sinuoso specu et in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino. ibi mens habitat. ex hoc fonte duae grandes venae in priora et terga discurrent, sparsaque ramorum serie per alias minores omnibus membris vitalem sanguinem rigant. solum hoc viscerum vitiis non maceratur, nec supplicia vitae trahit laesumque mortem ilico adfert. ceteris conruptis vitalitas in corde durat.
 183 (70) Bruta existimantur animalium quibus durum riget, audacia quibus parvum est, pavida quibus praegrande. maximum autem est portione muribus, lepori, asino, cervo, pantherae, mustelis, hyaenis et omnibus timidis aut propter metum maleficis. in Paphlagonia bina perdicibus corda. in equorum corde et boum ossa reperiuntur interdum.
 184 augeri id per singulos annos in homine et binas drachmas ponderis ad quinquagesimum annum accedere, ab eo detrahi tantundem, et ideo non vivere hominem ultra centesimum annum defectu cordis Aegyptii existimant,

1 quicquid *ll. v.* quo magis *vet. Dal.* quacumque *coni. Hard.* an usque qua (*cf. V 73*) vel usque quo (*cf. XVII 175*)? | adpropinquet *D ad.* 1. 2 sobina *D ad.* 2 fabri *v.* -ris *ll.* -rilis *Url. vind. n. 209.* 4 in *R dv.* m *D.* om. *a.* 9 animal *Barb. cf. Arist. de part. an. III 4 p. 666 A, 21. B, 17.* -alia *ll.* 11 primam *D cod. Chiff. Detl.* at *cf. Arist. l. l. p. 666 A, 8 ἀρχὴ καὶ πηγὴ τοῦ αἵματος ἢ ὑποδοχὴ πρώτη.* 12 sanguini *v.* -nis *ll.* 15 priora *R dv.* prorsa *Da.* | et terga (*temga Dd*) discurrent *R D dv.* et item grandes currunt *a.* 27 annum *M edd. ante Hard. om. r.*

- quibus mos est cadavera adservare medicata. hirtio corde 185
 gigni quosdam homines proditur, neque alios fortioris esse
 industriae, sicut Aristomenen Messenium, qui trecentos
 occidit Lacedaemonios. ipse convulneratus captus semel
 5 per cavernam lautumiarum evasit angustias vulpium aditus
 secutus. iterum captus sopitis custodibus somno ad ignem
 advolutus lora cum corpore exussit. tertium capto Lace-
 daemonii pectus dissecuere viventi, hirsutumque cor re-
 pertum est.
- 10 (71) In corde summo pinguitudo quaedam est lactis 186
 extis. non semper autem in parte extorum habitum est.
 L. Postumio L. f. Albino rege sacrorum post CXXVI Olym-
 piadem, cum rex Pyrrhus ex Italia decessisset, cor in
 extis haruspices inspicere coeperunt. Caesari dictatori,
 15 quo die primum veste purpurea processit atque in sella
 aurea sedit, sacrificanti bovis in extis defuit. unde quae-
 stio magna de divinatione argumentantibus, potueritne sine
 illo viscere hostia vivere an ad tempus amiserit. negatur 187
 cremari posse in iis qui cardiaco morbo obierint, negatur
 20 et veneno interemptis. certe exstat oratio Vitelli qua
 Gnaeum Pisonem eius sceleris coarguit hoc usus argu-
 mento palamque testatus non potuisse ob venenum cor
 Germanici Caesaris cremari. contra genere morbi defen-
 sus est Piso.
- 25 (72) Sub eo pulmo est spirandique officina attrahens 188
 ac reddens animam, idcirco spongeosus ac fistulis inanibus
 cavus. pauca eum, ut dictum est, habent aquatilia, ce-^{9,16}
 tera ova parientia exiguum spumosumque nec sanguineum.

2 fortioris **M**¹. -ori **M**². -ores *rv.* 3 industriae **M**². in-
 d. rustriae **M**¹. industria et **DRad**¹. -ria **d**^{2v}. 5 cauerna **Da**.
 -nas **d**. | angustias **MR**² *edd. vett.* -tiae **DR**¹ **ad**². -te **d**¹.
 6 custodibus *ll.v.* pastoribus **M**. 7 tertium capto **M**. -tio
 captum **DB**. -tio -to **adv.** 12 L. f. Albino *con. Sill.* l. li-
 bino **M**. l. albino *r.* Laevino *Url. chrest. p. 169.* 16 sacri-
 ficanti bovis *Url. l. l.* -antis **M**. -antibus *r.* -anti bis *v.* 18
 illo **Rv.** ullo **Mr.** | amiserit **Mv.** om- *r.* | negatur **MR**² **dv.**
 -antur *r.* 19 negatur **Mv.** -antur *r.* 21 Gnaeum *Ianus.*
 gneum **M**. re uim **D.** reum *rv.* 27. 28 cetera **M**. a cet- **a**¹.
 ac cet- *r edd. ante Hard.* at cet- *coni. Dal.* 28 spumosum-
 que **M**. que om. *rv.*

- ideo non sitiunt. eadem est causa quare sub aqua diu ranae et phocae urinentur. testudo quoque, quamvis praegrandem et sub toto tegumento habeat, sine sanguine tamen habet. quanto minor hic corporibus, tanto velocitas maior. chamaeleonti portione maximus et nihil aliud intus. 5
- 189 (73) Iecur in dextera parte est, in eo quod caput extorum vocant magnae varietatis. M. Marcello circa mortem, cum periit ab Hannibale, defuit in extis. sequenti deinde die geminum repertum est. defuit et C. Mario, cum immolaret Uticae, item Gaio principi kal. Ian., cum 10 iniret consulatum quo anno interfectus est, Claudio successori eius quo mense interemptus est veneno. divo Augusto Spoleti sacrificanti primo potestatis suae die sex victimarum iocinera replicata intrinsecus ab ima fibra reperta sunt, responsumque duplicaturum intra annum imperium. caput extorum tristis ostenti caesum quoque est, praeterquam in sollicitudine ac metu. tunc enim peremit curas. bina iocinera leporibus circa Briletum et Tharnem et in Cherroneso ad Propontidem, mirumque, translatis alio interit alterum. 20
- 191 (74) In eodem est fel non omnibus datum animalibus. in Euboeae Chalcide nullum pecori, in Naxo praegrande geminumque, ut prodigii loco utrumque advenae. * carent eo quae apsinthio vescuntur in Ponto. * equi, muli, asini, cervi, caprae, apri, cameli, delphini non habent. murium 25 aliqui habent. hominum paucis non est, quorum validitas firmitas et vita longior. sunt qui equo non quidem in iecore esse, sed in alvo putent et cervo in cauda aut intestinis, ideo tantam amaritudinem ut a canibus non

5 chamaeleonti **M.** *cfr. luc. p. 77.* -oni *rv.* 8 extis **Rdv.** exestis **M.** extii **D.** exitu **a.** 14 fimbria **M.** fibram **a**¹. fabra **D**¹. 18 curas *v.* coras **DRd.** corac **a.** | lepori **Dad.** | Briletum *v.* *cfr. § 206.* priliatum *ll.* *cfr. Gellius XVI 15.* 22 euboeae *dv.* -oea *r.* 23 utrimque **Daedd. vett.** | carent — 24 Ponto *ex § 194 (p. 255, 5 ante Sed renibus) huc transposui coll. indice libri et XXVII 45.* carent — apsinthio *om.* **R**¹. 25 caprae *Pint. coll. Arist. h. a. II 15 p. 506 A, 22.* -rae **Dad.** -ri **R**². -ti **R**¹. | apri **Rdv.** capri *r.* 27 firmitas **Bv.** -ma *r.*

attingantur. est autem nihil aliud quam purgamentum, pessimumque sanguinis est ideo in materia eius. certe iecur nulli est nisi sanguinem habentibus. accipit hoc a corde, cui iungitur, funditque in venas.

5 * Sed renibus et parte tantum altera intestino iungitur 194 in corvis, coturnicibus, phasianis, quibusdam intestino tantum, ut in columbis, accipitre, murenis. paucis avium in iecore, serpentibus portione maxime copiosum. et 195 piscibus autem est toto plerisque intestino ... sicut accipitri, miluo. praeterea et in pectore est et ceteris avibus. *

(75) Sed in felle nigro insaniae causa homini mors-193 que toto reddito. hinc et in mores crimen bilis nomine, adeo magnum est in hac parte virus, cum se fundit in 15 animum. quin et toto vagum corpore colorem oculis quoque aufert, illud quidem redditum etiam aënis, nigrescuntque contacta eo, ne quis miretur id venenum esse 163 serpentium. * vitulis quidem marinis ad multa quoque 195 nobile. taurorum felle aureus ducitur color. haruspices 20 id Neptuno et umoris potentiae dicavere, geminumque fuit divo Augusto quo die apud Actium vicit.

(76) Murium iocusculis fibrae ad numerum lunae in 196 mense congruere dicuntur totidemque inveniri quotum lumen eius sit, praeterea bruma increscere. cuniculorum 25 exta in Baetica gemina saepe reperiuntur. ranarum rubetarum altera fibra a formicis non attingitur propter

1 dist. ego coll. Arist. de part. an. IV 2 p. 677 A, 29 ἀποκἀπαρὰ ἑστίν. 2 est ego. et ll.v. | in maria a¹. | eius ll.

del. d². eius est edd. ante Hard. 5 sed renibus — 11 avibus huc transposui ex v. 18 coll. indice libri. 5 renibus corruptum est: cfr. § 206 et Arist. h. a. II 16 init., de part. an. III 9 init. | totum alteri R. 7 ut (om. in) a. 8 iecore R ed. Gel.

pec- D. pect- ad edd. vett. 9 dist. ego. Sill. avibus ante autem est inseruit: est autem v. conici potuerit etiam avium est, sed totum locum foedissime turbatum esse elucet ex Arist. h. a. II 15, de part. an. IV 2 10 pectore R a cod. Chiff. edd. ante Gel. pecore Dd. ... core M. iecore ed. Gel. hoc quoque mendosum est.

10.11 et cetis omnibus Dal. 16 enis R¹. jnnis R². 17 contacto R². -teto R¹. 25 saepe D. semper R.

venenum, ut arbitrantur. iecur maxime vetustatis patiens centenis durare annis obsidionum exempla prodidere.

- 197 (77) Exta serpentibus et lacertis longa. Caecinae Volaterrano dracones emicuisse de extis laeto prodigio traditur, et profecto nihil incredibile sit aestimantibus Pyrrho 5 regi quo die periit praecisa hostiarum capita repsisse sanguinem suum lambentia. exta homini ab inferiore viscerum parte separantur membrana, quam praecordia appellant, quia a corde praetenditur quod Graeci appellaverunt *oppévac*.
- 198 omnia quidem principalia viscera membranis propriis ac 10 velut vaginis inclusit providens natura. in hac fuit et peculiaris causa vicinitas alvi, ne cibo supprimeretur animus. huic certe refertur accepta subtilitas mentis, ideo nulla est ei caro, sed nervosa exilitas. in eadem praecipua hilaritatis sedes, quod titillatu maxime intellegitur 15 alarum, ad quas subit, non aliubi tenniore humana cute ideoque scabendi dulcedine ibi proxima. ob hoc in praeliis gladiatorumque spectaculis mortem cum risu traiecta praecordia attulerunt.
- 199 (78) Subest venter stomachum habentibus, ceteris sim- 20 plex, ruminantibus geminus, sanguine carentibus nullus. intestinum enim ab ore incipiens quibusdam eodem reflectitur, ut saepiae et polypo. in homine adnexus infimo stomacho similis canino. his solis animalium inferiore parte angustior, itaque et sola vomunt, quia repleto propter 25 angustias supprimitur cibus, quod accidere non potest iis quorum spatiosa laxitas eum in inferiora transmittit.
- 200 (79) Ab hoc ventriculo lactes in ove et homine, per quas labitur cibus, in ceteris hillaе, a quibus capaciora intestina ad alvum, hominique flexuosissimis orbibus. id- 30 circo magis avidi ciborum quibus ab alvo longius spatium.

2 opsidionum **Mv.** obsodion **D.** odionum **B.** obsidione **d.** hoc sirion **a.** *cfr. nov. luc. p. 90 n. 35.* | exempla **MRv.** cum explenda **r.** *an Posidonii exempla probavere?* 8 quam **MR².** quae **DR¹dv.** que **a.** 9 quia a **Dad.** quia **Rv.** quam a **M.** | cordi **av.** 17 ideo **Rv.** 22 intestinum **Mconi. Dal.** -nus **r.** | incipiens **M edd. ante Hard.** -ent **DBd.** -et **a.** | quidam **Dad¹.** 25 itaque **R²dv.** linque **M.** liqui **D.** liqui **a.** liquida **R¹.**

item minus sollertes quibus obesissimus venter. aves quoque geminos sinus habent quaedam, unum quo mergunt recentia, ut guttur, alterum in quem ex eo dimittunt concoctione maturata, ut gallinae, palumbes, columbae, perdices. ceterae fere carent eo, sed gula patientiore utuntur, ut graculi, corvi, cornices. quaedam neutro modo, sed ventrem proximum habent, quibus praelonga colla et angusta, ut porphyrii. venter solidipedum asper et durus. terrestrium aliis denticulatae asperitatis, aliis cancellatim mordacis. quibus neque dentes utrimque nec ruminatio, hic conficiuntur cibi, hinc in alvum delabuntur. media haec umbilico adnexa omnibus, in homine suillae infima parte similis, a Graecis appellatur colon, ubi dolorum magna causa. angustissima canibus, qua de causa vehementi nisu nec sine cruciata levant eam. insatiabilia animalium, quibus a ventre protinus recto intestino transeunt cibi, ut lupis cervariis et inter aves mergis. ventres elephanto quattuor, cetera subus similia, pulmo quadruplo maior bubulo. avibus venter carnosus callosusque. in ventre hirundinum pullis lapilli candido aut rubenti colore, qui chelidonii vocantur, magicis narrati artibus reperiuntur. et in iuvenearum secundo ventre pilae rotunditate nigricans tophus, nullo pondere, singulare, ut putant, remedium aegre parientibus, si tellurem non attigerit.

(80) Ventriculus atque intestina pingui ac tenui omento integuntur praeterquam ova gignentibus. huic adnectitur lien in sinistra parte adversus iecori, cum quo locum aliquando permutat, sed prodigiose. quidam eum putant inesse ova parientibus, item serpentibus admodum exiguum. ita certe apparet in testudine et crocodilo et lacertis et

1 item *Url. vind. n. 210.* iidem *Rd(?)v.* idem *Mr.*

2 quo *om. M.* 2.3 mergunt *M.* -tur *rv.* 3 ut *Mdv.* aut *r.* ad *Detl.* 5 ceterae *Mdv.* -ra *r.* 8 ut *Madv.* et *r.*

11 hinc *Mv.* hic *r.* 17 uentres *d.* -tres et *r edd. ante Gel.*

19 maior *Rv.* -oribus *r.* | busbulo *R.* 21 magicis *R²dv.* magis *r.* 25 omento *a³d index libri v.* iom- *Da¹.* ium- *R¹.*

indum- *R².* 28 quidam *v.* -dem *ll.* 30 certe *v.* certe (exerta *d*) admodum *ll.*

ranis. aegocephalo avi non inesse constat neque iis quae
 205 careant sanguine. peculiare cursus inpedimentum aliquando
 in eo, quamobrem minuitur cursorum laborantibus. et
 per vulnus etiam exempto vivere animalia tradunt. sunt
 qui putent adimi simul risum homini intemperantiamque
 eius constare lienis magnitudine. Asiae regio Scephsis ap-
 pellatur, in qua minimos esse pecori tradunt, et inde ad
 lienem invecta remedia.

206 (81) * Renes habent omnia quadripedum quae animal
 generant, ova parientium testudo sola, quae et alia omnia
 viscera, sed ut homo bubulis similes velut e multis reni-
 bus compositos. * at in Brileto et Tharne quaterni renes
 cervis, contra pinnatis squamosisque nulli. de cetero
 summis adhaerent lumbis. dexter omnibus elatior et mi-
 nus pinguis sicciorque. utrique autem pinguitudo e me- 15
 dio exit praeterquam in vitulo marino. animalia in renibus
 pinguissima, oves quidem letaliter circum eos concreto
 pingui. aliquando in iis inveniuntur lapilli. *

207 (82) Pectus, hoc est ossa, praecordiis et vitalibus
 natura circumdedit, at ventri, quem necesse erat incre- 20
 scere, ademit. nulli animalium circa ventrem ossa. pectus
 homini tantum latum, reliquis carinatum, volucris magis
 et inter eas aquaticis maxime. costae homini octonae,
 subus denae, cornigeris XIII, serpentibus XXX.

208 (83) Infra alvum est a priore parte vesica, quae nulli 25
 ova gignentium, praeter testudinem, nulli nisi sanguineum
 pulmonem habenti, nulli pedibus carentium. inter eam et
 alvum arteriae ad pubem tendentes quae ilia appellantur.

1 aegocephalo R² Barb. equo ce- d. eegocephalo a. egoe-
 palo r. 3 minuitur Ianus coll. XXVI 132. inuritur ll.v.
 6 eius R.d. cios r. ioci edd. ante Gel. 8 innecta R²d cod. Chiff.
 inuenta av. inueta r. 9 Renes — 12 compositos huc trans-
 posui ex v. 18 coll. indice libri. 9. 10 animalia gerant M.
 11 similis similes M. 17 pinguissima v. -mus B. -mis r. |
 concreto Mdv. -tos r. 19 est ossa MRv. e costa d. est
 orta Da. 23 homini tantum R²v. 24 subus Md². suibus Rv.
 subitus Dd¹. -tos a. | tredecim et triginta Rd(?)v. sed numeralia
 distributiva ponenda erant: cfr. § 165. VIII 45. X 156. 27
 ea M. 28 ilia Rdv. illa MDa¹. ila a².

in vesica lupi lapillus qui syrites vocatur, sed in hominum quibusdam diro cruciatu subinde nascentes calculi et saetarum capillamenta. vesica membrana constat quae vulnerata cicatrice non solidescit, nec qua cerebrum aut cor involvitur, plura enim membranarum genera.

(84) Feminis eadem omnia praeterque vesicae iunctus 209 utriculus, unde dictus uterus. quod alio nomine locos appellant, hoc in reliquis animalibus vulvam. haec viperae et intra se parientibus duplex, ova generantium adnexa 10 praecordiis, et in muliere geminos sinus ab utraque parte laterum habet, funebris, quotiens versa spiritum inclusit. boves gravidas negant praeterquam dextero vulvae sinu 210 ferre, etiam cum geminos ferunt. vulva eiecto partu melior quam edito. eiecticia vocatur illa, haec porcaria. 15 primiparae suis optima, contra effetis. a partu, praeterquam eodem die suis occisae, livida ac macra. nec novel- 211 larum suum praeter primiparas probatur, potiusque veterum, dum ne effetarum, nec biduo ante partum aut post partum aut quo eiecerint die. proxima ab eiecticia est occisae uno 20 die post partum. huius et sumen optimum, si modo fetum non hauserit. eiecticiae deterrimum. antiqui abdomen vocabant priusquam calleret, incientes occidere non adsueti.

(85) Cornigera una parte dentata et quae in pedibus 212 talos habent sebo pinguescunt, bisulca scissisve in digitos 25 pedibus et non cornigera adipe. concretus hic et, cum refrixit, fragilis, semperque in fine carnis. contra pingue inter carnem cutemque suco liquidum. quaedam non pinguescunt, ut lepus, perdix. steriliora cuncta pingua

4 nec qua **ME**². neque *r.* neque qua *v.* | rubrum **R**¹.
6 iunctus **ME**²*dv.* et uictu **R**¹. tunctus **Da.** 7 melocos **R**³.
om. **R**¹. lucos *d.* 9 intraue **M.** an intra se ova? *cfr.* **Arist.**
h. a. III 1 p. 511 A, 3. 4 et 16 φοροκήσας ἐν αὐτῷ. 11 fune-
bris **ME**²*dv.* -eris *r.* 13 eiecto **G.** *Merula.* electo **M.** iecto
R³. icto **R**¹. etecto *r.* enecto *edd. vet.* 14 electicia **M.**
iectitia *a.* etiec- **B.** 15 qui primiparae **M.** | effetis **Bv.** -tus
M. -ectus *r.* 17 probantur **Da.** 18 effectarum **Da**¹.
19 ab eiecticia **Sill.** ab..ecti..a **M.** abiectitia *a.* -icia **Dd.** hab-
R. 20 fetum **M.** -us *rv.* 21 electiliciae **M.** eiectitiae *a.*
22 calleret *v.* caleret **Ra.** calaret **Mr.** | innocientes *d.*

- et in maribus et in feminis, senescunt quoque celerius
 213 praepinguia. omnibus animalibus est quoddam in oculis
 pingue. adipis cunctis sine sensu, quia nec arterias habet
 nec venas. plerisque animalium et pinguitudo sine sensu,
 quam ob causam sues spirantes a muribus tradunt adrosos. 5
 quin et L. Aproni consularis viri filio detractos adipem
 levatumque corpus immobili onere.
- 214 (86) Medulla ex eodem videtur esse, in iuventa ru-
 bens, in senecta albescens. non nisi cavis haec ossibus,
 nec cruribus iumentorum aut canum, quare fracta non 10
 feruminantur, quod defluente evenit medulla. est autem
 pinguis iis quibus adipis, sebosa cornigeris, nervosa et in
 spina tantum dorsi ossa non habentibus, ut piscium generi,
 ursis nulla, leoni in feminum et brachiorum ossibus pau-
 cis exigua admodum, cetera tanta duritia ut ignis elidatur 15
 velut e silice.
- 215 (87) Et his dura quae non pinguescunt, asinorum ad
 tibias canora. delphinis ossa, non spinae, animal enim
 pariunt. serpentibus spinae. aquatilium mollibus nulla,
 sed corpus circulis carnis vinctum, ut saepiae atque lolli- 20
 gini. et insectis negatur aequae esse ulla. cartilaginea
 aquatilium habent medullam in spina, vituli marini car-
 216 tilaginem, non ossa. item omnium auriculae ac nares
 quae modo eminent flexili mollitia, naturae providentia ne
 frangerentur. cartilago rupta non solidescit, nec praecisa 25

1 in maribus — 2 praepinguia **MRv.** om. r. 1 quoque
M. que **RBrot.** om. edd. ante **Brot.** 4 et **Ma.** est **rv.**
 5 spirantes **Rv.** spiritantes **M.** cfr. **luc.** 94 n. 58. spirantur r.
 8 medulla **M.** et med- **rv.** | in d ed. **Bas.** om. r. a edd. **vett.**
 | iuventa **Rdv.** -ae **D.** -ac a. iumentae **M.** 9 in **MRd.** et in
Da(?). 11 defluente **Rdv.** defru- **M.** effu- **Da.** 12 iis **Rv.**
 is **D.** his **ad.** in **M.** 15 cetera **Rd** (sunt add. cod. **Chiff.**?).
 ceta sit **D.** cetus in a. ceteris enim est edd. ante **Gel.** | tantū
R. | duritia a(?) **dv.** aduriciae **D**(?). aeduritiae **R.** fortasse ce-
 teris tanta duritia (**abl. abs.**). an ceteris tantum est duritiae? |
 ut **Rdv.** u **D.** et a. | elidantur **R.** 16 e om. a. 16. 17 si-
 lice. Et **R.** -icet **Dd.** -ice a. 18 tibias ed. **Bas.** cfr. **XVI** 172.
 tubas **ll.** edd. **vett.** 21 negantur **R.** regatur a. | aequae **Rv.**
 adque **D.** atque **ad.** | cartilaginea v. -gina **Da.** -go **R^{sd}.** ani-
 malia **R¹.** -liū **R².** 23 oriculae **Da.**

ossa recrescunt praeterquam veterinis ab ungula ad suffraginem. homo *crescit* in longitudinem usque ad ter septenos annos, tum deinde ad plenitudinem. maxime autem pubescens nodum quendam solvere, et praecipue aegritudine, sentitur.

(88) Nervi orsi a corde bubuloque etiam circum-217 voluti similem naturam et causam habent, in omnibus lubricis applicati ossibus nodosque corporum, qui vocantur articuli, aliubi interventu, aliubi ambitu, aliubi transitu
10 ligantes, hic teretes, illic lati, ut in unoquoque poscit figuratio. nec hi solidantur incisi, mirumque vulneratis 218 summus dolor, praeseectis nullus. sine nervis sunt quaedam animalia, ut pisces, arteriis enim constant, sed neque his molles piscium generis. ubi sunt nervi, interiores
15 conducunt membra, superiores revocant.

(89) Inter hos latent arteriae, id est spiritus semitae; 219 his innatant venae, id est sanguinis rivi. arteriarum pulsus in cacumine maxime membrorum evidens, index fere morborum, in modulos certos legesque metricas per aetates
20 — stabilis aut citatus aut tardus — discriptus ab Herophilo medicinae vate miranda arte. nimiam propter subtilitatem desertus observatione tamen crebri aut languidi ictus gubernacula vitae temperat. arteriae carent sensu, 220 nam et sanguine. nec omnes vitalem continent spiritum,
25 praecisisque torpescit tantum pars ea corporis. aves nec venas nec arterias habent, item serpentes, testudines, lacertae, minimumque sanguinis.

Venae in praetenues postremo fimbrias sup̄ totam

1. 2 suffraginem *ed. Bas.* -na *ll. edd. vett.* 2 *crescit v. om. ll.* | usque—3 plenitudinem *om. R¹.* 2 usque ad ter *R².* ad annos usque ter *v.* utqui ad ter *d.* utqui (-ue *a*) ater *r.*
3 annos *R³D. om. adv.* 10 ut in unoquoque *dv.* ut quoque *Da.* et hubique que *R.* 11 nec hi *D¹R.* ne hi *a.* ne/// *d.* neci hi *D².* neque ii *v.* | solidantur *Rv.* sali- *D¹.* salli- *D²a.* alli- *d.* 17 natant *Ra.* 18 membsarum *R.* 19 morborum *Rdv.* membrorum *MDa.* | mere tricas *Ma.* 20 stabilis *Rdv.* tantis *M.* in *Da* lacuna. 20. 21 *dist. ego coll. XXIX 6.*
23 temperat *MDdv.* -rant *R.* -ret *a.* 28 in *om. Rd.* | fimbrias *MD¹.* -ras *R.* fibras *D²a* in ras. *dv.*

cutem dispersae adeo in angustam suptilitatem tenuantur ut penetrare sanguis non possit aliudve quam excitus umor ab illo qui cacuminibus innumeris sudor appellatur. venarum in umbilico nodus ac coitus.

- 221 38. (90) Sanguis quibus multus et pinguis iracundi. 5
maribus quam feminis nigrior et iuventae quam senio, et
inferiore parte pinguior. magna et in eo vitalitatis portio.
emissus spiritum secum trahit, tactum tamen non sentit.
animalium fortiora quibus crassior sanguis, sapientiora
222 quibus tenuior, timidiora quibus minimus aut nullus. tau- 10
rorum celerrime coit atque durescit — ideo pestifer po-
tu —, proxime aprorum, at cervorum caprearumque et
bubalorum omnino non spissatur. pinguiissimus asinis,
homini tenuissimus. iis quibus plus quaterni pedes nullus.
223 obesis minus copiosus, quoniam absumitur pingui. pro- 15
fluvium eius uni fit in maribus homini, aliis nare alterutra
vel utraque, quibusdam per inferna, multis per ora stato
tempore, ut nuper Macrino Visco praetorio viro et omni-
bus annis Volusio Saturnino urbis praefecto, qui nonagen-
simum annum etiam excessit. solum hoc in corpore tem- 20
porarium sentit incrementum, siquidem hostiae abundan-
torem fundunt, si prius bibere.
- 224 (91) Quae animalium latere certis temporibus diximus
^{8, 122,}₁₂₉ non habent tunc sanguinem praeter exiguas admodum
circa corda guttas, miro opere naturae, sicut in homine 25
vim eius ad minima momenta mutari, non modo tactu
minore materia suffusi, verum ad singulos animi habitus,

2 excitus *ego nov. luc. p. 37.* exitus **M.** exilis *rv.* 5 ira-
cundi **MD.** -ia *ad edd. vett.* -dus **R.** -da *ed. Bas.* 7 vitalitatis
Mv. util- **Dad.** uil- **R.** | tertie portio **M.** 11 *dist. ego et lo-*
cum ex Arist. restitui nov. luc. p. 32. 12 proxum e **R.** me
M. maxime *rv.* | at *ego.* ad **MB.** a **D¹a.** ac *rv.* 13 omnino
non *ego.* omnim onos **R.** omnium non **Mrv.** 16 maribus
MD. ma//nibus **R.** naribus *rv.* *cfr. Madvigius adv. crit. II*
p. 526 et nov. luc. p. 32. 17 nel utraque **M.** que *r.* aliis
utraque *v.* 18 uico **Da.** 20 etiam excessit annum **DRadrv.**
26. 27 tactu minore *ego nov. luc. p. 62 n. 23.* tanto minore
MD²edd. Gel. tanto in ore **D¹ad.** (felis **R.**) tantum in ore **Redd.**
ante Gel. 27 suffusi **MB edd. Gel.** -sus **Dd.** -sa *a edd. ante Gel.*

pudore, ira, metu, palloris pluribus modis, item ruboris: alius enim irae est, alius verecundiae. nam in metu re- 225
fugere et nusquam esse certum est, multisque non pro-
fluere transfossis, quod homini tantum evenit. nam quae ^{8, 122}_{9, 87}
mutare diximus colorem alienum accipiunt quodam reper-
cussu, homo solus in se mutat. morbi omnes morsque
sanguinem absumunt.

39. (92) Sunt qui suptilitatem animi constare non 226
tenuitate sanguinis putent, sed cute operimentisque cor-
porum magis aut minus bruta esse, ut ostreas et testudines.
broum terga, saetas suum obstare tenuitati immeantis spi-
ritus, nec purum liquidumque tramitti. sic et in homine,
cum crassior callosiorve excludat cutis, ceu vero non cro-
codilis et duritia tergoris tribuatur et sollertia.

15 (93) Hippopotami corio crassitudo talis ut inde tornen- 227
tur hastae, et tamen quaedam ingenio medica diligentia.
elephantorum quoque tergora impenetrabiles cetras habent, ^{8, 96}
cum tamen omnium quadripedum suptilitas animi prae-
cipua perhibeatur illis. ergo cutis ipsa sensu caret, maxime
20 in capite. ubicumque per se ac sine carne est, vulnerata
non coit, ut in bucca cilioque.

(94) Quae animal pariunt pilos habent, quae ova pin- 228
nas aut squamas aut corticem ut testudines, aut cutem
puram ut serpentes. pinnarum caules omnium cavi. prae-
cisae non crescunt, evulsae renascuntur. membranis volant
25 fragilibus insecta, umentibus hirundines in mari, siccis

1 palloris **M** ed. **Verc.** -res **B.** -ribus **D** a edd. **vett.** 2 est
Detl. et **MD** a dv. om. **B.** 3 nusquam esse **ll.v.** an exciderunt
scimus nisi intestinis, sed et dormientibus sub cute minore
esse? cfr. **Arist. h. a. III 19 p. 521 A, 15 sqq.** | non om. **a.** in
D¹ ras. 3. 4 profluere **M.** prefl- **B.** transfl- dv. transfuere **D.**
-fugere **a.** 5. 6 percussus **d.** percurro **B.** 10 tuta **B.**
13 ceu **MD**² **Bd.** ce **D**¹. quae **a** edd. ante **Gel.** 17 cetras **d** edd.
Gel. caetras **Ma**¹. scaetras **Da**². cer///tras **B.** 19 perhibea-
tur v. -betus **B.** -betur **Mr.** 23. 24 cutem puram **adv.** -ra
D. purpuram cutem **B.** **Arist. h. a. II 17 p. 508 A, 11 et aliis**
locis multis φοιδυρὸν dicit: inde coniecimus furfurosam cutem:
cfr. **XII 125 et XX 224. XXI 126. XXII 64. XXIII 55. 144.**
XXIV 31. 185. 187 al. 24 caui **Dd.** caues **B.** auium **a.**

inter tecta vespertilio. horum alae quoque articulos habent.

- 229 Pili e cute exeunt crassa hirti, feminis tenuiores, equis in iuba largi, in armis leoni, dasypodi et in buccis intus et sub pedibus, quae utraque Trogius et in lepore tradidit, hoc exemplo libidinosiores hominum quoque hirtos
230 colligens. villosissimus animalium lepus. pubescit homo solus, quod nisi contingit, sterilis in gignendo est, seu mas seu femina. pili in homine partim simul, partim postea gignuntur. hi castratis non nascuntur, congeniti autem non desinunt, sicut nec feminis magno opere. inventae tamen quaedam defluvia capitis invalidae, ut et lanugines oris, cum menstrui cursus steterit. quibusdam post geniti viris sponte non gignuntur. quadrupedibus
231 pilum cadere atque subnasci annuum est. viris crescunt maxime in capillo, mox in barba. recisi non ut herbae ac cetera ab incisura augentur, sed ab radice exeunt. crescunt et in quibusdam morbis, maxime phthisi, et in senecta, defunctis quoque corporibus. libidinis congeniti maturius defluunt, agnati celerius crescunt. quadrupedibus senectute crassescunt lanaeque rarescunt. quadri-

1 vespertilio horum Dav. -liorum R. -lionum d. 3 pili e D²a. -liae D¹. -lpe R. -li a dv. | crassa Rdv. -se a. grassae D¹. grossi D². | feminis ll.v. an hominis? cfr. infra v. 6 et Arist. h. a. III 10 p. 517 B, 8—10 et 27. | equi Da. 5 sub R. in rv cfr. index libri et Arist. l. l. 12 p. 519 A, 23. 8 contingit R. -at d edd. ante Hard. -tigit r. 9 mas R. mas D. mar ÷ d: masculus av. 10 hi—nascuntur R. om. rv. cfr. Arist. l. l. 11 p. 518 A, 31. IX 50 p. 632 A, 3. 4. de gen. an. V 3 p. 784 A, 6 sqq. | castratis Sill. castris R. 12 ut et Dad. velut R edd. ante Gel. 13 lanugines codd. Barb. Gel. -ine Dad. languini R. lanuginosi Sill. cfr. Arist. h. a. III 11 p. 518 A, 34. 14 geniti Beroaldus. -tis ll. | uiris ll.v. sed aut glossema est aut legendum viris et feminis: cfr. Ar. l. l. p. 518 B, 2. 17 ac Sill. hac R. aut dT. ab rv. | cetera ab R. cetera r edd. vett. ipsa ed. Bas. cfr. Arist. h. a. III 12 p. 519 A, 25. 18 phthisi ed. Bas. cfr. Arist. l. l. p. 518 B, 21. tussi ll. edd. vett. 19 defunctis R. -tum r. -torum v. 20 crescunt Hard. recr- R edd. ante Hard. decr- r. excr- coni. Dal. 21 lanaeque rarescunt ll.v. sed exspectamus potius pili lanaeque, sed rarescunt: cfr. Arist. l. l. p. 518 B, 31.

pedum dorsa pilosa, ventres glabri. — (Boum coriis glutinum excoquitur, taurorumque praecipuum.) —

(95) Mammas homo solus e maribus habet, cetera animalia mammarum notas tantum. sed ne feminae quidem in pectore nisi quae possunt partus suos attollere. ova gignentium nulli. nec lact nisi animal parienti. volucrum vespertilioni tantum. fabulosum enim arbitror de strigibus ubera eas infantium labris inmulgere. esse in maledictis iam antiquis strigem convenit, sed quae sit avium constare non arbitror.

40. Asinis a fetu dolent, ideo sexto mense arcent partus, cum equae anno prope toto praebeant. quibus solida ungula nec supra geminos fetus, haec omnia binas habent mammas, nec aliubi quam in feminibus. eodem loci bisulca et cornigera, boves quaternas, oves et caprae binas. quae numeroso fecunda partu et quibus digiti in pedibus, haec plures habent et toto ventre duplici ordine, ut sues, generosae duodenas, vulgares binis minus. similiter canes. alia ventre medio quaternas, ut pantherae, alia binas, ut leaenae. elephans tantum sub armis duas, nec in pectore, sed citra in alis occultas. nulli in feminibus digitos habentium. primis genitis in quoque partu sues primas praebent, eae sunt faucibus proximae, et suam quisque novit in fetu quo genitus est ordine, eaque alitur, nec alia. detracto illa alumno suo sterilescit ilico ac resilit, uno vero ex omni turba relicto sola munifex quae

1. 2. *uncos ego posui.* 6 lact **M.** cfr. § 236. 237. lac **RD²d** in ras. laetis **D¹a.** 7 vespertilioni **a ed. Gel.** -lio **Mr edd. ante Gel.** 15 loci **MDa²** in ras. d. loco **Rv.** cfr. § 136. *luc. p. 75.* | et caprae **MR.** caprae **Da edd. vett.** capraeque **d ed. Bas.** 17 et toto **MR.** toto **rv.** 19 alias **Ra.** 20 alias **Da.** et alia **R.** | leenae **d².** lanae **D¹.** lamiae **a.** 21 citra **rv.** utra **M.** sed cfr. *Arist. h. a. II 1 p. 498 A, 1 οὐκ ἐν τῷ κτήθει, ἀλλὰ πρὸς τῷ κτήθει. p. 500 A, 19. de part. an. IV 10 p. 688 B, 5. an iuxta?* | alis **dv. om. R.** aliis **Mr.** | nullis **Dad.** 22 in-genitis **Dad.** | quoquo **R.** quaque **a² edd. ante Gel.** 22. 23 partu sues **Gel.** -tnus vel **M.** -tus (-te **D² edd. ante Gel.**) sues **Dd.** -tus sue **a.** -tu et **R.** 23 praebent **MR Gel.** praement **Da.** premente **d.** -munt **edd. ante Gel. Hard.** 26 relicta **D¹a.**

- 235 genito fuerat attributa dependet. ursae mammas quater-
nas gerunt, delphini binas in ima alvo papillas tantum,
nec evidentes et paulum in oblicum porrectas. neque
aliud animal in cursu lambitur. et ballaenae autem vituli-
que *marini* mammis nutriunt fetus. 5
- 236 41. (96) Mulieri ante septimum mensem profusum
lact inutile, ab eo mense, quo vitales partus, salubre.
plerisque autem totis mammis atque etiam alarum sinu
fluit. cameli lact habent donec iterum gravescant. sua-
vissimum id existimatur ad unam mensuram tribus aquae 10
additis. bos ante partum non habet, et primo semper a
partu colostrae fiunt, ni admisceatur aqua, in pumicis mo-
dum coeunte duritia. asinae praegnates continuo lacte-
scunt. pullos earum, ubi pingue pabulum, biduo a partu
maternum lact gustasse letale est. genus mali vocatur 15
colostratio.
- 237 Caseus non fit ex utrimque dentatis, quoniam eorum
lact non coit. tenuissimum camelis, mox equis, crassissi-
238 mum asinae, ut quo coaguli vice utantur. conferre ali-
quid et candori in mulierum cute existimatur. Poppaea 20
certe Domiti Neronis coniunx quingentas per omnia secum
fetas trahens balnearum etiam solio totum corpus illo lacte
macerabat, extendi quoque cutem credens. omne autem
igne spissatur, umore fervescit. bubulum caseo fertilius
quam caprinum, ex eadem mensura paene altero tanto. 25
quae plures quaternis mammas habent caseo inutilia, et
meliora quae binas.

1 dependet **R.** -dent **M.** -dat **a**². defendat **Dd.** -nsa **a**¹.
descendit **v.** 4 lambitur **Mv.** lab- **R.** amb- **r.** 5 *marini*
coni. *Dal.* *cfr. Arist. h. a. III 20 p. 521 B, 24. om. ll. v.* 6 pro-
fusum **Mv.** praf- **R.** fusum **r.** 7 eo **MRD**² **v.** eius **r.** | equo
R. quod **D**¹ **a.** 9 lact (lac **R.**) habent **MRBarb.** lac taben **r.**
10 id **MR.** hic **r.** hoc **v.** 11 bos **MRD**² **v.** bis **r.** | habet
et **MR.** habeant (-ent **a**¹) ex **Da**² **d.** habet. Ex **v.** 12 partu
MD² **d.** **v.** -tum **D**¹. par **R.** pertum **a.** | pumicis **ll. v.** spumae *Detl.*
coll. § 239. at v. nov. luc. p. 11. 13 coeunt **Da.** 20 et
candori **MRv.** ex candore **r.** in **R** iteratione *peccatum est hoc*
modo: aliquid et candor ferre aliquid et candori. 23 quo-
rumque **R.** 24 umore feruescit (ferb- **Dd**) *ll. edd. vett.* frigore
serescit *Barb. coll. Arist h. a. III 20 p. 521, 34.*

Coagulum hinnulei, leporis, haedi laudatum, prae-
cipuum tamen dasypodis, quod et profluvio alvi medetur,
unius utrimque dentatorum. mirum barbaras gentes quae
lacte vivant ignorare aut spernere tot saeculis casei dotem,
5 densantes id alioqui in acorem iucundum et pingue bu-
tyrum. spuma id est lacte concretior lentiorque quam
quod serum vocatur. non omittendum in eo olei vim esse
et barbaros omnes infantesque nostros ita ungui.

42. (97) Laus caseo Romae, ubi omnium gentium 240
10 bona comminus iudicantur, e provinciis Nemausensi prae-
cipua, Lesure Gabalicoque pagis, sed brevis ac musteo
tantum commendatio. duobus Alpes generibus pabula sua
adprobant: Delmaticae Docleatem mittunt, Ceutronicae Va-
tusicum. numerosior Appennino: Coebanum hic e Liguria 241
15 mittit, ovium maxime lacte Sassinatem ex Umbria, mixto-
que Etruriae atque Liguriae confinio Luniensem magni-
tudine conspicuum, quippe et ad singula milia pondo pre-
mitur, proximum autem urbi Vestinum, eumque e Caedicio
campo laudatissimum. et caprarum gregibus sua laus est,
20 in recenti maxime augente gratiam fumo, qualis in ipsa
urbe conficitur cunctis praeferendus. nam Galliarum sapor
medicamenti vim optinet, trans maria vero Bithynus fere
in gloria est. inesse pabulis salem, etiam ubi non detur, 242
ita maxime intellegitur, omni in salem caseo senescente,
25 quales redire in musteum saporem aceto et thymo ma-

1 hinnulei **M.** -llis **B.** inutilei **D**¹. -ile **r** *edd. ante Barb.*
6 concretior **M.** -orque **r.** | lentiorque **MR.** *om. rv.* 7 serum
v. seru **D**². ser **B.** cerum **d.** ceru **Mr.** 11 lesur **B.** -rae **dr.**
| Gabalicoque *Detl.* -li quoque **M.** -licique **Dadr.** geba- **B.** |
pagis **M** *edd. ante Hard.* pacis **B.** pauis **Da.** pagi **d** *Hard.* 13
Docleatem *edd. ante Brot.* -te **M.** -tam **Da.** dodeatam **d.** dio-
cleatē **B.** | ceutronicae **MR** *ad edd. ante Brot.* centr- **D** *coni.*
Hard. *cfr. Felsius p. 50.* 14 cebanum **Rd.** 15 lacte **MR.**
-ti **r.** e lacte *Ianus.* | Sassinatem *Url. ann. phil. LXXIII p. 69.*
saes- **B.** sasinn- **Mr.** Aesinatem *Barb.* 18 e ceditio **Rv.** eo
editio **d.** 20 in recenti **M** *edd. vett.* ingenti **B.** ingenti **d.**
ingraegenti **Da.** Agrigenti *G. Merula. ed. Bas. Hard.* | augente
v. aqueute **Md.** -emte **Da.** hcauente **B.** acuate *Sill.* | gratia
MR. 21 saper **MD**¹. semper **d**¹. 23 detur **Mdv.** uidetur
r. cfr. nov. luc. p. 52. 24 ita **Mrv.** maior **B.** | sale **Dad.**

ceratos certum est. tradunt Zoroastren in desertis caseo vixisse annis XX ita temperato ut vetustatem non sentiret.

- 243 **43.** (98) Terrestrium solus homo bipes. uni iuguli, umeri, ceteris armi, uni ulnae. quibus animalium manus sunt, intus tantum carnosae, extra nervis et cute constant. ⁵
- 244 (99) Digni quibusdam in manibus seni. M. Corani ex patricia gente filias duas ob id Sedigitas accipimus appellatas, et Volcatium Sedigitum inlustrem in poetica. hominis digne ternos articulos habent, pollex binos et digitis adversus universis flectitur, per se vero in oblicum ¹⁰ porrigitur, crassior ceteris. huic minimus mensura par, ac duo reliqui sibi, inter quos medius longissime protenditur. quibus ex rapina victus quadripedum, quini digne
- 245 in prioribus pedibus, in reliquis quaterni. leones, lupi, canes et pauca in posterioribus quoque quinos unguis ¹⁵ habent, uno iuxta cruris articulum dependente, reliqua, quae sunt minora, et digitos quinos.

Bracchia non omnibus paria secum. studioso Threci in C. Caesaris ludo notum est dexteram fuisse proceriorem.

- Animalium quaedam ut manibus utuntur priorum ministerio pedum sedentque ad os illis admoventia cibos, ut
- 246 sciuri. **44.** (100) nam simiarum genera perfectam hominis imitationem continent facie, naribus, auribus, palpebris, quas solae quadripedum et in inferiore habent gena, iam mammas in pectore et bracchia et crura in ²⁵ contrarium similiter flexa, in manibus unguis, digitos longioremque medium. pedibus paulum differunt. sunt enim ut manus praelongae, sed vestigium palmae simile faciunt.

3 iuguli **MDd**v. ung- a. iugulum **R.** -la con. *Dal.*

6 m. corani **M.** coram **R.** m. coraci *r.* C. Oratii *edd. ante Gel.* M. Curiatii *ed. Gel.* C. Horatii *Hard.* 9 ternos articulos (oculos **R.**) habent **MD²R.** articulos (aperti- a) habent **D¹a.** articulos habent ternos *dv.* | et *om.* **M.** 10 iniuersis **M.** 14 an sed leones? 15 et pauca *ll.v.* an et pardi vel pantherae? *cfr. Arist. de part. an. IV 10 p. 688 A, 6.* 18 piria **D¹.** pria **R.** propria a. 22 perfecta **Da.** 23 imitationem **ME** *ed. Gel.* simila- **Dd.** simula- a *edd. ante Gel.* 24 quae a *edd. ante Bas.* 28 praelongae **MR.** -ges **Da¹.** -ge a². -gi *dv.* *cfr. Arist. h. a. II 8 p. 502 B, 5 οἶον χεῖρες μεγάλα.*

pollex quoque iis et articuli ut homini, ac praeter genitale — et hoc in maribus tantum — viscera etiam interiora omnia ad exemplar.

45. (101) Ungues clausulae nervorum summae existi- 247
 5 mantur. omnibus hi quibus et digiti. sed simiae imbricati,
 hominibus lati — et defuncto crescunt —, rapacibus unci,
 ceteris recti, ut canibus, praeter eum qui a crure plerisque
 dependet. omnia digitos habent quae pedes excepto 248
 elephanto. huic enim informes, numero quidem quinque,
 10 sed indivisi ac leviter discreti ungulisque, non unguibus,
 similes, et pedes maiores priores, in posterioribus articuli
 breves. idem poplites intus flectit hominis modo, cetera
 animalia in diversum posterioribus pedibus quam prioribus.
 nam quae animal generant genua ante se flectunt et suffra-
 15 ginum artus in aversum.

(102) Homini genua et cubita contraria, item ursis 249
 et simiarum generi, ob id minime pernicibus. ova pari-
 entibus quadripedum, crocodilo, lacertis, priora genua post
 curvantur, posteriora in priorem partem. sunt autem
 20 crura his obliqua humani pollicis modo. sic et multi-
 pedibus praeterquam novissima salientibus. aves ut qua-
 dripedes alas in priora curvant, suffraginem in posteriora.

(103) Hominis genibus quaedam et religio inest ob- 250
 servatione gentium. haec supplices attingunt, ad haec
 25 manus tendunt, haec ut aras adorant, fortassis quia inest
 iis vitalitas. namque in ipsa genus utriusque commissura,
 dextra laevaque, a priore parte gemina quaedam buccarum
 inanitas inest, qua perfossa ceu iugulo spiritus fluit. inest
 et aliis partibus quaedam religio, sicut in dextera: osculis
 30 aversa adpetitur, in fide porrigitur. antiquis Graeciae in 251
 supplicando mentum attingere mos erat. est in aure ima

1 articulis a. -lus D¹. 2. 3 interiora Mrv. extrema R.
 3 exemplarium R. 5 sed om. R. 5. 6 imbricati Rv.
 -tae M. inbricti D². -tae r. 11 articulis Dad. 13 pedibus
 MR. articuli pedibus rv. 17 ova MRv. qua Da¹d. quia a².
 28 iugulo MRd²Gel. ///gul// d¹. iungulo D¹. ungulos a.
 -las D². -la D³. uinculis edd. ante Gel. | fluit MRD². fuit D¹a.
 fugit dv. 29 in M. om. rv. cfr. Felsius p. 27. luc. p. 20.
 30 aduersa M. 31 metu Da.

memoriae locus, quem tangentes antestamur; est post aurem aequae dexteram Nemeseos, quae dea Latinum nomen ne in Capitolio quidem invenit, quo referimus tactum ore proximum a minimo digitum veniam sermonis a diis ibi recondentes.

- 252 (104) Varices in cruribus viro tantum, mulieri raro. C. Marium, qui VII consul fuit, stanti sibi extrahi passum unum hominum Oppius auctor est.
- 253 (105) Omnia animalia a dextris partibus incedunt, sinistris incubant. reliqua ut libitum est gradiuntur, leo 10 tantum et camelus pedatim, hoc est ut sinister pes non transeat dextrum, sed subsequatur. pedes homini maximi, feminis tenuiores in omni genere. surae homini tantum et crura carnosae. reperitur apud auctores quendam in Aegypto non habuisse suras. vola homini tantum exceptis 15 254 quibusdam. namque et hinc cognomina inventa, Planci, Plauti, Pansae, Scauri, sicut a cruribus Vari, Vatae, Vatini, quae vitia et in quadripedibus. solidas habent ungulas quae non sunt cornigerae, igitur pro his telum ungulae ictus est illis. nec talos habent eadem, at quae 20 bisulca sunt habent. iidem digitos habentibus non sunt, neque in prioribus omnino pedibus ulli. camelo tali similes bubulis, sed minores paulo. est enim bisulcum discrimine exiguo, pes in vestigio carnosus ut ursi, quae de causa in longiore itinere sine calciatu fatiscunt. 25
- 255 46. (106) Ungulae veterino tantum generi renascuntur. sues in Illyrico quibusdam locis solidas habent ungulas. cor-

1 antestamur *Lipsius epist. quaest. IV 26.* att-*MRdv.* att-*D.* attestantur *a.* 4 a minimo *v.* a *om. M.* an mi- *Dad.* animi mo *R.* | a diis *rv.* ab iis *M.* | ibi *MR.* sibi *r. om. edd. ante Gel.* 7 C. Marium *v.* martium *R.* c. mario *MD.* c. mari *ad.* | VIII *d.* | stantis *R.* -te *d.* -tem *v.* | extrahi *Mv.* int- *R.* extra *r.* 9. 10 sinistris *Ra²v.* -ras *Mr.* 11 pes *Mrv.* pedum *R.* 14 carnosae *Da.* | quaedam *Da edd. ante Gel.* quedd. 20 ungulae ictus *Ianus.* ung- intus *M.* enuncule hictus *R.* (in *D*) ungula eius *r.* ungula *v.* 23 bisulcus *D²d.* *cfr. nov. luc. p. 67.* 24 pedes in *d².* pessimus *a edd. vet.* pes imus *Barb.* | carnosus *M.* -sis *D².* -nasis *R.* -nosi *D¹a¹d.* -sa *a².* -so *v.* | ursi *Dadv.* -is *R.* uasi *M.*

nigera fere bisulca. solida ungula et bicornes nullum,
unicorne asinus tantum Indicus, unicone et bisulcum
oryx. talos asinus Indicus unus solidipedum habet, nam
sues ex utroque genere existimantur, ideo foedi earum.
5 hominem qui existimarunt habere facile convicti. lynx
tantum digitos habentium simile quiddam talo habet, leo
etiamnum tortuosius. talus autem rectus est in articulo
pedis ventre eminens concavo, in vertebra ligatus.

47. (107) Avium aliae digitatae, aliae palmipedes, 256
10 aliae inter utrumque divisae digitis adiecta latitudine. sed
omnibus quaterni digiti, tres in priore parte, unus a calce.
hic deest quibusdam longa crura habentibus. iynx sola
utrimque binos habet. eadem linguam serpentium similem
in magnam longitudinem porrigit, collum circumagit in
15 aversam se. unguis ei grandes ceu graculis. avium qui- 257
busdam gravioribus in cruribus additi radii, nulli uncus
habentium unguis. longipedes porrectis ad caudam cru-
ribus volant, quibus breves, contractis ad medium. qui
negant volucrem ullam sine pedibus esse, confirmant et
20 apodas habere et ocan et drepanin, quae ex his rarissime
apparet.

Visae iam et serpentes anserinis pedibus.

48. (108) Insectorum pedes primi longiores duros 258
habentibus oculos, ut subinde pedibus eos tergeant, ceu
25 notamus in muscis. quae ex his novissimos habent longos,
saliunt, ut locustae. omnibus autem his seni pedes. ara-
neis quibusdam praelongi accedunt bini. internodia singu-
lis terna. octonos et marinis esse diximus, polypis, sae- 9, 83
piis, lolligini, cancris, qui brachia in contrarium movent,

9 aubus **D** ad² in ras. 12 iynx **M** d *Barb.* lynx **D** *edd. vett.*
linx **a.** eux **R.** 15 auersam **D** d. -sum **a** *ed. Bas.* auer... **M.**
aduersam **R.** -sum *edd. vett.* 16 nonnulli **a**². 18 breues
D ad v. pedes **R** (*sub finem huius libri perquam vitiose scriptus*).

20 et ocan **R** *edd. ante Barb. Gel.* -cem **d.** ctocen **D.** recto-
rem **a.** *cfr. nov. luc. p. 94.* | drepanim quae ex his **R.** -nim
eisque **D.** -ni in eis quae **adv.** 29 lolligini **ll.** -nibus *edd.*
ante Sill. Detl. 29 — p. 272, 1 movent ac pedes, in orbem,
haud (**ad R**) in oblicum *scribendum videtur coll. Arist. de part.*
an. IV 8 p. 683 B, 34.

pedes in orbem aut in oblicum. isdem solis animalium
 259 rotundi. cetera binos pedes duces habent, cancri tantum
 quaternos. quae hunc numerum pedum excessere ter-
 restria, ut plerique vermes, non infra duodenos habent,
 aliqua vero et centenos. numerus pedum impar nulli est. 5
 260 Solidipedum crura statim iusta nascuntur mensura,
 postea exporrigentia se verius quam crescentia. itaque in
 infantia scabunt aures posterioribus pedibus, quod addita
 aetate non queunt, quia longitudo superficiem corporum
 solam ampliatur. hac de causa inter initia pasci nisi sub- 10
 missis genibus non possunt, nec usque dum cervix ad
 iusta incrementa perveniat.

49. Pumilionum genus in omnibus animalibus est,
 atque etiam inter volucres.

261 (109) Genitalia maribus quibus essent retrorsa dixi- 15
 10, mus. ossea sunt lupis, vulpibus, mustelis, viverris, unde
 173 etiam calculo humano remedia praecipua. urso quoque
 simul atque expiraverit cornescere aiunt. camelino arcus
 intendere orientis populis fidissimum. nec non aliqua
 gentium quoque in hoc discrimina et sacrorum etiam, citra 20
 262 perniciem amputantibus Matris deum Gallis. contra mu-
 lierum paucis prodigiosa adsimilatio, sicut hermaphroditis
 utriusque sexus, quod etiam quadripedum generi accidisse
 Neronis principatu primum arbitror. ostentabat certe herm-
 aphroditas subiunctas carpento suo equas, in Treverico 25
 Galliae agro repertas, ceu plane visenda res esset prin-
 cipem terrarum insidere portentis.

1 iisdem solis coni. Dal. idem soli ll. 8 pedibus B.
 om. rv. 9 superficie d. 10 sola a. an superficie corporum
 sola ampliatur? cfr. Arist. l. l. 10 p. 686 B, 13. h. a. II 1 p. 501
 A, 5. 12 crementa B. 13 pumilionum B. pop- r. pom-
 edd. ante Gel. 16 viverris unde edd. Gel. univerris unde B.
 uiuere (-rrę d) sunt die r. -errae sunt iis edd. ante Gel. 19
 fidissimum Mrv. it dissimum B. sed cfr. Arist. h. a. V 2 p. 540
 A, 19. fortasse ante orientis exciderunt aliqua de spadonibus
 in oriente regnantibus (cfr. XIII 41) dicta, quibus apte adnecte-
 bantur sequentia, quae ad Iudaeos et Arabes pertinent. 21
 amputatibus M. -tantis d. -tatis edd. ante Gel. 22 adsimilatio
 M. assimul- (ads- D) rv. 25 trinerico M. trinuer- d. 26
 repertas om. B. | ceti B.

(110) Testes pecori armentoque ad crura decidui, 263
subus adnexi. delphino praelongi ultima conduntur alvo,
et elephanto occulti. ova parientium lumbis intus ad-
haerent, qualia ocissima in venere. piscibus serpentibus-
5 que nulli, sed eorum vice binae ad genitalia a renibus
venae. buteonibus terni. homini tantum iniuria aut sponte
naturae franguntur, idque tertium ab hermaphroditis et
spadonibus semiviri genus habent.

Mares in omni genere fortiores sunt praeterquam pan-
10 theris et ursis.

50. (111) Caudae praeter hominem ac simias omni- 264
bus fere et animal et ova gignentibus pro desiderio cor-
porum, nudae hirtis, ut apris, parvae villosis, ut ursis,
praelongis saetosae, ut equis. amputatae lacertis et ser-
15 pentibus renascuntur. piscium meatus gubernaculi modo
regunt, atque etiam in dexteram ac laevam motae, ut
remigio quodam inpellunt. lacertis inveniuntur et gemi-
nae. boum caudis longissimus caulis atque in ima parte 265
hirtus. idem asinis longior quam equis, sed saetosus ve-
20 terinis. leoni infima parte, ut bubus et sorici, pantheris
non item, vulpibus et lupis villosus, ut ovibus, quibus
procerior. sues intorquent, canum degeneres sub alvum
reflectunt.

51. (112) Vocem non habere nisi quae pulmonem 266
25 et arterias habeant, hoc est nisi quae spirent, Aristo-
teles putat. idcirco et insectis sonum esse, non vocem,
intus inmeante spiritu et incluso sonante, alia murmur
edere, ut apes, alia cum tractu stridorem, ut cicadas,

5 binae om. Da. 9 sunt M. om. rv. 12 et animal
et M. an- et R Hard. -mali D¹. -malibus r edd. ante Hard.

14 setosis praelongis R. 18 caulis MRD²v. -dis D¹. om. ad.

20 leoni D²dv. -nis D¹a. -num R. om. M. | infima dv. in
prima MR. in trima a. in tria D. locus nondum sanatus est.
fortasse transponendum est: veterinis et in prima parte; leoni
ut bubus. vulgata lectio dilucidior fiat scribendo: saetosus to-
tus veterinis.

24 pulmonem — 25 nisi quae RD²edd. ante
Hard. om. r. 25 habeant Url. vind. n. 212. -ent RD². |

spirant a. 28 cum tractu ll.v. contractu Del. attritu Pint.
at stridor non explicatur, sed describitur. Arist. h. a. V 9 p. 535
B, 6 τὰ δ' ἄδεν λέγεται, οἶον οἱ τέττιγες. an ceu cantum?

receptum enim duobus sub pectore cavis spiritum, mobili
occursante membrana intus, attritu eius sonare. muscas,
apes, cetera similia cum volatu et incipere audiri et de-
sinere, sonum enim attritu et interiore aura, non anima,
267 reddi, locustas pinnarum et feminum attritu sonare. cre- 5
datur sane item aquatilium pectines stridere, cum volant,
mollia et crusta intacta nec vocem nec sonum ullum ha-
bere. sed ceteri pisces, quamvis pulmone et arteria ca-
reant, non in totum sine ullo sunt sono. stridorem cum
dentibus fieri cavillantur. et is qui caper vocatur in 10
Acheloo amne grunnitum habet et alii de quibus diximus.
9, 70 ova parientibus sibilus, serpentibus longus, testudini ab-
ruptus. ranis sonus sui generis, ut dictum est — nisi si
¹⁷²
⁸⁹⁹ et in his ferenda dubitatio est —, quia vox in ore con-
cipitur, non in pectore. multum tamen in his refert et 15
locorum natura. mutae in Macedonia traduntur, muti et
268 apri. avium loquaciores quae minores et circa coitus
maxime. aliis in pugna vox, ut coturnicibus, aliis ante
pugnam, ut perdicibus, aliis cum vicere, ut gallinaceis.
iisdem sua maribus, aliis eadem et feminis, ut lusciniarum 20
generi. quaedam toto anno canunt, quaedam certis tem-
269 poribus, ut in singulis dictum est. elephans citra nares
ore ipso sternumento similem elidit sonum, per nares
autem tubarum raucitati. bubus tantum feminis vox gra-
vior, in alio omni genere exilior quam maribus, in homine 25
270 etiam castratis. infantis in nascendo nulla auditur ante
quam totus emergat utero. primus sermo anniculo. sed
semenstris locutus est Croesi filius et in crepundiis pro-

1 duobus R. ut duobus rv. | sub pectore om. R. | cavis
Ddv. cauid R. canis a¹. cannis a². 5 et feminum v. et
fum- R. et sem- D². et em- D¹. esse minimum a. minimum d.
| dist. Detl. 5. 6 credatur R. cfr. § 176. -datur r. 7 nec
uocem Rdv. in uocem r. 9 sunt sonu R. sono sunt Dav.
sunt d. 10 caper ll. edd. vett. aper codd. Barb. coll. Arist.
h. a. IV 9 p. 535 B, 18 ó κάπρος ó ἐν τῇ Ἀχελύῳ. 11 alii
RD²v. de alii D¹. de haliis a¹. de aliis a²d. 13 sonus sui v.
suis R. sui r. 14 quia uox R. qui mox rv. 20 et feminis
R. ut fem- rv. 27 primus Mav. -mo rSill. 27. 28 sed
semenstris Ianus. set semenstri M. et sem- a. et senestri R.
esse Menstris D². -stri D¹d. est. Semestris v.

digio quo totum id concidit regnum. qui celerius fari
coepere tardius ingredi incipiunt. vox roboratur a XIII
annis. eadem in senecta exilior, neque in alio animalium
saepius mutatur.

5 Mira praeterea sunt de voce digna dictu: theatrorum
in orchestris scribe aut harena superiacta devoratur et in
rudi parietum circumiectu doliis etiam inanibus. currit
eadem recto vel conchato parietum spatio, quamvis levi
sono dicta verba ad alterum caput perferens, si nulla
10 inaequalitas impediatur. vox in homine magnam vultus habet 271
partem. agnoscimus ea prius quam cernamus non aliter
quam oculis, totidemque sunt hae quot in rerum natura
mortales, et sua cuique sicut facies. hinc illa gentium
totque linguarum toto orbe diversitas, hinc tot cantus et
15 moduli flexionesque, sed ante omnia explanatio animi, quae
nos distinxit a feris, et inter ipsos quoque homines discrimen
alterum aequae grande quam a beluis fecit.

52. (113) Membra animalibus adgnata inutilia sunt, 272
sicut sextus homini semper digitus. placuit in Aegypto
20 nutrire portentum, binis et in aversa capitis parte oculis
hominem, sed iis non cernentem.

(114) Miror equidem, Aristotelem non modo credi- 273
disse praescita vitae esse aliqua in corporibus ipsis, verum
etiam prodidisse. quae quamquam vana existimo nec sine
25 cunctatione proferenda, ne in se quisque ea auguria anxie
quaerat, attingam tamen, quia tantus vir in doctrinis non
sprevit. igitur vitae brevis signa ponit raros dentes, prae- 274
longos digitos, plumbeum colorem pluresque in manu in-
cisuras nec perpetuas. contra longae esse vitae incurvos
30 umeris et in manu unam aut duas incisuras longas ha-
bentes et plures quam XXXII dentes, auribus amplis.
nec universa haec, ut arbitror, sed singula observat, fri-

1 quo totum **MDad.** quod tunc **R.** 6. 7 in rudi **MRv.**
in ruri **d.** in nuri **D¹.** muri **D².** in muri **a.** 7 circumiectu
—8 parietum **om. R.** | conchato **M²D¹a¹d.** conchato **M¹.** chon-
cauo **D².** concauo **a²v.** 11 ea **R** (*cfr.* VIII 61. X 207). eam
MRv. 16 et **MR.** *om. rv.* 20 parte **MRD²dv.** recte **D¹a.**
26 tingam **R¹.** tan- **R².** | quae **D²dv.** sed *cfr.* II 85.
30 una aut **MR¹.** una et **d.**

vola, ut reor, et vulgo tamen narrata. addidit morum quoque spectus simili modo apud nos Trogus et ipse
 275 auctor e severissimis, quos verbis eius subiciam: Frons ubi est magna segnem animum subesse significat, quibus parva mobilem, quibus rotunda iracundum, velut hoc vestigio tumoris apparente. supercilia quibus porriguntur in rectum molles significant; quibus iuxta nasum flexa sunt austeros, quibus iuxta tempora inflexa derisores, quibus
 276 in totum demissa malivolos et invidos. oculi 10 quibuscumque sunt longi malificos moribus esse indicant. qui carnosos a naribus angulos habent malitiae notam praebent. candida pars extenta notam inpudentiae habet, qui identidem operire solent inconstantiae. oricularum magnitudo lo- 15 quacitatis et stultitiae nota est. hactenus Trogus.
 277 53. (115) Animae leonis virus grave, ursi pestilens. contacta halitu eius nulla fera attingit, ociusque putrescunt adflata reliquis. homini tantum infici natura voluit pluribus modis, et ciborum ac dentium vitiis, sed maxime 20 senio. dolorem sentire non poterat, tactu sensuque omni carebat sine qua nihil sentitur. eadem commeabat recens assidue, exitura supremo et sola ex homine superfutura.
 278 denique haec trahebatur e caelo. huius quoque tamen reperta poena est, ut neque id ipsum quo vivitur in vita 25 iuvaret. Parthorum populis haec praecipue et a iuventa propter indiscretos cibos, namque et vino faetent ora

2 aspectus Rv. 3 e severissimis T. e reue- D¹. est seue- D². est e uerissim.. M. est uerissimus R. /// seuer- adv.

5 mobilem Rdv. nob- Mr. 8 plexa Da. 14 inpudentiae Rv. inprud- Mr. cfr. Arist. h. a. I 10 p. 492 A, 12 et Plin. XI 144. 18 otiusque d. citiusque a²v. ciciusque R². 19 adflatae Mdd. afflate a. | hominis Da. -ne R². 21 sensuque Rv. esuque r. 22 qua Dadv. quibus R e corr. Sill. | commeaba D¹. commae ab ea a. 23 exitura Rv. -ra ut D². -tur ut d. -tu ut D¹. -tus in a. | homine R. omne D¹d. omni D²a. omnibus v. 25 quo uiuitur R edd. ante Hard. qua uiuere Da¹d. quia uiueret a². 26 haec Dad. hoc Rv. 27 namque ll.v. an itemque? | faetenti D. fetenti a¹. -tia a².

nimio. sed sibi procures medentur grano Assyrii mali, cuius est suavitas praecipua, in esculenta addito.

Elephantorum anima serpentes extrahit, cervorum urit. 279
diximus hominum genera qui venena serpentium suctu^{7,13}_{sq.}
5 corporibus eximerent. quin et subus serpentes in pabulo
sunt, et aliis venenum est. quae insecta appellavimus, 1
omnia olei adpersu necantur, vultures unguenti — qui
fugat alios appetunt odorem —, scarabaei rosa. quasdam
serpentes scorpio occidit. Scythae sagittas tingunt viperina
10 sanie et humano sanguine. inremediabile id scelus: mor-
tem ilico adfert levi tactu.

(116) Quae animalium pascere veneno diximus. 280
quaedam innocua alioqui venenatis pasta noxia fiunt et 10,69
ipsa. apros in Pamphylia et Ciliciae montuosis salamandra
15 ab his devorata qui edere moriuntur. neque enim est
intellectus ullus in odore vel sapore, et aqua vinumque
interemit salamandra ibi inmorta, vel si omnino biberit
unde potetur, item rana quam rubetam vocant. tantum
insidiarum est vitae! vespae serpente avido vescuntur, 281
20 quo alimento mortiferos ictus faciunt. adeoque magna
differentia est victus, ut in tractu pisce viventium Theo-
phrastus prodat boves quoque pisce vesci, sed non nisi
vivente. ■

(117) Homini cibus utilissimus simplex, acervatio sa- 282
25 porum pestifera et condimento perniciosior. difficulter
autem perficiuntur omnia in cibis acria, aspera, incon-
sueti, varia, nimia et avido hausta, et aestate quam hieme
difficilius, et in senecta quam in iuventa. vomitiones
homini ad haec in remedium excogitatae frigidiora cor-
30 pora faciunt, inimicae oculis maxime ac dentibus.

2 est *Rv.* et *r.* 5 eximerent *Gel.* et im- *R.* exigerent
r. edd. ante Gel. 6 aliis *dv.* alii *Da.* aluū. *Alu R.* 7.8
dist. ego nov. luc. p. 100. 7 unguenti *R.* -to *rv.* 8 fugat
R. -antur *rv.* | odorem *R.* -res *rv.* | rosa *R.* -sam *rv.* de hoc
loco *cfr. Theophr. de c. pl. VI 5, 1. fragm. IV 2, 4. Aelianus de*
nat. an. III 7. IV 18. 15 enim *R. edd. ante Gel. om. r.* 16
vel *Da dv.* et *R.* 18 petetur *D¹a.* 19 serpentem *R.*
21 viventium — 22 pisce *om. R.* 25 condimento *MR.* -ta *r*
edd. ante Hard. | perniciosiora *D²d edd. ante Hard.*

- 283 (118) Somno concoquere corpulentiae quam firmitati
utilius. ideo athletas ambulatione malunt cibos perficere.
pervigilio quidem praecipue vincuntur cibi. 54. augescunt
corpora dulcibus atque pinguibus et potu, minuuntur siccis
et aridis frigidisque ac siti. quaedam animalia et pecudes 5
quoque in Africa quarto die bibunt. homini non utique
septimo letalis inedia, durasse et ultra undecimum pleros-
que certum est. morbus esuriendi semper inexplebili avi-
ditate uni animalium homini.
- 284 (119) Quaedam rursus exiguo gustu famem ac sitim 10
sedant conservantque vires, ut butyrum, hippace, glycyrrhiza.
periculosissimum autem est in omni quidem vita
quod nimium, praecipue tamen corpori, minuique quod
gravet quolibet modo utilius.

Verum ad reliqua naturae transeamus.

15

7 letalis **M** *edd. ante Hard.* -les **Rd.** -le est *Hard.* laetales
Da. | inedia **MDd** *edd. ante Hard.* -dias **aHard.** -di **R.**
8 morbus **R.** mori **Mrv.** *cfr. Madvigius adv. crit. II p. 527.*
9 uni animalium homini **MR.** an- uni hom- *edd. ante Hard.*
an- uni hominum **D².** an- uni qui (cui **d¹.** *del. d²*) **D¹d.** an-
unicuique **aHard.** 10 quidam **D¹.** 11 hippace *Barb.* .ipp-
M. ut ipp- **Dd.** ip- **a.** typp- **R.** titip- *edd. ante Barb.* 12 est
Detl. et *ll. edd. vett. om. ed. Bas.* 14 graue **Dad.**

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XII.

(1) Animalium omnium quae nosci potuere naturae 1
 5 generatim membratimque ita se habent. restat ut neque
 ipsa anima carentia — quandoquidem nihil sine ea vivit —,
 terra edita et inde eruta, dicantur ac nullum sileatur rerum
 naturae opus. diu fuere occulta eius beneficia, summum-
 que munus homini datum arbores silvaeque intellegebantur.
 10 hinc primum alimenta, harum fronde mollior specus, libro
 vestis. etiam nunc gentes sic degunt. quo magis ac 2
 magis admirari subit his a principiis caedi montes in
 marmora, vestes ad Seras peti, unionem in Rubri maris
 profundo, smaragdum in ima tellure quaeri. ad hoc ex-
 15 cogitata sunt aurium vulnera, nimirum quoniam parum
 erat manibus, collo, crinibus gestari, nisi infoderentur
 etiam corpori. quamobrem sequi par est ordinem vitae
 et arbores ante alia dicere ac moribus his primordia in-
 gerere.

20 1. (2) Haec fuere numinum templa, priscoque ritu 3
 simplicia rura etiam nunc deo praecellentem arborem
 dicant. nec magis auro fulgentia atque ebore simulacra
 quam lucos et in iis silentia ipsa adoramus. arborum
 genera numinibus suis dicata perpetuo servantur, ut Iovi
 25 aesculus, Apollini laurus, Minervae olea, Veneri myrtus,
 Herculi populus. quin et Silvanos Faunosque et dearum

4 natura B. 5 habet B. | restat ut *cod. Dal. cfr. Mad-*
vigijs adv. crit. II p. 527. restant ll. v. 7 et *ego. ut ll. v.*
 aut *Madvigijs l. l.* | erudita *Dad.* 11. 12 ac magis *om. B.*

14 profundo (*sc. quaeri*) *v. cfr. XXXIII 70. -da ll. Sill.*
 15 auri B. *an recte?* 16 manibus *om. Da.* 18 his *ego.*
om. ll. v. 18. 19 ingerere *a²v. -rerenis B. in genere Da¹d.*
 22 ne *Da.*

- genera silvis ac sua numina tamquam e caelo attributa
 4 credimus. arbores postea blandioribus fruge sucis homi-
 nem mitigavere. ex his recreans membra olei liquor
 viresque potus vini, tot denique saporis anni sponte ve-
 nientes et mensae, depugnetur licet earum causa cum 5
 feris et pasti naufragorum corporibus pisces expetantur,
 5 etiam nunc tamen secundae. mille praeterea sunt usus
 earum sine quis vita degi non possit. arbore sulcamus
 maria terrasque admovemus, arbore exaedificamus tecta.
 arborea et simulacra numinum fuere nondum pretio ex- 10
 cogitato beluarum cadaveri, atque ut a diis nato iure
 luxuriae eodem ebore numinum ora spectantur et men-
 sarum pedes. produnt Alpibus coercitas et tum inex-
 superabili munimento Gallias, hanc primum habuisse cau-
 sam superfundendi se Italiae, quod Helico ex Helvetiis 15
 civis earum fabrilem ob artem Romae commoratus ficum
 siccum et uvam oleique ac vini promissa remeans secum
 tulisset. quapropter haec vel bello quaesisse venia sit.
- 6 (3) Sed quis non iure miretur arborem umbrae gra-
 tia tantum ex alieno petitam orbe? platanus haec est, 20
 mare Ionium Diomedis insula tenus eiusdem tumuli gratia
 primum invecta, inde in Siciliam transgressa atque inter
 primas donata Italiae et iam ad Morinos usque pervecta
 ac tributarium etiam detinens solum, ut gentes vectigal
 7 et pro umbra pendant. Dionysius prior Siciliae tyrannus 25
 Regium in urbem transtulit eas domus suae miraculum,
 ubi postea factum gymnasium; nec potuisse in amplitu-
 dinem augescere aut alias fuisse in Italia ac nominatim
 Hispania apud auctores invenitur.

6 expectantur **Ma**³d. 10 arborea **MB**. -re *rv*. 11 at-
 que ut *ll. edd. vett. Brot.* antequam ut *ed. Bas.* ego malim at
 nunc. ad ut semel corruptum postea aptatus est falsus ille con-
 iunctivus spectarentur. 12 spectantur **M**. -arentur *rv*. 16
 civis *om. M*. 17 promissa **MB Barb. ed. Bas.** -so *cod. Chiff.*
cfr. XVII 262. XXXI 46. 48. II 89. X 82. praem- *rv*. 20
 est **M cod. Chiff. v.** et **B. om. r.** 28 augescere **M.** adoles **B.**
 -escere *rv.* | aut **B cod. Chiff.** haut **M.** ut *r.* haud *edd. vett.* et
codd. Barb. 29 hispania *ll. v.* ortum putatur e *Theophr. h.*
pl. IV 5, 6 verbis male intellectis *πανίαν δὲ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ πάσῃ.*

- (4) Hoc actum circa captae urbis aetatem, tantumque 8
postea honoris increvit ut mero infuso enutrientur. com-
pertum id maxime prodesse radicibus, docuimusque etiam
arbores vina potare.
- 5 (5) Celebratae sunt primum in ambulatione Academiae 9
Athenis cubitorum XXXIII radice ramos antecedente.
nunc est clara in Lycia fontis gelidi socia amoenitate,
itineri adposita, domicilii modo cava octoginta atque unius
pedum specu, nemorosa vertice et se vastis protegens
10 ramis arborum instar, agros longis obtinens umbris ac,
ne quid desit speluncae imagini, saxea intus crepidinis
corona muscosos complexa pumices, tam digna miraculo
ut Licinius Mucianus ter consul et nuper provinciae
eius legatus prodendum etiam posteris putaverit epulatum.
15 intra eam se cum duodevicensimo comite, large ipsa toros
praebente frondis, ab omni adflatu securum, captantem
imbrum per folia crepitus, laetio rem quam marmorum
nitore, picturae varietate, laquearium auro cubuisse in
eadem. aliud exemplum Gai principis in Veliterno rure 10
20 mirati unius tabulata laxaeque ramorum trabibus scamna
patula, et in ea epulati, cum ipse pars esset umbrae,
quindecim convivarum ac ministerii capaci triclinio, quam
cenam appellavit ille nidum. est Gortynae in insula Creta 11
iuxta fontem platanus una insignis utriusque linguae mo-
25 nimentis, numquam folia dimittens, statimque ei Graeciae
fabulositas superfuit Iovem sub ea cum Europa concu-
buisse, ceu vero non alia eiusdem generis esset in Cypro.
sed ex ea primum in ipsa Creta, ut est natura hominum

5 celebrata est *Sill.* 6 XXXIII R. XXX a d¹. XXXI a
r. XXXVI unius *edd. ante Hard.* cfr. *Theophr. h. pl.* I 7, 1.
Varro de r. r. I 37, 5. 7 est Rv. sit r. 10 ramis arbo-
rum *Barb.* ramorum arboribus *ll. edd. vet.* | obtinens R *edd.*
ante Hard. -net r *Hard.* 12 miracula Da. 13 ut om. Da.
16 captantem *Pint.* cfr. *Liv. XXVIII* 7, 8. optantem R *adv.*
obt. D¹. obst. D². oblectante (crepitu) *Detl.* 17 quam *Barb.*
quae a. que rv. 18 uarietate Rv. om. r. 19 iure D *ad.*
21 epulati R *Barb. ed. Bas.* -anti D² *ad edd. vet.* epalanti D¹.
22 capaci R. -ce *Barb.* -cem r *edd. vet.* 24 insigne
Dd. -ne a. 28 creta ut R *adv.* creavit Da.

- novitatis avida, platani satae regeneravere vitium, quando-
quidem commendatio arboris eius non alia maior est quam
12 soles aestate arcere, hieme admittere. inde in Italiam
quoque ad suburbana sua Claudio principe Marcelli Aeser-
nini libertus, sed qui se potentiae causa Caesaris libertis 5
adoptasset, spado Thessalicus praedives, ut merito dici
possit is quoque Dionysius, transtulit id genus. durantque
et in Italia portenta terrarum praeter illa scilicet quae
ipsa excogitavit Italia.
- 13 2. (6) Namque et chamaeplatani vocantur coactae bre- 10
vitatis, quoniam arborum etiam abortus invenimus. hoc
quoque ergo in genere pumilionum infelicitas dieta erit.
fit autem et serendi genere et recidendi. primus C. Ma-
tius ex equestri ordine, divi Augusti amicus, invenit ne-
mora tonsilia intra hos LXXX annos. 15
- 14 3. (7) Peregrinae et cerasi Persicaeque et omnes
quarum Graeca nomina aut aliena, sed quae ex his inco-
larum numero esse coepere, dicuntur inter frugiferas. in
praesentia externas persequemur a salutari maxime orsi.
- 15 Malus Assyria, quam alii Medicam vocant, venenis me- 20
detur. folium eius est unedonis intercurrentibus spinis.
pomum ipsum alias non manditur, odore praecellit folio-
rum quoque, qui transit in vestes una conditus arcetque
animalium noxia. arbor ipsa omnibus horis pomifera est,
aliis cadentibus, aliis maturescentibus, aliis vero subnascen- 25
16 tibus. temptavere gentes transferre ad sese propter re-
medii praestantiam fictilibus in vasis, dato per cavernas
radicibus spiramento, qualiter omnia transitura longius seri
aptissime transferrique meminisse conveniet, ut semel
quaeque dicantur. sed nisi apud Medos et in Perside nasci 30
noluit. haec est cuius grana Parthorum proceres inco-

3 soles **B.** -et *r.* -em *v.* | arcere **Bv.** -ri *r.* 4 ad **B.**
ac *rv.* 7 possit **B.** -set *rv.* | quoque crete **B.** 8 por-
tenta—9 Italia *om.* **B.** 15 XXX **Da.** 16 cerasi *v.* -se **D.**
-sae *ad.* cetera si **B.** 18 numero **Bv.** nomine **Da.** -na *d.*
19 externa **Dad.** 20 uenenis **Bv.** ueneris **D¹ad.** -eri **D².**
21 eius *om.* **Da.** 23 conditas *Detl.* 29 aptissime **B.**
art- **Mrv.** | ut **MRv.** et **Dad¹.** *del.* *d².* 31 haec *d* **cod.** **Dal.** *v.*
hoc **Mr.** | est autem **Bd** *ed.* **Bas.**

quere diximus esculentis commendandi halitus gratia. nec^{11,}
alia arbor laudatur in Medis.²⁷⁸

4. (8) Lanigeras Serum in mentione gentis eius narra- 17
vimus, item Indiae arborum magnitudinem. unam e pecu- 6,54
liaribus Indiae Vergilius celebravit hebenum, nusquam
alibi nasci professus. Herodotus eam Aethiopiae in-
tellegi maluit in tributi vicem regibus Persidis a materia
eius centenas phalangas tertio quoque anno pensitasse
Aethiopas cum auro et ebore prodendo. non omittendum 18
id quoque, vicanos dentes elephantorum grandes, quoniam 18
ita significavit, Aethiopas ea de causa pendere solitos.
tanta ebori auctoritas erat urbis nostrae CCCX anno; tunc
enim auctor ille historiam eam condidit Thuriis in Italia,
quo magis mirum est — quod eidem credimus — qui
15 Padum amnem vidisset nemini ad id tempus Asiae Grae-
ciaeque visum. cognita Aethiopiae forma *et*, ut diximus, 19
nuper allata Neroni principi raram arborem Meroen usque 6,181
a Syene fine imperii per DCCCCLXXXXVI p. nullamque
nisi palmarum generis esse docuit. ideo fortassis in tri-
20 buti auctoritate tertia res fuerit hebenus.

(9) Romae eam Magnus Pompeius triumpho Mithri- 20
datico ostendit. accendi Fabianus negat, uritur tamen
odore iucundo. duo genera eius: rarum id quod melius,
arbores purae et enodis materiae nigri splendoris ac
25 vel sine arte protinus iucundi, alterum fruticosum cytisi
modo et tota India dispersum.

5. (10) Est ibi et spina similis, sed deprehensa vel 21
lucernis igni protinus transiliente.

8 centenas *ll.v.* an bis (*falso uis scriptum et post eius
omissum*) centenas? *cfr. Herod. III 97.* 15 amnem non *a.* |
nemini *M edd. vett.* -ne *R.* -nem *r ed. Bas.* | addi *R.* 15. 16
graciaeque *Rv.* -aequae *M.* quae *D¹.* que *r.* 16 uisum *M.*
ut sibi *Rd.* aut sibi *D(?)v.* haud sibi *a.* | *dist. ego.* | cognita
M. -tum *rv.* | et *ego. om. ll.v.* 17 allatam *M edd. ante Bas.*
18 per *om. M.* pera *d.* | DCCCCLXXXXVI *M.* DCCCCXCVI *R.*
D (// D. om. d) CCCXCVI r Hard. nongenta nonaginta sex *M*
edd. ante Hard. 24 arbores *Mv.* -orem *r.* | purae *Madvigius*
adv. crit. II p. 527. iure *Mr.* trunco *v.* | et enodis *M.* et nodi
r. enodi *v.* | materiae *a edd. vett. Madvigius l. l.* -eri *M.* -erie
r ed. Bas. 25 vel *om. R.*

Nunc eas exponemus quas mirata est Alexandri Magni victoria orbe eo patefacto.

- 22 (11) Ficus ibi eximia pomo. sui ipsa semper heres vastis diffunditur ramis, quorum imi in terram adeo curvantur ut annuo spatio infigantur novamque sibi progeniem⁵ faciant circa parentem in orbem quodam opere topiario. intra saepem eam aestivant pastores opacam pariter et munitam vallo arboris, decora specie subter intuenti pro-
- 23 culve fornicato ambitu. superiores eiusdem rami in excelsum emicant silvosa multitudine, vasto matris corpore,¹⁰ ut sexaginta passus pleraeque orbe colligant, umbra vero bina stadia operiant. foliorum latitudo peltae effigiem Amazonicae habet. ea causa fructum integens crescere prohibet, rarusque *est* nec fabae magnitudinem excedens, sed per folia solibus coctus praedulcis sapore et dignus¹⁵ miraculo arboris. gignitur circa Acesinen maxime amnem.
- 24 6. (12) Maior alia pomo et suavitate praecellentior, quo sapientes Indorum vivunt. folium alas avium imitatur longitudine trium cubitorum, latitudine duum. fructum cortice mittit admirabilem suci dulcedine ut uno quaternos²⁰ satiet. arbori nomen palae, pomo arianae. plurima est in Sydracis, expeditionum Alexandri termino. est et alia similis huic, dulcior pomo, sed interaneorum valetudini infesta. edixerat Alexander ne quis agminis sui id pomum attingeret.

3 eximia **MRD**² *cod. Chiff.* -ilia *rv.* | pimo d. poma **a**². poma habet *v.* | sui **M.** se *rv.* | heres *Madvigius l. l.* heret **M**². eret **M**¹. ferens **a.** serens *rv.* . 4 imi *om.* **Dad.** 5 progeniem **M.** propaginem *rv* (*factum ex* progenem). 6 orbem **R ed. Gel.** -be **M.** -bes **a edd. ante Gel.** -bis **Dd.** 10 euocant **R.** | vasto — 12 latitudo *om.* **R.** 11 pleraeque **M edd. ante Hard.** -rique *r.* | orbem **d edd. ante Bas.** 12 bino stadio **a.** Stadia **M.** 14 est *v.* *om.* **Mr.** 15 praedulci **Dav.** | sapore et *ego luc. p. 86.* -por et **M.** -poris **R.** -pore *rv.* 16 circa acesinen **Da.** -nem *dv.* circa acesin **M.** cir Accessinē **R.** 19 longitudinem **MR.** | latitudinem **RD.** 20 dulcedinem **RD a.** *post hanc vocem Ianus lacunam esse ratus inseruit et tanta magnitudine.* 21 satiet **MRv.** -en **D**¹. -ent **D**² **a.** sacient **d.** | arianae **adv.** -ne **D.** -ere **M.** aritate **R.** 23 valetudini *v.* -ne **RD**¹ **d.** -nem **a.** ualitudine **D**². 23. 24 infesta. edixerat *Barb.* -stę dix- **d.** -sta dix- **D**² *edd. ante Barb.* -ste dix- *r.*

(13) Genera arborum Macedones narravere maiore ex 25
 parte sine nominibus. est et terebintho similis cetera,
 pomo amygdalis, minore tantum magnitudine, praecipuae
 suavitatis, in Bactris utique. hanc aliqui terebinthon esse
 5 proprii generis potius quam similem ei putaverunt. sed
 unde vestes lineas faciunt foliis moro similis, calyce pomi
 cynorrhodo. serunt eam in campis, nec est gratior ulla-
 rum prospectus.

7. (14) Oliva Indiae sterilis praeterquam oleastri fru- 26
 10 ctus. passim vero quae piper gignunt iuniperis nostris
 similes, quamquam in fronte Caucasi solibus opposita gigni
 tantum eas aliqui tradidere. semina a iunipero distant
 parvulis siliquis, quales in phasiolis videmus. hae prius-
 quam dehiscant decerptae tostaeque sole faciunt quod vo-
 15 catur piper longum, paulatim vero dehiscences maturitate
 ostendunt candidum piper, quod deinde tostum solibus
 colore rugisque mutatur. verum et his sua iniuria est, 27
 atque caeli intemperie carbunculant fiuntque semina cassa
 et inania, quod vocant bregma sic Indorum lingua signi-
 20 ficante mortuum. hoc ex omni genere asperrimum est
 levissimumque et pallidum, gratius nigrum, lenius utroque
 candidum. non est huius arboris radix, ut aliqui existi- 28
 mavere, quod vocant zingiberi, alii vero zinpiberi, quam-
 quam sapore simile. id enim in Arabia atque Trogody-
 25 tica in villis nascitur parva herba, radice candida. celeriter
 ea cariem sentit, quamvis in tanta amaritudine. pretium

4 terebinthon R. -thum rr. 6 moro D²v. mollo D¹d.
 molli a. odore R. 7 neque R^{ad}. nec (D²)v. 7.8 ullarum
 D²edd. ante Hard. uillarum r Hard. vinearum Pint. coll. Theophr.
 h. pl. IV 4, 8. 13 phasiolis Barb. (D²). passiolis R^dedd. vett.
 pasin passiolis a. faseolis ed. Bas. 15 maturitatem D^a1.
 per maturitatem a²edd. ante Gel. 18 carbunculantur d edd.
 ante Sill. cfr. luc. p. 99. | cassa D²dv. casca r. 19 bregma
 sic R (M in ind. libri). bregma sic D²Brot. bregma sic D¹d
 cod. Chiff. brioma sic a. brechmasin edd. ante Hard. 23 zin-
 giberi R. sing- r. | zinpiberi M in ind. libri. zimp- R D¹a¹d.
 zimz- D². zimpiperi a². 25 in villis ll.v. vilis Salm. de
 hyle p. 212^b A coll. Diosc. II 189. ego malim in silvis. | parua
 herba R. paruae herbae D^{adv}.

eius in libras X VI. piper longum facillime adulteratur Alexandrino sinapi. emitur in libras X XV, album X VII, 29 nigrum X III. usum eius adeo placuisse mirum est — in aliis quippe suavis cepit, in aliis species invitavit, huic nec pomi nec bacae commendatio est aliqua —, sola 5 placere amaritudine, et hanc in Indos peti. quis ille primus experiri cibis voluit aut cui in appetendi aviditate esurire non fuit satis? utrumque silvestre gentibus suis est et tamen pondere emitur ut aurum vel argentum.

Piperis arborem iam et Italia habet maiorem myrto 10 nec absimilem. amaritudo grano eadem quae piperi musteo credatur esse. sed deest tosta illa maturitas ideoque et rugarum colorisque similitudo. adulteratur iuniperi bacis mire vim trahentibus, in pondere quidem multis modis. 30 (15) Est etiamnum in India piperis granis simile quod 15 vocatur caryophyllon, grandius fragiliusque. tradunt in Indica loto id gigni. advehitur odoris gratia, fert et spina piperis similitudinem praecipua amaritudine, foliis parvis densisque cypri modo, ramis trium cubitorum, cortice pallido, radice lata lignosaeque buxei coloris. hac in 20 aqua cum semine excocta in aereo vase medicamentum 31 fit quod vocatur lycion. ea spina et in Pelio monte nascitur adulteratque medicamentum, item asphodeli radix aut fel bubulum aut apsinthium, vel rhus vel amurca. aptissimum medicinae quod est spumosum. Indi in utribus 25 camelorum aut rhinocerotum id mittunt. spinam ipsam in Graecia quidam pyxacanthum Chironium vocant.

1 libras v. -ra II. | X VI coni. Dal. XVI B. VI D²av. III D¹. ut a. 2 libra D²ad. | XXVI B. 6. 7 primus ille B. 7 appetendi Url. vind. n. 214. -da II.v. 11 grano—13 similitudo om. B. 11 musteo ad Barb. -atheo D. myrteo edd. ante Barb. murteo Detl. sed cfr. nov. luc. p. 22. 12 sed ego. om. II.v. 15 granis II. edd. vett. -ni ed. Verc. cfr. nov. luc. p. 23. 16 caryophyllon Sill. (D²). carophillon R¹. gario-R² a edd. vett. garyo- d ed. Bas. 17 Indica loto Oudendorpius ad Apul. met. p. 380. -ca toto d². -co loco RD¹. -cato r. -co luco v. 18 spina B. in spina D². in spinis rv. | magnitudine B. 21 excocta RSill. cfr. Diosc. I 132. excepta rv. 23 asphodyli M. apodeli d. espodileno B.

8. (16) Et macir ex India advehitur, cortex rubens 32
radicis magnae, nomine arboris suae. qualis sit ea in-
compertum habeo. corticis melle decocti usus in medi-
cina ad dysintericos praecipuus habetur.

5 (17) Saccharon et Arabia fert, sed laudatius India.
est autem mel in harundinibus collectum, cummum modo
candidum, dentibus fragile, amplissimum nucis abellanae
magnitudine, ad medicinae tantum usum.

(18) Contermina Indis gens Ariana appellatur, cui 33
10 spina lacrima pretiosa murrae simili, difficili accessu
propter aculeos adnexos. ibi et frutex pestilens *magni-
tudine* raphani, folio lauri, odore equos invitans, qui paene
equitatu orbavit Alexandrum primo introitu. quod et in
Gedrosis accidit, item laureo folio. et ibi spina tradita 34
15 est, cuius liquor adpersus oculis caecitatem inferret omni-
bus animalibus; nec non et herba praecipui odoris referta
minutis serpentibus, quarum ictu protinus moriendum esset.
Onesicritus tradit in Hyrcaniae convallibus fico similes
esse arbores quae vocentur occhi, ex quibus defluat mel
20 horis matutinis duabus.

9. (19) Vicina est Bactriana, in qua bdellium lauda- 35
tissimum. arbor nigra, magnitudine oleae, folio roboris,
fructu caprifici. ipsi natura quae cummi. alii brochon
appellant, alii malacham, alii maldacon, nigrum vero et in
25 offas convolutum hadrobolon. esse autem debet tralucidae
simile cerae, odoratum et, cum frietur, pingue, gustu ama-

1 machir **MR** edd. ante Bas. 5 saccharon *Hard.* (D?). cfr.
Diosc. II 104. sacca- **M** edd. ante *Hard.* sacta- a. sacto- d. sa-
ctra- **R.** 9 ariane **M.** 10 lacrima **MR.** -arum *rv.* | simili
D ad. cfr. *Theophr. h. pl. IV 4, 12.* -lia **R.** -lis *v. om. M.* |
difficili **M.** *om. rv.* | accessus **R.** 11 adnexos *Felsius p. 56.*
-nixos **M.** anxio *rv.* 11. 12 magnitudine *inserui cum Url.*
vind. n. 215 coll. § 35 et Theophr. l. l. om. ll. v. an amplitudine?
12 inuitans **M.** -ante *rv.* | quae **M.** 14 dist. ego coll.
Theophr. l. l. § 13. an ibi et spina? 15 inferret *cod. Chiff.*
-feret **D**¹**R**¹. -fer **M.** -fert *rv.* 18 fico **MD**². -cos **D**¹**R**¹**d.** -cis
av. 21 vicina—in qua *om. R.* 21. 22 laudatissimum **M.**
-ma **R.** nominat- *rv.* 22 nigra **M.** nigra est **R** ed. *Verc.* est
nigra *r edd. vett.* 26 frietur **MR.** frictur **D**¹**d.** fricatur *rv.*

- rum citra acorem. in sacris vino perfusum odoratius. nascitur et in Arabia Indiaque et Media ac Babylone. ali-
- 36 qui peraticum vocant per Mediam advectum. fragilius hoc et crustosius amariusque, at Indicum umidius et cumminosum. adulteratur amygdala nuce, cetera eius genera 5 cortice et scordasti — ita vocatur arbor aemulo cummi —, sed deprehenduntur, semel quod dixisse et in ceteros odores satis est, odore, colore, pondere, gustu, igne. Bactrio nitor siccus multique candidi ungues, praeterea suum pondus quo gravius esse aut levius non debeat. 10 pretium sincero in libras X III.
- 37 (20) Gentes supra dictas Persis attingit, Rubro mari, 6, 108 quod ibi Persicum vocavimus, longe in terram aestus agente mira arborum natura. namque erosae sale invectis derelictisque similes sicco litore radicibus nudis polyporum 15 modo amplexae steriles harenas spectantur. eadem mari adveniente fluctibus pulsatae resistunt immobiles. quin et pleno aestu operiuntur totae, adparetque rerum argumentis asperitate aquarum illas ali. magnitudo miranda est, species similis unedoni, pomum amygdalis extra, intus 20 contortis nucleis.
- 38 10. (21) Tylos insula in eodem sinu est, repleta silvis qua spectat orientem quaque et ipsa aestu maris perfunditur. magnitudo singulis arboribus fici, flos suavitate inenarrabili, pomum lupino simile, propter asperitatem in- 25 tactum omnibus animalibus. eiusdem insulae excelsiore suggestu lanigerarum arbores alio modo quam Serum. his folia infecunda quae, ni minora essent, vitium poterant videri. ferunt mali cotonei amplitudine cucurbitas, quae maturitate ruptae ostendunt lanuginis pilas, ex quibus 30
- 39 vestes pretioso linteo faciunt. 11. arborem vocant gossy-

3 per Mediam *Sill.* per (...r **M**) media **MR.** ex media *rv.*

7 semel quot **M.** quod semel *rv.* 8 est **M.** sit *rv.*

13 an vocamus? *Url. vind. n. 216 voluit* alibi. | terram **M.** -ra *rv.* 14 inuictis derelictisque *ll.v.* inuictisque **M.** 19

illas ali **MD²v.** illa soli **D¹ad.** milla salus **R.** 23 quae **M.** |

quaeque **M.** | aestuariis **M.** 31 arborem *ego coll. indice libri.*

-res *ll.v.* 31. p. 289, 1 gossypinum **R** (**M** in *ind. libri*). -symp-

Da. -simp- **d.** -saminos *edd. ante Hard.* -symp- *Hard.*

pinum, fertilior etiam Tylo minore, quae distat $\bar{X}$ p.
 (22) Iuba circa fruticem lanugines esse tradit, lintheaque
 ea Indicis praestantiora, Arabiae autem arborem ex qua
 vestes faciant cynas vocari, folio palmae simili. sic Indos
 5 suae arbores vestiunt. in Tylis autem et alia arbor floret
 albae violae specie, sed magnitudine quadriplici, sine odore,
 quod miremur in eo tractu.

(23) Est et alia similis, foliosior tamen roseique floris, 40
 quem noctu comprimens aperire incipit solis exortu, meri-
 10 die expandit. incolae dormire eum dicunt. fert eadem
 insula et palmas oleasque ac vites et cum reliquo pomorum
 genere ficos. nulli arborum folia ibi decidunt, rigaturque
 gelidis fontibus et imbres accipit.

(24) Vicina his Arabia flagitat quendam generum di- 41
 15 stinctionem, quoniam fructus iis constant radice, frutice,
 cortice, suco, lacrima, ligno, surculo, flore, folio, pomo.

12. (25) Radix et folium Indis in maximo pretio.
 radix costi gustu fervens, odore eximia, frutice alias inutili.
 primo statim introitu amnis Indi in Patale insula duo eius
 20 genera: nigrum et, quod melius, candicans. pretium in
 libras $\bar{X}$ vs.

(26) De folio nardi plura dici par est ut principali 42
 in unguentis. frutex est gravi et crassa radice, sed brevi
 ac nigra fragilique, quamvis pingui, situm redolente, ut
 25 cypiros, aspero sapore, folio parvo densoque. cacumina
 in aristas se spargunt, ideo gemina dote nardi spicas ac
 folia celebrant. alterum eius genus apud Gangen nascens
 damnatur in totum ozaenitidos nomine, virus redolens.
 adulteratur et pseudonardo herba quae ubique nascitur 43

2 tradit *Rv. om. r.* 3 arborem *Detl. coll. indice libri.*
-res ll.v. | qua ll. quibus v. 6 quadriplice *R, sed cfr. Fel-*
sus p. 44 n. 1. -ruplici D(?)v. om. r. 14 uicinatis arabiae
R. 15 constant *R. -at rv.* 18 eximia *R. -iae D. -io rv.*
 19 eius *RD²d² in ras.* est *D¹.* sunt eius *av.* 21 *XVS R.*
XVI Dadv. 24. 25 ut cypiros *Ianus coll. § 43 et XXI 115.*
117, Diosc. I 6 ὡς κυπρίζων. ut cypiressum *a².* -peressum *a¹.*
 -pressum *d.* ut cupressum *R. -si edd. ante Barb.* aut cupraes-
 sum *D.* ut cyperi *Barb.* 26 aristas se spargunt *v. -tas res*
 parcunt *R. -tae spargunt D². -ta ea sp- d. -te aspergunt D¹a.*

- crassiore atque latiore folio et colore languido in candidum vergente, item sua radice permixta ponderis causa et cummi spumaque argenti aut stibi ac cypiro cypirive cortice. sincerum quidem levitate deprehenditur et colore rufo odorisque suavitate et gustu maxime siccante eos, sapore iucundo. pretium spicae in libras X C. folii divisere
 44 annonam amplitudine. hadrosphaerum vocatur maioribus pilulis X XXXX. quod minore folio est mesosphaerum appellatur, emitur X LX. laudatissimum microsphaerum e minimis foliis, pretium eius X LXXV. odoris gratia omnibus, maior recentibus. nardo colos, si inveteravit,
 45 nigriori melior. in nostro orbe proxime laudatur Syriacum, mox Gallicum, tertio loco Creticum, quod aliqui agrion vocant, alii phun, folio olusatri, caule cubitali, geniculato, in purpura albicante, radice obliqua villosaque et imitante avium pedes. baccaris vocatur nardum rusticum,
 21, 135 de quo dicemus inter flores. sunt autem omnia ea herbae praeter Indicum. ex iis Gallicum et cum radice vellitur abluiturque vino. siccatur in umbra, alligatur fasciculis in charta, non multum ab Indico differens, Syriaco tamen
 46 levius. pretium X III. in his probatio una ne sint fragilia et arida potius quam sicca folia. cum Gallico nardo semper nascitur herba quae hirculus vocatur a gravitate odoris et similitudine, qua maxime adulteratur. distat quod sine cauliculo est et quod minoribus foliis quodque radicis neque amarae neque odoratae.
 47 **13.** (27) Nardi vim habet et asarum, quod et ipsum

3 aut Ddv. ut a. aque aut B. Diosc. I 6 δολίζουσι δὲ αὐτὴν ἐμψυκῶντες στίμμι μεθ' ὕδατος ἢ οἶνου φοινικίου. an atque aqua cum stibi? | stibio Rdv. sed cfr. XXXI 101. | cypiro a¹. -pero a². -paero D. -paro B. -peri d. | cyperius a. -prue d. 6 an iniucundo? cfr. Diosc. I 6 πικρὰ τὴν γεῶσιν καὶ γλῶσσης ἀναξηραντική. 8 pilulis Salm. pilus B. pipulis Dd. pop- a. sielis edd. vett. foliis Barb. | X. XXXX D. CXXXX B. XX d. L a. 10 foliis B. -ium rv. | odoribus Dad. 13 loco a²dv. -ci BDa¹. | aliqui BD²ed. Gel. alii qui D¹a. alii q¹r d. alii quidem edd. ante Gel. 14 phun B. fun D²d. fu D¹a. 15 in purpuram coni. Ianus. 21 lenius Da. 24 qua dv. quam r. 25 quod om. B.

aliqui silvestre nardum appellant. est autem hederæ foliis, rotundioribus tantum minoribusque, flore purpureo, radice Gallici nardi, semine acinosum, saporis calidi ac vinosi, in montibus umbrosis bis anno florens. optimum
 5 in Ponto, proximum in Phrygia, tertium in Illyrico. foditur, cum folia mittere incipit, et in sole siccatur, celeriter situm trahens ac senescens. inventa nuper et in Thracia herba est cuius folia nihil ab Indico nardo distant.

(28) Amomi uva in usu est ex Indica vite labrusca, 48
 10 ut alii existimavere, e frutice montuoso, palmi altitudine, carpiturque cum radice, manipulatim leniter componitur, protinus fragile. laudatur quam maxime Punici mali foliis simile nec rugosis, colore rufo. secunda bonitas pallido, herbaceum pèius, pessimumque candidum, quod et vetustate
 15 evenit. pretium uvæ in libras X LX, friato vero amomo 49
 X XLIX. nascitur et in Armeniae parte quæ vocatur Otene et in Media et in Ponto. adulteratur foliis Punicis et cummi liquido, ut cohaereat convolvatque se in uvæ modum. est et quæ vocatur amomis, minus venosa atque
 20 durior ac minus odorata, quo apparet aut aliud esse aut colligi immaturum.

(29) Simile his et nomine et frutice cardamomum, 50
 semine oblongo. metitur eodem modo in Arabia. quatuor eius genera: viridissimum ac pingue, acutis angulis

2 minoribusque ego coll. Diosc. I 9. mollioribusque ll.v. cfr. nov. luc. p. 18 sqq. 3 galli R. | semine R Sill. simile r edd. ante Barb. semen Barb. 4 uinosi R ed. Verc. uenosi r edd. vet. | florens R (D?) -rem a. -rent d. -ret v. 8 Thracia Ianus. trecia D¹. trechia d. grecia R. tracia D²a. Thracia v. 9 ex con. Dal. om ll.v. Indica a Ianus. 10 aut ut Iantus coll. § 76. sed v. VII 191. 197. 198. 200. 203. 204 al. | e ego. om. ll.v. | montuoso D²d T Ianus et Detl. sed dicendum erat montano, et Diosc. I 14 Medicum in planis et aquosis locis nasci tradit. mutu- D¹ cod. Chiff. mntu-a. myrtu- codd. Gel. m&u- R. uenoso edd. ante Gel. mihi magis placet flexuoso vel nexuoso coll. Diosc. I 14 θαμνίσκος οἰοῦναι βότρυς ἐκ εὐλαῦ ἀντεμπελερμένος ταυτῆς, et infra v. 18. 11 leviter Da. 15 evenit Rv. niet r. 16 XXLIX R. XXLIIX a cod. Chiff. X. XLII. X D. XLIX d²T. XX XLIX d¹. 24 eius RD²dv. est D¹. sunt a.

contumax frianti — hoc maxime laudatur —, proximum e rufo candicans, tertium brevius atque nigrius, peius tamen varium et facile tritu odorisque parvi, qui vero costo vicinus esse debet. hoc et apud Medos nascitur. pretium optimi in libras **X** III.

- 51 (30) Cinnamomo proxima gentilitas erat, ni prius Arabiae divitias indicari conveniret causasque quae cognomen illi felicitis ac beatae dedere.

- Principalia ergo in illa tus atque murra. haec et cum Trogodytis communis, 14. tura praeter Arabiam 1
52 nullis, ac ne Arabiae quidem universae. in medio eius fere sunt Astramitae, pagus Sabaeorum, capite regni Sabota in monte excelso, a quo octo mansionibus distat regio eorum turiferam Sariba appellata — hoc significare Graeci mysterium dicunt —. spectat ortus solis aestivi, 1
undique rupibus invia, et a dextera mari scopulis inaccessis.
53 id solum e rubro lacteum traditur. silvarum longitudo est schoeni XX, latitudo dimidium eius. schoenus patet Eratosthenis ratione stadia XL, hoc est p. $\bar{V}$, aliqui XXXII stadia singulis schoenis dedere. attolluntur colles 2
alti, decurruntque et in plana arbores sponte natae. terram
54 argillosam esse convenit, raris fontibus ac nitrosis. attingunt et Minaei, pagus alius, per quos evehitur uno tramite angusto. hi primi commercium turis fecere maximeque exercent, a quibus et Minaeum dictum est. nec praeterea 2
Arabum alii turis arborem vident, ac ne horum quidem omnes, feruntque III non amplius esse familiarum quae ius per successiones id sibi vindicent, sacros vocari ob

1 frianti *Brot.* (D?) fricant **R.** -canti *r.* | hoc **RDaTSill.** quod *dv.* 3 uero **RdSill.** -ros **D¹.** -rus **D²aed.Gel.** (quod verius . . vicinior *edd. ante Gel.*) 5 XIII **B.** XII *r.* 9 murra **R** (D?). myrrha *dv.* mirae *a.* 12 astramitae **RD².** stra- **D¹.** atra- *av.* tra- *d.* *cfr.* § 69. VI 155. *Solin.* 33, 5. 14 turiferus **R.** | sariba **D²a.** -bu **D¹cod.Chiff.** saba **Tv.** arabia **RdSolin.** l. l. 15 spectat ortus (urtus **D¹**) **Ded.Gel.** specta portus **R.** -tat urtus *a.* -tatur thus *d.* 20 XXII **Redd. ante Gel.** 23 Minaei *Barb.* minei **D²d².** minmei **D¹.** minunei *d¹.* minent **R.** minime *a.* miniei *edd. ante Barb.* 27 III **Sill.** III **B.** MMM *d(?)ed. Gel. om. r.* CCC *edd. ante Gel.* 28 ius *av.* eius **Dd.** plus **R.** *cfr. nov. luc. p. 99.* | id esse sibi **R.**

id nec ullo congressu feminarum funerumque, cum incidunt eas arbores aut metant, pollui, atque ita religionem mercis augeri. quidam promiscuum tus iis populis esse tradunt in silvis, alii per vices annorum dividi.

(31) Nec arboris ipsius quae sit facies constat. res 55
in Arabia gessimus et Romana arma in magnam partem
eius penetravere, Gaius etiam Caesar Augusti filius inde
gloriam petiit, nec tamen ab ullo, quod equidem sciam,
Latino arborum earum tradita est facies. Graecorum 56
exempla variant: alii folio piri, minore dumtaxat et her-
bidi coloris, prodidere, alii lentisco similem subrutilo folio,
quidam terebinthum esse, et hoc visum Antigono regi
adlato frutice. Iuba rex iis voluminibus quae scripsit ad
C. Caesarem Augusti filium ardentem fama Arabiae tradit
15 contorti esse caudicis, ramis aceris maxime Pontici, su-
cum amygdalae modo emittere, talesque in Carmania ap-
parere et in Aegypto satas studio Ptolemaeorum regnan-
tium. cortice lauri esse constat, quidam et folium simile 57
dixere. talis certe fuit arbor Sardibus. nam et Asiae
20 reges serendi curam habuerunt. qui mea aetate legati ex
Arabia venerunt omnia incertiora fecerunt, quod iure mi-
remur, virgis etiam turis ad nos commeantibus, quibus
credi potest matrem quoque teretem enodi fruticare trunco.

(32) Meti semel anno solebat minore occasione ven- 58
dendi. iam quaestus alteram vindemiam adfert. prior
atque naturalis vindemia circa canis ortum flagrantissimo
aestu, incidentibus qua maxime videatur esse praegnans
tenuissimusque tendi cortex. laxatur hic plaga, non
adimitur. inde prosilit spuma pinguis. haec concreta
30 densatur, ubi loci natura poscat tegete palmea excipiente,
aliubi area circumpavita. purius illo modo, sed hoc pon-

2. 3 religionem mercis (-ces D) **RD conl. Dal.** -one merces
rv. 3 tus **B.** ius rv. 9 earum **D ad cod. Chiff. v.** etiam
B. 14 post ardentem 'deficiunt XVII capitula' in **B;** denuo
incipit § 103 myrobalano pretium. 21 venerunt v. -rant ll.
23 teretem **D² ed. Gel.** -te r. -te, et **cod. Dal. Hard.** -tem et
edd. ante Gel. 25 iam **D² v.** uiam r. | uindemiam **d ed. Verc.**
uid- **D³.** uiam **r edd. vett.** 31 circumpauimenta **a.**

- derosius. quod in arbore haesit ferro depectitur, ideo corti-
 59 cosum. silva divisa certis portionibus. mutua innocentia
 tuta est; nemo saucias arbores custodit, nemo furatur
 alteri. at Hercules Alexandriae, ubi tura interpolantur,
 nulla satis custodit diligentia officinas. subligaria signan- 5
 tur opifici, persona additur capiti densusve reticulus, nudi
 emittuntur. tanto minus fidei apud nos poena quam apud
 60 illos silvae habent. autumnno legitur ab aestivo partu. hoc
 purissimum, candidum. secunda vindemia est vere, ad
 eam hieme corticibus incisis. rufum hoc exit, nec com-
 parandum priori. illud carfiathum, hoc dathiathum vo-
 cant. creditur et novellae arboris candidius esse, sed
 veteris odoratius. quidam et in insulis melius putant
 61 gigni, Iuba in insulis negat nasci. quod ex eo rotundi-
 tate guttae pendit masculum vocamus, cum alias non 15
 fere mas vocetur ubi non sit femina. religioni tributum
 ne sexus alter usurparetur. masculum aliqui putant a
 specie testium dictum. praecipua autem gratia mammoso,
 cum haerente lacrima priore consecuta alia miscuit se.
 singula haec manum implere solita invenio, cum minore 20
 62 deripiendi aviditate lentius nasci liceret. Graeci stagonian
 et atomum tali modo appellant, minorem autem orobian.
 micas concussu elisas mannā vocamus. etiamnum tamen
 inveniuntur guttae quae tertiam partem mnae, hoc est 25
 XXVIII denariorum pondus, aequent. Alexandro Magno
 in pueritia sine parsimonia tura ingerenti aris paedagogus
 Leonides dixerat, ut illo modo, cum devicisset turiferas
 gentes, supplicaret. at ille Arabiae potitus ture onustam
 63 navem misit et exhortatus est ut large deos adoraret. tus 30

3 est nemo *cod. Dal.* est neque *ll.* est neque ullus *edd.*
ante Sill. 6 opifici *D²v.* opici *r.* 7 poena *ll.v.* poma *Detl.*

8 ab *d cod. Chiff.* et *r.* ex *edd. ante Hard.* 13 et in *Dd.r.*
 et *a.* 18 testium *v.* tert- *ll.* | gratia *M.* -tia est *rv.* 19 se
om. M. 20 minore *Mv.* inope *r.* 21 deripiendi *MDd.* dir-
av. | stragonian *M.* 22 orobian *MD.* -am *dT edd. vett. Gel.*
 arabiam *a Barb.* 24 tertiam *Dadv.* certam *M.* | mnae *M.*
 minae *rv.* *cfr. XXI 185. XXXV 107.* 25 XXVIII *D.* XXXIII
Pint. an recte? 28 arabiae *Ma.* -ia *rv.* 29 et *M.* ei *rv.*
 | est *M. om. rv.* | adoraret *av.* odor- *Dd.* or- *M.*

collectum Sabotam camelis convehitur, porta ad id una patente. degredi via capital reges fecere. ibi decumas deo quem vocant Sabin mensura, non pondere, sacerdotes capiunt. nec ante mercari licet. inde inpensae publicae 5 tolerantur. nam et benigne certo dierum numero deus hospites pascit. evehi non potest nisi per Gebbanitas, itaque et horum regi penditur vectigal. caput eorum 64 Thomna abest a Gaza nostri litoris in Iudaea oppido [XXIII] XXXVII D p.; quod dividitur in mansiones cam- 10 lorum LXV. sunt et quae sacerdotibus dantur portiones scribisque regum certae. sed praeter hos et custodes satellitesque et ostiarii et ministri populantur. iam qua- 65 cumque iter est aliubi pro aqua, aliubi pro pabulo aut pro mansionibus variisque portoriis pendunt, ut sumptus in 15 singulas camelos X DCLXXXVIII ad nostrum litus colligat, iterumque imperii nostri publicanis penditur. itaque opti- mi turis libra X VI petium habet, secundi X V, tertii X III. adulteratur apud nos resinae candidae gemma per- quam simili, sed deprehenditur quibus dictum est modis. 36 20 probatur candore, amplitudine, fragilitate, carbone, ut sta- tim ardeat, item ne dentem recipiat potiusque in micas frietur.

15. (33) Murram in iisdem silvis permixta arbore 66 nasci tradidere aliqui, plures separatim, quippe multis 25 locis Arabiae gignitur, ut apparebit in generibus. con- 69. q. vehitur et ex insulis laudata, petuntque eam etiam ad

1 sabotam *M*v. -ta *r*. 2 reges *MD*². leges *rv*. 3 sa- bin *M* *cod. Chiff.* v. ibi in *r*. 5 dierum *M*. iterum *D* *a* *edd.* *vett.* itinerum *d* *ed. Verc.* *cfr. luc. p. 87.* 6 Gebbanitas *edd. vett.* cebb- *D*d. geb- *a*¹. ceb- *a*¹. crebi- *M*. *cfr. § 68. 69.* 9 [XXIII] XXXVII D *ego.* LXXXIII L XXXVII D *M.* XXXXIII. XXXVI. d *D.* XLIV. XXXVI. D *ad.* 10 LX *M*². LXII *edd.* *ante Hard.* 15 singulas *M*. -los *rv*. 16 publicanis *D*²v. -cans is *D*¹d¹. -cans his *ad*². 17 habet *a*²v. -ent *r*. | secundi *D*². -da *rv*. | tertii *D*². ueriti *ad.* uerti *cod. Chiff.* ueritia *D*¹. tertia v. 19 simili v. -lis *ll.* 21 potiusque *D* *ad* *cod. Dal.* potius quam *dv.* *cfr. nov. luc. p. 40 n. 14.* 22 frietur *Gel.* frice- *D*³d. frige- *D*¹a¹. fringitur *a*². frangatur *edd. ante Gel.* 23 permixta arbore (-em *D*) d *D* *ed. Gel.* -tam -rem *a* *edd. ante Gel.* *Sill.* 26 insulis *ed. Gel.* iluis *a*¹. siluis *r* *edd. ante Gel. Detl.*

Trogodytas Sabaei transitu maris. sativa quoque provenit multum silvestri praelata. gaudet rastris atque ablaqueationibus, melior radice refrigerata.

- 67 (34) Arbori altitudo ad quinque cubita, nec sine spina, caudice duro et intorto, crassiore quam turis, et ab radice etiam quam reliqua sui parte. corticem levem similemque unedoni scabrum alii spinosumque dixere, folium olivae, verum crispus et aculeatum, Iuba olusatri. aliqui similem iunipero, scabriorem tantum spinisque horridam, folio rotundiore, sed sapore iuniperi. nec non fuere qui e turis arbore utrumque nasci mentirentur. 10

- 68 (35) Inciduntur bis et ipsae isdemque temporibus, sed a radice usque ad ramos qui valent. sudant autem sponte prius quam inciduntur stacte dicta, cui nulla praefertur. ab hac sativa et in silvestri quoque melior aestiva. non dant ex murra portiones deo, quoniam et apud alios nascitur. regi tamen Gebbanitarum quartas partes eius pendunt. cetero passim a vulgo coemptam in folles conferciunt, nostrique unguentarii digerunt haud difficulter odoris atque pinguedinis argumentis. 15 20

- 69 16. Genera complura: Trogodytica silvestrium prima, sequens Minaea, in qua et Astramitica est et Gebbanitica et Ausaritis Gebbanitarum regno, tertia Dianitis, quarta collaticia, quinta Sambracena a civitate regni Sabaeorum mari proxima, sexta quam Dusraritim vocant. est et candida uno tantum loco, quae in Mesalum oppidum confertur. 25

5 turis *ll.v.* cruris *coni. Dal. e Theophr. h. pl. IX 4, 3.*
 10 rotundiore *d cod. Chiff. v.* -em *r.* 11 e thuris arbore *dv.*
 et ruris arbore *Da.* 12 bis et ipsae isdemque *v.* -psas-
 demque *d.* -psas denique *Da¹.* binis et ipsae denique *a².*
 13 ramos *dv.* ramum *D².* ram *D¹.* aram *a.* 14 stacte *a¹ dT*
cod. Chiff. -tae *D.* -tē *a² v.* | dictam *a² v.* 17 gebbanitarum *d.*
 gaebb- *D.* geb- *a.* 22 Minaea *Barb.* minea *D³.* in ea *r.* |
 et *om. a.* | atramitica *av.* | gebbanitica *edd. vet.* gaebb- *D.* geb-
aT ed. Bas. Ianus. gebbanita *d. om. ed. Gel.* 23 gaebbani-
 tarum *D.* geb- *a.* 24 collaticia *ll.v.* Caucalitia *coni. Hard.*
e Diosc. I 77. | sambracena *a² v.* *cfr. p. 297, 3. et VI 78.* sem-
rv. 25 Dusraritim *ed. Bas. cfr. Steph. Byz. s. v. Δουρατὶ et*
Hesych. s. v. dusyr- d d cod. Chiff. dusir- a Ianus. duris- edd.
ante Bas. 26 mesalum *Da.* mess- *dv. cfr. VI 158.*

probatur Trogodytica pinguedine et quod aspectu aridior
est sordidaque ac barbara, sed acrior ceteris praedictis.
Sambracena ante alias hilaris, sed viribus tenuis. in ple- 70
num autem probatio est minutis glaebris nec rotundis, in
5 concretu albicantis suci et tabescentis, utque fracta can-
didos ungues habeat, gustu leniter amara. secunda boni-
tas intus variae, pessimaque intus nigra, peior, si etiam
foris. pretia ex occasione ementium varia, stactae a
X III ad X L, sativae summum X XI, Erythraeae XVI —
10 hanc volunt Arabicam intellegi —, Trogodyticae nucleo
XVI S, ei vero quam odorariam vocant, XII. adulteratur 71
lentisci glaebris et cummi, item cucumeris suco amaritu-
dinis causa, sicut ponderis spuma argenti. reliqua vitia
deprehenduntur sapore, cummis dente lentescens. falla-
15 cissime autem adulteratur Indica murra, quae ibi de qua-
dam spina colligitur. hoc solum peius India adfert, facili
distinctione, tanto deterior est.

17. (36) Ergo transit in mastichen quae et ex alia 72
spina fit in India itemque in Arabia, lainam vocant. sed
20 mastiche quoque gemina est, quoniam et in Asia Graecia-
que reperitur herba a radice folia emittens et carduum
similem malo, seminis plenum ac lacrimae, quae erumpit
incisa parte summa, vix ut dinosci possit a mastiche vera.
nec non et tertia in Ponto est, bitumini similior, lauda-

1 trogodytica d. -cae D. -ditice a¹. -ice a². | pinguedine
edd. ante Gel. -nis ad. -idinis D. -tudine ed. Gel. 2 est a²v.
om. r. 2. 3 praedictis. Sambracena ego. samb- (semb- d)
praed- D¹ad. samb- praed- caret uitii D³v. Samb- praedicatur
Detl. 5 et tabescentis D²v. et taue- a¹. -te a². et auescen-
tes D¹. ///a uescenti d. | utique a². busque d¹. del. d³. 7
uariae D ed. Gel. -ie d. -ia a. | pessimaque Dd. -ma a ed. Gel.
-ma quae edd. ante Gel. 9 X III ad X L Sill. XIII ad XL
ll. Hard. VI ad L edd. ante Hard. 11 XVI S, ei Sill. XVI
sei ad. XIV. Sei D. XIII eius codd. Barb. XIII Seae edd. vett. |
XII D² in ras. XIV adv. 14 lentescentis a² edd. ante Brot.
18 mastichen ed. Gel. -icen ll. -icem edd. ante Gel. 19
fit dv. sit D. siit a. 20 mastiche ed. Gel. (D²). -chen M. -ce
r. 22 similem D²dv. -le Mr. | ac M. om. rē. | lacrimaeque
Da¹. -maque a²d Barb. 23 dinosci M edd. vett. id n- Da. id
din- d. | possit Mr. -set r. 24 bituminis adv.

tissima autem Chia candida, cuius pretium in libras X x.; nigrae vero X II. Chia e lentisco traditur gigni cummum modo. adulteratur ut tura resina.

- 73 (37) Arabia etiam nunc et ladano gloriatur. forte casuque hoc et iniuria odorum fieri plures tradidere, 5 caprasque, maleficum alias frondibus animal, odoratorum vero fruticum adpetentius, tamquam intellegat pretia, carpere germinum caules praedulci liquore turgentes destillantemque ab is casus mixtura sucum inprobo barbarum villo abstergere. hunc glomerari pulvere, incoqui sole, et 10 ideo in ladano caprarum pilos esse. sed hoc non alibi fieri quam in Nabataeis, qui sunt ex Arabia contermini
- 74 Syriae. recentiores ex auctoribus storbon hoc vocant, traduntque silvas Arabum pastu caprarum infringi atque ita sucum villis inhaerescere, verum autem ladanum Cypri 15 insulae esse, ut obiter quaeque genera odorum dicantur, quamvis non terrarum ordine. similiter hoc et ibi fieri tradunt et esse oesypum hircorum barbis genibusque villosis inhaerens, sed hederæ flore deroso, pastibus matutinis, cum est rorulenta Cypros. dein nebula sole discussa 20 pulverem madentibus villis adhaerescere atque ita ladanum
- 75 depecti. sunt qui herbam in Cypro ex qua id fiat ledam appellent, etenim illi ledanum vocant. huius pingua insidere, itaque et tractis funiculis herbam eam convolvi

1 X X: (= decem sextans) M. XX rv. 2 XII Dadv. X. IN. M (Moneus coni. bini). 3 ut tura Dadv. ut a M. ture et Barb. coll. Diosc. I 90. 5 odorum fieri M. -res fi- r. fi- -res edd. vet. fi- -ris ed. Bas. 7 adpetentius Med. Gel. expcod. Chiff. edd. ante Gel. et petentibus r. | intellegat M. -ant rv. 8 torrentes M. 9 casus mixtura Pint. Salm. Hard. Brot. pro glossemate habuerunt; certe sucum post ab is ponendum erit. 10 pulvere edd. Gel. -rem Mr. in pulverem edd. ante Gel. 13 storbon M. strobon rv. 16 insulae M edd. Gel. -la D. -lam ad. in insula edd. ante Gel. 17 et ibi MD²d edd. Gel. tibi D¹a¹. ibi a² edd. ante Gel. 18 oesopum M. osyfum a. 20 discussam D. -sa in a edd. ante Gel. 23 appellent M edd. ante Hard. -lant r. | huius Mrv. huic Pint. probavit Url. vind. n. 217. ego malim huius foliis coll. Diosc. I 128 τὰ φύλλα . . λιπαρίας τινὰς κατὰ τὸ ἔαρ ἐπισκώμενα. | pingua M. -ui r edd. ante Bas. -ne ed. Bas. 23. 24 insidere etenim M. exsudare Detl. 24 attractis ar.

atque ita offas fieri. ergo in utraque gente bina genera, terrenum et facticium. id quod terrenum est friabile, facticium lentum. nec non fruticem esse dicunt in Car- 76 mania et super Aegyptum per Ptolemaeos tralatis plantis
 5 aut, ut alii, degenerante in id turis arbore, colligique ut cummim inciso cortice et caprinis pellibus excipi. pretia sunt laudatissimo in libras asses XXXX: adulteratur myrti baxis et aliis animalium sordibus. sinceri odor esse debet ferus et quodammodo solitudinem redolens, ipsum visu
 10 aridum tactu statim mollescere, accensum fulgere odore iucunde gravi. tum myrta deprehenditur crepitatque igni. praeterea sincero calculi potius e rupibus inhaerent quam pulvis.

(38) In Arabia et olea dotatur lacrima, qua medi- 77
 15 camentum conficitur Graecis enhaemon dictum singulari effectum contrahendis vulnerum cicatricibus. in maritimis hae fluctibus aestuque operiuntur, nec bacae nocetur, cum constet in foliis salem relinqui.

Haec sunt peculiaria Arabiae, et pauca praeterea com- 78
 20 munia alibi dicenda, quoniam in iis vincitur. peregrinos ipsa mire odores et ad externos petit. tanta mortalibus suarum rerum satias est alienarumque aviditas. (39) petunt igitur in Elymaeos arborem bratum cupresso fusae similem, exalbidis ramis, iucundi odoris accensam et cum
 25 miraculo historiis Claudii Caesaris praedicatam. folia eius inspergere potionibus Parthos tradit. odorem esse proximum cedro fumumque eius contra ligna alia remedio. nascitur ultra Pasitigrim in finibus oppidi Sostrae in monte

5 aut ut *Mv.* aut *Da.* ut *d.* | degenerante *M.* gen- *ad edd.* *Gel.* -ra ante *D.* -rari *edd. ante Gel.* | in id *Mr.* et id *v.*

11 iucunde *T codd. Pint. cfr. XXI 60. XXV 118.* -do *Mrv.* | graui tum myrta *Mr.* gravi myrtatum *Ianus.* gratuitum myrrhata (-rtata *Barb.*) *edd. ante Bas.* gratum myrtata *ed. Bas.* | deprehenditur crepitatque igni *M.* -duntur -tantque in igni (-ne *a?*) *rv.* 21 miros *M.* myrrhae *edd. ante Gel.* 22 aliarumque *M.* 23 fusae *rv.* russae *M.* 27 alio *M.* 28 pasitigrim *a¹ (D?)*. -rim in *a²*. -rin in *d codd. Barb.* phasin tigrim *M.* -rimque in *edd. vett.* | oppido *M.* opimis *edd. ante Barb.* | sostrae *M.* scytrae *r edd. vett.* scytiae *ed. Verc.* sittacae *codd. Barb.* an Sostratae? *cfr. VI 136.*

- 79 Scanchro. (40) petunt et in Carmanos arborem stobrum
ad suffitus, perfusam vino palmeo accendentes. huius odor
redit a camaris ad solum, iucundus sed adgravans capita,
80 citra dolorem tamen. hoc somnum aegris quaerunt. his
commerciis Carra oppidum aperuere, quod est ibi nun- 5
dinarium. inde Gabbam omnes petere solebant dierum
viginti itinere et Palaestinen Syriam. postea Characem
peti coeptum ac regna Parthorum ex ea causa auctor est
Iuba. mihi ad Persas etiam prius ista portasse quam in
Syriam aut Aegyptum videntur Herodoto teste, qui tradit 10
singula milia talentum annua turis pensitasse Arabas re-
81 gibus Persarum. ex Syria revehunt styracem, acri odore
eius in focis abigentes suorum fastidium. cetero non alia
sunt ligni genera in usu quam odorata, cibosque Sabaei
coquunt turis ligno, alii murrae, oppidorum vicorumque 15
non alio quam ex aris fumo atque nidore. ad hunc ergo
sanandum styracem in foliis petunt hircinis suffiuntque
tectis. adeo nulla est voluptas quae non adsiduitate fasti-
dium pariat. eundem et ad serpentes fugandas urunt in
odoriferis silvis frequentissimas. 20
- 82 18. (41) Non sunt eorum cinnamomum aut casia, et
tamen felix appellatur Arabia, falsi et ingrati cognominis,
quae hoc acceptum superis ferat, cum plus ex eo inferis
debeat. beatam illam fecit hominum etiam in morte luxuria
83 quae dis intellexerant genita inurentium defunctis. periti 25
rerum adseverant non ferre tantum annuo fetu quantum
Nero princeps novissimo Poppaeae suae die concremaverit.
aestimentur postea toto orbe singulis annis tot funera

1 scanchro **Md.** schantro **Da** *cod. Chiff.* scanthro *edd. vett.*
Zagro *Barb. coll. VI 131.* 3 redit **Mv.** reddit *r.* 5 ibi **M.**
illi **Dd.** illis **av.** 8 ac **Mdv.** ad **Da.** 13 foris **M.** 17
styracem in foliis petunt **M.** urunt styracem in pelibus *rv.*
22 falsi et ingrati **M** *cod. Dal.* -sa et -ta *red. Gel.* -so et
-ti *edd. ante Gel.* 24 debeat beatam **MD² Barb.** -tum *edd. ante*
Barb. debeat tam **D¹.** debeatam **ad.** 25 inurentium **MD².**
ur- r Sill. adhibens urendis *v.* 26 adseuerant **Dd** *Gel.* adsue-
M. adstue- **D¹.** astruxe- **a.** -xerunt *edd. ante Gel.* 27 pop-
paeae **d** *Budaeus ed. Bas. in marg.* poppae **D.** puppae **a.** pom-
pae **M** *edd. ante Gel.* 28 an praeterea?

- acervatimque congesta honori cadaverum quae dis per singulas micæ dantur. nec minus propitii erant mola salsa supplicantibus, immo vero, ut palam est, placatiores. verum Arabiae etiamnum felicius mare est. ex illo nam- 84
- 5 que margaritas mittit. minimaque computatione miliens centena milia sestertium annis omnibus India et Seres et paeninsula illa imperio nostro adimunt. tanti nobis deliciae et feminae constant. quota enim portio ex illis ad deos quaeso iam vel ad inferos pertinet?
- 10 19. (42) Cinnamomum et casias fabulose narravit anti- 85 quitas princepsque Herodotus avium nidis et privatim phoenicis, in quo situ Liber pater educatus esset, ex inviis rupibus arboribusque decuti carnis quam ipsae inferrent pondere aut plumbatis sagittis, item casiam circa
- 15 paludes propugnante unguibus dirò vespertilionum genere aligerisque serpentibus, his commentis augentes rerum pretia. comitata vero fabula est ad meridiani solis reper- 86 cussus inenarrabilem quendam universitatis halitum e tota paeninsula exsistere tot generum auræ spirante concentu,
- 20 Magnique Alexandri classibus Arabiam primum odoribus nuntiatam in altum. omnia falsa, siquidem cinnamomum idemque cinnamum nascitur in Aethiopia Trogodytis conubio permixta. hi mercatores id a conterminis vehunt per 87 maria vasta ratibus quas neque gubernacula regant neque
- 25 remi trahant vel inpellant, non vela, non ratio ulla adiuvet, omnium instar ibi sunt homo tantum et audacia. praeterea hibernum mare exigunt circa brumam, euris tum maxime flantibus. hi recto cursu per sinus inpellunt at- 88 que a promunturii ambitu argeste deferunt in portum
- 30 Gebbanitarum qui vocatur Ocilia. quamobrem illi maxime id petunt, produntque vix quinto anno reverti negotiatores

4 arabia **M.** 7 et paeneinsula **M.** paeni- **Dd.** -laa **a.** -laque **v.** | tanti **M.** -to **rv.** 9 uel at **M.** uti ad **rv.** 13 arborum **M.** | cauernis **M.** 13. 14 ipsae inferrent **Mv.** ipse inferret (-eret **Da**) *r Del.* 14 aut **Dadv.** et **M.** 19 concentu **Mv.** -ceptum **r.** 20 m odoribus **M.** odore primum **rv.** 24 regant **D²v.** sec- **D¹.** rex- **a.** sex- **d.** 25 ulla **D²v.** illa **r.** 25. 26 adiuvet **v.** -uuit **ll.** 26 instar ibi **v.** -abiri **Dd².** -abili **ad¹.** 28 incursu **d.** 29 portum **v.** -tu **ll.**

et multos interire. contra revehunt vitrea et aënea, vestes, fibulas cum armillis ac monilibus. ergo negotiatio illa seminarum maxime fide constat.

- 89 Ipse frutex duum cubitorum altitudine amplissimus, palmique minimus, quattuor digitorum crassitudinis, statim
a terra VI digitis surculosus, arido similis, cum viret non
odoratus, folio origani, siccitate gaudens, sterilior imbre,
caeduae naturae. gignitur in planis quidem, sed densissi-
mis in vepribus rubisque, difficilis collectu. metitur non
nisi permiserit deus. Iovem hunc intellegunt aliqui, Assa- 10
binum illi vocant. XLIII boum caprarumque et arietum
extis impetratur venia caedendi, non tamen ut ante ortum
solis aut post occasum liceat. sarmenta hasta dividit sa-
cerdos deoque partem ponit, reliquum mercator in massas
condit. est et alia fama cum Sole dividi ternasque partes 15
fieri, dein sorte gemina discerni, quodque Soli cesserit
91 relinqui ac sponite conflagrare. praecipua bonitas virgul-
torum tenuissimis partibus ad longitudinem palmi, secunda
proximis brevior mensura, atque ita ordine. vilissimum
quod radicibus proximum, quoniam ibi minimum corticis, 20
in quo summa gratia, eaque de causa praeferuntur cacu-
mina, ubi plurimus cortex. ipsum vero lignum in fastidio
propter origani acrimoniam, xylocinhamomum vocatur. pre-
tium ei in libras X X. quidam cinnami duo genera tradi-
dere, candidius nigriusque, et quondam praeferebatur can- 25
didum, nunc contra nigrum laudatur, atque etiam varium
praeferunt candido. certissima tamen aestimatio, ne sit
scabrum atque ut inter sese tritum tarde frietur. damna-
93 tur in primis molle aut cui labet cortex. ius eius a
Gebbanitarum rege solo proficiscitur. is edicto mercatu 30

1 aenea a² edd. ante Gel. aena r. ahena Gel. 8 in planis
D²v (sed edd. ante Gel. post quidem). om. r. 12 impetratur v.
-eratur ll. | ut ll. aut v. 13 liceat D². -cet rv. 15 est
et v. est D². et r. 21 gratia eaque D². -iaeque D¹a. -iae
qua dv. 22 plurimus cortex v. -ibus torpet ll. 24 ei Sill.
et ll. est v. | X X Hard. XX ll. 28 sese tritum dv. sester-
tium r. 29 labet ego nov. luc. p. 41. -bit D¹a² cod. Chiff.
babit a¹. labitur dT Brot. liuet D² Del. labat Hard. albet edd.
ante Hard. 30 rege dv. -es r.

vendit. pretia quondam fuere in libras denarium milia.
 auctum id parte dimidia est incensis, ut ferunt, silvis ira
 barbarorum. id acciderit ob iniquitatem praepotentium
 an forte, non satis constat. austros ibi tam ardentes flare
 5 ut aestatibus silvas accendant invenimus apud auctores.
 coronas ex cinnamo interrassili auro inclusas primus omnium 94
 in templis Capitolii atque Pacis dicavit imperator Vespasianus Augustus. radicem eius magni ponderis vidimus
 in Palatii templo quod fecerat divo Augusto coniunx
 10 Augusta, aureae paterae inpositam, ex qua guttae editae
 annis omnibus in grana durabantur, donec id delubrum
 incendio consumptum est.

(43) Frutex et casia est iuxtaque cinnami campos 95
 nascitur, sed in montibus crassiori sarmento, tenui cute
 15 verius quam cortice, quem contra atque in cinnamo dixi- 92
 mus labare et exinaniri pretium est. amplitudo frutici
 trium cubitorum, colos triplex: cum primum emicat, candidus pedali mensura, dein rufescit addito semipede, ultra
 nigricans. haec pars maxime laudatur ac deinde proxima, 96
 20 damnatur vero candida. consecant surculos longitudine
 binum digitorum, mox praesuunt recentibus coriis quadri-
 pedum ob id interemptarum, ut putrescentibus vermi-
 culi lignum erodant et excavent corticem tutum amaritu-
 dine. probatur recens maxime et quae sit odoris longis- 97
 25 simi gustuque quam minime fervens potiusque lento tepore
 leniter mordens, colore purpurae, quaeque plurima mini-
 mum ponderis faciat, brevi tunicarum fistula atque non
 fragili. ladam vocant talem barbaro nomine. alia est

2 auctum *a²v.* act- *r.* 6 ex *a²v.* e *d².* et *Da¹.* om. *d¹.*
 10 aurea *D¹a.* | patera *a².* | inpositam *D²v.* -tae *D¹a²d².*
 -ta *a¹.* om. *d¹.* | ex—editae *D²d²v.* om. *r.* 13 casia *dv.* -ae
r. 15. 16 diximus labare *ego luc. p. 21.* la- dix- *M.* labare
D¹d cod. Chiff. lauare *D²a.* levare *edd. ante Sill.* livere *Detl.*
 21 praecipiunt *M.*, sed *cfr. Theophr. h. pl. IX 5, 3.* 22. 23
 uermiculus *M.* 23 nigrum *M.* | totum *M.* tutum *a².* 24.
 25 longissimi *M.* *cfr. nov. luc. p. 39.* molliss- *rv.* 25 gustuae
a edd. ante Hard. | minime *M.* *cfr. luc. p. 89.* maxime *rv.* | po-
 tius quam *codd. Barb.* potius *edd. vett.* 27 atque *M (D?).*
 et *rv.* 28 ladam *M cod. Chiff. edd. ante Bas.* -an/// *d.* -ant *D.*
 laudant *a.* lactam *ed. Bas.*

balsamodes ab odore simili appellata, sed amara ideoque utilior medicis, sicut nigra unguentis. pretia nulli diversiora, optimae in libras X L, ceteris X v.

- 98 20. His adiecere mangones quam Daphnidis vocant, cognominatam isocinnamon, pretiumque ei faciunt X CCC. 5 adulteratur styrace et propter similitudinem corticum laurus tenuissimis surculis. quin et in nostro orbe seritur extremoque in margine imperii, qua Rhenus adluit, vidi in alvariis apium satam. color abest ille torridus sole et ob id simul idem odor. 10

(44) Ex confinio casiae cinnamique et cancamum ac tarum invehitur, sed per Nabataeos Trogodyticos qui consedere ex Nabataeis.

- 99 21. (45) Eo comportatur et serichatum et gabalium, quae intra se consumunt Arabes nostro orbi tantum no- 15 minibus cognita, sed cum cinnamo casiaque nascentia. pervenit tamen aliquando serichatum et in unguenta additur ab aliquis. permutatur in libras X VI.

- 100 (46) Myrobalanum Trogodytis et Thebaidi et Arabiae quae Iudaeam ab Aegypto disternat commune est, nascens 20 unguento, ut ipso nomine apparet, quo item indicatur et 22,57 glandem esse. arbor est heliotropio, quam dicemus inter 101 herbas, simili folio, fructus magnitudine abellanae nucis. ex his in Arabia nascens Syriaca appellatur et est candida, contra in Thebaide nigra. praefertur illa bonitate olei 25 quod exprimitur, sed copia Thebaica. inter haec Trogodytica vilissima est. sunt qui Aethiopicam his praeferant, glandem nigram nec pinguem, nucleoque gracili, sed liquore

3 optumae M. -imi r edd. ante Bas. 4 adiecere M. addidere rv. | mangones Mdv. -oriis r. | daphnidis M cod. Chiff. -hanidis Dd. -dos a. -hnoides edd. ante Bas. -den ed. Bas. 5 faciunt Mdv. -iant r. 8 uidi M. -dit r. vivit v. 9 satam Dett. -tum M. -ta rv. 12 Trogodyticos ego. -cas M. -ytas rv. 12. 13 consedere M edd. ante Bas. -sidere a d ed. Bas. -ret D. 15 consumunt dv. -mit r. 16 cum dv. eum r. 18 aliquis ad. -ibus Dv. 20 an qua? | nascens v. -entibus ll. 21 nomini D¹a. 22 arbor est ego. arborē d. -re D². -rem r. -ris Barb. -ri edd. ante Barb. 28 pinguem dv. -ue D. -ue a. glande nigra ac pingui coni. Dal.

. qui exprimitur odoratiore, nascentem in campestribus.
 Aegyptiam pinguiorem esse et crassiore cortice rubentem 102
 et, quamvis in palustribus nascatur, breviorē sicciorē-
 que; e diverso Arabicam viridem ac tenuiorē et, quoniam
 5 sit montuosa, spissiorē; longe autem optimam Petraeam
 ex quo diximus oppido, nigro cortice, nucleo candido. 6, 144
 unguentarii autem tantum cortices premunt, medici et
 nucleos, tundentes adfusa paulatim calida aqua.

22. (47) Myrobalano in unguentis similem proxi- 103
 10 mumque usum habet palma in Aegypto quae vocatur adi-
 psos, viridis, odore mali cotonei, nullo intus ligno. col-
 ligitur autem paulo ante quam incipiat maturescere. quod
 si relinquatur, phoenicobalanus vocatur et nigrescit vesen-
 tesque inebriat. myrobalano pretium in libras X II. in-
 15 stitores et faecem unguenti hoc nomine appellant.

(48) Calamus quoque odoratus in Arabia nascitur, 104
 communis Indis atque Syriae est, in qua vincit omnes.
 a nostro mari CL stadiis inter Libanum montem aliumque
 ignobilem — non, ut quidam existimavere, Antilibanum —
 20 in convalle modica iuxta lacum, cuius palustria aestate
 siccantur, tricenis ab eo stadiis calamus et iuncus odorati
 gignuntur. sane enim dicamus et de iunco, quamvis alio
 herbis dicato volumine, quoniam tamen hic unguentorum 22
 materia tractatur. nihil ergo a ceteris sui generis differunt 105
 25 aspectu, sed calamus praestanti odore statim e longinquo
 invitat, mollior tactu, meliorque qui minus fragilis et qui
 assulose potius quam qui raphani modo frangitur. inest 106
 fistulae araneum quod vocant; flore praestantiore cui nu-

1 odoratiore D². -ori v. -or. is a. -onis D¹d. 3 nascitur
 D¹a. 4.5 an quoniam amet montuosa? cfr. XVI 73. 7 et
 ego. om. II. v. cfr. Diosc. IV 157 extr. 12 autem v. aut enim
 a. ///enim Dd. 16 nascitur M. -cens rv. 17 communes
 B, sed om. Indis — omnes. 18 CL M. centum L Bd. CI a.
 C D². O D¹. 19 antelibanum MD². 25 praestanti M.
 cfr. luc. p. 91. -tior rv. | odori M. 26 mollior tactu om. B. |
 melioreque M. melliorquae B. | qui om. M. an potius mollior-
 que tactu; melior qui..? | minus — 27 assulose om. Da. | quam
 qui MB edd. ante Bas. quam r. 28 flore (-rem D) praestan-
 tiore MD¹. florem -tiorē RD². florem. -tior est adv. an odore
 praestantiore? cfr. v. 24 nihil differunt aspectu. | cui om. M.

merosius. reliqua probatio ut niger sit; damnantur albi. melior quo brevior crassiorque et lentus in frangendo. calamo pretium in libras singulas X 1, iunco X v. traduntque iuncum odoratum et in Campania inveniri.

- 107 (49) Discessimus a terris oceanum spectantibus ad 5
convexas in nostra maria. 23. ergo Aethiopiae subiecta
Africa hammoniaca lacrima stillat in harenis suis — inde
nomine etiam Hammonis oraculo, iuxta quod gignitur —
arbore quam metopon appellant, resinae modo aut cum-
mum. genera eius duo: thrauston masculi turis similitu- 10
dine, quod maxime probatur, alterum pingue et resinosum,
quod phyrama appellant. adulteratur harenis velut na-
scendo adprehensis. igitur quam minimis glaebis probatur
et quam purissimis. pretium optimo in libras asses XXXX.
- 108 (50) Sphagnos infra eos situs in Cyrenaica provincia 15
maxime probatur, alii bryon vocant. secundum locum
optinet Cyprius, tertium Phoenicius. fertur et in Aegypto
nasci, quin et in Gallia. nec dubitaverim. sunt enim
hoc nomine cani arborum villi, quales in quercu maxime
videmus, sed odore praestantes. laus prima candidissimis 20
atque latissimis, secunda rutilis, nulla nigris. et in in-
sulis petrisque nati inprobantur, omnesque quibus pal-
marum atque non suus odor sit.
- 109 24. (51) Cypros in Aegypto est arbor ziziphi foliis,
semine coriandri, candido, odorato. coquitur hoc in oleo 25
premiturque postea, quod cypros vocatur. pretium ei in
libras X v. optimum e Canopica in ripis Nili nata, se-
cundum Ascalone Iudaeae, tertium in Cypro insula. odoris

3 singulas M. om. ll.v. 7 africa e M. | lacrimam dv.
7.8 dist. Felsius p. 44. 9 arbore Felsius l. l. -orem MR.
-or rv. | metopon MD¹d. -na R. -pion v e Diosc. III 87. -ta-
poli a. criumetopon D². melopos Solin. 27, 47. 10 thrauston
Barb. e Diosc. III 88. ranstron M. thasium thon B. traston
r edd. vett. 12 phyrama Barb. e l. l. -ram M. -ranma R.
pyram r. -ma edd. vett. 13 probatum M. 14 optimo MR.
-mum r. -mi v. 15 sphagnos (D²) index libri, Barb. e Diosc.
I 20. -cnos a. spachnos M. -gnos R edd. vett. -cnos d. 21
latissimis MR. alti- rv. | in om. M. 23 sit MR Dal. (D²).
///erit d. est av. 28 in ego. om. ll.v. cfr. § 133. XIII 4. 5. 10. 33.

suavitas quaedam. hanc esse dicunt arborem quae in Italia ligustrum vocetur.

(52) In eodem tractu aspalathos nascitur, spina can- 110
dida magnitudine arboris modicae, flore rosae. radix un-
5 guentis expetitur. tradunt in quocumque frutice curvetur
arcus caelestis eandem quae sit aspalathi suavitatem odoris
existere, sed si in aspalatho, inenarrabilem quandam.
quidam eum erysisceptrum vocant, alii sceptrum. probatio
eius in colore rufo vel igneo tactuque spisso et odore
10 castorei. permutatur in libras X v.

(53) In Aegypto nascitur et maron peius quam Ly- 111
diū, maioribus foliis ac variis. illa brevia ac minuta et
odorata.

25. (54) Sed omnibus odoribus praefertur balsamum,
15 uni terrarum Iudaeae concessum, quondam in duobus
tantum hortis, utroque regio, altero iugerum viginti non
amplius, altero pauciorum. ostendere arborum hanc urbi
imperatores Vespasiani, clarumque dictu, a Pompeio Magno
in triumpho arbores quoque duximus. servit nunc haec 112
20 ac tributa pendit cum sua gente, in totum alia natura
quam nostri externique prodiderant. quippe viti similior
est quam myrto. malleolis seri didicit nuper vincta ut
vitis, et inplet colles vinearum modo. quae sine admini-
culis se ipsa sustinet tondetur similiter fruticans ac rastris
25 nitescit properatque nasci, intra tertium annum fructifera.
folium proximum tuburi, perpetua coma. saeviere in 113
eam Iudaei sicut in vitam quoque suam; contra defendere
Romani, et dimicatum pro frutice est. seritque nunc eum
fiscus, nec umquam fuit numerosior. proceritas intra bina
30 cubita subsistit.

1 *dist. Ianus.* 7 *si om. M.* 8 quidam eum *R(?)v.*
quidam em *Dad.* quam quidam *M.* an quem quidam? 9
tactu *R.* 17 paucorum *M.* | arborum *ego.* arbutum *MDad.*
-tam *R.* arbusculam *v.* 22 didicit *MPint.* dicit *D¹ad.* di-
citur *D²R(?)v.* | uincta *MRD²ed. Bas.* ducta *d².* dicta *r.* iuncta
edd. ante Bas. 26 folium—coma *videntur in v. 29* post nume-
rosior *transponenda.* | proximum *MRv.* -mae *Da.* -me *d.* | tu-
buri *MR.* -beri *r edd. vett.* rutae *Barb. cfr. nov. luc. p. 16.*
29 proceritas *MR.* antea *add.* procerior *Da,* aut procerior *dv.*

- 114 Arbori tria genera: tenue et capillacea coma, quod vocatur eutheriston. alterum scabro aspectu, incurvum, fruticosum, odoratius; hoc trachy appellant. tertium eumeces, quia est reliquis procerius, levi cortice. huic secunda
 115 bonitas, novissima eutheristo. semen eius vino proximum⁵ gustu, colore rufum, nec sine pingui. peius in grano quod levius atque viridius. ramus crassior quam myrto. inciditur vitro, lapide osseisve cultellis; ferro laedi vitalia odit, emoritur protinus, eodem amputari supervacua patiens. incidentis manus libratur artifici temperamento, ne¹⁰
 116 quid ultra corticem violet. sucus e plaga manat quem opobalsamum vocant, suavitatis eximiae, sed tenui gutta ploratu. lanis parva colligitur in cornua, ex iis novo fictili conditur, crassiori similis oleo et in musto candida.
 117 rufescit deinde simulque durescit e tralucido. Alexandro¹⁵ Magno res ibi gerente toto die aestivo unam concham impleri iustum erat, omni vero fecunditate e maiore horto congios senos, e minore singulos. tum et duplo rependebatur argentum, nunc etiam singularum arborum largior vena. ter omnibus percutitur aestatibus, postea deputatur.²⁰
 118 et sarmenta quoque in merce sunt. DCCC HS amputatio ipsa surculusque veniunt intra quintum devictae annum. xylobalsamum vocatur et coquitur in unguentis. pro suco ipso substituere officinae. corticis etiam ad medicamenta pretium est. praecipua autem gratia lacrimae, secunda²⁵
 119 semini, tertia cortici, minima ligno. ex hoc buxosum optimum, quod et odoratissimum, e semine autem maxi-

1 tenue **MB.** -ui v. tribui r. 2 eutheriston *Barb. e Diosc.*
I 18. aentheristum **D**². entheristeum **D**¹. -trum ad. epenthe-
 ristion **M.** henthesisum **B.** 3 trachy **M Barb.** thracy **B.**
 tracy **D.** -ci a. stracū d *edd. vett.* 5 eutheristo **D.** ent- **Mr.**
 | eius **MB**² d e *corr. ed. Gel.* est r *Hard.* eius est *edd. ante Gel.*
 vino—6 peius *om. B.* 9 moritur **Ma.** 10 artificii **M.** -cem
 a. 13 *dist. ego nov. luc. p. 18.* 18 tum *coni. ego et vr.*
dist. nov. luc. p. 73 n. 30. cum ll.v. 20 annis aestatibus **M.**
 21 DCCC HS *Sill.* DCCC. HS. **MB.** DCCIII r. DCCC *edd.*
ante Hard. 22 deninctae **M.** -ictua et **B.** 24 ipsa **D**¹.
 -sum d v. | substituere (-inuere **D**¹) officinae *om. MB.* 27 opti-
 mum **MB.** est opt- **Dav.** opt- est d. | odoratissime **M.** | e se-
 mine **B(D?)**. ex se- *codd. Barb.* et se- a. et semini d. femina **M.**

mum et ponderosissimum, mordens gustu fervensque in
 ore. adulteratur Petraeo hyperico, quod coarguitur magni-
 tudine, inanitate, longitudine, odoris ignavia, sapore piperis.
 lacrimae probatio ut sit e pingui tenuis ac modice rufa 120
 5 et in fricando odora. secundus candidi coloris, peior viri-
 dis crassusque, pessimus niger, quippe ut oleum senescit.
 ex omni incisura maxime probatur quod ante semen fluxit.
 et alias adulteratur seminis suco, vixque maleficium de-
 prehenditur gustu amariore. esse enim debet lenis, non
 10 subacidus, odore tantum austerus. vitiatur et oleo rosae, 121
 cypri, lentisci, balani, terebinthi, myrti, resina, galbano,
 cera Cypria, prout quaeque res fuit, nequissime autem
 cummi. quoniam arescit, in manu inversa et in aqua
 sidit, quae probatio eius gemina est. debet et sincerum 122
 15 arescere, sed hoc cummi addita fragili crusta evenit. et
 gustu deprehenditur, carbone vero quod cera resinaque
 adulteratum est, nigriore flamma. nam melle mutatum
 statim in manu contrahit muscas. praeterea sinceri den- 123
 satur in tepida aqua gutta sidens ad ima vasa, adulterata
 20 olei modo innatat et, si metopio vitiata est, circulo candido
 cingitur. summa est probatio ut lac coagulet, in veste

p. 308, 27 e semine—1 ponderosissimum *om. edd. ante Barb.*

1 et ponderosissimum *om. M.* 2 quod coarguitur **MD²d^v**.
 coarg- **R.** quod so arg- **D¹**. suo (suco **a²**) arg- **a.** 4 e
 pingui **MRd(D²)**. e *om. a.* pinguis *v.* | tenui **Dad.** 5 odora
M. -rata *rv.* | secundus **MR²D¹adv.** -do **R¹**. -da **D²**. | candidi
M. -do **D¹adv.** -dus **D²**. amcalido **R.** | coloris (*etiam ad viridis*
intellegendum) *ego.* -lor **d.** -los **Mrv. subiectum in his et sqq.**
est sucus. 8 maleficium—9 lenis *om. Dad.* 9 enim **Rv.**
om. Mr. 10 aut oleo roseo **M.** 13 *dist. ego nov. luc. p. 70.*
 | arescit **MRD²**. inare- **D¹ cod. Chiff. edd. ante Bas.** marce- **a.**
 amare- **dT.** inhaere- *ed. Bas.* | *post in manu deficit M.* 14 et
ego l. l. p. 71. om. ll. v. 15 arescere *ego l. l. inare- ll. edd. ante*
Bas. inhaere- ed. Bas. | hoc cummi **R.** haec commi (gummi **D²**)
D. haec om̃a (*i. e. omnia dT*) **adT.** hoc et gummi *edd. ante*
Hard. hoc e gummi *Hard.* | addita **Rv.** -to **D²**. arescere addita
D¹d Hard. Brot. add- ar- **a.** | fragili **Rv.** -le *r Detl.* 17 muta-
 tum **D²adv.** -tur **RD¹**. an vitiatum? *cfr. nov. luc. p. 71.*
 18 in manu **R(?) Hard.** manu *r codd. Pint. om. edd. ante Hard.*
 | sinceri **R ed. Bas.** -re *r edd. vett.* -ra *ed. Verc.* 20 vitia **Da.**
 21 est probatio **RD² edd. vett. Sill.** prob- est *ed. Verc.*

maculas non faciat. nec manifestior alibi fraus, quippe milibus denarium sextarii, empti vendente fisco tricenis denariis, veneunt. in tantum expedit licere auctorem. xylobalsamo pretium in libras X VI.

- 124 (55) Proxima Iudaeae Syria supra Phoenicen styracem⁵ gignit circa Gabala et Marathunta et Casium Seleucia montem. arbor est eodem nomine, cotoneo malo similis, lacrimae ex austero iucundi odoris, intus similitudo harundinis, suco praegnans. in hanc circa canis ortus advolant
125 pinnati vermiculi erodentes, ob id srobe sordescit. styrax¹⁰ laudatur post supra dicta ex Pisidia, [Side,] Cypro, Cilicia, Creta, minime ex Amano Syriae medicis, sed unguentariis magis. colos in quacumque natione praefertur rufus et pinguis lentus, deterior furfurosus et cano situ obductus. adulteratur cedri resina vel cummi, alias melle¹⁵ aut amygdalis amaris. omnia ea deprehenduntur gustu. pretium optimo X XVII. exit et in Pamphylia, sed aridior minusque succosus.
- 126 (56) Dat et galbanum Syria in eodem Amano monte e ferula, quae eiusdem nominis, resinae modo. stagonitim²⁰ appellant. quod maxime laudant cartilagosum, purum, ad similitudinem hammoniacci minimeque lignosum. sic quoque adulteratur faba aut sacopenio. sincerum, si uratur, fugat nidore serpentes. permutatur in libras X v.

1 alibe D¹. in album B. 2 tricenis B(D?). trec- d ed. Gel. -centis a Hard. CCC edd. ante Gel. 3 expedita B. | licere auctorem Ianus. licere auctorem liquorē B. augere liquorem rv. an licere auctum liquorem? 4 X VI ego. XVI B. VI edd. ante Hard. XV D ad cod. Chiff. X. V Hard. 10 id D³ d. ids D¹. id in av. om. B. 11 side D cod. Chiff. Detl. id B. sidone av. s; et e d. uncus posui cum Salm. item e coni. Sill. 12 dist. Salm. 13 colos ll.v. Gabalis (ad antecedentia pertinens) Url. vind. n. 219. | praeferuntur B. 15 gummi alias B D³ d.v. cum millias D¹. cum milia a. gummi alia coni. Salm. | melle D d.v. uelle B. mille a. 17 X XVII Sill. XXVII B. XVIII r. XIX edd. ante Hard. X. VIII Hard. | aridior B cod. Gel. arior D. acrior r edd. ante Gel. 20 e ferula d Barb. -lae B. et ferulae (-le a) r. -lam edd. ante Barb. | quae D². que B D¹ a. quam d(?) v. | dist. ego. 23 sacopenio D Brot. e codd. et ed. princ. -pemo M a. -p//ino B. -ponie d. sagapeno edd. ante Brot. 24 X V. M. XV r.

26. (57) *Medicinae hoc tantum, panacen et unguentis* 127
eadem gignit, nascentem et in Psophide Arcadiae circa-
que Erymanthi fontem et in Africa et in Macedonia. fe-
rule sui generis quinque cubitorum, foliis primo quaternis,
 5 *mox senis in terra iacentibus, ampla magnitudine rotundis,*
in cacumine oleagineis, semine vero muscariis dependente
ut ferulae. excipitur sucus inciso caule messibus, radice
autumno, laudatur candor eius coacti. sequens pallido
statera. niger colos inprobatur. pretium optimo in libras
 10 *denaris II.*

(58) *Ab hac ferula differt quae vocatur spondylion* 128
foliis tantum, quia sunt minora et platani divisura. non
nisi in opacis gignitur. semen eodem nomine silis speciem
habet, medicinae tantum utile.

15 (59) *Dat et malobathrum Syria, arborem folio convo-* 129
luto, colore aridi foli, ex quo premitur oleum ad unguenta,
fertiliore eiusdem Aegypto. laudatius tamen ex India venit.
in paludibus ibi gigni tradunt lentis modo, odoratius croco,
nigricans scabrumque, quodam salis gustu. minus probatur
 20 *candidum. celerrime situm in vetustate sentit. sapor eius*
nardo similis esse debet sub lingua. odor vero in vino
subfervefacti antecedit alios. in pretio quidem prodigio
simile est, a denaris singulis ad X CCC pervenire libras,
folium autem ipsum in libras X LX.

25 27. (60) *Oleum et omphacium est. fit duobus generi-* 130
bus et totidem modis, ex olea et vite, olea adhuc alba
expressa, deterius ex druppa. ita vocatur prius quam cibo
matura sit, iam tamen colorem mutans, differentia quod

1 *dist. ego.* 2 *psophide Md anonymi ap. Barb. pro- B.*
ipso fine (fide D¹) Da edd. vett. 3 *fontem M. -tes rv.*

4 *dist. ego.* 6 *oleagineis M. uero ole- rv. | uero M. in rv.*
sed cfr. XV 115. | dependentib. M. 7 *ferula M.* 8 *candor*
eius coacti ll.v. candore fusco ac si M. | pallidus D². 9 *sta-*
tera Dadv. sta B. om. M. totus locus adhuc corruptus videtur.

10 *denaris II. M. XII B. X bini r Hard. bini asses edd. ante*
Hard. 22 *antecedit MD²dv. -det RD¹a.* 23 *a denaris sin-*
gulis M. a X singulis Da. XX singulis d. | ad X CCC. MDadv.
addendrios CCCC B. 24 *folium — libras om. M.* 27 *cibo*
RD²v. -bu M. -bum D¹a. in cibum d.

- hoc viride est, illud candidum. e vite psithia fit aut aminnea, cum sunt acini ciceris magnitudine, ante canis
 131 ortum. in prima lanugine demetitur uva eiusque melligo. reliquum corpus sole coquitur, nocturni rores caventur. in fictili condita melligo colligitur, subinde et Cyprio aere 5 servatur. optima quae rufa, acriorque et aridior. pretium omphacio in libras X VI. fit et alio modo, cum in mortariis uva inmatura teritur siccataque in sole postea digeritur in pastillos.
- 132 28. (61) Eodem et bryon pertinet, uva populi albae. 10 optima circa Cnidum aut Cariam in sitientibus aut siccis asperisque, secunda in Lyciae cedro. eodem et oenanthe pertinet; est autem vitis labruscae uva, colligitur, cum floret, id est cum optime olet, siccatur in umbra sub-
 133 strato linteo atque in cados conditur. praecipua ex Para- 15 potamia, secunda ab Antiochia atque Laudicea Syriae, tertia ex montibus Medicis. haec utilior medicinae. quidam omnibus his praeferunt eam quae in Cypro insula nascitur. nam quae in Africa fit ad medicos tantum pertinet vocaturque massaris. omnis autem ex alba labrusca 20 praestantior quam e nigra.
- 134 (62) Est praeterea arbor ad eadem unguenta pertinens quam alii elaten vocant — quod nos abietem —, alii palmam, alii spatham. laudatur Hammoniaca maxime, mox Aegyptia, dein Syriaca, dumtaxat in locis sitientibus 25 odora, pingui lacrima, quae in unguenta additur ad domandum oleum.
- 135 (63) In Syria gignitur et cinnamum quod comacum

2 aminnea *Ianus*. -nnia **RD**¹. -inea **D**²edd. ante *Bas.* uminnia
 a.d. | sunt **B.** sint **D**²dv. sit **D**¹a. 5 condita **Dv.** -tae **r.** |
 collitur **D.** colitur **a.** | et **B.** om. **rv.** 12 Lycia edd. ante *Gel.*
 14 flore **Da** edd. ante *Gel.* 15 atque **Rdv.** atque ita **Da.**
 16 Laudicea *ego*. -cae **D**¹ad. Laodicea **v.** -ce **R.** -cie **D**². |
 Syriac **v.** sasy- **R.** assy- **r.** 20 massaris *index libri*, ed. *Bas.*
 masa- **d**²edd. ante *Bas.* masya- **RD**². -yris **ad**¹. | omnis **R**edd. ante
Hard. -ibus **r** *Hard.* 23 quam **D**adv. quod **R.** 25 mox **RD**²
 dv. ex **r.** 28 comacum (*vel* -con) edd. ante *Barb.* Brot. ex *ind.*
libri. cfr. *Theophr. h. pl. IX 7, 2*, quem tamen *Plinius male intellexit.* commacum **R.** camacum **r** *Hard.* caryopum *Barb.*

appellant, id est sucus nuci expressus, multum a suco
 illo veri cinnami differens, vicina tamen gratia. pretium
 in libras asses XXXX.

C. PLINI SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER XIII.

(1) Hactenus in odoribus habent pretia silvae, erant- 1
 que per se mira singula, iuvitque luxuria omnia ea miscere
 et e cunctis unum odorem facere. ita reperta sunt un-
 10 guenta.

1. Quis primus invenerit non traditur. Iliacis tem- 2
 poribus non erant nec ture supplicabatur. cedri tantum
 et citri suorum fruticum et in sacris fumo convolutum
 nidorem verius quam odorem noverant iam rosae suco
 15 reperto. nominatur enim hic quoque in olei laude. un- 3
 guentum Persarum gentis esse debet. illi madent eo et
 arcessita commendatione inluvie natum virus exstingunt.
 primum, quod equidem inveniam, castris Darii regis ex-
 pugnatis in reliquo eius apparatu Alexander cepit scrinium
 20 unguentorum. postea voluptas eius a nostris quoque inter
 lautissima atque etiam honestissima vitae bona admissa
 est honosque et ad defunctos pertinere coepit. quapropter
 plura de eo dicemus. quae ex his non erunt fruticum,

1 id **B.** hic *rv.* | a **Bv.** om. *r.* 1. 2. suco illo *Pint.*
 susculo **B.** masc- *r.* surculo *v.* 2 veri **B** *edd. ante Hard.*
 uero *r Hard.* 3 XXX *d.* 13 citri **D**² *d v.* -riis **B.** in citri *r.*
 14 uerius quam odorem **B** (**D**?) *edd. ante Hard.* om. *r Hard.*
 15 hic **B.** id **D** *edd. ante Brot.* om. a **Brot.** 16 gentis esse
 debet **B** (**D**?). esse de- ge- *edd. ante Hard.* gentis (-tes a¹) se-
 debat **ad.** genti se debet *Hard.* 17 arcessita *ego nov. luc.*
p. 53. accersita *ll. v.* | inluvie **B** (**D**?). inlumi a². in lubi a¹ *d.*
 ingluvie *v.* 21 lautissima **B.** laudat- *rv.*

ad praesens nominibus tantum indicabantur, natura vero eorum suis reddetur locis.

- 4 (2) Unguentis cognomina dedere aliis patriae, aliis suci, aliis arbores, aliis *aliae* causae, primumque id scire convenit, mutatam auctoritatem et saepius transisse gloriam. 5 laudatissimum fuit antiquitus in Delo insula, postea Mendesium. nec mixtura et compositione tantum hoc accidit, sed iidem suci varie alibi atque alibi praevaluere aut de-
5 generavere. irinum Corinthi diu maxime placuit, postea Cyzici, simili modo rhodinum Phaseli, quam gloriam abs- 10 tulere Neapolis, Capua, Praeneste. crocinum Solis Ciliciae diu maxime laudatum est, mox Rhodi, oenanthinum in Cypro, [deinde in Aegypto praepositum,] post Adramytteo, amaracinum in Coe, postea eodem loco praelatum est melinum, cyprinum in Cypro, deinde in Aegypto, ubi Men- 15
6 desium et metopium subito gratius factum est. mox haec abstulit Phoenice et cyprini laudem Aegypto reliquit. Panathenaicum suum Athenae perseveranter optinuerunt. fuerat et pardalium in Tarso, cuius etiam compositio et mixtura obliterata est. narcissinum quoque ex flore narcissi 20
7 desiit componi. ratio faciendi duplex, succus et corpus. ille olei generibus fere constat, hoc odorum. haec stymmata vocant, illa hedysmata. tertius inter haec est colos multis neglectus. huius causa adduntur cinnabaris et anchusa. sal adpersus olei naturam coercet. quibus an- 25
chusa adiecta est, sal non additur. resina aut cummis adiciuntur ad continendum odorem in corpore. celerrime
8 is evanescit atque defluit, si non sunt haec addita. un-
12 guentorum expeditissimum fuit primumque, ut verisimile
108 est, e bryo et balanino oleo, de quibus supra diximus. 30

4 aliis aliae ego. aliis *ll.v.* 5 mutatam auctoritatem *B* Gel. -ta -te *r edd. ante Gel.* | et saepius *B (bis) Dd Gel.* et peius *a.* ad peius *edd. ante Gel.* 11 Solis ego. in solis *ll.v.* 13 deinde — praepositum *edd. ante Hard. Sill. Ianus. om. ll.* praepositum *cod. Chiff. cod. Dal.* | post adramytteo *B.* posita *drar.* postea Adra- *v.* 14 eadem *Da.* | praelata *Da.* 22. 23 stymmata *d codd. Barb.* stin mata *D.* stigmata *a.* statim mata *B.* stigmata *edd. ante Barb.*

increvit deinde Mendesium balanino, resina, murra, magis-
 que etiamnum metopium. oleum hoc est amygdalis amaris
 expressum in Aegypto, cui addidere omphacium, carda-
 momum, iuncum, calamum, mel, vinum, murram, semen
 5 balsami, galbanum, resinam terebinthinam. e vilissimis 9
 quidem hodieque est — ob id creditum et id e vetustissi-
 mis esse — quod constat oleo myrteo, calamo, cupresso,
 cypro, lentisco, mali granati cortice. sed divulgata maxime
 unguenta crediderim rosa, quae plurima ubique gignitur.
 10 itaque simplicissima rhodini mixtura diu fuit additis om-
 phacio, flore rosae, crocino, cinnabari, calamo, melle,
 iunco, salis flore aut anchusa, vino. similis ratio et in 10
 crocino additis cinnabari, anchusa, vino. similis et in
 sampsuchino admixtis omphacio, calamo. optimum hoc in
 15 Cypro, Mytilenis, ubi plurima sampsuchus. miscentur et
 viliora genera olei e myrto, lauru, quibus additur sampsu-
 chum, liliium, fenum Graecum, murra, casia, nardum,
 iuncus, cinnamomum. e malis quoque cotoneis et strutheis 11
 fit oleum, ut dicemus, melinum, quod in unguenta transit 23, 103
 20 admixtis omphacio, cyprino, sesamino, balsamo, iunco,
 casia, habrotono. susinum tenuissimum omnium est; con-
 stat ex liliis, balanino, calamo, melle, cinnamo, croco,
 murra. et item cyprinum ex cypro et omphacio et car- 12
 damomo, calamo, aspalatho, habrotono. aliqui et in cypri-
 25 num addunt et murram et panacem. hoc optimum Sidone,
 mox Aegypto. si non addatur sesaminum oleum, durat
 et quadriennio; excitatur cinnamomo. telinum fit ex oleo 13

2 metopium *coni. Dal. cfr. Diosc. I 71. -pio ll.v.* 6 id
 e *D.d. id a. in R(?) Hard. id in edd. ante Hard.* 7 quod
om. R. 12 similis—13 vino *om. D¹a.d.* 16 e *D²edd. Gel. om. r*
edd. ante Gel. 16. 17 sampsuchum *coni. Dal. -cum R. sam-*
sucum D². -cium D¹a. sampsuchinum d(?) Gel. sansucinum edd.
ante Gel. 17 fenum graecum *om. R.* 20 admixtis *om. R.*
 | sesamino *Barb. -io D². samio r edd. vett.* 22 melle *Barb.*
 mello *edd. vett. melius D². om. r. cfr. nov. luc. p. 69. | cinna-*
 mo *D². -momo v. om. r.* 23 et item *Pint. et idem (isdem*
R) ll.v. 24 in *om. R.* 24. 25 cyprinum *v. -perum D. -rium*
d. -prum R¹a. cuprum R². 25 murram *D(?)*. myrram *a.*
 myrum *d. maix R. myrrham v.* 27 *dist. Detl.*

recenti, cypiro, calamo, meliloto, feno Graeco, melle, maro, amaraco. hoc multo erat celeberrimum Menandri poetae comici aetate. postea successit propter gloriam appellatum megalium, ex oleo balanino, [balsamo,] calamo, iunco, xylobalsamo, casia, resina. huius proprietas ut ventiletur in 5 coquendo, donec desinat olere. rursus refrigeratum odorem
 14 suum capit. singuli quoque suci nobilia unguenta faciunt: in primis malobathrum, postea iris Illyrica et Cyzicena amaracus, herbarum utraque. vel pauca his et alia alii miscent, qui plurima alterutri mel, salis florem, ompha- 10
 15 cium, agni folia, panacem. externa omnia et prodigiosa cinnamomino pretia. adicitur cinnamo balaninum oleum, xylobalsamum, calamus, iunci, balsami semina, murra, mel odoratum. unguentorum hoc crassissimum. pretia ei a X XXXV ad X CCC. nardinum sive foliatum constat om- 15
 16 phacio aut balanino, iunco, costo, nardo, amomo, murra, balsamo. in hoc genere conveniet meminisse herbarum quae nardum Indicum imitarentur species VIII a nobis
 12, 43 sqq. esse dictas. tanta materia adulterandi est. omnia autem acutiora sunt costo, amomo, quae maxime nares feriunt, 20 crassiora murra suavioraque, medicinae autem utiliora croco, acerrima per se amomo. hoc et capitis dolores facit. quidam satis habent adspargere quae sunt pretiosissima ceteris decoctis, inpendio parcentes, sed non est
 17 eadem vis nisi una decoctis. murra et per se unguentum 25 facit sine oleo, stacte dumtaxat, alioqui nimiam amaritudinem adfert. cyprino viride fit, susino unguinosum, Mendesio nigrum, rhodino candidum, murra pallidum. haec sunt antiquae inventionis genera et postea officinarum

1 cypiro **R.** -pero *Barb.* -pro *r* *edd. vett.* 2 multo **R.** *om. rv.* 3 postea *Sill.* postea multo *ll.v.* 4 balsamo *d(?)v.* *om. r. uncus ego posui.* 6 colere **D¹d.** colore **a.** 9 herbarum *ll.Hard.* -arii in *edd. ante Hard.* | uel **R.D.** *om. adv.* | his et *ll.Hard.* iis et *edd. ante Barb.* sed *Barb.* | alii *Barb.* aliis **Dad** *edd. ante Barb.* a **R.** 11 *dist. Ianus.* 14 ei a **MD¹ad.** eis **R.** eius **D².** 16 aut **MRD².** ut **D¹.** *om. adv.* 24 inpendio (in pedio **R.**) — 25 decoctis **MR(D?)** *edd. ante Hard.* *om. ad Hard.* 26 stacteo **M.** 27 unguinosum **Rv.** ing- **r.** *om. M.* 27. 28 Mendesio *om. M.*

furta. nunc dicetur cumulus ipse deliciarum et summa auctoritas rei.

2. Ergo regale unguentum appellatum, quoniam Par- 18
thorum regibus ita temperatur, constat myrobalano, costo,
5 amomo, cinnamo comaco, cardamomo, nardi spica, maro,
murra, casia, styrace, ladano, opobalsamo, calamo iunco-
que Syris, oenanthe, malobathro, serichato, cypro, aspala-
tho, panace, croco, cypiro, amaraco, loto, melle, vino.
nihilque eius rei causa in Italia victrice omnium, in Europa
10 vero tota praeter irim Illyricam et nardum Gallicum gigni-
tur. nam vinum et rosa et myrti folia oleumque com-
munia fere omnium terrarum intellegantur.

(3) Siccis odoribus constant quae diapasmata vocantur. 19
nam faecem unguenti magma appellant. inter omnes poten-
15 tissimus odor quisquis novissime additur. unguenta optime
servantur in alabastris, odores in oleo, quod diuturnitati
eorum tanto utilius quanto pinguius, ut ex amygdalis. et
ipsa unguenta vetustate meliora. sol inimicus iis, quam-
obrem in umbra conduntur plumbeis vasis. experimen-
20 tum eorum inversa manu capitur, ne carnosae partis calor
viliat.

3. (4) Haec est materia luxus e cunctis maxime super- 20
vacui. margaritae enim gemmaeque ad heredem tamen
transeunt, vestes prorogant tempus, unguenta ilico ex-
25 spirant ac suis moriuntur horis. summa commendatio
eorum ut transeuntem feminam odor invitet etiam aliud

4 constat *om.* **R.** 5 camaco **M.** momaco **R.** | nardi spica
dv. -dis spica **Da.** -dis **MR.** 6. 7 iuncoque syris **MR.** -rio
edd. ante Hard. iunco *r Hard.* 7 cyprio **M.** 8 cypiro **RD.**
Hard. cyapro **M.** cyprio *d edd. vett.* -pero *ed. Verc.* -pro *ed.*
Bas. 9 eius rei causa *del. Pint.* ut *glossema ad* victrice
omnium *additum et* externa omnia et prodigiosa *ex § 15 huc*
ante nihilque transponi voluit. ego malim externa omnia ante
nihilque *inserere et* eius rei causa post omnium *transponere.*
14 magma **DdR** (*in quo tamen est* magna appellant. Magma
appellant). magmam **M.** -mata *edd. ante Gel.* magna **a Dal.**
17 utilius **M.** -ius est *rv.* 19 conduntur *coni. Chiffletius*
coll. Theophr. fr. 4, 9, 41. coquantur **D.** coquantur **Mrv.** 22
lusus **a.** 23 addere *dem R.* 26 transeuntem feminam **M**
edd. ante Gel. -unte (-unt **R.**) -na *r Gel.*

- agentis, exceduntque quadringenos denarios librae. tanti
 21 emitur voluptas aliena, etenim odorem qui gerit ipse non
 sentit. si tamen et haec aliqua differentia signanda sunt,
 in M. Ciceronis monimentis invenitur unguenta gratiora
 quae terram quam quae crocum sapiant, quando etiam 5
 corruptissimo in genere magis tamen iuvat quaedam ipsius
 vitii severitas. sed quosdam crassitudo maxime delectat
 spissum appellantes, linique iam, non solum perfundi,
 22 gaudent. vidimus etiam vestigia pedum tingui, quod mon-
 strasse M. Othonem Neroni principi ferebant, quaeso ut 10
 qualiter sentiretur iuvaretque ab ea parte corporis? nec
 non aliquem e privatis audimus iussisse spargi parietes
 balnearum unguento atque Gaium principem solia tempe-
 rari ac, ne principale videatur hoc bonum, et postea quen-
 23 dam e servis Neronis. maxime tamen mirum est hanc 15
 gratiam penetrasse et in castra. aquilae certe ac signa,
 pulverulenta illa et cuspidibus horrida, unguuntur festis
 diebus, utinamque dicere possemus quis primus instituisset!
 ita est nimirum, hac mercede corruptae orbem terrarum
 devicere aquilae. ista patrocinia quaerimus vitiis, ut per 20
 hoc ius sub casside unguenta sumantur.
- 24 (5) Quando id primum ad Romanos penetraverit non
 facile dixerim. certum est Antiocho rege Asiaque devictis,
 urbis anno DLXV, P. Licinium Crassum L. Iulium Cae-
 sarem censores edixisse ne quis venderet unguenta ex- 25
 25 otica. sic enim appellavere. at Hercules iam quidam etiam
 in potus addunt, tantique est amaritudo ut odore prodigo

1 agentis **M.** -tes *r Gel.* -tem *edd. ante Gel.* | quadringenos
MR (**D**?) *ed. Gel. Sill.* quadrag- *ad edd. ante Gel. Hard.* 3 sen-
 tit **MD**² *dv.* sent **R.** setit **D**¹. fecit **a.** | si tamen **MRDa.** sed
 tamen *edd. ante Bas.* sed **d** (?) *ed. Bas.* | sint **R.** *dist. Ianus.*
 5 quae **MRD**². esse quae *v.* ti **D**¹ *a.* in **d.** 8 spissum **MRD**²
codd. Gel. is (si **D**¹) ipsum *r.* id ipsum *edd. ante Gel.* | linique
rv. neque **M.** | perfundi **MR.** -di unguentis *rv.* 12 e **M.** et *r.*
 ex *v.* | audimus **MR.** -iimus *rv.* 17 cuspidibus **MR.** custo-
 dibus *r Hard.* -diis *edd. ante Hard.* | iunguntur **d.** inung- *v.*
 25 se dixisse *ad.* reticuisse **M.** vetuisse *Madvigius adv.*
crit. II p. 527. 27 ut odore **Mrv.** an potius modo (= dum-
 modo) odore?

fruatur ex utraque parte corpus. L. Plotium, L. Planci
bis consulis censorisque fratrem, proscriptum a triumviris
in Salurnitana latebra unguenti odore proditum constat,
quo dedecore tota absoluta proscriptio est. quis enim
5 non merito iudicet perisse tales?

(6) Cetero terrarum omnium Aegyptus accommo- 26
datissima unguentis, ab ea Campania est copia rosae.
4. Iudaea vero incluta est vel magis palmis, quarum na-
tura nunc dicitur. sunt quidem et in Europa vulgoque
10 Italia, sed steriles. ferunt in maritimis Hispaniae fructum,
verum inmitem, dulcem in Africa, sed statim evanescentem.
contra in oriente ex iis vina gentiumque aliquis panis, 27
plurimis vero etiam quadrupedum cibus. quamobrem iure
dicentur externae. nulla est in Italia sponte genita, nec
15 in alia parte terrarum nisi in calida, frugifera vero nus-
quam nisi in fervida.

(7) Gignitur levi sabulosaque terra, maiore in parte 28
et nitrosa. gaudet riguis totoque anno bibere, cum amet
sitientia. fimo quidam etiam laedi putant, Assyriorum
20 pars aliqua, si non rivis misceat. genera earum plura,
et prima fruticem non excedentia, sterilem hunc, aliubi
et ipsum fertilem, brevisque rami. orbe foliorum tectori
vicem hic parietibus plerisque in locis praestat contra
aspergines. est et procerioribus silva, arbore ex ipsa 29
25 foliorum aculeo fruticante circa totas pectinatim. quas
silvestres intellegi necesse est, incerta tamen libidine etiam
mitioribus se miscent. reliquae teretes atque procerae,
densis gradatisque corticum pollicibus aut orbibus faciles

1 fruatur **M.** -antur *rv.* | corpus **M.** -poris *rv.* | policum
Dad. 5 indices **D¹a.** | perisset (-ii- a) **D¹ad.** 10 fuerunt
R. ut **M.** 12 *dist. edd. ante Hard.* 14 sponte — 15 alia
MD²v. sponte et ratio **R. om. r.** 18 *dist. ego.* 19 sitientia
ego cum cod. Dal. -ti a **MR.** anno sitienti a *rv.* 20 miscea-
tur *dv.* 21 fruticem *v.* -ce **Mr.** 22 brevisque **M.** -uem-
que **R edd. ante Gel.** -uesque *r.* | ramorum **dGel.** -mis *edd. ante*
Gel. | *dist. Ianus.* | orbem **R.** obre **Da.** obiri umbra *edd. ante*
Gel. | foliorum **Ianus edd. ante Gel.** f. oliorum **a.** foliosum **Mr**
Gel. 24 est et **MR.** est *r.* sunt e *edd. ante Gel. om. edd. Gel.* |
silvae **ad edd. ante Gel.** 28 ut orbibus *v.* auctoribus **Dad¹.**

- ad scandendum orientis se populis praebent vitilem sibi arborique indutis circulum mira pernecitate cum homine
 30 subeuntem. coma omnis in cacumine et pomum est, non inter folia hoc, ut in ceteris, sed suis inter ramos palmitibus racemosum, utraque natura uvae atque pomi. folia ⁵ cultrato mucrone lateribus in sese bifida tabellas primum demonstravere geminas, nunc ad funes vitiliumque nexus
 31 et capitum levia umbracula finduntur. arboribus, immo potius omnibus quae terra gignat herbisque etiam utrumque esse sexum diligentissimi naturae tradunt, quod in ¹⁰ plenum satis sit dixisse hoc in loco, nullis tamen arboribus manifestius. mas palmite floret, femina citra florem germinat tantum spicae modo. utrisque autem prima nascitur pomi caro, postea lignum intus, hoc est semen eius. argumentum, quod parvae sine hoc reperiuntur in ¹⁵
 32 eodem palmite. est autem oblongum, non ut olivis orbiculatum, praeterea caesum a dorso pulvinata fissura et in alvo media plerisque umbilicatum. inde primum spargitur radix. seritur autem pronum et bina iuxta composita semina superque totidem; quoniam infirma e singulis planta ²⁰
 33 est, quaternae coalescunt. multis candidisque lignum hoc a carnibus discernitur tunicis, aliis corpori adhaerentibus, laxaeque distans tantum cacuminis filo adhaeret. caro maturescit anno. quibusdam tamen in locis, ut in Cypro, quamquam ad maturitatem non perveniat, grato sapore ²⁵ dulcis est. folium ibi latius, fructus quam reliquis rotundior nec ut devoretur corpus, verum ut exspuatur suco
 34 modo expresso. et in Arabia languide dulces traduntur esse palmae, quamquam Iuba apud Scenitas Arabas prae-

1 populi praebenti D^{ad}. | utilem M^{Rs}. 2 arborem quae (que d) D^{ad}. | indutis M^{dd} Hard. -uctis a. -ucitis R. -uuiis edd. ante Hard. 6 in sese bifida tabellas M. -datas bellas D. -datis bellas a edd. ante Hard. -la d Hard. ereb; fidata bellas R. 7 gemmas edd. ante Hard. 9 gignit D^{ad} edd. ante Gel. 10 quod M^{Rdv}. hoc r. 12 palmite M. in pa- rrv. cfr. Felsius p. 55. 13 spinae D^{ad} edd. ante Hard. | utriusque D^a. 18 unde D^{adv}. 20 infirma e ego. -mae M^{Da}. -me R. -ma dv. 21 quae ternae qualescunt M. 23 filo M^{D²v}. filio r. 26. 27 incundior M. 29 scenitas D^{adv}. aen- M. en- R.

fert omnibus saporibus quam vocant dablan. cetero sine maribus non gignere feminas sponte edito nemore confirmant, circaque singulos plures nutare in eum pronas blandioribus comis. illum erectis hispidum adflatu visu-
 5 que ipso et pulvere etiam reliquas maritare, huius arbore excisa viduvio post sterilesceere feminas. adeoque est veneris intellectus ut coitus etiam excogitatus sit ab homine e maribus flore ac lanugine, interim vero tantum pulvere insperso feminis.

(8) Seruntur autem palmae et trunco duum cubi-
 10 torum longitudine, a cerebro ipso arboris fissuris diviso atque defosso. et ab radice avulsae vitalis est satus et ramorum tenerrimis. in Assyria ipsa quoque arbor strata in solo umido tota radicatur, sed in frutices, non in ar-
 15 borem. ergo plantaria instituunt anniculasque transferunt et iterum bimas. gaudent enim mutatione sedis, verna alibi, in Assyria autem circa canis ortus. nec ferro attingunt ibi novellas, sed religant comas ut in altitudinem exeant. robustas deputant crassitudinis gratia, semipedales
 20 ramorum truncos relinquentes, qui decisi alibi necant matrem. diximus salsum ab his solum diligi. ergo, ubi non est tale, salem aspergunt, non radicibus, sed longius paulo. quaedam in Syria et Aegypto in binos se dividunt truncos, in Creta et in ternos, quaedamque et quinos.
 25 ferunt statim in trimatu in Cypro, verum Syriacae, Aegypto quadrimae, aliae quinquennes, altitudine hominis, nullo intus pomi ligno quamdiu sunt novellae, ob id spadonum accepto nomine.

(9) Genera earum multa. sterilibus ad materias ope- 39

3 nutare **MRv.** naturae *r.* 6 viduvio *coni. Sill.* uidi
 uui o **R.** biduvio **D.** -duo **ad**² (o *in ras.*) uid.. **M.** viduas *v.*
 10 truncū erat **R.** 12 defosso **MRv.** -fesso **D**¹**ad.** -fisso
D². 14 umida **D.** hu- *a.* 16 binas **Da.** hubimas **R.**
 16. 17 sedis verna alibi *v.* sedis (senis **R.**) uerna alibi (-be **D**¹.
 sabile *a*) **RD**¹**a.** sed his uerna salibe *d.* sed hiberna niue **M.**
 uenerbili **D**². 19 robusta **Dad.** 23 in aegypto **Rd.**
 24 et in quinos *av.* 25 ferunt **Dadv.** *om. M.* q;dam ferunt
R. | *dist. ego coll. Theophr. h. pl. II 6, 7.* | verum *ego. cfr.*
 § 97. uero **MRv.** | syriacae (*dativus sc. sunt*) **M.** -ia *rv.* | *dist.*
egō. 29 genera—§ 42 ex huius (*p. 322, 23*) *om. R.*

- rumque lautiora utitur Assyria et tota Persis. sunt et caeduae palmarum quoque silvae, rursus germinantes ab radice succisae. dulcis medulla earum in cacumine, quod cerebrum appellant, exemptaque vivunt, quod non aliae. vocantur autem chamaeropes, folio latiore ac molli ad vilia utilissimae, copiosae in Creta, sed magis in Sicilia.
- 40 e palmis prunae vivaces ignisque lentus. fructiferarum aliis brevius lignum in pomo, aliis longius, his mollius, illis durius, quibusdam osseum, limarum dente contra fascinantes religione politum. aliud pluribus vestitum paucioribusve tunicis, aliud crassioribus tenuioribusve. ita fiunt undequinquaginta genera, si quis omnium persequi velit nomina etiam barbara vinorumque ex iis differentias.
- 41 clarissimae omnium, quas regias appellavere ob honorem, quoniam regibus tantum Persidis servabantur, Babylone natae uno in hortō Bagou. ita vocant spadones, qui apud eos etiam regnare. hortus ille numquam nisi dominantis
- 42 in aula fuit. at in meridiano orbe praecipuam optinent nobilitatem syagri proximamque margarides. hae breves, candidae, rotundae, acinis quam balanis similiores, quare et nomen a margaritis accepere. una earum arbor in Chora esse traditur, una et syagrorum, mirumque de ea accipimus, cum phoenice ave, quae putatur ex huius palmae argumento nomen accepisse, intermori ac renasci ex
- 43 se ipsa, eratque, cum proderem, fertilis. pomum ipsum grande, durum, horridum et a ceteris generibus distans sapore quodam ferinae in apris evidentissimo, quae causa nominis. quarta auctoritas sandalidum a similitudine ap-

5 chamaerhopes **M.** -meropes *r Dal.* -maerepes *edd. ante Barb. Hard.* 6 utilissimae **M.** -mo *rv.* 9 limarum *Detl.*

lym- **M.** limatumque **Da** *edd. ante Barb.* lunatumque **d Barb.**

13 differentia **M.** 14 ob honorem **a.** ad ho- **M.** ab -re **D ed.** *Gel.* ab -ribus *edd. ante Gel.* 15 servabantur **M.** -arentur *rv.*

20 rotundae *om. M.* 24 inter mori **M.** inter mon **R.** ite rmori **D**¹. iterum mori *redd. ante Gel. Hard. emori ed. Gel.*

27 quodam **M.** quidam **R.** qm **Dd.** quem **a.** ferino quem **v.** | ferinae **M**²**R.** -ne **a(D**²**).** fertinae **M**¹. ferme **dTv.** | in apris nouimus **Tv.** | evidentissimo quae **M(D**²**).** seuent- **a.** euent- **d.** uidentissimeque **R.** evid- **v.**

pellatarum. iam in Aethiopiae sine quinque harum qui plurimas arbores tradunt, non raritate magis quam suavitatem mirabiles. ab his caryotae maxime celebrantur, et 44 cibo quidem, sed et suco uberrimae; ex quibus praecipua 5 vina orienti, iniqua capiti, unde pomo nomen. sed ut copia ibi atque fertilitas, ita nobilitas in Iudaea, nec in tota, sed Hiericunte maxime, quamquam laudata et Archelaide et Phaselide atque Liviade, gentis eiusdem convallibus. dos iis praecipua suco pingui lactentibus quodamque vini sapore in melle praedulci. sicciores ex hoc 10 genere nicolai, sed amplitudinis praecipuae, quaterni cubitorum longitudinem efficiunt. minus speciosae, sed sapore caryotarum sorores et ob hoc adelphides dictae proximam suavitatem habent, non tamen eandem. tertium ex his 15 genus patetae. nimio liquore abundant rumpitque se pomi ipsius, etiam in sua matre, ebrietas, calcatis similis. suum 46 genus e sicciore turba dactylis, praelonga gracilitate curvatis interim. [nam] quos ex his honori deorum damus chydaeos appellavit Iudaea, gens contumelia numinum insignis. in totum arentes Thebaidi atque Arabiae macro- 20 que corpore exiles, et adsiduo vapore torrente crustam verius quam cutem obducunt. in ipsa quidem Aethiopia friatur haec — tanta est siccitas — et farinae modo spissatur in panem. gignitur autem in frutice ramis cubitalibus, folio latiore, pomo rotundo, sed maiore quam mali amplitudine, coecas vocant. triennio maturescunt, semperque frutici pomum est subnascente alio. Thebaidis fructus 48

1. 2 qui plurimas **MR**(**D**?). qui *om. ad. nec plurimas edd. ante Barb.* nec plures *Barb.* 3 caryotae **MR.** 7 laudatae **dv.**
 11 quaternū **M.** 13 caryotarum **MR.** 15 *dist. ego nov. luc. p. 54.* | patetae nimio **MD**(**D**?) *Hard.* patet aenimi ob **a.** pari & eni mio **B.** patet et nimio *edd. vett.* patetion nimio *Barb.* | abundant **MR.** -at *rv.* 17 dactylis **MR ed. Gel.** iacens dactylis **D² edd. ante Gel.** (*sed -yl-*). iacens **D¹.** iacens **a(d²).** iunceis *Hard.* 18 in terram *edd. ante Gel. Brot.* | *uncos ego posui: cfr. luc. p. 121.* | quas **Rd Brot.** 20 in totum arentes thebaidi in totū marentes **B.** thebaidi in totum arentes **M.** in to-arthebaide **ad(D²).** -des *edd. ante Hard.* -dis *Hard.* | Arabicae *edd. ante Hard.* 21 torrente **MR.** -tes **D ad v.**

- extemplo in cados conditur cum sui ardoris anima. ni
ita fiat, celeriter expirat marcescitque non retostus furnis.
e reliquo genere plebeiae videntur Syriae et quas trage-
mata appellant. nam in alia parte Phoenices Ciliciaeque
populari etiam nomine a nobis appellantur balani. eorum ⁵
49 quoque plura genera. differunt figura rotunditatis aut
proceritatis, differunt et colore, nigriores ac rubentes. nec
pauciores fico traduntur colores, maxime tamen placent
candidi. distant et magnitudine, prout multi cubitum
effecere, quidam sunt non ampliores faba. servantur hi ¹⁰
demum qui nascuntur in salsis atque sabulosis, ut in Lu-
daea atque Cyrenaica Africa, non item in Aegypto, Cypro,
Syria, Seleucia Assyriae, quamobrem sues et reliqua ani-
50 malia ex iis saginantur. vitii aut vetusti eius pomi
signum est decidisse candidam verrucam qua racemo ad- ¹⁵
haeserint. Alexandri milites palmis viridibus strangulati
sunt. in Gedrosia id factum est pomi genere, alibi copia
evenit. est enim tanta suavisitas musteis ut finis mandendi
non nisi periculo fiat.
- 51 5. (10) Syria praeter hanc peculiare habet arbores: ²⁰
in nucum genere pistacia nota. prodesse adversus ser-
pentium morsus traduntur et potu et cibo. in ficorum
autem caricas et minores eiusdem generis quas cottana
vocant, item pruna in Damasco monte nata et myxas,
utramque iam familiarem Italiae. e myxis in Aegypto et ²⁵
vina fiunt.
- 52 (11) Iunipiris similem habet Phoenice cedrum mino-

1 anima ni **MR** *ed. Gel.* -mam ni *edd. ante Gel.* animi **D**¹ *ad.*
-ma **D**². 2 fiet **D** *ad.* 3 syriae **M.** *om. R.* -ri *rv.* | et quas
R (**D**?) . . . uas **M.** et s *ad.* hoc et luba *edd. ante Gel.* et luba
ed. Gel. 12 Africae *Felsius p. 46.* 13 syria **MR** *edd. ante*
Gel. -riae *r.* Syria et *ed. Gel.* | seleucia assyriae *ad ed. Gel.*
seleucias assyriae seleucias assyriae **D**¹. seleucia assyria **MRD**²
edd. ante Gel. 15 decidisse **M** *edd. ante Hard.* ceci- *r Hard.*

17 copiae **D**² *d.* 18 evenit **MR** *v.* -nient **Da.** ///uenient *d.*
| musteis ut **MRD**² *d (in ras.).* monstrei sunt **D**¹. -ri sunt *a.*
21 bistacia **MR.** 23 eiusdem **MR.** eius *ad (D?) v.* | quas
MD². quos **R.** quat **D**¹ *a.* quae *dv.* 24 myxas **M.** -xa *Rv.*
mixsas **D**². missa *r.* 25 utrumque **M.** uirramque **R.** 27
iunipiris **M.** -ri **R.** -peri *rv.* *cfr. nov. luc. p. 26.* | simile **M.**

rem. duo eius genera, Lycia et Phoenicia, differunt folio.
nam quae durum, acutum, spinosum habet oxycedros vo-
catur, ramosa et nodis infesta altera odore praestans.
fructum ferunt myrti magnitudine, dulcem sapore. et 53
5 maioris cedri duo genera. quae floret fructum non fert,
fructifera non floret, et in ea antecedentem fructum oc-
cupat novus. semen eius cupresso simile. quidam cedre-
laten vocant. ex hac resina laudatissima. materiae vero
ipsi aeternitas, itaque et simulacra deorum ex ea facti-
10 taverunt. cedrinus est Romae in delubro Apollo Sosianus
Seleucia advectus. cedro similis in Arcadia est arbor, in
Phrygia frutex vocatur cedris.

6. (12) Syria et terebinthum habet. ex iis mascula 54
est sine fructu, feminarum duo genera. alteri fructus
15 rubet lentis magnitudine, alteri pallidus. cum vite matu-
rescit, non grandior faba, odore iucundus, tactu resinosus.
circa Iden Troadis et in Macedonia brevis arbor haec
atque fruticosa, in Damasco Syriae magna. materies ei
admodum lenta ac fidelis ad vetustatem, nigri splendoris,
20 flos racemosus olivae modo, sed rubens, folia densa. fert
et folliculos emittentes quaedam animalia ceu culices len-
toremque resinosum qui et ex cortice erumpit.

(13) Et rhus Syriae mascula fert sterili femina, folio 55
ulmi paulo longiore et piloso, foliorum semper inter se
25 contrariis pediculis, gracili brevique ramo. pelles candidae
conficiuntur iis. semen lenti simile cum uva rubescit,
quod vocatur rhus, medicamentis necessarium.

om. B. -itudine edd. vett. p. 324, 27 habet MR. -ent rv. |
phoenice MR. -ces et v. -cum ad. poenicum D.

1 differunt—4 fructum om. B. 2 spinosum acutum M,
sed cfr. Theophr. h. pl. III 12, 3. 5 flores M. 7 eius MRv.
est a¹. anno est D¹. -no eius D²a². anno//// d. 9. 10 facti
ita uerunt D¹. -ti durauerunt D². 12 cedris M. -rys RSill.
om. rv. cfr. nov. luc. p. 38. 13. 14 mascula est Rv. -lae Dad.
-lus M. 16 iucundus MR. -dior rv. 18 ei MDav. rei R.
eius d. 22 et ex MD²edd. ante Gel. ex RdBrot. et redd.
Gel. 23 hrus a. rus R. | an potius mascula sterili fert?
cfr. supra v. 13 et Theophr. h. pl. III 18, 5. 25 contrari M.
| pediculis B. pediculi M. | gracili om. B. 26 lentis MR.
27 rhus v(D?). ros MRA. os d.

- 56 7. (14) Et Aegypto multa genera quae non aliubi, ante omnia ficus ob id Aegyptia cognominata. arbor moro similis folio, magnitudine, aspectu, pomum fert non ramis sed caudice ipso, idque ficus est praedulcis sine granis interioribus, perquam secundo proventu, scalpendo tantum 5
- 57 ferreis unguibus, aliter non maturescit. sed cum hoc factum est, quarto die demetitur alio subnascente, septeno ita numerosa partu per singulas aestates, multo lacte abundante. subnascitur, etiamsi non scalpatur, fetus quater aestate prioremque expellit immaturum. materies proprii 10 generis inter utilissimas. caesa statim stagnis mergitur — hoc est eius siccari — et primo sidit, postea fluitare incipit, certoque eam sugit alienus umor qui aliam omnem rigat. cum innatare coeperit, tempestivae habet signum.
- 58 (15) Huic similis quadamtenus quae vocatur Cypria 15 ficus in Creta. nam et ipsa caudice ipso fert pomum et ramis, cum in crassitudinem adolevere, sed haec germen emittit sine ullis foliis radici simile. caudex arboris similis populo, folium ulmo. fructus quaternos fundit, totiens et germinat. sed grossus eius non maturescit nisi 20 incisura emisso lacte. suavitas et interiora fici, magnitudo sorbi.
- 59 8. (16) Similis et quam Iones cerauniam vocant, trunco et ipsa fertilis. sed pomum in siliqua. ob id quidam Aegyptiam ficum dixere errore manifesto. non 25 enim in Aegypto nascitur, sed in Syria Ioniaque et circa Cnidum atque in Rhodo, semper comantibus foliis, flore candido cum vehementia odoris, plantigera imis partibus et ideo superficie flavescent, sucum auferente subole.

4 caudice fert **M**. | ipso idque **MR**. idque ipse (-so **D**?) *r*. ipso idque ipsum *v*. 8 aestates **Mv**(**D**?). aet- *r*. | ita multo **M**. 12 eius **Mrv**. ei *coni. Dal*. 13 umor quali **M**. 14 coepit **Da**. 15 hoc **M**. 16 et ipsa **M**. et illa **Rv**. in illa *r*. *cfr. nov. luc. p. 37. an ut illa?* 18 radicis **M**. -ce **ad**¹. 18. 19 similes **M**. 22 sorui **M**. *cfr. XV 61.* 23 ceroniam *Pint. e Theophr. h. pl. IV 2, 4.* 24 sed *om.* **MR**. | in siliqua *Pint. siliqua MR Del.* -ae *rv*. 27 gnidium **Mdv**. cersannium **R**. 29 flavescent **M**. *an flaccescens? cfr. Theophr. l. l. ἀνωθεν δ' ὑποξηραίνόμενον. cfr. XV 121.*

pomo antecedentis anni circa canis ortus detracto statim alterum parit, postea floret per arcturum, hieme fetus eius nutriente.

9. (17) Aegyptus et perseam arborem sui generis 60
 5 habet, similem piro, folia retinentem. fertilitas adsidua eius, subnascente crastino fructu, maturitas etesiarum adflatu. pomum longius piro, inclusum amygdalae putamine et corio, colore herbido, sed ubi nux illi, huic prunum differens brevitate ac mollitia et, quamvis blandiatur prae-
 10 dulcis suavitas, innocuum. materies bonitate, firmitudine, 61 nigritia quoque nihil differens a loto. simulacra et ex ea factitavere. non eadem gratia, quamquam fidei materie, est arbor quam balanum appellavimus, magna ex parte 48 contorta. navalis itaque tantum est.

15 (18) At e diverso cuci in magno honore, palmae simi- 62 lis, quando et eius foliis utuntur ad textilia. differt quod in brachia ramorum spargitur. pomo magnitudo quae manum inpleat, colos fulvus, commendabili suco ex austero dulci. lignum intus grande firmaeque duritiae, ex quo
 20 velares detornant anulos. in eo nucleus dulcis, dum recens est; siccatus durescit ad infinitum ut mandi non possit nisi pluribus diebus maceratus. materies crispioris elegantiae et ob id Persis gratissima.

(19) Nec minus spina celebratur in eadem gente dum- 63
 25 taxat nigra, quoniam incorrupta etiam in aquis durat, ob id utilissima navium costis. candidae facile putrescunt. aculei spinarum et in foliis, semen in siliquis, quo coria perficiunt gallae vice. flos et coronis iucundus et medicamentis utilis. manat et cummis ex ea. sed praecipua

1 statim placuit D¹a. 2 floret MR. -re r. -rem v. | per acturum M. peract- Dd. 4 perseam Pint. e Theophr. h. pl. IV 2, 5 et Diosc. I 187. cfr. p. 328, 2. persitam M. -icam rv.

6 eius MD¹adv. et et eis R (in quo iterata sunt fertilitas —subnascente). ei D². | crasso M. 7 incisum M. 13 est arbor Pint. cfr. Theophr. h. pl. IV 2, 6. ex arbore Mrv. 14 contortae MR. an est arbori—contortae? 18 commendabili R. -lis Mrv. 22 nisi Rv. nisi si M. om. r. 24 syria spina R edd. ante Barb. 26 candidae Sill. -de RT. -da Mrv. | putrescit d(?)v. 29 utilis si manat MR. an utilissimus manat?

- utilitas, quod caesa anno tertio resurgit. circa Thebas haec, ubi et quercus et persea et oliva, CCC a Nilo stadiis, silvestri tractu et suis fontibus riguo. 10. ibi et prunus Aegyptia, non dissimilis spinæ proxime dictæ, pomo mespili, maturescens bruma nec folia dimittens. 5 lignum in pomo grande, sed corpus ipsum natura et copia messium instar incolis. purgatum enim tundunt servant-
 65 que eius offas. silvestris fuit et circa Memphin regio tam vastis arboribus ut terni non quirent circumplecti, unius peculiari miraculo, nec pomum propter usumve aliquem, 10 sed eventum. facies est spinæ, folia habet ceu pinnas. quæ tactis ab homine ramis cadunt protinus ac postea renascuntur.
- 66 11. (20) Cummin optimam esse ex Aegyptia spina convenit, vermiculatam, colore glauco, puram, sine cortice, 15 dentibus adhaerentem. pretium eius in libras X III. deterior ex amygdalis amaris et ceraso, pessima e prunis.
- 67 fit et in vitibus, infantium ulceribus aptissima, et aliquando in olea dentium dolori, ulmo etiam in Coryco monte Cili-
 ciae ac iunipiro ad nihil utiles, ex ulmi vero cummi et 20 culices ibi nascuntur. fit et e sarcocolla — ita vocatur arbor et cummis — utilissima pictoribus ac medicis, similis pollini turis, et ideo candida quam rufa melior. pretium eius quod supra.
- 68 (21) Nondum palustria attingimus nec frutices amnium. 25 prius tamen quam digrediamur ab Aegypto, et papyri natura dicetur, cum chartæ usu maxime humanitas vitæ
- 69 constet, certe memoria. et hanc Alexandri Magni victoria repertam auctor est M. Varro, condita in Aegypto Alexandria. antea non fuisse chartarum usum. in palmarum 30

2 persea aT *Pint.* -saea D. -sia MR. -sica dv. 4 modis similis D². | proximæ Ma. | dicta MDa. 5 demittens DT.
 6 et copia M. copiaque rv. 7 mespilum D². | enim om. M. 8 fuit MR *edd. ante Hard.* om. r *Hard.* 10 usumve Rv. -um uel M. -um ut D¹a. -um D²d. 11 spumæ M.
 17 ex om. M. 18 fit et ED². fit M. filis et D¹. folii et a. fuit et d. fluit et v. | in MR. ex v. 21, 22 *dist. Felsius p. 48.*
 25 attingimus d(?)v. 28 certe M. et certe B. om. r. et v. | alexandri magni rv. -drea nisi M.

- foliis primo scriptitatum, dein quarundam arborum libris. postea publica monumenta plumbeis voluminibus, mox et privata linteis confici coepta aut ceris. pugillarium enim usum fuisse etiam ante Troiana tempora invenimus apud
- 5 Homerum, illo vero prodente ne terram quidem ipsam, quae nunc Aegyptus . . . , intellegitur, cum in Sebennytico et Saite eius nomo omnis charta hascatur, postea adag-
geratam Nilo, siquidem a Pharo insula, quae nunc Alexan- 70
driae ponte iungitur, noctis dieique velifico navigi cursu
10 terram afuisse prodidit. mox aemulatione circa biblio-
thecas regum Ptolemaei et Eumenis, supprime chartas
Ptolemaeo idem Varro membranas Pergami tradit reper-
tas. postea promiscue repatuit usus rei qua constat in-
mortalitas hominum.
- 15 (22) Papyrus ergo nascitur in palustribus Aegypti 71
aut quiescentibus Nili aquis, ubi evagatae stagnant duo
cubita non excedente altitudine gurgitum, brachiali radicis
obliquae crassitudine, triangulis lateribus, decem non am-
plius cubitorum longitudine in gracilitatem fastigatum,
20 thyrsi modo cacumen includens, nullo semine aut usu eius
alio quam floris ad deos coronandos. radicibus incolae 72
pro ligno utuntur, nec ignis tantum gratia, sed ad alia
quoque utensilia vasorum. ex ipso quidem papyro navigia
texunt et e libro vela tegetesque, nec non et vestem,
25 etiam stragula ac funes. mandunt quoque crudum de-
coctumque, sucum tantum devorantes. nascitur et in 73
Syria circa quem odoratus ille calamus lacum, neque aliis
usus est quam inde funibus rex Antigonus in navalibus
rebus, nondum sparto communicato. nuper et in Euphrate
30 nascens circa Babylonem papyrus intellectum est eundem

3 cedis D¹ ad¹. scedis d². schedis *codd. Barb.* 6 lacunam
ego indicavi. appelletur intellegitur R. an qua nunc Aegyptus
papyrus gignit, intellegitur? | Sebennytico *Barb.* -nnut- M².
-nniut- M¹. -entnyt- R². -antnyt- R¹. -ninst- Dd. -ntiust- a.
-nnist- *edd. ante Barb.* 7 et saite R. -tae M. ē altem D¹.
-ter D². est altem ad. saltem v. | an at postea? 12 tradidit
Dadv. 13 repatuit M. pat- rv. 15 palustri a M. 17
radicis Mdv. -ces a. -ce r. 18 trianguli R. 19 longitudi-
nem in M. 22 sed et alia a. sed ali M. 25 stragulam R.

usum habere chartae. et tamen adhuc malunt Parthi vestibus litteras intexere.

- 74 12. (23) Praeparatur ex eo charta diviso acu in prae-
tenuas, sed quam latissimas philyras. principatus medio,
atque inde scissurae ordine. hieratica appellabatur anti- 5
quitus religiosus tantum voluminibus dicata, quae adulatione
Augusti nomen accepit, sicut secunda Liviae a coniuge
75 eius. ita descendit hieratica in tertium nomen. proxi-
mum amphitheatricae datum fuerat a confecturae loco.
excepit hanc Romae Fanni sagax officina, tenuatamque 10
curiosa interpolatione principalem fecit e plebeia et nomen
ei dedit. quae non esset ita recurata, in suo mansit
76 amphitheatrica. post hanc Saitica ab oppido ubi maxima
fertilitas, ex vilioribus ramentis, propiorque etiamnum cor-
tici Taeneotica a vicino loco, pondere iam haec, non boni- 15
tate, venalis. nam emporitica inutilis scribendo involucri
chartarum segestriumque mercibus usum praebet, ideo a
mercatoribus cognominata. post hanc papyrus est ex-
tremumque eius scirpo simile, ac ne funibus quidem nisi
77 in umore utile. textitur omnis madente tabula Nili aqua. 20
turbidus liquor vim glutinis praebet. in rectum primo
supina tabulae schida adlinitur longitudine papyri quae
potuit esse, resegminibus utrimque amputatis, traversa
postea crates peragit. premitur deinde praelis, et siccantur
sole plagulae atque inter se iunguntur, proximarum 25

3 praeparatur **MDa**. -antur **R(?)dv**. | chartae **dv**. charet **a**.
5 huc post ordine *Url. chrest. p. 180 transposuit vv.* § 77
extr. proximarum — vicenae. sed cfr. *Felsius p. 48.* 6 adu-
latione **MR(D?)**. ab ad- *edd. ante Hard.* ab///utione d. ablatione
aHard. 9 amphitheatricae **ad(D?)v**. -atriticae **MR.** sed cfr.
§ 78. 11 sed nomen **M**. 13 amphitheatritica **MR.** 15 tae-
neotica **M**. taeni- *Barb. teneotice R.* -ca *edd. ante Barb. Laen-*
D. Len- rHard. 17 ideo a **D²ed. Gel.** ideo **MR.** idea **D¹d.** et
ideo a **aedd. ante Gel.** 18 mercib; **R.** 20 textitur **MR.** -uitur
ad(D?). -untur *ed. Gel.* -unturque *edd. ante Gel.* | omnis **Mad(D?)**.
-nibus **R.** -nes **av.** 21 uim *edd. ante Hard.* uim in **D².** um
MR. in *r. om. Hard.* | in rectum **MR.** inrectum **a(D?)**. uirecum
d. cum *edd. ante Hard.* vicem *Hard.* 22 schida **M.** scid **R.**
scheda **d ed. Bas.** sceda **a(D?)edd. ante Bas.** 23 resigminibus
Mad. 24 pergit **R¹.** | deinde *rr.* ergo **M.**

semper bonitatis deminutione ad deterrimas. numquam plures scapo quam vicens.

(24) Magna in latitudine earum differentia: XIII digitorum optimis, duo detrahuntur hieraticae, Fanniana denos⁵ habet, et uno minus amphitheatrica, pauciores Saitica, nec malleo sufficit, nam emporiticae brevitates sex digitos non excedit. praeterea spectatur in chartis tenuitas, densitas, candor, levor. primatum mutavit Claudius Caesar. nimia⁷⁹ quippe Augustae tenuitas tolerandis non sufficebat calamis; ad hoc tramittens litteras liturae metum adferebat ex ad-¹⁰versis, et alias indecoro visu pertrahenda. igitur e secundo corio statumina facta sunt, e primo subtemina. auxit et latitudinem, pedali mensura. erat et cubitalis⁸⁰ macrocollis, sed ratio deprehendit vitium unius schidae¹⁵ revulsione plures infestante paginas. ob haec praelata omnibus Claudia, Augustae in epistulis auctoritas relicta. Liviana suam tenuit, cui nihil e prima erat, sed omnia e secunda.

(25) Scabritia levigatur dente conchave, sed caducae⁸¹ litterae fiunt. minus sorbet politura charta, magis splendet. rebellat saepe umor incuriose datus primo, malleoque deprehenditur aut etiam odore, cum fuit indiligentior. deprehenditur et lentigo oculis, sed inserta mediis glutinamentis taenea fungo papyri bibula vix nisi littera fundente²⁵ se. tantum inest fraudis. alius igitur iterum texendis labor.

(26) Glutinum vulgare e pollinis flore temperatur fervente aqua, minimo aceti aspersu, nam fabrilis cummisque⁸²

2 scabo **R.** scapos **M.** 4 hieratica et **M**². 5 amphi-
teatrica **M.** amphitheatritica **R.** 6 malleo *v.* mallio **MR.**
malio **D**¹. in alio **D**²**d.** alio **a.** | nam *ll. v.* an item? 7
spectatur **MR.** -antur *rv.* 8 liuor **M.** | mutuavit **D****d.**
10. 11 ex aduersis **M****d****T.** adv- *edd. ante Hard.* ex auersis *r Turn.*
Hard. 11 e **M** *Hard.* et **D**² *edd. ante Hard.* om. *r.* 12 et
primo **a** *Sill.* | subtemina **MR****d** (**D**?) *Brot.* sopt- **a.** subtegmine
edd. ante Hard. -na *Hard.* 13 amplitudinem **M.** 14 macro-
collis **Mr.** -collis *edd. ante Hard.* *cfr. Guilandini papyrus p. 187.*
17 e prima **MR** *edd. ante Hard.* prima *r.* -mae *Hard.*
17. 18 e secunda **M** *edd. ante Hard.* secunda *r.* -dae *Hard.*
22 aut — 23 deprehenditur om. **MR.** 22 aut *dv.* aui **Da.** |
fuerit *dv.*

- fragilia sunt. diligentior cura mollia panis fermentati colata aqua fervente. minimum hoc modo intergerivi, atque etiam Nili lenitas superatur. omne autem glutinum nec vetustius esse debet uno die nec recentius. postea malleo tenuatur et glutino percurritur, iterumque constricta erugatur atque extenditur malleo. ita sint longinqua monumenta. Tiberi Gaique Gracchorum manus apud Pomponium Secundum vatem civemque clarissimum vidi annos fere post ducentos. iam vero Ciceronis ac divi Augusti Vergilique saepenumero videmus.
- 84 13. (27) Ingentia exempla contra M. Varronis sententiam de chartis reperiuntur. namque Cassius Hemina, vetustissimus auctor annalium, quarto eorum libro prodidit Cn. Terentium scribam agrum suum in Ianiculo repastinantem effodisse arcam in qua Numa, qui Romae regnavit, situs fuisset. in eadem libros eius repertos P. Cornelio L. filio Cethego, M. Baebio Q. filio Tamphilo cos., ad quos a regno Numae colliguntur anni DXXXV. hos fuisse e charta — maiore etiamnum miraculo, quod infossi duraverunt, quapropter in re tanta ipsius Heminae verba ponam: Mirabantur alii, quomodo illi libri durare possent, ille ita rationem reddebat: lapidem fuisse quadratum circiter in media arca evinctum candelis quoquoversus. in eo lapide insuper libros III sitos fuisse, propterea arbitra-

2 intergeriui **M.** -ge//iui **R.** -gerii d *Gel.* -ri **Da.** -rit *edd. ante Gel.* 3 nili **M** *edd. ante Hard.* l **R.** lini r *Hard.* | glutinum *om. M.* | nec *rv.* uel **M.** 5 constricta *v.* -scripta **Mr.** 7 *dist. Url. chrest. p. 182.* 9. 10 uergilique **MR**¹(**D**?). uirg- *rv.* 11 **M. MR**(**D**?). *om. rv.* 14 Gn. **M.** 15 offendisse **Dadv.** 16 eodem **Dad.** 17 L. filio **Dedd. ante Bas.** filio **R.** L. F. ad. P. **M.** | Tamphilo *Sigonius ad Liv. 40, 18, 1.* pamphilio **R.** -lo **Mrv.** 18 Numae *om. M.* 19 e **MRv.** *om. r.* | quod **MR.** quod quod *r.* quod tot *v.* 19. 20 in fossa **M.** 20 durauerunt d. -rint **MD.** -rint (-unt *v.*) annis **R**(?) *av. cfr. luc. p. 29.* 23 media arca **M** *edd. ante Barb. ed. Gel.* -ia -cae **R.** -ae cae *r.* -io arcte *codd. Barb.* 24 evinctum *Ianus.* euict- **M.** uinct- *rv.* | quoq. uersu **M.** 25 III (*an VI*?) sitos *ego.* III sepositos *Detl.* insitos **MR.** in se positos *r.* impositum *edd. rett.* -tos *ed. Verc.*

rier non computuisse. et libros citratos fuisse,
 propterea arbitrarier tineas non tetigisse. in
 his libris scriptae erant philosophiae Pythagori-
 cae — eosque combustos a Q. Petilio praetore, quia
 5 philosophiae scriptae essent. hoc idem tradit Piso cen- 87
 sorius primo commentariorum, sed libros septem iuris
 pontificii, totidem Pythagoricos fuisse; Tuditanus tertio
 decimo Numae decretorum fuisse. ipse Varro humana-
 rum antiquitatum VII, Antias secundo libros fuisse XII
 10 pontificales Latinos, totidem Graecos praecepta philosophiae
 continentis; idem tertio et SC. ponit quo comburi eos
 placuerit. inter omnes vero convenit Sibyllam ad Tar- 88
 quinium Superbum tres libros attulisse, ex quibus sint
 duo cremati ab ipsa, tertius cum Capitolio Sullanis tem-
 15 poribus. praeterea Mucianus ter cos. prodidit nuper
 se legisse, cum praesideret Lyciae, Sarpedonis ab Troia
 scriptam in quodam templo epistulae chartam, quod eo
 magis miror, si etiamnum Homero condente Aegyptus non
 erat. aut cur, si iam hic erat usus, in plumbeis linteis-
 20 que voluminibus scriptitatum constet, curve Homerus in
 illa ipsa Lycia Bellerophonti codicillos datos, non epistulas,
 tradiderit? sterilitatem sentit hoc quoque, factumque iam 89
 Tiberio principe inopia chartae ut e senatu darentur arbitri
 dispensandae; alias in tumultu vita erat.

1 computuisse **D**²*r.* potuisse **a.** *om.* **d.** 3 scriptae *Madvigius adv. crit. II p. 527.* -ta **Mrv.** 5 scriptae *Madvigius l. l.*
 -ta **e M.** -ta *rv.* | **Piso MD**²**d** *in ras. v.* physo **B.** ipso **D**¹. ipse
a. 7 totidem **MDd** *edd. ante Bas.* -demque **B(?)a** *ed. Bas.*
 7. 8 tertio decimo (-cumo **Da**?) **MDa** *adv.* XIII **R.** 8 fuisse
MrHard. libro XII fuisse *edd. ante Gel.* fuisse. Libros XII fuisse
edd. Gel. 9 VII **MB.** VI **D** *edd. ante Gel.* V *edd. Gel.* sexto
adHard. | secundo (II **M**) libros (-ro **M**) fuisse XII **MR.** secun-
 dos (duos *ed. Verc.*) libros fuisse ex his *r* *edd. ante Gel.* secundo
 duos *edd. Gel.* 11 tertio **MR** *edd. Gel.* tertios *r* *edd. vett.* tres
ed. Verc. | et SC. *Url. vind. n. 224.* & S. C. **R.** et se **M.** *om.*
rv. 13 sint **MRD**². in **D**¹. in his **a.** igni *dv.* 15 inde *a r.*
 nuper deficit *cod. R.* 19 in plumbeis — 20 Homerus *del. Gel.*
 19. 20 litterisque **M.** 20 curve **M.** cur et *r* *edd. ante Gel.*
 21 illa ipsa **M.** *cfr. Cic. pro Mil. § 27.* ipsa illa *rv.*
 23 arbitris **M**². 24 dispensandis **M.**

- 90 14. (28) Aethiopia Aegypto contermina insignes arbo-
res non fere habet praeter liniferam, qualis Indorum at-
que Arabiae dicta est. ^{12.}propior tamen huic natura lanae
^{38 sq.}maiorque folliculus granati modo mali, similesque et inter
^{36 sqq.}se arbores ipsae. praeter hanc palmae, quales retulimus. 5
insularum arbores ambitu Aethiopiae et nemora odorata
^{6, 19^a}in mentione earum dicta sunt.
91 15. (29) Atlans mons peculiari proditur silva, de qua
^{5, 14}diximus. confines ei Mauri, quibus plurima arbor citri
et mensarum insania, quas feminae viris contra margaritas 10
92 regerunt. exstat hodie M. Ciceroni in illa paupertate et —
quod magis mirum est — illo aevo empta HS $\overline{D}$. me-
moratur et Galli Asini HS $\overline{X}$. venumdatae sunt et duae
ab Iuba rege pendentes, quarum alteri pretium fuit HS
 $\overline{XII}$, alteri paulo minus. interiit nuper incendio a Cethegis 15
descendens HS $\overline{XIII}$ permutata, latifundii taxatione, si
93 quis praedia tanti mercari malit. magnitudo amplissimis
adhuc fuit: uni commissae ex orbibus dimidiatis duobus
a rege Mauretaniae Ptolemaeo quattuor pedes et semipedem
per medium ambitum, crassitudine quadrantali — maius- 20
que miraculum in ea est artis latente iunctura quam po-
tuisset esse naturae —, solidae autem a Nomio Caesaris
liberto cognomen trahenti tribus sicilicis infra quattuor
94 pedes totidemque infra pedem crassitudinis. qua in re
non omittendum videtur Tiberio principi mensam quattuor 25
pedes sextante et sicilico excedentem, tota vero crassitudine

2 liniferam qualis **M.** -ras quarum *r.* laniferas (lin- *edd.*
ante Bas.) quarum natura in descriptione *v.* 3 arabia **D.** -ica *d.*
| propior **M.** 9 citri **M ed. Parm. Barb. Hard.** -ria **D².** -rei **a.**
eitrei **D¹d.** cedri *edd. ante Hard.* 11 ciceroni **M.** -nis *rv.*
12 empta **M ed. Gel.** -tae *r.* | $\overline{HS}$ $\overline{a}$. **M.** his *r.* HS. **X ed.**
Gel. libris **XI (X ed. Bas.).** Cum his (memorantur) *edd. ante*
Gel. 13 galli asini **M.** -nii *dv.* gallias in **II Da.** | $\overline{HS}$ $\overline{X}$ **M.**
 $\overline{XI}$ *r.* HS. **XI ed. Gel.** quae libris **XI edd. ante Gel.** 14 $\overline{HS}$
MDa ed. Gel. his *d.* libris *edd. ante Gel.* 15 $\overline{XII}$ **M.** $\overline{XII}$ *r*
Hard. **XV edd. ante Hard.** 16 $\overline{HS}$ $\overline{XIII}$ **M.** his **XIII r.** HS
(libris *edd. ante Gel.*) **XIII v.** | taxationes **Dad.** 19 pedum
av. | semipedem **M.** -dum *r.* -dis *v.* 20 — 22 *dist. ego.*
23 trahenti *Ianus.* -te **Mr.** -tis *v.* 24 pedem **M.** sede **Da.**
sedem *d.* semipedem *v.*

sescunciali, operimento laminae vestitam fuisse, cum tam opima Nomio liberto eius esset. tuber hoc est radices, 95 maximeque laudatum quod sub terra totum fuerit, et rarius quam quae superne gignuntur etiam in ramis, proprieque quod tanti emitur arborum vitium est, quarum amplitudo ac radices aestimari possunt ex orbibus. sunt autem cupresso feminae atque etiamnum silvestri similes folio, odore, caudice. Ancorarius mons vocatur citerioris Mauretaniae qui laudatissimum dedit citrum, iam exhaustus. 10

(30) Mensis praecipua dos in venam crispis vel in 96 vertices parvos. illud oblongo evenit discursu ideoque tigrinum appellatur, hoc intorto, et ideo tales pantherinae vocantur. sunt et undatim crispae, maiore gratia si pavonum caudae oculos imitentur. magna vero post has 97 gratia extra praedictas crispis densa veluti grani congerie, quas ob id a similitudine apiatas vocant. summa vero omnium in colore. hic maxime mulsi placet, vinis suis refulgens. post haec amplitudo est. iam toti caudices 20 iuvant, pluresque in una. mensae vitia: lignum — ita 98 vocatur materiae surda et indigesta simplicitas aut platani foliorum modo digesta —, item ilignae venae similitudo vel coloris et, quibus maxime obnoxias fecere aestus ventique, rimae aut capillamenta rimas imitata; postea murena 25 nigro transcurrens limite variisque corticum punctis ad-

2 opima *ed. Bas.* opti- *Mr.* | esset *Dad Hard.* om. *M.* esset, cuius materia erat *edd. ante Hard.* 4 superne *M.* superque *Da.* sup/// *d.* superne quaeque *v.* 7 an etiamnum magis? *cfr. Theophr. h. pl. V 3, 7.* 8 Ancorarius *Hard.* ancho- *Mr.*

9 laudatissimum *M.* *cfr. nov. luc. p. 53.* -mam *rv.* | citrum *D²a Hard.* -rium *M.* trum *D¹d.* cedrum *edd. ante Hard.* 9. 10 exhaustis *D².* 14. 15 paonum *D.* pron- *M.* 15 vero *v.* uerum *Mr.* *cfr. § 38.* 16 crispis *M ed. Bas.* -pi *r.* 17 a *Mv.* om. *r.* 18 uinis *Md.* *cfr. p. 336, 9.* uenis *rv.* 20 iuvant *Mv.* -at *r.* 20—22 *dist. edd. Gel.* 21 materiae *M.* -ia *rv.* 22 ilignae venae *ed. Gel.* -na uae *D².* ligna uae *Nec D¹.* lignaue nec *a d.* ligna uero si *M.* 23 aestu *Da.* estu *d.* 25 corticum *M d (D²) edd. ante Hard.* coruum *a.* cornicum *Hard.*

prehensus papaverum modo et in totum atro propior colos maculaeve discolores.

- 99 Virides terra condunt barbari et inlinunt cera, artifices vero frumenti acervis inponunt septenis diebus totidem intermissis, mirumque ponderi quantum ita detrahatur. 5 naufragia docuere nuper hanc quoque materiem siccata mari duritie incorrupta cospissari non ullo modo vehementius. nutriuntur optime splendescuntque manus siccae fricatu a balineis maxime, nec vinis laeduntur ut iis genitae. 10
- 100 16. Inter pauca nitidioris vitae instrumenta haec arbor est, quapropter insistendum ei quoque paululum videtur. nota etiam Homero fuit. thyon Graece vocatur, ab aliis thya. hanc itaque inter odores uri tradidit in deliciis Circae, quam deam volebat intellegi, magno errore eorum 15 qui odora menta in eo vocabulo accipiunt, cum praesertim eodem versu cedrum laricemque una tradat uri, quo manifestum est de arboribus tantum locutum. Theophrastus, qui proximus a Magni Alexandri aetate scripsit haec circa urbis Romae annum CCCCXXXX, magnam iam huic arbori 20 honorem tribuit, memoratas ex ea referens templorum veterum contignationes quandamque immortalitatem materiae in tectis contra vitia omnia incorruptae. radice nihil crispus, nec aliunde pretiosiora opera. praecipuam autem esse eam arborem circa Hammonis delubrum, nasci 25

1 modo *edd. ante Hard.* cfr. VIII 195. nodo *Mr Hard.* | proprior *M.* 2 maculae *M.* 4 an acervis bis (*vel saepius septenis*)? 6 materiem *M.* -iam *rv.* 7 cospissari *M.* spi- *rv.* | non ullo *dv.* non nullo *Mr.* 8 manu sicca *a Gel.* 9 fricatu *M.* -tur *ad.* -gatur *D.* -catae *Gel.* | uinis *M.* binis *r.* a vinis *Gel.* ab accolis (*vel a baculis*) *edd. ante Gel.* 12 paululum *M.* paulum *ad(D?)v.* 13 thyon Graece *Dal. e Macrob. 14, 3.* thron graece *M.* trogeche *d.* -echae *D.* -ethe *a.* -ete *edd. ante Gel.* θείον graece *ed. Gel.* | NIS (= alis) *M.* 14 tradidit *M.* tradit *rv.* 17 tradat uri *Salm.* -dator *M.* -datur in *r.* -dat in *v.* 19 proximus *M con. Sill.* primus *D²adv.* -mis *D¹.* | scripsit haec *M.* scribitq; *D.* -bit quae *rv.* 20 annum CCCCXXXX (-XL *ad*) *ll.* quadringentesimum quadragesimum gesta sunt annum *v.* 21 memoratas *Mr.* -ta *r.* 25 oraculum *dT.*

et in interiore Cyrenaicae parte. de mensis tamen tacuit,
et alias nullius ante Ciceronianam vetustior memoria est,
quo noviciae apparent.

(31) Alia est arbor eodem nomine, malum ferens ex-103
5 secratum aliquis odore et amaritudine, aliis expetitur,
domus etiam decorans, nec dicenda verbosius.

17. (32) Eadem Africa, qua vergit ad nos, insignem 104
arborem loton gignit, quam vocat celthim, et ipsam Italiae
familiarem, sed terra mutatam. praecipua est circa Syrtes
10 atque Nasamonas. magnitudo quae piro, quamquam Ne-
pos Cornelius brevem tradit. incisurae folio crebriores,
alioqui ilicis viderentur. differentiae plures, eaeque ma-
xime fructibus fiunt. magnitudo huic fabae, color croci, 105
sed ante maturitatem alius atque alius, sicut uvis. nasci-
15 tur densus in ramis myrti modo, non ut in Italia cerasi,
tam dulcis ibi cibo ut nomen etiam genti terraeque dederit
nimis hospitali advenarum oblivione patriae. ferunt ventris
non sentire morbos qui eum mandant. melior sine in-106
teriore nucleo, qui de altero genere osseus videtur. vinum
20 quoque exprimitur illi simile mulso, quod ultra denos dies
negat durare idem Nepos bacasque concisas cum alica
ad cibos doliis condi. quin et exercitus pastos eo ac-
cipimus ultro citroque commeantes per Africam. ligno
colos niger. ad tiliarum cantus expetitur. e radice cul-
25 tellis capulos brevesque alios usus excogitant.

Haec ibi natura arboris. est autem eodem nomine 107
et herba et in Aegypto caulis in palustrium genere. rece-
dentibus enim aquis Nili riguis provenit similis fabae caule
foliisque densa congerie stipatis, brevioribus tantum gra-

1 in *Mv. om. r.* | interiore *M.* infe- *rv.* 3 quo *M.* quae *r*
Hard. ex quo *edd. ante Hard.* 8 celthim *M.* -tim *rv.* | et
Mv. om. r. 9 praecipua *Dad. v.* sed multa *M.* an praecipua
et multa? *cfr. Theophr. h. pl. IV 3, 1* πλείστοι καὶ κάλλιστοι.

12 alioqui *Dd.* -in *edd. ante Hard.* aliqui *M.* qui a. quae
(videntur) *Hard. cum Pint.* | plurimis *M.* 15 cerasi *v.* -sus
D². -sis *Mr.* 18 morbos *MD² ed. Gel.* -bo d. -uo *D¹.* -bum a
edd. ante Gel. Hard. 19 de *M.* in *rv.* an in deteriore? 22.
23 accepimus *av.* 27 et (herba) *Dad² v. om. d¹.* hec *M¹.* haec
M². 29. p. 338, 1 gracilioribusque *M.* -que cui *dv.* -bus cui *r.*

- cilioribusque. fructus in capite papaveri similis incisuris
 108 omnique alio modo, intus grana ceu milium. incolae capita
 in aceryis putrefaciunt, mox separant lavando et siccata
 tundunt eoque pane utuntur. mirum est quod praeter haec
 traditur, sole occidente papavera ea comprimi et integri 5
 foliis, ad ortum autem aperiri, donec maturescant flosque
 109 qui est candidus decidat. 18. hoc amplius in Euphrate
 tradunt et caput ipsum et florem vespera mergi usque in
 medias noctes, totumque abire in altum, ut ne demissa
 quidem manu possit inveniri, reverti deinde paulatimque 10
 subrigi et ad exortus solis emergere extra aquam ac
 florem patefacere atque etiamnum insurgere, ut plane ab
 110 aqua absit alte. radicem lotos habet mali cotonei magni-
 tudine, opertam nigro cortice, qualis et castaneas tegit.
 interius candidum corpus, gratum cibus et crudum, gra- 15
 tius decoctum sive aqua sive pruna. neque aliunde magis
 quam purgamentis eius sues crassescunt.
- 111 19. (33) Cyrenaica regio loton suae postponit paliuro.
 fruticosior haec fructuque magis rubens, cuius nucleus
 non simul mandatur, iucundus per se ac suavior e vino, 20
 quin et vina suco suo commendans. interior Africa ad
 Garamantas usque et deserta palmarum magnitudine et
 suavitate constat, nobilibus maxime circa delubrum Ham-
 112 monis. (34) sed circa Carthaginem Punicum malum cognomine
 sibi vindicat. aliqui granatum appellant. divisit et 25
 in genera apyrenum vocando cui lignosus nucleus abesset.
 candidior ei natura et blandiores acini minusque amaris
 113 distincti membranis. alias structura eorum quaedam ut

3 in *Mdv.* non *Da.* 9 totumque *Mdv.* -tum *Da.* | de-
 missa *ed. Gel. Pint.* dim- *Mr edd. ante Gel.* 10 inuenire *M¹D¹.*
 | reuerti *D²Dal. in marg.* uerti *Mrv.* *cfr. Theophr. h. pl. IV 8,*
 10 ἐπαγνέσαι. 13 habet *MdT cod. Salmant.* haec habet *rv.*
 15 et (*ed D¹*) crudum *MD¹dT.* *cfr. nov. luc. p. 67.* sed
 crudum *a edd. ante Barb.* sed crudo *Barb.* crudum sed *D².*
 16 neque *M.* nec *rv.* 23 praestat *coni. Dal.* | nobilis *edd.*
ante Gel. 26 apyrenum *MdHard. cum Pint.* -rinon *edd. ante*
Hard. apyrenum *D¹a.* atpirin- *D².* | abesset *MD².* -se *r.* abest.
 Sed *v.* 27 acini *M.* ///cini *D¹.* acidi *D².* in ci d. est incini
a. sunt acini *v.* 28 alias *M (D²).* -ia *rv.* | structura *d²v.*
 -ras *M.* strictura *r.* | eorum *M cod. Chiff. Tv.* earum *r.*

in favis communes nucleos habentium. horum quinque species: dulcia, acria, mixta, acida, vinosa. Samia et Aegyptia distinguntur erythrocomis et leucocomis. corticis maior usus ex acerbis ad perficienda coria. flos
 5 balaustium vocatur, et medicis idoneus et tinguendis vestibus, quarum color inde nomen accepit.

20. (35) In Asia et Graecia nascuntur frutices: epi- 114
 cactis, quem alii embolinen vocant, parvis foliis quae pota contra venena prosunt sicut erices contra serpentes, 21.
 10 et in quo nascitur granum Cnidium, quod aliqui linum vocant, fruticem vero thymelaeam, alii chamelaeam, alii pyros achnen, aliqui cnestorem, alii cneorum. est similis oleastro, foliis angustioribus, cumminosis, si mordeantur, myrti magnitudine. semen colore et specie farris, ad
 15 medicinae tantum usum.

(36) Tragion fruticem sola Creta insula gignit, tere- 115
 bintho similem et semine, quod contra sagittarum ictus efficacissimum tradunt. eadem et tragacantham spinae albae radice, multum praelatam apud Medos aut in Achaia
 20 nascenti. pretium eius in libras X III.

(37) Tragon et Asia fert sive scorpionem, veprem 116
 sine foliis, racemis rubentibus, ad medicinae usum. myricen et Italia, quam tamaricen vocat, Achaia autem bryan silvestrem. insigne in ea quod sativa tantum fert gallae
 25 similem fructum. in Syria et Aegypto copiosa haec est cuius infelicia ligna appellamus, quae tamen feliciora sunt

1 *dist. ego cum edd. vett. punctum post favis posuit Barb.*
 | habenti **M.** an habentibus? *cfr. § 139 extr. (invadentium) et*
XIV 62 (studentium). | horum **M.** *om. rv.* 5 medicis **Mr.**
-cinis v. 7. 8 epicactis **Mr edd. vett.** epipactis **Barb. e Diosc.**
IV 107. 8 embolinen **Mr edd. vett.** elleborinen **Barb. e Diosc.**
l. l. 12 achnen **Barb. e Diosc. IV 170, cfr. index libri.** achen
Mr edd. vett. | cnestorem **Md. dne- Da. ne- edd. vett.** cnestron
Barb. e Diosc. l. l. 14 semine **av.** 17 sagittariorum **M.**
 18 tragacantham **Ianus coll. indice libri.** -thum **M.** -then
av. -chantem **Dd.** 19 praelatam **M edd. ante Hard.** -ta **r**
Hard. | achaia **D² Barb. e Theophr. h. pl. IX 1, 3.** -alam **M.**
 cai **Da¹ d.** caucaso **a² edd. ante Barb.** 22 racemis **d Barb. coll.**
XXVII 142 et Diosc. IV 51. ramis **Mr edd. ante Barb.** | sub-
 entibus **D.** -euntibus **a.** 26 feliciora **M. infel- rv.**

- 117 Graecia. gignit enim arborem ostryn, quam et ostryam vocant, solitariam circa saxa aquosa, similem fraxino cortice et ramis, folio piris, paulo tamen longioribus crassioribusque ac rugosis incisuris quae per tota discurrent, semine hordeo simili et colore. materies est dura atque firma, qua in domum inlata difficiles partus fieri produnt mortisque miseras.
- 118 22. (38) Nec auspiciatior in Lesbo insula arbor quae vocatur euonymos, non absimilis Punicae arbori, inter eam et laurum folii magnitudine, figura vero et mollitia Punicae, floris candidi odore statim pestem denuntians. fert siliquas sesames, intus granum quadriangula figura, spissum, letale animalibus, nec non et folio eadem vis. succurrit aliquando praeceps alvi exinanitio.
- 119 (39) Alexander Cornelius arborem leonem appellavit ex qua facta esset Argo, similem robori viscum ferenti, quae neque aqua neque igni possit corrumpi, sicuti nec viscum, nulli alii cognitam, quod equidem sciam.
- 120 (40) Andrachlen omnes fere Graeci porcillacae nomine interpretantur, cum sit herba et andrachne vocetur unius litterae diversitate. cetero andrachle est silvestris arbor neque in planis nascens, similis unedoni, folio tantum minore et numquam decidente, cortice non scabro qui-

1 graecia **M.** -iae *rv.* *cfr. luc. p. 96 et Ianus ann. phil. a. 1866 p. 692.* | ostryn *Barb. e Theophr. h. pl. III 10, 3.* -rym **M.** -rim **d.** -rin *r edd. ante Barb.* | ostryam *Barb.* -ream **M edd. ante Barb.** -rean **D.** -riam **a.** -roam **d.** 3 piris **M.** -ri *Barb. e Theophr. l. l.* pilis *r edd. ante Barb.* 6 domo **M.** an domos?
 9 euonymos **M edd. Gel.** enonymos (-nim- **d**) *r edd. vett.* ano- vel euo- *Barb.* 10 folia **M.** 11 floris **M.** -re *rv.* | candidi odore *ego nov. luc. p. 39.* candidior est **D¹a edd. ante Gel.** -iore **M r edd. Gel.** 12 sesames **M.** *cfr. luc. p. 32.* -mae (-mi *edd. ante Hard.*) similis *cod. Chiff. Hard.* sem similis *r.* | quadriangula **a²v.** 13 eadem **Mv.** in eodem *r.* 15 leonem **MD.** eo- *rv.* 16 robori (-re **M**) uiscum **Mv.** -ribuscum **D.** -ribuscon **a.** -rib; **d.** 16. 17 ferens **M.** 19 andrachlen *Sill. (D?). cfr. index libri.* -lem **M.** -aclen **d.** -aden **a.** -achnen *r.* | graeci **adv.** -cis **M.** grece **D².** crece **D¹.** an e Graecis? | porcillacae *Sill. coll. XX 210.* -cell- **M.** -cili- **Dd.** -ciliae **a².** -iae **a¹.** portulacae *v.* 20 andrachne **M.**

dem, sed qui circumgelatus videri possit, tam tristis aspectus est.

(41) Similis et coccygia folio, magnitudine minor.¹²¹ proprietatem habet fructum amittendi lanugine — pappum
⁵ vocant —, quod nulli alii arbori evenit. similis et apharce, bifera aequae quam andrachle. priorem fructum incipiente pubescere uva peragunt, alterum initio hiemis, quales eos non traditur.

(42) Et ferulam inter externas dixisse conveniat arborumque generi adscripsisse, quoniam quarundam naturae,
 sicuti distinguemus, lignum omne corticis loco habent^{16, 179} forinsecus, ligni autem loco fungosam intus medullam ut sabuci, quaedam vero inanitatem ut harundines. ferula¹²³ calidis nascitur locis atque trans maria, geniculatis nodata
¹⁵ scapis. duo eius genera: nartheca Graeci vocant adsurgentem in altitudinem, nartheciam vero semper humilem. a genibus exeunt folia, maxima ut quaeque terrae proxima. cetera natura eadem quae anetho, et fructu simili. nulli fruticum levitas maior; ob id gestatu facilis baculorum
¹⁰ usum senectuti praebet.

(43) Semen ferulae thapsiam quidam vocavere, de¹²⁴ cepti quoniam ferula sine dubio est thapsia, sed sui generis, foliis feniculi, inani caule nec excedente baculi longitudinem. semen quale ferulae, radix candida. incisa lacte
¹⁵ manat et contusa suco, nec corticem abdicant. omnia ea venena. quippe etiam fodientibus nocet, si minima aspires aura: intumescunt corpora, faciemque invadunt ignes sacri.

1. 2 aspectu **Dadv.** 3 coccygia d **Salm.** (**M** in ind. libri).
 cfr. *Theophr. h. pl. III* 16, 6. coggya **Ma**¹. coggygya **Da**².
⁵ arbori **Ma** edd. ante *Gel.* -rem **D.** -rum d ed. *Gel.* | apharce
Barb. e Theophr. h. pl. III 4, 4. abphrace **M.** parche *r.* aparache
 edd. ante *Barb.* 11 sicuti **Md** (**D**?). sicut *av.* | distinguemus
M Barb. -uimus *r* edd. ante *Barb. Hard.* | habent **M.** habent hoc
 est *rv.* 17 exeunt **M.** -ti **D.** -tia *rv.* 18 cetera **Ma.** -ro
rv. | anetho *dv.* cfr. *Theophr. h. pl. VI* 2, 7. -to **Mr.** | simili
M. -lis *rv.* 21. 22 decepti **Md** cum *ras.* -ti ei *r.* -ti eo *v.*
 22 thapsia, sed sui *v.* sed *om.* **M.** tapsia sed suis **D**².
 tapsi /// siduis **D**¹. thapsi assidui *d.* tapsi assiduis *a.* 26 et-
 iam *om.* **M.** 27 *dist. Ianus.*

- 125 ob id cerato prius inlinunt. quibusdam tamen morbis auxiliari dicunt medici permixtam aliis, item alopecii's sugillatisque ac liventibus, ceu vero remedia desint, ut scelera nova tractent. sed ista praetexunt noxio instrumento, tantumque inpudentiae est ut venenum artis esse persuadeant. thapsia in Africa vehementissima. quidam caulem incidunt per messes et in ipsa excavant radice, quo
 126 sucus confluat, arefactumque tollunt. alii folia, caulem, radicem tundunt in pila et sucum in sole coactum dividunt in pastillos. Nero Caesar claritatem ei dedit initio
 imperi, nocturnis grassationibus converberata facie inlinens id cum ture ceraque et secuto die contra famam cutem sinceram circumferens. ignem ferulis optime servari certum est easque in Aegypto praecellere.
- 127 23. (44) Ubi et cappari, firmioris ligni frutex seminisque et cibus vulgati, caule quoque una plerumque decerpto. cavenda eius genera peregrina, siquidem Arabium pestilens, Africum gingivis inimicum, Marmaricum vulvis et omnibus inflationibus. Apulum vomitus facit, stomachum et alvum solvit. quidam id cynosbaton vocant, alii ophio-
 staphylen.
- 128 (45) Frutectosi est generis et saripha circa Nilum nascens, duorum ferme cubitorum altitudine, pollicari crassitudine, coma papyri, similique manditur modo, radice ferrariis officinis praecipua carbonis usu propter duritiam.
- 129 24. (46) Non omittendum est et quod Babylone seri-

2 item **M**. item in *rv*. | alopecii's *v*. -cis **M**(**D**?). aliopescos **d**. -pisces **a**. 3. 4 scelera **MD**²*v*. scesset (cess- **ad**) lera *r*. 4 nova tractent *ego*. non tr- **MrHard**. contr- *edd. ante Hard*. | sed **Md***v*. *om. r*. 5. 6 persuadeant *rv*. transeant **M**. 10 in uitio **M**. 12 id **MD**². sic *r*. sibi *v*. 15 ubi et **MD**². ubi id **D**¹. *om. d¹. ob id **d**². ibi id (et *v*) **av**. | cappari **M** *edd. vett. cfr. Felsius p. 12.* -ris **Da**¹*d ed. Verc.* cappuris **a**². 16 cibus **M**. -bi *rv*. 19 omnibus **M**. -ium *rv*. 20 soluit **M** *ed. Gel.* facit *r*. movet *edd. ante Gel. Hard*. 20. 21 ophiostaphylen *ed. Verc.* ophios st- **M**. opheost- *v*. opios st- **d**. opiis (ofios **D**²) sthaphylen **D**. opus sta- **a**. 22 saripha **d**(**M** in *ind. libri*) *edd. vett.* -ifa **Da**. -sa. ri **M**. sari *Barb. e Theophr. h. pl. IV* 8, 5. 24 papiri **D**². papari **D**¹**a**¹. -aueri **a**².*

tur in spinis, quoniam non aliubi vivit, sicut et viscum in arboribus, sed illud in spina tantum quae regia vocatur. mirum quod eodem die germinat quo iniectum est — inicitur autem ipso canis ortu — et celerrime arborem
 5 occupat. condiunt eo vina et ideo serunt. spina illa nascitur et Athenis in longis muris.

(47) Frutex est et cytissus, ab Amphilocho Athe- 130
 niensi miris laudibus praedicatus pabulo omnium, aridus vero etiam suum, spondetque iugero eius annua HS MM
 10 vel mediocri solo redditus. utilitas quae ervo, sed ocior satias, perquam modico pinguescente quadripede, ita ut iumenta hordeum spernant. non ex alio pabulo lactis maior copia aut melior, super omnia pecudum medicamina validas a morbis omnibus praestante. quin et nutricibus 131
 15 in defectu lactis aridum atque in aqua decoctum potui cum vino dari iubet: firmiores excelsioresque infantes fore; viridem etiam gallinis, aut si inaruerit, madefactum. apes quoque numquam defore cytisi pabulo contingente promittunt Democritus atque Aristomachus. nec aliud 132
 20 minoris impendi est. seritur, cum hordeum, aut vere semine ut porrum, vel caule autumno ante brumam. si semine, madidum aut, si desint imbres, satum spargitur. plantae cubitales transferuntur scrobe pedali. seritur per aequinoctia tenero frutice, perficitur triennio, demetitur

2 sed *rv.* et *M.* 3 insectum *M.* 4 iniicitur *M*². in-
 itiatu d. 5 uinum *a* *Hard.* 7 Amphilocho *Ianus.* -oco
M. anthiloco/// d. antiloco *D*². -lomaco *r.* Antinomacho *edd.*
ante Barb. Aristomacho *Barb.* 7.8 atheniensi *dv.* -se *M.*
 8 omnium *M* *redd. ante Barb.* ovium *Barb.* omnium pecu-
 dum *coni. Ianus.* 9 *hs* MM *M* *ed. Gel.* s *D*². ns *r.* (annuos)
 perpluris *edd. ante Gel.* HS. *Hard.* 10 eruo sed ocior *M* *codd.*
Gel. ergo et doctior *r.* ergo et eo laetior *edd. ante Gel.* 13
 medicamina *ego.* -icina *M* *rv.* 14 validas *ego.* *cfr. XVIII* 136.
 -da *M.* *om. rv.* | a *om.* a¹ d. | omnibus *M.* omni usu *rv.*
 16 iubet *M* *dv.* iuuat *D*¹ a. iuuat *D*². | excelsioresque *M.* cels-
rv. 17 etiam *om.* 19 atque *Ianus.* adque *M.* *om. r.*
 et *v.* 20 hordeum *M.* *cfr. luc. p. 97.* -deo *rv.* 22 aut *M.*
 et *rv.* | desint *M* *v.* -init *r.* 23 transferuntur *M.* perf- *r* *edd.*
vett. praef- *cod. Chiff. Sill.* seruntur *ed. Bas.*

- verno aequinoctio, cum florere desiit, vel pueri anusve
 133 vilissima opera. canus aspectu, breviterque si quis ex-
 primere similitudinem velit, angustioris trifoli frutex. da-
 tur animalibus post biduum semper, hieme vero quod
 inaruit madidum. satiant equos denae librae et ad por-
 tionem minora animalia, obiterque inter ordines alium,
 134 cepas seri fertile est. inventus est hic frutex in Cythno
 insula, inde tralatus in omnes Cycladas, mox in urbes
 Graecas, magno casei proventu. praeterea — quo maxime
 miror rarum esse in Italia — non aestuum, non frigorum, 10
 non grandinum aut nivis iniuriam expavescit. adicit Hy-
 ginus, ne cossium quidem, propter nullam gratiam ligni.
 135 25. (48) Nascuntur etiam in mari frutices arboresque
 — minores in nostro —, Rubrum enim et totus orientis
 oceanus refertus est silvis. non habet lingua *Latia* nomen 15
 quod Graeci vocant phycos, quoniam alga herbarum maris
 vocabulum intellegitur, hic autem est frutex. folio lato,
 colore viridi, gignit quod quidam prason vocant, alii zostera.
 136 alterum genus eiusdem capillacio folio, simile feniculo, in
 saxis nascitur, superius in vadis haud procul litore, utrum- 20
 que verno, et interit autumnno. circa Cretam insulam nato
 in petris purpuras quoque inficiunt, laudatissimo a parte
 aquilonis, ut spongeis. tertium est gramine simile, radice
 geniculata et caule qualiter calami.
 137 (49) Aliud genus fruticum bryon vocatur, folio lactu- 25
 cae, rugosiore tantum, iam hoc interius nascens, in alto

1 desiit **MDd** ed. *Gel.* -init **a** edd. ante *Gel. Hard.* | anusue **M.**
 anus vel *r.* vel anus *v.* 5. 6 ad portionem **MDT** cod. *Chiff.*
 portionem *r.* -ne *v.* 7 cepas (caepes **D**². et caepe **dGel.**)
 seri **MD**² *dGel.* capessere *r.* | cythno **Mv.** citano *r.* 9 quo
D. quod **Mr.** propter quod *v.* *cfr. Felsius p. 48. luc. p. 125.*
 12 ne cossium *ego.* *cfr. XVII 220. primo depravatam in*
nec ostium, postremo in ne hostium Mrv. 13 etiam **M.** et
rv. 15 habet **Mv.** -ent *r.* | *Latia ego.* *cfr. VII 117. XI 123.*
 alia **Mrv.** *Itala coni. Ianus.* 16 alga **Mv.** halga **D**². hala
D¹. haila **a.** hiala **d.** | maris **M.** magis *rv.* 18 an gignitur?
 | prason *Barb. e Theophr. h. pl. IV 6, 2. grason M edd. ante Barb.*
grasson r. 20 in uadis **M** ed. *Verc.* -dit *r edd. vett.* 23 ut
M Pint. aut *r edd. ante Barb. Hard.* aut cum *Barb.* 26 in
 terra *Barb. e Theophr. l. l. § 6* | altum **M.** an in vado?

vero abies et quercus cubitali altitudine. ramis earum adhaerent conchae. quercu et tingui lanas tradunt, glandem etiam quasdam ferre. in alto etiam naufragis haec deprehensa urinantibusque est et aliae traduntur praegrans des circa Sicyonem. vitis enim passim nascitur, sed ficus sine foliis, rubro cortice. fit et palma fruticum generis. extra Herculis columnas porri fronde nascitur frutex et alius lauri ac thymi, qui ambo eiectione in pumicem transfigurantur.

(50) At in oriente mirum est statim a Copto per solitudines nihil gigni praeter spinam quae sitiens vocatur, et hanc raram admodum, in mari vero Rubro silvas virere, lauru maxime et oliva ferentibus bacas et, cum pluat, fungos, qui sole tacti mutantur in pumicem. fruticum ipsorum magnitudo ternum cubitorum est. maria canaliculis referta, vix ut prospicere e nave tutum sit remos plerumque ipsos invadentibus.

(51) Qui navigavere in Indos Alexandri milites, frondem marinarum arborum tradidere in aqua viridem fuisse, exemptam sole protinus in salem arescentem, iuncos quoque lapideos perquam similes veris per litora, et in alto quasdam arbusculas colore bubuli cornus ramosas et cacuminibus rubentes, cum tractarentur, vitri modo fragiles, in igni autem ut ferrum inardescentes, restinctis colore suo redeunte. eodem tractu insularum silvas operit aestus,

2 lanas **Md**²v. linas r. 3 dist. ego coll. Theophr. l. l. § 9. | etiam **M**. om. rv. 4 urinantibusque est et ego. -busque ea et **M**. -busque et **Dv**. -bus quae et **a**. -bus quaedam et **d**. 5 sicyonem rv. num recte? XXXVII 38 huc vix pertinet. scionem **M**. | vitis **M** codd. Barb. uilis r edd. ante Barb. 8 lauri **MT** edd. Gel. -ro r. | pumicem **Mv**. -ce r. 11 solitudinem **M**. 12 uirere **M**. uiuere rv. 13 lauru ego luc. p. 98. -rum **Mrv**. | oliva **MD**. -uas d. -uam av. | ferentibus **MDd**. -tes a. -tem v. | cum pluat **Mdv**. compl. **D**¹a. complures **D**². 15 maria Pint. e Theoph. h. pl. IV 7, 2. om. **Mrv**. 16 uix **MD**²v. uis r. | prospicere **MGel**. resp. **Da**¹. resp. **a**²d edd. ante Gel. | tutum **MD**²v. tortum r. 17 invadentibus d(?) Barb. -tium **M** r edd. ante Barb. 20 exemptam **Mv**. -ta **D**²d. -mta r. | sale **M**. | arescentem **MD**²v. -te r. 21 similes **MD**²v. -li r. 22 ramosas **Mv**. -sa r.

quamquam altiores platanis populisque altissimis. folia iis laurea, flos violae et odore et colore, bacae ut oleis, et ipsae odoris iucundi, autumnno nascentes, vere decedentes, foliis numquam deciduis. harum minores totas integit mare. maximarum cacumina exstant, ad quae naves re-⁵ ligantur, et cum recessit aestus, ad radices. alias quoque arbores in alto ab iisdem accepimus eodem in mari visas, semper folia retinentes, fructu earum lupino simili.

- 142 (52) Iuba tradit circa Trogodytarum insulas fruticem in alto vocari Isidis crinem, curatio similem sine foliis,¹⁰ praecisum mutato colore in nigrum durescere, cum cadat, frangi. item alium, qui vocatur chariton blepharon, efficacem in amatoriis. spatulia ex eo facere et monilia feminas. sentire eum se capi, durarique cornus modo et hebetare aciem ferri. quod si. fefellerint insidiae, in¹⁵ lapidem transfigurari.

1 altior est **M**. 3 autumnno **Mv.** -ni **r.** | uere decedentes **M.** *om. rv.* 12 uocatur **M ed. Gel.** -cetur **r edd. ante Gel.**
 13 ex eo **M.** eo **rv.** 15 hebetare **Mdv.** -ri **r.**

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XIV.

(1) Externae arbores indocilesque nasci alibi quam 1
 5 ubi coepere, et quae in alienas non commeant terras,
 hactenus fere sunt, licetque iam de communibus loqui,
 quarum omnium peculiaris parens videri potest Italia.
 noscentes tantum meminerint naturas earum a nobis in-
 terim dici, non culturas, quamquam et colendi maxima in
 10 natura portio est. illud satis mirari non queo, interisse 2
 quarundam memoriam atque etiam nominum quae aucto-
 res prodidere notitiam. quis enim non communicato orbe
 terrarum maiestate Romani imperii profecisse vitam putet
 commercio rerum ac societate festae pacis, omniaque etiam
 15 quae ante occulta fuerant in promiscuo usu facta? at 3
 Hercules non reperiuntur qui norint multa ab antiquis
 prodita. tanto priscorum cura fertilior aut industria feli-
 cior fuit, ante milia annorum inter principia litterarum
 Hesiodo praecepta agricolis pandere orso subsecutisque
 20 non paucis hanc curam eius, unde nobis crevit labor,
 quippe cum requirenda sint non solum postea inventa,
 verum etiam ea quae invenerant prisci desidia rerum
 internecone memoriae indicta. cuius vitii causas quis 4
 alias quam publicas mundi invenerit? nimirum alii subiere
 25 ritus, circaque alia mentes hominum detinentur et avaritiae
 tantum artes coluntur. antea inclusis gentium imperiis
 intra ipsas, adeoque et ingeniis, quadam sterilitate fortunae

4 quam d²v. quae r. in M litterae evanuerunt. 9 in-
 colendi M. 11 etiam a D. | nominum quae acdv. -numq. M.
 -numque D¹. -ne quam D². 16 norint Mav. -runt r. 21
 ea sint M. 23 indicta Mr edd. ante Barb. inducta Barb. |
 uitii MD²dT edd. ante Barb. Verc. summi r. somni Barb.
 27 adeoque M. uideoque (-quae D) r. ideoque v.

necesse erat animi bona exercere, regesque innumeri honore artium colebantur et in ostentatione has praeferebant opes, immortalitatem sibi per illas prorogari arbitran-
 5 tes, quare abundabant et praemia et opera vitae. posteris laxitas mundi et rerum amplitudo damno fuit. postquam senator censu legi coeptus, iudex fieri censu, magistratum ducemque nihil magis exornare quam census, postquam coepere orbitas in auctoritate summa et potentia esse, captatio in quaestu fertilissimo, ac sola gaudia in possidendo, pessum iere vitae pretia, omnesque a maximo bono
 10 liberales dictae artes in contrarium cecidere, ac servitute sola profici coeptum. hanc alius alio modo et in aliis adorare, eodem tamen, habendique ad spes, omnium tendente voto. passim vero etiam egregii aliena vitia quam bona sua colere malle. ergo Hercules voluptas vivere
 15 coepit, vita ipsa desiit. sed nos oblitterata quoque scrutabimur, nec deterrebit quarundam rerum humilitas, sicuti nec in animalibus fecit, quamquam videmus Vergilium praecellentissimum vatem ea de causa hortorum dotes fugisse et in his quae rettulit flores modo rerum decerp-
 20 pisse, beatum felicemque gratiae quindecim omnino generibus uvarum nominatis, tribus oleae, totidem pirorum, malo vero tantum Assyrio, ceteris omnibus neglectis.
 8 (2) Unde autem potius incipiamus quam a vitibus? quarum principatus in tantum peculiaris Italiae est ut vel
 25 hoc uno omnia gentium vicisse etiam odorifera possit videri bona, quamquam ubicumque pubescentium odori
 9 nulla suavitas praefertur. 1. vites iure apud priscos magnitudine quoque inter arbores numerabantur. Iovis

3 opes **MD**². opem *r* **edd. ante Gel.** opum *ed. Gel.* 4 abundant **Mc.** | opera **M** *ed. Verc.* -rae (-re **D**) *r* **edd. rett. ed. Gel.**

6 censu legi **Dcv.** -gis **ad.** legi **M.** | ceptus **d.** acceptus **a.**

7 nihil magis **cHard.** nil magis **Dad** *edd. ante Hard.* nihil **M** *Detl. cum Felsio p. 27.* 12 coeptum **M.** -tam **D.** -tae **a.**

ceptam **cd.** 14 e grege **M.** 15 hercule **M** *edd. ante Hard.*

17 sicuti **M(D?)**. -ut *rv.* 20 et in his **M.** et (e **ad**) tantis *r.* et e tantis *Hard.* e tantisque *edd. ante Hard.* 26

una omnium **c.** | etiam **M.** quam *rHard.* quamquam *edd. ante Hard.* 27 quoniam *Felsius p. 46.* 29 nominabantur **M.**

simulacrum in urbe Populonio ex una conspicimus tot
aëvis incorruptum, item Massiliae pateram. Metaponti
templum Iunonis vitigineis columnis stetit. etiam nunc
scalis tectum Ephesiae Dianae scanditur una *e* vite Cypria,
5 ut ferunt, quoniam ibi ad praecipuam amplitudinem exeunt.
nec est ligno ulli aeternior natura. verum ista ex sil-
vestribus facta crediderim.

(3) Hae vites tonsura annua coercentur, et vis earum 10
omnis evocatur in palmites aut deprimitur in propagines,
10 sucique tantum gratia ex his est pluribus modis ad caeli
mores solique ingenia. in Campano agro populis nubunt,
maritasque complexae atque per ramos earum procacibus
bracchiis geniculato cursu scandentes cacumina aequant,
in tantum sublimes ut vindemiator auctoratus rogum ac
15 tumultum excipiat. nulla finis crescendi, vidique iam por- 11
ticus, villas et domos ambiri singularum palmitibus ac
sequacibus loris. quodque memoria dignum inter prima
Valerianus quoque Cornelius existimavit, una vitis Ro-
mae in Liviae porticibus subdiales inambulationes umbrosis
20 pergulis opacat, eadem duodenis musti amphoris fecunda.
ulmos quidem ubique exsuperant, miratumque altitudinem 12
earum Ariciae ferunt legatum regis Pyrrhi Cineam facete
luisse in austeriorem gustum vini, merito matrem eius
pendere in tam alta cruce. rumpotinus vocatur et alio
25 nomine opulus arbor Italiae Padum transgressis, cuius
tabulata in orbem patula replent puroque perductae dra-
cone in palmam eius inde *in* subrectos ramorum digitos

2 pantheram **Md.** pathaeram **D.** 4 *e Salm. Hard. om. ll.*

10 ex his est pluribus (in pl- **D**²) **dD**². est *del. edd. ante Hard.* exisse in turibus (in *om. a*) *r.* exire sinitur pluribus *Salm. Hard.* 14 vindemiator **D**(?) *edd. ante Hard.* -itor *r Hard.*

15 finis crescendi vidique *ego nov. luc. p. 92 n. 36.* fine crescent (-cunt *v*) diuidique (vidique *Detl.*) *ll.v.* | iam *ego l. l.* eam **d.** am **Dc.** an **a.** aut *v.* etiam *Detl.* 15. 16 porticus *Detl.* potius **Dcd.** potius uelli (avelli *v*) nequeunt **av.** 17 *dist. Ianus.* | quodque memoria **d.** quoque mem- *r ed. Gel.* mem- quoque *edd. ante Gel.* mem- *Hard.* 21 exsuperant *dv.* exuber- *r.* 24 rumpotinus **d**(*Barb.*) *Brot.* rumbo- *Barb.* Rumto- **D.** ronto- *edd. ante Barb.* rumtinus *r.* 25 opulus (**D**?) *coni. Dal.* pop- *rv.* 27 in subrectos *ed. Bas.* sub- *edd. vett.* subreptus *ll.*

- 13 flagella dispergunt. eadem modici hominis altitudine ad-
miniculatae sudibus horrent vineamque faciunt e talea in-
probo perticarum reptatu pampinorumque per *parietum*
damna discursu atria media complentes. tot differentias
vel sola tantum Italia recipit. stat provinciarum aliquarum 5
per se vitis sine ullo pedamento, artus suos in se col-
14 ligens et brevitate crassitudinem pascens. vetant hoc aliubi
venti, ut in Africa et Narbonensis provinciae partibus, ubi
excrescere ultra suos pollices prohibitaе semperque pasti-
natis similes herbarum modo vagantur per arva ac sucum 10
terrae passim usis bibunt, quae ob id magnitudinem in-
fantium puerorum in interiore parte Africae exsuperant.
vina non alibi tristiora, sed uva non alibi gratior callo,
15 unde possit invenisse nomen durus acinus. namque ge-
nera magnitudine, colore, saporibus acini innumera etiam- 15
num multiplicantur vino. hic purpureo lucent colore,
illic fulgent roseo nitentque viridi. candicans enim niger-
que vulgares. tument vero mammarum modo bumasti,
praelongis dactyli porriguntur acinis. est et illa naturae
lascivia ut praegrandibus adhaereant parvi comites, sua- 20
16 vitate certantes. leptorragas has vocant. durant aliae per
hiemes, pensili concamaratae nodo. aliae in sua tantum
continentur anima ollis fictilibus et insuper doliis inclusae,
stipatae vinaceis circumsudantibus. aliis gratiam qui et
vinis fumus adfert, fabrilesque *uvae* gloria praecipua in 25
fornacibus Africae Tiberi Caesaris auctoritas *adfecit*. ante

2 e talea *coni. Sill.* et alia *Dac.* -iam d. -iae v. 3 per-
ticarum *D². om. rv.* | per parietum *Ianus.* parietum in *Detl.*
peritiam *ll.* superfluitate peritia *edd. ante Brot.* 4 damna *ll.*
domini v. 6 artus *av.* arcus *r Sill.* *cfr. nov. luc. p. 99.*
8 ubi *D². om. rv.* 13 uina *ll.* uva v. | non alibi tristiora
sed uua *D in marg. Sill. om. rv.* 14 unde *T.* inde *r.* ut
inde v. | duratinus c. duracini durus acinus *edd. ante Gel.* du-
racina *ed. Gel.* 16 uina *D².* 20 comites *D² dT.* mites *rv.*

21 leptorragas c. -rogas *D.* -orogas *a edd. vet.* lector-
rogas d. 25 fabrilesque *Detl.* fabi- *Dc.* -brilisque *r edd. vet.*
-lis *Barb.* -lis quae *Sill.* | *uvae ego.* in ea *ll. Sill.* iis *edd. vet.*
iisque *Barb.* | gloriam praecipuam *edd. ante Sill.* 26 *adfecit*
ego. fecit ll. v.

eum Raeticis prior mensa erat e villis Veroniensium in agro. quin et a patientia nomen acinis datur passis. conduntur et musto uvae ipsaeque vino suo inebriantur. 17 aliae decocto in musto dulcescunt, aliae vero subolem
 5 novam in ipsa matre expectant tralucidae vitro, additque acinis eandem quam in doliis amphorisve duratricem illam firmitatem austeritas picis infusa pediculo. iam inventa 18 vitis per se in vino picem resipiens, Viennensem agrum nobilitans Taburno Sotanoque et Ellinco generibus. non
 10 pridem haec inlustrata atque Vergili vatis aetate incognita, a cuius obitu XC aguntur anni. quid quod inserta castris 19 summam rerum imperiumque continet centurionum in manu vitis, et opimo praemio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque etiam in delictis poenam ipsam honorat?
 15 nec non vineae oppugnationum dedere rationem. nam in medicaminibus adeo magnum optinent locum ut per sese vino ipso remedia sint.

2. (4) Genera vitium numero comprehendendi posse unus existimavit Democritus, cuncta sibi Graeciae cognita
 20 professus. ceteri innumera atque infinita esse prodiderunt, quod verius apparebit ex vinis. nec omnia dicentur, sed maxime insignia, quippe totidem paene sunt quot agri, quamobrem celeberrimas vitium aut quibus et aliqua proprietate miraculum, ostendisse satis erit.

25 <1> Principatus datur Amineis firmitatem propter 21 senioque proficientem vini eius utique vitam. quinque earum genera. ex his germana minor acino melius de-

1 e *Ianus*. ex *Detl.* et *ll.v.* | uillis *D*². ullis *r edd. vet.* uvis *Barb.* | in *ego. om. ll.v.* 2 et a *dv.* et *r.* 4 decocto *Dc.* -tae *rv.* 5 additque *D*²*d ed. Gel.* adsitque *r.* affertque *edd. ante Gel.* 9 aburno *D*¹*a*¹*cd.* Arverno *v.* | Secanoque *edd. ante Lugd.* Sequanoque *ed. Lugd.* | Helvico *v.* | *dist. Detl.* 10 haec *Detl.* hanc *ll. om. v.* | atque haec *v.* 12 continet *T.* -nent *rv.* 13 lentas *corruptum videtur.* 14 delictis *v.* delictis *ll.* 15 oppugnationem *cd.* | dedere *D*²*v.* de *r.* | ratione *a.* 17 uinū ipsū *a.* 25 amineis *D*²*edd. vet.* iam in nos *d.* aminnos *r.* 26 senioque *d codd. Barb.* -nio quoque *edd. ante Barb.* -nique *Dc.* sineque *a.* 27 germania *D*². -mina *a.* | minor *v.* -ra *Dac.* mora *d.*

- florescit, imbres tempestatesque tolerat, non item maior,
 22 sed in arbore quam in iugo minus obnoxia. gemellarum,
 quibus hoc nomen uvae semper geminae dedere, asperri-
 mus sapor, sed vires praecipuae. ex his minor austro
 laeditur, ceteris ventis alitur, ut in Vesuvio monte Sur- 5
 rentinisque collibus, in reliquis Italiae partibus non nisi
 arbori accommodata. quintum genus lanatae. ne Seras
 miremur aut Indos adeo, lanugo eam vestit. prima ex
 Amineis maturescit ocissimeque putrescit.
- 23 <2> Proxima dignitas Nomentanis rubente materia, 10
 quapropter quidam rubellas appellavere vineas. hae minus
 fertiles, vinaceis et faece nimiae, contra pruinas fortissi-
 mae, siccitate magis quam imbre, aestu quam algore
 vexantur. quamobrem in frigidis umidisque principatum
 obtinent. fertilior quae minor acino et folio scissa minus. 15
- 24 <3> Apianis apes dedere cognomen, praecipue earum 15
 avidae. ex iis duo genera lanugine et ipsa pubescunt.
 distant quod altera celerius maturescit, quamquam et altera
 properante. situs frigidos non respuunt, et tamen nullae
 celerius imbre putrescunt. vina primo dulcia austerita- 20
 25 tem annis accipiunt. Etruria nulla magis vite gaudet. et
 hactenus potissima nobilitas datur peculiaribus atque ver-
 naculis Italiae. ceterae advenere. e Chio Thasove Grae-
 cula non inferior Amineis bonitate, praetenera acino et
 uva tam parva ut nisi pinguissimo solo colere non prosit. 25
 eugeniam Tauromenitani colles cum generositatis cognomine
 misere Albano tantum agro, quoniam tralata statim mutatur.
 namque est aliquis tantus locorum amor ut omnem in his
 26 gloriam suam relinquunt nec usquam transeant totae. quod
 18 et in Raetica Allobrogicaque quam supra picatam appella- 30

4 minus c. 12 *dist. Dell.* | nimiae **D** *edd. ante Hard.* -ie
 dT. -ia *rHard.* 17 ipsa *ed. Lugd.* -sae *edd. ante Lugd.* -sē
 r. 19 frigidos **D**²*d*²v. -dus *rSill.* | respuunt *dv.* -puntur **Dc.**
 -uitur **aSill.** | nullae **D** *edd. ante Brot.* -le *ed.* -la **aBrot.**
 20 celerius maturescit **aSill.** 21 etruria *dT cod. Chiff. Hard.*
 et rubria **Dc.** -bra **a** *edd. ante Hard.* 23 *dist. Pint.* | e *Pint.*
om. ll.v. | Thasove v. thasiove (ta- **D**) *ll.* 24 inferior **D**²*dv.*
 interi **D**¹. -rior *r.* | eminneis **D**¹. | *an at praetenera?* *cfr. Co-*
lum. III 2, 24. 28 omneminus **ac.** omēminis **d.**

vimus evenit, domi nobilibus nec agnoscendis alibi. fecundae tamen bonitatis vice copiam praestant, eugenia ferventibus locis, Raetica temperatis, Allobrogica frigidis, gelu maturescens et colore nigra. ex his quas adhuc diximus, 27
 5 sed etiam e nigris, vina vetustate in album colorem trans-eunt. reliquae ignobiles, aliquando tamen caeli aut soli opera vīno fallunt vetustatem, sicuti Faecenia et cum ea florens Biturigiaca acino rarior, numquam floris obnoxii, quoniam antecedunt ventisque et imbribus resistunt, me-
 10 liores tamen argentibus locis quam calidis, umidis quam sitientibus. visulla grandi magis quam denso uvarum par- 28 tu, inpatiens variantis caeli, sed contra tenorem unum alioris aestusve constans. quae minor est ex eo genere melior. in eligendo solo morosa, pingui putrescit, gracili
 15 omnino non provenit. mediam temperiem delicate quaerit, ob hoc Sabinis collibus familiaris. uva eius indecora visu, sapore iucunda. nisi matura protinus rapitur, etiam non putrescens cadit. contra grandines eam tuetur foliorum amplitudo atque duritia.
 20 <4> Insignes iam colore inter purpureas nigrasque 29 helvolae saepius variantes et ob id varianae a quibusdam appellatae. praefertur in iis nigrior, utraque alternis annis fertilis, sed melior vino, cum parcior. et praeciae duo genera magnitudine acini discernuntur, quibus mate-
 25 ries plurima uvaque ollis utilissima, folium apio simile. baliscam Dyrrachini celebrant, Hispaniae coccolobin vocant. 30 rarior uva, aestus austrosque tolerat, capiti inimica, copia larga. Hispaniae duo genera eius faciunt, unum oblongo acino, alterum rotundo. novissimas vindemiant. quo dul-

5 e vetustate **M**. 7 vino *Ianus coll. § 33. 35 et Colum. III 2, 19.* non **Mrv**. 8 bituriaca **ac**¹. -rica **v**. 9 quoniam non favonium *Ianus coll. II 122 et XV 12. 13.* 11 uix ulla *d edd. ante Hard.* | grandi **M. om. rv.** | tam denso *edd. ante Hard.*
 17 pronus **M**. 20 nigrasque **M**. -asque medio **rv**. 21 uariantes **MD**². -ti **rv**. 23 praeciae **M**. -cuae **D**². -cua **D**¹. graeciae *de corr.* praeciae **rv**. 25 prima **M**. | collis **M**. | similis **Dac edd. ante Gel.** (folio). 26 balisca **M**. -cham **Da**. basilicam *Barb.* | coccolobin **D**². -lobotin **M**. cocolobin **rv**.

- cior est coccolobis, hoc melior. sed et austera transit in
 dulcem vetustate, et quae dulcis fuit in austeritatem. tunc
 Albano vino aemulantur. tradunt vesicae vitiis utilissimum
 31 ex iis potum. albuels summis arboribus fertilior est,
 visulla imis. quamobrem circa easdem satae diversitate
 naturae locupletant. inerticulam e nigris appellavere, iustius
 sobriam dicturi, inveterato praecipue commendabilem vino,
 sed viribus innoxiam, siquidem temulentiam sola non facit.
 32 <5> Fertilitas commendat ceteras principemque hel-
 vennacam. duo eius genera: maior quam quidam longam,¹⁰
 minor quam marcum appellant, non tam fecundam, sed
 gratiorem haustu. discernitur folio circinato, verum utra-
 que gracilis. furcas subdere iis necessarium, alioqui
 ubertatem suam non tolerant. maritimo adflatu gaudent,
 33 roscida odere. nulla vitium minus Italiam amat, rara,¹⁵
 parva, putrescens in ea, vino quoque quod genuit aestatem
 non exsuperans, nec alia macro solo familiarior. Grae-
 cinus, qui alioqui Cornelium Celsum transcripsit,
 arbitratur non naturam eius repugnare Italiae, sed cul-
 turam avidè palmites evocantium. ob id fertilitate sua²⁰
 absumi, si non praepinguis soli ubertas lassescentem sus-
 tineat. carbunculare negatur, magna dote, si verum est
 aliqua in vite caelo non esse ius.
 34 <6> Aestus fert spionia, quam quidam spineam vocant,
 autumnisque imbribus pinguescit. quin immo nebulis una²⁵
 alitur, ob id Ravennati agro peculiaris. vennunculam inter
 optime deflorescentes et ollis aptissimam Campani malunt

1 coccolobis a.v. 2 vetustatem M con. Dal. cfr. luc. p.99.
 3 albanum uinum a edd. ante Gel. Hard. 5 uisulla M.
 -ula Dev. uixula d. visu a. | imis om. a. | sede d. uersitatem
 natura M. 9. 10 heluenacam d edd. ante Brot. -aicam Brot.
 -nnaicam a. aelu- c. 11 arcum a. -cam edd. ante Hard.
 emarcum Hard. e Colum. III 2, 25. 13 subderens c. subte-
 a. 15 roscidam M. -do a edd. ante Brot. | odore d T edd. ante
 Brot. 16 uinum D² a e corr. edd. ante Gel. 17 exuperant
 M. an -rante? exui erans (errans a) ac. 20 fertilitate sua
 M con. Dal. -tem suam rv. 22 carbunculari acv. 24
 aestus MD². -tu D¹ d. -tum rv. | pionia M Detl. sed cfr. Colum.
 III 2, 27. 25 imbribusque d. et imbribus v. 26 uennun-
 culam M. ueniculam r.

surculam vocare, alii scapulam, Tarracina Numisianam, nullas vires proprias habentem, sed totam perinde ac solum valeat, Surrentinis tamen efficacissimam testis Vesuvio tenus. ibi enim Murgentina e Sicilia potentissima, 35
 5 quam Pompeianam aliqui vocant, laeto demum feracem, sicut horconia in Campania tantum. e diverso arceraca Vergilio argitis dicta ultro solum laetius facit, ipsa contra imbres et senectam fortissima, vino quidem vix annua ac vilitatis cibariae, sed ubertate praecipua. tolerat et
 10 annos mettica, contra omne sidus firmissima, nigro acino, vinis in vetustate rufescentibus.

3. <7> Et hactenus publica sunt genera, cetera regionum locorumque aut ex iis inter se insitis mixta. siquidem Tuscis peculiaris est Tudernis — atque etiam nomen
 15 iis —, Florentiae sopina, Arretio talpona et etesiaca et consemina. talpona nigra candidum facit mustum. etesiaca fallax; quo plus tulit, hoc laudabilius fundit, mirumque fecunditate pariter et bonitate cessat. consemina nigra vino minime durante, uva maxime, post XV dies quam ulla
 20 alia metitur, fertilis, sed cibaria. huius folia sicuti labruscae prius quam decidant sanguineo colore mutantur. evenit
 37 hoc et quibusdam aliis pessimi generis argumento. irtiola

1 surculam **MdT.** scirc- *r* Brot. sirc- *edd. ante Brot.* scir-
 pulam *Barb. cfr. Colum. l. l. an scripulam? cfr. § 41. 81.* |
 scapulam **M.** staculam *rv.* sticulum *Barb.* 3 efficacissimam
M. -ma *rv.* 4 murgentina e **D²dv.** -tina est **M.** -tin ac (hac c)
D¹c. -tina a. | potissima *av.* 5 laeto **MD².** lacto **D¹ac.** laco
 d. Latio *v.* 6 e diverso—8 annua **MD².** *om. rv.* 6 ar-
 ceraca **M.** argeica **D².** arcelaca *Colum. l. l.* 9 ac **M.** *om. rv.*
 13 insitis **M.** -to **D** *edd. ante Bas.* -tu *r ed. Bas.* 14 dist.
ego. 14. 15 nomen iis **M.** -minis *r.* eius nominis *v.* 15
 florentiae **M.** -tia est *rv.* | sopina **M.** opima *rv.* | arrentio *acd.*
 | talpona **Md(D²)Sill.** -pana *rv.* | et etesiaca—16 talpona *om.*
M. 15 etesiaca *v.* -sia **T.** ctesia *d.* tesiaca *r.* 16 con-
 semina **D** *Sill.* -nia *v.* cum semina *d.* simina *c.* seminia *a.* |
 ctesiaca **Md.** 18 cum semina *d.* 20 metitur **D²d** *edd. Gel.*
 ment- **M.** mit- **D¹.** mitt- *r.* minus *edd. ante Gel.* | sicuti **Md** *edd.*
ante Gel. sicut *r.* 22 irtiola *acd.* *v.* *cfr. Colum. III 2, 28.*
 irci- **D¹.** hirci- **D².** ytriciae **M.** itriola *Ianus cum Andr. Baccio*
V p. 528 (ap. Hard.) coll. Athen. XIV p. 646 D.

- Umbriae Mevanatique et Piceno agro peculiaris est, Am-
 ternino pumula. iisdem bananica fallax est, adamant tamen
 38 eam. municipi suam Pompei nomine appellant, quamvis
 Clusinis copiosiore. municipi et Tiburtes appellavere,
 quamvis oleagineam nuper invenerint a similitudine olivae. 5
 novissima haec uvarum ad hoc tempus reperta est. vina-
 ciolam soli noverunt Sabini, calventinam Gaurani. scio e
 Falerno agro tralatas vocari Falernas, celerrime ubique
 degenerantes. nec non Surrentinum genus fecere aliqui
 39 praedulci uva. capnios et buconiates et tharrupia in 10
 Thurinis collibus non ante demetuntur quam gelaverit.
 pariana gaudent Pisae, Mutina Perusinia nigro acino, intra
 quadriennium albescente vino. mirum ibi cum sole cir-
 cumagi uvam quae ob id streptis vocatur, et in Italia
 Gallicam placere, trans Alpes vero Picenam. dixit Ver- 15
 gilius Thasias et Mareotidas et lageas compluresque ex-
 ternas, quae non reperiuntur in Italia.
- 40 <8> Sed sunt etiamnum insignes uva, non vino, am-
 brosia e duracinis — sine ullis vasis in vite servatur, tanta
 est contra frigora, aestus tempestatesque firmitas; nec orth- 20
 ampelos indiget arbore aut palis, ipsa se sustinens, non item
 dactylides digitali gracilitate —, columbinae e racemosis,

1. 2 amiterno **M**. 2 bananica **M**. banna- *rv.* | adamant
M. am- *rv.* 3 municipi **M**. -pii d *T ed. Verc.* munitis *r.* Mu-
 tinam *edd. vett.* Murgentinam *ed. Bas.* | suam **MT d.** uvam *rv.*
 sui uvam *Detl.* 4 munici **M**. Mutinam *edd. vett. Bas.*
 9 surrentinum **M**. tarent- *rv.* | fecere aliqui **M**. al- fec- *rv.*
 10 buconiates **D**². -tis **D**¹. -nates **M**. bucuniates *edd. ante*
Gel. buconiatitis *r ed. Gel.* | tharrupia *Detl.* tharpu- **M**. tarpu-
rv. 11 demetuntur **M d v.** demitt- **D c.** dimitt- **a.** 12 pa-
 riana **M d T.** paria *r Sill.* Pharia *v.* | gaudet pice **M**. | Perusinia
ed. Verc. Detl. -niae **M**². -nie **M**¹. prusinia *r edd. ante Lugd.*
nia ed. Lugd. 13 ibi **M con.** *Dañ. Sill.* ubi *r Hard.* ubique
edd. ante Hard. 14 streptis **MT Ianus.** -pitis **D c.** -pitus **a.**
 -ptus *edd. vett.* -pita *ed. Verc.* -ptos *ed. Bas.* 15 gallica *ad*
Sill. | picenam **M D**² *v.* -na *r Sill.* 18. 19 ambrosia e **M Sill.**
 -siae *ed (D?)*. -siace **a.** -siaca *v.* 19 durrhacinis **M**. dura-
 tinis **c.** -cina *edd. ante Sill.* | *dist. ego nov. luc. p. 18 n. 5.* |
 servatur **M**. -abiles **D**². -lis *rv.* 22 e racemosis **M**. *cfr. nov.*
luc. l. l. -osissimis *r Hard.* acinosissimae *edd. ante Hard.*

et magis purpureae, cognomine bimammiae, quando non
 racemos, sed uvas alias gerunt; item tripedanea, cui nomen 41
 a mensura est, item scripula passo acino et Raetica in
 maritimis Alpibus appellata, dissimilis laudatae illi. nam- 26
 5 que haec brevis, conferta acino, degener vino, sed cute
 omnium tenuissima, nucleo, quod chium vocant, uno ac
 minimo, acinum praegrandem unum alterumve habens. est
 et nigra Aminnea, cui Syriacae nomen inponunt, item
 Hispana ignobilium probatissima.

10 <9> In pergulis vero seruntur escariae appellatae e 42
 duracinis, albae, nigrae, et bumasti totidem coloribus, ac
 nondum dictae Aegia et Rhodia et uncialis, velut a pondere
 acini, item picina omnium nigerrima, et coronario naturae
 lusu stephanitis, acinos foliis intercurrentibus, et quae
 15 forenses vocantur, celeres proventu, vendibiles aspectu,
 portatu faciles. contra damnantur etiam visu cinerea et
 rabuscula et asinusca, minus tamen caudas vulpium imitata
 alopecis. Alexandrina appellatur vitis circa Phalacram 43
 brevis, ramis cubitalibus, acino nigro fabae magnitudine,
 20 nucleo molli et minimo, obliquis racemis praedulcibus,
 folio parvo et rotundo, sine divisuris. septem his annis
 in Narbonensis provinciae Alba Helvia inventa est vitis
 uno die deflorescens, ob id tutissima. carbunicam vocant,
 quam nunc tota provincia conserit.

25 4. (5) Catonum ille primus, triumpho et censura 44
 super cetera insignis, magis tamen etiamnum claritate
 litterarum praeceptisque omnium rerum expetendarum datis
 generi Romano, inter prima vero agrum colendi, ille aevi

1 purpureae **M.** 2 tripedanea **a(D?) Barb.** -nia **M.** trepi-
 danea **cd.** crep- *edd. ante Barb.* 6 quod chium **M Detl.** quod
 chii **r.** quem chium **v.** 8 et **Mdv.** om. **r.** | aminnea **M.** -inea
rv. amminnea **d.** 10 escariae **Mv.** est ca- **r.** 11 nigrae
M. -raeque **rv.** 17 rabuscula **D.** rha- *edd. vett.* 18 Phala-
 cram **Barb.** -raie **d.** palacraiae **D.** -raie **ac.** -raiam *edd. ante*
Barb. 21 septem his annis septimo hinc anno **a.** septimo
 abhinc anno *edd. ante Gel.* ab om. *Hard.* 22 Alba Helvia
Hard. (Elvia *edd. Gel.*) albo olina (-iua **a².** olua **D)** **r.** arvo
 olina *edd. vett.* arvo *ed. Verc.* 23 carbunicam **acd Detl.** -cant
D. carbonicam *edd. ante Bas.* Narb- *ed. Bas.* 28 ille uero **a.**
 illius **D² Rhen.** illius vero *edd. ante Rhen.*

confessione optimus ac sine aemulo agricola, pauca attigit
 vitium genera, quarundam ex his iam etiam nominibus
 45 abolitis. separatim toto tractatu sententia eius indicanda
 est, ut in omni genere noscamus quae fuerint celeberrima
 anno DC urbis, circa captas Carthaginem ac Corinthum, 5
 cum supremum is diem obiit, et quantum postea CCXXX
 46 annis vita profecerit. ergo de vitibus uvisque ita prodidit:
 Qui locus vino optimus dicetur esse et ostentus
 solibus, Amineum minusculum et geminum euge-
 nium, helvium minusculum conserito. qui locus 10
 crassior aut nebulosior, Amineum maius aut Mur-
 gentinum, Apicium Lucanum serito. ceterae vites
 miscellae maxime in quemvis agrum conveniunt.
 in olla vinaceis conduntur Amineum minusculum
 et maius et Apicium, eadem in sapa et musto in 15
 lora recte conduntur. quas suspendas duracinas,
 Amineas maiores, vel ad fabrum ferrarium pro
 47 passis hae recte servantur. nec sunt vetustiora de
 illa re Latinae linguae praecepta. tam prope ab origine
 rerum sumus. Amineam proxime dictam Varro Scantianam 20
 vocat.

In nostra aetate pauca exempla consummatae huius
 artis fuere, verum eo minus omittenda, ut noscantur etiam
 48 praemia, quae in omni re maxime spectantur. summam
 ergo adeptus est gloriam Acilius Sthenelus e plebe liber- 25
 tina LX iugerum non amplius vineis excultis in Nomentano
 49 agro atque CCCC nummum venundatis. magna fama et
 Vetuleno Aegialo perinde libertino fuit in Campania rure

2 ex his (iis v) iam D(?)v. exisiam c. iam ex his d. ex
 asia a. 5 atq; d. 6 CC. a. 7 profecerit dv. -ficerit Dc.
 -cere a. 8 dicitur a edd. ante Gel. 9 amineum D²a. -nium
 r. 10 helvium D²a cod. Chiff. Sill. -inum rv. 11 amineum
 D²a. -nium r. 14 olla—15 musto in M. om. rv. cfr. Cato 7.
 Varro de r. r. I 58. 14 amminium M. 15 in sapa, in
 musto Cato 7. 16 recto M. 17 ammineas minores M.
 18 passi se d. -si sunt c. 19 praecepta dv. rec. M. prae-
 cipiam Dac¹. -puam c². 20 ammineam MD. 27 CCCC. M.
 CCCC d(D?) ed. Gel. ecce c. eque a. aeque CCCC edd. ante Gel.
 | et om. M. 28 campaniae acv.

Liternino, maiorque etiam favore hominum, quoniam ipsum
 Africani colebat exsilium. sed maxima, eiusdem Stheneli
 opera, Remmio Palaemoni, alias grammatica arte celebri,
 in hisce viginti annis mercato rus $\overline{DC}$ nummum in eodem
 5 Nomentano decimi lapidis ab urbe deverticulo. est autem 50
 usquequaque nota vilitas mercis per omnia suburbana, ibi
 tamen maxima, quoniam et neglecta indiligentia praedia
 paraverat ac ne in pessimis quidem elegantioris soli. haec
 adgressus excolere non virtute animi, sed vanitate primo,
 10 quae nota mire in illo fuit, pastinatis de integro vineis
 cura Stheneli, dum agricolam imitatur, ad vix credibile
 miraculum perduxit, intra octavum annum $\overline{CCCC}$ nummum
 emptori addicta pendente vindemia. cucurritque non nemo 51
 ad spectandas uvarum in iis vineis strues, litteris eius altio-
 15 ribus contra id pigra vicinitate sibi patrocinate, novissime
 Annaeo Seneca, principe tum eruditorum ac potentia, quae
 postremo nimia ruit super ipsum, minime utique miratore
 inanium, tanto praedii huius amore capto, ut non puderet
 invisio alias et ostentaturo tradere palmam [eam], emptis
 20 quadruplicato vineis illis intra decimum fere curae annum.
 digna opera quae in Caecubis Setinisque agris proficeret, 52
 quando et postea saepenumero septenos culleos singula
 iugera, hoc est amphoras centenas quadragenas, musti
 dedere. ac ne quis victam in hoc antiquitatem arbitretur,
 25 idem Cato denos culleos redire ex iugeribus scripsit,
 efficacibus exemplis non maria plus temerata conferre
 mercatori, non in Rubrum litus Indicumve merces petitas
 quam sedulum ruris larem.

3 opera **MD**ed. pa a. | remmio palaemoni **D**ed. -mi -nis
M. -miū (-mū a¹) -nem a *edd. ante Rhen.* 4 mercaturus **M**.
 -toris d. -torum a. -tum *edd. ante Rhen.* 6 notabilitas **M**²**D**.
 nut- **M**¹. nobilitas d *edd. ante Rhen.* 7 maxime **M** *Detl.*
 8 elegantior **M**. 10 pastinatis **M** d *edd. Gel.* fast- r. pastinatas
edd. ante Gel. 13 non nemo **M** d v. non neme r. nemo non
Gronovius. 16 principe tum eruditorum (-tionis *edd. Gel.*) **M**
Detl. principatum (-tu *edd.*) traditionis (-cio- a) r *edd. ante Gel.*
 | potentiae **M** d *Hard.* 17 ruit **M**. fuit *rv.* 19 uncus ego
 posui. ad **M**. eam *rv.* *cfr. Url. vind. n. 232.* 20 quadrupli-
 cando **M**. . 24 arbitretur **M**. -raretur *rv.*

- 53 (6) Vino antiquissimo claritas Maroneo in Thraciae
maritimae parte genito, ut auctor est Homerus. neque
enim fabulosa aut de origine eius varie prodita consec-
mur, praeterquam Aristaeum primum omnium in eadem
gente mel miscuisse vino, suavitate praecipua utriusque 5
naturae sponte provenientis. Maroneum viciis tanto addito
54 aquae miscendum Homerus prodidit. durat etiamnum
vis in eadem terra generi rigorque indomitus, quippe cum
Mucianus ter consul ex iis qui nuperrime prodidere
sextarios singulos octonis aquae misceri compererit prae- 10
sens in eo tractu, esse autem colore nigrum, odoratum,
vetustate pinguescere. et Pramnio, quod idem Homerus
celebravit, etiam nunc honos durat. nascitur Zmyrnae
55 regione iuxta delubrum Matris deum. in reliquis claritas
generi non fuit alicui, anno fuit omnium generum bonitate 15
L. Opimio cos., cum C. Gracchus tribunus plebem se-
ditionibus agitans interemptus est. ea caeli temperies
fulsit — cocturam vocant — solis opere natali urbis
DCXXXIII, durantque adhuc vina ea ducentis fere annis,
iam in speciem redacta mellis asperi — etenim haec 20
natura vinis in vetustate est — nec potari per se queant
pervincive aqua, usque in amaritudinem carie indomita;
sed ceteris vinis commendandis minima aliqua mixtura
56 medicamenta sunt. quod ut eius temporis aestimatione
in singulas amphoras centeni nummi statuantur, ex his 25

1 antiquissimo M. -ima rv. 2 maritimae M. -ma rv.
| ut Mdv. ue r. 3 fabulosa aut v. aut fab. M. fab. ut r.
6 tantum M. 7 etiamnum M. etiam rv. 10 octonis
M Barb. -ogenis r edd. vett. Hard. 14 regione Barb. relig-
ll. edd. ante Barb. 15 bonitate Url. vind. n. 235. -tati Dcd.
-tas av. 16 tribunus plebem d codd. Gel. -bis ed. Bas. tri-
pliciter r. tri. pl. edd. ante Bas. 17 est coni. Ianus. om. ll. v.
18 dist. Sill. quam cocturam v. 19 DCXXXIII dHard.
DC (E D) XXXIII r edd. ante Hard. | durantque Sabellicus. -at-
que ll. edd. vett. | adhuc — 20 redacta om. c. 19 vina ea Dett.
uinea ll. edd. ante Barb. -na Barb. 19. 20 dist. ego. 21 an
ut nec? ne edd. ante Barb. 21 queunt Barb. 22 pervin-
cive coni. Sill. provinciae D. -ntię ac. // unciae d. sine pro-
vinciae edd. ante Barb. si non pervincat Barb. 25. p. 361, 1
ex his tamen ll. v. decies tantum Kellerus de foenore vinario

tamen usura multiplicata semissibus, quae civilis ac modica est, in C. Caesaris Germanici filii principatu, annis CLX singulas uncias vini constituisse nobili exemplo docuimus referentes vitam Pomponii Secundi vatis cenamque quam
 5 principi illi dedit. tantum pecuniarum detinent vini apothecae. nec alia res maius incrementum sentit ad vicesimum annum maiusve ab eo dispendium, non proficiente pretio. raro quippe adhuc fuere, nec nisi in nepotatu, singulis testis milia nummum. Viennenses soli picata sua,
 10 quorum genera diximus, pluris permutare, sed inter sese amore patrio, creduntur. idque vinum frigidius reliquis existimatur in frigido potu.

5. (7) Vino natura est hausto accendendi calore viscera intus, foris infuso refrigerandi. nec alienum fuerit commemorare hoc in loco quod Androcydes sapientia clarus ad Alexandrum Magnum scripsit, intemperantiam eius cohibens: Vinum poturus, rex, memento bibere te sanguinem terrae. cicuta hominis venenum est, cicutae vinum. quibus praeceptis ille si obtemperavisset,
 15 profecto amicos in temulentia non interemisset, prorsus ut iure dici possit neque viribus corporis utilius aliud neque voluptatibus perniciosius, si modus absit.

6. (8) <1> Genera autem vini alia aliis gratiora esse quis dubitet, aut non ex eodem lacu aliud praestantius
 25 altero germanitatem praecedere sive testa sive fortuito

Berol. 1859 p. 1. an XC HS tamen, usura sqq.?

1 caulis a. 2 anno a *Hard.* nummis *Pint.* 3 singulis *Barb.* | uini d^v. uini ex a. uineae *De.* vini eo *Url. chrest. p. 186. an vini eius?* | constitutis se (e *D*²) *De.* 5 detinent d^v. dei in r. | vini om. d. 8 in nepotatu *codd. Gel. (D?)*. -tus cd. uini potatus a. importatis *edd. ante Gel.* 9 uiennenses d^v. uienses r. 18 cicuta *MdT Politianus Barb. Hard.* sicut a *D*¹c. sicuti *D*²a *edd. ante Bas.* sicut cicuta *ed. Bas.* | hominis *M.* -ni *DdT Barb. ed. Bas.* -num c *Hard.* om. a *edd. ante Bas.* | est homini a *edd. ante Bas.* 19 cicutae *MacdTB Barb. Hard.* -te *D*¹. ita et *D*². cicuta, ita (sic *ed. Verc.*) et *edd. vett.* sic cicutae *ed. Bas.* | sic *D*²a. | obtemperauisset *Md²v.* -auit et *D*¹d¹. -auit ut (ut e *corr.*) a. -abit et c. -abit ut *D*². 21 posset *M.* | aliud om. *M.* 22 neque aliud *edd. ante Sill.* 24 loco d. | aliud (-iut *M*) praestantius *Mv.* -ius -tior r.

- eventu? quamobrem de principatu se quisque iudicem
 60 statuet. Iulia Augusta LXXXII annos vitae Pucino vino
 rettulit acceptos, non alio usa. gignitur in sinu Hadria-
 tici maris non procul Timavo fonte, saxoso colle, maritimo
 adflatu paucas coquente amphoras, nec aliud aptius me- 5
 dicamentis iudicatur. hoc esse crediderim quod Graeci
 celebrantes miris laudibus Praetetianum appellaverint ex
 61 Hadriatico sinu. divus Augustus Setinum praetulit cunctis
 et fere secuti principes, confessa propter experimenta, non
 temere cruditatibus noxiis ab ea saliva. nascitur supra 10
 Forum Appi. antea Caecubo erat generositas celeberrima
 in palustribus populetis sinu Amyncano, quod iam inter-
 cidit incuria coloni locique angustia, magis tamen fossa
 Neronis quam a Baiano lacu Ostiam usque navigabilem
 incohaverat. 15
- 62 <2> Secunda nobilitas Falerno agro erat et ex eo
 maxime Faustiniانو. cura culturaque id collegerat. exole-
 scit haec quoque copiae potius quam bonitati studentium.
 Falernus ager a ponte Campano laeva petentibus Urbanam
 coloniam Sullanam nuper Capuae contributam incipit, Fau- 20
 stinianus circiter III milia passuum a vico Caedicii, qui
 vicus a Sinuessa VI M passuum abest. nec ulli nunc
 63 vino maior auctoritas. solo vinorum flamma accendi-
 tur. tria eius genera: austerum, dulce, tenue. quidam
 ita distinguunt, summis collibus Caucinum gigni, mediis 25

2 LXXXVI *Nipperdeus ad Tac. ann. V 1 coll. Cassio Dione LVIII 2.* 3 nam D². | alio usa *Gel.* alic usa *Ded.* aliquosa a. alii M. aquoso *edd. ante Gel.* | gignuntur M. 4 procul M. procul a *rv.* | saxoso M. -xco *rv.* | colle Mdv. collo r.
 7 Praetetianum *Sill. coll. Steph. Byz. s. v.* prausetianum M. praiti- d. praici- D. praeci- r *Hard.* pycatanum *edd. vett.* -non *Barb.* 13 incuria M. et inc- *Dedv.* et c- a. 17 faustiniano M. -stino *Ded.* -stini a. -stiano v. 17. 18 exolescit M². -ecit M¹. exolescit d. exolevit *edd. ante Gel.* 18 haec M. hoc *rv.* | studentibus *Url. vind. n. 236.* 19 monte M. 20. 21 faustinianus M. -stianus autem *rv.* 21 .III. milia passum a uico M. III prope a uico D². III (quattuor miliaria v) a uico prope *rv.* | caedicii M. -cio *Ianus coll. XI 241.* caedias D. ceadis d. cedias *rv.* 22 .V. M passum M. VI D. VI milibus r(?)v. 23 solum *Barb.*

Faustinianum, imis Falernum. non omittendum autem nulli eorum quae celebrentur iucundum saporem uvae esse.

<3> Ad tertiam palmam varie venere Albana urbi vi- 64
 cina, praedulcia ac rara in austero, item Surrentina in
 vineis tantum nascentia, convalescentibus maxime probata
 propter tenuitatem salubritatemque. Tiberius Caesar dicebat
 consensisse medicos ut nobilitatem Surrentino darent, alio-
 qui esse generosum acetum, C. Caesar, qui successit illi,
 nobilem vappam. certant Massica atque a monte Gauro
 10 Puteolos Baiasque prospectantia. nam Falerno contermina 65
 Statana ad principatum venere non dubie, palamque fecere
 sua quibusque terris tempora esse, suos rerum proventus
 occasusque. iuncta iis praeponi solebant Calena et quae
 in vineis arbustisque nascuntur Fundana et alia ex vicinia
 15 urbis, Veliterna, Privernatia. nam quod Signiae nascitur
 austeritate nimia continendae utile alvo inter medicamina
 numeratur.

<4> Quartum curriculum publicis epulis optinere a 66
 divo Iulio — is enim primus auctoritatem his dedit, ut
 20 epistulis eius apparet — Mamertina circa Messanam in
 Sicilia genita. ex his Potulana ab auctore dicta. illo
 cognomine proxima Italiae laudantur praecipue. est in
 eadem Sicilia et Tauromenitanis honos lagoenis pro Ma-
 mertino plerumque subditis.

25 <5> Ex reliquis autem a supero mari Praetutia atque 67
 Ancone nascentia, et quae a palma una forte enata pal-
 mensia appellavere, in mediterraneo vero Caesenatia ac
 Maecenatiana, in Veroniensi item Raetica Falernis tantum
 postlata a Vergilio, mox ab intimo sinu maris Hadriana,

1 faustinianum *M.* -stianum *rv.* 3 urbi vicina *om. M.*

8 C. *M.* Caius a(?) *v. om. r.* 9 a *M.* e *r.* ex *v.* 11
 statiana *M.* *cfr. XXIII 36.* 12 esses *D¹.* esset *D².* | suos *M.*
 quod *r.* secundum quod *edd. ante Gel.* sicut *edd. Gel.* 13

calentia *a.* 15 veliterna *Dcd.* -ter *a.* -terrana *M.* -ternina *v.*
 19 dedit *M.* tribuit *rv.* 21 Potitiana *Detl. coll. § 69.*

21. 22 dicta illo cognomine d*Ianus.* dic illo comine *Dc.* dicta
 in loco *av.* 22 proxime *c¹d¹.* -mo *ed. Bas.* 23 lagenis
acd.v. 29 postlata d*TSill.* -tulata *r.* -thabita *v.* | ab intimo
dedd. Gel. abtimo *Dc.* optimo *a.* optima ab intimo *edd. ante Gel.*

- ab infero autem Latiniensia, Graviscana, Statoniensia.
 68 Etruriae Luna palmam habet, Liguria Genua. inter Pyrenaeum Alpesque Massilia gemino sapore, quando et condiendis aliis pinguius gignit quod vocat sucosum. Baeterrarum intra Gallias consistit auctoritas. de reliquis in 5 Narbonensi genitis adseverare non est, quoniam officinam eius rei fecere tinguentes fumo, utinamque non et herbis ac medicaminibus noxiis. quippe etiam aloe mercator saporem coloremque adulterat.
- 69 <6> Verum et longinquiora Italiae ab Ausonio mari 10 non carent gloria, Tarentina et Servitia et Consentiae genita et Tempsae, Calabrica Lucanaque antecedentibus Thurinis. omnium vero eorum maxime inlustrata Messalae Potiti salute Lagarina, non procul Grumento nascentia. Campa-
 15 nia nuper excitavit novis nominibus auctoritatem sive cura sive casu ad quartum a Neapoli lapidem Trebelliëis, iuxta Capuam Caulinis, et in suo agro Trebulanis, alioqui semper
 70 inter plebeia et Trifolinis gloriata. nam Pompeianis summum decem annorum incrementum est, nihil senecta conferente. dolore etiam capitum in sextam horam diei sequentis infesta deprehenduntur. quibus exemplis, nisi fallor, manifestum est patriam terramque referre, non uvam, et supervacuam generum consecrationem in numerum,
 71 cum eadem vitis aliud aliis in locis polleat. Hispaniarum

1 latinensia a *edd. ante Barb.* cfr. III 69. | Graviscana *Barb. coll. III 51.* -icana *ll. edd. vett.* | Statoniensia *Barb. coll. III 52. II 209.* stoniensia *a.c.d.* -sa *D.* stomensia *edd. ante Barb.*

4. 5 Baeterrarum *Hard.* bet- *D.cedd. Gel.* ueternarum *a.* et *U'*rorum *d.* ceterano *ed. Ven.* Ceretano *Beroaldus.* 5 inter *a.c.*

8 aloen *Barb.* | mercator *Dd.* -antur *rv.* 11 servitia *ll.* -tiana *v.* 12 tempsae *d Barb.* -siae *r edd. ante Barb.* | Calabrica *ego.* ac babiae (babbiae *Dd*) *ll. Barb.* ac balbiae *edd. ante Barb.* ac Bari ac *Detl.* | ante cadentibus *D.* (Lucana quae) antecedunt *Detl.* 13 potiti *ad Ianus.* ponti *r.* pontia et *edd. vett.* potu et *codd. Barb.* 14 lagarina *d ed. Verc.* -ri *r.* -ria *edd. vett.* | Grumento *v.* grom- *ll.* 21 deprehenduntur *v.*

-dantur *D¹.* -datur *D²a.* -ditur *d.* dat *c.* 24 polleat *d codd. Gel.* polluat *Dc².* -uit *c¹.* pullulat *a.* -let *edd. ante Gel.* | Hispaniarum — p. 365, 2. 3 Italiae primis aptius pertinere videntur ad finem § 68.

Laeetana copia nobilitantur, elegantia vero Tarraconensia
 atque Lauronensia et Balarica ex insulis conferuntur Italiae
 primis. nec ignoro multa praetermissa plerosque existima-
 5 fabula eadem reperitur, divi Augusti iudiciorum ac palati 72
 peritissimum e libertis censuram vini in epulas eius fa-
 cientem dixisse hospiti de indigena vino novum quidem
 sibi gustum esse eum atque non ex nobilibus, sed Caesa-
 rem non aliud poturum. nec negaverim et alia digna esse
 10 fama, sed de quibus consensus aevi iudicaverit haec sunt.

7. (9) Nunc simili modo transmarina dicemus. in 73
 summa gloria post Homericam illam, de quibus supra diximus, 53 sq.
 fuere Thasium Chiumque, ex Chio quod Ariusium vocant.
 his addidit Lesbium Erasistrati maximi medici auctoritas,
 15 circiter CCCCL annum urbis Romae. nunc gratia ante
 omnia est Clazomenio, postquam parcius mari condiunt.
 Lesbium sponte suae naturae mare sapit. nec Timoliti 74
 per se gratia ut vino, sed cuius dulci admixto reliquorum
 duritia suavitatem accipiat, simul et aetatem, quoniam
 20 vetustiora protinus videntur. ab his dignatio est Sicyonio,
 Cyprio, Telmesico, Tripolitico, Berytio, Tyrio, Sebennytico.
 in Aegypto hoc nascitur tribus generibus uvarum ibi no- 75
 bilissimis, Thasio, aethalo, peuce. post haec auctoritas
 hippodamantio, Mystico, cantharitae, protropo Cnidio, Cata-

1 Laetana ego cum Huebneri Hermiae I p. 341. cfr. III 22.
 Laetana Sipontinus (ap. Barb.) e Mart. epigr. I 26, 9. VII 53, 6.
 laset- ed. lasitania D¹. -ana r. Lusitana edd. vett. | elegantia
 c. -tare c. -tere D. -t hē a. -ture d. 4 cuique genti dT.
 8 eque a. 10 iudicaverit Url. vind. n. 237. -rint ll. ed.
 Gel. -runt edd. ante Gel. 13 ariusium (-ss- o) D ed. ed. Gel.
 arus- a ed. Ven. arvis- Beroaldus. 14 lesutum c. Erasistrati
 —vinum murrinam (§ 92 extr.) desunt in c. 15 CCCCL adT
 edd. ante Bas. Hard. CCCCL. I. D. DC ed. Bas. | anno Da edd.
 ante Bas. Dell. cfr. § 97 extr. 17 timoliti T codd. Gel. Dell.
 cfr. V 110. tym- ad. -lyti D. Tmoliti ed. Gel. Tmolio edd. ante
 Gel. 18 dulci (-cis a) admixtio Da. 21 sebennytico d edd.
 ante Bas. -entico a. 22. 23 nobilissimis dT Sill. -lis r. -lius
 edd. ante Gel. -le edd. Gel. 23 aethalo, peuce edd. Gel. & allo
 peuce (-cem D) ll. et alopece edd. ante Gel. 24 protropo
 Barb. -topo ll. edd. ante Barb.

- cecaumenitae, Petritae, Myconio. nam Mesogiten capitis dolores facere compertum est, nec Ephesium salubre esse, quoniam mari et defruto conditur. Apamenum mulso praecipue convenire dicitur, sicut Praetutium in Italia. est enim et haec proprietas generum. dulcia utique inter 5
 76 se non congruunt. exolevit et protagion, quod Italicis proximum fecerant Asclepiadis scholae. Apollodorus medicus in volumine quo suasit Ptolemaeo regi quae vina biberet Italicis etiam tum ignotis laudavit in Ponto Nasperceniten, mox Oreticum, Oeneaten, Leucadium, Ambracioten 10 et quod cunctis praetulit Peparethium, sed minoris famae esse dixit, quoniam ante sex annos non placeret.
- 77 8. (10) Hactenus bonitas vini nationibus debetur. apud Graecos cura clarissimum nomen accepit, quod appellaverunt bion, ad plurimos valitudinum usus excogitatum, 15
 23, 53 ut docebimus in parte medicinae. fit autem hoc modo: uvae paulum ante maturitatem decerptae siccantur acri sole, ter die versatae per triduum, quarto exprimuntur, 78 dein in cadis sole inveterantur. Coi marinam aquam largiorem miscent a servi furto origine orta sic mensuram 20 explentis, idque translatum in album mustum leucocoum appellatur. in aliis autem gentibus simili modo factum tethalassomenon vocant, thalassiten autem vasis musti 79 deiectis in mare, quo genere praecox fit vetustas. nec non apud nos quoque Coum vinum ex Italico faciendi 25 rationem Cato demonstravit, super cetera in sole quadriennio maturandum praecipiens. Rhodium Cou simile-

4 Praetutium v. -tuitium d. -totium D. -cocium a. 5
 ut dulcia a edd. ante Sill. 6 congruuntur a¹. -uant edd. ante Sill. 7 proxima fecerat a. 10 Oreticum (vel Oreot-) Hard. oreot- a edd. ante Hard. oroet- D. 11 peparethium cod. Chiff. Hard. preparentium a d. praep- D edd. ante Hard. 14 cura Hard. cure d codd. Barb. cure D. iure a v. cfr. § 62. 83 et XXIII 53. 19 in Hard. om. ll. edd. ante Hard. 21 expellent a². -lant a¹. | idque translatum a v. que translata r. | leucocoum D a (?) cod. Chiff. Hard. -cocum d. -cochrum edd. vet. Lugd. -rum ed. Bas. -cochin ed. Verc. 24 uetustas edd. Gel. -tus D d. -tum a. et vetustius edd. ante Gel. 26. 27 quadriduo coni. Dal. e Catone 112, 3. biennio Barb. triduo Pint.

est, Phorineum salsius Coö. omnia transmarina septem annis ad vetustatem mediam pervenire existimantur.

9. (11) Vinum omne dulce minus odoratum, quo 80
tenuius eo odoratius. colores vinis quattuor: albus, fulvus,
5 sanguineus, niger. psithium et melampsithium passi genera
sunt suo sapore, non vini, Scybelites vero mulsi in Galatia
nascens, et Haluntium in Sicilia. nam siraeum, quod alii
hepsema, nostri sapam appellant, ingeni, non naturae, opus
est musto usque ad tertiam mensurae decocto. quod ubi
10 factum ad dimidiam est, defrutum vocatur. omnia in
adulterium mellis excogitata, sed priora uva terraque con-
stant. passum a Graeco Cilicium probatur et Africum. 81
et in Italia finitimisque provinciis fieri certum est ex uva
quam Graeci psithiam vocant, nos apianam, item scripulam,
15 diutius *uvis* in vite sole adustis aut ferventi oleo. quidam
ex quacumque dulci, dum praecocta, alba, faciunt siccantes
sole, donec paulo amplius dimidium pondus supersit, tun-
sasque leniter exprimunt. dein quantum expressere ad- 82
iciunt vinaceis aquae puteanae, ut et secundarium passum
20 faciant. diligentiores eodem modo siccatis acinos eximunt
ac sine sarmentis madefactos vino excellenti, donec in-
tumescent, premunt — et hoc genus ante cetera laudant —
ac simili modo aqua addita secundarium faciunt. medium 83

1 phorineum *adv.* phorme- *D.* -maeum *M.* | coö *Dv.* coon
ad. in M litterae evanuerunt. | transmarina vina *Ianus.* | septem
M. septem in (uel in *aHard.*) sex *redd. ante Bas. Hard.* septem
aut sex *ed. Bas.* 5 et *Dadv.* uel *M.* 6 Scybelites *coni.*
Dal. e Galeno. Scybil- *Hard.* .cib.....s *M.* ciscibilites *DdT.*
cisib- *edd. ante Hard.* ciuilitas *a.* 7 Haluntium *ego. an* -tinum?
halyntium *MD edd. Gel.* halint- *d.* alint- *a.* Aluntium *Hard.*
balincium *edd. ante Gel.* | siraeum *Dad Barb.* psitaeum *M¹.*
psith- *M².* syreum *edd. ante Barb.* 9 tertiam *M.* tertiam
partem *rv.* 10 uocatur *M.* -amus *rv.* 11.12 constat *M.*
12 graeco *Mr edd. ante Barb.* Cretico *Barb. e Diosc.(?).*
13 et in *Mrv.* id in *Detl.* 14 psithiam *M.* sticam *Dd edd.*
ante Hard. sticham *aHard.* | appianam *Ded. Ven.* apinam *M.* |
scripulam *M.* scirp- *r edd. ante Barb. Sill.* -la *Barb.* 15 uvis
coni. Sill. om. Mrv. | uvis adustis *vet. Dal. edd. ante Gel.* | aut ferti
oleo *D¹.* adferunt dolio *a.* 16 praecocta *Dadv.* -cotu *M.*
-cocua *Felsius p. 30. an praecoci?* 19 passum *Mv.* pastum *r.*

- inter dulcia vinumque est quod Graeci aigleucos vocant, hoc est semper mustum. id evenit cura, quoniam fer-
vere prohibetur — sic appellant musti in vina trans-
itum —; ergo mergunt e lacu protinus in aqua cados,
donec bruma transeat et consuetudo fiat algendi. est 5
etiamnum aliud genus per se, quod vocat dulce Narbo-
nensis provincia et in ea maxime Voconti. adservatur eius
84 gratia uva diutius in vite pediculo intorto. ab aliis ipse
palmes inciditur ad medullam, ab aliis uva torretur in
tegulis, omnia ex helvennaca vite. his adiciunt aliqui 10
quod vocant diachyton uvis in sole siccatis loco cluso per
dies septem in cratibus, totidem pedes a terra alte, nocti-
bus ab umore defensis, octavo die calcatis. ita fieri optimi
85 odoris saporisque. e dulci genere est et melitites. distat
a mulso, quod fit e musto cum quinque congiis austeri 15
musti congio mellis et salis cyatho subfervefactis, austerum.
sed inter haec genera poni debet et protropum. ita
appellatur a quibusdam mustum sponte defluens ante quam
calcentur uvae. hoc protinus diffusum in lagonis suis
defervere passi, postea in sole XL diebus torrent aestatis 20
secutae ipso canis ortu.
- 86 10. (12) Non possunt iure dici vina quae Graeci
deuteria appellant, Cato et nos loram, maceratis aqua
vinaceis, sed tamen inter vina operaria numerantur. tria
eorum genera: decima parte aquae addita quam musti ex- 25
pressa sit, et ita nocte ac die madefactis vinaceis rursus-
que prelo subiectis. alterum, quomodo Graeci factitavere,
tertia parte eius quod expressum sit addita aquae ex-

1 aigleucos T *Hard.* cum *Pint.* -ces *edd. ante Hard.* agleu-
cos *ad.* -neos D. gleucos M. 2 cura *om.* M. 4 cados
aqua (*om.* in) M. 6 genus M. genus eius *rv.* | per se *Mrv.*
passi *Detl.* *cfr. luc. p. 122.* 7 uoconti M. -tii *ed. Gel.* -tia
r edd. ante Gel. 9 ad M. in *rv.* 11 diachyton v. -chiton
d. -cymton M. dyachiaton *r.* | solo M. 12 a terra *Mv.* ad
terram *r.* 13 ab umore M. a rore *rv.* | ab octavo M.
14 e M. *om. rv.* | dulcique a. -ci e v. 17 poni debet M.
potui debeo *Dd.* ponere debeo a. potuam ponere debeo v.
19 in lagonis M. lagenis (-oe- D) *rv.* 25 genera *om.* M. |
quam *MD edd. ante Bas.* quae *ad ed. Bas.* *cfr. nov. luc. p. 53.*

pressoque decocto ad tertias partes. tertium est faecibus vini expressum, quod faecatum Cato appellat. nullum ex his plus quam annui usus.

11. (13) Verum inter haec subit mentem, cum sint 87
 5 genera nobilia, quae proprie vini intellegi possint, LXXX fere in toto orbe, duas partes ex hoc numero Italiae esse, praeterea longe ante cunctas terras. et hinc deinde altius cura serpit non a primordio hanc gratiam fuisse, auctoritatem post DC urbis annum coepisse.
12. (14) Romulum lacte, non vino, libasse indicio 88
 sunt sacra ab eo instituta, quae hodie custodiunt morem. Numae regis Postumia lex est: Vino rogi ne respar-
 gito. quod sanxisse illum propter inopiam rei nemo dubitet. eadem lege ex inputata vite libari vina diis nefas
 15 statuit, ratione excogitata ut putare cogereantur alias aratores et pigri circa pericula arborum. M. Varro auctor est Mezentium Etruriae regem auxilium Rutulis contra Latinos tulisse vini mercede quod tum in Latino agro fuisset.
13. Non licebat id feminis Romae bibere. invenimus 89
 inter exempla Egnati Maetenni uxorem, quod vinum bibisset e dolio, interfectam fusti a marito, eumque caedis a Romulo absolutum. Fabius Pictor in annalibus suis scripsit matronam, quod oculos in quibus erant claves cellae
 25 vinariae resignavisset, a suis inedia mori coactam, Cato 90 ideo propinquos feminis osculum dare ut scirent an temetum olerent. hoc tum nomen vino erat, unde et temulentia appellata. Cn. Domitius iudex pronuntiavit mulierem

2 faecatum dv. fac- M. paec- D. pecc- a. | nulli adv.

3 anno av. 5 proprie ad²v. -iae D. -ia M. om. d¹. | LXXX.

M. 7 praeterea longe M. lo- praet- edd. ante Hard. lo- propt- rHard.

8.9 auctoritate verum d. -tas est a. 11 an hodieque?

12 Postumia Barb. postumi a² edd. ante Barb. -me a¹. portami Dd.

16 M. om. D. 17 medentium d.

21 metenni Dd Detl. m&entini a edd. vett. mecenii ed. Bas. cfr. Val. Max. (et Iul. Par.) VI 3, 9.

24. 25 vinariae cellae av.

26 dari d. duris sed D. 27 nomen vino erat unde dv. -enu inuerat unde D¹. nomine in uerecundia a. roma monuerat unde D².

27. 28 temulentia dv. tum- D. temulenta a.

- videri plus vini bibisse quam valitudinis causa viro insciente et dote multavit. dinque eius rei magna parsimonia fuit. L. Papirius imperator adversus Samnites dimicaturus votum fecit, si vicisset, Iovi pocillum vini. denique inter dona sextarios *lactis* datos invenimus, nusquam vini. idem Cato cum in Hispaniam navigaret, unde cum triumpho rediit, non aliud vinum bibit quam *remiges*, in tantum dissimilis istis qui etiam convivis alia quam sibimet ipsis ministrant aut procedente mensa subiciunt.
- 92 (15) Lautissima apud priscos vina erant murræ odore condita, ut apparet in Plauti fabula quæ Persa inscribitur, quamquam in ea et calamum addi iubet. ideo quidam aromatite delectatos maxime credunt. sed Fabius Dossennus his versibus decernit:

Mittebam vinum pulchrum, murrinam, et in Acharistione:

- Panem et polentam, vinum murrinam.
- 93 Scaevolam quoque et L. Aelium et Ateium Capitonem in eadem sententia fuisse video, quoniam in Pseudolo sit: Quod si opus est, ut dulce promat *indidem*, ecquid habet? — Rogas?

Murrinam, passum, defrutum, mella..., quibus apparet non inter vina modo murrinam, sed inter dulcia quoque nominatum.

- 94 14. (16) Apothecas fuisse et diffundi solita vina anno

5 lactis v. om. ll. 7 uinum bibit *cod. Dal. Sill.* uinum inquit (-id D) bibit (uinit d) ll. inquit, vinum bibi v. | remiges v. cfr. *Frontini strat. IV 3, 1.* remeans ll. 10 murræ *Sill.* cfr. § 107. myrrhæ dv. myre D. miro a *Barb. edd. Verc. Bas.* 13. 14 dossennus D² d *Hard.* (M in ind. libri). dos- *edd. vett.* -emnus *ed. Verc.* dorsennus D¹ *ed. Bas.* doscennius a. 15 murrinam Dd *edd. ante Bas. Sill.* -na a. murinam *ed. Bas.* murrhinam *ed. Lugd.* 17 uinum av. uisum Dd. 18 L. Aelium *van Heusde de Aelio Stilone p. 77.* laelium D *edd. ante Brot.* leliū a c d. Aelium *Pint. Brot.* 20 opus siet c *Hard.* | promant ll. *edd. ante Bas.* | indidem *ed. Bas.* idem d *edd. ante Bas.* id est r. 21 ecquid v. et quid d *ed. Verc.* et qui Dc. que a. | habet *ed. Bas.* habeat ad. -eant *edd. ante Bas.* habitat r. | rogas *ed. Bas.* -ga ll. *edd. ante Bas.* 22 passitum Dc.

DCXXXIII urbis apparet indubitato Opimiani vini argu-
mento, iam intellegente suum bonum Italia. nondum tamen
ista genera in claritate erant. itaque omnia tunc genita
unum habent consulis nomen. sic quoque postea diu trans- 95
5 marina in auctoritate fuerunt et ad avos usque nostros,
quin et Falerno iam reperto, sicut apparet ex illo comico
versu:

Quinque Thasii vini depromam, bina Falerni.

P. Licinius Crassus L. Iulius Caesar censores anno urbis
10 conditae DCLXV edixerunt, ne quis vinum Graecum
Amineumque octonis aeris singula quadrantalia
venderet. haec enim verba sunt. tanta vero Graeco
vino gratia erat ut singulae potiones in convictu darentur.

(17) Quibus vinis auctoritas fuerit sua iuventa, M. 96
15 Varro his verbis tradit: L. Lucullus puer apud pa-
trem numquam lautum convivium vidit, in quo
plus semel Graecum vinum daretur. ipse cum
rediit ex Asia, milia cadum congiarium divisit
amplius centum. C. Sentius, quem praetorem vi-
20 dimus, Chium vinum suam domum inlatum dice-
bat tum primum, cum sibi cardiaco medicus de-
disset. Hortensius super X cadum heredi reliquit.
hactenus Varro. 15. quid? non et Caesar dictator 97
triumphi sui cena vini Falerni amphoras, Chil cados in

1 indubitato *d. v.* -tatu *D.* & ind- *c.* in consulatu *a.* | Opi-
miani *v.* opti- *ll.* 2 intellegente *v.* -tes *ll.* | Italia *v.* -li *a.*
-liae *r.* 6 comici *a. Hard.* 7 versu Anaxipolis Thasii *vet.*
Dal. edd. ante Gel. (insertum ex ind. libri). 8 an quina? | vini
inde *edd. ante Hard.* | bina Falerni *Hard.* uina fal- *D².* uini
fal- *r.* Fal- bina *edd. ante Hard.* 9 L. Iulius *edd. Gel.* l. ici-
lius *a.* licilius *r.* L. *edd. ante Gel.* 10 DCLXV *D cod. Chiff.*
edd. ante Bas. Hard. DLXV *r(?) Brot. coll. XIII 24.* DCLXXV
ed. Bas. 11 amineumque *v.* ammi- *D²d.* aminiumque *a.*
ammi- *r.* 13 convictu *d ed. Gel.* quo uestu *D.* -to *c.* uno
uictu *a.* uno conv- *edd. ante Gel.* 14 sua iuventa *ego. cfr.*
XXXV 147. XVII 5. sua in mensa *ll. v.* 18 cadum in con-
giarium *a. Hard.* cadum congiariorum *ed. Gel.* cadorum con-
giurum *edd. ante Gel.* cong- *om. ed. Verc.* 19 centum *om. Dd.*
22 X *Detl.* X *D edd. ante Bas.* decem *M ed. Bas.* decem mi-
lia *r(?) edd. Gel.* 24 triumphis uicenas *Md. an recte?*

convivia distribuit? idem Hispaniensi triumpho Chium et Falernum dedit, epulo vero in tertio consulatu suo Falernum, Chium, Lesbium, Mamertinum, quo tempore primum quattuor genera vini adposita constat. postea ergo reliqua omnia in nobilitatem venire et circiter DCC urbis annum. 5

- 98 16. (18) Itaque non miror innumerabilia paene genera ficticii reperta multis ante saeculis, quae nunc dicemus, omnia ad medicinae usum pertinentia. omphacium
 12, 130 quo modo fieret, propter unguenta diximus priore libro. fit e labrusca, hoc est vite silvestri, quod vocatur oenanthinum, 10
 floris eius libris duabus in musti cado maceratis. post dies XXX utuntur. praeter hoc radix labruscae, acini
 99 coria perficiunt. hi paulo post quam defloruere singulare remedium habent ad refrigerandos in morbis corporum
 ardores, gelidissima, ut ferunt, natura. pars eorum aestu 15
 moritur prius quam reliqua, quae solstitiales dicuntur. universi numquam maturescunt, et si prius quam tota inarescat uva incocta detur cibo gallinaceo generi, fastidium gignit uvas adpetendi.

- 100 (19) <1> Ficticiorum primum fit ex ipso vino quod 20
 vocant adynamon hoc modo: albi musti sextarii XX, aquae dimidium fervent, donec excoquatur aquae mensura. alii marinae sextarios X, tantundem pluviae, in sole XL diebus torrent. dant aegris quibus vini noxiam timent.

4 reliqua MD²d. liqua D¹c. alia av. 5 uenere et Ma.
 -re Dc. -runt et d. -runt v. cfr. Felsius p. 37. luc. p. 110 n. 64.

6 miror MBarb. minor Dcd. -ora aedd. ante Barb. 11
 floris M(D?). -res rv. | maceratis Dc²ad. -tos c¹. ceratis M¹.
 cela- M². macerati v. 12 dist. ego. | utuntur M. utantur D.
 mutantur (ortum ex utuntur) rv. cfr. de argumento Diosc.
 V 33, de dictione Plin. XV 60. Colum. XII 56, 4. 46, 5. 49, 2.
 Pall. Rut. III 31, 1. | et acini v. sed cfr. Felsius p. 28. 13
 defluere ac. 15 gelidissima per se eorū ut M. | pers M¹.
 16 quae M. qua aed. qui (D?)v. cfr. luc. p. 84. 18 inarescat
 MT. ma- d. marce- acHard. maturescat Dedd. ante Hard.

21 adynamon MBarb. e Diosc. V 13. adsy- Da. assy- d.
 adsi- c. assi- edd. vett. | sextarii v. -iis MDadSill. -ios c.
 22 feruent M. cfr. nov. luc. p. 48. -et rv. | excoquantur M.
 23 ex sole M. 24 noxiam M(D?)ed. Gel. noxam dTedd. ante
 Gel. innoxiam ac.

(2) Proximum fit e milii semine maturi cum ipsa¹⁰¹ stipula libram quadrantem in congios duos musti macerato et post septimum mensem transfuso. ex loto arbore, fru-^{13,}₁₀₆ tice, herba dictum est ubi quaeque fierent.

- 5 (3) Fiunt et e pomis quae dicemus interpretationibus¹⁰² non nisi necessariis additis, primumque e palmis, quo Parthi, Indi utuntur et oriens totus, mitiorum, quas vocant chydaeas, modio in aquae congiis tribus macerato expressoque. sic fit et sycites e fico, quem alii pharnuprium,
10 alii trochin vocant, aut si dulce esse non libeat, pro aqua tantundem vinaceorum adicitur. e Cypria fico et acetum fit praecellens atque Alexandrino quoque melius. vinum¹⁰³ fit et e siliqua Syriaca et e piris malorumque omnibus generibus — sed e Punicis rhoiten vocant — et e cornis,
15 mespilis, sorbis, moris siccis, nucleis pineis. hi musto madidi exprimuntur, superiora per se mitia. myrtiten¹⁰⁴ Cato quemadmodum fieri docuerit mox paulo indicabimus,^{15,}₁₂₃ Graeci et alio modo. ramis teneris cum suis foliis in salso musto coctis, tunsis, libram in tribus musti congiis
20 deferrefaciunt, donec duo supersint. quod ita e silvestris myrti bacis factum est myrtidanum vocatur. hoc manus tinguunt.

1 milii **Mv.** -ius d. -io r. | maturi **MDd.** -ro rv. 2 macerato **Medd. Gel.** -tos **D²d.** -tor **D¹e.** -tur a. -rant **edd. ante Gel.** 4 uti **edd. ante Detl.** 6 primumque **M Gel.** ei **add. edd. ante Barb.** -usque r. proximumque ei **Barb.** 7 totus **Mv.** motus r. | mitiorum **Pint. Ianus.** -iarum **M.** -earum r. maritimarum **edd. ante Barb.** maturarum **Barb. e Diosc. V 40.** 8 thydeas **M.** cydeas d. cycleas **edd. ante Barb.** 9 pharnuprium **M.** parnuprium d. -imum r. palmiprunum **edd. ante Barb.** palmiprium **Barb.** 10 trochin **M.** trocin r **edd. ante Barb.** catorchiten **Barb. e Diosc. V 41.** 13 e om. **M.** | et e **Mdv.** e et d. e r **Sill.** 14 rhoiten **M ed. Bas. cfr. Diosc. V 34.** -ton **Dad edd. ante Bas.** rhioton c. 17 fieri docuerit **MDcd Gel.** fieri a. fecerit **edd. ante Gel.** 19 salso **M.** salmo d. psalmo **D¹c².** palmo r. albo v. | coctis **M.** decoctis rv. an in sole [om. musto] siccatis? **cfr. Colum. XII 38, 1. Diosc. V 36. 37. Cato 125. Pall. Rut. III 31, 1.** | tumsi **M.** tusi **Dd.** | libram **ed. Bas.** -ra **Mr edd. ante Bas.** 20 deferuere faciunt a **edd. ante Hard.** | ita e **M.** item **D²d.** ite **D¹.** ita rv. 21 manus **Mrv.** capillos **Cornarus e Diosc. V 36.** an canos?

- 105 <4> Ex his quae in hortis gignuntur fit vinum e radice asparagi, cunila, origano, api semine, habrotono, mentastro, ruta, nepeta, serpyllo, marruvio. manipulos binos conduunt in cadum musti et sapae sextarium et aquae
 106 marinae heminam. e napis fit duum denariorum pondere 5 in sextarios binos musti addito, item e scillae radice. inter flores ex rosae foliis tusis in linteolo in mustum collatis cum pondusculo, ut sidat, X L pondere in sextarios musti viconos. *vetant* ante tres menses vas aperiri. item nardo Gallico et aliud e silvestri. 10
- 107 <5> Aromatiten quoque invenio factitatum tantum non
 92 unguentorum compositione, primo ex murra, ut diximus, mox et nardo Celtico, calamo, bitumine, offis in mustum aut dulce vinum deiectis, alibi calamo, iunco, costo, nardo Syriaco, amomo, casia, cinnamo, croco, palma, asaro, 15
 108 similiter in offa. apud alios nardi etiam et malobathri selibris in musti congios duos additis, qualia nunc quoque fiunt pipere et melle addito, quae alii condita, alii piperata appellant. invenitur et nectarites ex herba quam alii *helenion*, alii *Medicam*, alii *symphyton*, alii *Idaeam*, 20

2 asparagi **M.** -go *rv.* 4 conduunt—6 binos *om. M.*
 4 musti **dv.** -tum *r.* 6 e scillae **M** *edd. Gel.* -la *ed. Bas.* e scillae **Dcd.** esculi e **a.** e scylla *edd. ante Bas.* 7 ex **Md(D?)** *ed. Gel.* & **ac** *edd. ante Gel.* | tusis **Mv.** usus *r.* | collatis **acd** *edd. vett. Hard.* colatis **Ded. Verc.** Galatis **M.** chalatis *Gronovius.* 8 X L. **M.** XL *rv.* | pondere **Mr.** po- denariorum (*d?*) *v.*
 9 *vetant ego nov. luc. p. 39.* nec **Mrv.** | uas aperiri **M.** uase aperto *rv.* 9. 10 nardo gallico **M.** e na- Ga- *Barb.* in agro caligo (*-ido ed. Parm.*) *r edd. Barb.* 11 tantum non **Dacd** *edd. Gel.* non tantum *edd. ante Gel.* non **M.** Romae *Detl.*
 13 bitumine **MDacd** *edd. ante Barb.* aspalatho *Barb. e Diosc. V 64. cfr. nov. luc. p. 49.* | mustum **Mav.** fustum **Dc.** fusum **d¹.** usum **d².** 14 deiectis **M** *Pint. Hard.* defe- *r.* dese- *edd. ante Hard.* | alibi **M.** alii de **a** *edd. ante Gel. Hard.* alio de *r.* aliud e *edd. Gel.* 15 casia **Mv.** cassia *r.* | asaro *Barb. e Diosc. l. l. aca- MDc. aga- aedd. ante Barb. ca- d.* 16 in offa **dT.** in offas **M.** et offa *rv.* | nardo **M.** | etiam **M.** *om. rv.* 17 musti **Mdv.** -to *r.* 19 appellant—20 *helenion om. M.* 20 *helenion Barb. e Diosc. V 66.* mel- **D.** menelion *r.* menal- *edd. ante Barb.* | alii *idaeam ac ed. Bas.* alii *deam Dd edd. ante Barb. deam M.* alii *idem Barb.*

alii Orestion, alii nectarium vocant, radice ponderis $\frac{1}{2}$ L in sextarios sex musti addita similiter in linteo. ex ceteris 109 herbis fit absinthites in XL sextariis musti absinthi Pontici libra decocta ad tertias partes vel scopis absinthi in 5 vinum additis. similiter hyssopites e Cilicio hyssopo unciis tribus in duos congios musti coiectis aut tuis in vinum. fiunt utraque et alio modo, circa radices vitium sato. sic 110 et elleboriten fieri ex veratro nigro Cato docet. sic fit et scammonites, mira vitium natura saporem alienum in 10 se trahendi, quare et salicem redolent Patavinorum in palustribus vindemiae. sic et elleborum seritur in Thaso aut cucumis silvester aut scammonia, quod vinum phthorium vocatur, quoniam abortus facit.

<6> Fit et ex herbis, quarum naturae suo loco di- 111 centur: e stoechade et radice gentianae et tragorigano et dictamno, asaro, dauco, elelisphaco, panace, acoro, thymo, mandragora, iunco. vocarunt et scyzinum et itaeomelin et lectisphagiten, quorum iam obliterata ratio est.

<7> E fruticum vero genere cedri utriusque, cupres- 112 20 sus, laurus, iunipiri, terebinthi, calami, lentisci bacae aut

1 alii orestion **MDdSill.** alit orestium c. orestium a. -stin *edd. ante Barb.* et horestion *Barb.* | $\frac{1}{2}$ L **M.** an III? *cfr. Diosc. V 49. (Plin. XII 49 p. 291, 16).* 5 e cilicio **MBarb.** e licio

Dd. e Lycio *edd. ante Barb.* salicio a. om. c. | hyssopo om. c. 6 unum d¹ *Hard.* 8 ueratro **Mv.** aerato **D.** er- r.

9 uera **M.** | alieni **M.** 10 quare **M.** qualem *rv.* | silicem **M.** salicum *edd. ante Ianum.* 12. 13 phthorium *codd. Barb. ed.*

Gel. ptho- **Md.** itho- **Dc.** ito- a. ectromatium *edd. ante Gel.*

14 et om. **M.** 15 e stoechade et *Barb. e Diosc. V 52.* e stoch- et **M.** Est et ocha de (ochode **D**) *r edd. ante Barb.* |

tragorigano *ed. Verc. cfr. XX 176. Diosc. V 55.* -iano *edd. vett.* -iganiado **M.** traguritano *r.* 16 elelisphaco **MBarb. e Diosc. V 71.** elebis phagora (fag- c) *r.* elebi *edd. ante Barb.* | panace

acoro thymo **MDacIanus.** pan- ac- conyza thymo *Barb.* pan- nacea corinthimo d. -cea spagora cor- *edd. ante Barb.* 17

ithyzinum **M.** syncinum *edd. ante Gel.* an scythycinum (*cfr. Theophr. h. pl. IX 13, 2.*) vel xyridinum (*cfr. Diosc. IV 22*)? | itaeomelin

Mr ed. Gel. ithacom- *edd. ante Gel.* an Idaeomelin? *cfr. § 108. XXVII 93. Diosc. IV 44.* 18 letisphagiten **M.** 19 e **Md.**

ex *edd. ante Gel.* et *r edd. Gel.* | uero **Mdr.** uero a **Dc.** uerum a a. 20 pinipiri a. iuniperi, pini, piri *edd. ante Gel.* | tere-

lignum recens in musto decocuntur, item chamelaeae et chamaepityis, chamaedryis lignum. eodem modo et ex flore, in congiū musti decem X pondere addito.

- 113 17. (20) Fit vinum et ex aqua ac melle tantum. quinquennio ad hoc servari caelestem iubent. alii pruden-
tiores statim ad tertias partes decocunt et tertiam veteris mellis adiciunt, deinde XL diebus canis ortu in sole habent. alii diffusa ita decimo die obturant. hoc vocatur hydromeli et vetustate saporem vini adsequitur, nusquam laudatius quam in Phrygia. 10
- 114 (21) Quin et acetum melle temperabatur. adeo nihil intemptatum vitae fuit. oxymeli hoc vocarunt, mellis decem libris, aceti veteris heminis quinque, salis marini libra, aquae pluviae sextariis quinque suffervectis deciens, mox elutriatis atque ita inveteratis. omnia ab Themisone summo auctore damnata. et Hercules coactus usus eorum videri potest, nisi si quis naturae opus esse credit aromatiten et ex unguentis vina composita, aut ut biberentur genuisse eam frutices. ita sunt cognitu iucunda solertiae humanae nomine omnia exquirentis. nihil quidem ex his anno durare, praeterquam quae vetustate ipsa fieri diximus, et plura ne tricenis quidem diebus, non erit dubium. 15
- 115 18. (22) Sunt et in vino prodigia. dicitur in Arcadia fieri quod fecunditatem feminis inportet, viris rabiem, at in Achaia maxime circa Cernyam abigi partum vino, 25

binthi calami Barb. -benthi callen M. -binthini challin (cal-
lim d) r. -thi callini edd. ante Barb. -thi, in Gallia Hard.

2 chamaepityis Ianus. -pityis M. -pythiis d. -pitys ac(D?).
-tyos v. | chamaedryis Ianus. -rys M. -rysis d. -risis r. et
-ryos v. | dist. ego luc. p. 37 n. 21. | et del. M². 5 alii M.
aliqui rv. 12 uita a. in uita edd. ante Gel. 14 sextariis
Beroaldus. -ius D¹. -ios r ed. Ven. | sufferuere factis a. 15.
16 themisone d Beroaldus. cfr. index libri. -ssone D. -sione a
ed. Ven. -ssione c. 19 ita d. ista rv. 19. 20 solertia av.

20 humanae ego. -ne cd. -na Da. -ni v. cfr. XVII 267.
| nomine Dcd. hom- a. animi v. | exquirenti a. -te v.
26 achaia dv. athia r. | Cernyam ego coll. Theophr. h. pl. IX
18, 11. Paus. VII 25, 3. Car- Barb. chariniam ll. edd. ante Barb.

atque etiam si uvam edant gravidæ, cum differentia in gustatu non sit. Troezenium vinum qui bibant negantur 117 generare. Thasos duo genera vini diversa facere proditur, quo somnus concilietur, alterum vero quo fugetur. apud 5 eosdem vitis theriaca vocatur, cuius et vinum et uva contra serpentium ictus medetur; libanodes turis odore, ex qua dis prolibant. e diverso aspendios damnata ab aris, ferunt eam nec ab alite ulla attingi. Thasiam uvam Aegyptus vocat apud se praedulcem quæ solvit alvum. 10 est contra Lycia quæ solutam firmat. Aegyptus et ecbolada habet abortus facientem. vina in apothecis canis 118 ortu mutantur quaedam posteaque restituuntur sibi. sic et mari navigato, cuius iactatus his quæ duraverint tantum vetustatis adicere sentitur, quantum habuerint.

15 **19. (23)** Et quoniam religione vita constat, prolibare 119 diis nefastum habetur vina — præter inputatæ — vitis 88 fulmine tactæ quamque iuxta hominis mors laqueo pependerit, aut vulneratis pedibus calcata et quod circumcisis vinaceis profluxerit, aut superne deciduo immundiore lapsu 20 aliquo polluta, item Graeca, quoniam aquam habeant. vitis ipsa quoque manditur decoctis caulibus summis, qui et condiuntur in aceto ac muria.

(24) Verum et de apparatu vini dixisse conveniat, cum 120 Graeci privatim ea praecepta condiderint artemque fecerint, 25 sicut Euphronius et Aristomachus et Commiades et Hicesius.

Africa gypso mitigat asperitatem nec non aliquibus partibus sui calce. Graecia argilla aut marmore aut sale

3 Thasios *edd. ante Hard.* propter apud eosdem (v. 5). an apud quosdam? *cfr. Pall. Rut. III 28.* 4 unum quo *edd. ante Sill. cfr. VII 49. Noltenius p. 22.* 6 libanodes *ego.* -adeos *d edd. ante Barb.* -adeor *r.* -aneos *Barb.* -anios *ed. Gel.* -adios *Ianus.* 7 ab aris *d Sill.* auaris *r.* aris *Gel.* a feris *edd. ante Gel.* 10 lycia *d (D?) Sill.* licia *c.* lyciam *a.* in Lycia *v.* | solutam *v.* -ta *ll.* 11 abortus *d cod. Gel.* -tuus *D¹c.* -tios *D²a edd. ante Gel.* | faciente *D.* -ta *c.* 13 mari navigato *ll. Gel. Sill.* -ris -gio *edd. ante Gel.* -ri -gatio *Hard.* 19 profluxerit *v.* prol- *ll.* | deciduo *v.* ciduo *ll.* | immundo *d.* 25 euphronius *a.* 27 cypso *d.* cyppo *c.*

- aut mari lenitatem excitat, Italiae pars aliqua crapulana pice, ac resina condire musta vulgare ei est provinciisque finitimis. nonnusquam prioris vini faece acetove condiunt.
- 121 nec non et ex ipso musto fiunt medicamina. decoquitur ut dulcescat portione virium, nec durare ultra annum⁵ spatium tale proditur. quibusdam in locis decocunt ad sapis musta infusisque his ferociam frangunt. et in hoc tamen genere et in omni alio subministrant vasa ipsa con-
- 16,52 dimentis picis, cuius faciendae ratio proximo dicetur volumine.
- 122 20. (25) Arborum suco manantium picem resinamque aliae ortae in oriente, aliae in Europa ferunt. quae interest Asia utrimque quasdam habet. in oriente optimam tenuissimamque terebinthi fundunt, dein lentisci, quam et mastichen vocant, postea cupressi, acerrimam sapore, li-
- quidam omnes et tantum resinam, crassiorem vero et ad pices faciendas cedrus. Arabica resina alba est, acri odore, difficilis coquenti, Iudaea callosior et terebinthina quoque
- 123 odoratior, Syriaca Attici mellis similitudinem habet. Cypria antecedit omnes, est autem melleo colore, carnosa. Colo-
- phonia praeter ceteras fulva, si teratur, alba fit, gravior odore. ob id non utuntur ea unguentarii. in Asia quae fit e picea, admodum candida, psagdas vocatur. resina omnis dissolvitur oleo — quidam et creta figularum hoc fieri arbitrantur —, pudetque confiteri maximum iam ho-
- 25 norem eius esse in evellendis virorum corpori pilis.
- 124 Ratio autem condiendi musta in primo fervore, qui

1 crapulana d *Detl.* cfr. § 124. erap- D. rabu- rv. radu-
ed. Bas. 3 non nusquae c. non usque a. 6 quibusdam
dT. quibus Dc. aliquibus av. | in om. c. 7 his D²d ed. Bas.
iis D¹c edd. ante Bas. eius a. 12 ortae a(?)v. certae c². -te
c¹. arta D¹. asta D²dT. 13 asiae Dcd. 14 deinde av.
15 mastichen Pint. ed. Lugd. cfr. XII 72. -chem d² ed. Gel. -cen
c. -cem r edd. ante Gel. machem d¹. | acerrima a. 15. 16 li-
quida a. 16 tantum av. -ta r. | resina a. 20 est dv.
om. r. 23 e pice d. a picea a¹. | psagdas *Detl. coll. Athen.*
XV p. 690^e. spagas II. edd. Gel. -gos edd. ante Barb. spargos
codd. Barb. ed. Bas. -gas ed. Verc. epargos vel psegas coni. Barb.
24 figularum Ianus. fuligin- a. figlin- rv. cfr. XV 60 extr.
27 post musta in deficit c.

novem diebus cum plurimum peragitur, adpersu picis, ut odor vino contingat et saporis quaedam acumina. vehementius id fieri arbitrantur crudo flore resinae excitari-
 5 que lenitatem, e diverso crapula compesci feritatem nimiam
 frangique virus aut, ubi pigra lenitas torpeat, virus addi. Liguriae maxime Circumpadanisque mustis [crapulae] uti-
 125 litas discernitur hoc modo: pugnacibus mustis crapulae plus inditur, lenibus parcius. sunt qui et utroque condiri velint, nec non aliqua est musti picea natura vitiumque
 10 musto quibusdam in locis iterum sponte fervere, qua calamitate deperit sapor vappaeque accipit nomen probrosum etiam hominum, cum degeneravit animus. aceti enim nequitiae inest virtus magnos ad usus et sine quis mitior vita degi non possit. cetero vinorum medicaminis tanta
 126 cura est ut cinere apud quosdam ceu gypso alibi et quibus¹²⁰
 15 diximus modis instaurentur. sed cinerem e vitis sarmen- tis aut quercu praeferunt. quin et marinam aquam eiusdem rei gratia ex alto peti iubent servarique ab aequinoctio verno, aut certe nocte solstitio et aquilone flante hauriri,
 20 vel, si circa vindemiam hauriatur, decoqui. pix in Italia¹²⁷ ad vasa vino condendo maxime probatur Bruttia. fit e piceae resina, in Hispania autem e pinastris minime lau- data. est enim resina harum amara et arida et gravi odore. differentiam rationemque faciendi proximo volu-
 128 25 mine demonstrabimus inter arbores feras. vitia praeter

2 acumine a. 4 crapulam a. 6 crapulae om. D edd. ante Hard. 8 qui v. que D¹. quae D²d. om. a. | et ego. ex Da²d ed. Gel. et ex edd. ante Gel. | nitro quoque codd. Barb.

9 aliqua est Url. vind. n. 240. alia quae est Da edd. ante Barb. Hard. alia quae dT ed. Verc. alia aequae Barb. ed. Bas. | musti picea Url. l. l. mulsi (mulci D) pice et Da. simul et pice et dT. musti pice et Hard. multiplici Barb. multa pice edd. ante Barb. 11 deperit Gel. defe- D. dese- d. deferuit a. cum deferbuit, deperit edd. ante Gel. | uappaeque dv. -pae r.

12 aceti a ed. Verc. -tis r edd. vett. 13 magna a. | quis om. a. 20 certe circa d. 21 brutia a edd. ante Sill. 22 piceae edd. Gel. -ea ll. edd. ante Gel. | pinastris T ed. Gel. pima- d. picina- D. pici nostris a. piceastris edd. ante Gel. 23 resina harum dv. -nearum D. -narum a. | arida v. auida ll. 25 feraces a.

- supra dicta acor aut fumidum virus, picis autem adustio.
 experimentum vero, si fragmenta subluceant ac sub dente
 128 lentescant acore iucundo. Asia picem Idaeam maxime
 probat, Graecia Piericam, Vergilius Naryciam. diligen-
 tiores admiscent nigram mastichen, quae in Ponto bitumini 5
 similis gignitur, et iris radicem oleumque. nam ceram
 accipientibus vasis compertum vina acescere. sed trans-
 ferre in ea vasa in quibus acetum fuerit utilius quam in
 129 ea in quibus dulce aut mulsum. Cato iubet vina con-
 cinnari — hoc enim utitur verbo — cineris lixivi cum 10
 defruto cocti parte quadragesima in culleum, vel salis
 sesquilibra, interim et tuso marmore. facit et sulphuris
 130 mentionem, resinae vero in novissimis. super omnia addi
 maturescente iam vino iubet mustum, quod ille tortivum
 appellat, nos intellegimus novissime expressum. et addi 15
 scimus tinguendi gratia colores, ut pigmentum aliquod vini,
 atque ita pinguius fieri. tot veneficiis placere cogitur, et
 miramur noxium esse. in vitium inclinantis experimentum
 est lamnae plumbeae mutatus in eo colos.
 131 (26) Proprium autem inter liquores vino murescere 20
 aut in acetum verti, exstantque medicinae volumina. faex
 vini siccata recipit ignes ac sine alimento per sese flagrat.
 cinis eius nitri naturam habet easdemque vires, hoc amplius
 quod pinguior sentitur.
 132 21. (27) Magna et collecto iam vino differentia in 25

3 an iniucundo? cfr. XII 43 (p. 290, 6). | idaeam dTGel.
 idaeam D. indicam aedd. ante Gel. Idicam Barb. ed. Verc.
 5 mastichen ed. Lugd. -em ed. Gel. -icen Da. -icem dedd. ante
 Gel. cfr. § 135. | bituminis Ddedd. ante Ianum. 6 iris v.
 iri Da. irim d. 7 compertum est v. 11 quadragesima
 Barb. e Catone 23. quadringentesima ll. edd. ante Barb. | in cul-
 leum codd. Hard. cfr. Cato l. l. culleum ll. -pulegii edd. ante
 Hard. 14 tortivum d ed. Bas. -inum r edd. ante Bas. 15.
 16 addi scimus ego nov. luc. p. 29. addiscimus ll. adiciamus
 codd. (?) Hard. adici mustis edd. ante Hard. 17 fieri tot dv.
 -rit ut D¹. -ret ut r. | veneficiis v. ben- ll. | cogatur a.
 18 noxium ed. Gel. -iam ll. -ia edd. ante Gel. 19 lamnae M.
 -na Dd. lamina a. -inae v. | plumbea a. 21 faex M. fex d.
 taex D. tam ex a. et faex (vel fex) edd. ante Sill. 22 sese
 M(D?). se rv. 24 quo edd. ante Sill.

caelo. circa Alpes ligneis vasis condunt tectis circulisque
cingunt atque etiam hieme gelida ignibus rigorem arcent.
rarum dictu, sed aliquando visum, ruptis vasis steter
glaciatae moles, prodigii modo, quoniam vini natura non
5 gelascit. alias ad frigus stupet tantum. mitiores plagae 133
doliis condunt infodiuntque terrae tota aut ad portionem
situs. ita caelum prohibent, alibi vero inpositis tectis
arcent, traduntque et haec praecepta: latus cellae vinariae
aut certe fenestras obverti in aquilonem oportere vel uti-
10 que in exortum aequinoctialem. sterculinia et arborum
radices procul abesse omniaque odoris evitandi facillimo
in vina transitu, ficos utique et caprificos; doliis etiam 134
intervalla dari, ne inter sese vitia serpent contagione vini
semper ocissima. quin et figuras referre; ventriosa ac
15 patula minus utilia. picari oportere protinus a canis ortu,
postea perfundi marina aqua aut salsa, dein cinere e sar-
mentis aspergi vel argilla, abstersa murra suffiri ipsasque
saepius cellas. inbecilla vina demissis in terram doliis ser-
vanda, valida expositis. numquam implenda, et quod 135
20 supersit passo aut defruto perungendum admixto croco,
pistave iri cum sapa. sic opercula doliorum medicanda
addita mastiche aut pice Bruttia. aperiri vetant nisi se-
reno die, austro flante, luna plena. flos vini candidus 136

1 cella *edd. ante Sill.* | ligneis *Mdv.* licin- *D¹*. ilicin- *D²*.
liniceis *a.* | tectis circulisque *Felsius p. 30.* tectisque *M.* circu-
lisque *rv.* 2 gignunt *M.* 2.3 arcent rarum *Md(D?)*. ar-
cendarum *a.* arcent. Mirum *v.* 3 staterae *a.* 5 stupet *M.*
-ens *rv.* 6 terrae *MDdv.* tepre *a¹*. tepore *a²*. 7 sinus *M*
Detl. | ita *ego luc. p. 126.* item *Mrv.* | prohibent *M.* praebent
rv. | a libero *M.* a Libero, alibi vero *M. Hertzius* (*cfr. luc.*
p. 128 n. 68). 8 arcent *Mdv.* argeni *D.* ardent *a.* | tradunt-
que *M.* -nturque *rv.* 9. 10 utique *M ed. Gel.* usque *r edd. ante*
Gel. 10 sterculinia *M.* sterquilinia *dv.* 13 ne *Mdv.* nec *r.*
14 ventriosa *M.* -ruosa *r Hard.* -rosa *edd. ante Hard.*
18 cellas *dv.* stellas *M.* om. *r.* | inue cella *M.* | demittis *M.*
19 ualida om. *M.* 21 pistave iri *Felsius p. 34 n. 1.* *cfr.*
nov. luc. p. 93. peitaueri (*vel putancri*) *M.* pisaue iri *d.* pisa
uerri *D.* pisa u&ri *a.* pice (*pisa Sill.*) veteri *v.* 22 mastiche
M ed. Gel. -ce *r(D?) edd. ante Gel.* | bruttia *Da Sill.* brutia *M.*
bruma *dv.* | aperiri *Mv.* -ire *r.* 23 austro *M.* uetant austro
rv. | luna *M.* lunaue *rv.* *cfr. luc. p. 34.*

probatur. rubens triste signum est, si non is vini colos sit, item vasa incalescentia operculave sudantia. quod celeriter florere coeperit odoremque trahere non fore diuturnum. ipsa quoque defruta ac sapa, cum sit caelum sine luna, hoc est in sideris eius coitu, neque alio die coqui⁵ debent, praeterea plumbeis vasis, non aereis, nucibusque iuglandibus additis; eas enim fumum excipere. Campaniae nobilissima exposita sub diu in cadis verberari sole, luna, imbre, ventis aptissimum videtur.

- 137 22. (28) Ac si quis diligentius reputet, in nulla parte¹⁰ operosior vita est — ceu non saluberrimum ad potus aquae liquorem natura dederit, quo cetera omnia animalia utuntur; at nos vinum bibere et iumenta cogimus — tantoque opere, tanto labore et impendio praestat quod hominis mentem mutet ac furorem gignat, milibus sce-¹⁵rum ob id editis, tanta dulcedine ut magna pars non aliud
138 vitae praemium intellegat. quin immo, ut plus capiamus, sacco frangimus vires, et alia inritamenta excogitantur ac bibendi causa etiam venena concipiuntur, aliis cicutam praesumentibus ut bibere mors cogat, aliis pumicis farinam²⁰
139 et quae referendo pudet docere. cautissimos ex iis in balineis coqui videmus exanimesque efferri, iam vero alios lectum expectare non posse, immo vero nec tunicam, nudosque ibi protinus et anhelos ingentia vasa corripere, velut ad ostentationem virium, ac plena infundere, ut²⁵ statim vomant rursusque hauriant, idque iterum tertiumque, tamquam ad perdenda vina geniti, et tamquam effundi
140 illa non possint nisi per corpus humanum. huc pertinent

8 diu **Md**(**D?**). diuo **a** *edd. ante Gel. Sill.* dio *ed. Gel.*

11 potum **a** *edd. ante Sill.*

12 animalia **M.** -antia *rv.* 14

praestat **M.** constat *rv.*

15. 16 scelerum **MD**¹ *adv.* ob id

scelera **D**². 16 ob id editis **M.** ubi deditis **d.** -iti **D.** -istis

a. huic deditis *v.* 19 concipiuntur **MD**² *Sill. cum Pint.* con-

scip- **d.** conspic- *r.* confic- *v.* 21 in **M.** immo *r. om. v.*

22 uidimus **M.**

24 nudosque **Md** *edd. ante Gel.* nodos **D.** nudus **a.** nudos *edd. Gel.* | et **M** *edd. ante Gel. om. r edd. Gel.*

25 plena **M.** plane **d.** plene *rv.* 27 tamquam — geniti et

om. M. 28 huc *ed. Gel. cfr. X 131.* hoc **MD.** ad hoc **ad**

Hard. ad haec *edd. ante Gel.*

peregrinae exercitationes et volutatio in caeno ac pectorosa cervicis repandae ostentatio. per omnia haec praedicatur sitis quaeri. iam vero quae in bibendo certamina, quae vasa adulteriis caelata, tamquam per se parum doceat
 5 libidines temulentia! ita vina ex libidine hauriuntur, atque etiam praemio invitatur ebrietas et, si dis placet, emitur. alius ut quantum biberit tantum edit, pretium vinolentiae lege accipit, alius quantum alea quaesierit tantum bibit. tunc avidi matronam oculi licentur, graves produnt marito, 141
 10 tunc animi secreta proferuntur. alii testamenta sua nuncupant, alii mortifera elocuntur rediturasque per iugulum voces non continent — quam multis ita interemptis! — vulgoque veritas iam attributa vino est. interea, ut optime cedat, solem orientem non vident ac minus diu vivunt.
 15 hinc pallor et genae pendulae, oculorum ulcera, tremulae 142 manus effundentes plena vasa, quae sit poena praesens, furiales somni et inquietas nocturna praemiumque summum ebrietatis libido portentosa ac iucundum nefas. postero die ex ore halitus cadi ac rerum omnium oblivio morsque
 20 memoriae. rapere se ita vitam praedicant, cum priorem diem cotidie perdant, illi vero et venientem. Tiberio 143 Claudio principe ante hos annos XL institutum ut ieiuni biberent potius, vinum antecederet cibos, externis et hoc artibus ac medicorum placitis novitate semper aliqua sese
 25 commendantium. gloriam hac virtute Parthi quaerunt, 144 famam apud Graecos Alcibiades meruit, apud nos cognomen etiam Novellius Torquatus Mediolanensis, ad proconsulatum

2 repandae **MDv.** -di **a.** nefandē **d.** 7 et edat **T.** edat et *edd. ante Hard.* edat *Hard.* 8 quantum — bibit *rv.* ut quantum biberit tantum **M.** 9 inlicentur **M.** licenter **d.** | maritum **MD².** 11 mortifera elocuntur *coni. Sill.* -re loc- (loqu- **Dd**) **MDd.** -ra loqu- **av.** 14 niunt **M** *edd. ante Brot.* (niunt *Dal.*) bibunt *rBrot.* 16 et quae **v.** 17 praeum- quam **M.** 18 postera **adv.** (-tea *ed. Ven.*). 19 rerum **MD²dT.** ferrum **D¹.** fere rerum **av.** | morsque **Mv.** moxque **r.** 20 parere **M.** 23 potius vinum **M.** potusque vini *rv.* *dist. Ianus ann. phil. 1866 p. 697.* 24 semper **MD².** *om. rv.* 27 torquatus **Mr** *edd. Gel.* Tricongius *edd. ante Gel.* | consulatum **M.** *cfr. Mommsenus de iure publ. Rom. II 1 p. 222 n. 2.*

usque praeturae honoribus gestis, tribus congiis — unde et cognomen illi fuit — epotis uno impetu, spectante miraculi gratia Tiberio principe, in senecta iam severo atque etiam saevo alias. et ipsi iuventa ad merum prunior
 145 fuerat, eaque commendatione credidere L. Pisonem urbis⁵ curae ab eo delectum, quod biduo duabusque noctibus perpotationem continuasset apud ipsum iam principem. nec alio magis Drusus Caesar regenerasse patrem Tiberium
 146 ferebatur. Torquato rara gloria, quando et haec ars suis legibus constat, non labasse sermone, non levatum vomitione¹⁰ nec alia corporis parte, dum biberet, matutinas obisse *sine* iniuria vigilias, plurimum hausisse uno potu, plurimum praeterea aliis minoribus addidisse, optima fide non respirasse in hauriendo neque exspuisse nihilque ad elidendum in pavimentis sonum ex vino reliquisse, diligenti scito¹⁵
 147 legum contra bibendi fallacias. Tergilla Ciceronem M. F. binos congios simul haurire solitum ipsi obicit, Marcoque Agrippae a temulento scyphum in pactum. etenim haec sunt ebrietatis opera. sed nimirum hanc gloriam auferre Cicero voluit interfectori patris sui M. Antonio.²⁰
 148 is enim ante eum avidissime adprehenderat hanc palmam edito etiam volumine de sua ebrietate, quo patrocinari sibi ausus adprobavit plane, ut equidem arbitror, quanta mala per temulentiam terrarum orbi intulisset. exiguo tempore ante proelium Actiacum id volumen evomuit, quo²⁵ facile intellegatur ebrius iam sanguine civium et tanto magis eum sitiens. namque et haec necessitas vitium

1 praeturae **M.** -ra d. e pr- rv. 3 senecta **Md²v.** -to d¹. senata **D¹.** -tu **D².** -tum a. 4 aequae a. | saevo alias a ed. *Gel.* -lia **MD¹.** saeuola **D².** scaeuola d in ras. alias saevo edd. ante *Gel.* | et ipsi **M.** sed ipsi d. sed ipsa rv. | *dist. ego.* 5 urbis **M.** urbis romae rv. 6 delectum dv. dil- **Mr.** 9 referebatur **M.** 11 alia **M.** alta r. altera v. | uiueret **M.** 11. 12 sine iniuria *Detl. ann. phil.* 1858 p. 664. iniuria **M.** om. rv. in curia **Moneus.** 12 plurimum — potu om. **M.** 13 propterea **D.** om. a. 15 sonum **M Beroaldus.** somnum r ed. *Ven.* summum *Barb.* 16 ciceroni a *Hard.* 18 agrippa **M.** om. a. | a om. **M.** | ad enim **M.** 20 patria sua a. 21 inter eum **M.** | palmam rv. primam **M.**

comitatur ut bibendi consuetudo augeat aviditatem, scitum-
que est Scytharum legati, quanto plus biberint tanto magis
sitire Parthos.

(29) Est et occidentis populis sua ebrietas fruge ma- 149
5 dida, pluribus modis per Gallias Hispaniasque, nominibus
aliis, sed ratione eadem. Hispaniae iam et vetustatem
ferre ea genera docuerunt. Aegyptus quoque e fruge sibi
potus similes excogitavit, nullaue in parte mundi cessat
ebrietas; meros quippe hauriunt tales sucos nec diluendo
10 ut vina mitigant. at Hercules illic tellus fruges parere
videbatur. heu mira vitiorum sollertia! inventum est
quemadmodum aquae quoque inebriarent.

Duo sunt liquores humanis corporibus gratissimi, intus 150
vini, foris olei, arborum e genere ambo praecipui, sed
15 olei necessarius. nec segniter in eo vita elaboravit. quanto
tamen in potu ingeniosior fuerit, apparebit ad bibendum
generibus centum octoginta quinque, si species vero aesti-
mentur, paene duplici numero excogitatis tantoque pau-
cioribus olei, de quo sequenti volumine dicemus.

4 frugi D². 6 aliis sed *rv*. aliud M. 7 et fruge d.
9 diluenda M. 10 parere D² *Detl.* 12 aquae M. -ua
rv. | inebriaret v. 16 fuerit MD². *om. rv*. 17 centum
octoginta (nonag- *av*) quinque M *av*. CLXXX DdT. 19 in
sequenti *av*.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XV.

1. (1) Oleam Theophrastus e celeberrimis Graecorum auctoribus urbis Romae anno circiter CCCCXL negavit nisi intra XXXX passuum ab mari nasci, Fenestella vero omnino non fuisse in Italia Hispaniaque aut Africa Tarquinio Prisco regnante, ab annis populi Romani CLXXIII, quae nunc pervenit trans Alpes quoque et in Gallias Hispaniasque medias. urbis quidem anno DV Appio Claudio Caeci nepote L. Iunio cos. olei librae duodenae denis assibus venire, et mox anno DCLXXX M. Seius L. F. aedilis curulis olei denas libras singulis assibus praestitit populo Romano per totum annum. minus ea miretur qui sciat post annos XXII Cn. Pompeio III cos. oleum provinciis Italiam misisse. Hesiodus quoque in primis culturam agrorum docendam arbitratus vitam negavit oleae satorem fructum ex ea percepisse quemquam. tam tarda tunc res erat. at nunc etiam in plantariis ferunt, translatarumque altero anno decerpuntur bacae. (2) Fabianus negat provenire in frigidissimis oleam, neque in calidissimis.
- 4 Genera earum tria dixit Vergilius, orchites et radios et posias, nec desiderare rastros aut falces ullamve curam. sine dubio et in his solum maxime caelumque refert.

7 hispaniaque aut **MdTSill.** -nia aut **D².** -niaque **a.c.** -nia quae **D¹.** -nia atque **v.** 8 CLXXIII **MdBrot.** CLXXXIII **r edd. ante Brot.** 10 anno **om. M.** 11 duodenae denis **ego luc. p. 132. nov. luc. p. 64 n. 24.** duodenae **Madv.** due dene **D¹.** duae denae **c.** duae denis **D².** 15 pompeio **Md.** -ei **rv.** | III **Pighius ann. III 410. Hard.** ter **M.** III **r edd. ante Hard.** 16 culturam **M.** -tum **rv.** 18 ea **om. M.** 21 oleam — calidissimis **om. M.** 22 orchites **M.** orchades **D².** 23 posias **MD¹acd edd. vett. Sill.** pausias **D² ed. Verc. cfr. § 13.**

verumtamen et tondentur, cum et vites, atque etiam inter-
radi gaudent. consequens earum vindemia est, arsque vel 5
maior olei musta temperandi. ex eadem quippe oliva
differunt suci. primum omnium cruda atque nondum in-
choatae maturitatis. hoc sapore praestantissimum. quin
et ex eo prima unda preli lautissima ac deinde per de-
minutiones, sive in sportis prematur, sive, ut nuper in-
ventum est, exilibus regulis pede incluso. quanto maturior 6
baca, tanto pinguior sucus minusque gratus. optima autem
aetas ad decerpendum inter copiam bonitatemque incipiente
baca nigrescere, cum vocant druppas, Graeci vero drype-
tidas. cetero distat, maturitas illa in torcularibus fiat an
ramis, rigua fuerit arbor an suo tantum baca suco nihil-
que aliud quam rores caeli biberit.

2. (3) Vetustas oleo taedium adfert, non item ut vino, 7
plurimumque aetatis annuo est, provida, si libeat intel-
legere, natura, quippe temulentiae nascentibus vinis uti
necesse non est, quin immo invitat ad servandum blanda
inveterati caries, oleo noluit parci fecitque ea necessitate
promiscuum et vulgo. principatum in hoc quoque bono 8
obtinuit Italia e toto orbe, maxime agro Venafrano eiusque
parte quae Licinianum fundit oleum, unde et Liciniae
gloria praecipua olivae. unguenta hanc palmam dedere
accommodato ipsis odore, dedit et palatum delicatiore sen-
tentia. de cetero bacas Liciniae nulla avis adpetit. reli-
cum certamen inter Histriae terram et Baeticae par est.
cetero fere vicina bonitas provinciis excepto Africae frugi-

3 olei **M****D****cd** *Hard.* oleo **a.** oleo quam *edd. ante Bas.* oleum
quam *ed. Bas.* 4 cruda **M****r** *edd. ante Lugd. (Detl.).* e cruda

ed. Lugd. cfr. luc. p. 38. 5 hoc **M****r** *ed. Gel.* haec *edd. ante Gel.*
habet *Detl.* 6 lautissima **M.** laudat- *rv. cfr. VIII 183. 195.*

XIII 3. 11 cum **M****a****cd** **T.** quum **D**¹. quam **D**² **Sill.** nostri *v.*

11. 12 drypetidas *cod. Chiff. Sill.* -editas **D****ac.** dyspectitas
d. petiadas **M.** drypetas *v.* 12 distat *ego nov. luc. p. 49 sqq.*

distat u **M.** distat (-ant **D****ac**) an *rv.* 13 an suo **M****d****v.** hanc
suo *r.* 16 anno **M.** 21 Italia e *Moneus.* -iae **M****d**(**D****c**?) -ia

av. | uenafrano **M****v.** ueaf- **D****cd.** af- **a.** 24 odorem **a.** | deli-
cатиorem. **a.** 26 par est **M**(**D****c**?)*v.* pars est d. parem **a.**

27 ceterum **a.** | fere **M.** fert *r.* cetero fere *om. edd. ante Ianum.*

fero solo. Cereri totum natura concessit, oleum ac vinum non invidit tantum satisque gloriae in messibus fecit. reliqua erroris plena, quem in nulla parte vitae numero-
 10 siorem esse docebimus.

- 9 3. Oliva constat nucleo, oleo, carne, amurca. sanies 5
 haec est eius amara. fit ex aquis, ideo siccitatibus minima, riguis copiosa. suus quidem olivae sucus oleum est, idque praecipue ex inmaturo intellegitur, sicut de omphacio do-
 12, 130 cuimus. augetur oleum ab arcturi exortu in a. d. XVI kal. Oct., postea nuclei increscunt et caro. tum si etiam 10
 copiosi imbres accessere, vitiatur oleum in amurcam. huius color olivam cogit nigrescere, ideoque incipiente nigritia
 10 minimum amurcae, ante eam nihil. et error hominum falsus existimantium maturitatis initium quod est vitii pro-
 ximum, deinde quod oleum crescere olivae carne arbitran- 15
 tur, cum sucus omnis in corpus abeat lignumque intus grandescat. ergo tum maxime rigantur. quod ubi cura multisve imbris accidit, oleum absimitur nisi consecuta serenitate quae corpus extenuet. omnino enim, ut Theo-
 phrasto placet, et olei causa calor est, quare in torcu- 20
 11 laribus etiam ac cellis multo igni quaeritur. tertia est culpa in parsimonia, quoniam propter impendium decerpendi expectatur ut decidant olivae. qui medium temperamen-
 tum in hoc servant perticis decutiunt cum iniuria arborum

1 cereri *M* *edd. Gel.* -ris a. ceteri r. -ris *edd. ante Gel.* | totum *M.* totum id *rv.* 3 plena erroris d *Ianus.* erro *M.* | vitae om. *M.* 4 docuimus *Ianus coll. V 3 sqq.* edomus *M.* 5 olivae constat *M.* -uae (-ue *De*) -stant *rv.* 8 intellegitur *M.* -imus *rv.* | de *dv.* om. *Mr.* 9 ab *M* *edd. ante Hard.* ad r *Hard.* | exortu *edd. ante Hard.* -tum *Mr Hard.* | in a. d. *M* *cod. Chiff. (De?)* /// ad d. ad a *edd. ante Gel.* a. d. *Hard. om. ed. Gel.* 10 tum ego *luc. p. 128.* cum *Mrv.* | si etiam *M.* sitiendi *dv.* siti et a. siciet *De.* 11 copiosi imbres ego l. l. copiosiores *M.* imbres copiosi *rv.* *cfr. Theophr. c. pl. I 19, 3.* 15. 16 arbitrantur v. -amur *ll. Sill.* 18 multisve c *T Brot. cum Pint.* -ti (-tis d) siue *Dd.* multa siue *av.* 20 et *om. dT.* est v. | calor est *dT.* -ores *De.* -or *av.* | in *ac.* et in *Ddv.* 21 ac *D².* a *D¹ ed.* in a *Barb.* (in macellis *edd. ante Barb.*). *cfr. Cato 65. Colum. I 6, 18.* 23 decidant *D².* -at *rv.* | olivae *Dd.* -ue c. -ua *av.*

- sequentisque anni damno. quippe olivantibus lex antiquissima fuit: oleam ne stringito neve verberato. 12
qui cautissime agunt harundine levi ictu nec adversos percutiunt ramos. sic quoque alternare fructus cogitur decussis germinibus, nec minus si expectetur ut cadant, 5
haerendo enim ultra suum tempus absumunt venientibus alimentum et detinent locum. argumentum est quod nisi ante favonium collectae novas vires resumunt et difficilius cadunt.
- 10 (4) Primae ergo ab autumno colliguntur vitio operae, 13
non naturae, posia cui plurimum carnis, mox orchites cui olei, post radius. has enim ocissime occupatas, quia sunt tenerrimae, amurca cogit decidere. differuntur vero etiam in Martium mensem callosae, contra umorem pugnaces ob
15 idque minimae, Licinia, Cominia, Contia, Sergia, quam Sabini regiam vocant, non ante favonii adflatum nigrescentes, hoc est a. d. VI id. Feb. tunc arbitrantur eas matur- 14
rescere, et quoniam probatissimum ex iis fiat oleum, accedere etiam ratio pravitati videtur, feruntque frigore
20 austeritatem fieri, sicut copiam maturitate, cum sit illa bonitas non temporis, sed generis tarde putrescentium in amurcam. similis error collectam servandi in tabulatis, nec prius quam sudet premendi, cum omni mora oleum decrescat, amurca augeatur. itaque vulgo non amplius
25 senas libras singulis modiis exprimi dicunt. amurcae mensuram nemo agit, quanto ea copiosior reperiatur in eodem genere diebus adiectis. omnino invictus error et publicus 15

2 siringito D¹c. instrin- D². 3 harundine av. -nem r.
5 si// av. sic r. | cadant ego. -at ll.v. 7 et D²v. ut
r Sill. 10 primae ego nov. luc. p. 21. -ma ll. edd. Gel. -mum
edd. ante Gel. | colliguntur ll. -gitur r. | operae edd. Gel. -re ll.
edd. ante Gel. 11 posia d (a in ras.) edd. vett. Sill. -ssia D¹c.
-ssea a. pausia D² ed. Verc. cfr. § 4. 12 radius edd. Gel. -ios
edd. ante Gel. -ias et regiae D². regias r. | occupatas D ed Gel.
-pat estas a. -pat aestas edd. ante Gel. Sill. 13 differentur
D¹c. 15 cuminia Dc. 20 austeritatem M. cfr. luc. p. 102.
sterilitatem rr. | maturitate dv. -tem Mr. 23 hora a edd.
ante Gel. 27 inuictus M. -ctu r. in vita v. | et M Dc. est
adv.

- tumore olivae crescere oleum existimandi, cum praesertim nec magnitudine copiam olei constare indicio sint quae regiae vocantur, ab aliis maiorinae, ab aliis babbiae, grandissimae alioqui, minimo suco. et in Aegypto carnosissimis olei exiguum, Decapoli vero Syriae perquam parvae, 5
 16 nec cappari maiores, carne tamen commendantur. quam ob causam Italicis transmarinae praeferuntur in cibis, cum oleo vincantur, et in ipsa Italia ceteris Picenae et Sidicinae. sale illae privatim condiuntur et ut reliquae amurca sapave, nec non aliquae oleo suo et sine arcessita commendatione purae innatant, colymbades. franguntur eadem herbarumque viridium sapore condiuntur. fiunt et praecoques ferventi aqua perfusae quamlibeat immaturae. mirumque dulcem sucum olivas bibere et alieno sapore infici. 17
 17 purpureae sunt in his, ut uvis, in nigrum colorem transeuntibus posiiis. sunt et superbae praeter iam dicta genera. sunt et praedulces, per se tantum siccatae uvisque passis dulciores, admodum rariae in Africa et circa Emeritam 18
 18 Lusitaniae. oleum ipsum sale vindicatur a pinguitudinis vitio. cortice oleae conciso odorem accipit. medicatio 20
 20 alias ut vino, palati gratia nulla est, nec tam numerosa differentia. tribus ut plurimum bonitatibus distat. odor in tenui argutior, et is tamen etiam in optimo brevis.
 19 4. (5) Oleo natura tepefacere corpus et contra algores

1 tumor **M.** | existimandi cum **Mr.** -antium *v.* 2 nec **M.** cum *rv.* | magnitudinem **M.** | non constare *v.* 3 maiorinae **M.** *ed. Gel.* -na et *r.* -nae et *edd. ante Gel.* | babbiae **M.** bambiae *r. edd. ante Barb.* phauliae *Barb. e Theophr. c. pl. VII, 5.* 4 dist. ego *luc. p. 37 n. 21.* 6 cappari **Mv.** capari *d. app. Dc.* ap-**a.** 9 condiuntur **MD²v.** -dantur **d¹.** -diantur *r.* | reliquae **Mav.** -qua *r.* 10 et sine **MDac** *edd. ante Barb. Sill.* sine **d** *codd. Barb.* | arcessita **Md(Dc?) Brot.** accersita *codd. Barb.* arte sita **a.** arte sua *edd. ante Barb.* 11 columbades **M.** 12. 13 praecoques **M.** *cfr. nov. luc. p. 54.* -oces *rv.* 13 quamlibeat **M.** -bet *rv.* 15 in is ut **M.** et in his ut **Dcd** *edd. Gel.* et his ut **a Barb.** et in iis et in *edd. ante Bas.* 16 posiiis **D¹cdTSill.** possis **M.** pausiis **D².** posiae **aedd. vett.** pausiae *ed. Verc. cfr. § 4.* 20 medicatio **Dacd** *edd. ante Barb. Sill.* -itatio **M.** -icati *Barb.* 21 alias *Barb.* -ia **Mr** *edd. ante Barb. Sill.* 23 optimo **Md** *edd. Gel.* -me **Dc.** -ma **a** *edd. ante Gel.*

munire, eidem fervores capitis refrigerare. usum eius ad luxuriam vertere Graeci vitiorum omnium genitores in gymnasiis publicando. notum est magistratus honoris eius octogenis sestertiis strigmenta olei vendidisse. oleae honorem Romana maiestas magnum perhibuit turmas equitum idibus Iuliis ex ea coronando, item minoribus triumphis ovantes. Athenae quoque victores olea coronant, Graecia oleastro Olympiae.

5. (6) Nunc dicentur Catonis placita de olivis. in 20
 10 concalido et pingui solo radium maiorem, Sallentinam, orchitem, posiam, Sergianam, Cominianam, albiceram seri iubet adicitque singulari prudentia: quam earum in iis locis optimam esse dicent, in frigido autem et macro Liciniam. pingui enim aut ferventi vitari eius oleum
 15 arhoremque ipsa fertilitate consumi, musco praeterea et rubore infestari. spectare oliveta in favonium loco ex- 21
 posito solibus censet, nec alio ullo modo laudat. 6. condi olivas optime orchites et posias, vel virides in muria vel fractas in lentisco. oleum quam acerbissima oliva opti-
 20 mum fieri. cetero quam primum e terra colligendam, si inquinata sit, lavandam, siccari triduo satis esse. si gelent frigora, quarto die premendam. hanc et sale aspergi. oleum in tabulato minui deteriusque fieri, item in amurca et fracibus — hae sunt carnes et inde faeces —; quare 22
 25 saepius die capulandum, praeterea in conchas et in plumbeas cortinas, aere vitari. ferventibus omnia ea fieri

1. 2 adiunxerim uerteres **M.** 5 perhibuit **M** *cod. Chiff.*
 (Do?) *Sill.* exh- dT. praebuit *av.* 7 graecia **M.** -ci *rv.*
 10 concalido **M.** cal- *rv.* | sallentinam **M.** salen- *rv.* 11 ser-
 gianam **M** *v.* sergregi- d. sergregi- *r.* | albiceram **M.** 12 *dist.*
ego. | in iis **M** *Barb.* e *Catone* 6, 1. in his **D**². infimis **D**¹ *edd.*
ante Barb. in finis *cd*¹. in fines **a.** in singulis **d**² *T. ed. Verc. in*
marg. Sill. in finitimis *ed. Gel.* 13 dicent *ego coll. Cat. l. l.*
 dicens **M.** dicunt **a.** dicant *rv.* 14 vitari eius **MD**² *d*² *in*
ras. v. -ari eris **c.** -ari *////* is **D**¹. -aberis **a.** 15 ipsa **M.** *cfr.*
nov. luc. p. 52. -sam *rv.* | musco **MD**² *v.* -co eo **D**¹. museo **r.**
 15. 16. et rubore **M.** et rob- *r edd. ante Barb.* rubro *Barb.*
e Catone 6, 2. 19 factas **M.** frictas *Ianus.* 20 colligenda
Ma. 21 lauanda **a.** 22 salem **M.** 24 *dist. ego.* 25 in
codd. Gel. om. M *r edd. ante Gel.* | concham **M.** | et in **M** *d.* et *rv.*

- clausisque torcularibus et quam minime ventilatis, ideo nec ligna ibi caedi oportere. qua de causa e nucleis ipsarum ignis aptissimus. ex cortinis in labra fundendum, ut fraces et amurca linquantur. ob id crebrius vasa mutanda, fiscinas spongia tergendas, ut quam maxime pura ⁵
- 23 sinceritas constet. postea inventum ut lavarentur utique ferventi aqua, protinus prelo subicerentur solidae — ita enim amurca exprimitur —, mox trapetis fractae premerentur iterum. premi plus quam centenos modios non probant. factus vocatur, quod vero post molam primum ¹⁰ expressum est flos. factus tres gemino foro a quaternis hominibus nocte et die premi iustum est.
- 24 7. (7) Non erat tum ficticium oleum, ideoque arbitror de eo nihil a Catone dictum. nunc eius genera plura, primumque persequemur ea quae ex arboribus fiunt, et ¹⁵ inter illas ante omnes ex oleastro. tenue id multoque amarius quam oleae et tantum ad medicamenta utile. simillimum huic est ex chamelaeae, frutice saxoso, non altiore
- 25 palmo, foliis oleastri bacisque. proximum fit e cici, arbore in Aegypto copiosa — alii crotonem, alii sibi, alii sesamon ²⁰ silvestre eam appellant —, ibique — non pridem et in Hispania — repente provenit altitudine oleae, caule ferulaceo, folio vitium, semine uvarum gracilium pallidarumque. nostri eam ricinum vocant a similitudine seminis. coquitur id in aqua, innatansque oleum tollitur. at in Aegypto, ²⁵ ubi abundat, sine igni et aqua sale adpersum exprimitur,

4 fraces *M Barb. e Catone 66, 2.* feces *r.* faeces *edd. ante Barb.* | linquantur *M.* liq. *Dc.* liq. solide *a.* liquentur *dv.*
 10 factus *M.* fractus *D².* fructus *edd. ante Barb.* 11 expressum *M.* excessum *d²T. om. rv.* | fractus *D².* fruct. *edd. ante Barb.* | tres gemino foro (fero *ac*) *Mr Hard.* tres germini foros *edd. ante Barb.* tergeminos fere *Barb.* 13 ficticium *MdT Hard.* tict. *a.* tinctitium *Dc.* factitium *edd. ante Hard.* 18 chamelea *Medd. ante Bas.* am- *Dcd.* 19 e ego. et d. et e *Mrv.* | fici *a.* 20 sibi *MDe.* sybi *dT.* sine *a.* rhibin *edd. ante Bas.* trixin *ed. Bas.* cfr. *Diosc. IV 161.* sili *Salm. Sill. céceλi Kúπpiov Diosc. l. l.* 21 silvestrem *MdDeil.* silure *a.* cfr. *ind. libri.* | eam *om. adv.* | appellant *om. d.* | dist. ego. | et in *Mv.* ex in *a.* ex *r.* 22 repente *Mrv.* sponte con. *Dal.*
 24 vocant *om. a.* 26 sine *om. Md¹.*

cibis foedum, lucernis utile. amygdalinum, quod aliqui 26
 neopum vocant, ex amaris nucibus arefactis et in offam
 contusis, adpersis aqua iterumque tuis exprimitur. fit
 et lauru admixto drupparum oleo, quidamque e bacis ex-
 5 primunt tantum, alii foliis modo, aliqui folio et cortice
 bacarum, nec non styracem addunt aliosque odores. optima
 laurus ad id latifolia silvestris nigris bacis. simile est et 27
 e myrto nigra, et haec latifolia melior. tunduntur bacae
 adpersae calida aqua, mox decoquuntur. alii foliorum
 10 mollissima decoquunt in oleo et exprimunt, alii delecta
 ea in oleum prius sole maturant. eadem ratio et in sativa
 myrto, sed praefertur silvestris minore semine, quam qui-
 dam oxymyrsinen vocant, alii chamaemyrsinen, aliqui acoron
 a similitudine. est enim brevis, fruticosa. fit et e citro, 28
 15 cupresso, nucibus iuglandibus quod caryinum vocant, malis,
 cedro quod pisselaen, ex grano quoque Cnidio purgato
 semine et tunso, item lentisco. nam cyprinum et e glande
 Aegyptia ut fieret odorem causa dictum est. Indi e casta-^{12, 100.}₁₀₉
 neis ac sesima atque oryza facere dicuntur, Ichthyophagi
 20 e piscibus. inopia cogit aliquando luminum causa et e 29
 platani bacis fieri aqua et sale maceratis. et oenanthinum
 fit; de ipsa oenanthe dictum est in unguentis. gleucino^{12,}₁₃₂
 mustum incoquitur vapore lento, ab aliis sine igni circum-

1 utile *ed. Bas. cfr. Diosc. l. l. Herod. II 94. exile M^redd. ante Bas. Ianus.* 2 neopum *M^D²ad²edd. ante Barb. Ianus.* nopum *r. netopum vel metopium Barb.* 3 adpersis *ed. Bas. -su D². -sum (asp- e) M^redd. ante Bas.* 4 et e *av.* 5 corticæ *De. -ci M^Ianus.* 7. 8 et e *M. e av. om. r.* 9 adpersae *M^v. -sa r. | decoquuntur M. -quantur d.* 13 oxymyrsine *Ded. | vocant alii chamaemyrsinen om. M^De. cham- v. camemirsine d. camale myrsine a. | aliqui M²Hard. -qua d. alii qui r. alii Barb. quia edd. ante Barb.* 13. 14 acoron a *Barb. coll. XXV 158. a corona De. -nae M. corona a. -nae d. -nae habet. edd. ante Barb.* 14 similitudinem *aedd. ante Barb.* 15 iuglandibus *v. iugulandis M. iugl- r. | caryinon v. -ynum M. carsinum r.* 17 cyprinum *M. et cyp- Dacv. e cyprino dT. | e om. M.* 17. 18 grandaegyptia *M.* 18 ex *av. om. M.* 19 ac *M^De. et rv. | oryza M^ded. Bas. oriza D²edd. ante Bas. cor- r. | Ichthyophagi v. ichthy- De(?). ichthyophact M. ichthyofacie a. ictro facie d.* 20 e *om. M.* 22 ut dictum *dv. dist. Felsius p. 14.*

- datis vinaceis diebus XXI bis singulis permixtum, consu-
 miturque mustum oleo. aliqui non sampsuchum tantum
 admiscunt, sed etiam pretiosiora odoramenta. nam in
 30 gymnasiis quoque conditur odoribus, sed vilissimis. fit et
 ex aspalatho, calamo, balsamo, iri, cardamomo, meliloto, 5
 nardo Gallico, panace, sampsucho, helenio, cinnamomi ra-
 dice, omnium sucis in oleo maceratis expressisque. sic
 et rhodinum e rosis, iuncinum e iunco, quod est rosaceo
 simillimum, item hyoscyamo et lupinis, narcisso. plurimum
 autem in Aegypto e raphani semine aut gramine herbae 10
 quod chortinon vocant, item e sesima et urtica quod
 31 cnidinum appellant. e lilio et alibi fit sub diu sole, luna,
 pruina maceratum. suis herbis componunt inter Cappa-
 dociam et Galatiam quod Selgiticum vocant, nervis ad-
 modum utile, sicut in Italia Iguvini. e pice fit quod 15
 pissinum appellant, cum coquitur, velleribus supra halitum
 eius expansis atque ita expressis. probatum maxime e
 Bruttia; est enim pinguiissima et resinosissima. color oleo
 32 fulvus. sponte nascitur in Syriae maritimis quod elaeomeli
 vocant. manat ex arboribus pingue, crassius melle, resina 20
 tenuius, sapore dulci, et hoc medicis. veteri quoque oleo

1 XXI **M.** XXII *rr.* 2 aliqui **M**v. alii qui **a.** alioqui **r.**
 | sampsuchum *ed. Lugd.* -cum **De**(?). samsucum **M** *edd. ante*
Lugd. iams- **a.** sambu- **d.** 3 nam **De** *ad T Hard.* ni **M.** an
 ut? *et edd. ante Hard.* 4. 5 et ex *Ianus.* ex **M.** et *r.* et
 de *v.* 5 aspalatho *Barb. (De?).* -to **d.** asphalato **M.** -alto
edd. ante Barb. asfalto **a.** | meliloto *adv.* melioto **De.** metilito
M. 6 sampucho **M.** samsuco **a** *edd. ante Lugd.* sambuco **d.**
 10 herbae **MD** *acc edd. ante Barb. Detl.* -ba **d Barb.** -have
Ianus. 11 chortinon **M Barb.** cor- *r edd. ante Barb.* | sesima
 (**a?**) *Sill.* sesim **M.** sesamo **d.** sesasamo *r.* sisama *edd. vet.*
mo ed. Verc. sesama *ed. Bas.* 12 cnidinum *Barb. Sill. cfr.*
XXXII 146. casecinum **M.** neci- **d.** oneti- **a.** enecci- *r.* agrosti-
edd. ante Barb. cneci- *ed. Gel.* cnedi- *Hard.* 14 selgiticum
M *ad T Gel. coll. XXIII 95.* segnit- **M**¹. seletit- **a.** selt- *r.* seleut-
edd. ante Bas. selencinum *ed. Bas.* Selgicum *Sill.* 15 Iguvini
Hard. iguini **M Detl.** eguini *r.* e gummi *edd. ante Hard.*
 16 pissinum **M (De?) Gel. Hard.** pisi- *ad T.* pici- *edd. ante Hard.*
 19 fuluo **M.** | elaeomeli *Barb.* eleo- *edd. rett.* oleo- **M**r.
 21 tenuius *dv.* taen- **M.** tenuis *r.* | medicis **Mrv.** an me-
 dicis utile *vel* medici usus (*cfr. XXII 163?*)

usus est ad quaedam genera morborum. existimaturque et ebori vindicando a carie utile esse. certe simulacrum Saturni Romae intus oleo repletum est.

8. (8) Super omnia vero celebravit amurcam laudibus 33
 5 Cato. dolia olearia cadosque illa imbui, ne bibant oleum, amurca subigi areas terendis messibus, ut formicae rimaeque absint, quin et lutum parietum ac tectoria et pavimenta horreorum frumenti, vestiaria etiam contra teredines ac noxia animalium amurca aspergi, semina frugum per-
 10 fundi. morbis quadripedum, arborum quoque illa medendum; efficaci ad ulcera interiora humani quoque oris. lora etiam et coria omnia et calceamina axesque decocta 34
 ungui, atque aeramenta contra aeruginem, coloris gratia elegantioris et totam supellectilem ligneam, ac vasa fictilia
 15 in quis ficum aridam libeat adservare, aut si folia bacasque in virgis myrti aliudve quod genus simile. postremo ligna macerata amurca nullo fumi taedio ardere. oleam si lambendo capra lingua contigerit depaveritque primo germinatu, sterilesce auctor est M. Varro. et hactenus
 20 de olea atque oleo.

9. (9) Reliqui arborum fructus vix specie figurave, 35
 non modo saporibus succisque totiens permixtis atque insitis, enumerari queunt.

10. Grandissimus pineis nucibus altissimeque suspen-
 25 sus. intus exiles nucleos lacunatis includit toris, vestitos alia ferruginis tunica, mira naturae cura molliter semina conlocandi. harum genus alterum Tarentinae digitis fragili putamine aviumque furto in arbore. et tertium sap- 36
 pini e picea sativa, nucleorum cute verius quam putamine

1 existimaturque *ego luc. p. 126.* -tur qui **M.** -tur *rv.*

4 amurca **M.** 6 amurcam **dT.** | subigi **Mv.** -ici **ad.** -iici **T.** -iri **r.** 8 uestiaria **M.** -ium **D¹acd.** best- **D².** 9 animalium **M.** -ia *rv.* 11 efficace **M.** 13 coloris **M.** -risque *rv. dist. ego. cfr. Cato 98, 2.* 16 in uirgis **Mad ed. Gel.** ut vi- **r.** et uirgas *edd. ante Gel.* 17 nullo **D²T.** -li **MD¹ac.** -lius **d(?)v.** 21 fructuosis **M.** -tuus *Detl.* 24 piceis **M.** 25 toris **Mdv.** oris **r.** 27 terentinae **aHard.** 28. 29 sappini e **MD².** appinie **D¹.** -iae **r.** apinum *edd. ante Barb.* sapineum e *Barb.* -niae e *ed. Gel.* -neae e *ed. Lugd.* sappinia e *Hard.*

adeo molli ut simul mandatur. quartum pitydia vocant e pinastris, singularis remedii adversus tussim in melle decoctis nucleis. Taurini ravicelos vocant. pinea corona victores apud Isthmum coronantur.

- 37 11. (10) His proxima amplitudine mala quae vocamus cotonea et Graeci cydonea e Creta insula advecta. incurvatos trahunt ramos prohibentque crescere parentem. plura eorum genera: chrysomela incisuris distincta colore ad aurum inclinato, qui candidior nostratia cognominat, odoris
38 praestantissimi. est et Neapolitanis suus honos. minora ex eodem genere struthea odoratius vibrant, serotino pro-
10 ventu, praecoci vero mustea. strutheis autem cotonea insita suum genus fecere Mulvianum, quae sola ex his vel cruda manduntur, omnia iam et virorum saluatoriis cubi-
15 culis inclusa ac simulacris noctium consciis inposita. sunt praeterea parva silvestria, a strutheis odoratissima et in saepibus nascentia.
- 39 (11) Mala appellamus, quamquam diversi generis, Persica et granata, quae in Punicis arboribus novem generum
13 dicta sunt. his acinus sub cortice intus, illis lignum in
112 corpore. nec non et quaedam e piris libralia appellata amplitudinem sibi ponderis nomine adserunt. 12. sed Persicorum palma duracinis. nationum habent cognomen
40 Gallica et Asiatica. post autumnum maturescunt Asiatica, aestate praecocia, intra xxx annos reperta et primo de-
25 nariis singula venumdata. supernatia e Sabinis veniunt,

1 pitydia *M* *cod. Chiff.* pythidia *r.* pityida *Barb.* -yia *edd. ante Barb.* 2 pinastris *Mv.* -reis *r.* 2.3 decoctis nucleis *M.* -tos -leos *rv.* 3 ravicelos *M*². aravi- *M*¹. aqui- *rv.*
4 Isthmum *dv.* histaurum *M.* istrum *D*². sthum *D*^{1c}. istum *a.*
6 graece *Md.* | cydonia *a Hard.* 9 quae *d(?)v.* quis *Dettl.* | candidiora *v.* | cognominat *M Ianus.* -ata *rv.* 11 struthea *ed. Bas.* strutia *Dac.* -tea *edd. ante Bas.* structa *M.* -cia *d.*
13 mului *M.* 14 omnia *om. M Ianus.* 14.15 cubiculis *MD*². -bilis *D*^{1od.} -bilibus *av.* 15 ac *M.* *om. rv.* 16 a *Gel.* e *M edd. ante Gel.* *om. r.* | et *M(Dc?)*. *om. rv.* 18 diversa *d T.* -sim *edd. ante Bas.* | generis *om. D*^{1adT} *edd. ante Bas.*
24 asiatica *D*². *om. rv.* 26 unumdata *d Hard.* unund- *r.* *edd. ante Hard.* | supernatica *c Dettl.* -ti *a.*

popularia undique. pomum innocuum expetitur aegris, pretiumque iam singulis triceni nummi fuere, nullius maiore, quod miremur, quia non aliud fugacius. longissima namque decerpto bidui mora est cogitque se venundari.

5 **13.** (12) Ingens postea turba prunorum versicolor: 41
[nigra] candida hordearia appellata a comitatu frugis eius;
alia eodem colore seriora maioraque, asinina cognominata
a vilitate. sunt ... ac nigra ac laudatiora cerina atque
purpurea, nec non ab externa gente Armeniaca, quae sola
10 et odore commendantur. peculiaris inprudencia est nucibus
insitorum quae faciem parentis sucumque adoptionis ex-
hibent, appellata ab utroque nucipruna. et haec autem 42
et Persica et cerina ac silvestria ut uvae cadis condita
usque ad alia nascentia aetatem sibi prorogant, reliquorum
15 velocitas cito mitescentium transvolat. nuper in Baetica
malina appellari coeperunt malis insita et alia amygdalina
amygdalis. his intus in ligno nucleus amygdalae est, nec
aliud pomum ingeniosius geminatum est. in peregrinis 43
arboribus dicta sunt Damascena a Syriae Damasco cogno- 13, 51
20 minata, iam pridem in Italia nascentia, grandiore quam-
quam ligno et exiliore carne nec umquam in rugas siccata,
quoniam soles sui desunt. simul dici possunt populares
eorum myxae, quae et ipsae nunc coeperunt Romae nasci
insitae in sorbis.

25 **(13)** In totum quidem Persica peregrina etiam Asiae 44
Graeciaeque esse ex nomine ipso apparet, atque e Perside
advecta. sed pruna silvestria ubique nasci certum est,
quo magis miror huius pomi mentionem a Catone non

4 decerptio D²a. | uenundari d Hard. uenund- D² edd. ante Hard. -dati r. 5 dist. ego. | uersicolori d. -oria con. Sill.

6 uncus ego posui. | candida a Hard. -icans r edd. ante Hard. an candida in is? 8 a v. om. ll. | lacunam ego indicavi. | et nigra v. onychina Sill. coll. infra § 55 et Colum: XII 10, 2. 3.

| ac om. d. 10 peculiari a Sill. | est nucibus D² ed. Gel. nuc- est d edd. ante Gel. nuc- a Sill. 13 et v. ex ll. 15 velo-

cititas v. uoletias a. uolentias D². uiol- d. 18 germinatum D². 21 rugas ed. Bas. -ga ll. edd. ante Bas. 23 myxae

D² ed Beroaldus. mixtae a ed. Ven. 24 insita D². | in om. adv. 26 e M. et d. ex r v.

habitam, praesertim cum condenda demonstraret quaedam
 45 et silvestria. nam Persicae arbores sero et cum difficul-
 tate transiere, ut quae in Rhodo nihil ferant, quod primum
 ab Aegypto earum fuerat hospitium. falsum est venenata
 cum cruciatu in Persis gigni et poenarum causa ab regi- 5
 bus translata in Aegyptum terra mitigata. id enim de
 Persea diligentiores tradunt, quae in totum alia est myxis
 46 rubentibus similis nec extra orientem nasci voluit. eam
 quoque eruditiores negaverunt ex Perside propter sup-
 plicia translata, sed a Perseo Memphi satam, et ob id 10
 Alexandrum illa coronari victores ibi instituisse in hono-
 rem avi sui. semper autem folia habet et pomo sub-
 nascentibus aliis. sed pruna quoque omnia post Cato-
 nem coepisse manifestum erit.

47 14. (14) Malorum plura sunt genera. de citreis cum 15
 13, sua arbore diximus, Medica autem Graeci vocant patriae
 103 nomine. aequae peregrina sunt zizipha et tubures, quae
 et ipsa non pridem venere in Italiam, haec ex Africa, illa
 ex Syria. Sex. Papinius, quem consulem vidimus, primus
 utraque attulit divi Augusti novissimis temporibus in castris 20
 sata, bacis similia quam malis, sed aggeribus praecipue
 decora, quoniam et in tecta iam silvae scandunt. tuburum
 48 duo genera: candidum et a colore syricum dictum. paene
 peregrina sunt in uno Italiae agro Veroniensi nascentia
 quae lanata appellantur. lanugo ea obducit, strutheis qui- 25
 dem Persicisque plurima, his tamen peculiare nomen dedit
 nulla alia commendatione insignibus.

1 condenda—2 cum *om.* *M.* 3 transiere *Mv.* -ire *r.* |
 primum *D²* in *ras.* *adv.* -us *M.* frimum *c.* 4 earum *Dcdv.*
 nili earum *M.* // fearum *a.* an insularum? 5 cruciata *M.*
 -to *Dc.* | in persis *D²v.* uim persis *M.* in (im d) pressis *r.*
 10 translata *M.* | sada *M¹.* siada *M².* 14 est erit *a¹.* est *dv.*
 15 de citreis *adv.* dici- *D².* de ceteris *M.* dicitur eis *D¹c.*
 17 zizipa *Md.* | tubures *M.* -beres *rv.* 20 itaque *M.*
 21 ageribus *D¹c.* generibus *a.* | praecipue *Mv.* -ua *r Sill.*
 22 et *om.* *M.* | tuburum *Ma(Dc?)*. -berum *dv.* 23 syricum
con. *Dal.* *Hard.* *cfr.* § 51. XXXV 30. 40. sericum *Mr edd. ante*
Hard. cerinum *con.* *Pint.* 25 struthis *M.* 26 persicis
 quae *M.* | plurima his *D²d Gel.* -ma iis *M.* -ma is *D¹c.* -ma ///
a. -mis *edd. ante Gel.* 27 insignis *a.*

(15) Reliqua cur pigeat nominatim indicare, cum con- 49
ditoribus suis aeternam propagaverint memoriam, tamquam
ob egregium aliquod in vita factum? nisi fallor, apparebit
ex eo ingenium inserendi, nihilque tam parvum esse quod
5 non gloriam parere possit. ergo habent originem a Matio
Cestioque et Mallio, item Scaudio; quibus cotoneo insito
ab Appio e Claudia gente Appiana sunt cognominata. odor 50
est his cotoneorum, magnitudo quae Scaudianis, color
rubens. ac ne quis id ambitu valuisse claritatis et familiae
10 putet, sunt et Sceptiana ab inventore libertino, insignia
rotunditate. Cato adicit Quiriana et quae tradit in doliis
condi Scantiana. omnium autem nuperrime adoptata sunt
parva gratissimi saporis quae Petisia nominantur. patrias
nobilitavere Amerina et Graecula. cetera e causis aliis
15 traxere nomen: germanitatis cohaerentia et gemella, num- 51
quam singula in fetu, coloris syrica, cognationis melapia,
mustea a celeritate mitescendi, quae nunc melimela dicuntur
a sapore melleo, orbiculata a figura orbis in rotunditatem
circumacti. haec in Epiro primum provenisse argumento
20 sunt Graeci qui Epirotica vocant, a mammarum effigie
orthomastia, a condicione castrati seminis quae spadonia
appellant Belgae. melofoliis folium unum, aliquando et 52
geminum erumpit e latere medio. celerrime in rugas
marcescunt. pannucea. stolide tument pulmonea. est qui-
25 busdam sanguineus colos origine ex mori insitu tracta.
cunctis vero quae fuere a sole partes rubent. sunt et

2 tamquam om. Dc. 6 Cestioque coni. Dal. Sill. gest-
ll. v. Sest- Pint. e Colum. V 10, 19. | Manlio v. | scaudio a²d
cod. Chiff. Ianus. scandio a¹T Hard. oppio Dc. Claudio edd.
ante Hard. 8 scandianis d Hard. sed audianis a. sed Clau-
dianis edd. ante Gel. 9 ambitu v. -tum ll. | et familiae Dcd v.
e familia a Sill. 14 amerina d Hard. demer- a. temeriana r.
Camerina edd. ante Hard. | Graecula v. grac- ll. | aliis ego.
om. ll. v. cfr. XIII 4. 16 coloris d edd. Gel. -re r Detl. a co-
lore edd. ante Gel. | syrica ad²T Hard. -iaca d¹. sirica r. ser-
edd. ante Hard. | cognationis d edd. Gel. -nes r. -ne edd. ante
Gel. Detl. 17 mustea v. -ta ll. 19 prouenisse dv. peru- r.
20 a ego. om. N. v. 21 orthomastia cod. Chiff. Hard.
-sthia d. -stica ed. Bas. ortomastia D². -stica edd. ante Bas.
-sthia D¹. -sithia c. ortonia sthia a. 25 insitu dv. in sinu r.

parva grati saporis atque etiam acutiora odore. silvestrium peculiare inprobæ acerbitalis convicium et vis tanta ut aciem gladii præstringat. dat et farina vilissimis nomen, quamquam primis adventu decerpique properantibus.

- 53 15. (16) Eadem causa in piris taxatur superbiæ 5
cognomine. parva hæc, sed ocissima. cunctis autem
Crustumia gratissima. proxima his Falerna a potu, quo-
niam tanta vis suci abundat — lacte hoc vocatur — in
his quæ alii colore nigro donant Syriæ. reliquorum no-
54 mina aliter in aliis atque aliis locis appellantur. sed con- 10
fessis turbis vocabulis auctores suos nobilitavere Decimiana
et ex eo tractum quod Pseudodecimianum vocant, Dola-
belliana longissimi pediculi, Pomponiana cognomine mam-
mosa, Liceriana, Seviana et quæ ex his nata sunt Tur-
raniana longitudine pediculi distantia, Favoniana rubra 15
paulo superbis maiora, Lateriana, Aniciana postautumnalia
acidulo sapore iucunda. Tiberiana appellantur quæ maxime
Tiberio principi placuere. colorantur magis sole gran-
55 descuntque, alioquin eadem essent quæ Liceriana. patriæ 20
nomina habent serissima omnium Amerina, Picentina, Nu-
mantina, Alexandrina, Numidiana, Graeca et in iis Tarentina,
Signina, quæ alii a colore testacea appellant, sicut ony-
china, purpurea. ab odore myrapiæ, laurea, nardina, a
tempore hordearia, a collo ampullacea. et Coriolana, Brutia

1 grati *edd. ante Gel.* -tia *ll. edd. Gel.* | dist. *ego.* | silvestrium
ego. -ia *ll. v.* 2 inprobæ *ego.* -bati *DeT cod. Chiff. Sill.* -bi-
tati *a.* -bitati *et d(?) v.* 3 prestringunt *D².* | dat et farina
d cod. Salmant. Hard. datis far- *r.* Dacis ferme *edd. ante Hard.*
7 a *dv. om. r.* 8 lacte hoc *a Hard.* -tem hoc *De.* -ten
hic *d.* -tea hæc *edd. ante Hard.* 9 his quæ *a edd. ante Bas.*
Sill. iisque *r ed. Bas.* | donant *a edd. ante Lugd. Sill.* -nai *De.*
-nantur *d ed. Lugd.* 12. 13 Dolabelliana *Pint. ed. Lugd.* dolob-
cod. Chiff. edd. ante Lugd. dob- *r.* 14 Liceriana *v. cfr. v. 19.*
-rriana *ll.* | seuiana *ll. Hard.* Severiana *edd. ante Hard.* 20
picentinam *De.* 20. 21 numantina *dv. minuta r.* 21 Nu-
midiana *v.* -iniana *ll.* | et *dv.* et esset *a.* et esse *r.* 21. 22
Tarentina Signina *v.* -iniana signa *a.* -ini signa *r.* 22 te-
stacea *D² dv.* et stacea *D¹.* t stacea *c.* stacea *a.* 23 a *v.*
om. ll. 24 a *dv. om. r.* | Bruttia *Sill. cum Pint. (Brutia).*
bruta *a Hard.* -tae *r edd. ante Hard.*

gentilitatis. cucurbitina, acidula suci. incerta nominum ⁵⁶
 causa est barbaricis Veneriisque quae colorata dicunt,
 regiis quae minimo pediculo sessilia, patriciis, vocimis,
 viridibus oblongisque. praeterea dixit volema Vergilius
⁵ a Catone sumpta, qui et sementiva et mustea nominat.

(17) Pars haec vitae iam pridem pervenit ad columen, ⁵⁷
 expertis cuncta hominibus, quippe cum Vergilius insitam
 nucibus arbutum, malis platanum, cerasis ulmum dicat.
 nec quicquam amplius excogitari potest. nullum certe
¹⁰ pomum novum diu iam invenitur. neque omnia insita
 misceri fas est, sicut nec spinas inseri, quando fulgurata
 piari non queunt facile. quotque genera insita fuerint,
 tot fulgura uno ictu fieri pronuntiatur. turbinatior piris ⁵⁸
 figura. in iis serotina ad hiemes usque in matre pendent
¹⁵ gelu maturescentia Graeca, ampullacea, laurea, sicut in
 malis Amerina, Scaudiana. conduntur vero pira ut uvae,
 ac totidem modis, neque aliud in cadis praeterquam pruna.
 e pomis proprietas piris quae vini, similiterque in aegris
 medentes cavent. et vino et aqua cocuntur atque pul-
²⁰ mentari vicem implent, quod non alia praeter cotonea ac
 struthea.

16. (18) <1> In univrsu autem de pomis servan- ⁵⁹
 dis praecipitur pomaria in loco frigido ac sicco contabu-
 lari, septentrionalibus fenestris sereno die patere, austros

1 nominum v. num- ll. 2 quae v. om. ll. 3 uocimis
 ll. Dell. voconiis v. 11 fulgurata M. -gura adv. -gora r.
 12 piari M. expiari r Barb. -irari edd. ante Barb. cfr. Felsius
 p. 75 et II 92. | quotque Barb. quodque M. quoque r edd. ante
 Barb. | fuerint M. -runt rv. 13 fieri M. om. rv. 14 hie-
 mes M. -em rv. | in matre M. ad matrem rv. 16 emerina
 Dc. | scaudiana Mr. scand- THard. scant- edd. ante Hard.
 17 neque M Gel. quae r. non edd. ante Gel. | aliter quam in
 cadis praeterea edd. ante Gel. | pruna e ego nov. luc. p. 30. pru-
 nae ll. Sill. -na Gel. quae edd. ante Gel. 18 proprietas M dv.
 -tatis r. | piris quae ego l. l. -risque Mr Gel. -ris quoque edd.
 ante Gel. 19 cavent et ego. -nte M. -nt e Ianus. -nt ac
 Gel. cadent ac r. in escam dant ac edd. ante Gel. 20 ac
 Mr. et v. 21 struthea ed. Bas. -thia Dc(?). -tea edd. ante
 Bas. -tia Md. -cia a. 22 autem M(Dc?) TSill. uero adv.
 24 septentrionibus Pint. | austros d(?)v. -ro r. uitro M.

specularibus arcere, aquilonis quoque adflatu poma deturpante rugis. colligi mala post aequinoctium autumnii, neque ante XVI lunam neque ultra duodetricesimam, nec pluvio die neque ante primam horam, cadiva separari, stramentis solidis paleisve substerni, rara componi, uti limites pervii spiritum aequalem accipiant. Amerina maxime durare, melimela minime.

60 17. <2> Cotoneis in concluso spiramentum omne adimendum aut incoqui melle ea mergive oportere. Punica aqua marina fervente indurari, mox triduo sole siccata ita ne nocturno rore contingantur suspendi, et cum libeat uti, aqua dulci perlui. M. Varro et in doliis harenae servari iubet, et etiam immatura obrui terra in ollis fundo effracto, sed spiritu excluso ac surculo pice inlito. sic etiam crescere amplitudine maiore quam possint in arbore. cetera mala et foliis ficulnis, praeterquam cadivis, singula convolvi cistisque vitilibus condi vel creta figularum inlini.

61 <3> Pira in vasis fictilibus picatis inversis obrui scrobe. Tarentina serissima legi, Anicianae servari et in passo. sorba quoque et scrobibus gypsato operculo, duum pedum terra superiniecta, in loco aprico, inversis vasis et in doliis ut uvas interque uvas cum ramis suspendi.

62 <4> E proximis auctoribus quidam altius curam repetunt deputarique statim poma ac vites ad hunc usum praecipiant decrescente luna, post horam diei tertiam,

1 specularibus Mv. peculiaribus r. an vitro speculari aditum ventorum flatibus arceri? *cfr. Varro de r. r. I 59, 1.*

3 ultra—4 neque M. om. rv. 5 solidis MD² Dett. soleis a. soteis Dc. storeis dv. | uti M. ut rv. 13 et etiam immatura ego e Varrone de r. r. I 59, 4. et iam matura M. et immatura rv. 14 effracto Mv. e fra- a. et fa- Dc. et infra-

d. 15 possunt Ma¹ ed. Gel. 19 inuersis MD² dv. in uerbis D¹c. in herbis a. | scrobe M Ianus. inter scrobe r. inter scrobes edd. ante Bas. Hard. inter scobes ed. Bas. in terra scrobe Dett. coll. v. 21. 20 serissima M. -me Dadv. reris- c. | aniciana Mv. aciana r. | sorua MDett. *cfr. XIII 58 extr.* 22 superiniecta M. -intecta Dcd. -inducta av. 23 interque uvas M Ianus. om. rv. 24. 25 repetunt M. pet- rv. 26 diei MD²c.

cei D¹c. ceu ad.

caelo sereno aut siccis ventis. similiter deligi et ex locis
siccis et ante perfectam maturitatem, addito ut luna infra
terram sit, uvas cum malleolo sarmenti duro, demptis
forfice corruptoribus acinis, in dolio picato recenti sus-
pendi, exclusa omni aura operculo et gypso. sic et sorba
ac pira, inlitis omnium surculis pice. dolia procul ab
aqua esse. quidam sic cum palmite ipso condunt, capiti- 63
bus eius scillae infixis utrimque, alii etiam vina habentibus
doliis, dum ne contingant ea uvae, aliqui mala in patinis
fictilibus fluitantia, quo genere et vino odorem adquiri
putant. aliqui omnia haec in milio servari malunt, pleri-
que vero in scrobe duum pedum altitudinis harena sub-
strato et fictili operculo, dein terra operto. creta quidam 64
figlina etiam uvas inlinunt siccataque sole suspendunt, in
usu diluentes cretam. eandem pomis vino subigunt. mala
vero generosissima eadem ratione crustant gypso vel cera,
quae, nisi maturaverint, incremento calycem rumpunt.
semper autem in pediculos conlocant ea. alii decerpunt
cum surculis eosque in medullam sabuci additos obruunt, 63
ut supra scriptum est. alii singulis malis pirisque singula 65
vasa fictilia adsignant et operculo eorum picato dolio iterum
includunt, nec non aliqui in floccis capsisque, quas luto
paleato inlinunt; alii hoc idem in patinis fictilibus, aliqui
et in scrobe subiecta harena, ita sicca operiunt mox terra.
sunt qui cotonea cera Pontica inlita melle demergant.
Columella auctor est in puteos cisternasve uvas in fictili- 66
bus vasis pice diligenti cura inlitis mergi. Liguria maritima

1 uentis **MD**² *ed. Bas.* ad uentis **D**¹ *ac.* a uentis **d** *edd. ante Bas. Sill.* 4 corruptoribus **M.** -tioribus *rv.* *cfr. luc. p. 104.*
| recentis **Do.** 5 excluso **a** *Sill.* | auro **D**¹. austro **a** *Sill.* |
sorna **M** *Detl.* 7 pabnite **c.** uel papnite **a.** | ipso **M.** in ipso
Dac. in gypso **dv.** 8 siciliae **M.** 9 ea uvae *rv.* faue **M.**
11 seruari **M.** -re *rv.* 14 siccataque **M.** -tasque *rv.*
15 cretam *v.* -ta **Mr.** 17 maturuerint **d** *ed. Bas.* | calycem
d *ed. Bas. Hard.* calicem **D** *c* *edd. ante Bas. Dal.* calcem **a** *Detl.*
19 additos obruunt *v.* addito subruunt (obr- **d**) *ll.* 21
operculo . . picato *coni. Dal.* -la . . -ta *llv.* 24 subiecta *v.*
-to **a.** subiecto *r.* 26 uvas *ego coll. Colum. XII 44, 6. om. llv.*
27 maritimis *Pint.*

- Alpibus proxima uvas sole siccatas iunci fasceis involvit
cadisque conditas gypso includit. hoc idem Graeci pla-
tani foliis aut vitis ipsius aut fici uno die in umbra sic-
catis atque in cado vinaceis interpositis. quo genere Coa
uva et Berytia servantur; nullius suavitati postferendae. 5
67 quidam, ut has faciant, in cinere lixivo tingunt protinus
quam detraxere vitibus, mox in sole siccant passasque in
aqua calida mergunt et iterum sole siccant, tum foliis, ut
66 supra dictum est, involutas vinaceis stipant. sunt qui
malunt uvas in scobe ramentisve abietis, populi, fraxini 10
servare. sunt qui suspendi procul malis protinusque in
granariis iubeant, quoniam optime sit operimento pulvis
pensilibus. contra vespas remedio est oleo adspersi ex
13, 39 ore. de palmis diximus.
- 68 18. (19) E reliquo genere pomorum ficus amplissima 15
est, quaedamque et piris magnitudine aemulae. de Aegyptiae
13, 56 Cypriaeque miraculis retulimus inter externas. Idaea rubet
39q. olivae magnitudine, rotundior tantum, sapore mespili. Ale-
xandrinam hanc ibi vocant, crassitudine cubitali, ramosam,
materie validam, lentam, sine lacte, cortice viridi, folio 20
tiliae, sed molli. Onesicritus tradit in Hyrcania multum
nostris esse dulciores fertilioresque, ut quae modios CCLXX
69 singulae ferant. ad nos ex aliis transiere gentibus, Chal-
cide, Chio, quarum plura genera. siquidem et Lydiae,
quae sunt purpureae, et mamillanae similitudinem earum 25
habent, et callistruthiae partim sapore praestantiores, fico-
rum omnium frigidissimae. nam de Africanis, quas multi

5 servantur dv. -atur r. 7 passasque—8 sic(c)ant D²
Sill. om. rv. | tum D²v. cum ad. eum r. 10 malunt ll.v.
-lint Detl. cum Felsio p. 18. sed cfr. nov. luc. p. 44 n. 16. | in om.
Hard. | scobe v. scrobe D²ad. -oue D¹. soroue c. | sarmen-
tisque d. | abiectis d¹. 11 qui om. Dc. 12 iubeant dv.
-bant Dc. -bent a. | sit operimento v. sic experimenti (-rienti
c) ll. 16 aemule d ed. Gel. Detl. -le Dc. -la av. 19 hanc
ibi ll.v. an aliqui? | ramosa D²a. 20 materie d²ed. Gel. -iae
r. om. d¹. -ia edd. ante Gel. 22 ut quae d ed. Gel. utque Dc
edd. ante Gel. atque a. 23. 24 chalcide chio d codd. Gel. chal-
cidecio r. Chalcidicae edd. ante Gel. 26 partim D²edd. ante
Barb. parum d codd. Barb. lartim D¹. fartim r. haud parum
coni. Dal. cfr. Url. vind. n. 245. 27 quas dv. quam r.

praeferunt cunctis, magna quaestio est, cum id genus in
 Africam nuperrime transierit. patriae nomen optinent 70
 etiam Alexandrinae ex nigris, candicante rima, cognomine
 delicatae. nigra et Rhodia est et Tiburtina de praecocibus.
 5 sunt et auctorum nomina iis, Liviae, Pompei. siccandis
 haec sole in annuos usus aptissima cum mariscis et quas
 harundinum folii macula variat. est et Herculanea et
 albicerata et aratia-alba, pediculo minimo, latissima. primo 71
 autem provenit porphyritis, longissimo pediculo. comitatur
 10 eam e minimis, vilissimis popularis dicta. contra novissima
 sub hieme maturatur chelidonia. sunt praeterea eadem
 serotinae et praecoces, biferae, alba ac nigra, cum messe
 vindemiaeque maturescentes. serotinae et a corio appellatae
 duro, ex Chalcidicis quarundam trifero proventu. Tarenti 72
 15 tantum praedulces nascuntur quas vocant onas. Cato de
 ficis ita memorat: Ficos mariscas in loco cretoso
 aut aperto serito, in loco autem crassiore aut
 stercorato Africanas et Herculaneas, Saguntinas,
 hibernas, Telanas atras pediculo longo. postea tot
 20 subiere nomina atque genera ut vel hoc solum aestiman-
 tibus appareat mutata esse vitam. sunt et hibernae qui-
 busdam provinciis, uti Moesiae, sed artis, non naturae.
 parvarum genus arborum post autumnum fimo contegunt, 73
 deprehensasque in his hieme grossos, quae mitiore caelo
 25 refossae cum arbore atque in lucem remissae novos soles
 aliosque, quam quibus vixere, avide tamquam iterum natae

2 africa Dc. | dist. ego. 3 etiam ego. nam ll. v. | alexan-
 drinae Dac edd. ante Gel. Detl. -iae d. -ina codd. Gel. | ex nigris
 ego. aenixegris Dc. enixegris a. enixegris est d. enixiores
 edd. ante Gel. e nigris est codd. Gel. est del. Detl. 5 Liviae v.
 -io ll. 6 anno Dc. 8 aritia a. 9 porphyritis dv. per-
 Da. perphir- c. 10 et vilissimis edd. ante Sill. vilissimisque
 Url. vind. n. 246. -ma Detl. 11 eadem dv. edem Dc. om.
 a Sill. 14 trifario a. 15 onas ll. edd. ante Barb. Hard.
 onias ed. Verc. omas (ὠμάς) Barb. 18 Saguntinas ed. Bas.
 sagon- edd. ante Bas. sacontias d. -inas r. 19 Telanas Hard.
 cfr. Cato 8, 1. telianas ll. edd. ante Bas. tella- ed. Bas. tellia-
 ed. Gel. 22 uti M. sicuti rv. | non om. M. 26 quibus—
 tamquam om. M.

accipiunt et cum venientium flore maturescunt, alieno praecoces anno, in tractu vel gelidissimo.

- 74 (20) Sed a Catone appellata iam tum Africana admonet Africae ad ingens documentum usi eo pomo. namque pernicali odio Carthaginiis flagrans nepotumque securitatis anxius, cum clamaret omni senatu Carthaginem delendam, attulit quodam die in curiam praecocem ex ea provincia ficum ostendensque patribus: Interrogo vos, inquit, quando hanc pomum demptam putetis ex
75 arbore. cum inter omnes recentem esse constaret: At-
qui tertium, inquit, ante diem scitote decerptam Carthagine. tam prope a moeris habemus hostem. statimque sumptum est Punicum tertium bellum quo Carthago deleta est, quamquam Catone anno sequente raptio. quid primum in eo miremur, curam ingeni an occasionem
76 super omnia est, quo nihil equidem duco mirabilius, tantam illam urbem et de terrarum orbe per CXX annos aemulam unius pomi argumento eversam, quod non Trebia aut Trasimenus, non Cannae busto Romani nominis perficere potuere, non castra Punica ad tertium lapidem vallata portaeque Collinae adequitans ipse Hannibal. tanto propius Carthaginem pomo Cato admovit.
77 Colitur ficus arbor in foro ipso ac comitio Romae nata, sacra fulguribus ibi conditis magisque ob memoriam eius quae nutrix Romuli ac Remi conditoris imperii in Lupercali prima protexit, ruminalis appellata, quoniam sub

3 africana *M*v. -cam *r*. 4 africae *M*. et afr- *rv. del. Detl.* | usi *M*r. uso *v*. 5 pernicali *dv.* perniti- *D*²*a.* permitti- *D*¹*c.* permitti- *M*. 9 inquit *M*v. inquit *D*². in uvis *r*. 12 moeris *MD*¹*cd.* moeniis *D*²*a.* muris *v*. 15 in *rv.* sit *M*. 17 mirabili ut *De.* 17. 18 tantam *M*v. tam *r*. 18 per *om. M*. 23 admovit *MD* *Gel.* -onuit *r*. adiri monuit *edd. ante Gel.* 24 post Romae deficit *cod. M*. 25 sacra *edd. ante Hard. Sill.* -ro *ll. Hard.* | fulguribus *dv.* -goribus *r*. 26 conditorum *Url. chrest. p. 194.* ac Remi *uncis inclusit Ianus. sed conditoris imperii prima (= initia) iungenda videntur.* | imperii — 27 protexit *D*² *Sill. om. rv.* 27 ruminalis *Brot. ex ed. princ.* -ialis *D*² *om. r edd. ante Brot.*

ea inventa est lupa infantibus praebens rumim — ita vocabant mammam —, miraculo ex aere iuxta dicato, tamquam in comitium sponte transisset Atto Navio augurante. nec sine praesagio aliquo arescit, rursusque cura
 5 sacerdotum seritur. fuit et ante Saturni aedem urbis anno . . . sublata sacro a Vestalibus facto, cum Silvani simulacrum subverteret. eadem fortuito satu vivit in 78 medio foro, qua sidentia imperii fundamenta ostento fatali Curtius maximis bonis, hoc est virtute ac pietate ac morte
 10 praeclara, expleverat. aequae fortuita eodem loco est vitis atque olea, umbrae gratia sedulitate plebeia satae. ara inde sublata gladiatorio munere divi Iuli quod novissime pugnavit in foro.

(21) Admirabilis est pomi huiusce festinatio unius in 79
 15 cunctis ad maturitatem properantis arte naturae. 19. caprificus vocatur e silvestri genere ficus numquam maturescens, sed quod ipsa non habet alii tribuens, quoniam est naturalis causarum transitus aequae ut e putrescentibus generatur aliquid. ergo culices parit, hi fraudati alimento 80
 20 in matre, putri eius tabe, ad cognatam evolant morsuque ficorum crebro, hoc est avidiore pastu, aperientes ora earum atque ita penetrantes intus solem primo secum inducunt cerialesque auras inmittunt foribus adapertis.

1 rumim ita *DcSill.* -inita *a.* -inata *d.* rumen ita *v.*
 3 atto navio *D²dSill.* atto navigio *r.* adacto navigio *edd. ante Hard.* Atto Navio augure *Hard.* . 3. 4 augurante — praesagio *D²Sill. om. v.* 4 aliquo arescit *D²Sill.* -qua rescit *D¹ac.* -qua crescit *dT.* ilico (illic *Hard.*) arescit *v.* 6 anno *ll.* anno CCLX *v.* lacunam indicavit *Detl.* | silvani *D²d ed. Gel.* -anisi *D¹c.* -ani isi *a.* -ani et Isidis *edd. ante Gel.* 7 fortuito *a.* | satu *ed. Verc.* saltu *d.* saut *D¹c.* /// aut *a.* aut *D².* sato *edd. ante Verc.* | uivit *D²ac ed. Gel.* iuit *d.* adiuvit *edd. ante Barb. Verc.* adiuvit *Barb.* 8 sidentia *D¹.* -dantia *D²a.* 11 ira *D¹a.*
 16 uocatur *d edd. Gel.* -tor *Dc. om. a edd. ante Gel.* 17 aliis *av.* 18 aequae *Detl.* atque *ll. v. cfr. Theophr. c. pl. II 9, 6.* | ut e *dT Detl.* ute *Dc.* e *av.* 19 generatur *D Detl.* gignatur *od.* id gnatum *a.* identidem generatur *v.* 20 ad *Dcv.* ac *d.* et *a.* | cognatam *v.* -tae *cd.* -ta *D².* -te *r.* | euolant *D² Salm. Detl. cfr. Theophr. l. l. § 5 ἐκπύονται.* aduo- *d.* uo- *rv.* 22 atque *om. aSill.* 23 foribus *dv.* flo- *r.* | et apertis *a.* ap- *edd. ante Hard.*

- mox lacteum umorem, hoc est infantiam pomi, absumunt, quod fit et sponte, ideoque ficetis caprificus permittitur
 81 ad rationem venti ut flatus evolantes in ficos ferat. inde repertum ut inlatae quoque aliunde et inter se colligatae inicerentur fico, quod in macro solo et aquilonio non 5 desiderant, quoniam sponte arescunt loci situ rimisque eadem quae culicum opere causa perficit, nec ubi multus pulvis, quod evenit maxime frequenti via adposita. namque et pulveri vis siccandi sucumque lactis absorbendi. quae ratio pulvere et caprificatione hoc quoque praestat 10 ne decidan, absumpto umore tenero et cum quadam fragilitate ponderoso. ficis mollis omnibus tactus, maturis frumenta intus, sucus maturescentibus lactis, percoctis mellis. senescunt in arbore anusque destillant cummum lacrima. siccant honos laudatas, servat in capsis, in Ebuso 15 insula praestantissimas amplissimasque, mox in Marrucinis. at ubi copia abundat, implentur orcae in Asia, cadi autem in Ruspina Africae urbe, panisque simul et opsonii vicem siccatae implent, utpote cum Cato cibaria ruris operariis iusta ceu lege sanciens minui iubeat per fici maturitatem. 20 cum recenti fico salis vice caseo vesci nuper excogitatum 83 est. ex hoc genere sunt, ut diximus, cottana et caricae 18, quaeque conscendenti navem adversus Parthos omen fecere 51 M. Crasso venales praedicantis voce, cavnae. omnia haec in Albense rus e Syria intulit L. Vitellius, qui postea 25 censor fuit, cum legatus in ea provincia esset, novissimis Tiberii Caesaris temporibus.
- 84 20. (22) Malorum pirorumque generi adnumerentur iure mespila atque sorba. mespilis tria genera, anthedon,

2 praemittitur *Hard.* permiscetur *coni. Dal.* 6 desideratur. *adv.* 7 opere *ll. Ianus.* -rae *Sill.* -ra *v.* 8 pulvis *dv.* pulsus *r.* | frequentitativa *a.* 14 destillant *Sill.* dist. *ll. v.* | dist. *Url. vind. n. 248.* 15 in *ego. om. ll. v. cfr. VIII 226. XIX 94. XII 109.* 17 at *dv. aut. r.* | abundat *dv.* -ant *r.* | orzhae *a.* archē *d.* 18 in *dv. om. r.* 21 salis *D²d edd. ante Barb.* salis *r.* sale *Barb.* salitis *ed. Gel.* | vice caseo *ll. Sill.* vice casei *ed. Gel.* siccatis et casei loco *edd. ante Gel.* 22 cottana *ed. Lugd. castaneae ll. ed. Ven.* cottona *Beroaldus.* coctana *Barb.* 25 Albense *v.* absense *ll.* 27 tiberii *dv.* titi *a. om. r.*

setania, tertium degenerat, anthedoni tamen similis, quod Gallicum vocant. setaniae maius pomum candidiusque, acini molliore ligno, ceteris minus pomum, sed odore praestantius, et quod diutius servetur. arbor ipsa de amplissimis. folia antequam decidant rubescunt, radices multae, atque altae et ideo inexstirpabiles. non fuit haec arbor in Italia Catonis aeo.

21. (23) Sorbis quadruplex differentia. aliis enim 85 eorum rotunditas mali, aliis turbinatio piri, aliis ovata species seu malorum aliquis. haec obnoxia acori. odore et suavitate rotunda praecellunt, ceteris vini sapor. generosissima quibus circa pediculos tenera folia. quartum genus torminale appellant, remedio tantum probabile, adsiduum proventu minimumque pomo, arbore dissimile, 15 foliis paene platani. non ferunt ante trimatum ex ullo genere. Cato et sorba condi sapa tradit.

22. (24) Ab his locum amplitudine vindicaverint, quae 86 cessere auctoritate, nuces iuglandes, quamquam et ipsae nuptialium Fescenninorum comites, multum pineis minores 20 universitate eademque portione ampliores nucleo. nec non et honor iis naturae peculiaris gemino protectis operimento, pulvinati primum calycis, mox lignei putaminis. quae causa eas nuptiis fecit religiosas, tot modis fetu munito, quod est veri similis quam quia cadendo tripudium sonivium faciant. et has e Perside regibus trans- 87 latas indicio sunt Graeca nomina. optimum quippe genus earum Persicum atque basilicon vocant. et haec fuere prima nomina. caryon a capitis gravedine propter odoris gravitatem convenit dictum. tinguntur cortice earum lanae 30 et rufatur capillus primum prodeuntibus nuculis. id comperitum infectis tractatu manibus. pinguescunt vetustate.

2 pomum est D². 10 aliquis d. -ibus rv. | acri. ad edd. ante Gel. 12 tenera om. dT edd. ante Barb. 17 vindicauerint DcdT cod. Chiff. -runt av. 20 universitatem Dcd. | eademque v. ead. ll. 22 calicis Dac edd. ante Bas. Del. cfr. § 64. sic semper etiam infra. 25 a perside dT. | regionibus a. a regibus edd. ante Sill. 30 et v. eorum et ll. | nucleis D² edd. ante Gel. 31 tractatum ac.

- 88 sola differentia generum in putamine duro fragilive, et
tenui aut crasso, loculoso aut simplici. solum hoc pomum
natura compactili operimento clausit. namque sunt bifidae
putaminum carinae nucleorumque alia quadripertita di-
stinctio, lignea intercurrente membrana. ceteris quidquid 5
est solidum est, ut in abellanis et ipso nucum genere quas
antea Abellinas patriae nomine appellabant. in Asiam
Graeciamque e Ponto venerunt ideoque Ponticae nuces
89 vocantur. has quoque mollis protegit barba. sed putamini
nucleisque solida rotunditas inest. hae et torrentur. um- 10
bilicus illis intus in ventre medio. tertia in his natura
amygdalis tenuiore sed simili iuglandium summo operi-
mento, item secundo putaminis. nucleus dissimilis lati-
tudine et acriore callo. haec arbor an fuerit, in Italia
Catonis aetate dubitatur, quoniam Graecas nominat, quas 15
quidam et in iuglandium genere servant. adicit praeterea
abellanas et galbas, Praenestinas, quas maxime laudat et
conditas ollis in terra servari virides tradit. nunc Thasiae
et Albenses celebrantur et Tarentinarum duo genera, fra-
gili putamine ac duro, quae sunt et amplissimae ac minime 20
91 rotundae, praeterea molluscae putamen rumpentes. sunt
qui honori nomen interpretentur et Iovis glandem esse
dicant. nuper consularem virum audiui biferas et iuglandes
nuces habere se profitentem. de pistaciis et ipso nucum
18, 51 genere in suo loco retulimus. et haec autem idem Vitel- 25
lius in Italiam primus intulit eodem tempore, simulque in
Hispaniam Flaccus Pompeius eques Romanus qui cum eo
militabat.

3 bifidae dv. -de Dc. -da a. 4 carne a. | alia DcdT
Hard. alii a. illis edd. ante Hard. an alias? 7 patrio av.
8 venerunt Url. vind. n. 250. -re et ll.v. et del. Detl. |
ideoque T. ideo quod rSill. ideo v. 9 molles Dc. 10 hae
Detl. cfr. XI 108. haec Dac. eae dv. 11 tertia in d. -tiam
Dc. -tia a. -tia ab v. 13 secundi d. 17 calvas Cato 8, 2.
Turn. adv. 27, 17. Sill. 19 albenses dv. -eses rDetl. 20
et om. dT edd. ante Gel. Sill. | ac minimae DcDetl. et -me v.
21 mollusculae D². 22 honoris ed. Bas. | interpretentur
Dc edd. ante Hard. Sill. -tantur rHard. 23 dicunt edd. ante
Gel. Hard. 24 pistaciis (Dc?) v. past. d. phastatus a. | ipso
DcdSill. -si av. | nucum—25 loco D²Sill. om. rv.

23. (25) Nuces vocamus et castaneas, quamquam ad- 92
 commodatiores glandium generi. armatum his echinato ca-
 lyce vallum, quod inchoatum glandibus, mirumque vilissima
 esse quae tanta occultaverit cura naturae. trini quibusdam
 5 partus ex uno calyce, cortexque lentus, proxima vero cor-
 pori membrana et in his et in nucibus saporem, ni de-
 trahatur, infestat. torrere has in cibis gratius. moluntur-
 que et praestant in ieiunio feminarum quandam imaginem
 panis. Sardibus hae provenere primum, ideo apud Graecos 93
 10 Sardianos balanos appellant, nam Dios balanum postea
 inposuere excellentioribus satu factis. nunc plura earum
 genera. Tarentinae faciles, nec operosae cibo, planae
 figura. rotundior quae balanitis vocatur, purgabilis maxime
 et sponte prosiliens pura. plana est et Salariana, Taren- 94
 15 tina minus tractabilis, laudatior Corelliana et ex ea facta ^{17, 129}
 quo dicemus in insitis modo Tereiana, quam rubens cortex
 praefert triangulis et popularibus nigris, quae coctivae
 vocantur. patria laudatissimis Tarentum et in Campania
 Neapolis. ceterae suum pabulo gignuntur, scrupulosa cor-
 20 ticis intra nucleos quoque ruminatione.

24. (26) Haud procul abesse videantur et praedulces 95
 siliquae, nisi quod in his ipse manditur cortex. digitorum
 omnis longitudo illis, et interim falcata, pollicari latitudine.
 glandes inter poma numerari non possunt, quamobrem in
 25 sua natura dicentur. 16, 15

(27) Reliqua carnosius sunt generis, eaque bacis atque 96

2 claudium Dc. 6 membrana et adv. -ne Dc. 7 in-
 festat dv. -ant r. 7. 8 molunturque et Sill. -tur quae D^a.
 -tur etiam et cod. Gel. Ianus. modulatum et a. -tum ret D¹c.
 modulantum re dT. -tum laturas edd. ante Bas. molitura etiam
 Barb. ed. Bas. 8 praestant in Sill. -anti ll. edd. ante Bas. -ari
 Barb. -ant ed. Bas. 10 Dios Turn. adv. 27, 17. codd. (?) Hard.
 diuus ll. divus Tiberius (postea balanum nomen imposuit) edd.
 ante Hard. Διός (βαλάνου postea nomen imposuere) com. Dal.
 11 satu v. statu ll. 14 dist. Salm. ex. Plin. p. 425^b A
 Detl. | pura a cod. Thuaneus v. plura r. | est et Salm. l. l. Sill.
 est ei Dac. esse d. est ex eis et v. 16 quo d ed. Gel. quod
 r edd. ante Gel. (del. modo). | in dv. om. r. | Tereiana Detl. ad
 XVII 122. eterana ll. Etereiana Hard. meterana edd. ante Hard.
 22. 23 omnis digitorum d. dig- hominis edd. ante Hard.

- carnibus distant. alia acinis caro, alia moris, alia unedoni-
 97 bus, et alia acinis inter cutem sucumque, alia myxis, alia
 baxis ut olivis. moris sucus in carne vinosus, trini colores,
 candidus primo, mox rubens, maturis niger. in novissimis
 florent, inter prima maturescunt. tingunt manus suco ma- 5
 tura, eluunt acerba. minimum in hac arbore ingenia pro-
 fecerunt, nec nominibus nec insitis, nec alio modo quam
 pomi magnitudine differunt mora Ostiensia et Tusculana
 Romae. nascuntur et in rubis multum differente callo.
 98 (28) Aliud corpus est terrestribus fragis, aliud con- 10
 generi eorum unedoni, quod solum pomum simile frutici
 terraeque gignitur. arbor ipsa fruticosa. fructus anno
 maturescit, pariterque floret subnascens et prior coquitur.
 mas sit an femina sterilis inter auctores non constat.
 99 pomum inhonorum, ut cui nomen ex argumento sit unum 15
 tantum edendi. duobus tamen hoc nominibus appellant
 Graeci, comaron et memaecylon, quo apparet totidem esse
 genera. et apud nos alio nomine arbutus vocatur. Iuba
 auctor est quinquagenum cubitorum altitudine in Arabia
 esse eas. 20
 100 (29) Acinorum quoque magna est differentia, primum
 inter uvas ipsas callo, teneritate, crassitudine, interiore
 ligno aliis parvo et aliis etiam gemino, qui minime feraces
 musti. plurimum vero differunt hederæ sabucique acini,
 et figura etiam Punici, angulosi quippe soli. nec cutis 25
 ulla singulis præter communem quæ est candida. totis-
 que sucus et caro est, his præcipue quibus parvolum
 101 inest ligni. magna et baxis differentia. aliae namque

2 et om. d. 7 insitu coni. Dal. -itionibus Url. vind. n.
 251. 8 pomi codd. Barb. pompeii ll. edd. ante Barb. | dist.
 Url. l. l. | Ostiensia v. -sis d. -si r. 9 romane Dc. | callo
 D²dv. cauo a. catio r. 10 est ed. Bas. et ll. est et. edd.
 ante Bas. 11 frutici dTv. -ce Da. -cae c. 15 et cui d. |
 fit aBrot. 16 hic ac. 17 memaecylon Dc. Detl. cfr.
 Theophr. h. pl. III 16, 4. memec- av. mumechilon d. 23 et
 om. dT. 24 musti dv. multi r. | herede d. | sambucique a
 edd. ante Ianum. cfr. XIII 122. 25 et ed. Gel. ex ll. in edd.
 ante Gel. | figurae Dc. | cutis D²dv. utis D¹c. ut his a. 27
 curae a. 28 aliae dv. -ie Dc. -ia a.

sunt olivis, lauris et alio modo loto, cornis, alio myrtis, lentisco. aquifolio enim ac spinae sine suco, medioque etiamnum genere inter bacas acinosque cerasis. pomum his primo candidum et fere omnibus bacis. mox aliis virescit, ut olivae, laurui, rubet vero moris, cerasis, cornis. dein nigrescit moris, cerasis, olivis.

25. (30) Cerasi ante victoriam Mithridaticam L. Luculli non fuere in Italia, ad urbis annum DCLXXX. is primum invexit e Ponto, annisque CXX trans oceanum in Britanniam usque pervenere. eadem [ut diximus] in Aegypto nulla cura potuere gigni. cerasorum Aproniana maxime rubent, nigerrima sunt Lutatia, Caeciliana vero et rotunda. Iunianis gratus sapor, sed paene tantum sub arbore sua, adeo teneris ut gestatum non tolerent. principatus duracinis quae Pliniana Campania appellat, in Belgica vero Lusitanis, in ripis etiam Rheni. tertius his colos e nigro ac rubenti viridique, similis maturescentibus semper. minus quinquennium est quod prodire quae vocant laurea, non ingratae amaritudinis, insitae in lauru. sunt et Macedonica parvae arboris raroque tria cubita excedentis, et minore etiamnum frutice, chamaecerasi. inter prima hoc e pomis colono gratiam annuam refert. septentrione frigidisque gaudet, siccatum etiam sole conditurque ut oliva cadis.

26. (31) Quae cura et cornis atque etiam lentisco adhibetur, ne quid non hominis ventri natum esse videatur. miscentur saporibus et alio alius placere cogitur. miscentur vero et terrae caelique tractus. in alio cibi genere India advocatur, in alio Aegyptus, Creta, Cyrene singulaeque

5 oliuae **DcSill.** -ua **a.** -uis **dv.** | laurui **Ianus.** -ri **DacSill.** -ris **dv.** 9 invexit **ego.** *cfr. XXXVI 54.* uexit **ll.v.**

10 an eaedem? | uncos posuit **Ianus.** 12 Lutatia **Hard.** ut atia **d.** ut attia **De.** ut actia **a²edd. ante Hard.** ut actiua **a¹.**

13 iunianis **cod. Dal. Hard.** iuni- **D².** iunianus **a.** iuni- **r.** Iulianis **edd. ante Hard.** | paene **dHard.** pene **r edd. ante Hard.**

14 adeo **D²dv.** deo **r.** 16 rheni **dv.** rheniterni **r.** 18 quam quinquennium **dT.** 24 oliuae **Dcd.**

terrae. nec cessat in veneficiis vita, dummodo omnia devoret. planius hoc fiet in herbarum natura.

- 106 27. (32) Interim quae sunt communia et pomis omnibusque sucis, saporum genera XIII reperiuntur: dulcis, suavis, pinguis, amarus, austerus, acer, acutus, acerbus,⁵ acidus, salsus. praeter haec tria sunt genera mirabili maxime natura: unum in quo plures pariter sentiuntur
107 sapores, ut in vinis. namque in his et austerus et acutus et dulcis et suavis, omnes alieni. alterum est genus in quo sit et alienus quidem, sed et suus quidam ac pecu-
108 liaris, ut in lacte. siquidem inest ei quod tamen iure dici dulce et pingue et suave non possit, optinente leni-
tate quae ipsa succedit in saporis vicem. nullus hic
aquis nec sucus, ut tamen eo ipso fiat aliquis ac suum
genus faciat. sentiri quidem aquae saporem ullum sucumve
vitium est. magnum his omnibus in odore momentum et
magna cognatio, qui et ipse nullus est aquis aut, si sentitur, omnino vitium est. mirum tria naturae praecipua
elementa sine sapore esse, sine odore, sine suco, aquas,
aëra, ignes.
109 28. (33) Ergo sucorum vinosi piro, moro, myrto, minimeque, quod miremur, uvis. pingues olivae, lauro, nuci iuglandi, amygdalis, dulces uvis, ficis, palmis, aquosi prunis. magna differentia et in colore suci: sanguineus moris, cerasis, cornis, uvis nigris. idem albis candidus,
lacteus in capite ficis, in corpore non item, spumeus malis, nullus Persicis, cum praesertim duracina suco abundant. sed quis eius ullum dixerit colorem? sua et in odore
110 miracula. malis acutus, Persicis dilutus, dulcibus nullus.

2 fiet v. cfr. *Url. vind. n. 251.* fit et *ll. Detl.* 7 sentiunt
Dc. 8 in vinis *ego. uinis ll.v.* 12 dicitur a. dici non
potest *edd. ante Gel.* | possit *D²Sill.* -int *ad.* -ent *r.* -et *ed. Gel.*
(non possit *del. edd. ante Gel.*). 14 nec *Detl.* ne *ll.v.* | sucus
quidem v. 15 aquae v. atque *Dcd.* eque a. 19 aquas
D²edd. Gel. Detl. aqua *aedd. ante Gel.* aque *dT.* atque *r.* aquam
Sill. 20 aer ignis *aedd. ante Gel.* 22 minimeque *D²Detl.*
-me *rv.* | miremur *D²dr.* -etur *r.* 23 amygdalis *av.* am
amy- *Dc.* amar' amy- *d.* | dulcis *adedd. ante Hard.* | aquosus
adedd. ante Sill. 29 nullus *D²v.* -um *r.*

nam et vinum tale sine odore, tenue odoratius, multoque celerius talia ad usum veniunt quam pingua. quae odorata non eadem in gustu tenera, quia non sunt pariter odor et sapor. quamobrem citreis odor acerrimus, sapor 5 asperimus, quadamtenus et cotoneis, nullusque odor ficis.

(34) Et hactenus sint species ac genera pomorum, 111 naturas artius colligi par est. alia siliquis gignuntur, ipsis dulcibus semenque complexis amarum. cum in pluribus semina placeant, in siliqua damnentur. alia bacis, quarum 10 intus lignum et extra caro, ut olivis, cerasis. aliquarum intus bacae, foris lignum, ut iis quae in Aegypto diximus^{13, 60} gigni. quae bacis natura eadem et pomis. aliorum intus 112 corpus et foris lignum, ut nucum. aliis foris corpus, intus lignum, ut Persicis et prunis, vitiumque cinctum 15 fructu, cum fructus alibi muniatur vitio. putamine clauduntur nuces, corio castaneae. detrahitur hoc iis, at in mespilis manditur. crusta teguntur glandes, cute uvae, corio et membrana Punica. carne et suco mora constant, cute et suco cerasi. quaedam statim a ligno recedunt, ut 113 20 nuces et palmae. quaedam adhaerent, ut olivae laurusque. quorundam generi utraque est natura, ut in Persicis. etenim duracinis adhaeret corpus ac ligno avelli non quit, cum in ceteris facile separetur. quibusdam nec intus nec extra lignum, ut in palmarum genere. aliquorum lignum 114 25 ipsum in usu et pomi vice, ut generi amygdalae, quam in Aegypto diximus. quorundam extra geminantur vitia,^{13, 60} ut in castaneis et amygdalis nucibusque iuglandibus. quo-

5 quadamtenus dv. -dam nemus D¹c. quidam tenuis D²a.

12 aliarum d. 21 ut in *ll. Sill.* ut v. 22 duracinis D²dv. dux a- D¹c. uix a- a. | ac ligno *Detl.* ac e ligna D². aeliquino D¹c. e ligno dT*Sill.* -noque v. e licino a. | nequit a v. *cfr. nov. luc. p. 82.* 24 quorundam d. 25 usu *Gel.* usum *ll. edd. ante Gel. Ianus.* | generi amygdalae *Gel. coll. XIII 60.* genera mydis *ll.* genera mixis (*vel myxis*) *edd. ante Bas. grana myxis ed. Bas. generari myxis Ianus. cucu Detl. coll. XIII 62. locus nondum sanatus est.* | quam *ll. v.* quas *edd. Verc. Bas. quale Ianus.* 26 geminantur D²*Detl.* geminam (-na dv.) geminantur rv. gemina generantur *coni. Ianus.* 27 et om. dv. | amygdalis dv. amigd- D². angustialis r.

- rundam natura trigemina: corpus est, dein lignum rursus-
que semen in ligno, ut in Persicis. quaedam inter se
densa, ut uvae, sorba, quae ramos circumdata ex omni
parte uvarum modo degravant. alia rara, ut in Persicis.
115 quaedam albo continentur, ut granata. dependent alia 5
pediculis, ut pira, alia racemis, ut uvae, palmae, alia et
pediculis et racemis, ut hederæ, sabuci. alia ramo ad-
haerent, ut in lauru. quaedam utroque modo, ut olivæ.
nam et breves pediculi et longi. quaedam vasculis con-
stant, ut Punica et mespila lotosque in Aegypto et Eu- 10
116 phrate. iam vero diversa gratia et commendatio. carne
palmae placent, crusta Thebaicae, suco uvae et caryotæ,
callo pira ac mala, corpore mora, cartilagine nuclei, grano
quaedam in Aegypto, cute caricae. detrahitur hæc ficis
virentibus, ut putamen, eisdemque in siccis maxime placet. 15
117 in papyris et ferulis spinaque alba caulis ipse pomum est.
sunt et ficulni caules, in fruticoso genere cum caule cap-
paris, in siliquis vero quod manditur quid nisi lignum est?
non omittenda seminis earum proprietate. nam neque
corpus nec lignum nec cartilago dici potest, neque aliud 20
nomen inveniatur.
- 118 29. (35) Sucorum natura præcipuam admirationem
in myrto habet, quando ex una omnium olei vinique bina
14, genera fiunt, item myrtidanum, ut diximus. et alius usus
104 bacæ fuit apud antiquos, antequam piper reperiretur, illam 25
optinens vicem, in quodam etiam genere opsonii nomine
inde tracto, quod etiam nunc myrtatum vocatur. eadem-
que origine aprorum sapor commendatur, plerumque ad
intinctus additis myrtis.

2 ut in *dSill.* ut *rv.* 5 albo *ed.Verc.* alio *ll.edd. ante Verc.* 7 sambuci *adv.* 8 lauro *adv.* 12 crusta *D²dv.*
er- *D¹c.* erusca *a.* 13 mora *D²Detl.* mala mora *d.* mala
hora *D¹c.* mala.. ora... *a.* melimala mora *v.* | *dist. Detl.* |
carthilaginem *Dc.* 14 caricae *ll.edd. ante Bas. Detl.* ut car-
ed. Bas. 15 eisdem quæ *aSill.* eadem *edd. ante Sill.* 19
an proprietas est? 21 inueniat *Dac ed. Gel. Sill.* -iet *dHard.*
-it *edd. ante Gel.* 25 illam *Dcodd. Barb. ed. Bas. Sill.* -la *r.*
-lius *Gel.* libæ *edd. ante Bas.* 26 in *om. dv.* | genere *D²*
Detl. -rose *d.* -rosæ *D¹c.* -rosi *av.*

(36) Arbor ipsa in Europae tetriciore caelo, quod a 119
 Cerauniis montibus incipit, primum Circeis in Elpenoris
 tumultu visa traditur Graecumque ei nomen remanet, quo
 peregrinam esse apparet. fuit ubi nunc Roma est iam
 5 cum conderetur, quippe ita traditur, myrtea verbena Ro-
 manos Sabinosque, cum propter raptas virgines dimicare
 voluissent, depositis armis purgatos in eo loco qui nunc
 signa Veneris Cluacinae habet. cluere enim antiqui pur-
 gare dicebant. et in ea quoque arbore suffimenti genus 120
 10 habetur, ideo tum electa, quoniam coniunctioni et huic
 arbori Venus praeest, haud scio an prima etiam omnium
 in locis publicis Romae sata fatidico quidem et memora-
 bili augurio. inter antiquissima namque delubra habetur
 Quirini, hoc est ipsius Romuli. in eo sacrae fuere myrti
 15 duae ante aedem ipsam per longum tempus, altera patricia
 appellata, altera plebeia. patricia multis annis praevaluit 121
 exuberans ac laeta. quamdiu senatus quoque floruit, illa
 ingens, plebeia retorrida ac squalida. quae postquam
 evaluit flavescente patricia, a Marsico bello languida aucto-
 20 ritas patrum facta est ac paulatim in sterilitatem emarcuit
 maiestas. quin et ara vetus fuit Veneri Myrteae, quam
 Murciam vocant.

(37) Cato tria genera myrti prodidit, nigram, can- 122
 didam, coniugulam, fortassis a coniugiis, ex illo Cluacinae
 5 genere. nunc et alia distinctio sativae aut silvestris et

1 tetriciore dT *Pint. ego coll. XVIII 123.* -itior Dc. tetriciore
edd. vett. Verc. citior a *ed. Ven. 1499.* 2 Circeis Domitius

ap. Barb. e Theophr. h. pl. V 8, 3. celceis Dcd. -cei *edd. ante*

Barb. celteis a. 7 purgatos D²cd *ed. Gel.* pugnatos D¹a.

cfr. nov. luc. p. 66 n. 25. pacificatos *edd. ante Gel.* 8. 9 pugnare

D²a *edd. ante Gel.* 11 prima etiam Dcd *edd. Gel. Detl.* prima

Hard. primaeva a *Sill.* -aeva etiam *edd. ante Gel.* 16. 17 prae-

valuit flavescente et exuberans a. prae- flavescente plebeia

exub- *edd. ante Hard.* 17. 18 illa ingens D²ad *ed. Verc. Hard.*

illam gens D¹c. illa vicens *edd. ante Hard.* 19 flavescente a.

flacce- *edd. ante Hard.* *cfr. § 127. XIII 59.* | a D² *Detl. om. rv.*

22 Murciam *Hard.* *cfr. Hübnerus ann. phil. 1858 p. 343.*

myrciam D cod. Chiff. myrtiam r *ed. Ven.* Murtiam Beroaldus.

Barb. Ianus. 24 ex a *edd. ante Hard. Sill.* et in D². et r *Hard.*

- in utraque latifoliae. in silvestri propria oxymyrsine. sativarum genera topiarii faciunt Tarentinam folio minuto, nostratem patulo, hexasticham densissimo, senis foliorum versibus. haec non est in usu, ramosa utique in Italia.
- 123 coniugalem existimo nunc nostratem dici. myrtus odoratissima Aegypto. Cato docuit vinum fieri e nigra siccata usque in ariditatem in umbra atque ita musto indita. si non siccentur bacae, oleum gigni. postea compertum et ex alba vinum fieri album, duobus sextariis myrti tusae in vini tribus heminis maceratae expressaeque. folia et 10 per se siccantur in farinam ad ulcerum remedia in corpore humano leniter mordaci pulvere ac refrigerandis
- 124 sudoribus. quin immo oleo quoque, mirum dictu, inest quidam vini sapor simulque pinguis liquor, praecipua vi ad corrigenda vina saccis ante perfusis. retinet quippe 15 faecem, nec praeter purum liquorem transire patitur datque se comitem praecipua commendatione liquato. virgae quoque eius gestatae modo viatori prosunt in longo itinere pediti. quin et virgei anuli expertes ferri inguinum tumori medentur. 20
- 125 (38) Bellicis quoque se rebus inseruit, triumphansque de Sabinis P. Postumius Tubertus in consulatu, qui primus omnium ovans ingressus urbem est, quoniam rem leniter sine cruore gesserat myrto Veneris victricis coronatus incessit optabilemque arborem etiam hostibus fecit. 25 haec postea ovantium fuit corona excepto M. Crasso, qui
- 126 de fugitivis et Spartaco laurea coronatus incessit. Masurius auctor est curru quoque triumphantes myrtea

1 latifolia a. -lii d. 3 hexasticham *cod. Salmant. ap. Pint. Hard.* exasticam *Dac.* ex africa *dT.* exoticam *edd. ante Hard.* | senis *D²d²v.* seminis *r.* 4 ramos *a².* sammos *a¹.* | utique in Italia *coni. Sill.* utque in halia (alia *d*) *Dcd.* utraque in alia. . a. utraque alia *v.* ut quae minus alta *Ianus coll. Theophr. c. pl. VI 18, 9.* an atque non (¹¹) alta? 7 mulso *a²* *edd. ante Hard.* 11 farinam *ced. Bas.* -na *r edd. ante Bas.* 17 liquatum *D².* -arum *D¹c.* 18 modo *ll. edd. ante Bas. Sill. manu ed. Bas. cfr. Url. vind. n. 253.* an in ore? *cfr. XXV 82 extr.* 22 P. *D Detl. om. rv.* | positum ius *a.* 27. 28 masurius *d Hard. cfr. index libri.* mass- *r edd. ante Hard.*

corona usos. L. Piso tradit Papirium Masonem, qui primus in monte Albano triumphavit de Corsis, myrto coronatum ludos Circenses spectare solitum. avus mater-
 5 coronis utebatur, laurea et myrtea, qui et hoc voverat.

30. (39) Laurus triumphis proprie dicatur, vel gra-
 tissima domibus, ianitrix Caesarum pontificumque. sola
 et domos exornat et ante limina excubat. duo eius genera
 tradidit Cato, Delphicam et Cypriam. Pompeius Le-
 10 naeus adiecit quam mustacem appellavit, quoniam musta-
 ceis subiceretur. hanc esse folio maximo flaccidoque et
 albicante, Delphicam aequali colore viridiorem, maximis
 bacis atque e viridi rubentibus. hac victores Delphis co-
 ronari ut triumphantes Romae. Cypriam esse folio brevi,
 15 nigro, per margines imbricato, crispam. postea accessere
 genera: tinus — hanc silvestrem laurum aliqui intellegunt,
 nonnulli sui generis arborem — differt colore, est enim
 caerulea baca. accessit et regia, quae coepit Augusta appel-
 129 lari, amplissima et arbore et folio, bacis gustatu quoque
 20 non asperis. aliqui negant eandem esse et suum genus
 regiae faciunt longioribus foliis latioribusque. iidem in
 alio genere bacaliam appellant hanc quae vulgatissima est
 bacarumque fertilissima, sterilem vero earum, quod ma-
 130 xime miror, triumphalem, eaque dicunt triumphantes uti,
 25 nisi id a divo Augusto coepit, ut docebimus, ex ea lauru
 quae ei missa e caelo est minima altitudine, folio crispo,
 brevi, inventu rara. accedit in topiario opere Thasia, ex-
 crescente in medio folio parvola veluti lacinia folii, et sine
 ea spadonina mira opacitatis patientia, itaque quantalibet
 30 sub umbra solum implet. est et chamaedaphne silvestris 131

5 hoc vouerat **a**²v. hoc vouerat et ououerat **a**¹. ououerat r.

9 cato **D**²v. colito **D**¹a.c. coli d. coli Cato con. *Sill.* 13 hac
 (ac **D**²) uictores **D**²v. acutiores r. 14 ut **D**². et rv. 15

an crispo? 16—17 *dist. ego.* hanc—arborem *aptius trans-*
ponantur post baca v. 18. 17 colore d ed. *Bas.* -or r edd.

ante Bas. Hard. 20 aspero **a** edd. *ante Gel. Sill.* 27 inventu
 rara *Gel.* -nitur ara **D**cd. -nitur rara **a** edd. *ante Gel.* | thasia
D²*Detl.* thaxa **D**¹a²c. taxa **a**¹dv. 28 paruulo d edd. *ante Detl.*

29 spadonia edd. *ante Ianum.*

- frutex et Alexandrina, quam aliqui Idaeam, alii hypoglottion, alii danaen, alii carpophyllon, alii hypelaten vocant. ramos spargit a radice dodrantes, coronarii operis, folio acutius quam myrti ac molliore et candidiore *et* maiore, semine inter folia rubro, plurima in Ida et circa Hera-⁵
- 132 cleam Ponti, nec nisi in montuosis. id quoque quod daphnoides vocatur genus in nominum ambitu est. alii enim Pelasgum, alii eupetalon, alii stephanon Alexandri vocant. et hic frutex est ramosus, crassiore ac molliore quam laurus folio, cuius gustatu accendatur os, bacis *e*¹⁰ nigro rufis. notatum antiquis, nullum genus laurus in Corsica fuisse, quod nunc satum et ibi provenit.
- 133 (40) Ipsa pacifera, ut quam praetendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium. Romanis praecipue laetitiae victoriarumque nuntia additur litteris et militum¹⁵
- 134 lanceis pilisque, fascis imperatorum decorat. ex his in gremio Iovis optimi maximique deponitur, quotiens laetitiam nova victoria attulit, idque non quia perpetuo viret nec quia pacifera est, praefenda ei utroque olea, sed quia spectatissima in monte Parnaso ideoque etiam grata Apol-²⁰ lini visa, adsuetis eo dona mittere, oracula inde repetere iam et regibus Romanis teste L. Bruto, fortassis etiam in argumentum, quoniam ibi libertatem publicam is meruisset

1 et *ll. edd. ante Barb. Detl.* est et *Barb.* | hypoglottion *Hard. e Diosc. IV 145.* hippo- *ll. ed. Bas.* -tthion *edd. ante Bas.*

2 hypelaten *dv.* -ton *D.* hipelaton *r.* 3 coronarii *d Hard.* -ri *r Detl.* topiarii ac coronarii *edd. ante Hard. Sill.* 4 myrti

ac *Detl.* -tię *d.* -tice *a.* miritiae *c.* -ticae *D.* myrti *v.* | et *Hard. e Diosc. l. l. om. ll. edd. ante Hard.* 7 daphnoides *Barb. e Diosc. IV 146.* damn- *ll.* danai- *edd. ante Barb.* 8 eupeta-

lon *D³ Barb. e Diosc. l. l.* eupta- *D¹ cd edd. ante Barb.* eutha- *a Sill.* | stephanon *Dcodd. Barb.* -alon *d.* cephalon *edd. ante Barb.* tepanon *a.* | alexandri *av.* -ro *r.* 10 accendatur os

ed. Verc. Detl. -datur us *Dcd.* -dat turus *a.* -datur os thuris *edd. ante Barb.* -datur (-ditur *ed. Bas.*) os atque guttur *Barb. e Diosc. l. l.* 15 litteris *ll. v.* lituis *Barb. ed. Verc.* 18 non

quia *adv.* non ex *r.* 19 ei *om. a edd. ante Gel. Sill.* | utique myrto et oleae est *edd. ante Gel.* 20 parnasso *a ed. Lugd.*

20. 21 apollini uisa *D² in ras. Detl.* -inis *cd.* -ini *av.* 21 oracula inde repetere *D² in marg. Sill. om. rv.*

lauriferam tellurem illam osculatus ex responso, et quia manu satarum receptarumque in domos fulmine sola non icitur. ob has causas equidem crediderim honorem ei ¹³⁵ habitum in triumphis potius quam quia suffimentum sit ⁵ caedis hostium et purgatio, ut tradit Masurius. adeoque in profanis usibus pollui laurum et oleam fas non est, ut ne propitiandis quidem numinibus accendi ex his altaria araeve debeant. laurus quidem manifesto abdicat ignes crepitu et quadam *detestatione*, interaneorum etiam vitia ¹⁰ et nervorum ligno torquente. Tiberium principem tonante caelo coronari ea solitum ferunt contra fulminum metus.

Sunt et circa divum Augustum eventa eius digna me- ¹³⁶ moratu. namque Liviae Drusillae, quae postea Augustam matrimonii nomen accepit, cum pacta esset illa Caesari, ¹⁵ gallinam conspicui candoris sedenti aquila ex alto abiecit in gremium inlaesam, intrepideque miranti accessit miraculum, quoniam tenentem rostro laureum ramum onustum suis bacis conservari alitem et subolem iussere haruspices ramumque eum seri ac rite custodiri. quod factum est ¹³⁷ ²⁰ in villa Caesarum fluvio Tiberi inposita iuxta nonum lapidem Flaminiae viae, quae ob id vocatur Ad gallinas, mireque silva provenit. ex ea triumphans postea Caesar laurum in manu tenuit coronamque capite gessit, ac deinde imperatores Caesares cuncti. traditusque mos est ramos ²⁵ quos tenuerunt serendi, et durant silvae nominibus suis discretas, fortassis ideo mutatis triumphalibus. unius ¹³⁸ arborum Latina lingua nomen inponitur viris, unius folia distinguuntur appellatione, lauream enim vocamus. durat

2 manu satarum v. -nu sattarum D². -nus atgarum r.
 3 icitur v. iacitur ll. | ei a ed. Gel. et r. eis edd. ante Gel.
 5 masurius d Hard. mass- r edd. ante Hard. cfr. § 126. 9 de-
 testatione v. testa- ll. 10 tiberium ad(?) v. ti. r Detl. 13
 Augustam Url. chrest. p. 199. -sta ll. v. 14 pacta a² d v. facta
 Dc. capta a¹. | illa D² Barb. illi edd. ante Barb. | caesarea D².
 17 tenentem ll. edd. ante Barb. Sill. teneret Barb. 18 dist.
 Url. vind. n. 254. 21 flaminiae viae D² Detl. fluminia//uae
 D¹. -nia aeuae c. flaminia uia a d v. 22 siluea c. silua ea
 Detl. 23 tendet D¹ c. 25 tenuerint d T. 27 latinae
 linguae a¹.

et in urbe inpositum loco, quando Loretum in Aventino vocatur ubi silva laurus fuit. eadem purificationibus adhibetur, testatumque sit obiter et ramo eam seri, quoniam dubitavere Democritus et Theophrastus.

Nunc dicemus silvestrium naturas.

5

1 lauretum **D**² *edd. ante Gel.* 2 laurus **D**² **c** **d** **T** *Sill.* -riis
D¹. -ris **a**. -ri *v.*

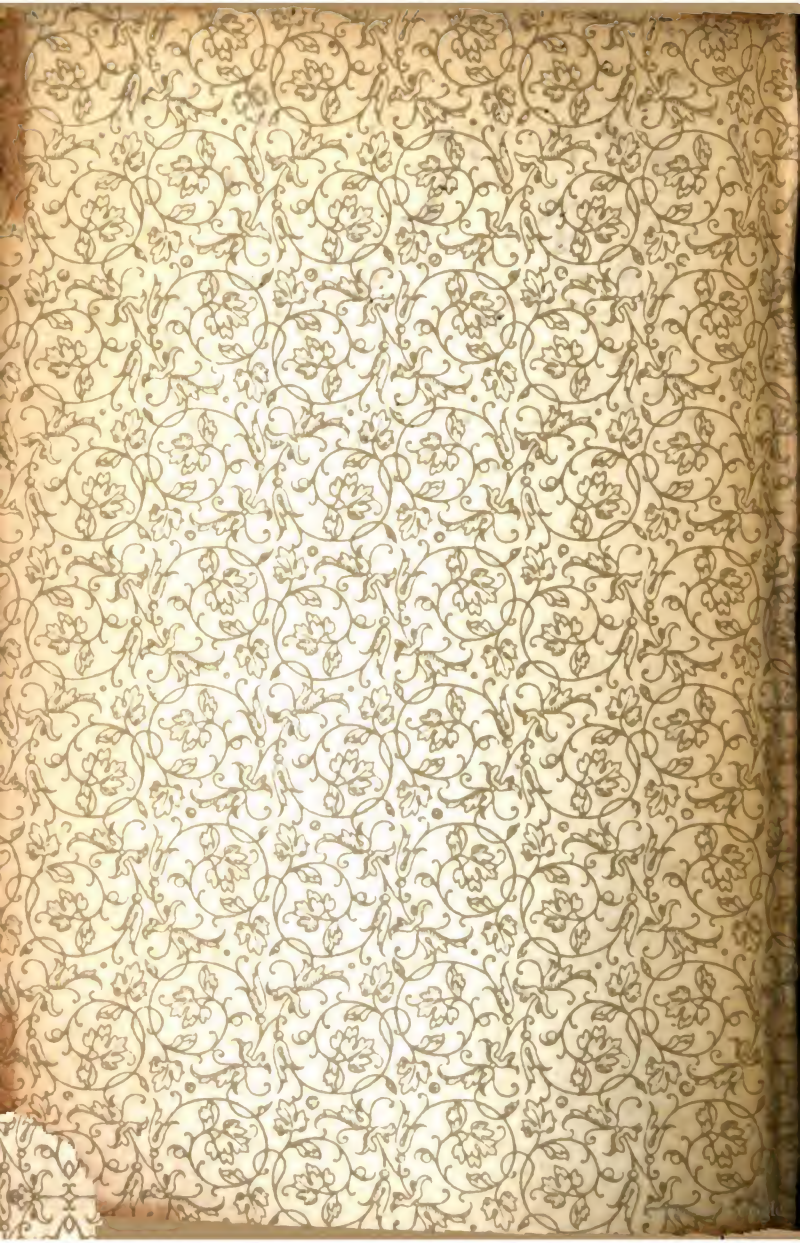
CORRIGENDA ET ADDENDA.

In contextum plagulis iam castigatis casu sinistro, ut fere fit, menda aliquot illata sunt, quae legentibus fraudi non fore spero, velut legendum est p. 147, 30 in margine 143 pro 144, p. 167, 30 animadverto et 31 prohibitoriam pro animadverso et prohibitoriamt, p. 202, 22 in margine 186 pro 618.

In adnotatione critica cur plura corrigenda essent, narravi praef. p. XXIII. sunt haec:

P. 5, 4 tradunt edd. ante Hard. || 6, 24, 25 monosceli edd. ante Hard. || 8, 2 Gymnetas ed. Bas. -nestas edd. ante Bas. | 12 Duris edd. Gel. uiros edd. ante Gel. iuris cod. Rhen. || 9, 9 ducitur cod. Rhen. edd. Gel. addu- edd. ante Gel. dicitur Hard. | 22 Trallibus ed. Bas. -lis edd. ante Bas. || 10, 2 P. ed. Gel. om. edd. ante Gel. | 5 Arescontem ed. Bas. Aristo- edd. ante Bas. || 12, 4 aegri partus Sill. || 14, 12 is Rhen. om. edd. ante Gel. || 16, 16 citatiore ed. Bas. -tior edd. ante Bas. || 21, 1 Fusius ed. Ven. a. 1498. Fufius edd. ante Ven. || 22, 20 exegerat ed. Gel. -rit edd. ante Gel. Ianus. exigeret Sill. || 23, 9 centena Hard. centum edd. ante Bas. C ed. Bas. || 25, 8 maxima vet. Dal. || 27, 1 item Hard. idem edd. ante Hard. || 30, 25 medicina Ianus. -ina pollens qui edd. ante Gel. -ina qui edd. Gel. || 31, 5 mederetur Hard. || 32, 14 Lutorio Lipsius. C. Lut- coni. Dal. Hard. Sutorio edd. ante Hard. || 33, 32 iudicem in edd. ante Bas. in iudicum codd. Barb. ed. Bas. iudicum in Gel. || 36, 4 illo edd. ante Gel. illud ed. Gel. | 21 morbi Sill. -bo edd. ante Bas. -bus ed. Bas. || 37, 16 Psophidium Barb. ed. Bas. Prophodium edd. ante Bas. | 26 deumque Pellicerius, ed. Bas. ad eumque edd. ante Bas. Hard. || 39, 10 Rutilli Beroaldus. rutilia ed. Ven. || 40, 11 schola Hard. om. edd. ante Hard. | 12 secta edd. Gel. secuta Hard. sententiam secuti edd. ante Gel. || 41, 1 Brixelli ed. Parm. Brexilli ed. Ven. | 2 CXXXV Hard. CXXXII edd. ante Hard. Sill. | 3 M. Aponius edd. Gel. M. Apomum edd. ante Gel. | 6 CXL ed. Gel. CL edd. ante Gel. | 16 Caelius ed. Bas. Celius edd. ante Bas. — C. edd. Gel. Cornelius edd. ante Gel. || 42, 1, 2 nimirum edd. ante Hard. Dettl. nimium Hard. || 43, 20 Messala Rufus ed. Gel. Messalla Ruffius edd. rett. Mes-

sala, Rufus *ed. Ven. a. 1498. Hard.* | **29** effigie quae *edd. ante Barb. effigie codd. Barb.* — quae sequitur *codd. Barb. queritur edd. ante Barb.* || **45, 18** Rebilus *ed. Gel. C. Rebillus Pint. M. Orellius edd. ante Gel.* || **47, 17** variae *Hard. aliae atque aliae edd. ante Hard.* || **48, 17** et alia *Hard. italia edd. ante Hard.* | attulisse *edd. ante Gel. intu- Gel.* || **49, 1** Menon *Sill. -ona edd. ante Sill.* || **52, 1** Iolco *Hard. in Iolco edd. ante Hard.* || **53, 18** reperta diximus *Beroaldus. -tae di- ed. Ven.* || **54, 10** ei *edd. ante Gel. vet. Dal. eis ed. Gel.* || **55, 9** Amilo *ed. Gel. Anulo edd. ante Gel.* || **60, 8** singuli *ed. Bas.* || **64, 24** Scandinavia *ed. Parm.* || **74, 8** hinnulei *Hard. hinnuli edd. ante Hard.* || **78, 15** sequentes *coni. Dal. Sill. insequentes edd. ante Sill.* || **80, 7. 8** perfricata carne *edd. Gel.* || **85, 14** India *edd. ante Gel. -iae ed. Gel.* || **91, 2. 3** co-singu *D. eosingu F¹a¹d. cfr. Aem. Chatelain 'Revue critique' 1875 p. 348 n. 1.* | **23** quoque *ed. Gel. quotidie edd. ante Gel.* || **95, 3** ut si *a³v. ut r. itaque si delendum videtur.* — in — cucurrisse *om. a¹d.* || **96, 17** Gallaica *ed. Gel. Galleca edd. ante Gel.* || **103, 14** gausape *F².* | **16** causaprae *a¹.* | **21** M. Anci *edd. ante Gel.* || **105, 25** e *ed. Gel. et edd. ante Gel.* || **106, 31** litare *edd. Gel. iacere edd. ante Gel.* || **107, 8** quoque, sicuti *edd. Gel.* || **110, 7** domuum *Rhen. -mus edd. ante Gel.* || **111, 13** Pordoselene *edd. ante Gel. Del. Poros- ed. Gel.* || **112, 6** Tirynthe *ed. Lugd. Ty-rinthe ed. Gel.* | **12** in Latmo *edd. Gel.* || **115, 2** eum *ed. Gel. om. edd. ante Gel.* | **5** simul *edd. Gel.* || **117, 3** alias *coni. Dal.* || **122, 15** pilo integuntur *ed. Gel.* || **123, 14** esox *edd. Gel. quod recipiendum videtur, cfr. Tomatschek diurn. gymn. Austr. 1868 p. 440.* || **125, 6. 7** aestivant *ed. Bas.* || **126, 7. 8** chanis *ed. Gel.* | **19** chromes *ed. Gel.* || **127, 8** lege *p. 541 A, 19.* || **128, 29** Caio *ed. Gel.* || **134, 2** putamina erosa *edd. Gel.* || **138, 5** canaliculatim *ed. Gel.* || **144, 5** huic *ed. Gel.* || **155, 28** multifariam *edd. Gel.* || **157, 11** conatu rapiens *ed. Gel.* | **28. 29** duxerim *ed. Gel.* || **160, 21** eademque valeria *edd. Gel.* || **168, 24** cuneumve *edd. Gel.* | **24. 25** arbori *ed. Gel.* || **170, 25** extis *Rhen. edd. Gel.* || **171, 32** auxiliorum *Rhen. edd. Gel.* || **172, 8** anserini *edd. Gel.* || **178, 17** nec *Rhen. edd. Gel.* || **181, 20** cinnamologos *ed. Gel.* || **182, 22** eam *coni. Rhen. eum edd. ante Gel.* || **187, 22** sturnum item *ed. Lugd.* || **188, 31** corniculis *edd. Gel.* || **189, 32** himantopodi *edd. Gel.* || **190, 28** nomen ei *ed. Gel.* || **195, 12** potore *edd. Gel.* || **196, 13** aut *edd. Gel.* || **199, 13** hanc *edd. ante Lugd. hoc ed. Lugd.* || **200, 12** ea *ed. Lugd.* || **202, 6** delenda sunt interrogationis signa. | **26** itaque *edd. ante Gel.* || **204, 16** utpote *edd. Gel.* || **205, 10** architectio *ed. Gel. ἀρχιτεκτονική Frid. Schoellius nunt. litt. Gotting. 1875 p. 568.* | **24** et ossa *edd. Gel.* || **207, 21** nili *ed. Gel.*

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 01127 5198

